T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

FAYTON TARTIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE BÜYÜKADA'DA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Doktora Tezi

Tezi Hazırlayan
İpek BÖKE

İstanbul, 2024

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

FAYTON TARTIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE BÜYÜKADA'DA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Doktora Tezi

Tezi Hazırlayan
İpek BÖKE

Öğrenci No
1955023006

ORCID NO
0000-0003-3694-0048

Danışman
Doç. Dr. Burak KESGİN

İstanbul, 2024

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum "**Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden Günümüze Büyükada'da Değişim ve Dönüşüm** " başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 01.10.2024

İpek BÖKE

TEZ ONAYI

İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ***Sosyoloji Doktora*** öğrencisi **1955023006** numaralı ***İpek BÖKE'nin*** hazırladığı ***"Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden Günümüze Büyükada'da Değişim Ve Dönüşüm"*** konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca 01.10.2024 günü saat 13:00'da Zoom programı aracılığıyla on-line olarak yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ***KABUL***'üne ***OYBİRLİĞİ***'yle karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Bu*** KE*** (Danışman) (İstanbul Beykent Üniversitesi)		
Doç. Dr. Ce*** Do*** YA*** (Üye) (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)		
Doç. Dr. Ni*** BO*** (Üye) (İstanbul Beykent Üniversitesi)		
Dr. Öğr. Üyesi Bu*** TE*** ÇA*** (Üye) (İstanbul Beykent Üniversitesi)		
Dr. Öğr. Üyesi Ba*** BA***(Üye) (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)		

Adı ve Soyadı : İpek BÖKE

Danışmanı : Doç. Dr. Burak KESGİN

Derecesi ve Tarihi : Doktora, 2024

Alanı : Sosyoloji

Anahtar Kelimeler : Fayton, Büyükada, Toplumsal Hareketler, Hayvan Hakları Hareketi

ÖZ

FAYTON TARTIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE BÜYÜKADA'DA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

İstanbul'un Adaları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşmiştir. Adalardaki faytonlarda 1980 sonrası problemler oluşmaya başlamıştır. Problemleri çözümlenemeyen faytonları, atların zulme uğradığı gerekçesiyle hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket 2010'la birlikte kamuoyuna taşımış, 2014 sonrası eylem ve kampanyalarıyla kamuoyunun önemli meselesi haline getirmiştir. Toplumsal hareketin 2019 sonunda başladığı Yaşam Nöbeti eylemi sırasında 2020 yılı başında Adalarda fayton kullanımı son bulmuştur. Bu araştırma Adalarda fayton kullanımının nasıl son bulduğunu hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden 1980 sonrası Büyükada'ya odaklanarak analiz etmeyi hedeflemiştir. Nitel yöntemle verilerini derleyen araştırma analizinde hayvan haklarının kuramsal ve kavramsal araçlarıyla diyalog kurularak toplumsal hareket kuramlarından siyasi fırsat yaklaşımının analitik çerçevesiyle yol alınmış, kültürel yaklaşımın kuramsal ve kavramsal araçlarından yararlanılmıştır. Araştırma bulguları toplumsal hareketin ittifakları, strateji ve taktikleriyle kararlılıkla verdiği mücadele ve 2019 yılında ortaya çıkan siyasi bağlamı kullanma becerisi göstererek Adalardaki faytonların kaldırılması hedefine ulaştığını ancak atları zulme uğramaktan kurtarmayı başaramadığını ortaya koymaktadır.

Name and Surname : İpek BÖKE

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Burak KESGİN

Degree and Date : PhD, 2024

Major : Sociology

Keywords : Horse-Drawn Carriages, Büyükada, Social Movements, Animal Rights Movement

ABSTRACT

CHANGE AND TRANSFORMATION IN BÜYÜKADA FROM THE 1980S TO THE PRESENT DAY WITHIN THE FRAMEWORK OF FAYTON DEBATES

Since the second half of the 19th century, the Prince Islands have been symbolised by horse-drawn carriages. Problems started to occur in horse-drawn carriages on the islands after 1980. The social movement led by animal rights defenders brought horse-drawn carriages, whose problems could not be solved, to public attention in 2010 on the grounds of cruelty to horses, and made them an important issue of public opinion with actions and campaigns after 2014. During the Life Watch action that the social movement started at the end of 2019, the use of horse-drawn carriages ended in the Prince Islands at the beginning of 2020. This research aims to analyse how the use of horse-drawn carriages in the Princes' Islands came to an end by focusing on Büyükada after 1980 through the social movement led by animal rights defenders. In the research analysis, which compiled its data with qualitative method, a dialogue was established with the theoretical and conceptual tools of animal rights, the analytical framework of the political opportunity approach from social movement theories was used, and the theoretical and conceptual tools of the cultural approach were used. The research findings reveal that the social movement, with its alliances, strategies and tactics, its determined struggle and its ability to use the political context that emerged in 2019, achieved the goal of abolishing horse-drawn carriages in the Prince Islands, but failed to save the horses from persecution.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

TABLOLAR LİSTESİ iv

ŞEKİLLER LİSTESİ v

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ vi

KISALTMALAR viii

SÖZLÜK x

GİRİŞ 1

1. ARAŞTIRMANIN TARİHSEL, KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Hayvan Hakları 9

1.1.1. "Yerküre"de Yaşam 9

1.1.2. İnsan Düşüncesinde Hayvan 10

1.1.2.1. İlk Çağdan 20. Yüzyıla 10

1.1.2.2. 20. Yüzyıldan Günümüze 13

1.1.3. İnsan Dünyasında Hayvan 17

1.1.3.1. Hayvan Kullanımı Sorunu 18

1.1.3.2. Hayvanın Yasal Statü Sorunu 23

1.1.4. Hayvan Hakları Kuramı 23

1.1.4.1. Peter Singer 24

1.1.4.2. Tom Regan 25

1.1.4.3. Gary L. Francione 27

1.1.4.4. David Degrazia 28

1.1.4.5. Martha C. Nussbaum 29

1.1.4.6. Sue Donaldson ve Will Kymlicka 30

1.1.4.7. Christine M. Korsgaard 31

1.2. Toplumsal Hareketler 33

1.2.1. Toplumsal Hareketlerde İlk Kuramlar 33

1.2.2. Toplumsal Hareketlerde Günümüz Kuramları 37
1.2.2.1. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı 37
1.2.2.2. Dünya Sistemleri Kuramı 40
1.2.2.3. Kaynak Mobilizasyonu Kuramı 42
1.2.2.4. Siyasi Fırsat Kuramı 43
1.2.2.5. Kültürel Kuramlar 45
1.2.3. Hayvan Hakları Hareketi 47
1.2.4. Türkiye'de Hayvan Hakları Hareketi 50
1.2.4.1. Fayton Tartışmalarında Hayvan Hakları Hareketi 53
1.3. Büyükada ve Faytonlar 55
1.3.1. "Pheton"un Ölümü 56
1.3.2. Bizans Döneminde Büyükada 59
1.3.3. Osmanlı Döneminde Büyükada ve Büyükada'nın Faytonla Tanışması 59
1.3.4. Erken Cumhuriyet Döneminden 1980'lere Büyükada ve Faytonlar 66
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SAHA ÇALIŞMASI
2.1. Araştırmanın Yöntemi 81
2.2. Araştırmanın Saha Çalışması 86
2.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 93
3. 1980'DEN DEV ÇUKURLARA FAYTON TARTIŞMALARI
3.1. 1980'den 2010'lara 96
3.1.1. 1980'den 2000'lere 97
3.1.2. 2000'lerden 2010'lara 106
3.2. 2010'lar 134
3.2.1. 2010'dan 2014'e 135
3.2.2. 2014'ten 2019'un sonuna 145
3.2.2.1. 2014'ten 2017'ye 145
3.2.2.2. 2017'den 2019'a 159
3.2.2.3. 2019 yılı 176
4. DEV ÇUKURLARDAN FAYTONUN KALDIRILMASI SÜRECİ VE SONUÇLARINA
4.1. Faytonların Kaldırılması 202
4.2. Faytonların Kaldırılması Sonrasındaki Gelişmeler 246

4.3. Faytonların Kaldırılmasının Sonuçları.....265
4.3.1. Adalılar Açısından 266
4.3.2. Hayvan Hakları Hareketi Açısından 289
SONUÇ 312
KAYNAKÇA.....344
EKLER
Ek-1: Görüşme Rehber Formu 393
Ek-2: Demografik Bilgiler 396
Ek-3: Mülakatla İlgili Bilgiler.....397
Ek-4: Etik Kurul İzni..... 398

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Adalar Nüfusu 108

Tablo 2. Mahalli İdareler Seçimi Sonuçlarına Göre İBB ve Adalar Belediyesi Yönetiminde İktidar Yapısı 182

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Almedia'nın İyi Haber "Fırsat" Modeli 243

Şekil 2. Almedia'nın Kötü Haber "Tehdit" Modeli 244

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Fotoğraf 1. 2014'te Faytona Meydan Okuyan Hayvan Hakları Hareketinin Eylem Görseli 54

Fotoğraf 2. Büyükada Fayton Meydanı Görseli 98

Fotoğraf 3. Elektrikli Fayton Modeli Görseli 111

Fotoğraf 4. Ada ve Fayton Turu Görseli-1 124

Fotoğraf 5. Ada ve Fayton Turu Görseli-2 124

Fotoğraf 6. Ada ve Fayton Turu Görseli-3 125

Fotoğraf 7. Ada ve Fayton Turu Görseli-4 125

Fotoğraf 8. Ada ve Fayton Turu Görseli-5 125

Fotoğraf 9. Ada ve Fayton Turu Görseli-6 126

Fotoğraf 10. Ada ve Fayton Turu Görseli-7 126

Fotoğraf 11. 2012'de Faytoncular Tarafından Açılan Dava Karar Metni Görseli . 139

Fotoğraf 12. Devrilen Fayton Görseli..... 155

Fotoğraf 13. Ağlayan At Görseli 155

Fotoğraf 14. Acı Çeken At Görseli-1 155

Fotoğraf 15. Acı Çeken At Görseli-2 156

Fotoğraf 16. İnsan Tarafından Çekilen Fayton Görseli 156

Fotoğraf 17. 2018'de Faytona Sevkini Bekleyen Atlar Görseli 171

Fotoğraf 18. 2018'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Adalardaki Faytonlarla İlgili Açıklamasının Görseli 173

Fotoğraf 19. 2019'da Yangında Yaralanan Fayton Atı Görseli 177

Fotoğraf 20. 2019'da Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu Tarafından Ekrem İmamoğlu'na İmzalatılan Taahhütname Görseli 180

Fotoğraf 21. 2019'da HAYTAP Tarafından Ekrem İmamoğlu'na İmzalatılan Taahhütname Görseli..... 181

Fotoğraf 22. Büyükada'ya Kazılan Dev Çukurlar Görseli..... 202

Fotoğraf 23. Yaşam Nöbeti Eylemi Aktivistlerinden Ekrem İmamoğlu'na Sözünü Tut Çağrısı Görseli-1 223

Fotoğraf 24. Yaşam Nöbeti Eylemi Aktivistlerinden Ekrem İmamoğlu'na Sözünü Tut Çağrısı Görseli-2 224

Fotoğraf 25. Yaşam Nöbeti Eylemi Görseli 233

Fotoğraf 26. Fayton Meydanı'nda Adabüsler Görseli..... 249

Fotoğraf 27. Fayton Meselesinde Satın Alınarak-Satılarak Adalarda Varlıkları Son Bulan Fayton Atları Görseli 309

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AK PARTİ : Adalet ve Kalkınma Partisi

BHHT : Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DAYANIŞMA FED : Dayanışma Hayvan Hakları Federasyonu

ETH : Eski Toplumsal Hareketler

HAD : Hayvanlara Adalet Derneği

HAKİM : Hayvan Hakları İzleme Komitesi

HAYDİ : Hayvanlarla Dayanışma İnisiyatifi

HAYKONFED : Hayvanların Yaşam Hakları Konfederasyonu

HAYTAP : Hayvan Hakları Federasyonu

HHH : Hayvan Hakları Hareketi

HSZK : Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyonu

İAKTVKD : İstanbul Adaları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği

İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İDO : İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi

İETT : İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü

İGTAŞ : İstanbul Gaz ve Doğalgaz Dağıtım Anonim Şirketi

İGTHM : İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

İRO : İstanbul Rehberler Odası

İSPARK : İstanbul Otopark İşletmeleri Ticaret Anonim Şirketi

İSTKA : İstanbul Kalkınma Ajansı

İTK : İl Trafik Komisyonu

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MÖ : Milattan Önce

ÖÇKB : Özel Çevre Koruma Bölgesi

PADER : Patili Canlar Derneği

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBF : Türkiye Binicilik Federasyonu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TJK : Türkiye Jokey Kulübü

TUHİM : Toplu Ulaşım Hizmetleri Müdürlüğü

TV : Televizyon

TVD : Vegan Derneği Türkiye

UKOME : Ulaşım Koordinasyon Merkezi

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

VİP : Very Impotant Person (Çok Önemli Kişi)

WARF : Work Animals Rescue Foundation (Yük Hayvanlarını Koruma ve Kurtarma Derneği)

YTH : Yeni Toplumsal Hareketler

SÖZLÜK

Abolisyonizm: Köleliğe, sömürüye tamamen karşı çıkma.

Aşırı Turizm: Belli alanlardaki kitlesel turizm hareketliliğinin o bölgenin fiziksel, ekolojik, sosyal, ekonomik, politik, psikolojik kapasite eşiklerini aşması, bölge halkının yaşam düzenini bozarak hoşnutsuzluk oluşturması.

Enformel: Yasal olmayan.

İnsanmerkezcilik-Antroposantrizm: İnsanı diğer varlıklardan üstün, ayrıcalıklı, öncelikli görme.

Kampanya (Toplumsal hareketlerde): Hedef alınan otoriteye karşı imza, dilekçe, yürüyüş vb. ile ortak hak talebinde bulunan sürdürülebilir organize halk girişimi.

GİRİŞ

İstanbul'un Adaları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşmiştir. Adalardaki faytonlarda 1980'le birlikte problemler oluşmaya başlamış, oluşan problemlerin çözümlenmesi için adımlar atılmış, kararlar alınmış ancak sonuçsuz kalan girişimlerle 2000'lerde iyice derinleşen problemler çözümlenememiştir. Problemleri çözümlenemeyen faytonlar, faytonlarda atların zulme uğradığı gerekçesiyle 2010 yılıyla birlikte hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketle kamuoyuna taşınmıştır. Adalardaki faytonları, 2014 sonrası eylemleri, düzenlediği imza toplama, dilekçe verme gibi kampanyalarıyla kamuoyunun önemli meselesi haline getiren toplumsal hareket aralıksız verdiği mücadeleyle fayton problemiyle ilgili tartışmaların en önemli dinamiği olmayı başarmıştır. Toplumsal hareketin 19 Aralık 2019'da başladığı ve 41 gün boyunca devam ettiği Yaşam Nöbeti eylemi sırasında 16 Ocak 2020 tarihinde Adalarda fayton kullanımı son bulmuştur.

Bu araştırma 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşen Adalarda 2020 yılında fayton kullanımının nasıl son bulduğunu konu edinmiş, konusunu hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden nedenlerinden sonuçlarına analiz etmeyi hedeflemiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşen Adalarda 2020 yılında fayton kullanımı nasıl son bulmuştur? sorusu bu araştırmanın temel boyut sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada 2010'la birlikte hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin Adalardaki fayton problemiyle ilgili tartışmalara dahil olmasına yol açan değişim dinamiklerinin neler olduğu, bu bağlamda Adalardaki faytonlarda problemlerin ne zaman, nasıl oluştuğu, ne zaman, nasıl derinleştiği, problemi oluşturan, derinleştiren dinamiklerin neler olduğu, sürecin kritik eşiklerinin neler olduğu, problemin çözümü için neler yapıldığı, neden, niçin çözümlenemediği, toplumsal hareketin nasıl oluştuğu, 2014 yılıyla birlikte toplumsal hareketin Adalardaki fayton problemiyle ilgili tartışmaların en önemli dinamiği haline nasıl geldiği, hareketin nasıl yayıldığı, geliştiği, hangi eylem araçlarını kullandığı, hangi strateji ve taktikleri izlediği, Adalıların toplumsal hareket ya da faytonlardaki problemler karşısında nasıl tavır aldığı, hangi tutum ve/veya pratikleri sergilediği,

2020 yılında fayton kullanımının son bulması kararının nasıl alındığı, toplumsal hareketin faytonların kaldırılması hedefine nasıl ulaşabildiği, karar süreci ve sonrası gelişmelerin neler olduğu, kararın sonuçlarının neler olduğu soruları bu araştırmanın alt boyut soruları olarak belirlenmiştir.

Araştırma konusu olan Adalarda fayton kullanımının son buluşunda hayvan hakları savunucuları öncüğündeki toplumsal hareketin önemli ölçüde etki etmiş olması analizin toplumsal hareket üzerinden gerçekleştirilmesinin sebebini oluşturmuştur. Araştırma analizinde Adalardaki faytonlarda problemlerin 1980'le birlikte başlaması sebebiyle 1980 sonrasına, Adalarda fayton sayısı ve kullanımının en yoğun ada olması sebebiyle Büyükada'ya odaklanılmış, Büyükada araştırma mekânı olarak seçilmiştir. Bu araştırma konusunu hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden faytonlarıyla sembolleşen Büyükada'nın 1980 sonrasına odaklanarak analiz etmeyi hedeflemiştir. Araştırmanın tarihsel, kavramsal ve kuramsal çerçevesi hayvan hakları, toplumsal hareket ve faytonların nasıl Büyükada'nın kültürel mirası haline geldiği ya da neden tarihi sembol kabul edildiğiyle ilgili açıklamaları gerektirmiştir. Araştırma analizinde faytonlarıyla sembolleşen Büyükada'nın 1980 sonrası tarihsel zemininde yol alınmış, hayvan haklarının kuramsal ve kavramsal araçlarıyla diyalog esas alınarak toplumsal hareket kuramlarının ekonomik, politik yapı gibi dışsal dinamiklere odaklı olduğu kadar içsel dinamiklere de önem veren siyasi fırsat yaklaşımı analitik çerçeveyi belirlemiştir. Analizde siyasi fırsat yaklaşımıyla birlikte siyasi fırsat yaklaşımıyla uyum gösteren toplumsal hareketi oluşturan duygu, his, düşünce gibi iç dinamiklere odaklı kültürel yaklaşımın kuramsal ve kavramsal araçlarından yararlanılmış, yapılan analiz araştırmayı insanmerkezci yaklaşıma eleştirel bir tutumla birleştirmiştir.

Araştırmada, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte faytonlarıyla sembolleşen Büyükada'nın 1980 sonrası başlayan 2020 yılında fayton kullanımın son bulmasına yol açan değişim ve dönüşüm süreci fayton meselesi, fayton problemi ya da fayton tartışmaları; 2010'la birlikte fayton meselesine dahil olan hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket hayvan hakları hareketi ya da fayton hareketi; faytonların tamamen son bulması gerektiği yönünde tutum ve/veya pratik sergileyen aktörler hayvan hakları hareketi aktörleri, toplumsal harekete karşı eleştirel tutum ve/veya pratik sergileyen aktörler Adalı aktörler olarak nitelendirilmiştir.

Fayton meselesi 1980 sonrasında faytonlarda sahiplerinde, sayılarında, kullanma, denetim usulllerinde değişim gibi sebeplerden kaynaklı problemlerin oluşmasına, 2000 sonrasında tekelleşme, sezonluk kiralık faytoncuların oluşması gibi sebeplerle problemin derinleşmesine, 2010 sonrasındaysa tamamen turistlere hizmete yönelmesi, denetimin kayboluşu gibi sebeplerle problemin boyut değiştirmesine sahne olmuştur. 2010 sonrasında derinleşen problemleriyle birlikte boyut değiştiren fayton meselesi faytonda atların uğradığı zulüm gerekçesiyle 2000'lerden itibaren faytonu problem gören hayvan hakları savunucularının dahil oluşuna, örgütlü mücadeleye başlamasına, fayton hareketinin oluşmasına zemin olduğuna ve kampanyalarla kamuoyuna taşınmasına tanık olmuştur. Fayton meselesi 2014 yılı sonrasında fayton hareketinin kararlılıkla fayton atlarının faytonda uğradığı zulümden kurtarılarak özgürlüğüne kavuşturulması ve faytonların tamamen kaldırılması için kurduğu ittifaklar, izlediği stratejiler, taktikler ve aralıksız protesto eylemleriyle verdiği mücadelenin yükselişine, hayvan hakları hareketi aktörlerinin faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı çıkan Adalı aktörlerin verdiği mücadeleye, birbiriyle çatışan taleplere sahip taraflarıyla kamuoyunun en önemli meselelerinden biri haline gelişine tanık olmuştur.

Oluşan, derinleşen problemleriyle boyutu değişerek fayton hareketinin oluşmasına yol açan fayton meselesi, Adalarda demografik yapıdan ekonomik yapıya, deniz ulaşımından turizm biçimine uzanan değişimlere, 2009 yılında Adalar Belediyesi'nin, 2019 yılında faytonlarla ilgili yetki ve sorumluluğa sahip İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin merkezi yönetimle siyaseten çatışan siyasi parti yönetimine geçişine sahne olmuştur. Fayton meselesi, 2020 yılı ve sonrasında fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması hedefine ulaşmasına ancak fayton atlarını özgürlüğüne kavuşturamayışına, fayton ve fayton atlarının İBB tarafından satın alınarak Adalarda fayton kullanımının son bulmasına tanık olmuştur. Fayton meselesi tüm bu gelişmelere tanık olduğu yıllar boyunca fayton atlarının fayton kaldırılmadan öncesinde de sonrasında da insan yaşamında ikincilleştirilmiş varlığıyla insan zulmüne uğramaya devam ettiğine sahne olmuştur.

Literatür 19. yüzyılın ikinci yarısından beri Adaların sembolü kabul edilen faytonların izini süren, 1980 sonrasında faytonlarda problemlerin nasıl oluştuğunu, 2000 sonrasında nasıl derinleştiğini, 2010 sonrasında nasıl boyut değiştirdiğini ve nasıl

kaldırıldığını konu edinen ayrıntılı araştırma yapılmadığını göstermektedir. Yapılan inceleme faytonlar için mücadeleye veren Türkiye'deki hayvan hakları hareketini ya da fayton hareketinin nasıl oluştuğunu, işleyiş mekanizmalarını, eylem repertuvarını, kaynaklarını, iç dinamikleriyle birlikte açıklayacak analitik çerçeve geliştirmeye çalışan, fayton meselesi üzerinden Büyükada'ya odaklanarak Adalardaki değişimsel dinamikleri Türkiye'deki genel politik sürecin parçası görmeyi deneyen kapsamlı bir araştırma yapılmadığını da göstermektedir. Ayrıca literatürde araştırmacıların artan oranda ilgiyle hayvan varlığını ikincilleştiren insanmerkezci bakışın sınırlarını aşmanın yollarını konu edinen, gösteren araştırmalar üretmeye çabaladıkları görülmektedir. Bu çalışma Türk akademi yazınında söz konusu boşlukları doldurma çabasına ve ilişkili araştırmalara mütevazı katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma, hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden Büyükada'ya odaklanarak incelediği fayton meselesini bir durum, vaka kabul etmiş, durumu fayton problemiyle ilişkili tartışmalara faytonların tamamen son bulması gerektiği yönünde tutum ve pratikler sergileyen hayvan hakları hareketi aktörlerinin, harekete karşı eleştirel tutum ve/veya pratikler sergileyen Adalı aktörlerin deneyimleriyle birlikte ayrıntılı geleneksel, sosyal medya taraması, arşiv, fotoğraf, belgesel incelemesi yaparak çeşitli boyutlarıyla keşfetmeyi hedeflemiştir. Araştırma bu hedef doğrultusunda durum çalışması (vaka analizi) deseninde nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

Araştırmada fayton meselesiyle ilişkili aktörlerin deneyimlerini ortaya çıkarmak için kartopu örneklem biçimi kullanılmış ve 48 katılımcıyla 2022 yılında 6 ay boyunca derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kartopu örneklemin kaynak kişileri konuyla ilgili yapılan ayrıntılı sosyal ve geleneksel medya taraması yoluyla ayrıca sahada yapılan ön görüşmelerle tespit edilmiş ve örneklem saha sürecinde yapılan görüşmelerden elde edilen bağlantılı kişilerle genişlemiştir. Görüşmeler çoğunlukla başta Büyükada olmak üzere Heybeliada, Burgazada ve İstanbul'un Üsküdar, Balat, Taksim, Bostancı gibi farklı semtlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmada durum çalışmasına uygun olarak yukarıda temas edildiği üzere derinlemesine görüşme yanında gözlem tekniği kullanılmış, geleneksel ve sosyal medya taraması, arşiv inceleme, belgesel, fotoğraf, blog, web sayfaları gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmış, çoklu kaynaklardan toplanan verilerin betimsel analizi yapılmıştır.

Analizde tarihsel bir dizge oluşturularak incelenen fayton meselesi nedenlerinden sonuçlarına farklı boyutları ve ayrıntılarıyla keşfedilmeye çalışılmıştır.

Analiz faytonla ilişkili problemlerin 1980-2010 aralığında Adalı sakinler, Adalı sivil toplum kuruluşları, faytoncular, Adalı sektör temsilcileri, Adalar Kaymakamlığı, Adalar Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi gibi yetkili kurumlar arasında tartışıldığını, problemin çözümüne yönelik çok sayıda karar alındığını göstermiştir. Araştırmada 2010 sonrasında fayton meselesine toplumsal hareketin dahil olmasıyla dengelerin değiştiği, durumun yeni bir boyut kazandığı, fayton hareketinin faytonun kaldırılmasına karşı çıkan Adalı aktörlerin muhalefetine rağmen kararlılıkla verdiği mücadeleyle Adalarda faytonların son bulması kararı alınmasına giden yolun en etkili çatışmacı politik süreç aktörü olmayı başardığı, 2019 yılında İBB yönetimindeki değişimle açılan siyasi fırsat pencerisini değerlendirerek faytonun tamamen kaldırılması hedefine ulaştığı ortaya çıkarılmıştır. Analiz Adalarda faytonun tamamen kaldırılmasına karşı çıkarak mücadele veren başta Ada sakinleri olmak üzere Adalı aktörlerin yaşamlarını yakından ilgilendiren karar sürecinin etkili dinamiği olma gücüne ulaşamadıklarını, yaşadıkları yerle ilgili söz sahibi olmayı başaramadıklarını bulgulamıştır.

Araştırma, toplumsal hareketlerin oluşma, başarıya ulaşma olanaklarını içsel dinamikleri ihmal etmeden dışsal dinamikleri oluşturan yapısal, yasal ve siyasal değişimlerin zaman içindeki seyrine dikkatli biçimde bakarak değerlendiren siyasi fırsat yaklaşımının açıklayıcılığını ortaya çıkarmıştır. Analizde bu araştırmanın kuramsal açıdan dayandığı siyasi fırsat yaklaşımının toplumsal hareket analizinde esas gördüğü yapısal boyutun anlaşılabilmesi adına fayton hareketinin içsel gelişimi gözden kaçırılmadan Adalardaki yapısal değişim ve dönüşüm olabildiğince gösterilmiştir. Araştırma 19. yüzyıldan itibaren kullanılan faytonların kaldırılması kararıyla Adalar tarihinin köklü şekilde değiştiğini, fayton atlarının başına gelenlerle insan lehine şekillenen düzenin değişmediğini bulgulamıştır.

Kapsamını 2022 yılı sonuyla sınırlı tutan bu araştırmanın aşağıda yer verilen bölümleriyle başta Büyükada olmak üzere Adalardaki değişim ve dönüşüm, toplumsal hareketler ve hayvan haklarıyla ilgili çalışmalar yanında insanmerkezci yaklaşıma

eleştirel tavra sahip araştırmalara ayrıca kent, göç, turizm, sivil toplum, hukuk gibi farklı alanlardaki çalışmalara katkı sağladığı düşünülmektedir.

Birinci bölümde araştırmanın tarihsel, kavramsal ve kuramsal çerçevesinin gerektirdiği açıklamalar yapılmış, araştırma konusunun Türkiye literatüründeki yeri, önemi sunulmuştur. Bölümün ilk kısmı fayton meselesinde hayvan hakları savunucularının mücadelesinin temelini oluşturan hayvan hakları fikrini, ikinci kısmı fayton meselesine dahil olan ve başladığı protesto ve kampanyalarla faytona meydan okuyan hayvan hakları savunucuları öncülüğünde oluşan toplumsal hareketin ne anlama geldiğini, üçüncü kısmı fayton meselesinde toplumsal hareketin protesto ve kampanyalarının hedefi olan Büyükada'daki faytonların neden tarihsel miras, sembol kabul edildiğini açıklayabilmeyi amaç edinmiş, bu kısmın sonunda araştırma konusuyla ilgili literatür hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemiyle ilgili açıklamalar paylaşılmıştır. Bölümün ilk kısmında yöntemin, ikinci kısmında saha çalışmasının, üçüncü kısmında kapsam ve sınırlılıklarının ayrıntılarına yer verilmiştir.

Araştırma bulgularının analizi literatürle ilişkilendirilerek üçüncü ve dördüncü bölümde sunulmuştur. Üçüncü bölümde fayton tartışmaları 1980 sonrasından 2019 yılı sonuna iki kısımda incelenmiştir. Bölümün birinci kısmında hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin fayton meselesine dahil olmasına yol açan değişim ve dönüşüm dinamikleri 1980 sonrasından 2010'a, ikinci kısımda toplumsal hareketin fayton meselesine dahil olduğu 2010 sonrası 2019 sonuna adım adım analiz edilmiş, bu kısımda toplumsal hareketin ve toplumsal hareketin faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı çıkan Adalıların verdiği mücadelenin eylem araçlarından, strateji ve taktiklerine uzanan ayrıntıları sunulmuştur.

Dördüncü bölümde faytonun kaldırılması, faytonun kaldırılması sonrası gelişmeler ve faytonun kaldırılmasının sonuçları üç kısımda incelenmiştir. Bölümün birinci kısmında toplumsal hareketin faytonların tamamen kaldırılması hedefine nasıl ulaşabildiği ve faytonların kaldırılması kararının nasıl alındığı, ikinci kısmında faytonların kaldırılması kararı ve ardından alınan kararlar ve uygulamalar toplumsal hareket ve Adalıların verdiği mücadele dinamikleri eşliğinde, üçüncü kısmında ise

faytonların kaldırılmasının sonuçlarının Adalılar ve hayvan hakları hareketi açısından nasıl değerlendirildiği incelenmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmanın özeti paylaşılmış, araştırmanın ana bulguları doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN TARİHSEL, KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşen Adalarda 2020 yılında fayton kullanımının nasıl son bulduğunu konu edinen bu çalışma, konusunu hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden 1980 sonrasındaki Büyükada'ya odaklanarak analiz etmiştir. Araştırma konusunun analizi hayvan haklarının, toplumsal hareketlerin ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Büyükada'nın faytonlarıyla nasıl tanıştığının ve sembolleştiğinin bir başka ifadeyle Büyükada'da faytonların neden tarihsel, kültürel miras kabul edildiğinin açıklanmasını gerektirmiştir. Bu bölümde araştırmanın tarihsel, kavramsal ve kuramsal çerçevesinin gerektirdiği açıklamalar yapılmış, araştırma konusunun Türkiye literatüründeki yeri, önemi sunulmuştur.

Bölümün birinci kısmı fayton meselesinde hayvan hakları savunucularının mücadelesinin temelini oluşturan hayvan hakları fikrini açıklayabilme amacıyla insanla hayvan arasında paylaşılan ortak yaşamdaki değişimi ve hayvan haklarının anlamını mercek altına almıştır. Bu kısımda, ilkçağdan günümüze insan düşüncesinde hayvanla ilgili insanmerkezci-antroposantrik, daha az insanmerkezci-antroposantrik ya da insanmerkezci-antroposantrik olmayan farklı yaklaşımlar, insan dünyasının 20. yüzyılında insanla hayvan arasındaki ilişkinin sorunları olarak belirlenen hayvan kullanımı ve hayvanın yasal statüsü ve kısmın sonunda hayvan haklarının farklı kuramları incelenmiştir.

Bölümün ikinci kısmı, fayton meselesine dahil olan ve başladığı protesto ve kampanyalarla faytona meydan okuyan hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketi açıklayabilme amacıyla insan dünyasının sorunlarına karşı insanın verdiği mücadeleye, itiraza odaklanmıştır. Bu kısımda, ilk kuramlardan günümüz kuramlarına toplumsal hareketler, hayvan hakları hareketi, Türkiye'de hayvan hakları hareketi incelenmiştir.

Bölümün üçüncü kısmında, fayton meselesinde toplumsal hareketin protesto ve kampanyalarının hedefi olan Büyükada'daki faytonların neden tarihsel miras kabul edildiğini ya da nasıl kültürel bir sembol haline geldiğini açıklayabilme amacıyla önce fayton ve Büyükada'nın birbirinden ayrı başlayan tarihsel öyküleri, sonrasında 19.

yüzyılın ikinci yarısından 1980'lere birlikte kat ettikleri yol incelenmiş, bu kısmın sonunda araştırmanın Türkiye literatüründeki yeri, önemi sunulmuştur.

1.1. Hayvan Hakları

Bu kısım hayvan hakları fikrini açıklayabilmeyi amaç edinmiştir. Bu kısımda insanla hayvan arasında paylaşılan ortak yaşamdaki değişim, insan düşüncesinde ve dünyasında hayvanın nasıl yer bulduğu sunulmuş, hayvan hakları kuramı mercek altına alınmıştır.

1.1.1. "Yerküre"de Yaşam

Kenya'daki Boran bal avcılarının bal bulmak için balkuşlarıyla yaptığı iş birliğinde, avcıların fuulido diye anılan yüksek sesli, özel ıslıklarına kendi fuulido'sunu şakıyan balkuşu karşılık vermekte, çıkarılan seslerle kurulan ilişkiyle balkuşu da avcı da yola koyulmaktadır. Balkuşu, kolayca ayırt edilen ötüşüyle sık sık durup avcıların kendisine yetişmelerini bekleyerek onları arı kovanına götürmekte, arıların yuvalandığı ağacın dalına tüneyerek kovanın olduğu yeri işaret eden özel bir şarkı söylemektedir. Balkuşu, avcılar arıları kovalayıp peteklerdeki ganimetleri toplarken beklemekte, avcıların minnet borcu olarak bıraktığı bal peteği ödülüne kavuşmakta, balmumuyla birlikte hem balı hem de petekteki arı larvalarını afiyetle yemektedir. Verilen örnek hem tarihöncesi insanların kovanları bulmak için balkuşlarıyla, balkuşlarının da kovanları açmak için insanlarla kurdukları ortaklık ilişkisini hem de yerkürede yaşamın çevreyi keşfetme ve çevreye uyumu içeren tepkilerle şekillendiğini göstermektedir (Orians, 2018, s. 10-24).

Yerkürede yaşam dört buçuk milyar yıldır sürmektedir. Milyarlarca yıldır süren yaşama yüzlerce tür eşlik etmiş, tepkileriyle kendilerini geliştirebilen bazı türler yerküreyi fethetmiştir. Örneğin dinazorların yüz elli milyon yıl önce yerkürenin efendisi olduğu keşfedilmiştir. Yetmiş milyon yıl önce başlayan iklim ve bitki örtüsü değişimleriyle soyları adım adım kademeli olarak tükenen dinazorlardan sonra gezegeni ele geçirmede sıra birkaç milyon yılda memelilere gelmiştir (Picq vd., 2021, s. 15-40).

Yaklaşık bir milyon altı yüzyıl önce yiyecek kaynaklarının izinden gidip belli mevsimlerde yer değiştirerek yarı göçebe yaşayan tarihöncesi insan, sıcak-soğuk iklimlere, yeni beslenme tarzlarına uyum sağlayıp, farklı beden biçim ve boyutlarla, bağışıklık tepkileri geliştirmiş, yeni coğrafyalarda yeni besin kaynakları bulup tüketerek hayatta kalmayı başarmıştır. İnsan ağ, mızrak gibi şeyleri kullanma ve besinleri işleyebilmelerinin yanı sıra avcılık becerileri geliştirerek bitki ağırlıklı beslenme düzenine hayvanları dahil etmeye başlamış, böylece yerkürenin her yerinde ve her mevsiminde bulabileceği besin kaynağını ele geçirmiştir (Orians, 2018, s. 28-32; Picq vd., 2021, s. 67). Otuz beş bin yıl önce avcı-toplayıcılardan oluşan küçük gruplar halinde yaşayan, on bin yıl önce tahıl ürünlerini ıslah etmeye, hayvan yetiştirmeye kısaca bitkilerle hayvanları ehlileştirmeye başlayan insan, yerleşik hayata geçip köyler ve kentler kurduğu insan dünyasını yaratmıştır (Orians, 2018, s. 27, 73; Picq vd., 2021, s. 69).

Keşifleri ve uyum faaliyetleriyle adım adım yerküreyi fethetmeye başlayan insan, insan dünyasının tarihsel ilk metinlerden biri olan İlyada'da Homeros'un ölümünün bir askerin ve bir atın ölümü üzerinden açıklanmasına değin uzanan mitolojik anlatılarına hayvanı da dahil ederek ortak yaşamı anlamlandırmaya çabalamıştır. Anlamlandırılmaya çabalanan ortak yaşam insana benzeyen ve benzemeyen tüm yanlarıyla hayvanı tarihin her döneminde insan düşüncesine konu etmiştir (Berger, 2020, s. 23, 27).

1.1.2. İnsan Düşüncesinde Hayvan

Bu kısımda insan düşüncesinde hayvanın felsefe tarihinin önemli düşünürleri tarafından ilk çağdan günümüze nasıl ele alındığının anlaşılması amaçlanmıştır. Bu kısımda önce ilk çağdan 20. yüzyıla sonrasındaysa 20. yüzyıldan günümüze insan düşüncesinde hayvan incelenmiştir.

1.1.2.1. İlk Çağdan 20. Yüzyıla

İlk çağ döneminde genel olarak insan yaşamı, hayvan yaşamı ve bitki yaşamından ya da insan ruhu hayvan ya da bitki ruhunun doğasından farklı olarak ele

alınmamış, insan canlı her şeyi bir yaşam ilkesiyle donanmış kabul ederek, cansızlar ve canlılar dünyası arasındaki farklılığa yoğunlaşmıştır. Antik dönemde Sokrates genel kabul gören yaklaşımdan farklı olarak, bitkiler, hayvanlar ve insanların yaşam ilkelerinin birbirine benzemediğini düşünmüş, Sokrates'in yolundan giden Platon da hayvanı neden eylediğini bilmemesi, içgüdüsel bir atılıma uyarak eyleme yatkınlığı sebebiyle insandan derece olarak düşük bir varlık olarak değerlendirmiştir (Simondon, 2019, s. 26-31). Ayrıntılı gözlemlere dayalı oluşturduğu görüşleriyle ilk çağın devasa ismi Aristoteles, bitkilerin büyüme ve özümseme yaparak kendilerini üretme, hayvanların büyüme yetisi yanında hissetme, duyum, duyusal imgelem, edilgen bellek, arzu ve onun sonucu olarak hareket yetisine sahip olma, insanların da akıl yürütme yani mantık, özgürce düşünme ve özgür seçim yapma yetisine sahip olduğunu öne sürmüştür. Canlı varlıkların farklı tarzları arasında süreklilikler ve işlevler arası eşdeğerlilikler olduğunu düşünen Aristoteles türlere ait işlevleri önemsemiş, türlere göre değişkenlik gösteren işlevlerin tamamının ortak bir yaşama hizmet ettiğini ifade etmiştir (Simondon, 2019, s. 33-40). Ona göre bitkiler, hayvanlar ve insanlar farklı şekilde de olsa aynı amaca hizmet ederek yaşam düzenini muhafaza etmektedir. Aristoteles, insanla hayvan arasında doğal bir hiyerarşik ilişki görüyor olsa da insanı aşkın bir alana yüceltmemiş ancak insanların kendilerini bu düzenin ölçüsü gördüklerini belirtmiştir (Ryan, 2019, s. 18-20; Timofeeva, 2018, s. 32-34).

Orta çağ döneminde, insanla hayvan arasındaki karşıtlığa güçlü vurgu yapan inanç kaynaklı etik bir anlayışın hakimiyeti altında hayvanda akıl yürütme olduğunu reddeden, hayvanı inanç varlığı olmayan, Tanrı'yı bilmekten aciz bir yaratığa indirgeyen yaklaşım benimsenmiştir. Rönesans döneminde Giordano Bruno hayvanları evrensel bir gücün taşıyıcıları kabul eden, aşağı varlıklar olarak görülmemeleri gerektiğini savunan, Michel E. Montaigne de insanda var olan mantığın, insanın bir iş yaparken kullandığı yöntemlerin hayvanlarda da olduğunu kabul eden görüşleriyle Orta çağın hâkim anlayışından farklılaşan yaklaşımlar geliştirmiştir (Francione, 2008, s. 47; Simondon, 2019, s. 49-56).

17. yüzyıla gelindiğindeyse Descartes'ın görüşleriyle oluşan Kartezyen yaklaşım, insan ve hayvan arasındaki ilişkide insanın hayvan karşısındaki tartışmasız üstünlüğü anlayışını benimseyerek doğanın bir parçası kabul ettiği hayvanları sadece akıl yürütme yetisinden değil duygulardan da tamamen yoksun olan organik makineler

biçiminde değerlendirmiştir. Kartezyen bakışın mimarı Descartes, hayvanların makineler, aletler gibi bir şeyi çok iyi yapabildiğini örneğin, örümceğin ağ kurarken tıpkı bir dokuma makinesi gibi, köstebeğin yuvasını kazarken bir kazma, özel bir tarzda toprağı kaldırmak üzere tasarlanmış bir alet gibi davrandığını, örümceğin ağ örmekten ya da köstebeğin yeri kazıp yuva kurmaktan başka bir şey yapamadığını öne sürmüştür (Degrazia, 2006, s. 15-16; Simondon, 2019, s. 57-59). Descartes, insanla hayvan arasındaki ilişkinin sınırını, hayvanların insanlardan daha az uslamlamaya sahip olması olarak değil, buna hiç sahip olmamalarıyla katı şekilde çizmiş, düşünme ya da hissetme yetisi olmayan makine hayvanların sadece bir duvar saatinin zamanı insanlardan daha doğru söyleyebilmesi gibi, kimi zaman bazı işleri insanlardan daha iyi yapabildiklerini ifade etmiştir (Francione, 2008, s. 50; Ryan, 2019, s. 20). Makine hayvan anlayışıyla hareket eden Kartezyen yaklaşım hayvanların acı, zevk ya da başka herhangi bir şeyin bilincine varamadıklarını esas kabul ederek hayvanları pençelerinden tahtalara çivileyip çarpan kalplerini açığa çıkarmak için vücutlarını yardıkları, haşlayarak ya da akla gelecek her şekilde kullanabildikleri deneyler yapmaya başlamıştır. Hayvanlara karşı ahlaki yükümlülüklerden söz etmeyi, bir duvar saatine karşı ahlaki yükümlülükten söz etmek kadar saçma bulan yaklaşım, hayvanı herhangi bir ahlaki çekince duyulmadan bilimsel deneylerin nesnesi haline getirmiştir (Francione, 2008, s. 51; Timofeeva, 2018, s. 75).

17. yüzyıl ve 18. yüzyılın başlarında tartışmasız insanın üstünlüğünü esas alan Kartezyen yaklaşım karşısında Baruch Spinoza ve Gottfried Leibniz gibi rasyonalistler ya da John Locke ve David Hume gibi empiristler insan ve hayvanı karşıt ve hiyerarşik olmayan bir tarzda düşünmek için tekrar yeni yollar açmayı başarmış olsa da 18. yüzyılda da insanla hayvanı eşit değerde gören bir yaklaşım geliştirilememiştir. Örneğin 18. yüzyılın önemli ismi Immanuel Kant, hayvanların acı çekme yetisine sahip olduklarını ve acı çekebileceklerini kabul etmiş olsa da ussal ve kendilerinin farkında olma yetilerinin olmadığını esas alarak hayvanlara doğrudan bir ahlaki yükümlülük, ödev fikrini reddetmiştir. Kant, hayvanları insan amaçlarının araçları olarak değerlendirmiş, hayvanlara karşı zalim olan insanın diğer insanlara karşı da zalim davranabileceğini bu sebeple hayvanlara yönelik ahlaki ilginin dolayımlı olabileceğini ileri sürmüştür (Francione, 2008, s. 51; Ryan, 2019, s. 26-28, 82).

19. yüzyıla gelindiğinde hayvanlara yönelik ahlaki ilginin dolayımlı olabileceği fikrine itiraz eden Jeremy Bentham, insan ve hayvan arasındaki ilişkiyi tekrar insanın ahlaksal ilgi alanına taşımayı başarmıştır. Ahlaki eylemlerin, insanlara sağlanan faydanın en çoğa çıkarılması ve olumsuz sonuçlarının en aza indirilmesi hesabına dayanması gerektiğini ileri süren Bentham, "Yetişkin bir at ya da köpek, ussal kapasitesi ve iletişim yetileri bakımından, bir günlük, bir haftalık, hatta bir aylık bir bebekle kıyaslanamayacak kadar gelişmiştir. Kaldı ki öyle olmadığını farz edelim, bunun ne önemi olurdu? Asıl soru akıl yürütebiliyorlar mı ya da konuşabiliyorlar mı değil acı çekebiliyorlar mı sorusudur." şeklindeki ünlü görüşüyle hayvanlara karşı etik sorumluluk sorunsalının bir ıstırap meselesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bentham, hayvanlara karşı muameleye yön verecek etmenin fizyolojik ya da bilişsel farklar değil onların acı çekme yeteneğinin olup olmaması olduğunu ileri sürmüştür (Francione, 2008, s. 13-14; Ryan, 2019, s. 182-183). Bentham, insanla hayvan arasında farklar olduğu kadar önemli bir benzerlik olduğunu göstermeye çalışmış, hayvanların ahlaken önemli olduğunu, insanların hayvanlara karşı doğrudan ahlaki yükümlülükler taşıması gerektiğini esas almıştır. Bentham'ın, insanların hayvanlara gereksiz yere acı çektirmeme ödevi olduğunu ve bu ödevin kaynağını hayvanların hissetme yetisinin oluşturduğunu belirten görüşleri, hayvanı nesneye indirgeyen, insan hayvan karşıtlığını ve insanın hayvan karşısındaki üstünlüğünü besleyen yaklaşımlardan kopuş olarak değerlendirilmiştir (Francione, 2008, s. 55-56). Aynı dönemde Friedrich Nietzsche, insanlık kavramının yüceltilmesini reddettiği görüşlerinde insanların hayvanlığını bir erdem kabul edip insanlığı kendisinden özgürleştirilmesi gereken bir hal görmüştür. 19. yüzyılda Charles Darwin de evrim kuramıyla türlerin ortak kökenini ifşa etmiş, insanın hayvanlardan farklı ya da hayvana üstün olduğu düşüncesini reddederek insanla hayvan arasındaki ilişkiye dair kendisinden sonraki yaklaşımlara güçlü bir temel hazırlamıştır (Ryan, 2019, s. 41, 82-86).

1.1.2.2. 20. Yüzyıldan Günümüze

Evrim kuramının etkisi altında girilen 20. yüzyılda evrimi, oluşu anlama çabası öne çıkmıştır. Örneğin Henri Bergson evrimi, hayatın, yaşamın özü, akışı görmüştür.

Hayatın kendisini yaratıcı evrim kabul eden Begson, hayat hamlesi, yaşam atılımı adını verdiği hareketle, hayatın kendi formlarını değişen koşullara göre sürekli ve her an yarattığını öne sürmüştür (Cevizci, 2011, s. 980-983). Evrimi, oluşu, yaşamı, varlığı anlama çabasına bir diğer katkı Martin Heidegger'den gelmiştir. Heidegger, hayvanın deneyimlediği dünyanın insanınkinden farklı olduğunu, insan ve hayvanların farklı fenomenolojik deneyimlere, farklı özlere, farklı hayatlara hatta farklı ölümlere sahip olduğunu savunmuştur (Ryan, 2019, s. 155-162). Heidegger, iki farklı varlık biçimi olarak değerlendirdiği insanla hayvan arasında ontolojik ayrım, uçurum bulunduğunu ileri sürmüştür. Heidegger, hayvanın sadece doğal ortamına tutsak yaşadığını, hayatı boyunca çevresini oluşturan dünyayla sınırlı kalarak genişlemesi ya da daralması mümkün olmayan sabit bir kürenin içine hapsolduğunu, hayvanların sahip olduğu dünyanın bedenlerinin doğal uyum gösterdiği ve yaşam çemberinden ayrılmaları mümkün olmayan çevreleriyle sınırlı olduğunu düşünmüştür. Hayvanı dünya bakımından yoksul olarak nitelendiren Heidegger, insanın hayvandan farklı ve dünyası bakımından zengin olduğunu öne sürmüştür (Timofeeva, 2018, s. 158-161).

Gilles Deleuze ve Pierre-Félix Guattari de evrimi, varlığı, oluşu anlama çabasını sürdürmüştür. Görüşlerinde kusursuzca farklılaşmış varlık kategorisine doğru gelişen evrim anlayışına karşı çıkan Deleuze ve Guattari "dolaşıklık" kavramını temele almış, oluşu evrimleşmedense içermeyle, ittifak ve çapraz kesen iletişimlerle ilgili görmüştür. Deleuze ve Guattari oluşu ne başlangıca ne sona ne ayrılışa ne varış noktasına sahip olan, ontolojik sınırların yıkılması ve yeniden inşa edilmesiyle, ötekilikle dolaşık hale gelmeyle açıklamaya çalışmış, oluşu bir durumlar döngüsü görmüştür. Deleuze ve Guattari insanı da hayvanı da akışların birleşmesi, sürekliliği içinde biri diğerini yerinden eden olarak nitelendirerek insan ya da hayvan şeklindeki varlıksal kategorileştirmelere itiraz etmiştir. Deleuze ve Guattari, sadece insanın hayvanlığı hakkında değil, aynı zamanda hayvanın hayvanlığı hakkında da düşünmenin olanağını göstermiş, insanlarla insan olmayanların karşılaşmalarına odaklanmıştır (Ryan, 2019, s. 95-97).

Aynı dönemde Donna Haraway de Deleuze ve Guattari'nin yaklaşımını sıradan hayvanlara, tekil hayvan deneyimlerine yeterince ilgi göstermedikleri gerekçesiyle eleştirerek Deleuze ve Guattari'nin varlıkla, oluşla ilgili değerlendirmelerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Haraway, hayvanlarla kendi gündelik kişisel yaşam

karşılaşmalarına yer verdiği görüşlerinde varlığın çapraz-tür dolaşıklıklarının çoklu hikayeleri içinde olduğunu ileri sürmüştür. Haraway, her bir hayvanın tekilliğini, dünyadaki rolünü, insan ve insan olmayan, kültür ve doğa arasındaki hiyerarşik ve zıtçı olmayan ilişkileri önemsemiştir. Görüşlerini köpeği Cayenne'le arasında zar zor anladıkları iletişim fiillerinden başlayarak birbirlerini eğittikleri, birbirlerini bedenen inşa ettikleri ilişkilerinden söz ederek geliştiren Haraway, türlerin maddi olarak belirgin biçimde dolaşık hale geldiği linguistik olmayan usulleri ön plana çıkarmış, karşılaşmaların sunduğu figürlerin, farklı beden ve anlamların birbirini karşılıklı olarak biçimlendirdiğini savunmuştur (Ryan, 2019, s. 99-107).

Deleuze ve Guattari'nin ayrıca Haraway'in insanı üstün, ayrıcalıklı bir tür görmeyen yaklaşımları insanmerkezci-antroposantrik olmayan bakış olarak nitelendirilerek, insanla hayvanı akıl ve dil yeterlilikleri temelinde bölen hümanist kavramsallaştırmaların ötesine geçmeyi hedefleyen posthümanizm akımına kapı açmayı başarmıştır (Ryan, 2019, s. 107-109). Akımının önemli temsilcilerinden biri olan Cary Wolfe posthümanizmi insanlıkla ilgili ancak hümanizme eleştirel yaklaşan, insanların insan olmayan dünyalara saygı göstermesini, kültür ile doğa arasındaki özcü ve hiyeraraşik tüm bölünmeleri reddeden tavrı temsil ettiğini belirterek açıklamıştır. Wolfe, en ilerici etik ve politik projelerde dahi insan olmayanların öznelliği meselesinin göz ardı edildiğini, öznenin her daim insan olduğu kabulüyle hareket edildiğini savunmuştur. Türcülüğün eleştirisinin, toplumdaki ırkçılık, sınıfsal ayrımcılık, heteroseksizm gibi diğer ayrımcı düşüncelerin eleştirisiyle bir araya getirilmesi gerektiğini vurgulayan posthümanist kuramcılar, türlere karşı ayrımcılık ile bahsi geçen diğer ayrımcılık biçimleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir (Ryan, 2019, s. 109-110). Söz konusu ayrımcılık biçimlerinin temellerini sorgulayacak, eksik ve sınırlarını gösterecek kuramsal araçları sağlamaya çalışan posthümanist yaklaşımlar, geç kapitalizmin neoliberal politikasını eleştiri konusu yaparak neoliberal kapitalizme muhalefet eden düşünürler için de önemli görülen soruları gündeme getiren bütüncül anlayışa bürünmüştür. Bu bütüncül anlayışın gelişmesine Michel Foucault ve Giorgio Agamben'ın görüşleri katkı sunmuştur (Ryan, 2019, s. 110-113).

Foucault, hayvanlığın deliliğin iç hakikati olduğunu düşünmüştür. Hayvanlığı öznelliğin düşünmeyen, düşünülemez olan ayna ikizi gören Foucault, deliliği insan ile insanın hayvanlığı arasında doğrudan bir ilişki olarak konumlandırmış, insandaki

hayvanın bir öte dünyanın göstergesi olmaktan çıkıp başlı başına insanın deliliği haline geldiğini öne sürmüştür. Foucault, politik süreçleri ve toplumsal düzeni korumak adına delilerin ıslah edilmeleri için yerleştirildikleri tecrit veya kapatılma mekanlarının, hayvanların sergilendiği hayvanat bahçeleriyle benzer bir düzene sahip olduğunu savunmuştur (Timofeeva, 2018, s. 16, 72). İnsanın ne bir töz ne de tam olarak tanımlanmış bir tür olduğunu düşünen Agamben de insanı, insan olmak için kendisini insan olmayanda tanıması gereken bir hayvan olarak değerlendirmiştir. Agamben, tanımaya her zaman yanlış tanımanın eşlik ettiğini savunarak yanlış tanımaya yol açan politik süreçlere dikkat çekmiştir. Agamben, modern dünyada insan hayatının genel olarak da hayatın kutsal statüsünün önemini tamamen kaybettiğinden söz etmiş, hayatın en dünyevi ve bayağı yollardan eşi benzeri görülmemiş sınırsız şiddete maruz kaldığını, insanın hayvanlaştığını ileri sürmüştür (Timofeeva, 2018, s. 16-17, 115-116).

20. yüzyılın insanı hayvandan öncelikli üstün gören insanmerkezci-antroposantrik olmayan yaklaşımlarına bir diğer katkıyı Jacques Derrida görüşleriyle sunmuştur. Derrida, insan dilinin ürünü olan hayvan kavramının, insanların oluşturduğu adlandırmadan başka bir şey olmadığını öne sürmüştür. Derrida, insanın hayvanla ilgili çok sayıda yaklaşımı insanmerkezci perspektifle geliştirildiğine dikkat çekmiş, hayvan perspektifi üzerinden insan, hayvan perspektifi üzerinden hayvan yaklaşımı geliştirmeyi önererek antroposantrik bakış açılarını yerinden oynatma gayreti içine girmiştir. Derrida, insan karşısında tekil bir karşıtlık ve homojen bir kategori olarak hayvan kurgusuna karşı çıkmış, hayvan diye atıfta bulunulan heterojen yaratıklar grubunu tek bir homojen kategoriye indirgemenin sınırlılıklarını göstermeye çalışmıştır. Derrida, insanların hayvanlar hakkında kendi dillerini kullanarak konuşurken, bu dile erişimleri olmayan hayvanları eksik, yoksun kabul etmelerini kibirlice görmüş, hayvanlarla iletişimi engelleyen kusurun hayvanlara ait olduğu kadar insanlara da ait olabileceğini düşündürtmek istemiştir. Derrida, hayvanlara bir noksanlık atfetmektense, onların kendi anlamlı iletişim tarzlarını oluşturma yöntemleri üzerinde düşünmek gerektiğini savunmuş, insan hayvan karşıtlığını-ikiliğini yapıbozuma uğratmayı hedeflemiştir. Derrida, insanmerkezci-antroposantrik yaklaşımlara karşı çıkan yaklaşımında çoğullukları ve heterojenlikleri içinde

hayvanları araştırmanın önemini göstermeye çabalamıştır (Ryan, 2019, s. 32, 137-144).

Posthümanizmin, antroposantrik-sonrası olduğunu belirten Rosi Braidotti ise antroposantrizm-sonrasının çerçevesini oluşturmayı hedeflemiştir. Braidotti, politik zorlukların birçoğunu karşılayacak eleştirel posthümanizmi savunan öznellikten vazgeçmektense, insan öznesini kavramsallaştırmanın alternatif yollarını açmak için insan sonrası özneye dair olumlayıcı bakış açıları geliştirmeyi amaçlamıştır. Braidotti, öznelliğin bütünüyle yaşayan maddi bir dünyada vücut bulduğunu, diğer hayvanlara olduğu gibi, insan hayvanlığına da açık olduğunu ileri sürmüştür. İnsanla hayvan arasındaki bağın bu dünyayı, alanı ya da çevreyi paylaşmalarından kaynaklandığını savunan Braidotti, bu bağlantılılığın türcü çerçeveden, ileri kapitalizmin ürünü olan bütün formlarıyla hayatın metalaşmasına karşı çıkan yeni bir politik çerçeveye doğru niteliksel değişimini önermiştir (Ryan, 2019, s. 114-115).

İlk çağdan günümüze insan düşüncesinde hayvanın bazen insanmerkezci-antroposantrik bazen daha az insanmerkezci-antroposantrik ya da insanmerkezci-antroposantrik olmayan çizgide yüzyıllara, düşünürlere göre değişim gösteren farklı yaklaşımlarla ele alındığı görülmektedir (Ryan, 2019, s. 17).

1.1.3. İnsan Dünyasında Hayvan

İnsan düşüncesinde felsefe tarihinin önemli düşünürlerinin görüşleriyle farklı yaklaşımlar üzerinden ele alındığı anlaşılan hayvanın, insan dünyasındaki kariyerininse kendisi açısından sürekli kötüye gittiği, ortak yaşamı paylaşan insanla hayvan arasında tarihöncesi başlayan iş birliğine dayalı ilişkinin de insanın hayvanlara beslediği duyguların da tepeden tırnağa değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Hayvanlara kimi zaman gündelik yaşamı kolaylaştırıcı ya da savunma amaçlı işlevler, kimi zaman kutsal, kültürel, simgesel anlamlar yükleyen, kimi zaman arkadaş konumuna yükselten insan, insan dünyasında hayvanı sanayileştirmiş, görünmez kılmış, sonunda cansız bir maddeye, nesneye indirgemiştir. Hayvanlara tarihin her döneminde gereksinim duyan ve hayvanla ortak bir yaşamı paylaşan insan, hayvanla birlikte yer aldığı dünya düzenini 18. yüzyıldan başlayarak değiştirmeye başlamış, 19. yüzyılda değişime devam etmiş, 20. yüzyıl kapitalizmiyle tamamen sona erdirmiştir.

İnsan dünyasında endüstri devrimiyle makine olarak kullanılan, endüstri sonrası dönemdeyse hammaddeye dönerek önemsizleşen hayvanlar, insanla paylaştıkları ortak yaşamdan son iki yüzyılda tamamen çekilmiştir (Berger, 2020, s. 18-33; Orians, 2018, s. 12; Picq vd., 2021, s. 9, 94-111; Timofeva, 2018, s. 12). Bu kısımda günümüz insan dünyasında hayvan kullanımı ve hayvanın yasal statü sorunu incelenerek tarihöncesi insanın balkuşuyla kurduğu ilişkiyle modern insanın hayvanla kurduğu ilişkideki değişim gösterilmek istenmiştir.

1.1.3.1. Hayvan Kullanımı Sorunu

Günümüz dünyasında insan moda, giyinmek, aksesuar uğruna her yıl milyonlarca hayvanın sırtından derileri, postları ya da kürklerini alarak kullanmaktadır. Deri kullanımında domuz, köpek balığı, bizon, zebra, kanguru, timsah, kertenkele, yılan balığı, fil, tilki gibi hayvanlar önemli kaynaklar olarak ayakkabı, kemer, ceket, diğer giyim eşyaları ve aksesuarların yapımında kullanılmakta, ayrıca yemeğe dönüştürmek için kullanılan hayvanlar yan ürün olarak deri ve yünleriyle giyeceğe dönüştürülmenin, aksesuar yapımının doğal kaynakları kabul edilmektedir. Derinin giyim ya da aksesuara dönüşebilmesi derinin cesetten soyulmasıyla başlayan bir dizi işlemi gerektirmektedir (Francione, 2008, s. 95-97; Regan, 2007, s. 160, 177-179). Merinos yününün eldiven, atkı, yelek, kazak, mont gibi giyeceklere dönüşebilmede kaynak olabilmesi, merinos koyunlarının, daha birkaç günlükken başlayan kulak çentme, kuyruk kesme ve erkek koyunların bıçak kullanılarak, bir aletle sperm kordonu ezilerek ya da testis torbası etrafına lastik bir halka geçirilerek yapılan iğdiş edilme işlemi gibi rutin işlemleri gerektirmektedir (Regan, 2007, s. 179, 183).

Kürkün giyeceğe dönüşebilmesine kaynak hayvan hem avcılar hem de kürk çiftlikleri tarafından temin edilmekte, avcılar kaynak hayvanı tedarik edebilmek için hayvanı bacağından yakalayan çelikçene tuzağı gibi çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Milyonlarca hayvanı yemi almak için uzandığında pençesinin üzerine hızla kapanarak kilitlenen ve böylece yakalayan bu tuzak hayvan kurtulmak için çabaladıkça daralan ilmek şekilli iki metal çeneden oluşmaktadır. Av süreci tuzağa yakalan hayvanın kan kaybederek bazen günlerce beklemesi, hayvanın yırtıcılara yem

olmaması halinde avcının gelmesiyle tamamlanmakta, avcının tuzağına yanlışlıkla yakalan sincap, oporsum, köpek gibi hedef dışı milyonlarca hayvan da çerçöp olmaktadır. Kürk çiftlikleri giyeceğe dönüşebilmesi için vizon, çinçila, vaşak, tilki, mink, rakun gibi milyonlarca hayvanı kaynak olmak üzere yetiştirmekte, kürkün zarar görmemesi için hayvanları öldürmede boyun kırma, sıklıkla da karbondioksit veya karbonmonoksit gazına boğma ya da zehirleme en yaygın yöntem olarak kullanılmaktadır (Francione, 2008, s. 95-96; Regan, 2007, s. 161-166).

Günümüz dünyasında spor ya da hobi amaçlı avcılık büyük bir sektör olmayı sürdürmekte, avcılar satın almaya devam ettikleri güçlü silahları ve her geçen gün artan teknolojik ürünleriyle donanarak savunmasız sincap, kumru, çakal, karga, geyik çayır köpekleri ve diğer hayvanları avlamaya devam etmektedir. Ağaçlar arkasına yatıp hayvanları lezzetinden hoşlandıkları yiyeceklerle kandırıp tuzağa düşürmek için beklemek, acı ya da çiftleşme çağrıları da dahil olmak üzere başka hayvanların seslerini taklit eden mekanik aygıtlar kullanarak hayvanları kendilerine çekmek, hayvanları gece projektör ışıklarıyla körleştirip hareketsizleştirmek yaygın kullanılan av yöntemleri olarak sıralanmaktadır. Bir işletme modeline göre işleyen çoğu yaban yaşam kuruluşu avcıların talebi doğrultusunda hareket ederek av hayvanı beslemekte, barındırmakta ve stoklarını yenilemektedir. Konserve avcılık adı verilen avcılık türü müşterilerine antilop, bizon, ayı, zebra, geyik, gergedan gibi çeşitli seçenekleri içeren av hayvanı hizmeti sunma modeline göre işlemekte, hizmet müşterilerin seçimleri doğrultusunda av alanı bölgesi belirlenmesi ve bölgeye müşterinin götürülmesi şeklinde verilmekte, avcılar avlamayı seçtikleri av hayvanına göre hizmet bedeli ödemektedir. Koleksiyoner avcılık, ölü hayvan kafası koleksiyonu serileri oluşturmak için avcıları leopar, aslan, fil, gergedan ve Afrika bufalosu gibi hayvanların peşine düşürten avcılık türü kabul edilmekte, avcılık türleri içinde en masum görünen yerel balık avcılığı da kuş ve diğer hayvanların bir kenara atılmış olta iğnelerine ya da misinalara takılarak ya da demir ağırlıkları, plastik zokaları yutarak yaralanmalarına ve ölmelerine neden olmaktadır (Francione, 2008, s. 77, 79, 85; Regan, 2007, s. 210-215).

Günümüz dünyasında milyarlarca paranın dolaşımda olduğu sektöre dönüşmüş yarışlarda at, boğa, horoz, köpek gibi çok sayıda hayvan kullanılmaktadır. Hayvanlara yaşamak için yarışmaktan başka seçenek bırakmayan yarışlar sırasında yarışamaz hale

gelen hayvanlar kesilmek üzere satılmakta ya da öldürülmektedir (Francione, 2008, s. 92-93; Regan, 2007, s. 209-233). Günümüzde katil balinalar, beluga balinaları, morslar, kutup ayıları, penguenler, folklar, denizaslanları, Kuzey Kutbu tilkileri, yunuslar gibi deniz memelileri ve başka memeli hayvanlar dünyanın dört bir yanına kurulan su parklarında sergi ve gösteri amacına uygun olarak fiziksel gözdağı ve mahrumiyet gibi yöntemlerle eğitilerek, tamamen bakıcılarına bağımlı hale getirilerek kullanılmaktadır (Regan, 2007, s. 200-205).

Su parklarında olduğu gibi yabani hayatlarında yakalanan hayvanların bir kısmı da doğal ortamlarından, aile ve diğer tüm sosyal bağlarından kopartılarak hayatlarının kalan kısmını geçirecekleri hayvanat bahçesinde yaşamaya zorlanmaktadır. Hayvanat bahçelerinde birbirlerinden yalıtılmış yaşayan ve aralarında herhangi bir etkileşim kuramayan hayvanlar, doğal tepkilerini kaybettikleri gerçek ışıktan, hava ve ağaçtan yoksun bırakılmaktadır (Berger, 2020, s. 50; Degrazia, 2006, s. 132; Francione, 2008, s. 88). Hayvanların ev hayvanına dönüşmesi şeklinde son yüzyılda yaygınlaşan yeni tür ilişki kendi işletme sektörünü hayvan otelleri, giyimi, maması, oyuncağı gibi kendine özgü yeni piyasa türüyle işleyerek, ev hayvanı tedarik eden ve diğer hizmetleri sunan pet-shop endüstrisiyle birlikte hayvan kullanımının en yoğun olduğu alanlardan biri kabul edilmektedir. Pet-shoplarda satılan hayvanlar dişilerinin yavru doğuramayacak duruma gelinceye kadar yavrulatıldığı sonra da öldürüldüğü, yavruların henüz birkaç haftalıkken annelerinden alınıp kasalara konularak, toptancılarına gönderildiği üreme çiftliklerinden getirilmektedir. Sektör, seri halde üretilen, nakledilen hayvanları piyasa değeri üzerinden pazarlamaktadır (Berger, 2020, s. 35; Francione, 2008, s. 170, 303; Picq vd., 2021, s. 99-101; Ryan, 2019, s. 131).

Viviseksiyon olarak isimlendirilen hayvan kullanımında hayvanlar deney, test ve eğitim amaçlı bir araç kabul edilmektedir. Hayatları boyunca genellikle metalden ya da plastikten yapılmış küçük kafeslerde tutularak yaşayamaya zorlanan milyonlarca hayvan ordu için silah geliştirmeden uzay araştırmalarına, psikolojiden biyolojiye çeşitli bilim alanları tarafından sürdürülen deneylerde kullanılmaktadır. Deneylerde acı verici, garip, tüyler ürpertici olarak nitelendirilebilecek kullanım işlemlerine maruz kalan hayvanların, algı değişimini araştırmak için hayvanların parmaklarının kesilmesi, koku alma duyusundan yoksun hayvanın ortalama çiftleşme sıklığını

hesaplamak için hayvanın koku alma duyusundan yoksun bırakılması gibi amacı konusunda kuşku oluşturan çok sayıda ilginç deneyde kullanıldığından söz edilmektedir (Degrazia, 2006, s. 147; Francione, 2008, s. 99-113; Regan, 2007, s. 236; Singer, 2018, s. 90). Deneylerde kullanılan hayvanların çoğu deney endüstrisi piyasasının talepleri doğrultusunda büyük şirketler tarafından üretilmekte, bazı deneylerde ihtiyaç duyulan hayvan talebinin barınaklardan, çalıntı ev hayvanlarından temin edildiği farklı bir piyasa türünden bahsedilmektedir. Hayvanların alınıp satılmasına dayanan piyasanın yanı sıra çok sayıda özel teçhizat piyasası da yaratan deney endüstrisi sektörü hayvanları deneylerde daha kolay kullanmayı sağlayacak çok sayıda aleti de "kıpırdayan tek yeri burnu olacak", "hiç dikkat çekmeden taşıyabileceksiniz", "bağlama sistemleri", "kafa kesiciler", "kalıntıları homojen bir süspansiyona çeviren eritici aletler" şeklinde tanıtımını yaparak üretip, pazarlamaktadır (Francione, 2008, s. 105; Singer, 2018, s. 93-94).

Milyonlarca hayvan tedavi amaçlı kullanılan tıbbi ilaçlar, böcek ilaçları, endüstride kullanılan çözücüler, kozmetik ürünler, tarımsal kimyasallar, bulaşık deterjanları, sanayi yağları, şampuanlar, gıda boyaları, deodorantlar, parke cilaları, lavabo açıcıları, cilt losyonları gibi maddelerin toksisite adı verilen zehirlilik testlerinde kullanılmaktadır. Çok sayıda tüketim ürünün piyasaya sürülmesi öncesinde belli bir maddenin toksit özelliklerini ya da insanlar için zararlı olup olmadığını belirlemek üzere güvenlik amaçlı rutin bir uygulamanın parçası kabul edilen bu testler, test edilen maddenin hayvanlara içirilmesi, solutulması ya da hayvanın derisine, gözüne sürülmesi gibi farklı yöntemlerle uygulanmaktadır. Günümüzde eğitim amaçlı olarak da milyonlarca hayvan başta tıp ve veterinerlik alanında ya da çeşitli bilim fuarlarında eğitim amaçlı teşhirlerde, diri kesimlerde kullanılmaktadır (Degrazia, 2006, s. 168-169; Francione, 2008, s. 121, 127; Regan, 2007, s. 238, 246; Singer, 2018, s. 95-111).

Hayvan kullanımının diğer hiçbir türüyle kıyaslanmayacak ölçüde fazla sayıda hayvan günümüz dünyasında yemek uğruna kullanılmaktadır. Balık yeme talebi balık üretimi yapan balık çiftliklerinin yanı sıra büyük ticari balıkçılık şirketleri tarafından karşılamaktadır. Balık yakalama faaliyeti sırasında yaralanan tonlarca balık işe yaramaz kabul edilip tekrar denize atılmakta, binlerce deniz memelisi, deniz kaplumbağası ve dalıcı su kuşları gibi hayvanların balıkçılık donanımlarına takılarak

hayatları sonlanmaktadır (Degrazia, 2006, s. 110, 121; Francione, 2008, s. 62, 84-85; Regan, 2007, s. 138, 150; Singer, 2018, s. 167). Hayvanların etlerini yeme talebi günümüzde dev şirketlerin kontrolündeki sınai çiftlikleri tarafından karşılanmakta, kar ve verimlilik gereği yatırımı en düşük düzeyde tutarak en yüksek geliri elde etmeyi hedefleyen sektör ucuz yem, asgari düzeyde insan emeği kullanmak, sınırı belli bir alanda sayıca mümkün olan en çok sayıda hayvanı bulundurmak gibi maliyetleri düşüren ve suni yolla iştah artırmak, büyümeyi hızlandırmak için hormon kullanmak gibi üretimi arttıran uygulamalarla hayvanı en kısa sürede piyasaya sürmeyi amaçlamaktadır (Degrazia, 2006, s. 109; Francione, 2008, s. 62-63; Regan, 2007, s. 138-139; Singer, 2018, s. 169-170).

Etleri ve yumurtaları için her yıl milyarlarca tavuk yetiştirilmekte ve öldürülmektedir. Civcivler ince, uzun ve penceresiz binalarda bulunan birkaç katlı metal kümeslere kapatılmakta, hayvanlara yem ve su tavandan sarkan oluklardan otomatik olarak verilmekte, ışıklandırma uzman tavsiyelerine göre ayarlanmakta, standart uygulamalar sırasında tavukların yürüme, yeri eşeleme, toz banyosu yapma, kanat açma gibi bütün doğal içgüdüleri engellenmektedir. Doğal yaşamda ömrü yedi yıl olan tavuklar yedi haftalık olduklarında iki ya da iki buçuk kiloya ulaşan ağırlıklarıyla kafesteki yaşamlarını tamamlamakta, kesimin yapılacağı tesise gelirken ilk kez güneş ışığını görmekte, yem ve su verilmeden kesim için saatlerce sırasını beklemekte, sırası geldiğinde baş aşağı taşıyıcı bantlara asılıp, hayatlarını sonlandıracak bıçağa doğru ilerlemektedir (Regan, 2007, s. 142; Singer, 2018, s. 171-174, 181, 191). Sığır eti üretmek için yetiştirilen sığırların yaşamı boynuzlarının kesilmesi, hayvanların damgalanması, iğdiş edilmesi gibi işlemlere maruz kaldıkları standart koşularda geçmekte, anestezi kullanılmadan yapılan tüm bu işlemlerden geçen hayvanlar kesileceği zaman geldiğinde mezbahaya yollanmak üzere araçlara bindirilmektedir (Regan, 2007, s. 145-146; Singer, 2018, s. 230-231). Sütünün kullanılması için yetiştirilen süt inekleri, süt üretmeye devam edebilmeleri için genellikle tecavüz askısı denilen bir aygıtla tekrar tekrar gebe bırakılmakta, ineğin yavruları doğar doğmaz annelerinden alınmakta, süt ineği olması için seçilenler süt verebilecekleri yaşa gelinceye kadar, et sağlaması amacıyla kullanılmak üzere seçilenler mezbahaya gönderilene kadar daracık yapay mekanlarında beslenmektedir (Francione, 2008, s. 68; Regan, 2007, s. 135-145; Singer, 2018, s. 216-227).

1.1.3.2. Hayvanın Yasal Statü Sorunu

Günümüz dünyasında yasalar hayvanları birey, kurum ya da devlet fark etmeksizin sahibinin malı kabul etmekte, insanlara hayvanlar üzerinde kullanım hakkı oluşturmaktadır. Hayvanların yasal durumları insana hayvanı yemek, giymek, deney, test, hobi, spor, avlanma, eğlenme gibi ekonomik ya da farklı amaçlar için kullanabilme, satabilme, miras bırakabilme, kısaca malın sahibi olarak istediği gibi kullanabilme hakkı tanımaktadır (Francione, 2008, s. 130-132, 136). Hayvanların hukuki statüleri konusunda çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış, hayvanları koruyucu birtakım önlemler alınmış olsa da hayvanların yasal statülerinde köklü değişiklik yapılmasına ilişkin çok sayıda girişim sonuçsuz kalmakta, hayvanları hukukun nesnesi yapan mal statüsü yaklaşımı devam etmektedir (Coulon ve Nouet, 2019, s. 79, 161-163).

1.1.4. Hayvan Hakları Kuramı

İnsan düşüncesi hemen her döneminde insanmerkezci bakıştan insanmerkezci olmayan bakışa değişim gösteren çizgide farklı yaklaşımlar üzerinden hayvanın ele alındığını göstermekte, insan dünyasında ise insan ve hayvan arasında iş birliğine dayalı kurulan ilişkinin 18. yüzyılda değişime uğramaya başladığı, 19. yüzyılda bu değişimin devam ettiği, 20. yüzyılın ise insan ve hayvan arasında kurulan iş birliğine dayalı ilişkiyi sonlandırdığı görülmektedir.

Günümüz dünyasında insan, yukarıdaki kısımlarda belirtildiği üzere moda, giyinme, aksesuar kaynağı yapma, spor ya da hobi amaçlı avlanma, yarıştırma, su parkı ya da hayvanat bahçesinde sergileme, ev hayvanı yapma, deney ve testler, en çok da yemek uğruna milyarlarca hayvanı hammadde olarak kullanmakta, hayvanın yetersiz hukuksal konumu ve hayvanı koruyamamaktadır. Hayvan hakları, günümüzde hem insanın üstün tür olduğuyla ilgili insanmerkezci-antroposantrik düşünceleri eleştirmeyi hem de bu düşüncelerle şekillenmiş hayvan kullanımlarını göstermeyi, hayvanların günümüz dünyasındaki temsilleri, statüleri, hayatları, çıkarları ve haklarını kuramsal yaklaşımlarıyla korumayı hedeflemektedir (Coulon ve Nouet, 2019, s. 32, 34; Ryan, 2019, s. 28-29). Bu kısımda hayvanların haklarını korumayı amaçlayan hayvan hakları kuramları incelenmiştir.

1.1.4.1. Peter Singer

Günümüz hayvan hakları kuramının mimarı kabul edilen Singer, insanın kendi biyolojik türünün dışında kalan türlerin üyelerine karşı yaklaşım ve uygulamalarının kökünün çok eskilere dayanan sorunlu bir önyargı ve keyfi ayrımcılık üzerine kurulmuş olduğunu vurgulamış, bu durumun fark edilmesi ve son bulmasını amaçlamıştır. Singer, önyargı ve keyfi ayrımcılığın fark edilmesi ve son bulmasının önündeki engellerden birinin insan dışı hayvanların kendilerini savunamamaları, diğerinin ise ayırımcılık yapan grubun neredeyse bütün bireylerinin bu ayırımcılığa katılması ve bu ayrımcılıktan fayda sağlaması olduğunu belirtmiştir. Singer, güç ve zorlu bir görev olduğu açık hayvan özgürleşmesinin hem hayvanları yeme, onlara dair oluşan düşünce ve dil alışkanlıklarını sorgulama ve değiştirmek için hem de insanın da özgürleşmesi, dünyanın pek çok bölgesinde açlık ve yetersiz beslenme sorunu yaşayan insanların ve gezegendeki çok sayıda problemin çözümü için gerekli olduğunu vurgulamıştır (Singer, 2018, s. 41-45).

Singer, temel eşitlik ilkesini görüşlerinin merkezine yerleştirmiş, insanlara nasıl muamele edilmesi gerektiğini gösteren kılavuzun insanların eşitliği ilkesi olduğunu ifade etmiş, temel eşitlik ilkesinin insan dışı hayvanları da içine alacak şekilde genişletilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Temel eşitlik ilkesinin, eşit ya da özdeş muameleyi değil, eşit önemsemeyi gerektirdiğini ileri süren Singer, farklı varlıkların eşit derecede önemsenmesinin, onlara farklı şekilde muamele etme ve farklı haklar tanıma demek olduğunu ifade etmiştir. Singer, insanların ırk ve cinsiyetten bağımsız olarak yetenek, zekâ kapasitesi, iletişim becerisi, ahlak kapasiteleri gibi açılardan birbirlerinden farklılık gösterdiğinin görülmesi, eşitlik talebinin zekaya, ahlak kapasitesine, fiziksel kuvvete veya benzer herhangi bir olgusal özelliğe bağlı olmadığının anlaşılması gerektiğini öne sürmüştür (Singer, 2018, s. 48-51).

Singer, ırkçı, cinsiyetçi yaklaşımlara eşitlik ilkesi gereği karşı çıkmanın, bir kişinin kendi biyolojik türünün çıkarları lehine ve diğer biyolojik türlerin çıkarları aleyhine, önyargılı, keyfi, yanlı davranışlarına yani türcü yaklaşımlara da karşı çıkmayı gerektirdiğini belirtmiştir. Singer, çıkarların eşit derecede önemsenmesi ilkesinin temel bir ahlak ilkesi olarak insan türünün üyeleri kadar başka türlerin üyeleri için de geçerli olduğunu fark eden az sayıda kişiden biri olarak nitelediği Jeremy

Bentham'ın görüşlerini takip ederek, acıyı en aza indirme ilkesini temele almış ve Bentham gibi bir varlık acı çekiyorsa, bu acıyı önemsememek için hiçbir ahlaksal gerekçe öne sürülemeyeceği yaklaşımını benimsemiştir. Singer, eşitlik ilkesinin acı çeken varlığın doğasından bağımsız olarak, bu acının herhangi başka bir varlığın çektiği benzer bir acıyla eşit tutulmasını şart koştuğunu vurgulamış, acı çekme veya haz duyma kapasitesi anlamında hissetme yetisinin, başkalarının çıkarını göz önünde bulundurma konusunda savunulabilecek tek sınır çizgisi olduğunu savunmuştur (Singer, 2018, s. 53-56, 72).

Singer, acı, korku, öfke, sevgi, sevinç, şaşkınlık, cinsel uyarılma ve daha birçok duygu durumunu aktarmak için insanın kullandığı işaretlerin insan türüne özgü olmadığına dikkat çekmiş, insanların acı çektiği çıkarımını yapmayı sağlayan kıvranma, yüz kasılması, inleme, çığlık ve başka seslerin, acı kaynağından kaçınma girişimlerinin, acının tekrarlanması ihtimali karşısında korku hali gibi dışsal göstergelerin nerdeyse tamamına özellikle insana en yakın memeli ve kuş türlerinde de rastlandığını ifade etmiştir. Sinir sistemleri insanlara çok benzeyen hayvanların acı hissettiği durumlarda insanın sinir sisteminin verdiği başlangıçta tansiyonun yükselmesi, gözbebeklerinin büyümesi, terleme, nabzın hızlanması, uyarıcı sürdüğünde tansiyonun düşmesi gibi fizyolojik tepkileri verdiğini belirten Singer, durup dururken bir bebeğe acı yaşatmayı yanlış bulan her yaklaşımın türcü değilse durup dururken bir ata da acı yaşatmayı yanlış bulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Singer, yapılması gerekenin türcülüğe karşı olmak, insan dışı hayvanları insanın ahlaksal ilgi alanına sokmak, hayvanların hayatlarının en önemsiz gerekçeyle bile sona erdirilebileceği düşüncesine son vermek olduğunu vurgulamıştır (Singer, 2018, s. 58-64, 70-71).

1.1.4.2. Tom Regan

Hayvan hakları kuramının bir diğer önemli ismi Regan, görüşlerinde aynı hayvanların farklı kültürlerde nasıl farklı muamele gördüklerine ilişkin hikayeleri konu alan bir programda izlediği akşam yemeği sahnesinden söz etmiştir. Söz konusu sahnede Çin köyünün bir restoranında geçen akşam yemeğindeki menü müşterilerine canlı kedi ve köpek arasında seçim sunmakta, müşteri kafeslere tıkıştırılmış kedi ve

köpekleri inceleyerek kararını vermektedir. Müşterinin kararı doğrultusunda hareket eden aşçı, uzun metal bir maşayla uzun tüylü beyaz kediyi kafesinden hızla çekip almakta, kedi demir çubukla aldığı sert darbelerin ardından kendini kaynar su dolu bir küvette, sonra yemek servisindeki tabakta bulmaktadır. Regan, bazı ülkelerde kedi ve köpeğin yendiğini biliyor olmasına rağmen bu gerçeği görmenin, izlemenin kendisinde yarattığı korkunç çaresizlik hissine, dehşet verici bu sahneyi yaşayan olmalarına rağmen olup bitenleri sıradan, gündelik, doğal karşılayan aşçının ve müşterilerin kayıtsızlığına dikkat çekmiştir (Regan, 2007, s. 13-14).

Regan'a göre hayvan hakları, örnekteki aşçı ve müşterilerin dehşet verici gerçeklik karşındaki kayıtsızlığına sahip insanlara günümüz dünyasında hayvanların gördüğü muameleyi konu alan sahneyi betimlemek, insanların hayvanlara ne yaptıklarını göstermek ve bu sahneye son vermek isteğidir. Regan, yaşadığımız dünya hakkındaki algıları büyük ölçüde şekillendiren medyanın hem sansasyonel olanı araması hem hayvanları kullanan gıda, eğlence, biyomedikal araştırma endüstrileriyle parasal yönde gelişen ilişkileri sebebiyle, hayvan hakları fikrini kavramada engel oluşturduğuna dikkat çekmiş, insanın hayvanlar hakkındaki ilk kavrayışlarının, insana aktarılan kültürel mirasla şekillenmesini de hayvan hakları fikrini kavramayı etkileyen bir diğer unsur kabul etmiştir. Regan, insanların çoğunun hayvanları insan için var olan, tek varlık nedeni insan ihtiyaçlarını ve arzularını karşılamak olarak gösteren bir kültürü içselleştirdiğini, içselleştirdiği kültür hayvanları nasıl görüyorsa öyle görmeyi sürdürdüğünü belirtmiştir (Regan, 2007, s. 19-20, 27-30, 42).

Regan, hayvan hakları fikrini kavramanın tek yolunun insan hakları fikri üzerine düşünmekten geçtiğini ifade etmiştir. Regan'a göre, insan hakları, "Geçmek Yasaktır" tabelası gibi düşünülebilecek ahlaki haklara sahip olmak bakımından insanın yaşamını, bedenini, özgürlüğünü korumakta, insana bir tür siper sağlamakta ve ırk, din, cinsiyet, millet, zekâ, yetenek gibi çok sayıda farklılığa sahip olmasına rağmen tüm insanları eşit, benzer kılmaktadır. Her bir insanın "bir yaşamın öznesi" olduğu için bu haklara sahip olduğunu belirten Regan, insanları "bir yaşamın öznesi" yapanın her bir insanın bu dünyaya gelme, bu dünyanın farkında olma, kendisine olup bitenleri önemseme durumu olduğunu vurgulamıştır (Regan, 2007, s. 57, 63, 67, 79-81).

Hayvanların da bu dünyaya gelme, bu dünyanın farkında olma, kendisine olup bitenleri önemseme durumuna sahip olduğuna dikkat çeken Regan, bu durumun tüm hayvanları da eşit derecede biri yani bir yaşamın öznesi kıldığını dolayısıyla insan haklarına ilişkin fikrin hayvan haklarına da uygulanabileceğini savunmuştur. Regan, hayvanlarla insanların ortak davranışa, ortak anatomik yapıya, ortak sinir sistemine ister evrimle ister Tanrı tarafından yaratılmış olsun ortak kökenlere sahip oluşlarıyla benzeştiklerini, hayvanın tıpkı insan gibi bir yaşamın öznesi ve tıpkı insan gibi hak sahibi olduğunu belirtmiştir. Regan, kendi haklarını korumaya muktedir olmayan hayvanların haklarını koruma görevinin de tıpkı kendi haklarını korumaya muktedir olmayan insanların haklarını koruma görevi gibi insan sorumluluğunun gereği olduğunu ifade etmiştir (Regan, 2007, s. 83, 91, 95).

1.1.4.3. Gary L. Francione

Hayvan hakları kuramına görüşleriyle katkı sağlayan bir diğer isim Francione kabul edilmektedir. Francione, hayvanların düşünüp düşünmediğini, kendilerinin farkında olup olmadığını, duygulara sahip olup olmadıklarını sorgulamayı, insanların bu özelliklere sahip olup olmadıklarını sorgulamaktan farksız görmektedir. Francione'ye göre, günümüzde hayvanları ahlaken önemli çıkarları olan varlıklar olarak gördüğünü iddia eden insan, yemek için dünya genelinde milyarlarca hayvanı tüyler ürpertici şartlarda yetiştirerek, milyarlarca balık ve başka deniz hayvanını öldürerek, avcılık yaparak, biyomedikal deneyler, ürün testleri, eğitim, moda hatta sırf eğlence için kullanarak hayvanlara bu iddialarını yalanlayan biçimde muamele etmektedir (Francione, 2008, s. 9, 20-23).

Francione, insanların, hayvanların insanlarla benzer, tıpkı insan gibi hissetme yetisine sahip ve tıpkı insan gibi acı çekmemekte çıkarı olan varlıklar olduğu hakkındaki uzlaşımsal sağduyularına somut anlam kazandırmak için eşit gözetilme ilkesini ya da benzerlere benzer muamele etmek zorunda olduğumuz kuralını hayvanlara uygulamaları gerektiğini belirtmiştir. Francione, başkalarının eşyası, malı olarak, sırf bir başkasının amacı için araç olarak muamele görmeme hakkının diğer bütün hakların zeminini oluşturduğunu ifade etmiş, farklı ırk ya da cinsiyete sahip olmak nasıl insanı bir başkasının malı yapmak için kabul edilemezse farklı türe sahip

olmasının da hayvanı bir başkasının malı yapmak için kabul edilemez olduğunun savunulması gerektiğini öne sürmüştür. Francione, insanların mal statüsünü haklı göstermek için ırkın ya da cinsiyetin kullanılmasının ırkçılık ya da cinsiyetçilik, hayvanların mal statüsünü haklı göstermek için türün kullanılmasının da türcülük anlamına geldiğini ifade etmiştir (Francione, 2008, s. 28, 33-34).

Francione'ye göre, insanları hayvandan üstün farklı kıldığı düşünülen niteliklere bazı hayvanların sahip olduğu, hayvanları insandan aşağı kıldığı düşünülen niteliklere de bazı insanların sahip olduğu kabul edilmeli, hayvanın insanın malı olmaması gerektiğini düşünmenin, hayvanın kullanımını engellemeye yetmediği görülmelidir. Francione, eşit gözetilme ilkesinin uygulanmasını ve başka türlü yapmak için ahlaken makul bir neden olmadıkça, eşya olarak, mal olarak muamele görmeme temel hakkının hayvanları da kapsayacak şekilde genişletilmesinin zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür (Francione, 2008, s. 29, 34-35).

1.1.4.4. David Degrazia

Degrazia, görüşleriyle tıpkı insanlar gibi hayvanların da haklara, ahlaksal statüye sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır. Degrazia'ya göre bir hayvanın ahlaksal statüye sahip olduğunu ileri sürmek bu hayvanın yalnızca insanlarla ilişkisi açısından değil, kendisi açısından da ahlaksal bir öneme sahip olduğu anlamına gelmekte, hayvanın çıkarlarının ya da gönencinin önemli olduğunu ve ciddiye alınması gerektiğini söylemek hayvana kendi iyiliği için iyi davranmayı gerektirmektedir. Degrazia, hayvanların zihinsel yaşamlarını, çıkarlarını ve ahlaksal statülerini anlama yolunda bir çerçeve oluşturmayı amaçlayarak, bu çerçeveyi et üretme çiftlikleri, hayvanat bahçeleri, hayvanların deneysel amaçlı kullanımı gibi pratik tartışmalar ekseninde geliştirmiştir (Degrazia, 2006, s. 22-24, 29).

Hayvanların ahlaksal statüye sahip olduğunu ampirik kanıtlar kullanarak göstermeye çalışan Degrazia, kullandığı kanıtlara göre omurgalıların çoğu ya da tümü ile muhtemelen bazı omurgasızlar da dahil olmak üzere pek çok hayvanın çok çeşitlilik gösteren duygulara, sezgiye, bilince sahip olduğunu ifade etmiştir. Hayvanların korku, yoğun acı, ıstırap, endişe gibi duygulara, kendi kendisinin farkında olduğunu gösteren çok sayıda kanıt, Degrazia'ya göre istediklerini yapabildiklerinde hayvanların zevk ve

tatmin duygusu, istediklerini yapamadıklarında can sıkıntısı ya da diğer sevimsiz duyguları yaşadığını söylemektedir. Degrazia, yaklaşımında hayvanların yetilerini kullanabilmesini önemli ölçüde sınırlayan kapatma gibi insan pratiklerini değerlendirmiş, hayvanların ıstırap çekmesine, olumsuz duygular yaşamalarına neden olan bu pratiklerin hayvanlara zarar verdiğini, insan pratiklerinin çoğunun hayvanın sahip olduğu ahlaksal statüsüyle çelişkili olduğunu vurgulamıştır (Degrazia, 2006, s. 68-70, 85, 92-94).

1.1.4.5. Martha C. Nussbaum

Nussbaum, politik tercihleri doğru yönlendirecek, önceliklerin ne olması gerektiğini gösterecek yeni resim sunan yeni bir kuramsal bir bakışa ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Kuramı "Yapabilirlikler Yaklaşımı" şeklinde isimlendiren Nussbaum, insanların olduğu kadar, hayvanların da yapabilirlikleri olduğu düşüncesinden hareket ederek yapabilirlikler yaklaşımının hem insanlar hem de hayvanlar için adaleti, temel hak ve özgürlükleri oluşturacak bir temele sahip olduğunu açıklamıştır (Nussbaum, 2018, s. 14, 33-34).

Nussbaum, kök salmış toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliklerle, ayrımcılık ve yok sayılmanın sonuçlarıyla ilgilenen kuramında tercih veya özgürlüğe odaklanmıştır. Kurama göre toplumlar insanlara (ya da hayvanlara) bir dizi fırsat sunarak onlara özgürlük sağlamalıdır. Yapabilirlikler şeklinde ifade bulan fırsatlar insan onuru ve insan onuruna yakışan yaşamı ya da hayvanlar açısından o türe uygun onurlu bir yaşamı temele almakta ve hedefe bağlı olarak yapabilirlikleri belirlemektedir. İnsanların içinde hareket edip eyledikleri hayatın çeşitli alanlarını dikkate alan yaklaşım, insan onuruna yakışan bir hayat için asgari düzeyde gerekli yapabilirlikleri tespit etmiştir. Kuramın hedeflediği aralarında ömrünün sonuna kadar yaşama, beden sağlığı, beden bütünlüğü, duygu, düşünce ve hayal gücünü geliştirme, özgürce karar verme şeklindeki yapabilirliklerin sıralandığı merkezi yapabilirlikleri asgari eşik olarak belirleyip hayata geçirmektir. Nussbaum, kuramın temel unsurlarından hiçbirinden vazgeçmeden hayvan onuruna yakışan yaşam için de asgari düzeyde gerekli yapabilirliklerin tespiti konusunda uzlaşma sağlanabileceğini, belirlenen

yapabilirliklerin asgari eşik olarak hayata geçirilebileceğini savunmuştur (Nussbaum, 2018, s. 35, 45-51, 106).

Nussbaum, tüm hayvanların tıpkı insan gibi adaletin öznesi olduğunu, yasa ve kurumlardan saygı görmeyi ve desteklenmeyi hak eden bir onurları olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsal adalet fikrini doğası gereği duygularla özellikle acıyı deneyimleme yetisiyle ve buna karşı çaba gösterme ve bunun üstesinden gelme yetisiyle ilgili gören Nussbaum için insan da hayvan da acı çekip zarar görebilmekte ve her ikisi de haksız yere engellendiğinde hayatta kalma dürtüsüyle harekete geçebilmektedir. Nussbaum, bir hayvana haksız bir davranışta bulunmakla bir insana karşı haksızlık yapmanın toplumsal adalet fikrinin doğası gereği aynı şey olduğunu belirtmektedir (Nussbaum, 2018, s. 106, 176).

1.1.4.6. Sue Donaldson ve Will Kymlicka

Donaldson ve Kymlicka, hayvan hakları kuramını vatandaşlık kavramı üzerinden siyasal bir temele oturtma amacını taşımıştır. Donaldson ve Kymlicka'ya göre hayvanlara yönelik muameleyi liberal demokratik adalet ve insan haklarının temel prensipleri ile doğrudan ilişkilendirebilecek, yeni bir ahlaki çerçeveye ihtiyaç vardır. Kuramcılar, vahşi hayvanların insanlarla birlikte evlerde, şehirlerde, havayollarında ve nehir havzalarında yaşadığını belirtmiştir. Şehirlerin evcilleştirilmemiş hayvanlarla, vahşi evcillerle, egzotik hayvanlarla, habitatları insan yerleşimi tarafından kuşatılmış vahşi hayvanlarla, göçmen kuşlarla dolu olduğunu vurgulayan yaklaşıma göre, ördek, sincap, fare, yarasa, kokarca gibi insan yerleşiminin cazibesine kapılan, onunla gelişen ve insanlarla ortak yaşam içinde yaşayan milyarlarca oportünist hayvan bulunmaktadır. Donaldson ve Kymlicka görüşleriyle insan yaşamını sayısız hayvanla paylaştığını, kesilen her ağaç, değiştirilen su yolları, yapılan yollar, inşa edilen siteler, dikilen kulelerin bu hayvanları etkilediğini anlatmıştır. İnsanla hayvan arasında süren kesintisiz ilişkiye dikkat çeken yaklaşım, insanla hayvan arasında süregiden bu etkileşiminin hayvan kuramının merkezinde yer alması gerektiğini ileri sürmüştür (Donaldson ve Kymlicka, 2016, s. 11, 17).

Donaldson ve Kymlicka'ya göre hayvan hakları kuramları mülk olmama, kapatılmama, öldürülmeme gibi negatif hakları öne çıkarmış, hayvan habitatına saygı

duyma, yolları, mahalleri onların ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde inşa etme gibi pozitif yükümlülükler hakkında çok fazla yorum yapmamıştır. Donaldson ve Kymlicka, hayvan hakları konusunda daha farklılaşmış ve ilişkisel bir yaklaşıma, insanlarla hayvanlar arasındaki etkileşimleri daha açık siyasi terimlerle anlamaya ihtiyaç bulunduğunu savunmuş, negatif haklarla ilişkisel pozitif hakları bir araya getirecek, bunu hayvanları siyasi bir çerçeveye yerleştirerek yapacak bir hayvan hakları yaklaşımı amaçlayarak vatandaşlık fikrine odaklanmıştır. Kuramcılar, göçmen işçi olma, mülteci olma gibi grup farklılaşmasını öne çıkaran farklı vatandaşlık statüleri oluşturma ihtiyacı yaratan siyasi süreçlerin, kategorilerin bazılarının hayvanlar için de geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Donaldson ve Kymlicka, tıpkı insanlar için olduğu gibi siyasi toplulukta bazı hayvanların vatandaş olarak görülerek çıkarlarının kamu yararı adına gözetilebileceğini, bazı hayvanların geçici ziyaretçiler ya da vatandaş olmayan yerleşimciler kabul edilebileceğini, bazı hayvanların ise egemenliklerine ve hakim oldukları toprak parçasına saygı duymamız gereken, kendi siyasi topluluklarının sakinleri olarak nitelendirilebileceğini ifade etmiştir (Donaldson ve Kymlicka, 2016, s. 14, 21-23, 67).

1.1.4.7. Christine M. Korsgaard

İnsanların diğer hayvanlardan daha üstün ya da önemli olmadığını savunan Korsgaard Kant'ın görüşlerini takip ederek Kant'ın insanı araç değil kendinde amaç edinme ilkesinin hayvanları da içine alacak şekilde genişletilebileceğini göstermeyi hedeflemiştir. Korsgaard, Kant'ın hiçbir insanın başkalarının amaçlarına yönelik bir araç olarak kullanılmaması gerektiği ilkesinin, bir kişiyi kendi iyiliğine aykırı ve muhtemelen rıza gösteremeyeceği bir şekilde muameleden insan olduğu için uzak tuttuğunu, çünkü bunun "iyi" olan olduğunu belirtmiştir. Korsgaard bu ilkeyi insanın yaşamı paylaştığı hayvanlara uygulamak yerine tam tersi yönde hareket ettiğini, hayvanların "iyi"liği pahasına onları yemek, üzerlerinde deneyler yapmak, ilaçlar denemek, kürkleri ve derileriyle giyinmek, ulaşım, eğlence gibi işlerde sırf kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı seçtiğini ifade etmiştir. Korsgaar'a göre bununla da yetinmeyen insan hayvanları üretmekte, endüstriyel çiftliklere, fabrikalara kapatmakta, onların genetikleriyle oynamaktadır. Korsgaard görüşlerinde insanın

hayvanları kendi amaçları için kullanarak, kullanamadığı hayvanların yaşam alanlarını işgal ederek, işgal etmek için gerekiyorsa katlederek hayvanlara karşı duyarsızlığını gösterdiğinden söz etmiştir (Korsgaard, 2018, s. 135-140, 226-227).

Korsgaard, hayvanların, en azından birçoğunun acı çekebilen, neşe duyabilen, kendilerine ait yaşamları ve çıkarları olan duyarlı varlıklar olduğu konusundaki uzlaşımsal kabulden hareket etmiş ve hayvanları tıpkı insan gibi kendi başına bir amaç olarak kabul etmenin mümkün olduğunu göstermeye çalışmıştır. "İyi" olmanın sadece insanla sınırlı değil hayvanlar için de geçerli olduğundan bahseden Korsgaard'a göre "iyi" olan olduğu için insanı amaçlaştıran Kantçı ilkenin hayvanları da kapsadığını ileri sürmüştür. Kant'ın ilkesi gereği rasyonel bir varlık olan insanın iyi olan olduğu için insanı amaç edinmesi ilkesi Korsgaard için yine "iyi" olan olduğu için hayvanı da amaç edinmesini gerektirmektedir. Hayvanlarla kurulan etkileşim ve ilişkide radikal bir değişimin zamanının geldiğini savunan Korsgaard, aksini ahlaki gaddarlık olarak değerlendirmiştir (Korsgaard, 2018, s. 153-155, 169).

Günümüz dünyasında Korsgaard'ın gaddarlık, Donaldson ve Kymlicka'nın eşitsizlik, Nussbaum'un adaletsizlik, Degrazia'nın tutarsızlık, Francione'nin ayrımcılık, Regan'ın haksızlık, Singer'in türcülük olarak nitelendirdiği insanın hayvanla kurduğu ilişki Regan'ın ifadesiyle yerkürenin her yerinde her gün çok çeşitli şekillerde ve çok sayıda hayvanın istismar edilmesine, sömürülmesine, milyarlarcasının hayatlarını acınacak bir sefalet içinde geçirerek insan gaddarlığının duyarsız kıskacında ölüme yollanmasına yol açmaktadır (Regan, 2007, s. 19-20).

İnsanlık tarihi, günümüz dünyasında insanla hayvan arasında oluşan adaletsiz ilişkinin son bulmasına yönelen hayvan hakları kuramcılarının dikkat çektiği haksızlıklara ya da insan dünyasında oluşan farklı ilişki biçimlerinin oluşturduğu haksızlıklar, adaletsizlikler ya da gaddarlıklara insanların itiraz ettiğini, karşı çıktığını, son vermeye çabaladığını da göstermektedir. İnsanlık tarihine bakıldığında insanlar sadece günümüzde değil tarih boyunca yaşadığı dünyada adaletsiz bulduğu, rahatsızlık, huzursuzluk hissettiği karşısında bazen başkaldırılar bazen devrimler bazen isyanlar bazen işgal eylemleri bazen çatışmalar bazen sadece sessizce oturarak bazen de haykırarak yürüme gibi çeşitli biçimlerde itiraz etmiştir. İnsanların yukarıda belirtildiği üzere sadece hayvanlarla kurduğu ilişkiyi değil doğayla, yaşamla kurduğu

ilişkiyi köklü değişime uğratan 18. yüzyılla başlayan modernleşme, insanların yaşadıkları dünyada haksızlık ya da problem olarak nitelendirdiklerine karşı toplumsal bir hareket oluşturarak karşı çıkmaya, meydan okumaya başladıklarını da göstermektedir. Nitekim, toplumsal hareketlerin önemli kuramcısı Charles Tilly (2008, s. 35, 43), insanların toplumsal bir hareket oluşturarak yaşadığı dünyaya meydan okuma, dünyayı dönüştürme gücüne "1768 yılında Londra'dan, Bostton ve Charleoston'a gidiyorsunuz." diyerek John Wilkes örneğiyle 18. yüzyıldan itibaren sahip olabildiklerini ayrıntılı olarak göstermiştir.

1.2. Toplumsal Hareketler

İnsanlık tarihinin çok eski çağlarından beri farklı biçimler alarak dünyada önemli değişikliklere yol açan toplumsal hareketler, eylemleri, direniş şekilleri, örgütlülükleriyle dikkat çektiği 18. yüzyıl ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren kuramsal analizini de beraberinde geliştirmiştir (Çetinkaya, 2008, s. 15-18). Tilly, "toplumsal hareket" kavramının ilk olarak Alman sosyolog Lorenz Von Stein'ın 1789-1850 döneminde gerçekleşen Fransız toplumsal hareketlerinin tarihsel sürecini değerlendirdiği "1789'dan Günümüze (1850'ye) Fransız Sosyal Hareketinin Tarihi" isimli kitabında tıpkı Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'da kullandığı anlamda işçi sınıfının iktidarı hedefleyen siyasal mücadele süreci bağlamında kullandığını belirtmiştir. 1848 yılından itibaren analizlerde çoğul olarak "toplumsal hareketler" şeklinde bahsedilmeye başlanan kavram, 19. yüzyılın sonlarından itibaren örgütlü proleterlerin yanı sıra çiftçileri, kadınları ve hak talebinde bulunan diğer kesimleri de kapsayacak biçimde genişlemiştir (Tilly, 2008, s. 20).

1.2.1. Toplumsal Hareketlerde İlk Kuramlar

18. yüzyıl ve özellikle 19. yüzyılda kapitalist toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması, metalaşma, kentleşme, göç gibi sonuçlarıyla hem kırsal hem de kentsel alanda kargaşaya yol açmış, köylüler, zanaatkârlar ve işçilerin faaliyet ve eylemlerini arttırmıştır (Çetinkaya, 2008, s. 18). Bu dönemde toplumsal hareketlerin analizine ilgi artmış ve ilk kuramlar kabul edilen kolektif davranış kuramları toplumsal hareketlerin ne anlama geldiğini açıklamaya yönelmiştir. Toplumsal hareketleri bireylerin kendi

kontrolleri dışında gelişen koşullara duygusal tepki vermeleriyle açıklayan ilk kuramlar toplumsal hareketleri panik, moda, çılgınlık gibi kolektif davranışın bir türü olarak görmüştür. Kuramlar toplumsal hareketleri avam, ayak takımı, toplumdan soyutlanmış, toplumla bütünleşmemiş bireylerin yapısal gerilim, anomi, yoksunluk ve şikayetler gibi olumsuzluklara irrasyonel, psikolojik kolektif tepkisel karşılıkları olarak değerlendirmiştir (Göktuna-Yaylacı, 2017, s. 45).

Kolektif davranış kuramları, bireylerin psikolojik durumlarıyla toplumsal hareketler arasında doğrusal bir nedensellik görmüş, yeterli sayıda öfkeli ve hayal kırıklığı yaşayan insanın bir araya gelmesiyle isyan ederek sokaklara döküldüğünden, insanların toplumu oluşturan diğer bireylerle ilgili yaşadıkları hayal kırıklıklarının saldırganlık duygularının dışa vurulmasına yol açtığından söz etmiştir. Kuramlar, toplumsal hareketleri din, akrabalık gibi geleneksel bağların değişime uğradığı modernleşme sürecinin geçici bir sonucu görmüş, toplumsal hareketleri toplumsal rasyonelleşmenin başarılarından yararlanamayan, modernleşme süreciyle ekonomik statü, politik güce erişme, sosyal örgütlere entegre olma ve geleneksel kültürel değerlerin korunması gibi konularda kayba uğradığını düşünen ve bu sebeple geleneksel bütünlüğünü korumayı amaçlayan, anti-modernist, yabancılaşmış, marjinal, köksüz kitlelerin sapkın, başarısız olmaya mahkum, geçici tepkisel davranışları olarak nitelendirmiştir (Çayır, 2016, s. 11; Della-Porta ve Diani, 2020, s. 10; Jasper, 2017, s. 44; Offe, 2016, s. 66-67).

Toplumsal hareketleri kolektif davranış yaklaşımıyla açıklamaya yönelen ilk kuram "Kalabalıklar Kuramı", toplumsal hareketlerin sistematik analizini yapan ilk kişi de Gustave Le Bon kabul edilmiştir (Çetinkaya, 2008, s. 19). Le Bon, eylemleriyle dikkat çeken kalabalıkları, uygarlığın gerektirdiği irfandan, kültür seviyesinden, kural ve kanunlarından, disiplininden yoksun, görgüsüz, düşüncesiz, barbar, bilinçsiz, yıkıcı ve hayvani olarak nitelendirmiştir. Le Bon için, kalabalıklar, yıkıcı güçleriyle uygarlığa tıpkı zayıf düşmüş vücutlara mikroplar gibi etki etmektedir. Rastgele bireylerden oluşan kalabalığın bilinçli kişiliği yok edip kolektif bilinç oluşturduğundan söz eden Le Bon, kalabalığı meydana getiren zekâları benzer ya da farklı bireylere aşılanan kolektif bilincin onları birbirleriyle kaynaştırarak matematikçi ile kunduracı arasında ya da uzman bir toplulukla ahmaklar topluluğu arasındaki farkı yok ettiğinden bahsetmiştir. Le Bon'a göre kolektif bilincin esaretiyle akli yeteneklerini kaybeden

bireyler bilinçaltının hakimiyetine girmekte, bilinçli kişiliğin yerine, içgüdülere teslim olmuş bilinçaltı geçmekte ve insanlar bilinçaltı ile hareket etmektedir. Le Bon, duygu ve düşüncelerin bulaşıcı hastalık gibi yayılmasıyla aynı doğrultuda harekete hazır, telkine açık adeta efsunlanmış kalabalığın, bireyleri telkin edilen düşünce doğrultusunda hareket eden bir yaratığa dönüştürdüğünü, bireylerin kalabalık içinde olgunluğun aşağı basamaklarında yer alan çocuklar ve vahşilerde görülen karaktere sahip olduğunu düşünmektedir (Le Bon, 2020, s. 11-33).

Kalabalıklar kuramının "zıvanadan çıkmış kalabalık miti" 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın büyük bölümünde toplumsal hareket kuramlarını etkilemeyi sürdürmüştür. Bireylerin tek başlarınayken hissedeceklerinden, düşüneceklerinden ve hareket edeceklerinden çok farklı şekilde hissetmelerine, düşünmelerine ve hareket etmelerine neden olan kolektif zihne vurgu yapan kuram, kalabalıkların artan duygusal tepki, yasaları delip birbirlerini kışkırtma, şiddete eğilim gösterme, söylenti, panik ve amaçsızca koşuşturma gibi özellikler taşıdığını savunmuştur (Jasper, 2002, s. 52; 2017, s. 45).

Kolektif davranışta dikkati bireylerin duygularından gözlenebilir eylemlerine çeviren kuram şeklinde değerlendirilen "Sembolik Etkileşimci Kuram", kolektif davranışı yeni normlar ve yeni dayanışmalar yaratan gözlenebilir bir olgu, toplumsal hareketleri ise değerler sistemi içinde oluşan toplumsal değişimin dinamikleri görmektedir. Toplumsal değişimi, toplumsal sistemin fizyolojik bir parçası kabul eden kurama göre toplumsal sistemde mevcut durum haksızlık olarak tanımlandığında bireyler harekete geçmekte, bir başka ifadeyle toplumsal sistemde mevcut normlar davranış için tatmin edici yapı sağlamada başarılı olamadığında, uyumsuzluk yaşayan birey toplumsal düzene meydan okumaktadır. Kuramın önde gelen temsilcisi Herbert Blumer, toplumsal hareketleri mevcut yaşam biçiminden kaynaklı doyumsuzluk ya da yeni bir yaşam arzusu ve umudundan kaynaklanan huzursuzluk temelinde açıklamış, ortak davranışın ilkel düzeyde seyrettiği, şekilsiz, kötü örgütlenmiş toplumsal hareketlerin geliştikçe bir örgüte, biçime, geleneğe, yerleşik liderliğe, kalıcı iş bölümüne sahip karaktere büründüğünden söz etmiştir (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 17-18; Giddens ve Sutton, 2016, s. 1019).

Kolektif davranış kuramına katkı sağlayan bir başka kuram Neil Smelser'in yaklaşımıyla temellenen "Katma Değer Kuramı" görülmektedir. Kuram, yapısal gerilimi toplumsal hareketin gerekli koşulu sayarak kolektif davranışı grupların istekleri ile mevcut koşullar arasındaki gerilime dayalı, irrasyonel, istisnai, histerik, geçici tepkiler olarak değerlendirmiştir. Toplumsal hareketleri hızlı toplumsal dönüşümlerin yan etkileri olarak nitelendiren kuram, kolektif davranışları toplumsal kontrol mekanizmalarının sosyal uyumu yeniden üretmede yetersizliği karşısında toplumun kolektif dayanışma için yeni temeller oluşturacakları inançlar geliştirmesi şeklinde açıklamıştır. Yaklaşıma göre kolektif davranış hem toplumsal krize tepki gösterme girişimlerinin hem de yetersiz toplumsal entegrasyonun sonucu oluşmaktadır (Della- Porta ve Diani, 2020, s. 10-11; Giddens ve Sutton, 2016, s. 1020; Jasper, 2002, s. 52; Offe, 2016, s. 67).

"Göreli Yoksunluk Kuramı" da kolektif davranışı açıklamaya yönelen bir diğer kuram kabul edilmekte, kurama göre kolektif eylem insanların grup düzeyinde mukayeseler yaptıklarında kendi grupları namına infiale kapılmaları sonucu oluşmaktadır. Tedd Gurr'un görüşleriyle şekillenen kuram, kolektif eylemi yoksunluk duygusu ve karşılanmamış beklenti kavramlarına dayandırmakta, göreli yoksunluğu bireylerin kendilerini benzer konumdakilerle karşılaştırdıklarında hak ettiklerinden daha azına sahip olduklarını hissetmeleri şeklinde açıklamaktadır. Kurama göre toplumsal hareketlerin kaynağında insanların adalet gereği hakları olduğuna inandıkları paylarından yoksun bırakıldıklarına ilişkin algıları bulunmaktadır (Çetinkaya, 2008, s. 21; Göktuna-Yaylacı, 2017, s. 46-47; Jasper, 2017, s. 47).

Kolektif davranış kuramlarına farklı bir perspektif kazandıran "Rasyonel Tercih Kuramı"nın Mancur Olson'un görüşleriyle şekillendiği kabul edilmektedir. Temelini ekonomistlerin insanların farklı toplumsal bağlamlara göre değişmeyen, kesin ve ölçülebilir şekillerde rasyonel varlıklar olduğu inancından alan kuram, rasyonelliği hesap yapmak olarak değerlendirmiş, kolektif eylemin sendikacılar tarafından finanse edilen hayat sigortaları gibi gruba özgü teşviklere bağlı oluştuğunu ileri sürmüştür. Kuram, davranış yerine daha çok bilinçlilik veya bir tercihten söz etmiş, insanların kişisel çıkarlarını korumaya yönelik yaptıkları maliyet muhasebesiyle, kar ve zarar hesabıyla harekete geçtiklerini savunmuştur. Kurama göre toplumsal harekete katılım, eylemcilerin ancak eylem sonucunda elde edecekleri

faydanın, katlandıkları maliyetten fazla çıkacağını onlara gösteren bir hesabın sonucu oluşmaktadır (Çetinkaya, 2008, s. 21-22; Jasper, 2002, s. 56).

1.2.2. Toplumsal Hareketlerde Günümüz Kuramları

1960'lı ve 1970'li yıllarda eylemleri, direniş biçimleri, örgütlülükleriyle tekrar dikkati üzerinde toplayan toplumsal hareketler, toplumsal hareketlerle ilgili analizleri teorik bir dönüşüme uğratarak günümüz kuramlarının geliştirilmesine yol açmıştır (Çayır, 2016, s. 8). Bu kısımda toplumsal hareketlerde günümüz kuramları incelenmiştir.

1.2.2.1. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı

Günümüz toplumsal hareket kuramlarının en önemlilerinden biri Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) Kuramı kabul edilmektedir. İletişim ve ulaşımın farklılaştığı, devlet ve sivil toplumun rolünün tartışıldığı, kamusal ve özel alan sınırlarının yeniden çizildiği küreselleşen dünyada büyük idealleri, devrimci amaçları olan eski toplumsal hareketlerin (ETH) yok olduğu, uluslararası etkileşimlerle yeni kimlikler kurgulayan YTH'nin oluştuğu fikri ileri sürülmeye başlanmıştır. Özellikle 1970'lerin ortalarında Avrupa'da büyüyen barış hareketleri, feminist hareketler, ekoloji hareketleri ve yerel özerklik hareketleri ile ilgilenen kuramcılar arasında YTH kavramı geniş kabul görmüş, kurama çoğunlukla Marksist kökenli olmakla birlikte Marksist yaklaşımdan gittikçe uzaklaşan akademisyenlerin sanayi toplumundaki homojen öznelerin oluşturduğu sınıf çatışmasının önemini kaybettiği konusundaki uzlaşımsal görüşleri kaynaklık etmiştir. Kuramcılar, toplumsal hareketlerin biçim ve içeriklerindeki farklılıklar üzerine düşünmüş, yeni merkezi çatışmayı tanımlayabilmeyi hedefleyen sanayi sonrası toplum, post Fordist, teknokratik veya programlanmış toplum gibi farklı isimler alan yeni bir toplumdan ve yeni toplumsal hareketlerden söz etmeye başlamıştır. Kurama göre, maddi üretim üzerine yürütülen sermaye ve emek arasında yaşanan merkezi çatışmanın görüldüğü sanayi toplumunun yerini üniversite, medya ve diğer sembol üreticilerinin önemli olduğu yeni toplum almış, şirketler ve devlette çalışan bürokratlardan oluşan teknokratlar ile öğrenciler, feministler ve ekolojistler gibi toplulukların öncülük ettiği demokrasi çağrısı yapan

YTH oluşmuştur (Cohen, 2016, s. 101; Çayır, 2016, s. 8; Della-Porta ve Diani, 2020, s. 12; Jasper, 2017, s. 52).

Kuram, sanayi toplumunda daha çok ekonomik hedeflerle hareket eden, devrimi ve iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan sınıf esasına dayalı ETH'nin, sanayi sonrası toplumda yerini YTH'ye bıraktığını savunmuştur. Kurama göre, yeni toplumsal koşullar sınıf mücadelelerini sonlandırmış, yeni siyaset yapma tarzına yol açmış bu durum toplumsal hareketleri dönüştürmüş ve onları olağan siyasetin parçası haline getirmiştir. Kuram, YTH'nin ETH ile kıyaslandığında iktidarı hedeflemeyen, formel kurumsal-siyasi kanalların dışında oluşan, sivil topluma yönelen, ekonomik çıkarlardan bağımsızlaşmış, hayat tarzı, etik ve kimlik duyarlılıklar üzerine vurgu yapan, daha zengin içerik ve taleplere sahip, daha demokratik ve katılıma açık olmasıyla farklılaştığını ileri sürmüştür (Çetinkaya, 2008, s. 34-35).

YTH kavramını ilk kullanan kişinin kendisi olduğunu belirten Touraine'e göre, 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan toplumsal hareketler kültürel yönelimli olması, öznelliğin ve aktörün kendine olan saygısının yadsınmasına başkaldırı özelliği taşımasıyla toplumsal ve ekonomik yönelimlerinin kaynağını sanayi toplumundan alan ETH'den farklılık göstermektedir (Touraine, 2007, s. 214-215). Touraine, insanlığın, evrensel değer ve normlarla işleyen yeni bir topluma yol aldığını, aktörlerin sadece sosyal sistemde işgal ettikleri konumun pasif taşıyıcıları olarak algılandığı, modernleşmeyi desteklemeleri ya da karşı çıkmalarıyla tanımlandığı, aktörlerinin baskı altına alınmış sınıflar, sömürge uluslar, sapkın veya marjinal olarak damgalandığı sosyal analizlerin terk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Touraine'e göre sistemi aktörlerin öğrenmeleri gereken bir kurallar ve sınırlamalar bütünü gören, aktörle sistemi birbirinden giderek uzaklaştıran sosyal analizin yerine merkezinde YTH fikrinin yer aldığı aktörle sistemin karşılıklı bağımlılığını temele alan analiz şekli geçmeli, aktör de sosyal sistemin, modernliğin değerlerinin parçası olarak görülmelidir (Touraine, 2016, s. 31-38).

Touraine'in yaklaşımına göre, merkezi kapitalist ülkelerin dünya üzerindeki egemenlikleriyle birlikte bu toplumlara özgü işçi sınıfına, sömürgeciliğe ve kapitalizmin krizlerinin oluşturduğu çatışmalara indirgenen toplumsal hareket analizleri yeni toplum biçimde geçerliliğini yitirmiştir. Yeni toplum biçimini

programlanmış toplum olarak adlandıran Touraine, programlanmış toplumda yalnızca bir tüketici, bir insan kaynağı ya da hedef kitleye indirgenen birey, sisteme egemen olan mantığa, şeylerin dünyasına ve kendi gereksinimlerinin ticari talepler olarak nesnelleştirilmesine özne olarak karşı çıkmaktadır. Touraine'e göre yeni toplumda merkezinde özne ve kültürel hakların olduğu yeni bir dili, yeni bir bakış açısını gerektiren yeni bir paradigmaya ihtiyaç bulunmaktadır (Touraine, 2007, s. 11, 15; Touraine, 2014, s. 311, 319; Touraine, 2016, s. 46).

Claus Offe, yeni paradigmanın taşıyıcısını Touraine gibi YTH olarak değerlendiren bir başka isimdir. Offe, mal ve hizmetlerin alternatif dağılımı için doğa, beden, sağlık, cinsel kimlik, komşuluk, kent, çevre, barış, kültürel, etnik, ulusal miras, eşit katılım, insanlığın devamı gibi birbirinden farklı ve dağınık konularda mücadele eden YTH'nin özerklik, kimlik ve manipülasyona, kontrole, bağımlılığa, bürokratikleşmeye, düzenlemeye karşı muhalefette ortak değerleri simgelediğini düşünmektedir. Offe'un yaklaşımında, YTH modern değerlerin reddinden ziyade modern değerler sistemindeki uyuşmazlığın, çelişkinin ya da çözülmenin bilincine varılmasını, modernleşmenin modern bir eleştirisini yansıtmaktadır. Offe'ye göre YTH dinamiğini oluşturan, hayatı ekonomik, askeri, teknolojik ve politik rasyonalizasyonun tehdidi altında görme, mevcut politik ve ekonomik kurumların bu tehdidi yok edecek güvenilir bariyerlere sahip olmadığını düşünmedir (Offe, 2016, s. 57-71).

Alberto Melucci de ETH'den farklılık gösteren YTH'nin kültürel alana kaydığını, post endüstriyel toplumlar olarak nitelendirdiği yeni toplumların da ekonomik temelde yükselen sanayi toplumlarından farklı olduğu fikrini benimsemiştir. Melucci'ye göre, ekonomik, politik ve kültürel yapıların bütünleştiği, nesnelerin büyük enformasyonel ve sembolik sistemler aracılığıyla üretilip, tüketildiği post endüstriyel toplumda bireysel kimliği, günlük hayattaki zaman ve mekânı, bireylerin motivasyonunu ve kültürü etkileyen yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Farklılaşmış, enformasyonel sistemlerin, enformasyonu alacak bireysel unsurlara ihtiyacı olduğunu vurgulayan Melucci, sistemin bir yandan kaynaklarını özerk bireysel ve kolektif kimlikler inşa etmek için üretmekte ve dağıtmakta olduğunu diğer yandan da bu kaynaklar üzerindeki hakimiyetlerini korumak için bireyler üzerindeki baskısını artırdıklarını belirtmiştir (Melucci, 2016, s. 75, 81-82). Melucci'ye göre sistemin

zaman ve mekân gözetmeyen kapsamlı manipülasyonuna karşı kendi özel ve duygusal yaşamlarını belirleme ve kendi kimliklerini tanımlamaya, haklarını geri almaya çalışan YTH, gündelik hayattaki siyasal ve idari müdahalenin genişlemesine karşı direnmekte, kişisel özerkliği savunmaktadır (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 13).

1.2.2.2. Dünya Sistemleri Kuramı

Dünya Sistemleri Kuramı temelini İmmanuel Wallerstein'in "Dünya Sistemleri Teorisi"nden alan, Marksizmin toplumsal sınıf kavramına merkezi rol atfeden yapısal bir kuram görülmektedir. Kuram, toplumsal hareketlerle ilgili geliştirilen toplumsal çatışmanın çöktüğünü, bireyselleştiğini ve çıkarların dağılımına dair çatışmanın sonlandığını iddia eden toplumsal hareket yaklaşımlarının doğrudan eleştirisine dayanmaktadır. Wallerstein, toplumsal hareketler konusunda geliştirilen yeni analizleri reddederek Marksizmin toplumsal değişim kuramlarını ileriye taşımayı hedeflemiştir. İçinde yaşadığımız dünyayı kapitalist ekonomik ilişkilerle birbirine bağlı tek bir dünya kabul eden Wallerstein, merkez, yarı çevre ve çevre şeklinde yapıya sahip bir dünya sisteminin nasıl üretildiğini açıklamaya çalışmıştır. Görüşleriyle Marx'ın sınıf temelli çatışma kuramını küresel bir düzeye taşıyan Wallerstein, küresel düzende dünyanın çevre ülkelerinin işçi sınıfı, merkez ülkelerinin ise kapitalist sınıfı oluşturduğunu ileri sürmüştür (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 14-15; Giddens ve Sutton, 2016, s. 135-136).

Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein'e göre, kapitalist dünya sistemi toplumsal hareketlerin temelini oluşturmaktadır. Araştırmacılar, sistem karşıtı hareketler olarak nitelendirdikleri toplumsal hareketlerin özellikle 19. yüzyıl kapitalist dünya ekonomisi içinde formüle edilen ya da netleşen kategorilerden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'a göre toplumsal hareketleri doğuran süreçler dünya ölçeğinde olsa da tarihsel olarak ürettikleri karşılıklar çeşitli devletler düzeyinde oluşmuştur. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, günümüzde değişen yapısal koşulların toplumsal hareketlerin ürettikleri karşılıkların dünya ölçeğinde olacağını gösterdiğini vurgulamıştır (Arrighi vd., 2015, s. 11, 35). Tarih boyunca hiyerarşik her toplumsal sistemde başkaldırı şeklinde sık, kopuk, anlık ve süreksiz sistem karşıtı hareketlerin olduğunu belirten araştırmacılar,

toplumsal hareketler tarihinde 1848'de görülen hareketlerin daha önceki hareketlere benzemeyen yanlarına ve tüm dünyayı etkileyen sonuçlarına dikkat çekmiştir. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'a göre, sistem karşıtı hareketler bu sembolik tarihle birlikte üyeleri, yetkilileri ve hem uzun vadeli hem de kısa vadeli özgül politik amaçları olan sürekli bir örgütlenmeyle yeni kurumlar yaratmaya başlamış, politik dünya yapıları üzerine odaklanmıştır. 1848'de başlayan bu değişimin toplumsal hareketlerin dünya sistemi politikası üzerindeki etkisini arttırdığından söz eden kuramcılar, toplumsal hareketlerin dünya politikasının önemli bir öğesi haline geldiğini, kazanımlarını geliştirdiğini ifade etmiştir. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'ın belirttine göre, temel niteliğini 1848'le birlikte kazanan toplumsal hareketler bu tarihten sonra hiç sönükleşmemiş, önceki hareketlerin devamı niteliğinde dünyayı dönüştürmeye devam ettiğini 1968'de de açık şekilde göstermiştir (Arrighi vd., 2015, s. 35-39, 95).

Tuba Ağartan, Woo Young Choi ve Tu Huynh, sistem karşıtı hareketler olarak gördükleri toplumsal hareketleri hem sistemik karaktere sahip olmaları hem de çeşitli direniş tarzlarını kapsadığı için dönüştürücü hareketler olarak nitelendirmiştir. Araştırmacılara göre dönüştürücü hareketler kapitalist dünya sisteminin gelişimine paralel hareket etmekte, ortaya çıktığı yeri ve zamanı dönüştürerek kapitalist dünyanın şeklini belirlemektedir (Ağartan vd., 2008, s. 21-25). William G. Martin de toplumsal hareketleri, sistem karşıtı hareketler olarak değerlendirmiştir. Martin'e göre, toplumsal hareketler antikapitalist karaktere sahip bilinçli ve gitgide artan bir şekilde çok uluslu ve kıtalararası birliktelikler üzerinden işlemektedir. Sistem karşıtı hareketlerin yeni olmadığını vurgulayan Martin, toplumsal hareketlerin 18. yüzyıldan beri dünya ekonomisinin farklı bölgeleri boyunca var olduğuna, dünya çapındaki eylemleriyle 250 yıldır dünyanın sistemini belirlediğine dikkat çekmiştir. Martin, sistem karşıtı hareketlerin birbirini takip ederek kapitalist dünya ekonomisini nasıl sarsıp, dönüştürdüklerini görmenin günümüzde yaşanan hareketleri açıklamak için gerekli malzemeyi sağladığını vurgulamıştır. Martin'e göre talepleri, zemini geçmiş hareketlerden gelen toplumsal hareketler, geleceği tıpkı geçmişteki hareketlerin şekillendirdiği gibi şekillendirecektir (Martin, 2008a, s. 5-19; Martin, 2008b, s. 283-303).

1.2.2.3. Kaynak Mobilizasyonu Kuramı

Kaynak Mobilizasyonu Kuramı, 1970'lerde John McCarthy ve Mayer Zald'ın görüşlerinden hareketle gelişmiş, özellikle Amerika'da yankı bulmuştur. Kuram toplumsal hareketleri siyasetin olağan parçası, toplumsal harekete katılım gösteren bireyleri de mantıklı hedeflere ulaşmaya çalışan mantıklı insanlar kabul etmiştir. Yaklaşım, sadece bireylerin değil grupların ve örgütlerin de getiri ve maliyet hesabı yaptığını ileri sürmekte, kimi zaman formel örgütleri kimi zaman da siyasi ve tarihi bağlamı dahil eden bir bakışı temsil etmektedir. Kuram, bireyin kişisel çıkara, örgütlerin stratejik avantaja göre hareket ettiğini bu sebeple bireyleri ve örgütleri eylem yapmaya yönelten güdülerin araçsal olduğunu savunmaktadır. Girişimci ve örgüt tarafından toplanan kaynaklara vurgu yapan, kaynağı en temelde para kabul eden yaklaşım, paranın yanı sıra ahlaki destek, kamuoyu, ruh halleri, lehte işleyen simgesellikten de kaynak olarak söz etmektedir (Jasper, 2002, s. 65-68).

Toplumsal hareketleri rasyonel ve politik sürecin geleneksel uzantısı gören kuram, kolektif eylemi harekete geçiren kaynaklara odaklanmaktadır. Yaklaşım, toplumsal hareketlerin müttefikleriyle kurdukları bağlantıları, dış engelleyicileri, teşvikleri, kullandığı taktikler ve sonuçlarını dikkate almakta toplumsal harekete katılımın bedelleri ve faydaları üzerine hesaplamalar yapmaktadır. Tarihsel olarak karşıt ideolojiler ve fikir ayrılıklarıyla oluşan gerilim ve yapısal çatışmaların sürekli olduğuna vurgu yapan kuram, fikir ayrılıklarını hareketlenmeye dönüştüren koşulları önemsemiştir. Yaklaşım, kolektif davranışı harekete geçirebilmek için gelişmiş örgütsel formlar ve iletişim biçimlerinin gerekliliği üzerinde durmuş, analizin merkezine çıkarları çelişen kolektif aktörleri yerleştirmiş, büyük ölçekli hareketlilikleri açıklamak için örgütlenme, çıkarlar, kaynaklar gibi objektif değişkenler üzerinde yoğunlaşmıştır (Cohen, 2016, s. 105; Della-Porta ve Diani, 2020, s. 21-22).

Görüşleriyle kurama katkı sağlayan Anthony Oberschall, toplumsal hareketleri oluşturanın insanlık tarihi boyunca toplumsal yapıda huzursuzluk, memnuniyetsizlik hisseden bireylerin sürekliliği olduğundan söz etmiş, tarihin kalıcı ve tekrar eden manzarasında önemli olanın bu bireylerin örgütlenmeyi ne derecede başarabildiği olduğunu vurgulamıştır. Kurama katkı sağlayan bir diğer isim Charles Tilly ise

yaklaşımıyla, kuramı maddi kaynakların ötesine taşımış, son iki yüzyılda toplumsal hareketlerin büyüme ve örgütlenmesiyle ulus-devletler ve şirketlerin gelişmesi arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir (Jasper, 2002, s. 65-71).

Tilly'ye göre kapitalist ekonomi ve ulus devlet kurumlarıyla paralel hareket eden toplumsal hareket aktörleri bu ilişki çerçevesinde maddi çıkarlarını korumakta, piyasa ekonomisini ve devleti kontrol etmek için siyasal gücü hedeflemektedir. Tilly, toplumsal hareketlerin tarihsel bağlamıyla birlikte incelenmesi gerektiğini belirtmiş, tarihsel sürecin toplumsal hareketlerin hem ayırıcı özelliklerini görmeyi hem de işleyişlerindeki önemli değişimleri tespit etmeyi sağladığını savunmuştur. Tilly, yeni bir toplumsal hareketin oluştuğunu ileri süren görüşleri açıkça reddetmiş, işleyişinde bazı yeniliklere rağmen toplumsal hareketin ayırıcı özelliklerinin tarihsel süreçte değişmediğini toplumsal hareket aktörlerinin rutin toplanma, gösteri ve grev gibi araçları kullanmaya hala devam ettiklerini ileri sürerek toplumsal hareketlerde temel olgunun süreklilik olduğunu ifade etmiştir (Cohen, 2016, s. 107-111; Tilly, 2008, s. 16).

1.2.2.4. Siyasi Fırsat Kuramı

Tilly gibi kaynak mobilizasyonu kuramcılarının görüşleriyle toplumsal hareketleri maddi kaynaklardan devletler, stratejiler ve mobilizasyonla ilişkisine doğru taşıması, toplumsal hareketlerin karşılaştığı siyasi iktidar ve çevre üzerine dikkati çekerek toplumsal hareketin aktörleri ile toplumdaki öteki strateji aktörleri arasında bir bağlantı kurmanın yolunu açmıştır. Sidney Tarrow ve Doug McAdam, toplumdaki öteki strateji aktörlerini toplumsal hareketler analizlerine siyasi bir bağlam ekleyerek "siyasi fırsat yapıları" olarak açıklamıştır. Tarrow ve McAdam, siyasi fırsat yapılarının protestonun gelişimi ve sonuçları üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Böylece Kaynak Mobilizasyonu kuramcılarının analizlerinin merkezine yerleştirdiği kaynak kavramı yerine siyasi fırsat yapıları kavramını analizin merkezine yerleştiren, ABD'de kaynak mobilizasyonu kuramının bir tür devamı gibi değerlendirilen politik temelli bir toplumsal hareket kuramı gelişmeye başlamıştır (Göktuna-Yaylacı, 2017, s. 48; Jasper, 2002, s. 72-74).

Eylemin rasyonelliği konusunda kaynak mobilizasyonu kuramıyla ile benzer görüşte olan yaklaşım toplumsal hareketlerin faaliyet gösterdiği siyasal ve kurumsal çevreye daha sistematik şekilde odaklanmıştır. McAdam, protestonun ortaya çıkışının arkasında siyasi çevrede var olan fırsatlar özellikle de devletlerin protestoya gösterdikleri tepkilerin değişmesi olduğunu belirtmiş, hareketin örgütlenme ve bilişsel özgürleşme derecesi olarak sıralanan üç nedensel faktör sıralamıştır. McAdam, bilişsel özgürleşme derecesinin toplumsal hareketin sahip olduğu başarı şansı hakkındaki değerlendirmesi ya da başkaldırma bilincine ulaşma seviyesi olduğunu ifade etmiş, bilişsel özgürleşmeyi örgütlenmenin iç gücüne ve büyüyen siyasi fırsatlara bağlamıştır. Tarrow, farklı devlet yapılarında gerek başarıları gerekse stratejileri ve yapıları açısından çeşitlilik gösteren toplumsal hareketlerin ancak politika temelinde incelenebileceğini, toplumsal hareketlerin üç temel bileşeni olduğunu ileri sürmüştür. Tarrow'a göre ilk bileşen isyan bilinci, ikinci temel bileşen güçlü bir liderliğe ve yeterli kaynaklara sahip örgütsel güç, üçüncü bileşen ise politik fırsat yani var olan siyasal sistemin yapısıdır. Kuram hem siyasi kurumlar hem de onları kontrol eden elitlerden oluşan devlet yönetimi içindeki yapısal açıklıkları analizlerinin merkezine yerleştirmiştir (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 23; Göktuna-Yaylacı, 2017, s. 48-49; Jasper, 2002, s. 73-76; Jasper, 2017, s. 49).

Kuramcılarının toplumsal hareket analizlerinde tarihsel, örgütsel ve siyasal bağlamı öne çıkarması kaynak mobilizasyonu ve politik fırsat kuramının birbirine çok iyi eklemlenerek sonuçta tek bir kurama dönüşmesine yol açmıştır. Kaynak mobilizasyonu ve siyasi fırsat kuramını daha geniş teorik ve ampirik çerçeveyle bütünleştiren McAdam, Tarrow ve Tilly'nin girişimleri kabul edilmiştir. Araştırmacılar toplumsal hareketler alanında geliştirilen bilgiyi, devrimler, demokratikleşme ve etnik çatışmalar üzerine yapılan incelemelerle bir araya getirmiş, toplumsal hareketlerin diğerlerinden ayrışan çatışmacı politikalar alanı oluşturduğunu ileri sürmüş, çatışmanın genel mekanizmalarını belirlemeye çalışmıştır (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 28, 29; Jasper, 2002, s. 79; Jasper, 2017, s. 50).

McAdam, Tarrow ve Tilly, toplumsal hareketlerin hayata geçtiğinde başka birinin çıkarlarıyla çatışacak ortak bir hak talebini içermesi bakımından çatışmacı, ister hak talep edenler ister talep nesneleri ister nesne birlikleri isterse de çatışmanın denetçileri bağlamında olsun, hak talebinde bir şekilde bir hükümet tasarımı gündeme

geleceğinden politik olduğunu ileri sürmüştür. McAdam, Tarrow ve Tilly 18. yüzyılın sonunda oluşan toplumsal hareketlerin de günümüz toplumsal hareketlerinin de çatışmacı politikanın kendine özgü bir türü olarak analiz edilmesi gerektiğini belirtmiştir (McAdam ve Tarrow, 2018; Tarrow, 2014; Tilly, 2008, s. 16).

1.2.2.5. Kültürel Kuramlar

Bireyin davranış ve duygularını toplumsal bir bağlam ve diğer bireylerle etkileşimine dayalı açıklayan sosyal psikoloji çalışmaları toplumsal hareketlerin kültürel bağlamda ele alınışına katkı sağlamıştır. 1980'li yıllardan sonra kültürel bağlam toplumsal hareketlerle ilgili çalışmaları etkilemeye başlamış ve sosyal psikolojinin analize dahil edildiği yaklaşımların oluşmasına yol açmıştır. Kuramsal bakış, 19. yüzyıl psikolojik indirgemeciliğine tepkiyle kenara itilen duygular, düşünceler, inançlar, ahlaki değerler, eğilimler, acılar, algılamalar, hassasiyetler, retorik, semboller gibi unsurları yeniden öne çıkarmış, rasyonalite ve duyguların birbirlerini dışlaması gerektiği düşüncesini reddetmiştir. Toplumsal hareketlerin üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde duyguların oynadığı role vurgu yapmaya başlayan kültürel kuramlara göre toplumsal hareketler yalnızca rasyonel, stratejik yönelimli değil aynı zamanda duyguları ve heyecanları içermektedir (Çetinkaya, 2008, s. 26-27; Della-Porta ve Diani, 2020, s. 19; Jasper, 2017, s. 54).

Kuramın önde gelen temsilcisi James M. Jasper, stratejik hesaplamalar dünyasından çok uzaktaymış gibi görünse de duyguların yapılan tüm tercihlerdeki önemli rolüne odaklanmıştır. Jasper, toplumsal hareketlerin gizli alternatifler, ikilemler, yaratıcı hamlelerle dolu olduğunu, sürekli taktikler ve stratejik kararlarla yol aldığını ve alınan tüm kararların temelinde duyguların, hislerin bulunduğunu vurgulamıştır. Jasper'e göre toplumsal hareketler katılımcılarda gurur, sevinç, merhamet gibi olumlu, rakiplerde ise teslimiyet, çöküntü, utanç, tükenmişlik, korku gibi olumsuz duygular aşılamaya dayalıdır. Toplumsal hareketlerin her aşamasında mevcut duyguların kültürün bir veçhesi olduğuna dikkat çeken Jasper, kültürü merkeze almayan bir yaklaşımın toplumsal hareketleri de anlayamayacağını iddia etmiştir (Jasper, 2017, s. 10-11, 59-60).

Toplumsal hareketlerle ilgili mevcut kuramların kalabalık, kaynak, örgüt, siyasi fırsat gibi tek bir boyuta yoğunlaşma eğilimi gösterdiğini ifade eden Jasper, bu kuramların ancak birbirlerini tamamlayabildiklerini belirtmiş, tüm kuramlarda kültürün gizli olduğuna, toplumsal hareket ve kültürün etkileşimli olduğuna dikkat çekmiştir. Jasper, kuramların odak noktası yaptıkları kavramların kültürle nasıl bir ilişkisi olduğunu göstererek kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmeyi, toplumsal hareketlere yeni bir gözlükle bakıp yeni bir kavrayış üretmeyi hedeflemiştir (Jasper, 2002, s. 80-81; Jasper, 2017, s. 10-11, 50-51).

Yukarıdaki kısımlarda görüldüğü üzere modernleşme sürecinin başladığı 18. yüzyıl ve özellikle 19. yüzyılda kapitalist toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması, metalaşma, kentleşme, göç gibi sonuçlarıyla hem kırsal hem de kentsel alanda kargaşaya yol açmış, köylüler, zanaatkârlar ve işçiler faaliyet ve eylemleriyle dayatılan yeni yaşam tarzına ve ilişkilerine bir araya gelerek karşı çıkmaya, itiraz etmeye başlamıştır. Artan eylemlilik karşısında 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başından itibaren toplumsal hareketleri açıklamaya yönelen ilk kuramlar, toplumsal hareketleri psikolojik temelde açıklamaya yönelmiş ve ilk kuramların Jasper'in ifadesiyle "zıvanadan çıkmış kalabalık miti" 19. ve 20. yüzyılın büyük bölümünde de toplumsal hareket analizlerini etkilemeye devam etmiştir.

Toplumsal hareket analizlerinde farklı perspektiflerin gelişmesine ve günümüz toplumsal hareket kuramlarının oluşmasına ise 1960 ve 1970'li yıllardaki toplumsal hareketler (68 Hareketleri) kaynaklık etmiştir. İlk kuramların 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda artan eylemliliği açıklamaya yönelişi gibi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişim gösteren günümüz kuramları da 1960 ve 1970'li yıllarda artan eylemliliği açıklamaya yönelmiştir. Günümüz toplumsal hareket kuramlarının bir kısmı 1960 ve 1970'li yıllardaki eylemliliğin hem oluşan yeni toplum hem yeni toplumsal ilişkiler temelindeki farklılıklarına kopuşa, değişime, bir kısmı sürekliliğine ve analizde bu sürekliliği öne çıkaran tarihsel, ekonomik, politik bağlamlara odaklanmıştır. Günümüz toplumsal hareket analizlerinde kuramcılar farklı bağlamları öne çıkarmaya ve bu bağlamları geliştirmeye odaklansa da kuramcıların tümü 1960 ve 1970'li yıllarda dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan ülkelerde eşzamanlı ya da kısa aralıklarla ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisine alan toplumsal hareketleri dünya çapında, insanın dünyayı dönüştürme gücünün simgesi kabul etmiştir. 1960 ve 1970'li

yıllarda kadın hakları, çevre hakları, LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender) hakları gibi hak mücadelesi verilen alanların çeşitliliği, farklı alanlardaki hak taleplerinin önünü açması, onlara ilham vermesi, dünyadaki güç dengelerini ezilen grup lehine değiştirmeyi hedeflemesi ve kazanımları kuşkusuz toplumsal hareketleri araştırmacıların ve analizlerin tekrar ilgi odağı haline getirmiştir (Çorlu, 2019, s. 67, 84-85; Turan, 2019, s. 22-27; Uysal, 2019, s. 53).

Günümüz toplumsal hareket kuramcıları toplumsal hareketlerin dünyayı dönüştürmede sahip olduğu potansiyel gücü verdikleri örneklerle sergilemiştir. Della-Porta ve Diani (2020, s. 312, 315), toplumsal hareketlerin karar alma mekanizmalarını nasıl değiştirebildiğini Brezilya'nın Porto Alegre örneği üzerinden göstermiş, Castaneda vd. (2022, s. 302, 325), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmen hakları hareketinin kazandığı zaferi örnek göstermiş, Jasper (2002, s. 234-272) da hayvan hakları hareketi örneği üzerinden toplumsal hareketlerin dünyayı değiştirme potansiyelini ayrıntılı olarak incelemiştir.

İlerleyen bölümlerinde Adalardaki faytonların tamamen kaldırılması talebiyle Aralık 2019'da aldığı kararla Yaşam Nöbeti'ne başlayan hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin Adalardaki faytonların kaldırılmasını nasıl etkileyebildiğini, Ocak 2020'de Adalardaki faytonların kaldırılmasıyla hedefine nasıl ulaşabildiğini gösterecek bu çalışmada, toplumsal hareket kuramcısı Jasper'in dünyayı dönüştürme gücünden söz ederek ayrıntılı incelediği hayvan hakları hareketine odaklanmakta fayda görülmektedir.

1.2.3. Hayvan Hakları Hareketi

Hayvan hakları hareketinin tohumları 18. yüzyılın sonunda atılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren bilimsel kanıtlar insanlar ve hayvanlar arasındaki benzerlikleri sergileyemeye başlayarak insanı sorgulatmaya başlamıştır. 19. yüzyılın bilimsel kanıtları hayvanların iletişimi ve bilişsel özellikleri hakkındaki kanıtlara yenilerini ekleyerek sorgulamaları arttırmış ve insanlar kendi türleriyle benzer duygulara ve düşüncelere sahip hayvanların, insanlarla ortak haklara da sahip canlılar olarak görülmesi gerektiğini savunmaya, hayvanların hakları için mücadele etmeye başlamıştır (Jasper, 2002, s. 250-251).

19. yüzyıldaki gelişmeler İngiltere'de anestezi verilmemiş hayvanların bilimsel amaçlı kullanımına karşı verilen ilk mücadeleyle hayvan hakları hareketinin doğuşuna yol açmıştır. Verilen mücadele aynı yüzyılda çok sayıda ülkede hayvanları korumayı hedefleyerek hareket eden örgütlenmeleri tetiklemiştir. Hayvan hakları hareketi 20. yüzyılın başlarında oluşan karşı mücadeleyle ivmesini kaybetmişse de 1960 ve 1970'lerde yükselişe geçen toplumsal hareketlerin her türden ayrımcılığa karşı itiraza kapı açması hayvan hakları hareketini yükselişe geçirerek şekillendirmiştir (Degrazia, 2006, s. 20-21). 20. yüzyılın ortasından itibaren toplumsal hareketlerin oluşturduğu güçle ivme kazanarak şekillenen hayvan hakları hareketi bu dönemde ırk, cinsiyet gibi ayrımcılıklarla mücadele eden toplumsal hareketlerin söylemlerini kullanarak etkili olmaya, siyasal güç kazanmaya başlamıştır (Wrenn, 2019, s. 34).

Günümüz hayvan hakları hareketinin biçimlenmesini Singer'in 1975 tarihli Animal Liberation (Hayvan Özgürleşmesi) isimli kitabı sağlamıştır. Singer'in kitabında insanın hayvanla kurduğu ilişki biçiminin geldiği yeri, insan dünyasında hayvan kullanımına dair bir sürü çarpıcı resim, korkunç fotoğraflar, şüpheli hayvan deneylerinden örneklerle sergilemesi dönüm noktası kabul edilmiş, Singer'i hareketin öncü kuramcısı haline getirmiştir (Degrazia, 2006, s. 21; Jasper, 2002, s. 255). Görüşleriyle hayvan haklarının kuramsal gelişimine zemin hazırlayan Singer, insanların hayvanlara yaklaşım ve uygulamalarına karşı sürdürülecek hak mücadelesini son dönemde uğruna mücadele edilen bütün ahlaksal ve toplumsal meseleler kadar önemli bulduğunu açıklamıştır (Singer, 2018, s. 37). Hayvan refahı görüşünün baş mimarı olan Bentham'ın düşüncelerini yansıtan Singer, ahlâki hakları reddeden utilitaryen (faydacı) bir yaklaşımla hayvan hakları hareketi kampanyalarında hayvan refahı perspektifini öne çıkarmıştır (Francione, 2018).

Hayvan hakları hareketinin kuramsal gelişimine bir başka katkıyı Regan'ın 1983'te yazdığı The Case for Animal Rights (Hayvan Hakları Meselesi) adlı kitabı sağlamıştır. Hak kuramcısı kabul edilen Regan, hayvan refahına karşı eleştirel tavrı benimsemiş, yaklaşımıyla 1995 yılı sonuna doğru hayvan hakları hareketine hayvan sömürüsünün tamamen ortadan kaldırılmasını (abolisyon) hedefleyen hakçı perspektif kazandırmıştır. Hayvan hakları hareketinde abolisyonist kampanyaları hedefleyen hakçı perspektif tüm hayvan kullanımlarının ortadan kaldırılması ve asla bir sömürünün yerine diğerinin koyulmaması fikri temelindeki mücadelesiyle Bentham'la

başlayarak Singer'in görüşleriyle devam ettirdiği hayvan etiğini etkisi altına alan refahçı paradigmayı açıkça reddetmiştir (Francione, 2018).

Hayvan hakları hareketinin Singer'ın utilitaryen-refahçı kuramı ve Regan'ın abolisyonist-hakçı kuramını temele alan iki ayrı perspektifine görüşleri, eleştirileri ve perspektifleriyle bu çalışmanın önceki kısmında gösterildiği üzere Francione, Degrazia, Nussbaum, Donaldson ve Kymlicka, Korsgaard gibi isimler, farklı kavramsal ve kuramsal çerçevelerle katkı sağlamayı sürdürmektedir.

Farklı kuramsal perspektiflerle gelişimine devam eden hayvan hakları hareketi özellikle hayvan kullanımından ve hayvanların yasal statülerinden kaynaklı sorunlara son vermeyi sağlayacak düzenlemeler talep etmektedir. Hayvan kullanımı ve hayvanların yasal statüleriyle ilişkili düzenlemelerse günümüzde Türkiye dahil pek çok ülkede Avrupa Birliği (AB) hukuku örnek alınarak hazırlanmıştır (Arıkan, 2016, s. 221). AB hukukuna temel oluşturan evrensel ölçekli ilk metin 1978 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nde ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. 1989 yılında Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin gözden geçirilmiş ikinci bir versiyonu yayımlanmış, hayvan yaşamının önemi ve ona saygı duyulup korunması zorunluluğu yanında insan ile çevresinin birbirine bağlılığı 1982 yılında Birleşmiş Milletler (BM)'de Dünya Doğa Sözleşmesi ile kabul edilmiştir. Tüm bu metinler hayvanların korunmasına ilişkin düzenlemelere esin kaynağı olmuş ve hayvanların haklarını korumayı hedefleyen hukuksal düzenlemelerin dayanaklarını oluşturmuştur (Coulon ve Nouet, 2019, s. 43-45).

Hayvan hakları hareketi günümüzde yukarıda açıklandığı gibi hayvan kullanımından ve hayvanların yasal statülerinden kaynaklı sorunlara son vermeyi sağlayacak düzenlemeler için mücadelesini sürdürmektedir. Hayvan hakları savunucuları Meksika'da boğa güreşleri yapılmasına itiraz etmek, San Francisco'da mezbahada ölen domuzların gizlice çekilen görüntüleri için açıklama istemek, Madrid'de ahtapot çiftliği inşa etme planlarına karşı çıkmak, County Durham'da et endüstrisine meydan okumak, İsrail'de laboratuvarlarda yavru domuzlara uygulanan testlerin son bulmasını talep etmek için eylemler düzenleyerek hayvanların haklarını korumaya çabalamaktadır (AP News, 2023; CBS News, 2023; Joffre, 2021; RNZ, 2024; The Guardian, 2022). Özetlemek gerekirse hayvan hakları hareketi iki temel

perspektif zemininde gelişen farklı perspektiflerle insanmerkezci kabullerden, hayvan kullanımından ve hayvanların yasal statülerinden kaynaklı sorunları gösterme ve bu sorunlara son verme hedefiyle dünyayı dönüştürme mücadelesi vermektedir.

1.2.4. Türkiye'de Hayvan Hakları Hareketi

Türkiye'de hayvanların durumunun da hayvanların haklarıyla ilişkili sorunların da dünya tablosuyla benzer nitelik gösterdiği ifade edilmektedir. Türkiye'de hayvan hakları konusuyla ilişkili düzenlemeler pek çok dünya ülkesinde olduğu gibi AB hukuku örnek alınarak hazırlanmıştır (Arıkan, 2016, s. 221). Ülkemizde hayvan hakları konusuyla ilişkili mevcut düzenlemelere kaynaklık eden iki temel kaynaktan biri 2004 yılında yayımlanan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, diğeri 2006 yılında yayımlanan Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği kabul edilmektedir (Arıkan, 2020, s. 7; Babayiğit, 2019, s. 83).

Hayvanları Koruma Kanunu (2004), hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini amaçlamakta, amacı doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezaî hükümleri kapsamaktadır. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği (2006), ev ve süs hayvanı ile kontrollü hayvanları bulundurma ve sahiplenme şartlarına uygun olarak hayvan bakımı konularında; yerel hayvan koruma görevlileri ile ev ve süs hayvanı satan kişilere verilecek eğitime, sahiplenilerek bakılan hayvanların çevreye verecekleri zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirlere ilişkin esasları; sahipsiz hayvanların toplanması, toplatılması, sağlık bakımlarının yapılması, kısırlaştırılması, aşılanması, ve alındıkları ortama geri bırakılmasına karar verilenlerin kimliklendirilerek bırakılması, geçici hayvan bakımevlerinin çalışma usul ve esasları ile yerel yönetimlerin ve yerel hayvan koruma görevlilerinin görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeleri yapmaya ve sahipsiz hayvanların çevreye verebilecek olumsuz etkileri gidermeye yönelik alınacak tedbirleri; hayvanların konu ve oyuncu edildiği her türlü ticarî amaçlı gösteri, reklam ve benzeri film ile fotoğraf çekimlerinde hayvanların kullanılmasına ilişkin usul ve esasları; kanunî istisnalar ile

tıbbî ve bilimsel gerekçeler ve gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelen önlenemez tehditler bulunan acil durumlar dışında, hayvanların öldürülmesi ile ilgili usul ve esasları; İl hayvan koruma kurullarının çalışma usul ve esaslarını; 5199 sayılı Kanun hükümlerine uyulup uyulmadığının denetlenmesine ve denetim elemanlarının niteliklerine ilişkin usul ve esasları; hayvanların korunması amacıyla geçici bakımevleri ve hastanelerin kurulması, bu yerlerde bakım, rehabilitasyon, aşılama ve kısırlaştırma gibi faaliyetlerin desteklenmesi için diğer ilgili kurum ve kuruluşlara mali destek sağlamak üzere Bakanlık bütçesine konulan ödeneğin kullanımına ilişkin usul ve esasları; 5199 sayılı Kanunda belirtilen, idarî para cezalarına dair düzenlenecek makbuzların şekli, dağıtımı ve kontrolü ile ilgili usul ve esasları belirlemeyi amaçlamakta, amaçları doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri kapsamaktadır.

Engin Arıkan, Türkiye'deki hayvan hukukunun hayvan refahı üzerinde şekillendiğini, hayvan hakları kavramının bazı mevzuatlarda geçse de bu kavrama paralel korumalar sağlanmadığını belirtmiştir. Arıkan, kategorik yasakların nerdeyse hiç bulunmadığı mevzuatın hayvanların sadece eziyet çekmesini engelleme eğiliminde olduğunu ifade etmiş, ana sorunları denetimlerin etkili olmaması, denetimle ilgili birimlerin sağlıklı olmayan yapısı, devlet birimlerinin hayvan refahı ve hayvan haklarının geliştirilmesi ve korunması, hayvan hukukunun etkin şekilde uygulanmasına dair güçlü iradeye sahip olmaması ve yaptırımların oldukça yetersiz olması şeklinde sıralamıştır (Arıkan, 2016, s. 220-221).

Yasemin Babayiğit, Türkiye'de yasal düzenlemelerin hayvanları ve hayvan haklarını yeterli ve gerekli derecede ve hayvanlar arasında ayrım yapmaksızın korumak konusunda eksik ve yetersiz kaldığını, "Hayvanları Koruma Kanunu" başlığıyla düzenlenen 5199 sayılı Kanun'un "Hayvan Hakları Kanunu" olarak düzenlenmemiş olmasının eksikliğin kaynağını oluşturduğunu ifade etmiştir. Babayiğit'e göre kanun çerçevesinde "sahipli" ve "sahipsiz" şeklinde hayvanlar arasında ayırım yapılması, tüm hayvanlara sadece ilgili kanunda yer verilen şiddet ve kötü muamele eylemlerinin "kabahat" olarak nitelendirilmiş olması ve sadece kanunla belirtilmiş eylemlere aykırı davranan kişilere uygulanacak cezanın düzenlenmiş olması, sahipli hayvanların, "can" olarak değil, "mal" olarak nitelendirilmesi sebebiyle malvarlığına karşı işlenen suçlar bağlamında suç işleyenlere cezai yaptırım

uygulanabilmesi, hayvanlara karşı işlenen suçlarda, şikayet hakkının belirli kişi ve kurumlara verilmiş olması böylelikle şikayet hakkını sınırlayan hükümlere sahip olması hukukun hayvan haklarını korumada yeterli olmadığını göstermektedir (Babayiğit, 2019, s. 83-87).

Fatma Biltekin, Türkiye'de hayvanların yaşadıkları ile ilgili hiçbir bilgisi olmayan bürokratların, hayvanların yaşam hakları konusunda kanun çalışması yürüttüklerine dikkat çekmiş, Türkiye'de ve dünyanın hemen her yerinde mezbahalar, süt ve yumurta üretim tesisleri, deney merkezleri, yunus parkları, avcılık, taşımacılık için hayvan kullanımı, petshoplar, üretim çiftikleri, sirkler, kürk üretim tesisleri olduğunu, hayvanın her alanda sömürülmesinin hâlâ yasal kabul edildiğini ifade etmiştir. Biltekin'e göre problemlerin çözümü için hayvan hakları hareketi hayvanların mal değil, duyguları olan canlılar olduğunu fark ettirmeli, hayvanları sömüren zulüm döngüsünün kırılması için mücadele etmelidir (Sivil Düşün, 2019).

Burak Özgüner de Türkiye'deki yasaların ne hayvanları ne de onların haklarını koruyabildiğini ifade etmiştir. Özgüner, Türkiye'de hayvanları koruma ve hayvan hakları alanlarında faaliyet gösteren yüzlerce sivil toplum kuruluşu (STK)'nun var olduğunu belirtmiş, STK'nın büyük bir kısmının sokaklardan kurtarılan hasta, kazazede hayvanların yanında belediyelerin toplama kamplarına giren sağlıklı hayvanların oradaki koşullar yüzünden hastalanmaları sebebiyle belediyelerin elinden de hayvanları kurtarmaya çabaladıklarını dolayısıyla yüklü tedavi giderlerinin altında ezilmiş durumda olduğunu, çoğunun üyelerinin ve gönüllülerinin desteğiyle hayvanların giderlerini karşılamaya çalıştığını, hayvan koruma ve kurtarmak için tüm insan gücünü ve bütçesini kullandığını vurgulamıştır. Özgüner, Türkiye'de hayvanları korumak ve kurtarmak için çaba harcayanlara destek olacaklarına köstek olmayı seçen kamu otoritelerinin tedavilerini asla karşılamak istemedikleri hayvanları gönüllülere teslim etmemek için gösterdiği direnci kendi yetersizliklerini gönüllüler üzerinde üstünlük, hâkimiyet kurmaya çalışarak kapatmak istemelerine bağlamış, kamu otoriteleri ile STK ilişkileri arasında koca bir uçurum bulunduğundan, karar alma, müzakere, istişare, katılım, çoğulculuk gibi kavramların bu ilişkide hayvan koruma ve hayvan hakları mücadelesi veren STK'lara da kamuya da yabancı kaldığından söz etmiştir. Tüm bunların yanında STK'nın, nasıl hak savunusu yapacaklarını da hukukî danışmanlık alamadıkları için herhangi bir konuda ya da hak ihlâline karşı nasıl bir yol

izlemeleri gerektiğini de bilemediklerine görüşlerinde yer veren Özgüner, Türkiye'de STK, aktivist ve gönüllülerin, devletin yapması, hayvanlara sunması gereken hizmeti sağlamaya çalıştığı için hak mücadelesine ağırlık veremediklerini, Türkiye'de hayvanlar için hak mücadelesine bir türlü sıranın gelemediğini ifade etmiştir (Sivil Düşün, 2019).

Özgüner'e göre, kamu otoriteleri ile sivil toplum arasında iş birliği ve iletişim sağlanmalı ve güçlendirilmeli, insanların hayatı, sokağı, evi paylaştığı hayvanların sandalye, masa gibi eşya, mal kabul edilemeyeceği kabul edilmeli, hayvan haklarını kedi-köpeğe indirgemiş olan toplumsal algı kırılmalı, hayvan hakları ihlâllerinin çok geniş bir yelpazede gerçekleştiği, hayvan hakları ihlâllerinin münferit değil, sistematik, planlı vakalar olduğu, ihlâllerin çoğunun denetimsizlik, keyfiyet ve cezasızlıktan kaynaklandığı hem resmî otoritelere hem de topluma gösterilmelidir. Özgüner, Türkiye'deki hayvan hakları hareketinin hayvan hakları konusunda asgari müşterekte, stratejik ortaklıklar geliştiremediği sürece, hayvanların zarar görmeye devam edeceğini görmesi gerektiğini ifade etmiş, hayvan hakları hareketinin hayvanlar için hak mücadelesinde birleşmesi, ortak mücadele vermesinin önemini belirtmiştir (Sivil Düşün, 2019).

Türkiye'deki hayvan hakları savunucularının tüm dünyada olduğu gibi insanmerkezci kabulleri dönüştürme, hayvan kullanımı ve hayvanların yasal statülerinden kaynaklı sorunları gösterme ve bu sorunlara son vermeyi hedefledikleri, özellikle yasal düzenlemelerdeki yaklaşım ve eksikliklerin, denetim ve cezai yaptırımlardaki yetersizliklerin, sokak hayvanlarının yaşam koşullarının düzeltilmesi için mücadele yürüttükleri, hayvanların haklarını korumak için çok sayıda farklı STK, aktivist ve gönüllü olduğu ancak hayvan hakları alanında verilen çabada ortak hareket edilemediği, hayvanların haklarını korumak için faaliyet gösteren STK'ların önemli kaynak sorunu olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.4.1. Fayton Tartışmalarında Hayvan Hakları Hareketi

Dünyanın pek çok yerinde verilen mücadeleyle benzer mücadele yürüten hayvan hakları hareketi atların faytonda kullanımına karşı çıkmak, fayton kullanımına son vermek için de çaba harcamakta, verdiği mücadelede protesto eylemleri ve

kampanyalar düzenlemektedir. Hayvan hakları protestocuları Philadelphia'da faytonlara son verilmesi çağrısında bulunmuş (MacDonald, 2022; Mautner, 2022), Malta'da bir araya gelerek faytonların yasaklanmasını talep etmiş (Ellul, 2023), Meksika'lı hayvan hakları aktivistleri de Merida'da faytonlara son verilmesi için protesto eylemleri düzenlemiştir (Van Der Gracht, 2021; Yucatan Magazine, 2018). Hayvan hakları hareketi kampanyaları ve protestolarıyla baskı kurarak faytonun kaldırılmasını Barselona, Roma, Chicago gibi şehirlerde sağlamıştır (BBC, 2020; Europe Diplomatic, 2018; NBC Chicago, 2020). Verilen örneklerde görüldüğü üzere faytonun kaldırılmasına yönelik baskı kurmak için çaba harcayan ve bazı şehirlerde hedefine ulaşarak faytonun kaldırılmasını başaran hayvan hakları savunucuları ülkemizde de fayton kullanımının son bulması için mücadele sürdürmüş, 2014 yılında İstanbul Bostancı Adalar İskelesi'ndeki protesto eyleminde faytona meydan okumuştur (Bianet, 2014a). Faytonların kaldırılması için verdiği mücadelede özellikle Büyükada'daki faytonlarda atların acımasızca kullanımına karşı çıkan hayvan hakları savunucuları 2020 yılında Adalarda fayton kullanımının son bulması hedefine baskı gücünü yıllar içinde arttırarak ulaşmıştır.

Aşağıda 2014 yılında faytona meydan okuyan hayvan hakları hareketinin Bostancı Adalar İskelesi'ndeki eylemine ait görüntü paylaşılmıştır

Fotoğraf 1. 2014'te Faytona Meydan Okuyan Hayvan Hakları Hareketinin Eylem Görseli

Kaynak: Bianet (2014a, 21 Temmuz). *Atlı faytonlar protesto edildi*. 27 Temmuz 2023 tarihinde https://bianet.org/haber/atli-faytonlar-protesto-edildi-157329 adresinden edinilmiştir.

2014 yılındaki protesto eylemine ait fotoğrafa yansıyan "Hayvan Refahı değil, Hayvan Özgürlüğü", "Belediye Göreve", "Atlı Faytonlar Kaldırılsın", "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganları hayvan hakları hareketinin hedefini, yaklaşımını,

hedef aldığı kurumu gösterir niteliktedir. Fotoğraf, hayvan hakları hareketinin protesto mekânı olarak Adalar İskelesini seçmesiyle Adalardaki atlı faytonları ve dolayısıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)'ni hedef alacağını göstermekte, abolisyonu yani sömürünün tamamen son bulmasını amaçlayacağına, Regan'nın temsil ettiği hakçı perspektifi izleyeceğine işaret etmektedir.

Toplumsal hareketlerin yapı taşının insanın sahip olduğu duyarlılıklar olduğunu düşünen Jasper, atları uzak mesafelere gitmek için kullandığımız zamanlardan onlar için ne yapılması gerektiğini sorgulayan günümüze nasıl geldiğimizin sadece insan ve hayvan ilişkisini göstermesi açısından değil içinde yaşadığımız düzenin de insani duyarlılıkların da değişimini göstermesi bakımından bir hayli ilginç ve bir o kadar önemli olduğunu belirtmiştir (Jasper, 2002, s. 235-236, 248). Hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket, atların faytonda gaddarca kullanıldığı, insanmerkezci, türcü, adaletsiz, ayrımcı bir yaklaşımla haklarının gasp edildiği, her gün ve çok sayıda atın istismar edildiği, sömürüldüğü ve ölüme yollandığı düşüncesiyle Büyükada'da protestolar düzenlemiş hem Büyükada'yı hem de atlı araba faytonu güç, kudret ve ihtişam sembolüyken zulmün ve esaretin sembolü haline getirmiştir.

1.3. Büyükada ve Faytonlar

Bu kısımda Büyükada'nın ve faytonların nasıl güç ve ihtişam sembolü haline geldiği açıklanmış, fayton meselesinde toplumsal hareketin protesto ve kampanyalarının hedefi olan Büyükada'daki faytonların neden tarihsel miras kabul edildiğinin bir başka ifadeyle nasıl kültürel bir sembol haline geldiğinin anlaşılabilmesi amaçlamıştır. Bu kısımda önce fayton ve Büyükada'nın birbirinden ayrı başlayan tarihsel öyküleri, sonrasında 19. yüzyılın ikinci yarısından 1980'lere birlikte kat ettikleri yol incelenmiş, bu kısmın sonunda araştırmanın Türkiye literatürdeki yeri, önemi sunulmuştur.

1.3.1. “Pheton”un Ölümü

Yunan mitolojisine göre atlı arabalar kullanma Tanrısı Helios’un oğlu Phaeton, ölümlülere kendini kanıtlama amacıyla babasından azgın atların çektiği her tarafı değerli taşlardan ve altından yapılmış arabasını istemiştir. Sürücülerinin acemi olduğunu anlayarak yokuşu hızla çıkan atlar karşısında korkan Phaeton, babasının tüm uyarılarına rağmen dizginleri elinden bırakınca, araba hızla yeryüzüne yaklaşmış ve güneşten getirdiği sıcaklık yüzünden Helikon, Parnassos ve Olympos tepelerini tutuşturmuştur. Vadileri ateşlerin sardığını, ırmakların buharlaştığını gören Zeus, eline yıldırımı alıp Phaeton’a doğru fırlatmış, arabadan düşen Phaeton, Eridanos ırmağının sularına gömülerek ölmüştür. Efsaneye göre ölümlülere kendini kanıtlayamadan genç yaşta ölen Phaeton’un anısına süslü at arabalarına “Phaeton” denilmiştir (Noyan, 2018, s. 417). Mitolojik tarihte Tanrı’ya ait olan, atlar tarafından çekilen, değerli taşlarla, altınla süslü tarif edilen “Phaeton (Faeton)”, efsaneyle uyumlu anlamını yansıtırcasına insanlık tarihinde süslenmeye devam etmiş ve bu ihtişamlı arabaların kullanım ayrıcalığı da sıradan insan olmayan soylu insanlara, asillere, hanedan mensuplarına verilmiştir (Gülersoy, 1981, s. 3).

Antik döneme ilişkin veriler Galliler ve Romalılar gibi uygarlıklarda sonrasında 5. yüzyılda kurulan Frank hanedanından gelen Merovinyan kralları tarafından 7. yüzyıl sonlarıyla 8. yüzyıl başlarında benzerleri kullanılmış olsa da 1389 ve 1405’te Bavariya Kraliçesi İsabeu’nun Paris gezilerinde kullandığı üstü sırma kumaş kaplı, altı süspansiyonlu yaylı araba “phaeton”un günümüzdeki anlamıyla kullanımının başlangıcı kabul edilmektedir (Gülersoy, 1981, s. 5-7). Avrupa tarihinde 15. yüzyıl ve 16. yüzyıllarda yaygınlaşan süslü at arabası “phaeton”, kralın kendisine ya da soylulara mahsus, yoldan geçtiğinde herkesin dikkatini çekecek biraz korkuya karışan saygı uyandıracak abartılmış dekorlu, debdebeli, şaşaalı, teatral havalı, zengin bir karakter kazanarak bir aile amblemi bir kudret sembolü haline gelmiştir. Osmanlı tarihinde de zenginlik, güç, kudret sembolü kabul edilen süslü at arabası faytonların, toplumsal yaşama ve şehir peyzajına 18. yüzyılda girdiği ve 19. yüzyılda yaygınlaştığı belirtilmiştir. II.Mahmud, 1825’e kadar kullanımını sadece kendisine ayıran, sonraları ise Saray büyüklerine, devlet ricaline ve rütbelerine göre yüksek memurlara bu hakkı derece derece veren ilk Osmanlı padişahı kabul edilmektedir. 1826 tarihli İhtisap Ağalığı Nizamnamesi’nin sakalsız ve sakalı henüz çıkmamış gençler arabacılık

yapamayacak, arabacı esnafı arabaların bulunduğu yerde çırak adı altında gereğinden fazla insan bulundurmayacak, arabacıların isimleri belirlenerek deftere kaydedilecek, ehl-i ırz kimseler olduklarına ilişkin mutlaka kefil gösterecek, giydikleri şalvar ve bellerine kuşandıkları lahur ve Car şalı külliyen terk edecek yenleri dar çuha biniş ve cübbe giyecek, başlarında ustalar için dört, çıraklar için iki parmak kenarlı yeşil kalpak bulunduracak şeklindeki hükümleri araba kullanımını hukuki metne de bağlayan ilk padişahın II. Mahmud olduğunu göstermektedir. İstanbul'da Abdülmecid döneminde kullanımı yaygınlaşan, kira fayton kullanımına Abdülaziz döneminde rastlanan faytonlar, II. Abdülhamid döneminde 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra özel ya da kiralık biçiminde şehrin her yanında kullanıma girmiştir (Akbayar vd., 1993, s. 287-288; Gülersoy, 1981, s. 16-28).

Atların çektiği, tahtadan yapılma bu arabalar her bir köşesi el emeği ve göz nuruyla yapılan, uyandırdığı güzellik hissiyle bağ kurulan sanatsal bir ürün şeklinde tarif edilmiştir. Fayton insanın yüklediği sanatsal anlam, insanla arasında oluşturduğu bağ hissi ve sembolik değeriyle birlikte insan tekniğine dayanan ön tekerlekleri küçük, arka tekerlekleri büyük toplamda dört tekerlekli araba tipi olarak tanımlanmıştır. Fayton, ön ve arka tekerleklerin çamurlukları arasına yerleştirilmiş basamakla binilen, iki kişinin gidiş yönünde iki kişinin de onların karşısına oturarak toplamda dört kişinin seyahat ettiği, körük çekildiği zaman, körüğün dışında kalan arabacının her iki tarafında birer feneri bulunan, arabacının ön kısımda yarı yüksekte oturarak arabayı kullandığı, tek oluklu ve çift at koşulu körüklü açık atlı binek aracı kabul edilmiştir. Biri körüklü ve açık, diğer ikisi de kapalı araba tipinde olan faytonların kapalı araba tipinde oturaklı ve ağır gövdeli, çoğu siyah renkli ve resmi nitelikli kullanımı olan tipine "landon"lar, her tarafı ahşap ve kapalı, hacmine göre biraz küçük üç pencereli şehir içi arabası nitelikli kullanımı olan tipine ise "kupa"lar denilmiştir (Gülersoy, 1981, s. 3, 37-39).

Fayton, insanlık tarihinin 20. yüzyılında otomobilin yani motorlu arabaların ortaya çıkışıyla ulaşımı sağlama asli fonksiyonunu kaybetmiş, sadece bazı özel koleksiyonlarda ve müzelerde muhafaza edilerek, bazı törenlerde ya da "turizm"de kullanılan örnekleriyle varlıklarını korumuştur. Faytonun, İstanbul'daki tarihsel seyri de faytonun 20. yüzyıldaki tarihsel seyriyle paralel seyir izlemiş, İstanbul Adaları dışında İstanbul'daki kullanımı da motorlu arabaların yaygınlaşmasıyla zaman içinde

sayısı azalarak tamamen son bulmuştur. "Paraşol" denilen, daha çok yazlık ve hafif, yarı açık gövdesi sepet örme tekniğiyle yapılmış tipi kabul edilen faytonlar motorlu vasıta sokulmayan Adaların özellikle de Adaların en büyüğü ve merkezi kabul edilen Büyükada'nın yegâne vasıta aracı olarak hem asli fonksiyonu olan ulaşımı sağlama fonksiyonunu hem de insanın yüklediği sanatsal anlamı, insanla arasında oluşturduğu bağ hissini ve tüm sembolik değerlerini koruyarak kullanılmaya devam etmiştir (Gülersoy, s. 15, 38-39).

Antik dönemden günümüze uzanan tarihsel öyküsüne yer verilen faytonlar gibi Adaların da milattan önce (MÖ) 3. yüzyıla uzanan bir tarihselliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Adaların tarihsel kayıtlarda yeterince aydınlanmamış olsa da Büyükada'da MÖ 4. yüzyılda demir, bakır gibi maden ocakları işletildiği ve diğer kalıntılardan hareketle eldeki kayıtlardan çok daha öncesinde iskân edildiği kabul edilmektedir. Ruh Adaları, Çamlı Ada, Evliya Adaları, Kadıköy'ün Adaları, Keşiş Adaları gibi isimler verildiğinden söz edilen Adalar, Bizans döneminden itibaren Prens Adaları, Osmanlı döneminde Papaz Adaları ya da Kızıl Adalar olarak anılmıştır. Jeologlar İstanbul Takımadaları olarak adlandırdığı Adaların, Kocaeli Yarımadası'ndan koparak kıtadan ayrılan adalar şeklinde oluştuğunu ifade etmiştir. İstanbul'un Anadolu kıyısına paralel bir hat üzerinde sıralanan Adaları, Halky, Antigoni, Proti, Anderovithos, Niandro, Pitys, Plati, Oxya ve Prinkipo günümüzde bilinen isimleri kullanılarak aynı sırayla Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefadası, Tavşanadası, Kaşıkadası, Demokrasi ve Özgürlükler Adası (Yassıada), Sivriada ve Büyükada'dır. Büyükada (Prinkipo), İstanbul Takımadaları'nı oluşturan dokuz adanın Anadolu sahiline en yakın, 5.4 km^2 alanı ile en büyük, 202 metre yüksekliğindeki Aya Yorgi tepesiyle de en yüksek tepeye sahip olanıdır. Halk tarafından Megalo Nisi yani Ada-i Kebir ismiyle bilinen Büyükada, Adaların kraliçesi, şefi, birincisi ve en iyisi, en önemlisi kabul edilmiştir (Akpınar, 2014, s. 18, 31-33, 42; Cox, 2021, s. 21; Erdenen, 2014, s. 11-18, 90; Millas, 2021, s. 17-26; Schlumberger, 2006, s. 10-11; Türker, 2011, s. 12).

1.3.2. Bizans Döneminde Büyükada

Büyükada'nın küçük tarlalar, üzüm bağları, zeytinlik ve meyve bahçeleri, balıkçı kulübeleri, limanlar ve köyler barındırmış olsa da çoğunlukla Bizans tahtına oturmayı başaran muhtelif imparatorların aile fertleri örneğin dönemin prens ve prensesleri tarafından üzerine inşa edilen kaleleri, sarayları, şatoları ve içinde kilise, ayazma barındıran manastırlarıyla tarihsel kaynaklarda yer bulduğu Bizans dönemi on asır süren karanlık bir dönem olarak nitelendirilmiştir (Akpınar, 2014, s. 42; Erdenen, 2014, s. 72). Dünyanın hiçbir yeri acıklı felaket hikayelerine, tüyler ürpertici olaylara Prens Adaları kadar şahitlik etmemiştir. Prens Adaları manastırları, başta tahtından indirilmiş imparatorlar, imparator anneleri, eş ve çocukları, kudretli askerler, mağlup edilmiş imparator savunucuları, ihanete uğramış bakanlar, baş papazlar, alçak saray entrikalarına kurban gitmiş soylu aile mensupları kısaca Bizans tarihinin çok sayıda önemli şahsiyeti için asırlarca korkunç bir çaresizlik, ümitsizlik hissiyle, işkenceler görerek esaret altında yaşadığı sürgün yeri olma görevi üstlenmiştir. Deniz ortasında keşişler, manastırlar, acılar diyarı olarak söz edilen Bizans dönemi bu şirin adaları dünyanın en korkunç yeri haline getirmiştir (Schlumberger, 2006, s. 7-14).

Prens Adaları'nın karanlık geçen bin yılını dönemin başkenti Konstantinopolis'i işgal etmek, kuşatmak için Bizans İmparatorluğuna taarruza kalkışıp, şehir surlarını aşamayan muhtelif ordular ayrıca korsanların hırs ve öfke dolu saldırısı daha da karartmıştır. Kaynaklar Büyükada'nın, 860'da Rus korsanlarının, 1203'te IV. Haçlı seferi savaşçılarının, pek çok kez Latin maceracıların, 1302'de büyük bir Latin kadırga ordusunun, 1348'de Cenevizliler'in işgaline, saldırısına, yağmasına uğradığını göstermektedir. Kalıntıları her ne kadar tamamen kaybolmuş olsa da Bizans dönemi manastırlarının acı dolu hatıraları, hikayeleri kaybolmamıştır (Cox, 2021, s. 26; Millas, 2021, s. 27-39; Schlumberger, 2006, s. 89, 124-126).

1.3.3. Osmanlı Döneminde Büyükada ve Büyükada'nın Faytonla Tanışması

Adalar, tarih 17 Nisan 1453'ü gösterdiğinde, İstanbul kuşatmasının on ikinci gününde, otuz kadırga ve bir miktar küçük gemi ile fethedilerek Osmanlı topraklarına

katılmıştır. Böylece 15. yüzyılda Osmanlı idaresi altına giren Adalar, harap olmuş çeşitli manastır, kilise ve az sayıda kalmış papazıyla, balıkçılık, tarım ve hayvancılıkla geçinen ve bundan sonraki yaşamlarını Osmanlı İmparatorluğu tebaası olarak sürdürecek Romalılar anlamında "Rumlar" olarak söz edilecek fakir halkıyla, elde edilecek gelirleri Osmanlı donanmasının baş amiraline vakfedilerek Kaptan-ı Derya'yı temsilen Bostancıbaşı aracılığıyla yönetileceği yeni dönemine başlamıştır. Karadeniz'in sahil köylerinden Rum ailelerin getirilerek yerleştirilmesine karar verilen Adaların oraya yerleşmek isteyen Rumlara tahsis edildiği belirtilmiştir. Dini yapılarını, dini törenlerini düzenleme, kendilerini yönetme hakkı gibi imtiyazlar tanınan Adalar, manastırlarını, ulaşım imkanlarını, demir madeni, taş ocakları ve değirmenlerini geliştirmeye çabalayarak huzur ve sükunete doğru yol almaya başlamıştır (Akpınar, 2014, s. 39; Atay, 2011, s. 24; Cox, 2021, s. 13, 29; Erdenen, 2014, s. 115-116; Erkmen ve Ergut, 2021, s. 15; Millas, 2021, s. 40-42; Türker, 2011, s. 10).

16. yüzyılda Adaların mülkiyeti Şehzade Camii vakfına verilmiştir. İstanbul'dan kayıkla dört saatlik mesafede, halkının tamamı Rum olan Büyükada'nın acı hikâye ve anılarından sıyrılarak tarlaları, zeytinlikleri kısaca zengin bitki örtüsü, dingin denizi, balıkçılarının avladığı envai çeşitte balığıyla konuşulmaya başlandığı ifade edilmiştir. Bu dönemde Büyükada'nın tekrarlayan veba salgınından korunmak için kendine sığınan Levantenleri, Fenerli Rumların en zenginlerini, elçileri ağırladığı, Bizans döneminden kalma manastır kalıntılarını yenilemeye, yenilerini yapmaya çabaladığı anlaşılmaktadır. Dar bir alanda tarım, buğday ve şarapçılık üretimi yapan Büyükada'da nüfusun hareketlenmeye, yaşam dönüşmeye başlamıştır (Erdenen, 2014, s. 75, 122-123; Erkmen ve Ergut, 2021, s. 15; Millas, 2021, s. 43-46).

Adalar 17. yüzyılda Kapudanpaşa'nın mülkiyetine bırakılarak Bostancıbaşı tarafından idare edilmektedir. İstanbul'dan üç dört saat mesafede bulunan, on veya on iki kürekli kayıklarla ulaşılan Büyükada veba salgınından korunmak için kendine sığınanları ağırlamaya devam etmektedir. Evler, bağlar, bahçeler, bostanlıklar, koylar, sahilinde balıkçı dalyanları, doğal güzellikleriyle Büyükada, kubbeli kiliseler, ikonografileriyle dikkat çenen manastırları, kayıkçılık, balıkçılıkla geçinen zengin olmuş ve refah içinde yaşayan tamamı Rumlardan oluşan nüfusuyla anlatımlarda yer bulmaktadır. Büyükada ziyaretçileri misafir edebilen han ve manastırlara sahip,

ziyaret edilebilecek, gezilecek, eğlenilecek, serbestçe şarap içilebilecek bir yer olarak tarif etmeye başlanmıştır (Erdenen, 2014, s. 76; Millas, 2021, s. 47-50).

18. yüzyılda Adalar Kadıköy Metropoliti'nin mülkiyetine geçmiştir. Büyükada çok sayıda manastırı, tarlaları, ormanları, şahane kokulu çiçekleri, havası ve suyunun faydası ve iyileştirici etkisi, deniz canlılarının çeşitliliği, manzarasının mükemmelliğiyle övülmektedir. Kaynaklar Büyükada'nın insana özgürlük sağlayan imtiyazlı durumunun hayranlık uyandırdığını, aralarında gizlice gelen Türklerin de bulunduğu ağırlıkla Galatalı Frenklerden, Fransız tüccarlardan oluşan ziyaretçilerinin olduğunu göstermektedir. "Adalar'a gezmeye gitmek" ifadesinin ilk defa dönemin anlatılarında yer bulmaya başladığı, Büyükada'nın artık gezginlerin ziyaret programlarına dahil olduğu ifade edilmiştir. Tamamı Rumlardan oluşan nüfusunun bu dönemde geçimini balıkçılık ve ziyarete, gezmeye, eğlenmeye gelenlere verdiği hizmet, bolca ürettiği içimi lezzetli şaraplarının satışıyla sağladığı belirtilmiştir. Büyükada 18. yüzyılda yaz aylarını tamamen Ada'da geçirmeye başlayan Fransız Levantenlerin yazlık mekânı olmaya başlamış, sayfiye evleri çoğalmış, kentsel bütünlüğüne sayfiyeleriyle birlikte iskele, kilise, fırın gibi kamusal donatıların ilk örneklerini katmış ve günümüzdeki merkezini oluşturmuştur (Erdenen, 2014, s. 117; Erkmen ve Ergut, s. 16-17; Millas, 2021, s. 53-60).

Adaların 19. yüzyılda, Kartal Ağası'nın idaresi altında olsa da yönetime yerli halkın ileri gelenleri, seçimle iş başına gelen yerli seçkinler, asayişi korumada yüksek rütbeli bir ruhani veya piskoposun fiilen katıldığı belirtilmiş, 19. yüzyılın ilk yarısında Kartal Ağası'nın memurları hariç Adalar'da yaşayan Türk bulunmadığı ifade edilmiştir. Kaynaklardan Adaların İstanbul'la ulaşımını hala zorlu koşullarda birkaç çift kürekli ya da uygun rüzgârda kullanılan yelkenleri olan on dört Pazar kayığıyla sağladığı, Büyükada'ya İstanbul'dan yolcu ya da çeşitli edevat getirmede kullanılan çok kürekli Pazar kayıkları yanında mavna ve çektirmelerin iskeleye 2-3 saatten önce ulaşamadığı anlaşılmaktadır (Millas, 2017, s. 8-10; 2021, s. 79, 93; Schlumberger, 2006, s. 129).

19. yüzyılın ilk yarısında Büyükada incir, nar, zeytin, muhtelif meyve ağaçları, çınar ağaçları, sebze bahçeleri, veba salgınından korunmak isteyenler kadar, hastalananların da gelmesine sebep olan iyileştirici etkiye sahip havası, suyuyla

gözlerden uzak cennet olarak tanımlanmıştır. Büyükada'nın Rum, Ermeni ve Frenklerin içinde olduğu zengin Hristiyanların yaz mevsimini geçirmek için yaptırdıkları büyük bahçeli lüks sayfiye evleri, şahane konakları, kahvehaneler, meyhaneler, balık, meyve, dondurma, meşrubat satan dükkanları, rıhtım ve iskelesi bulunmaktadır. Bu dönem anlatılarında halkın çoğunun bahçıvanlık, balıkçılık, kayıkçılıkla geçindiği Ada'da yoksulluğun izine rastlanmadığından, kadınlarının şıklığı, zarafeti, giyim tarzlarıyla hayranlık uyandırarak, Paris'in son modasıyla, Avrupa sosyetesiyle yarışabileceğinden söz edilmektedir. Kaynaklar, Büyükada'nın gezmeye gelen ziyaretçilerine güzelliklerini görme imkânı sunmak için 19. yüzyılın ilk yarısında eşeklerini kiralayarak hizmet vermeye başladığını göstermektedir (Millas, 2021, s. 72-100).

Adalardaki yerleşimin 2 bin yılı aşan tarihinde insan gücünün yanında madenlerin çıkarılmasında, ilk tapınakların, manastırların ve konutların yapımında, arpa, buğday, mısır gibi tahıl ürünleri için ekilen arazilerde ya da bağlık alanlarda su kaynaklarından evlere ve manastırlara su taşımasında eşeklerin sürekli kullanıldığından söz edilmiş, 19. yüzyılın ilk yarısında da eşeklerin eşya ve yük taşımacılığında Ada'nın en önemli ulaşım aracı olma görevini sürdürdüğü belirtilmiştir. Ada'nın en önemli esnaf grubunu oluşturan eşekçi esnafı bu dönemde popülerleşen eşek turlarıyla hizmet vermekte, yarışlara katılmakta, Aya Yorgi tepesini ziyaret etmek isteyenlerin eşliğinde dönemin gravür ve kartpostallarında arz-ı endam eden eşekler de Ada ziyaretçilerinin keyifli anlatımlarına konu olmaktadır (Bulutoğlu, 2018, s. 429-430; Millas, 2021, s. 83).

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde kaynaklardan Adaların belediye yönetimiyle tanıştığı, 19. yüzyıl sonlarına kadar belediye reislerinin Büyükada'ya yazlığa gelen zengin İstanbullu Rum ve Levantenler arasından seçilmeye devam ettiği anlaşılmaktadır (Akpınar, 2014, s. 68; Millas, 2021, s. 118). Adalar bu dönemde Pandora isimli buharlı bir geminin günde bir sefer yaparak, daha sonra Şirket-i Hayriye'nin vapurlarının günde iki sefer yaparak, "kompartımanlar soba ile ısıtılacak, akşam seferlerinde ve bulutlu günlerde gaz lambalarıyla ışıklandırılacak, çirkin mobilya kullanılmayacak, yolculara rahat koltuklar sağlanacak, mürettebat bir temiz kıyafet-i mahsusa giyecek, kahve ve diğer meşrubat üniformalı garsonlar tarafından satılacak, büyük paketler, köpekler ya da koyunlar ambara koyulacak, tuvaletlerin

temizlenmesine özel itina gösterilecek, dilenci sokulmayacak" şeklindeki ilkelerle hizmet veren buharlı vapurlarıyla tanışmıştır (Millas, 2017, s. 10-12, 59).

Düzenli vapur seferleri sayfiyeye gelen Rum tüccarlar, Galata ve Pera'daki Levantenler kısaca her milletten, mezhepten Avrupalı sayısını gittikçe arttırmış, her ırktan, soydan, dinden, dilden binlerce insanın Ada'ya gelmesinin kolaylaştırmıştır. Ulaşımın kolaylaşmasıyla Beyoğlu'nun Frenkleri, bilhassa Fransızlar ve İngilizlerin Ada'ya büyük ilgi gösterdiği bazılarının köşkler yaptırdığı ifade edilmiştir (Millas, 2021, s. 117; Schlumberger, 2006, s. 11). Bu dönemde Osmanlının iktisadi ve idari yaşamında belirleyici roller üstlenen yabancı uyruklular, azınlıklar kendilerine tanınan mülkiyet hakkı sayesinde özelikle Büyükada'da çok sayıda mülkün sahibi olmuştur. Kaynaklardan Büyükada'ya aralarında padişah şehzadelerinin de bulunduğu varlıklı Türk ailelerinin, paşalar, beyler ve bazı devlet erkanının bir kısmı görkemli evler yaptırarak bir kısmı Ermeni ve Rum zenginlerin yaptırdığı evleri satın alarak bir kısmı da kiracı olarak ilk defa bu dönemde yerleşmeye başladığı anlaşılmaktadır (Akpınar, 2014, s. 76-79).

Büyükada'nın 19. yüzyılın ikinci yarısında geçirmekte olduğu değişimin yansımalarını kiliselerini tamir etmeyi hızlandırarak ve yeni kiliseler açarak, inşası hızla tamamlanan ilk camisiyle gösterdiği belirtilmiştir. Büyükada'da nüfus artıp çeşitlenmiş, yeni konutlar, yeni yerleşim yerleri, rıhtım, iskele, oteller, lokantalar gibi bir şehirde bulunması gerekli yeni donatılar yapılmış, kentsel gelişim süreci başlamıştır. Büyükada bu dönemde bir yandan balolar, resepsiyonlar ve tiyatro temsilleriyle, bir yandan mükemmelliğiyle kendinden söz ettiren şarapları, sahip olduğu demir, makarna, peksimet, un, konserve gibi fabrikaların üretimiyle anlatılmıştır. Büyükada'da ekonomik, sosyal, kültürel yapı gelişmiş, yeni geçim ve iş sahaları kentsel etkinlikleri arttırmıştır. İstanbul'da gösterilemeyen zenginlikleri sergileme imkânı sunarak adeta yapıların ve insanların birbiriyle ihtişam yarışına sahne olan Büyükada, yamaçlarına yayılı sayfiye evleri, konakları, köşkleriyle, Paris modeli süslü şapkaları, uzun ipek tüllü, bol farbela ve pliseli gösterişli tuvaletler giyen kadınları, şık ve zarif erkekleri adeta bir balo salonunu andıran rengarenk manzarasıyla vapurunun getirdiği ziyaretçilerini karşılamaktadır. Büyükada'da yolların yapılmaya başlandığı, Aya Yorgi Tepesi'ne kadar uzanan çevre yollarının yeniden düzenlenerek ziyaretçilere mükemmel bir manzara arz etmek üzere

hazırlandığı belirtilmiştir. Bu yollarda gezintiye çıkanlara en önemli ulaşım aracı olan kiralık eşekler eşlik etse de bu dönemde eşekçi esnafı faytoncu esnafıyla, Büyükada da faytonlarıyla tanışmıştır (Akpınar, 2014, s. 68-71; Atay, 2011, s. 32; Erdenen, 2014, s. 118, 141-142; Erkmen ve Ergut, 2021, s. 19-20; Freely, 2015, s. 84; Millas, 2021, s. 103-139; Türker, 2011, s. 67).

Eşekçi esnafı 19. yüzyılın ikinci yarısında Büyükada'nın balıkçılar, sandalcılar, bahçıvanlarla birlikte en kalabalık ve en itibarlı esnaf grubunu oluşturmaktadır. Ada'nın en önemli ve en rahat nakil aracı olarak gezmeye, yazlığa gelenlere ve yerli halka hizmet vermesinin yanında önemli bir eğlence kaynağı olarak da hizmet veren eşekçi esnafının yüzyıl ortasında Ada yollarında sayısı artan fayton karşısında tepki gösterdiği ve eşekçi esnafıyla faytoncu esnafı arasında kavgalar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte eşek sahiplerinin araba sahiplerine dayak attığı hatta daha ileri gidenlerin faytoncu esnafının atlarla ilgili edavatlarını tahrip ettikleri anlatılmıştır. Mizahi bir ifadeyle "…önceleri tekdüze bir hırıltı, uzaktaki Olympus dağından bir gök gürültüsü mü? Uzaktan başlıyor, yakınlaşıyor! Olamaz, hayır! Evet! Bu eşek! Bütün Ada'yı yerinden sıçratabilen güçteki emme basma şeklindeki anırmalar, kahredici tekrarlarla, canhıraş şekilde sönene dek sürüp giden…" denilerek söz edilen eşek anırtılarının Rum bankerlerin altınlarıyla başa çıkamadığı, eşekçi esnafının eşeklerinin anırtılarının kurbanı olduğu şeklinde ifade edilmiştir (Cox, 2021, s. 62, 64; Millas, 2021, s. 126). Eşekçi esnafı, arabası, atları, seyis ve sürücüleri, bakım masraflarıyla epey yüklü bir bütçe gerektiren ve çok daha pahalı hizmet veren faytoncu esnafıyla girdiği rekabeti de Ada'da hâkim esnaf grubu olma özelliğini de kaybetmiş ancak Aya Yorgi'ye çıkabilme ayrıcalığını elinde tutan eşekleri ve eşek turlarının yarattığı neşe ve eğlence sayesinde eşek turları popülerliğini korumayı başarmıştır (Bulutoğlu, 2018, s. 431; Millas, 2021, s. 125-126). Bu dönemde Ada'nın asıl eğlencesinin bir düzine ya da daha fazla eşekle oluşturulan ve eşekleri sürekli dürterek yapılan eşek turlarıyla gezmek olduğuna değinilmiştir (Cox, 2021, s. 30).

19. yüzyılın ikinci yarısında eşeklerle birlikte artık faytonlardan da bahsedilmeye başlanmıştır. Büyükada İskelesi yolunun İstanbul'dan gelecek yolcuları bekleyen eşek ve faytonlarla dolu olduğu anlatılmıştır (Millas, 2021, s. 118, 139). 19. yüzyılın ikinci yarısından sonrasında faytoncu esnafının sayısı hızla artmış, ana ulaşım vasıtası olarak Büyükada iskelesine yakın noktada ana durak noktasına

kavuşmuş, yaz aylarında sayıları artacak şekilde yaz-kış hizmet vermeye başlamıştır (Bulutoğlu, 2018, s. 431; Millas, 2021, s. 125-126). Büyükada'da bazı yabancı aileler ile bazı Türk ailelerinin tek atlı ve açık ya da tümüyle kapalı, rengi simsiyah ve pırıl pırıl Kupa arabası şeklinde olan özel arabalara sahip olduğundan, köşk ve konaklarda ahırlar ve arabacı evleri, arabacılara ait evlerde de ahırlar bulunduğundan, arabacıların hepsinin Rum olduğundan söz edilmiştir (Akpınar, 2014, s. 117, 134-135).

Hem azınlık halk hem de tüm Türk halkı için hürriyet ve eşitlik isteğiyle oluşan heyecan dalgasıyla dolu önemli değişimlere gebe bir devrin hem başlangıcı hem de sonu olacak olsa da Büyükada 19. yüzyıldaki ihtişamıyla 20. yüzyıla başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında Büyükada'da çoğunluğunu Rumların oluşturduğu gayrimüslim halk, aralarında Türklerin de olduğu farklı milletlerden farklı dinlerden oluşan seçkin sahipleriyle köşkler, sayfiye evleri, zengin villalar, kiliseler, cami ve artan Musevi nüfus için hizmete giren Sinagog, Aya Yorgi Manastırı'nın yeni kilise binası, faaliyete başlayan Prinkipo Yacht Club bulunduğu anlaşılmaktadır. Ormanlar, ağaçlar, bahçeler, çiçeklerin güzelliği ve lüks içinde süren yaşama sahip Büyükada'da, resepsiyonlar, balolar, dans partileri, yemekler, konserler, eşek ve faytonlarla yapılan tantanalı geziler devam etmektedir (Millas, 2021, s. 141-148).

Bu dönemde Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid tahtan indirilmiş, kendisine yakınlığıyla bilinen nazır, paşa, bey, yaver gibi bazı saraylılar sayfiyelerini yaptırarak, köşkleri satın alarak ya da kiralayarak Büyükada'ya bir çeşit sürgün gibi yerleştirilmiş olsa da Ada'nın kozmopolit atmosferine kısa sürede uyum sağlamıştır (Akpınar, 2014, s. 84; Erdenen, 2014, s. 75; Millas, 2021, s. 151-153). Aynı dönemde "Megalo İdea"[1] ülküsü canlanmış, bazı Rumlar Yunanlılaşma hayali içinde eşitlik, hürriyet sloganları atarak gösteriler yapmaya başlamış, heyecan dalgasını Yunanlıların Balkan Savaşı'nda Osmanlıya karşı ilk zaferini kazanması arttırmıştır (Millas, 2021, s. 146-148, 153). Huzursuzlukların arttığı, iç ve dış çatışmalarla dolu bu sürecin Osmanlıyla sınırlı kalmadığı I. Dünya Savaşı'yla anlaşılmıştır. Büyükada'nın bazı sakinlerinın savaşın ağır koşularıyla baş etmenin yollarını zenginlikleriyle kolaylıkla bulurken, bazı sakinlerinin çatışma koşullarının tüm zorluklarıyla boğuştuğu ifade edilmiştir.

[1] Yunanca "Büyük Fikir" anlamına gelir. Bu kavram, özellikle Yunanistan'ın doğusuna yönelik olarak, Rumların yaşadıkları yerleri Yunanistan bayrağı altında birleştirmeyi amaçlamaktadır (Bkz: Yalçın, 2017).

İşgal kuvvetleri savaşın sona ermesi ardından donanmalarıyla Boğazları geçip Osmanlı başkenti İstanbul'a girmiş, işgal kuvvetlerine ait iki Yunan zırhlısı Büyükada açıklarında demir atarak Rumlara "Megalo İdea" hayalinin ötesini yaşatmıştır. Kaynaklarda Büyükada'nın Yunan ordusuna övgüler yağdırılmasına, Yunan, İtalyan, İngiliz, Fransız işgal kuvvetlerinin bayraklarıyla donatılmasına, sürüp giden balolar, danslar ve yemeklerle bayram havası estirilmesine şahit olurken Büyükada'da yaşayan Türklerinse evlerine kapandığı belirtilmiştir (Akpınar, 2014, s. 80, 103; Millas, 2021, s. 153-155; Türker, 2011, s. 33).

Aynı süreçte Anadolu'da işgal kuvvetlerine karşı verilen direniş mücadelesi adım adım İstanbul'a yaklaşmış, 30 Ağustos 1922'de Yunan Ordusu'nun yenildiği haberi Büyükada'ya ulaşmıştır. Büyükada'da coşkunun yerini evlere, otellere, kahvehanelere asılmış olan Yunan bayraklarını aceleyle toplamaya, bu bayrakları asanları, Yunan subaylarını ağırlayanları kaçma telaşına, iki Yunan zırhlısınınsa yerini Ada'dan kaçmak isteyen Rumları götürmek üzere gelen bir Yunan vapuruna bıraktığı anlaşılmaktadır. Büyükada'nın ünlü aileleri başta olmak üzere gayrimüslim halkı panik içinde mallarını yok pahasına satarak, servetlerini, bir daha gelemeyecekleri evlerini bırakarak Büyükada'yı terk etmeye başlamıştır. Büyükada nüfusuyla birlikte Osmanlının da dağılmasına, bir devrinin daha yok oluşuna tanık olmuş, Osmanlı devrini sonlandırmıştır (Akpınar, 2014, s. 117; Millas, 2021, s. 157-159; Türker, 2011, s. 33-34).

1.3.4. Erken Cumhuriyet Döneminden 1980'lere Büyükada ve Faytonlar

20. yüzyılın 1923'ten sonraki kısmında Cumhuriyet idaresi altındaki Büyükada'ya Anadolu'nun muhtelif yerlerinden kaçan Rumların ayrıca Yunanistan, Ege Adaları, Selanik ve Girit'ten gelen Türklerin muhacir olarak yerleştiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren birçok Türk şair, edebiyatçı, aydın, mimar Büyükada'da yaşamayı tercih etmiş, yazlarını geçirmek için Ankara ve İstanbul sosyetesinden çoğu diplomat ve politikacı olan seçkin Türk aileleri de Büyükada'ya yerleşmeye devam etmiştir (Akpınar, 2014, s. 120; Erdenen, 2014, s. 117; Erkmen ve Ergut, 2021, s. 23; Millas, 2021, s. 163; Türker, 2011, s. 23).

Büyükada'ya yerleşmeyi seçenler arasında ellerindeki servet birikimleri sayesinde Büyükada'nın seçkin sakinleri arasına girebilmek isteyen Musevi, Müslüman ve Hristiyanların bulunduğu yeni zenginler olduğu ifade edilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde de üst düzey varlıklı kimselerin ilgisini korudukları, yaşamayı tercih ettikleri yer olma özelliğini koruyan Büyükada, her koşulda ve dönemde kendisini terk etmeyen Rum nüfusuyla yeni yerleşimcilerini kısa sürede kaynaştırmıştır (Akpınar, 2014, s. 120; Erkmen ve Ergut, 2021, s. 23; Millas, 2021, s. 163). Bu dönemde Büyükada'dan giden ve kaçan gayrimüslimlerin terk ettikleri bina, köşk, ev gibi malların emval-i metrukü yani metruk mal olarak ilan edildiği bir kısmı muhacirlere verilerek, bir kısmı onları işgal eden açıkgöz ve kurnazların eline yok pahasına geçerek, bir kısmı da müzayede yoluyla satılarak el değiştirdiği, kiliselerin tapu kayıtlarında görülen içinde üzüm bağları, arpa ve buğday tarlaları, sebze bahçeleri bulunan arazilerin birçoğunun terk edilmesi sebebiyle Büyükada'da tarımla geçinme devrinin kapandığı belirtilmiştir (Akpınar, 2014, s. 120; Erdenen, 2014, s. 100; Millas, 2021, s. 165).

Kaynaklar bu dönemde şehircilikle ilgili yapılan düzenlemeler sebebiyle bazı kiliselerin yıkıldığını, merkezinde alt katı dükkân üst katı konut olarak kullanılan, bitişik nizamda, yalın üsluplu, beyaz sıvalı duvarları, düz çatıları ve yuvarlak dönen köşeleri, balkonları ve pencereleri ile ayırt edilen bir yapılaşma şeklinin yaygınlaştığını, plaj, lokanta, gazino, pastane, iskele, okul, hastane gibi kamusal donatılarının arttığını, dönemin en dikkat çekici yapıları olarak değerlendirilen sanatoryumların ve Büyükada'daki vapur iskelesinden bir blok ötedeki alana saat kulesinin inşa edildiğini göstermektedir (Erkmen ve Ergut, 2021, s. 22-24; Freely, 2015, s. 80; Millas, 2021, s. 160-163). Büyükada bu dönemde Rumca köklü olduğu tespit edilen yer isimlerinin her fırsatta değiştirilmesine örneğin Thimiana Amca'nın Sokağı'na Temenna Sokak, Panco Sokağı'na Pancur Sokak, Yorğuli Kumsalı'na Yörükali adı verilmesine, Pringipos kelimesinin tüm posta mühürlerinden silinmesine tanıklık etmiştir (Millas, 2021, s. 160-163). Sokak, cadde, otel, lokanta gibi isimlerin Türkçeleştirilmesini, Rum ilkokulu öğrencilerine zorunlu Türkçe dersleri konulması gibi uygulamalar izlese de Büyükada, Bizans ve Osmanlı döneminden beri taşıdığı Rumlu kimliğini korumaya devam etmiştir. Dönemin milliyetçilik yarışı içindeki basınının, Büyükada halkının Rumca konuşmadaki ısrarı, seyyar satıcıların, esnafın

mallarını Rumca sattıkları, çocukların Rumca oyun oynadıkları, Ada'da Rumca şarkıların dinlenilmekte olduğu konulu gündem çabası gösterdiğinden söz edilmiştir (Türker, 2011, s. 35). Bu dönemde "Vatandaş Türkçe Konuş" sloganının Büyükada halkını yeni Türkçeyi düzgün bir şekilde konuşmaya zorladığı, bu durumun Osmanlı döneminde doğup yetişkin olmuş kişilerin lehçesinin iğneleyici tenkitlere maruz kalmasıyla buruk hatıralar oluşturduğu ifade edilmiştir (Akbukrek, 2021, s. 63).

Büyükada bu dönemde faaliyete girdiği tarihten beri önemli roller üstlenen, 1938'de adı Büyükada Anadolu Kulübü olarak değiştirilen Büyükada Yat Kulübü (Prinkipo Yacht Club)'nde Atatürk'ü ve aralarında Yunan Başbakanı Venizelos, İran Şehinşahı Rıza Pehlevi ve İngiltere Kralı VIII. Edward'ın bulunduğu misafirlerini sık sık ağırlamasıyla bir yandan kıvançla anlatılan hatıralarını oluşturmuş bir yandan politik yaşamın önemli merkezlerinden biri olmayı sürdürmüştür. 1929-1933 tarihleri arasında 1917 Rus İhtilali'nden kaçarak kendine sığınan Sovyet Devrimi'nin önde gelen ismi Lev Davidoviç Troçki'yi de ağırlayarak dönemin politik hatıralarına bir yenisini daha eklemiştir (Akpınar, 2014, s. 120, 139; Çizmeciyan, 2016, s. 14; Erkmen ve Ergut, 2021, s. 23; Millas, 2021, s. 143, 167-168; Türker, 2011, s. 32).

Splendid ve Kalipso otelin bu dönemde seçkin misafirlere, Yat kulübün ise Atatürk'ün de içine dahil olduğu hükümet üyelerine ev sahipliği yaptığından (Çizmeciyan, 2016, s. 14), 1920'li senelerde Büyükada iskelesinden çıkıldığında sahil boyunda bulunan gazinolarda beyefendilerin gözlerinde monoki denen tek camlı gözlük, ellerinde sapları altın veya gümüş kaplamalı bastonlarıyla, hanımefendilerin ise şık elbise ve tuvaletleri, başlarında geniş tüllü şapkaları ile oturup sohbet ettiklerinden söz edilmiştir (Kocal, 2014, s. 62).

Kaynaklar 1923-1940 arası dönemde faytonun, tüm ihtişamıyla Büyükada'da boy göstermeye devam ettiğini göstermektedir. Ada'nın ileri gelenlerinin özel Kupa arabaları olduğu, arabacıların seçkin ailelere hizmet verdiği, 1930'lu yıllarda çiçek festivallerinde faytonların çiçekle süslendiği, o yıllarda Büyükada'da 20-25 fayton bulunduğu, faytoncuların özel bir kıyafet olan yeşil bir redengot giydikleri, faytoncuların çoğunun Rum ya da gayrimüslim olduğu, faytonların hasırdan yapıldığı ve devamlı ovuldukları, atların koşumlarının çok süslü olan yapısı anlatılmıştır (Akpınar, 2014, s. 232-234, 365). Döneme tanıklık edenler, Cumhuriyetin ilanından

sonraki yıllarda mehtaplı gecelerde faytonla yapılan büyük veya küçük turların, gruplar halinde şarkı söylenerek çıkılan eşek turlarının Büyükada'nın kendine özgü eğlenceleri olduğundan bahsetmiş, 1930-1935'lerde mehtaplı gecelerde tentesi açık at arabalarıyla yapılan fayton turlarının keyfinden, gençlerin eşek turu yapma merakından söz etmiştir (Çizmeciyan, 2016, s. 67; Kocal, 2014, s. 21). Bu dönemde faytonlar ve atların bakımlı tutulduğu, metal satıhlarının devamlı parlatıldığı, oturma yerlerinin muşambaları eskidikçe değiştirilerek müşteriye iyi hizmet verilmeye gayret gösterildiği, faytonların sayısının belli ve kontrollü olduğu belirtilmiştir. Arabacı Zeynel Efendi'nin iki adet siyah atına çok itina ve şefkat ile baktığı, arabanın sarı pirinç kısımlarını devamlı parlattığı hatırlanmaktadır. Aynı dönemde her gün öğle vakti evine gelip, arabasını kapısının önüne çeken arabacı Pandelli'nin kıyafet olarak ceketinin üzerinde kısa beyaz bir önlük ve başında da yine beyaz bir kasket taşıdığı, okula gidecek çocuklar için bazı ailelerin fayton kiraladığı ve faytonların günümüzdeki okul servisleri gibi çocukları toplayıp sabahtan okula getirip, akşamları da evlerine bıraktığı anlatılmıştır (Kocal, 2014, s. 28, 33, 45, 224).

1940'lı yıllara bakıldığında Büyükada'da bir eve sahip olmak ya da kiralamak dönemin bir statü göstergesi, bir refah simgesi dolayısıyla önemli olmanın belgesi sayılmaktadır. Büyükada'da VİP [Very Impotant Person (Çok Önemli Kişi)]'ler olarak değerlendirilen sosyetenin kaymak tabakası ve azınlıkların kibarları yaşamakta, vapur VİP'lerin özenle hazırlanan hanımları ve kızları tarafından karşılamakta, Splendid Otel'de yenilen akşam yemeğine danslar eşlik etmektedir. Yat Kulübü'ne daha çok mebuslar, tarihçiler, yazarlar, sanatçılar ilgi göstermektedir (Millas, 2021, s. 163-164).

Karartmaların uygulandığı, gıda maddelerine ancak karneyle erişilebilen, temel ihtiyaç maddelerinin karaborsasının önünün alınamadığı ağır ekonomik zorluklar içinde geçen II. Dünya Savaşı yıllarını içeren 1940 sonrası yıllarda Osmanlı Döneminden beri ticaret ve sanayi alanında sahip oldukları önemli konumlarını korumayı sürdüren azınlıkların özellikle de Rumların zorlu bir sınav vermelerini gerektirecek Varlık Vergisi çıkarılmıştır (Akpınar, 2014, s. 234; Millas, 2021, s. 169-170). 11 Kasım 1941 tarihinde, özellikle gayrimüslim ticaret erbabını hedefleyen Varlık Vergisi'nin II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de enflasyonun artması ve karaborsacılığın yaygınlaşmasının sonucu olarak aşırı ve haksız kazanç sağlayan bir

zümrenin vergilendirilmesini amaçladığı belirtilmiştir. Bir defaya mahsus alınmak üzere çıkarılan ve bir buçuk yıl uygulamada kalan verginin, matrahı ve nispetinin kanunla tespit edilmemiş olması, mahalli idarelerin keyfi takdirine bırakılmış olması sebebiyle mükellefleri arasında adaletsizliğe yol açtığı ifade edilmiştir. Süreç içinde karaborsa kazançla ilgisi olmayanların da yüklüce vergiyle karşılaştığı ve vergisini ödeyemeyenlerin mallarına el konulduğu, malları satılmasına rağmen hala vergiyi ödeyemeyenlerin ise yol inşaatlarında, taş ocaklarında çalışmak zorunda bırakıldığı belirtilmiştir. Örneğin Büyükadalı Kereste tüccarı 75 yaşındaki Petro Ksita'nın tüm mallarını satmasına rağmen vergisini ödemeyi başaramadığı için Erzurum Aşkale'ye yol yapımında çalışması için gönderildiği hatırlanmaktadır (Kocal, 2014, s. 129-131).

Büyükada'nın 1950'lerde de çoğu Rumlardan oluşan nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hrisafis Ksidas'in gazete bayii, Todori Niklanoviç'in çiçekçi dükkanı, Dimitri Karo ve Stelyo İkonomidis'in berber dükkanı, Matheo Kaçari'nin bakkal, Pantias'ın kunduracı, Alekaki Pashopulos'un manifatura, Niari'nin terzi, Barba Sotiri Kurbas'ın ayakkabıcı, Çalmof'un sütçü, Parashos'un aktar dükkanı, Yordan'ın kahvehanesi, Dimopulos'un ve Kondu'nun terzi atölyesi, Jean Nikolopulos'un eczanesi, N.Mavrusi'nin gitar imalathanesi gibi Çınar'daki bütün dükkanların Rumlara ait olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde Büyükada, Maden Mevkii'ndeki Kamares'lerden kısa boylu bir Rum genci Lefter'in Türk futbolunun idolü olmayı başarmasının gururuna, canını emanet ettiği doktor Yorgo Çiropulos, ambulans gibi hizmet veren usta denizcisi Horoz Reis lakaplı Berç Yetvart Akdeniz'e sahiptir. Büyükada birkaç yıl sonra Rum nüfusunun bir elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar azalacağını görecektir. Nitekim döneme tanıklık edenler sonraki süreçte yaşanacakları kim tahmin edebilirdi şeklinde değerlendirmiştir (Bali, 2020, s. 65; Millas, 2021, s. 171-173; Türker, 2011, s. 11).

1955 yılının 6 Eylül'ünde henüz akşam karanlığı çökmeden, Saat Meydanı'nda sinema afişlerinin bulundurulduğu camekana koca-koca harflerle Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı asparagas haberinin yazılı olduğu Ekspres gazetesinin asıldığı belirtilmiş, 6-7 Eylül Olayları Rumların Büyükada'dan Yunanistan'a toplu göçünü başlatan Vandalizm olarak nitelendirilmiştir. 6 Eylül, 20:30-21:00 gibi elinde koca bir odun bulunan birinin sessizce yürüyüp Façyo Lokantası'nın mutfak kısmından başlayarak, sırayla bütün camekanları kırdığı, ara

sokaklardan ellerinde odun, levye, demir gibi aletlerle fırlayan kişilerin Rumlara ait dükkanlara saldırdığı, Rumların can havliyle dükkanlarını bırakıp kaçtığı, meydanın aralarında yerel işbirlikçilerin de bulunduğu çapulculara kaldığı anlatılmıştır (Akpınar, 2014, s. 239-240). Büyükada'ya gelip sokaklarda haykırarak yürümeye başlayan gruba hangi evde gayrimüslim oturduğunu babası belediyede vazifeli ve Türk, annesi ise Rum olan genç bir delikanlının gösterdiği, olaylar sırasında çok sayıda evin camlarının kırıldığı, insanlara korku ve dehşet salındığı ifade edilmiş, yaşanan şok ve korkunun yıllarca silinmeyecek izler bıraktığı, meydana gelen maddi hasarların kat kat önüne geçtiği belirtilmiştir. Kiliselere, Rumlara ait otel, lokanta, gazino, kahvehane ve dükkanlara saldıran, evleri taşlayan, evlerin panjur, cam, çerçeve ve kapılarını kıran Ada'nın bazı işgüzarları ile birleşen çapulcu grupların, Ereğli ve Karamürsel'den mavnalarla getirildiği ve 6-7 Eylül Olayları'ndan sonra bile bazı afacan çocukların mahallelerindeki Rum evlerini taşlamayı eğlence haline getirdiği hatırlanmaktadır (Kocal, 2014, s. 133; Millas, 2021, s. 173; Türker, 2011, s. 41).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra da Büyükada'da var olan plajlardan, yeşil alanlardan, önemli kişileri ağırlayan mekanlardan, gelişen ekonominin zenginleştirdiği kesimlerin yeni köşkler, görkemli villalar yaptırmaya devam ettiğinden söz edilmiştir (Erkmen ve Ergut, 2021, s. 25). 1940'lı ve 1950'li yıllarda gençlerin dans, sinema, tiyatro, cambaz gösterilerine, orta yaşlıların Kalipso, Splendid Otel'e, olgun gençlerin Yekta Gece Kulübü'ne, aralarında gazeteci ve edebiyat alanında önemli kişilerin bulunduğu büyük isimlerinse Anadolu Kulübü'ne gittiklerinden, Büyükada vapurunun eşlerini karşılamaya en şık elbiseleriyle giderek Büyükada iskelesini bir podyuma çeviren hanımlar tarafından karşılanmaya devam ettiğinden bahsedilmiştir. Anlatılanlar Büyükada'nın bu dönemi de ekonomik, sosyal, politik alanda karşılaştığı her türlü zorluğa rağmen başarıyla atlattığını göstermektedir (Albukrek, 2021, s. 153, 166; Çizmeciyan, 2016, s. 26).

1940-1960 arası döneme bakıldığında da faytonun Büyükada'da ihtişamını koruduğu anlaşılmaktadır. 1945-1950 yıllarında zengin ailelerin ya kendi özel faytonları olduğu ya da yaz aylarında Ada'ya geldiklerinde arabacılardan birini faytonuyla birlikte aylıkla kiraladıkları belirtilmiştir. Faytonların sabahları evin beyini vapura götürüp, akşam vapurdan karşıladığı, gündüz ise evin hanımı ve çocuklarının

kullanımında olduğundan söz edilmiştir. 1950'li yıllarda Adalarda Belediye'ye ait tek atlı makam arabası olduğu, Hacı Bekir ailesinin çok güzel iki siyah cins atın çektiği özel arabası, Çelik Gülersoy'un Turing Kurumu adına aldığı tek atlı, körüklü, açık arabası olduğu, arabacıların tüm saygınlıklarıyla çalışmayı sürdürdüğü anlatılmıştır (Akpınar, 2014, s. 134-135, 236, 365).

1940'lı yıllarda tüm faytonların süslendiği çiçek savaşı eğlencelerine katılmanın, Lunapark'ta eşek sırtında tur atmanın öneminden bahsedilmiştir. Hatıralarda siesta sırasında uzaklardan bir merkebin, uzadıkça uzayan sonra da yavaş yavaş sönerek kaybolan hüzünlü "ihaaaa, i haaa, …" anırma sesinin bir ninni gibi geldiği, akşamüstü vapurun "düüüüt, düt" sesi ve akabinde duyulan at arabalarının "klak kluk, klak, kluk" olarak yankılanan nal seslerinin ise aile büyüklerinin eve gelmek üzere olduklarını bildirdiğinden söz edilmiştir. 1950'li yıllarda Ada'nın değişik yerlerinde, taksi durağına benzer eşek kiralama noktalarının varlığı ifade edilmiş, eşekçi esnafının eşeklerini müşterilerine üzengi ayarı yaptıktan sonra emanet ettiği, faytondan daha ucuz yolculuk etme imkânı verdiği belirtilmiştir. Mehtaplı gecelerde ise Büyükada'da tercih edilenin yine faytonlar olduğu hatırlanmaktadır. Mehtaplı gecelerde, arabasının tentesini söken, randevu verdiği evin önünde bekleyen faytoncuların, koltukların tozunu aldığı, arabalarının gösterişli taraflarını parlattığı, sökülen tentenin ayaklarından boşalan bronz yuvalara, kokulu karanfiller koyduğu, özel at arabası sahiplerinin de gezilere katıldığı anlatılmaktadır. Bu dönemde Büyükada'nın en şahane faytonunun, Şahin ve Yıldırım isimli Arap cinsi kocaman iki parlak siyah atlı, simsiyah hakiki deri döşeme kaplı Lokumcu Ali Muhiddin Hacı Bekir ailesine, Büyükada'nın sosyetesi tarafından kapışılan en gözde arabaların ise biri siyah pala bıyıklı, fötr şapkalı Arif Ağa'ya diğeri beyaz pala bıyıklı kaptan kasketli Barba Koço'ya ait son derece bakımlı, her daim özenle tımar edilmiş ve iyi beslenmiş iri atların çektiği pırıl pırıl yaldız boyalı, şahane lüks faytonları olduğu belirtilmektedir (Albukrek, 2021, s. 21-27, 132-141).

Bu dönemde Büyükada sosyetesi tarafından kapışıldığından söz edilen faytonculardan biri olan Arif Ağa'nın 1918 yılında evini terk ederek atıyla birlikte Ada'ya beş parasız geldiği, atını kiralamaya başladığı ve kısa sürede ikinci atını ve sonra da ilk faytonunu aldığı ifade edilmiştir. Sabah 6'da mesaiye başlayan gece 02:00-03:00'e kadar çalışan Arif Ağa, sürücülerin ve faytoncuların büyük bölümü

Rum olan Büyükada'da kurduğu dostluklar, at sevgisi, müşterilerine karşı tavrıyla kısa sürede tanınmış, birikimiyle bir fayton daha almış ve kendisiyle birlikte çalışan sürücüler çalıştırmaya başlamıştır. Arif Ağa birkaç yıl içinde faytonların ve çalıştırdığı sürücülerin sayısını 25'e, atların sayısını da 100'e çıkarmıştır. Arif Ağa'nın, 1950'lerde günümüzde Büyükada Su Sporları Kulübü'nün bulunduğu alanın bir bölümünü 25 yıllığına kiraladığı, atları, arabaları için modern ahırlar ile sürücülerinin kalacağı lojmanlar yaptırdığı, yanında çalıştıracaklarının seçiminde özenli davrandığı, sürücülerin atları kamçılamasına izin vermediği aykırı hareket edenin işine son verdiği ifade edilmiştir (Karadoğan, 2018, s. 16-21). 1950'li yıllarda tamamına yakını Rumlardan oluşan faytoncuların evlerinin bir bölümünü ahır olarak kullandığı, hemen hepsinin kendi arabasının sâhibi, sürücüsü ve atlarının seyisi olduğu Büyükada'da bu geleneğin fayton ve at sayısını zaman içinde arttırıp patronluğa, faytoncu deyimiyle ağalığa adım atan Arif Ağa ile değiştiğinden, Arif Ağa'nın 25 faytonu olduğundan hareketle Büyükada'daki toplam fayton sayısının 60-80 arasında olduğunun düşünülebileceğinden söz edilmiştir (Bulutoğlu, 2018, s. 428-435).

1960'larda Büyükada'da hala Rum nüfus yaşamakta olsa da 1963 yazının Büyükadalı Rumlar için huzur ve mutluluk içinde geçen son yaz olduğu belirtilmiştir. 1963 yılının Aralık ayında, Kıbrıs'ta Türk-Yunan toplumu arasında patlak veren ve hızla büyüyen çatışmalar Türk Hükümeti'nin tüm Yunan uyruklulara, zararlı faaliyette bulundukları gerekçesiyle 72 saat içinde ülkeyi terk etmelerini tebliğ etmesine yol açmış, karar birçok Yunan vatandaşının Büyükada'dan zorunlu göçüyle sonuçlanmıştır. Alınan karar karşısında Yunan uyruklu Rumların bir kısmının içine düştükleri zorluktan yararlanmak isteyen fırsatçılara çok ucuza evlerini satarak, bir kısmının ise bir gün geri dönebilme umuduyla evini kapatarak Yunanistan'a gittiği, evlerini kapayarak gidenlerin büyük kısmının kötü niyetli fırsatçılar tarafından evlerinin işgal edildiği anlatılmaktadır. 1963-1964 Kıbrıs Olayları'nın Büyükada'da büyük sancıya sebep olacak sosyal, kültürel ve ekonomik çöküşün başlangıcı olduğu, Büyükada'nın Türkleşme sürecini hızlandırdığı ancak Ada'daki Rum varlığını sona erdirmediği ifade edilmiştir (Akpınar, 2014, s. 240; Millas, 2021, s. 173; Türker, 2011, s. 8, 42-43). 1974 yılına gelindiğindeyse yaşanan Kıbrıs Barış Harekâtı hala Ada'yı terk etmeyen Türk uyruklu Rumların göç etmesine yol açmıştır. Bu dönemde Rumlara

yönelik kaba davranışların arttığı, evlerini dükkanlarını satmaları için zorlandıkları, can ve mal güvenliklerinden endişe eden Rumların Büyükada'dan göç etmek zorunda bırakıldığı, Büyükada'nın Rum nüfusunun yok oluşuna şahitlik ettiği belirtilmiştir (Akpınar, 2014, s. 237, 240, 259).[2] Varlık Vergisi'yle güçleri zayıflayan azınlıkları, 6-7 Eylül Olayları ikinci kez zayıflatmış, Kıbrıs Olayları Yunan uyrukluların göçe zorlanmasına yol açmış, Kıbrıs Barış Harekatı ise başlayan göçe son noktayı koymuş, Büyükada'daki gayrimüslim nüfus sıfıra yakın bir düzeye inmiştir (Akpınar, 2014, s. 239; Millas, 2021, s. 174). 1980'e yaklaşıldığında Büyükada'nın tamamen Türkleştiği, esnaflık ve zanaatkarlığın el değiştirdiği, yaşadığı değişimlerin tarihi yapıların bir kısmını bakımsızlıktan çökme noktasına getirdiği (Türker, 2011, s. 8, 81), her şeye rağmen gözde sayfiye kimliğini korumayı başardığı anlatılmıştır (Erkmen ve Ergut, 2021, s. 26).

Kaynaklar 1960-1980 arası dönemde de faytonlarıyla Büyükada'da yaşamın geçmiş dönem özelliklerini koruyarak sürdüğünü göstermektedir. 1960 ve 1970'li yıllarda eşek turları da faytonlar da sahip oldukları özellikleri koruyarak hizmet vermeye devam etmiştir. 1960'larda eşekle Aya Yorgi'ye çıkışın yarattığı heyecandan söz edilmiş (Çizmeciyan, 2016, s. 21), 1960-1967 yılları arasında Büyükada'da Belediye'nin turnuvalar, seminerler düzenlediği, atları bakımlı, arabası güzel olanların kupa, bronz madalya ayrıca 3'er bin lira mükafatla ödüllendirildikleri anlatılmıştır (Akpınar, 2014, s. 365). Büyükada'da faytoncu esnafının 19. yüzyılın ortalarında elde ettiği önemli konumunu 1970'lerde de devam ettirdiği, Saat Meydanı'na bitişik meydanın faytonların toplanma ve ana durak yeri olduğu vurgulanmıştır. Kaynakların 1970'lere kadar hem faytoncu esnafının hem de denetim vazifesini üstlenmiş olan kamu yönetiminin faytonların, atların ve barınma yerlerinin bakımlı, temiz, yaşanabilir olması için ellerinden geleni yapmış olduğunu, sayıları iyice azalan eşekçi esnafının sadece yaz aylarında çalıştığını gösterdiği ayrıca yıllar itibariyle ne eşek ne fayton sayılarıyla ilgili bir istatistik bulunmadığı belirtilmiştir. 1970'lerden sonra aralarında faytoncuları, arabacıları, sürücüleri de bulunan Adalı Rumların tamamen göç etmesinin faytonculuğun ruhunu soldurmuşsa da

[2] Ahmet Fıstık Tanrıverdi'nin Bir Başka Kentte Ölümü Beklemek, Atina'daki Büyükada isimli kitaplarına Büyükada'dan ayrılmak zorunda kalanların anıları için bakılabilir (Bkz: Tanrıverdi, 2017; Tanrıverdi, 2021).

Büyükada'nın faytonlarını korumayı başardığı, fayton sayılarının bu dönemde nüfusa, ziyaretçi yoğunluğuna ve ihtiyaca göre artmış olabileceği ifade edilmiştir (Bulutoğlu, 2018, s. 428-435).

Bu noktada 1960 ve 1980 arası dönemin faytonların tamamen yaşamdan çekilerek yerlerini otomobillere bıraktığı dönem olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Faytonlar bekleme ve durak yerleri olan Eminönü Meydanı, Sirkeci İstasyonu, Sultan Ahmed Meydanı, Beyazıd Meydanı, Aksaray Meydanı, Fatih, Edirnekapısı, Beyoğlunda Tünel önü, Galatasaray, Taksim Meydanı, Harbiye, Karaköy'de İstanbul'da otomobil ve otobüslerinin yaygınlaştığı yıllara kadar sayıları ve durak noktaları azalarak hizmet vermeye devam etmiştir. İstanbul'da faytonun en çok bulunduğu semtlerin Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Üsküdar, Bakırköy, Yeşilköy, Kadıköy, Erenköy, Kartal, Maltepe, Pendik ve Büyükada olduğu ifade edilmiştir. Kaynaklar, 1960'lı yıllarda İstanbul'un merkezî muhitlerinden tamamen uzaklaşan faytonların Pendik, Kadıköy, Erenköy ve Yeşilköy gibi sayfiye semtlerinde 1970'lerin sonuna kadar varlıklarını korumuş olsa da yavaş yavaş bu semtlerdeki varlıklarını da kaybettiğini, İstanbul'da motorlu vasıta sayısının artmasıyla zaman içinde kullanımı son bulan faytonların sadece motorlu vasıta sokulmayan Adaların özellikle de Adalar'ın en büyüğü olan Büyükada'nın yegâne vasıta aracı olma özelliğini de esnaf grubu olarak niteliğini de koruyarak kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir (Akbayar vd, s. 288; Gülersoy, 1981, s. 37-38; Noyan, 2018, s. 416-420).

19. yüzyılın ikinci yarısında güç ve ihtişam sembolü faytonlarıyla tanışan Büyükada'nın 1980'lere çoğunluğu oluşturan gayrimüslim nüfusunu kaybetse de mimari, tarihi ve doğal değerleriyle birlikte faytonlarını koruyarak güç ve ihtişam içinde başladığı anlaşılmaktadır. Büyükada ve faytonlar bir önceki kısımda açıklandığı üzere hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin atların faytonda acımasızca kullanıldığı, sömürüldüğü ve ölüme yollandığı düşüncesini 2010'la birlikte kamuoyuna taşıması, 2014'le birlikte protestolara başlayarak aralıksız verdiği mücadeleyle tamamen kaldırılması talebiyle karşılaşmıştır. Faytonlar, 2019'un sonunda hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin faytonların tamamen kaldırılması için başladığı Yaşam Nöbeti eylemi sırasında 2020 yılının

başında kullanımının son bulması kararına kadar Büyükada'da varlığını korumayı sürdürmüştür.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşen Adalarda fayton kullanımının nasıl son bulduğu sorusunu, hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden Büyükada'ya odaklanarak inceleyen bu araştırma yaptığı literatür taramasında hayvan haklarıyla ilgili yapılan çalışmaların hayvan haklarını toplumsal hareket kuramları merceğinden fazlaca ele almadığını, hayvan hakları hareketinin işleyiş mekanızmaları, örgütlenmesi, kaynakları, iç dinamikleriyle yeterince incelenmediğini, hayvan hakları kuramları konusunda çoğunlukla Singer ve Regan'ın yaklaşımlarını konu edinen ve STK'lara odaklı çalışmalar yapıldığını tespit etmiştir.[3] Toplumsal hareketler konusunda yapılmış araştırmalar incelendiğinde araştırmacıların çoğunlukla internet ve bilgisayar teknolojilerinin oluşturduğu yeni medya araçlarının toplumsal hareketlere etkisi üzerinden toplumsal hareketleri inceledikleri saptanmıştır. Ayrıca toplumsal hareketle ilgili çalışmalarda, araştırmacıların çoğunlukla toplumsal hareketleri yeni toplumsal hareketler yaklaşımı üzerinden ve yeni toplumsal hareket türleri olarak sıralanan ekoloji hareketi, anti-atom enerjisi hareketi, küreselleşme karşıtı hareket, barış hareketi, kadın hareketi ve marjinal cinsel kimliklere dayalı hareketler, kimlik, etnisite, azınlık, çevre, barış ve enerji konularını gündemine alan, insanın yaşam koşulları ile yaşam kalitesinin iyileştirilmesine odaklanmış hareketlerle sınırlayarak hayvan hakları hareketine araştırmalarında yeterince yer vermedikleri görülmüştür.[4]

Yapılan literatür incelemesinde Büyükada'yla ilgili akademik çalışmalarınsa peyzaj değişimi, mimari yapılar, sismik süreçler, toprak yapısı, deniz canlıları, bitkileri gibi ağırlıkla çevre, mimarlık, biyoloji, mikrobiyoloji, deniz bilimleri, mühendislik gibi alanlarda yapıldığı, Büyükada'nın turizmini, ulaşımını, tarihini konu edinen sınırlı sayıda sosyal bilim çalışması yapıldığı tespit edilmiştir.[5]

[3] Örnek araştırmalar için bakılabilir (Bkz: Arıkan, 2014; Arklan ve Kocaömer, 2022; Atar, 2023; Ay, 2022; Bakalım, 2022; Baysal, 2019; Demir, 2020; Duman, 2022; Kulaç, 2021; Olgun, 2019; Tekvar, 2017, Uygun, 2018; Uzuner, 2020; Wolf, 2015; Yılmaz, 2016; Zeybek vd., 2021).
[4] Örnek araştırmalara bakılabilir (Bkz: Aksu, 2017; Alhan, 2021; Alpaslan, 2016; Barut, 2018; Çalışkan, 2019; Çetin-Öztürk, 2017; Çetintaş, 2018; Dede, 2018; Doğan, 2017; Göker-Aktan, 2014; Günel, 2017; İngün-Karkış, 2015; Mavi, 2021; Sıdal, 2019; Süar, 2017; Yerlikaya, 2018).
[5] Örnek araştırmalar için bakılabilir (Bkz: Adıgüzel, 2020; Akpolat ve Kavaz, 2022; Akyıldırım-Beğen ve Görür, 2021; Altıntaş, 2018; Balcılar, 2018; Beşkardeş, 2019; Görek, 2019; Halaç vd., 2022; Kabil-

Araştırmada çoğunlukla Büyükada'yla ilgili yazılmış Akillas Millas'ın (2021) Büyükada Prinkipo, Ada-i Kebir, Semiha Akpınar'ın (2014) Büyükada Bir Ada Öyküsü, Samuel Sullivan Cox'un (2021) Prens Adaları ve Prinkipo'da Tatlı Yaşam, Gustave Schlumberger'ın (2006) İstanbul Adaları, Viktor Albukrek'in (2021) Bir Zamanlar Büyükada 1931-1961 Anıları, Liji Pulcu Çizmeciyan'ın (2016) Büyükada'da Kayıp Zamanlar, Hayati Ferdi Kocal'ın (2014) Büyükada'da Eski Zamanlar, Fıstık Ahmet Tanrıverdi'nin (2021, 2017) Atina'daki Büyükada, Bir Başka Kentte Ölümü Beklemek, Gülsen Karadoğan' ın (2018) Ada'dan Bir Ağa Geçti, Orhan Erdenen'nin (2014) İstanbul Adaları, Orhan Türker'in (2011) Prinkipo'dan Büyükada'ya, Halim Bulutoğlu'nun (2014) derlediği Adalar'ın ve Adalar Vakfı'nın 30 Yılı 1984-2014 gibi kitaplardan yararlanılmış, eserlerin çoğunun anı kitabı olduğu, bir kısmının görüşmelere bir kısmının tarihsel kaynaklara, araştırmalara, incelemelere dayalı oluşturulduğu saptanmıştır.

Yapılan incelemede, fayton ya da fayton meselesiyle ilgili akademik çalışmanınsa yok denecek kadar az olduğu, yapılan çalışmalarda da faytonların ve fayton meselesinin son derece sınırlı bir yer tuttuğu, faytonun yukarıda yer verilen kitaplarda, çoğunlukla da anı kitaplarında kendine yer bulabildiği tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre akademik dünyada toplumsal yaşama damga vurmuş fayton gerçeği ihmal edilmiş, faytonun sadece Büyükada'ya değil insanın toplumsal tarihine uzunca bir süre eşlik ettiği, faytonun taşıdığı toplumsal, tarihsel, kültürel, psikolojik, ekonomik boyutlarıyla zengin bir araştırma mecrası oluşturduğu araştırmacıların gözünden kaçmıştır. Yapılan tarama, akademik dünyada yeterince yer bulmayan fayton meselesinin internet dünyasında epeyce yer bulduğunu göstermiştir. Bu araştırma, fayton meselesi konusunda en cömert bilgiye geleneksel ve sosyal medya platformlarından, Adalarla ilişkili ya da hayvan haklarıyla ilişkili web sayfalarından, bloglardan erişebilmiştir.

Bu noktada fayton meselesiyle bağlantılı sınırlı sayıdaki çalışmadan biri olarak Genç'in (2020) turizmle ilgili çalışmasında aşırı turizmin faytonlara etkisinden aşırı turizm bağlamında söz ettiği, Taş-Gürsoy'un (2020) yine turizm açısından fayton ve atları konu edinen çalışmasında diğer turizm beldeleri yanında Büyükada'yı da mercek

Bozkurt, 2018; Karsan-Ayanoğlu, 2019; Parlak, 2017; Selvi ve Erkan-Bursa, 2020; Selvi vd., 2020; Severoğlu vd., 2021).

altına aldığı, Çankaya-Eksen (2022) ve Aksoy'un (2024) ise hayvan haklarının farklı kuramları üzerinden fayton meselesini incelediği saptanmıştır.

Yapılan inceleme akademik dünyada fayton ya da fayton meselesiyle ilişkili az sayıda çalışma yapıldığına işaret ederken aynı zamanda fayton meselesi boyunca fayton atlarının da yukarıda sözü edilen az sayıda çalışmada kendine yer bulabildiğini göstermektedir. Fayton kaldırılmadan önce ve sonrasında da fayton atlarının durumunu konu olmaktan alı koyan, gözden kaçmasına yol açan insanmerkezci bakışın sorgulanması gereğini konu edinen araştırmaların olmasıysa umut sebebidir.[6]

Araştırmada yapılan tarama, yukarıda belirtildiği üzere fayton meselesine doğrudan odaklanan kapsamlı bir çalışmanın henüz yapılmamış olduğuna, Büyükada'yla ilgili sınırlı sayıda sosyal bilim çalışması yapıldığına ayrıca hem toplumsal hareketler çalışmalarında hem de hayvan hakları alanındaki çalışmalardaki boşluk ya da eksikliklere, gözden kaçan, ihmal edilenlere işaret etmektedir.

Bu araştırma hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden Büyükada'ya odaklanarak fayton meselesini incelemiştir. Araştırma analizinde Büyükada'nın 1980 sonrası tarihsel zemininde yol alınmış, hayvan haklarının kuramsal ve kavramsal araçlarıyla diyalog esas alınarak toplumsal hareket kuramlarından siyasi fırsat yaklaşımı analitik çerçeveyi belirlemiştir. Analizde siyasi fırsat yaklaşımıyla birlikte siyasal fırsat yaklaşımıyla uyum gösteren kültürel yaklaşımın kuramsal ve kavramsal araçlarından da yararlanılmış, insanmerkezci yaklaşıma eleştirel tutum benimsenmiştir. Bu araştırmanın kendine özgü bir örnek kabul edilmesi umut edilmekte, başta Büyükada olmak üzere Adalardaki tarihsel değişim, toplumsal hareketler ve hayvan hakları literatürü yanında insanmerkezci yaklaşıma eleştirel tavra sahip araştırmalara mütevazı katkı sağladığı düşünülmektedir.

[6] Örnek araştırmalar için bakılabilir (Bkz: Akıllı, 2017; Alkan, 2020a; 2020b; Alnıaçık-Özyer, 2021; Avcı-Dursun ve Karabolu, 2024; Bozok, 2024; Burgan, 2020; 2021; Diler, 2024; Güçlü, 2021; Karababa, 2020; Özdoğan vd., 2021; Özdoğan, 2024; Özkurt ve Burgan-Kıyak, 2024; Pehlivanlı, 2024; Tekin, 2017; Zeybek, 2020).

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SAHA ÇALIŞMASI

Bu bölümde araştırmanın yöntemiyle ilgili açıklamalar paylaşılmıştır. Bölümün ilk kısmında araştırmanın yöntemi, örneklemi, veri toplama araçları, etik ilkeleri, veri analizi, güvenirliliği ve geçerliliği, ikinci kısmında saha çalışması, üçüncü kısımda kapsam ve sınırlılıkları yer almaktadır.

Bu araştırmanın analitik çerçevesini siyasi fırsat kuramı oluşturmaktadır. Araştırmada siyasi fırsat kuramının toplumsal hareketlerin tarihsel süreçte politik ve ekonomik yapısal değişimler zemininde ortaya çıktığı, toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, gelişimi ve işleyişinin ancak tarihsel analizle tespit edilebileceği yaklaşımı benimsenerek tarihsel perspektif takip edilmiş, toplumsal hareketi oluşturan, geliştiren yapısal değişimler ve hareketin işleyişi biçimi saptanmıştır (McAdam ve Tarrow, 2018; Tarrow, 2014; Tilly, 2008, s. 16-17). Araştırma toplumsal hareketi oluşturan yapısal dinamiklerle birlikte toplumsal hareketin ortak hedefi belirleme, örgütlenme, eylem repertuvarını oluşturma gibi kendinden kaynaklı dinamiklerini de dikkate alan siyasi fırsat yaklaşımıyla uyum gösteren kültürel kuramların kavramsal araçlarından da yararlanmış, hareketi oluşturan dışsal unsurlar yanında toplumsal hareketin oluşumu ve işleyişinde yer alan rahatsızlık hissi, duygu ve düşünceleri de ihmal etmemiştir. Araştırmada incelenen toplumsal hareketin hayvan hakları savunucuları öncülüğünde oluşması sebebiyle analiz insanmerkezci yaklaşımla mücadele eden hayvan haklarının çeşitli perspektifleriyle diyaloğu esas almış, ayrıca analizde insanmerkezci yaklaşıma eleştirel bir tutum benimsenmiştir.

Toplumsal hareketlerle ilgili araştırmalarda hareketin ortaya çıkışı, ideolojisi, sahip olduğu yaklaşımı, üye kazandırma ağları, bileşenleri, hareketin sonuçları gibi boyutları anlamak için farklı kuramsal, kavramsal çerçevelerin kullanıldığı, farklı teorik perspektiflerin toplumsal hareketin birden fazla düzeyini açıklamaya yardım ettiği belirtilmiştir (Almedia, 2023, s. 75, 77). Toplumsal hareketlerle ilgili çalışmalarda toplumsal hareketin karmaşık, çok boyutlu doğasını ortaya çıkartabilmek için analizde toplumsal hareketlerin mesele edindikleri yapısal değişimlerin ne şekilde gerçekleştiği, toplumsal hareket aktörlerinin nasıl ortaklık duygusu geliştirdikleri, örgütlendikleri, duyguların rolünün ne olduğu, taktik ve stratejilerin nasıl değişim gösterdiği gibi soruların analiz edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Della-Porta ve

Diani, 2020, s. 7-8). Toplumsal hareket araştırmalarında takip edilen kuramsal çerçevenin rehberlik ettiği yöntemin sosyal bilim araştırmalarında kullanılan geleneksel yöntem ve teknikler olduğu, ikincil kaynaklar yanı sıra gözlem ve derinlemesine görüşmelerin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Almedia, 2023, s. 31; Jasper, 2017, s. 102).

Araştırma, hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden Büyükada'ya odaklanarak incelediği fayton meselesini bir durum, vaka kabul etmiştir. Araştırmada toplumsal hareket üzerinden fayton meselesinin fayton problemiyle ilişkili aktörlerin deneyimleriyle birlikte ayrıntılı geleneksel, sosyal medya taraması, arşiv incelemesi yapılarak tüm boyutlarıyla keşfedilmesi hedeflenmiştir. Araştırma, bu hedef doğrultusunda durum çalışması (vaka analizi) deseninde nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

Vennesson (2008), durum çalışması araştırmalarının tümünün teorik çerçevelere bağlı olduğunu, bu çerçevelerin araştırmacıya rehberlik ettiğini ifade etmiştir. Bu araştırmaya yukarıda da ifade edildiği üzere toplumsal hareketlerin siyasal fırsatlar yaklaşımı rehberlik etmiş, araştırmada toplumsal hareketlerin kültürel yaklaşımının rehberliğinden de yararlanılmıştır. Snow (2022), durum çalışmasının betimleyici özellikleriyle toplumsal hareketleri ve toplumsal hareketle ilgili süreçleri araştırmaya yönelik uygun bir araştırma stratejisi olduğunu belirtmiştir. Harutyunyan (2022) da durum çalışmasının toplumsal hareket analizlerinde kullanılan temel bir araştırma yöntemi olduğuna dikkat çekmiştir.

Nitel bir araştırma yöntemi olan durum çalışması örnek olay incelemesi ya da vaka çalışması gibi farklı isimlerle kullanılmakta, durum çalışmasında bir durum derinlemesine detaylı olarak betimlenmekte, geniş bir şekilde keşfedilmeye çalışılmaktadır. Durum çalışması belli bir durumun kendi bağlamı ve belli bir zaman içinde araştırılması olarak tanımlanmakta, durumun tarihi bir kronoloji içinde organize edilerek incelenebildiği nitel bir araştırma deseni olduğu belirtilmektedir. Durum çalışması araştırmalarında durum, basit ya da karmaşık sosyal bir olay ya da olgu olabilmekte, belli bir birey, örgüt, kuruluş, faaliyet, ortaklık, küçük bir grup, topluluk, oluşum, program, bir mahalle, şehir, bölge, ulus durum kabul edilebilmekte, bir fikir, ilişki, karar verme süreci, politika, bir süreç de durum çalışmasının konusu

olabilmektedir. Durum çalışmalarında, durum kabul edilen belli bir konuyu, problemi veya meseleyi en iyi şekilde anlamak, durumu olabildiğince tüm yönleriyle aydınlatmak, durumun önemli boyutlarının belirli etkileşimlerini ya da durumla ilişkili bütün değişkenlerin karşılıklı etkileşimini açığa çıkarmak, durumun bütüncül olarak anlaşılabilmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Durum çalışmalarında öncelikli olarak mülakatlar, gözlemler, dokümanlar, görsel-işitsel materyaller, raporlar gibi çoklu kaynaklar kullanılmakta, birden çok veri kaynağından çeşitli veri toplama teknikleriyle geniş çaplı veri toplanmakta, durumun derinlemesine bir betimlemesi yapılmakta, durum tüm ayrıntılarıyla analiz edilmektedir (Berg ve Lune, 2019, s. 323-325; Creswell, 2020, s. 98-108; Patton, 2018, s. 231; Punch, 2016, s. 144-150; Subaşı ve Okumuş, 2017; Şavran, 2017, s. 93). Durum çalışması deseninde nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu araştırmada fayton meselesi durumu aşağıda açıklanan araştırma yöntemi izlenerek analiz edilmiştir.

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma takip ettiği siyasal fırsat yaklaşımının kuramsal ve kavramsal çerçevesi rehberliğinde metodolojik olarak sosyal bilim araştırmalarının temel yaklaşımlarından biri olan yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımının yol ve yöntemini izlemiştir. Araştırmada yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımının toplumsal gerçeklikle doğrudan kişisel temas kurma, bağlama duyarlı olma, ötekilerin dünyayı görme biçimi içine girme, empatik bir anlayış sergileme ilkeleri esas alınmıştır. Bu esaslar doğrultusunda araştırma bireylerin kendi ifadelerine yansıyan deneyimlerini temele alan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır (Benton ve Craip, 2018, s. 8-9; Kümbetoğlu, 2019, s. 22, 30; Neuman, 2016, s. 2-3, 117-120, 130-131, 140).

Nitel araştırmalar, esnek bir yol izleme, bireylerin deneyimlerine ilişkin sözlü, yazılı kayıtları inceleme, insanların toplumsal gerçekliğe ilişkin algılarına, sosyal gerçekliğin bireylerde oluşturduğu anlama ulaşma ilkelerini esas almakta, bu esaslar doğrultusunda derin bir anlayışa ihtiyaç duyulduğunda ya da büyük örüntülerin altında yatan anlam ve tercihlerin anlaşılmasını hedefleyen nitel veri toplama tekniklerini kullanmaktadır. Nitel araştırmaların belli bir tarihsel bağlamın ayrıntılarıyla esnek yolla incelenebilmesine imkân vermesi, bir problemin keşfedilmesi ya da kompleks

detaylı bir kavrayış gerektiğinde kullanılması, nitel araştırmalarda ayrıntılı, derinlemesine tanımlara ulaşmak, sosyal olayları, süreçleri, ilişkileri, kavrayış ve anlayışları ortaya çıkarmak için hareket edilmesi bu araştırmanın nitel bir araştırma olarak tasarlanmasının sebepleri olarak gösterilebilir (Berg ve Lune, 2019, s. 13; Creswell, 2020, s. 66; Kümbetoğlu, 2019, s. 24, 47; Kümbetoğlu, 2020, s. 17; Neuman, 2016, s. 260; Punch, 2016, s. 165-166).

Bu araştırmanın örneklemi de nitel araştırmalarda esas alınan ilkeler doğrultusunda seçilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan örneklem biçimi, araştırmacının yeterli açıklamalar geliştirdiği noktaya kadar bilgi veya veri toplama faaliyetine devam ettiği, derinlemesine çalışma yapmaya uygun zengin bilgiye sahip olasılığa dayalı olmayan amaçlı örnekleme şeklidir. Nitel araştırmaların örneklem seçiminde, örneklemin temsil gücünden çok araştırmada incelenmesi hedeflenen süreci nasıl aydınlattığı üzerine odaklanılmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırma problemi hakkında fikir sahibi olan, deneyimleri olan ve yaşantılarından hareketle problem hakkında bilgi oluşturulabilecek örneklem biçimlerinden biri olarak kullanılan kartopu örneklem şekli ağ, zincirleme gönderme ya da nama dayalı örnekleme olarak da nitelendirilmektedir. Nitelendirmelerin işaret ettiği üzere kartopu örneklem oluşturulurken, kaynak kişilerden hareket edilerek diğer kişilere ulaşılmakta böylece kartopu gibi, ilerledikçe, yeni kişilere ulaşıldıkça büyüyen örneklem biçimiyle örneklem oluşturulmaktadır. Kartopu örneklem biçiminde, örneklemi oluşturan her bir kişinin ya da birimin bir diğeriyle doğrudan ya da dolaylı bir bağlantısı olduğu kabul edilmekte, örneklem bir ya da birkaç kişi ya da birim ile başlamakta ve örneklem olayla bağlantılı diğer kişiler temelinde genişlemektedir (Berg ve Lune, 2019, s. 68; Creswell, 2020, s. 80-81, 149; Kümbetoğlu, 2019, s. 96-100; Layder, 2015, s. 84, 86; Neuman, 2016, s. 319-325; Punch, 2016, s. 183). Bu araştırmada örneklem incelenen kaynaklardan konuyla ilişkili resmi ya da resmi olmayan kurum ve kişilerin tespiti ile başlamış, saha çalışmasındaki ön görüşmelerle örnekleme kaynak oluşturacak kişilerin tespiti tamamlanmıştır. Tespiti tamamlanan kaynak kişilerle kurulan bağlantılar, yapılan görüşmelerle eşzamanlı olarak örneklem genişlemeye devam etmiştir. Araştırmacı konusunu aydınlatacak doygunluğa ulaştığı noktaya geldiğini düşündüğü, ayrıca yapılan görüşmelerde konuyla ilişkili olduğu söylenerek kendisini konuda

aydınlatabileceği görüşmelerde işaretlenen kişilere büyük ölçüde ulaştığını anladığı noktada örneklemini tamamlamıştır.

Farklı araştırma tekniklerini ve veri toplama araçlarını kullanabilme esnekliğine sahip nitel araştırmalarda açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı şekilde incelenmesine imkân veren yarı yapılandırılmış görüşme formuyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler veri toplama tekniği olarak kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarda temel veri toplama tekniği olarak kullanılan derinlemesine görüşme tekniği araştırma konusuyla ilgili bireylerin deneyimlerini ortaya çıkarmayı, araştırma konusunun ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılmaktadır. Derinlemesine görüşme sürecinde araştırma problemini aydınlatması için açık uçlu sorulardan oluşan görüşme rehber formu düzenlemektedir. Gözlem tekniği de nitel araştırmaların verilerini zenginleştiren bir teknik kabul edilmektedir. Nitel araştırmalarda genellikle, hem araştırma konusuyla ilgili daha bütünlüklü profile ulaşmak hem de araştırmanın geçerlilik ve güvenirliğini arttırılmak için çoklu teknik kullanılmaktadır. Çoklu teknik kullanımında görüşme, gözlem, arşiv kayıtları, dokümanlar gibi farklı tekniklerin bir ya da birkaçının kombinasyonu yapılabilmektedir. Dokümanlar olarak kabul edilen günlükler, anılar, gazete, televizyon gibi kuruluşların arşivleri, raporları, istatistikleri, fotoğraflar, filmler, belgeseller, broşürler veri kaynakları oluşturan ikincil kaynaklar olarak nitelendirilmekte, araştırmalarda tüm veriler kategoriler veya temalar halinde organize edilerek gözden geçirilmekte, çoklu teknik ve kaynak kullanımıyla verilerinin doğruluğu güçlendirilmektedir (Creswell, 2020, s. 8-10; Kümbetoğlu, 2019, s. 71-80, 125-126, 150; Layder, 2015, s. 95; Neuman, 2016, s. 64-72; Punch, 2016, s. 132, 166).

Bu araştırmada konuyla ilişkili olarak Büyükada, hayvan hakları, toplumsal hareketlerle ilgili tezler, makaleler, gazete, televizyon gibi geleneksel ve sosyal medya, blog sayfaları, web siteleri, radyo programları, kitap, anı, belgesel, arşiv, rapor, istatistik, broşür vb. dokümanlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmada Adalarda fayton kullanılmasının son bulmasına yol açan sürecin, süreçle ilişkili olarak faytonların kalması gerektiği yönünde ya da faytonların son bulması gerektiği yönünde duygu, düşünce şeklinde tutumlarıyla ve/veya yazı yazmak, açıklama yapmak, yürüyüşe katılmak şeklinde eylemleriyle sürece dahil olan erişkin gönüllülerden

oluşturulan kişilerin deneyimlerini incelemek için derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada mülakat için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme rehber formu hazırlanmıştır. Görüşme rehber formu hazırlanırken, uzman görüşleri alınmış, ulaşılan tüm veri kaynaklarından, sahadaki gözlem ve görüşme notlarından, ilgili literatürden yararlanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan Görüşme Rehber Formu'nda araştırma hakkında yapılan açıklama ve araştırmaya gönüllükle katılım gösterildiğini içeren İzin ve Açıklama kısmından sonra birinci bölümde demografik özellikleri ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanan yedi demografik soru, ikinci bölümde Adalarda fayton kullanılmasının son bulmasına yol açan sürecin neden ve sonuçlarıyla ilgili sahip olunan bilgi, tutum, davranış, düşünce, duygu gibi özellikleri ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanan sekiz soru olmak üzere iki bölümden oluşturulmuştur. Bu çalışmanın Görüşme Rehber Formu Ek-1'de, görüşülen kişilerle ilgili demografik bilgiler Ek-2'de, yapılan mülakatla ilgili bilgiler Ek-3'te sunulmuştur. Ek-2'de katılımcıların kimlik bilgilerini açığa çıkaracak mesleki bilgiler ve gelir bilgileri gizlenmiştir. Bu araştırmanın temel veri kaynakları görüşme yapılan kişilerden elde edilen veriler, araştırmacının gözlemleri yanında literatürdeki tez ve makaleler, kitaplar, televizyon ve radyo programları, resmi ya da resmi olmayan kurumların internet sayfaları, arşivler, blog sayfaları, fotoğraflar, broşürler, belgeseller, YouTube, Facebook, Instagram, Tweetter gibi sosyal medya platformları gibi ikincil kaynaklardır. Bu durum çalışması desenindeki nitel araştırmada, çoklu teknik ve çoklu kaynak kullanılarak hem ayrıntıların keşfedilmesi hem de verilerin doğruluğunun güçlendirilmesi anlayışıyla hareket edilmiştir.

Nitel araştırmalarda araştırma sürecinin birçok aşamasında ortaya çıkabilecek etik durumların öngörülmesi ve planlanmasının son derece önemli olduğu ifade edilmekte, toplumsal yarara yönelik olumlu katkı yapma, araştırma sonuçlarının bilgi edinme hakkı temelinde erişilebilir olması, araştırmada doğru, güvenilir, açık düzenli verilere ulaşılması, verilerin bir bütünlük içinde sunulması, katılımcıların mahremiyet haklarına saygı gösterilmesi, onur ve güvenliklerinin korunması ilkeleri temel alınmaktadır (Creswell, 2020, s. 66; Kümbetoğlu, 2019, s. 174-176). Bu araştırmanın her aşamasında etik ilkeler esaslarına uygun hareket edilmiş, toplumsal yaşama katkı sağlama, katılımcıların gönüllü ve rızasına dayanan katılımının ve iş birliğinin

sağlanması, katılımcıların araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmadan ayrılma hakkına sahip olması anlayışı esas alınmıştır. Araştırma için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler İçin Yayın Etiği Kurulu'ndan 01.07.2022 tarih ve 56476958-242 sayılı izin alınmıştır. Araştırma için alınan etik kurul izni Ek-4'te sunulmuştur.

Bu araştırma verilerinin analizinde nitel veri analizinin gerektirdiği esaslara uygun hareket etmiştir. Nitel veri analizinde esas olanın çözümlemenin sistematik, disiplinli, şeffaf, görülebilir, tanımlanabilir yapılması olduğu belirtilmekte, analiz öncelikle verilerin dikkatle incelenmesiyle ilgili görülmektedir. Nitel veri analizi araştırmanın ayrı, son aşaması şeklinde değil araştırmanın bütün aşamalarına yayılan boyut kabul edilmekte, veri analiziyle hedeflenenin belirli ayrıntıları, tutarlı bir resim, model ya da birbirine kenetlenmiş bir dizi kavram, tema, kategoriler halinde düzenlemek olduğu, niteliksel veri analizinin verilerin ayıklanması, düzenlenmesi ve yorumunu içeren, birbirini izleyen ve bütün birimler kapsanana kadar devam eden, veri oluşturma süreci ile birlikte örülen döngüsel bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Nitel veri analizinde fikirler, kavramlar ve temalar metinlerin tekrar tekrar okunmasından sonra oluşturulmakta, toplanan veriler kodlanarak çözümlenmektedir. Nitel veri analizi görüşme çözümlerindeki verilerin özgün biçimlerinde yer alan ifadeler, diyalogların yapısından alıntıların yapıldığı tanımlayıcı, betimsel bir analize dayanmakta, görüşme metinlerinde sıklıkla tekrarlanan veya odaklanılan kavramlar, temalar saptanarak, benzer anlamlara sahip veriler aynı kodlar altına yerleştirilmektedir. Veri analizinde kodlama işlemiyle metin anlamlı dilimlere, paragraflara bölünmekte böylelikle parçalar arasında karşılaştırmalar yapılmakta, benzerlikler tespit edilmektedir (Berg ve Lune, 2019, s. 71; Kümbetoğlu, 2019, s. 151-157; Layder, 2015, s. 96; Neuman, 2014, s. 659, 674; Punch, 2016, s. 189).

Bu araştırmanın yukarıda sözü edilen görüşme gözlem, geleneksel ve sosyal medya taraması, web siteleri, blog sayfaları, radyo programları, kitap, belgesel, fotoğraf, arşiv, rapor, istatistik, broşür vb. dokümanların incelenmesi gibi ikincil kaynakları özelliğine göre okunarak, dinlenerek, izlenerek incelenmiştir. Önce incelenen tüm kaynaklar konuyla ilişkisine göre örneğin Büyükada, Hayvan Hakları, Toplumsal Hareket vb. şeklinde ya da süreçteki fayton kalsın ya da fayton kullanımı son bulsun şeklindeki pozisyona göre genel kodlar oluşturularak klasörler altına Word dosyası oluşturularak organize edilmiştir. Klasörü oluşturan dosyalar, tekrar kendi

içinde kodlanarak alt klasörleri oluşturan yeni Word dosyaları şeklinde organize edilmiş, tekrar eden tüm bu işlem basamaklarında tarihsel bir dizgeye ulaşılması hedeflenmiş böylece geniş bir veri havuzu oluşturulmuş, bu işleme araştırma boyunca devam edilmiştir. Söz konusu çözümleme işlemi aşağıdaki kısımda ayrıntılarına yer verilen sahada yapılan görüşmelerin çözümlenmesinde de benzer şekilde gerçekleştirilmiştir.

Niteliksel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirliğin konuyla ilgili inandırıcılık, aktarılabilirlik, bağlanabilirlik, doğrulanabilirlik, hakikilik, uygunluk, açıklık, tartışma, muhavere gibi kavramlar etrafında oluşturulduğu ifade edilmektedir. Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirlik, araştırmacının gözlemsel ve analitik kabiliyetiyle ve seçilen örneklemin içerdiği bilgi zenginliğiyle de ilişkili değerlendirilmekte, güvenilirliğin tutarlılık, saydamlıkla sağlandığını, geçerliliğin toplumsal yaşamın onu deneyimleyen bireyin bakış açısından adil, dürüst ve dengeli bir anlatımının sunulmasıyla gerçekleştirilen doğrulukla sağlandığı belirtilmektedir (Kümbetoğlu, 2019, s. 49-52; Layder, 2015, s. 86; Neuman, 2016; s. 286). Bu araştırmada geçerlilik ve güvenirlilik yapılan görüşmelerin şeffaf bir şekilde paylaşılması, görüşmelerin dürüst ve sistematik bir sırayla aktarılmasıyla doğruluk ilkelerine uygun hareket edilmesiyle, gözlem, geleneksel-sosyal medya taraması, arşiv, belge inceleme gibi çoklu teknik ve çoklu veri kaynaklarının kullanılması yoluyla sağlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Saha Çalışması

Bu araştırmanın saha çalışması 01.04.2022 tarihinde başlamıştır. Büyükada'da gezinme, gözlem ve ön görüşmelerin yapılmasına dayalı başlayan ilk incelemelerde, Büyükada iskele civarından başlanarak tarihi mekanların rotasında, bazen hayranlık uyandıran bazen de bakımsızlıktan çürümeye terk edildiği görülen mimari yapıların ayrıntılarına takılı, bazen doğasının güzelliklerini cömertçe sergileyen bazen de dükkan, kafe, restoran vb. ait çeşitli türdeki levha ve panolara, masa ve sandalyelere, motorlu araç girişinin yasak olduğundan şüphe etmeye yeterli sayıda araba, kamyon, bir yığın akülü araca ve bisiklete boğulmuş sokakları arasında yürünerek gezilmiştir. Sahada yapılan gözlemler not alma yoluyla kayıt altına alınmış ayrıca araştırmacı

gözlemlerini ses kayıt cihazı yoluyla kendi ses kaydını alarak da kayıt altına almıştır. Büyükada'daki ilk incelemeler için araştırmacının oluşturduğu gezinme rotasının içine Ada'nın birkaç eski esnafı, Ada'daki bazı STK'lar ve eskiden faytoncular meydanı olan mekânın yeni hali, toplu taşıma durakları da dahil edilmiş, bu mekanlarda rastgele yapılan sohbetler yoluyla tanışılan Ada sakinleriyle görüşülmüş, yapılan görüşmeler araştırmacı tarafından not alma yoluyla kayıt altına alınmıştır.

Araştırmacı ayrıca Büyükada dışında da süreçle ilişkili bazı STK, platform ya da kişilerle Facebook, Instagram ya da Tweetter gibi sosyal medya hesapları ya da web siteleri üzerinden bağlantı kurmuş, WhatsApp, Mail, Messenger yoluyla mesaj ya da telefonla görüşmeler gerçekleştirmiş, kurulan farklı bağlantı yollarıyla yapılan görüşmeler de araştırmacı tarafından not alma yoluyla kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı, yaptığı ön araştırmada kullandığı kaynaklardan, gözlem ve görüşmelerinden elde ettiği notlardan oluşan ilk verileriyle hem saha araştırması için taslak olarak hazırladığı görüşme rehber formu sorularını hem de örneklemin seçilmesine kaynaklık edecek kişi ya da birimlerini tespit etmiştir. Ön görüşmelerle birlikte 2022 yılının İlkbahar, Yaz ve Sonbaharı içeren aylarında ağırlıkla yürütülen saha çalışması 6 ayda tamamlanmıştır.

Süre boyunca çoğu Büyükada'da olmakla birlikte İstanbul'un farklı bölgelerinde 48 mülakat yapılmıştır. Araştırmacının mülakat yapacağı her kişi için mülakat öncesinde süreçteki pozisyonuyla ilişkili olarak yazdığı yazı, yaptığı açıklama vb. olup olmadığıyla ilgili olarak inceleme yaparak ön hazırlık yaptığı belirtilmelidir. Gün ve saati önceden kararlaştırılmış görüşmeler bazen yağmur ve fırtına gibi ulaşımı zora sokacak hava koşulları sebebiyle ertelenmiş bazen de zorlu hava koşullarına rağmen gerçekleştirilmiş, araştırmada fırtına ya da yağmurla sınırlı kalmayan zorlu hava koşullarına yaz koşullarının bunaltıcı sıcak havası da eklenmiş, görüşmelerin çoğu yaz sıcağının kendini en ağır hissettirdiği günlerde, görüşme mekanlarına ulaşmak için verilen çabanın ardından gerçekleştirilmiştir. Sahanın mevsim ve hava koşullarından kaynaklı zorluklarına rağmen araştırma için kendisiyle görüşmeyi kabul eden tüm kişilere araştırmacı müteşekkirdir.

Görüşme mekanlarına ulaşımdan kaynaklı kimi zaman çok yorucu, meşakkatli ve stres yüklü hissettiren zorlukların ardından örneklemi oluşturan kişilerle buluşma,

tanışma anından başlayarak yakalanan dostane ve samimi sohbet havası içinde devam eden her mülakat, ayrıca araştırmacıya hem Büyükada'nın ve diğer Adaların hem de İstanbul'un pek çok bölgesinin daha önce hiç gitmediği, görmediği semt, mahalle ve sokaklarını keşfetme fırsatı da sunmasıyla keyifle noktalanmıştır.

Mülakatlar Adalı ya da Adalı olmayan, Adalarda yaşayan ya da yaşamayan süreçle bağlantılı, Adalarda faytonların kalması gerektiği ya da fayton kullanımının son bulması gerektiği yönünde fikir, tutum, bilgi ya da yaşantıya sahip dernek, platform, vakıf, insiyatif gibi resmi ya da resmi olmayan kurumlar ve kişilerle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşülen kişinin uygun gördüğü mekanlarda yapılmış, çoğunlukla kafeler görüşme mekânı olarak tercih edilmiş, bazı kişiler iş yerlerini bazılarıysa araştırmacıya evlerini samimiyet ve güvenle açarak, kendi evlerini görüşme mekânı olarak kullanmayı tercih etmiştir. Yapılan bir görüşme katılımcının İstanbul dışında olduğunu ve İstanbul'da yüz yüze bir görüşme yapılmasının olanaklı olmadığını belirtmesi sebebiyle, kendi isteği doğrultusunda Zoom üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Yapılan görüşmeler, yazılı ve sözlü olarak araştırmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu, ad ve soyadlarının gizli tutulacağı, çalışmanın kapsamı ve amacı, kişisel bilgilerin nasıl korunacağı, kişisel verilerin nasıl saklanacağı, ses kaydının amacı, ses kaydının nasıl korunacağı ile ilgili bilginin verilmesi ve rızanın alınması ardından ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Araştırmaya katılan kişilere ses kaydının sadece araştırmacının kişisel bilgisayarında depolanacağı ve ses kaydının korunması için gerekli tedbirin araştırmacı tarafından sağlanacağı, verilerin korunması sorumluluğunun araştırmacıya ait olduğu açıklanmıştır. Yapılan 48 mülakattan 5'i hariç çalışmada ad ve soyadları kullanılarak anlatımlarının yer almasında hiçbir sakınca görmediklerini belirtmiş olsa da araştırmacı katılımcıların tamamını, Adalarda fayton kullanılmasının son bulmasına yol açan sürecin, süreçle ilişkili olarak faytonların kalması gerektiği yönünde ya da fayton kullanımının son bulması gerektiği yönünde duygu, düşünce şeklinde tutumlara ve/veya yazı yazmak, açıklama yapmak, yürüyüşe katılmak şeklinde eylemlere sahip aktörleri olan katılımcılar şeklinde değerlendirmiş, araştırma boyunca gerçek isimleri kullanmak yerine Katılımcı 1 (K1), Katılımcı 2 (K2) şeklinde isimlendirmeyi uygun görmüştür.

Mülakatların seyri, yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin doğasına uygun şekilde görüşme rehber formunda bulunan soruların rehberliğinde gerçekleşmiştir. Görüşmelerde rehber formunun işlevinin araştırmacıya hangi soruları soracağını hatırlatması, böylece görüşülen kişiye sorulacak soruları atlamasını ya da sormayı unutmasını engellemesi olmuştur. Araştırmacı kullandığı tekniğin görüşme süresi, soruların sorulma şekli, sırası, ilave sorularla konunun ayrıntılarını ortaya çıkarmaya yönelmesi gibi esneklik içerebilmesinin tüm avantajlarını kullanmıştır. Araştırmacı görüşme tekniği ile görüşülen kişilerin konuyla ilgili bilgilerini, duygu, düşünce, eylem gibi deneyimlerini ortaya çıkarabileceği çerçeveyi yaratmayı hedeflemiştir. Yapılan mülakatlar, görüşülenlerin hem kişisel özellikleri ve sürece ilişkin örneğin faytonun Adalarda kalması gerektiği yönünde ya da fayton kullanımın son bulması gerektiği yönünde hangi duygu, düşünce, fikre ve/veya geleneksel veya sosyal medyada yazı yazmak, konuyla ilişkili açıklama yapmak, yürüyüşlere katılmak gibi pratiğe sahip olduğuyla hem de görüşmenin seyriyle ilişkili olarak farklı sorularla derinleştirilip, ayrıntılandırılmış olsa da temel sorular tüm katılımcılara sorulmuştur. 60 dakikada yapılması planlanan mülakatlar en kısası yaklaşık 40 dakika olmak üzere çoğunlukla planlanan görüşme süresinden daha uzun sürede ortalama 2 saat civarında tamamlanmıştır.

Görüşme sırasında çoğunlukla katılımcıların samimiyetle ve hararetle süreç deneyimlerini anlatarak görüşmeye başlamayı tercih ettikleri gözlenmiştir. Bu durum görüşmelerin soru cevap şeklinde seyretmesi planlanan akış yerine daha çok sohbet havasında seyretmesine yol açmıştır. Görüşmelerin sohbet tarzında geçen seyri araştırmacının görüşme sorularını çoğunlukla düzenli, sıralı soramamasına sebep olmuş ayrıca araştırmacı daha sormadan bazı soruların cevapları bu anlatımlar içinde yer aldığı için bazı sorular ayrı bir soru başlığı şeklinde tekrar sorulmamış bazen de tekrar sorulup sadece o başlığa yoğunlaşılması sağlanmıştır.

Araştırma sırasında görüşülen kişilerin sık sık kendilerine sorulan soruya yoğunlaştıkları sırada önceki anlatımlarda eksik bıraktıklarını düşündükleri bir ayrıntıyı ya da önemli gördükleri farklı bir konuyu bir anda hatırlayarak, bir önceki soru ya da görüşmenin daha önceki kısmına geri döndükleri ya da önemli gördükleri farklı bir konuya odaklandıkları gözlenmiştir. Bu durum görüşmelerde araştırmacının görüşülen kişiyle birlikte tekrar soruların üzerinden geçerek sürecin nedenlerinden

sonuçlarına uzanan uzun yolun farklı duraklarında bazen bir ileri bir geri yolculuk yapmalarına sebep olmuştur. Örneğin sürecin nedenleri hakkında ne düşünüldüğü sadece o soru sorulduğunda verilen cevapla sınırlı kalmamış, görüşmenin farklı yerlerinde de sürecin nedenlerine ilişkin hatırlanan farklı ayrıntılardan tekrar söz edilmiştir.

Mülakatlar sırasında çoğunlukla görüşülen kişilerin sahip oldukları bilgi, deneyim, yaşantı, tutum, düşünce ve duygularını belleklerinde kalan tüm ayrıntılarıyla, süreci tekrar yaşayarak, hissederek paylaşmaları ve görüşmelerin samimi bir sohbet havasında gerçekleşmesi, yukarıda açıklanan nedenlerin eklenmesi görüşme süresinin planlanandan çok daha uzun sürede tamamlanmasında etkili olmuştur.

Araştırma sırasında katılımcıların çoğunun sorular karşısında bazen sinirlenerek, öfkelenerek, titreyerek bazen de hüzünlenerek hatta ağlayarak sürece ilişkin yaşadıklarını, süreci yaşarken hissettikleri haliyle tüm yalınlığıyla araştırmacıyla paylaştıkları gözlenmiştir. Ayrıca görüşme yapılan bazı kişiler, araştırmacıyla bilgi ve düşünce paylaşımlarını mail ya da WhatsApp yoluyla mülakat sonrasında da sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum görüşülen kişilerin süreçten duygusal olarak yoğun şekilde etkilendiklerinin ve süreci ne denli önemsediklerinin göstergeleri olarak değerlendirilmiştir.

Görüşme sırasında bazı katılımcıların süreçteki faytonun kalması gerektiği ya da fayton kullanımının son bulması gerektiği yönündeki pozisyonu fark etmeksizin sahip olduğu pozisyonun karşısında konumlanan tarafa ilişkin araştırmacının kişisel tutumunun ne olduğunu bazen görüşme başlamadan bazen görüşme sırasında bazen de görüşme bittikten sonra merak ettikleri gözlenmiştir. Bu durum görüşülen kişilerin hem süreçteki pozisyonlarını hala korumakta olduklarının göstergesi olarak hem de süreç içinde görüşlerinin ya dikkate alınmadığı ya da çarpıtıldığıyla ilgili deneyimlere, duygulara sahip oldukları, yıprandıkları ya da yıpratıldıkları, güven kaybı yaşadıklarından sıklıkla söz ettikleri sürecin sonuçlarından biri olarak değerlendirilmiştir.

Saha çalışması boyunca araştırmacının bağlantı kurduğu kişilerin süreçle ilişkili olması, araştırmacının mülakat yaptığı 48 katılımcıya ulaşmasında da görüşmesinde de hiçbir zorlukla karşılaşmamasına yol açmış, görüşülen kişilerin

neredeyse tamamı çalışmaya çok büyük bir memnuniyetle katılmak istediklerini belirterek görüşmeyi kabul etmiştir. Bu araştırmada görüşülen kişiler Adalı ya da Adalı olmayan, Adalarda yaşayan ya da yaşamayan fayton meselesiyle bağlantılı fikir, tutum, bilgi ya da yaşantıya sahip dernek, platform, girişim, vakıf, insiyatif gibi resmi ya da resmi olmayan kurumlar ve kişilerdir.

Saha çalışmasında 2'si Büyükada, 2'si Heybeliada sakini olmak üzere 4'ü Adalarda yaşayan hayvan hakları hareketiyle ilişkili 18 kişiyle görüşülmüştür. Bu kişiler hayvan hakları hareketiyle ilişkili ancak farklı bileşenlerine mensup olan ya da hiçbir bileşene mensup olmadığını belirten bağımsız kişilerdir. Bu kişilerin bir kısmı kendini ya sadece mensup olduğu hayvan hakları derneği, platformu, topluluğu, insiyatifi, komitesi vb. temsilcisi, başkanı, sözcüsü ya da üyesi olarak ya da sadece vegan, aktivist, vegan aktivist, hayvan hakları savunucusu ya da yerel hayvan koruma gönüllüsü olarak bir kısmı da hem dahil olduğu hayvan haklarıyla ilişkili dernek, platform, topluluk, insiyatif ya da komite yanı sıra vegan, aktivist, hayvan hakları savunucusu olarak tanımlamıştır. Araştırmada bu kişilerden süreç boyunca fayton kullanımının son bulması gerektiği yönünde sahip olduğu duyguları, düşünceleri kısaca tutumlarıyla ortak pozisyona sahip olmaları sebebiyle hayvan hakları hareketi (HHH) katılımcısı ya da aktörü olarak söz edilmiştir

Mülakatlarda 1'i Heybeliada, 1'i Burgazada, 4'ü Büyükada sakini olmak üzere 6 Adalı faytoncuyla, 2'si Burgazada, 5'i Heybeliada, 14'ü Büyükada sakini olmak üzere 21 Adalı ya da Adalarda yaşayan, 3'ü ise sürece tesadüfen dahil olan 30 katılımcıyla görüşülmüştür. Bu kişiler kendilerini ya sadece Adalı, Ada sakini, Adalı esnaf, Adalı faytoncu olarak tanımlamış bir kısmı ayrıca Adalarla ilişkili platform, konsey, vakıf, esnaf odası, dernek üyesi, başkanı ya da yetkilisi olduğunu da belirterek kendini tanımlamıştır. Araştırmada sürece tesadüfen dahil olduğunu belirten 3 katılımcıdan, 6 Adalı faytoncudan ve 21 Adalı ya da Adalarda yaşayan katılımcıdan fayton meselesinde gerekçeleri birbirlerinden farklı olsa da çoğunlukla faytonların kalması gerektiği yönünde, tamamınınsa fayton meselesinin seyriyle ilişkili olarak ve/veya atların başına gelenlerle ilişkili olarak hayvan hakları hareketine karşı eleştirel duyguları, düşünceleri kısaca tutumlarıyla ortak pozisyona sahip olmaları sebebiyle Adalı katılımcı, Adalılar ya da Adalı aktörler olarak söz edilmiştir.

Bu araştırmanın saha çalışmasında mülakat yapılan 48 katılımcıyı oluşturan resmi ya da resmi olmayan kurum ve kişiler şunlardır:

Ada, At ve Biz Platformu, İstanbul Arabacılar ve Motorsuz Kara Nakil Vasıtaları Esnaf Odası, Adalar Vakfı, İstanbul Adaları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği, At-Ça Derneği, Faytonu İstiyoruz Platformu, Adalar Kent Konseyi, Adaların Atları Platformu, Faytona Binme Atlar Ölüyor İnsiyatifi, Hayvanlara Adalet Derneği, Yunuslara Özgürlük Platformu, Hayvan Hakları İzleme Komitesi, Vegan Derneği Türkiye, Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu, İstanbul Vegan İnsiyatifi, Hayvan Hakları Savunucusu, Yaşam Hakkı Savunucusu, Hayvan Özgürlüğü Aktivisti, Vegan, Aktivist, Yerel Hayvan Koruma Gönüllüsü gibi resmi ya da resmi olmayan kurumlar ve kişilerdir.

Bu çalışmada görüşülen kişiler 28 ile 83 yaş aralığında, 21'i erkek, 27'si kadın, 25'i bekar, 23'ü evli, çocuk sahibi olmayan veya en fazlası 4 şeklinde farklı sayıda çocuk sahibi, çoğu üniversite ve yüksek lisans mezunu, orta gelir seviyesine mensup, gazeteci, veteriner, emekli, aşçı, bankacı, çevirmen, yönetmen, mühendis, grafiker, işletmeci, doktor, editör, oyuncu, mimar, faytoncu, avukat, diş hekimi, yazar, tasarımcı gibi farklı mesleklere sahiptir.

Saha sürecinde yapılan görüşme verilerinin analizine önce görüşmelerin ses kayıtlarının deşifre edilmesiyle başlanmış ve bilgisayarda oluşturulan Word dosyasına ses kayıtları aktarılmıştır. Her bir görüşme için ayrı ayrı oluşturulan Word dosyasında deşifre edilen ses kaydının deşifre edilen metinle uyumu kontrol edilmiştir. Çözümleme işleminde öncelikle her görüşme, görüşülen kişinin süreçteki pozisyonuna göre kodlanmıştır. Çözümleme işlemi ilgili kodu oluşturan metinlerin tekrar tekrar okunmasıyla, kategorilere, temalara ayrılarak tekrar kodlanmasıyla devam etmiştir. Fayton meselesini tarihsel bir perspektifte analiz etmeyi hedefleyen bu araştırmada söz konusu çözümleme işleminde görüşme soruları ana temalar biçiminde kodlanmış, görüşülen kişilerin sorulara verdikleri cevaplarda yakalanan anlamlı temalar, sıklıkla tekrarlanan ortak temalar sonlana kadar verilen cevaplarda yakalanan ortaklıklara dayalı temalar tarihsel bir dizge içinde organize edilmiştir. Örneğin faytonların kaldırılmasına yol açan nedenlere ilişkin anlatılanlar kendi içinde kodlanarak, kategorilere ayrılmış ve tarihsel bir sıra içinde organize edilmiş, tarihsel bir dizgeye

kodlanarak yerleştirilen anlatılar kendi içinde tekrar kategorilere, temalara ayrılıp kodlanarak tarihsel dizgede organize edilmiş ve bu döngüsel işlem süreci, tekrar edilen ortak temalar sonlanana, temas edilen, öne çıkarılan ayrıntılar, konular sonlanana kadar devam etmiştir. Aynı işlem basamakları görüşülen kişilere sorulan tüm sorular için aynı işlem basamakları takip edilerek gerçekleştirilmiştir. Görüşme metinlerinin deşifre edilmesi işlemine saha çalışmasıyla eşzamanlı olarak başlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular görüşülen katılımcıların ifadelerinin yukarıda açıklandığı şekilde (K1, Adalı) ya da (K1, HHH) şeklinde kodlanarak alıntı yoluyla paylaşılmasıyla desteklenmiştir. Analizde alıntılara olabildiğince yer verilmek istenmesi aşağıda temas edildiği üzere sürecin akan dinamiği, hassasiyeti ve fayton meselesinin farklı boyutlarının ortaya çıkarılarak, tüm boyutlarına dikkat çekilmesi isteğiyledir.

2.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma konusunun güncelliğini koruyor olduğu ve sürecin dinamiklerinin hala işliyor olduğu vurgulanmalıdır. Bu araştırma saha çalışmasını yaptığı 2022 yılı sonuna kadar ki gelişmelerle kendini sınırlamıştır. Araştırmada bazı tarihsel süreçlerin örneğin enformel ilişki ağlarının ya da mafyatik ilişkilerin tam olarak ne zaman başladığı ya da başta faytona koşulan, ölen at sayısı gibi bazı somut olguların tam olarak tespit edilemediği belirtilmelidir.

Saha sürecinde bağlantı kurulan ancak bağlantı kurulduğu sırada İstanbul dışında olduklarını belirterek, iş yükü, tatil ya da sağlık gibi özel yaşamlarından kaynaklı sebeplerle görüşme yapılamayan katılımcı adayları olmuştur. Araştırmacı, bu katılımcı adaylarıyla, kendisine uygun zaman olarak işaret edilen tarihlerde bağlantı kurmaya devam etmiş, bir kısmına zoom üzerinden görüşebilme imkânı sunulmuştur. Araştırmacının görüşebilmek için farklı zamanlarda birkaç kez bağlantı kurduğu sürecin kritik aktörü olan biri insiyatif biri dernek olan iki hayvan hakları örgütü, üçü hayvan hakları savunucusu ya da aktivisti olan beş hayvan hakları hareketi katılımcısı adayı ile görüşme gerçekleştirilememiştir.

Ayrıca süreçte bağlantı kurulan ve görüşmeyi kabul eden ancak yukarıda açıklanan sebeplerle görüşme sağlanamayan bir Adalı katılımcı adayıyla da görüşme

gerçekleştirilememiştir. Bu araştırmada bağlantı kurulan ve görüşmeyi reddetmediği için bağlantıya devam edilen altı katılımcı adayıyla sonrasında kurulan bağlantılardan sonuç alınamayarak görüşme sağlanamamıştır. Araştırmacı bu potansiyel katılımcıların görüşmeyi istemedikleri kanaati edinmiş ve bağlantı kurmaktan vazgeçmiştir.

Saha çalışmasında, uzun yıllardır fayton meselesinin en etkili ve en aktif aktörlerinden biri olduğu için araştırmacının merkezlerine gittiği ancak bağlantı kuramadığı, vazgeçmeyerek kişisel bağlantılar üzerinden telefonla üyeleriyle bağlantı sağladığı ve temsilcisine ulaştığı ancak temsilcisiyle telefonla kurulan temasta bu çalışmaya ayıracak vakit yaratamayacaklarını, araştırmacının ihtiyaç duyacağı tüm bilgiler için web sayfasını adres göstererek konuyla ilgili paylaşımlarının çalışmada kullanılabileceğini belirten bir federasyon olan hayvan hakları hareketi örgütüyle de görüşme gerçekleştirilememiştir. Araştırmacı tamamen gönüllülüğü esas alan bu çalışmada araştırma amacı, kapsamı hakkında bilgi verdiği ilgili STK'yla ve bu STK'yla ilişkili kişilerin de görüşme için temsilcilerinin bilgi vermesini uygun bulmaları sebebiyle üyeleriyle de bağlantı kurmaktan vazgeçmiştir.

Saha sürecinde faytonların zaten kaldırıldığını, süreç içinde her şeyi herkese söylediklerini artık söyleyecek sözlerinin kalmadığını açıkça ifade ederek bu çalışmaya katılmak istemediğini belirten faytoncular olmuş ve bağlantı kurulan faytoncuların bir kısmıyla da görüşme gerçekleştirilememiştir. Araştırmacının bu durumun nedeni ile ilgili edindiği bilgi faytonların kaldırılması kararı sürecinde faytoncuların çaresiz bırakılma, çeşitli türde baskı ya da zorlama yaşamalarından ya da sürecin sonunda yerleştirildikleri işi kaybetme endişesinden kaynaklanan korku hissiyle ilişkili olabileceği şeklindedir. Araştırmacı ayrıca bağlantı kurduğu faytoncuların görüşmeyi kabul etmemelerinin, üzerlerinde kurulan baskının bir parçasında yer alma ihtimali bulunan enformel ilişki ağları ya da mafyatik ilişkilerle de ilgili olabileceğini düşünmektedir. Bağlantı kurulan ve görüşmeyi istemediklerini açıkça ifade eden bu faytoncularla araştırmacı edindiği bilgi ve izlenimi doğrultusunda bağlantı kurmamıştır.

Bu araştırma, fayton meselesini hayvan hakları ve toplumsal hareketler literatürüyle sınırlamış olsa da araştırma konusunun ilgili literatürü aşan hukuk, kent,

siyaset, turizm, sivil toplum, göç, hemşeriliğe dayalı enformel ilişki ya da mafyatik ilişki ağları, medya, ekonomi, ulaşım, güven, kültür vb. uzanan ve birbirinin içine giren çok aktörlü, çok taraflı farklı boyutları kapsadığı belirtilmelidir. Araştırmacı tezin kapsamı, sınırı olduğunu bilerek ve belirlediği hedef doğrultusunda hareket etmiş ancak araştırmacıların dikkatini çekmesi umuduyla meselenin farklı boyutlarını ortaya çıkarmaya, taraflarına, aktörlerine işaret etmeye ayrıca araştırmacının bu konuya ilgi duymasına sebep olan fayton meselesinin asıl-ana aktörü atları ihmal etmemeye çabalamıştır. Bu araştırma, başta Büyükada olmak üzere Adalardaki tarihsel belleğe, toplumsal hareketler ve hayvan hakları literatürü yanında insanmerkezci yaklaşıma eleştirel tavra sahip araştırmalara ayrıca göç, enformel ilişki ağları, güven, kent, turizm, ulaşım vb. farklı alanlardaki çalışmalara da katkı sağlamayı hedeflemiştir.

3. 1980'DEN DEV ÇUKURLARA FAYTON TARTIŞMALARI

Bu çalışmanın birinci bölümünde 19. yüzyılın ikinci yarısında güç ve ihtişam sembolü faytonlarıyla tanışan Büyükada'nın 20. yüzyılın büyük kısmını da çoğunluğu oluşturan gayrimüslim nüfusunu, mimari, tarihi ve doğal değerleriyle birlikte faytonlarını da koruyarak güç ve ihtişam içinde geçirdiği gösterilmiştir.

Bu bölüm hem Büyükada'nın hem de faytonun güç ve ihtişam sembolüyken hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin ilan ettiği şekilde ifade edilirse 1980'den başlayarak adım adım nasıl zulmün ve esaretin sembolü haline dönüştüğünü keşfetmeyi hedeflemiştir. Bir başka ifadeyle bölümde amaçlanan fayton meselesinin 1980 sonrası başlayan, 2020 yılında fayton kullanımının son bulmasına yol açan değişim ve dönüşüm dinamiklerini mercek altına almaktır. 2019 yılının Aralık ayında Büyükada'ya dev çukurların kazılmasıyla birlikte hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin başlattığı Yaşam Nöbeti eylemi sırasında 2020 yılının Ocak ayında fayton kullanımının son bulması dikkate alınarak bu bölümde 1980'den Büyükada'ya dev çukurların kazıldığı 2019 yılı sonuna, bir sonraki bölümde dev çukurların kazılması sonrasına odaklanılmıştır.

Bu bölümde 1980 sonrasından 2019 yılı sonuna fayton tartışmaları iki kısımda incelenmiştir. Bölümün birinci kısmında hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin fayton meselesine dahil olmasına yol açan değişim ve dönüşüm dinamikleri 1980 sonrasından 2010'a incelenmiştir. Bölümün ikinci kısmında toplumsal hareketin fayton meselesine dahil olduğu 2010 sonrası 2019 sonuna adım adım analiz edilmiştir.

3.1. 1980'den 2010'lara

Bu kısımda fayton hareketinin fayton tartışmalarına dahil olmasına yol açan 1980'den 2010'lara uzanan değişim sürecine odaklanılmıştır. Bu kısımda 1980'den 2000'lere fayton probleminin nasıl oluştuğu ve 2000'lerden 2010'lara fayton probleminin nasıl derinleştiği incelenmiştir.

3.1.1. 1980'den 2000'lere

Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği gibi 1980'lere kadar Türkiye'nin pek çok bölgesinde ve yazlık semtlerinde olduğu gibi İstanbul'un da pek çok semtinde motorlu araçların yaygınlaşmasıyla varlıklarını kaybeden faytonlar sadece motorlu araç kullanılmayan Adaların yegâne vasıta aracı olma özelliğini de esnaf grubu olarak niteliğini de koruyarak kullanılmaya devam etmiştir.

Faytonculuğun 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra zamana yayılı olarak yaşamdan çekilmeye başlamasıyla faytonun yaşamın merkezinde bulunduğu Büyükada'ya, Türkiye'nin Urfa, Samsun, Malatya gibi illerinden ve İstanbul'un Yeşilköy, Kazlıçeşme, Erenköy gibi farklı semtlerinden faytoncu esnafının geldiği Büyükada'daki ustaların bilgi ve becerilerini birbirlerine aktararak mesleğin saygınlığını koruduğu bu araştırmada ulaşılan hem yazılı kaynaklardan hem de aşağıda yer verildiği gibi görüşme yapılan katılımcıların anlatımlarından anlaşılmaktadır.

> "Büyükada'ya fayton koşmaya eskiden İstanbul'un Yeşilköy, Kazlıçeşme, Zeytinburnu, Kadıköy, Erenköy gibi farklı yerlerinde arabacılık yapan da Urfa'dan eli terbiye tutan, attan en iyi anlayan adam da geldi, bir Urfalı atçının atla ilgili neler bildiğini biz ondan öğrendik. Malatyalı da geldi, onun da ne bildiğini ondan öğrendik. Samsun'dan da geldi usta bir faytoncu o da Büyükada'da fayton koştu Samsun arabacısının da ne bildiğini ondan öğrendik…Büyükada'da benim çok şey öğrendiğim ustalarım vardı…Sonra ne mi oldu, nasıl mı oldu?" (K35, Adalı).

Bu araştırmanın saha verileri, fayton meselesinin 1980'lerden sonra Türkiye'de uygulan politikalarla şekillenmeye devam eden günümüz Türkiye'sinin faytonlar ve atlara odaklı perspektiften yansıması olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Görüşülen katılımcıların anlatımlarında, fayton meselesini Türkiye'de planlanmadan, düşünülmeden, anlık kararlarla sürdürülen sosyal, politik, ekonomik, kültürel yaşamın tipik bir örneği gördükleri ifade edilmiştir.

> "Tipik bir Türkiye klasiği yaşananlar. Düşünülmeden, planlanmadan ben yaptım oldu, ben istedim oldu. Hele bir yola çıkalım da bakarız." (K22, Adalı).

> "Biz hayvanlara bakacağız. Hayvanlar ayna olacak. Ve biz o aynada nasıl insan olmak istediğimize karar vereceğiz." (K8, HHH).

"At Türkçede murattır derler. At murat falan değil at mirattır. Mirat da aynadır. Baktığın zaman halini görürsün. Bu meselede öyle." (K25, Adalı).

"Belki Türkiye toplumunun laboratuvarı, kısa bir örneği, bu meselede kullanılan mantığın benzerleri başka meselelerde de aynı şekilde karşımıza çıktığı için %100 tereddütsüz söylüyorum, söylediklerimi…Hep aynı hikâye bugünü geçirelim, yarına yaparız." (K46, Adalı).

Aşağıda Büyükada Fayton Meydanı'ndan bir görüntü paylaşılmıştır.

Fotoğraf 2. Büyükada Fayton Meydanı Görseli

Kaynak: Bulutoğlu, H. (2018). Adalar, faytonlar ve atlar. *Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi, Z Dergisi*, (3), 428-435.

Büyükada'nın, 1980 yılından sonra sadece faytonlarının değil tüm değerlerinin tartışmalara konu oluşturacağı yıllara başlamakta olduğu 1983 yılında Eski Londra ve NATO Büyükelçisi sıfatıyla Muharrem Nuri Birgi'nin Büyükada'nın Türkiye'nin siyasi yaşamındaki, edebiyatındaki yerini hatırlatarak, tahriplerden korunması Adaların SİT alanı yapılması gereği için dönemin Kültür ve Turizm Bakanlarına Adalılar adına ısrarlı bir tutum sergileyerek tekraren yazdığı "Ada mimarisinin kurtarılması için, acil olarak "Sit Bölgesi" kararı alınmasının zaruri olduğu kanısındayız. Ve gereğini istirham ediyoruz." şeklindeki ifadenin yer aldığı mektubundan anlaşılmaktadır (Bulutoğlu, 2014, s. 21-26).

Adalıların SİT ilanı için gösterdiği çaba sonuç vermiş ve Adalar 21 Temmuz 1983 tarihinde kabul edilen 2863 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983) kapsamında, 31 Mart 1984'de Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 234 sayılı kararı ile Sit alanı ilan edilmiştir. Koruma Kurulu kararlarıyla Adaların tescilli yapıları ile tarihi yapısının devamının sağlanması

ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için fayton, yaya, bisiklet trafiğine ilişkin düzenlemeler yapılmış, bütün yolları prensipte yaya olarak belirlenmiş, motorlu taşıt trafiği olamayacağı ve bu özelliğin kısmi bile olsa bozulamayacağına ilişkin kararlarla Adalar koruma altına alınmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Karar, 2013).

Aynı yılın önemli bir diğer gelişmesi 25 Mart'ta ilk kez yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimi olmuş ve Büyükada'nın merkezi olduğu Adalar İlçesi bağımsız belediye olarak yönetilmeye başlanmıştır (T.C. Yüksek Seçim Kurulu, 1984). İmar Planı için gerekli 1/5000 ve 1/1000 ölçekli haritaları hazırlanan Adalar, 1985 yılında Koruma İmar Planı'nın Belediye tarafından 2 yıl içinde yapılmasını, bu plan yapılıncaya kadar da "Geçici Yapılanma Koşulları"nın geçerli olacağını hükme bağlayan kararın alınması, imar planı için hazırlanan haritaların belediyeler tarafından bir türlü onaylanamaması sebebiyle imar kıyımına sahne olmaya başlamıştır (Akpınar, 2014, s. 422-429; Erdenen, 2014, s. 282-284).

1980 sonrasında yetkili kurumların Büyükada'nın tüm değerlerini tehdit eden süreci nedense göremediği, doğayı ve tarihi yok eden bir imar düzenine, kaçak, kapkaççı yapılara, betonarme apartmanlara, para hırsıyla gözü dönmüş yapsatçılara, yüzlerce yapıdan çıkan hafriyat topraklarını denizine dökerek kıyılarına dolgu yapan, kıyılarının cennet pastoral görünümünü ona kaybettiren, doğayla bütünleşmiş Arnavut kaldırımlarını söküp yollarına asfalt döşeyen inşaat furyasına teslim edildiği belirtilmiştir (Akpınar, 2014, s. 259, 382, 403, 417-423; Erdenen, 2014, s. 282-284).

Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, Adaların imar planına sahip olmadığından söz edilmiştir. Adalıların ifadelerinde, 1980'lerden sonra ve özellikle 1990'dan sonraki yıllarda geçici şartlarda verilen izinlerle kat sayısı ya da verilen farklı izinler doğrultusundaki yapılaşmalarla Adalarda önem verilen tek şeyin inşaat haline gelmiş olmasını Adaları yavaş yavaş öldürecek, yok edecek sürecin başlangıcı kabul ettikleri görülmektedir.

> "Adaların imar planı hiç olmadı, baştan beri yok. İmar planı olmayan yerlerde kurullar geçiş dönemi yapılaşma koşulları ilan ederler ve bu geçiş dönemi yapılaşma koşulları içinde bazı şeyler yapabilirsiniz." (K2, Adalı).

"1984'te yanılmıyorsam bir plan yapıldı ama o plan iptal edildi ve geçici şartlarla imar izni verildi. Bu izin Adalar için cinayet oldu gerçekten. Örneğin izin altı buçuk metreydi ama yani bu kotlarda oynamalarla 4-5-6 katlı konutlar yapılabildi. 1980'den sonra ama özellikle 1990'lardan itibaren Adalarda en önem verilen şey inşaattı." (K40, Adalı).

Görüşme yapılan Adalılar, Adaların 1980'den sonra yaşadığı değişimin sadece doğayı, mimari yapıları değil Adalıların bakış açısını da zamanla etkilediğini belirtmiştir. Adalı katılımcılar tarafından, politik uygulamalara kolayca uyum sağlayan Adalıların her şeyin ticarileştirilmesini doğal kabul etmeye, geçici yapılanma koşullarının kendine sunduğu imkanlardan yararlanma fırsatını kullanmaya başladığı ifade edilmiştir. Görüşmelerde tüketmeye dayalı yaşam tarzının kabul gördüğü Adalarda kültürel yapının hızla değişime uğramasının faytonları da değişime uğrattığı belirtilmiştir.

"İnanılmaz yıkım kararı olan ev var burada niye illa bir 50 cm ya da 1 mt daha geniş yapacak, yenileyeceksen, restore edeceksen sadık kal burası SİT kardeşim. Yok illa yapacak, bizim insanımızda da bu var." (K1, Adalı).

"Başlangıcı 1980'lerin ortaları çünkü genel bir zihniyet değişimi oldu her şeyde. Adalıların da zihniyeti değişti. Tüketmeye dayalı yaşam tarzının kabul görmesiyle bağlantılı bir süreç…buradaki evlerin içinde planı, şuyu buyu ihlal etmeyen ev sayısı 1-2'dir…Galiba bir Rus atasözüydü "camdan evin varsa komşunun camına taş atma" yani şimdi kim kimi neyle suçlayacak, nasıl diyecek dese birine, o sana sen de bunu yapmamış mıydın demeyecek mi." (K44, Adalı).

"1980'lerde Ada yolları asfaltlanmaya başladı. İnsanımız bunu alkışladı, asfaltın temizlik olduğunu zannetti. Benim Adamı sen neden asfaltlıyorsun diyemedi…Halbuki Ada'da son dönemlerde şikâyet konusu olan fayton atlarının dışkı kokusunun kaynağı asfalt yollardı…atların bu asfalt yolda ayağı kayıp düştü." (K25, Adalı).

"Fayton ve faytonculuk Ada'nın yaşamıyla birlikte yozlaştı." (K27, Adalı).

Araştırma bulguları, Adalıların kültür yapısının değişmesine demografik yapısındaki değişimin etki ettiğini göstermektedir. Büyükada'nın 1980'leri Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs Olayları ve Kıbrıs Barış Harekâtı gibi politik

gelişmeler sebebiyle gayrimüslim nüfusunu tamamen kaybederek karşıladığı hatırlanmalıdır. Adalıların konuyla ilgili anlatımlarına göre 1980'den sonra Büyükada'da demografik yapı aldığı göçlerle değişime uğramıştır. Görüşmelerde Adalı katılımcılar demografik yapı değişiminin beraberinde Adalı olma, Adalı hissetme duygusunu gittikçe daha az hisseden yeni Adalıların oluşmasına yol açtığından söz etmiştir. Görüşmelerde Erzincan, Sivas, Tokat, Malatya, Muş gibi illerden gelen göçlerin zamanla hemşeri ilişkileri üzerinden belli illerde yoğunlaştığı, Büyükada'nın 1990'dan sonra özellikle Van'dan yoğun göç almaya başladığı vurgulanmıştır. Adalı katılımcıların anlatımlarında, demografik yapı değişimiyle paralel şekilde Büyükada'da faytoncuların çoğunluğunu oluşturan Rum ve Ermenilerin yerini 1980'den sonra Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki illerden göç edenlerin, zamanla hemşeri ilişkileri üzerinden belli illerden göç edenlerin, 1990'dan sonra Doğu illerinden özellikle de Van'dan göç edenlerin, 2000'den sonra da çoğunlukla Van'dan göç edenlerin aldığı ifade edilmiştir. Görüşmelerde faytoncuların süreç içinde Adalı faytoncu değil Erzincanlı, Sivaslı, Malatyalı, Muşlu vb. 2000 sonrasında da çoğunlukla Vanlı faytoncu haline geldiği belirtilmiştir.

> "Zaman içinde faytonlar biz Müslümanların eline geçmeye başlıyor…çeşitli illerden Ada'ya gelen vatandaşlarımız bu işi yapmaya başlıyor." (K24, Adalı).

> "Faytonlar özellikle 90'lardaki Doğu göçleriyle birlikte oluşan nüfus değişimiyle birlikte değişime uğramıştır." (K25, Adalı).

> "1990'dan sonra…özellikle de Van'dan göçenler oldu." (K40, Adalı).

> "2000'den sonrası diyebilirim arabacılar içinde Doğu'dan gelenler özellikle Van'dan gelenler yoğunlaştı." (K33, Adalı).

2012 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçları anlatımları destekler niteliktedir. Yapılan araştırmada Adalıların sadece %4'ünün Adalar doğumlu olduğu, Adaların çok sayıda ilden göç aldığı, en çok göç aldığı illerden birinin Van olduğu belirtilmiştir. Araştırmada, 1940 öncesi adaya gelmiş olanların %75'inin kendini Adalı olarak hissettiği, Adalı hissetme duygusunun yıllar içinde azaldığı, 1981-2000 arasında gelenlerin %38'inin, 2001-2012 arasında gelenlerin ise %24,5'inin kendini Adalı olarak hissettiği, en son adaya göç eden grupta iller düzeyinde hemşerilik

kimliklerinin oranının %42,9 ile en yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır (Adalı Dergisi, 2014).

Görüşme yapılan Adalılar, faytoncu esnafının değişime uğramasının faytoncularla fayton, at, Ada ve Adalılar arasındaki ilişkileri de değişime uğrattığından söz etmiştir. Anlatımlarda, zamanla Ada'da doğan, yaşayan, evlenen, Adalıların sosyal yaşamını paylaşan, güvenilir bulunan, kıyafeti, arabasına gösterdiği özeni, atlarıyla kurduğu ilişkiyle hayranlık ve mesleğine saygı uyandıran faytoncuların azaldığı, eski faytoncuların zamanla azalmasına yaşanan hemşericilik, rekabet, zor durumda bırakma, şiddet, mobing gibi sebeplerin yol açtığı ifade edilmiştir.

> "Bildiğimiz tanıdığımız iç içe yaşadığımız faytoncular yok muydu hala vardı…Bu faytonculara çoluğumuzu çocuğumuzu emanet ederdik, çocuğumu karşıla derdik tanırdı o çocuğumuzu bizde onu." (K16, Adalı).

> "Ada'nın sosyal yaşamına katkıda bulunmayan faytoncular oluştu." (K17, Adalı).

> "Faytoncuların bir kısmının belki rekabet, şiddet, mobbing gibi tahmin edilebilecek sebeplerle yavaş yavaş işi bırakmasıyla faytoncu esnafının hem Adalılarla hem hayvanlarıyla ilişkileri değişmiştir." (K2, Adalı).

> "Memleketinde, köyünde ineği, tosunu, karısının kolundaki bilezikleri ne varsa satıp Büyükada'da fayton aldılar…Bir tane faytonu fazla fazla para vererek alan bu adam ertesi sene amcaoğlunu getirdi Ada'ya o da kardeşini getirdi…derken faytonlar mesleğinin ehli olmayan bu insanların eline geçti" (K35, Adalı).

Adalılarla yapılan görüşmelerde, Ada'ya hemşeri ilişkileriyle para kazanmak için gelen, atlarıyla para kazandırdığı için ilişki kuran, para kazandırdığı için faytonculuk mesleğini yapan, kendi hemşerileriyle hayatı paylaşmaya yakın duran faytoncuların eski faytoncuların yerini aldığı, faytoncularla Adalılar arasında sınırlar oluşmaya başladığı, fayton meydanının Adalıları bir araya getiren ortak yaşam alanı olmaktan gittikçe uzaklaştığı anlatılmıştır.

> "Faytoncular fayton ve atları sadece para kazanmak için satın alıp kullanır oldular." (K40, Adalı).

"Para hırsı öne geçiyor, zamanla da Adalılarla faytoncular arasında sınırlar oluşuyor." (K27, Adalı).

"…fayton meydanı yaşam alanı olmaktan uzaklaştı Adalılar açısından." (K17, Adalı).

Verilerden 1980'lerden sonra sahipleri değişen, Ada'yla, Adalılarla, atla kurduğu ilişkisi farklılaştığı anlaşılan faytonların sayısı da denetim ve kontrol usulü de değişime uğramıştır. Adaların 1984'te bağımsız bir belediye olmasıyla ulaşım hizmetleriyle ilgili yetki Adalar İlçe Belediyesi'ne geçmiş, faytonlar da Adalar İlçe Belediyesi'nin denetim ve kontrolüne girmiştir. Sayıları 1964'de 160, 1974'de 187 olan ve İstanbul Kamyoncular Derneği'ne bağlı olarak hizmet veren faytonların sayıları 1984 yılında 214'e çıkarılarak önce Adalar Faytoncular Derneği'ne, 1985 yılında ise aynı yıl kurulan Adalar Motorsuz Kara Taşıtları Odası'na, sayıları 1986 yılında 277'ye çıkarılarak aynı yıl kurulan Adalar Arabacılar ve Motorsuz Kara Taşıtları Esnaf Odası'na bağlanmış, plakaları da Adalar Belediyesi tarafından verilmeye başlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Raporu, 2019).

Sahada görüşülen Adalı katılımcılar da İstanbul Kamyoncular Odası'na kayıtlı faytoncu esnafının Hasan Ünal başkanlığında önce dernek, 1980'den sonra ise meslek odası statüsü kazandığını ifade etmiştir. Adalılar, 20 yıl kamyoncular odasına bağlı kâhya olarak, 20 yıl dernek ve oda statüsünde olmak üzere 40 yıl boyunca faytoncu esnafını Hasan Ünal'ın temsil ettiğini, esnaf odasına 2000'den sonraki yıllarda sırasıyla 1 yıl kadar Hıdır Ünal'ın ve 2 dönem Hüseyin Çülpan'ın, sonra tekrar 1 dönem Hasan Ünal'ın ve 2017 yılı sonrasında ise tekrar Hıdır Ünal'ın başkan olduğunu belirtmiştir. Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, 1986 yılında Esnaf Odası statüsü kazan faytoncuların aynı yıl arttırılarak 277 olan fayton sayılarında sonraki yıllarda resmi bir değişim yapılmadığı ifade edilmiştir.

"1980'den sonra da 277 tane oldu bütün Adalardaki faytonların sayısı." (K33, Adalı).

"Fayton sayısında azalma çoğalma olmuyor sonrasında çünkü dondurmuşlardı sayıyı." (K24, Adalı).

Adalı katılımcıların görüşmelerde, faytonunun resmi denetim ve kontrolünden daha çok yan sektörleri ve aileleriyle birlikte Ada'da oluşturdukları oy potansiyeliyle

ilgilenen yerel yönetimlerin faytonculara tavizler vermeye, oy potansiyeli oluşturduğunun farkına varan faytoncuların da yönetimlerden tavizler istemeye başladıklarına dikkat çektikleri görülmektedir.

> "Buranın belediyeye çevrilişiyle birlikte buradaki yerel gruplara taviz verme dönemi başlıyor." (K46, Adalı).

> "Ehliyeti de ruhsatı da İlçe Belediyesi vermeye başlıyor. İlçe Belediyesi ne yapıyor, siyasi davranıyor. Nasıl davranıyor benim bir tanıdığıma 17 yaşında diyelim çalışmak istiyor faytonda rica ediyorum 3 ayı var 18'i doldurmasına diye bir ehliyet veriliyor. Yani çürüme böylece başlıyor aslında." (K24, Adalı).

> "…yönetimlerin arabacı kardeşlerimizi üzmeyelim onlar bizim oy verenimiz dedirten demokrasi algıları çürümeye sebebiyet vermiş, zaman içinde kendilerine çok önemli güç vehmeden bu nüfus bize dokunulmaz demiştir." (K25, Adalı).

Saha verileri, faytoncular ve politik yapı unsurları arasında kurulan etkileşimin Adalardaki demografik yapı değişimiyle ilişkili olduğunu, faytoncuların Adalarda hem aileleri hem de yan sektörleriyle önemli bir nüfus oluşturduğunu göstermektedir. Verilerden hareketle, faytoncuların hemşeriliğe dayalı enformel dayanışma ağları ve sahip oldukları oy potansiyeli doğrultusunda Adalar Belediyesi'yle, Adalar Belediyesi'nin de faytoncularla ilişki kurdukları, kurulan bu ilişki şeklinin faytonculuk sektöründe denetim ve kontrolde aksaklıklara yol açtığı ve sektörü formel kurallardan uzaklaştırdığı düşünülebilir. Nitekim Aytaç (2018), çalışmasında hemşeriliğe dayalı enformel dayanışma ağlarının birer siyasal örgüt gibi siyasal karar alma sürecine nüfuz edebildiğini, dahası birer baskı grubu olarak işlev gördüğünü belirtmiştir. Aytaç, hemşeri gruplarının çıkar ve beklentileri doğrultusunda bulundukları bölgedeki siyasi partilerle ilişki kurduklarına ve kendi çıkarları ve beklentileri yönünde siyasi partilere, liderlere destek verdiklerine, kendi hemşerileri etrafında organize oldukları, siyasal faaliyetlere katıldıkları, yerel ve merkezi seçimlerdeki eğilimleriyle siyasal haritanın şekillenmesini büyük oranda etkilediklerine dikkat çekmiştir. Bu araştırmanın bulguları Aytaç'ın çalışmasını destekler niteliktedir. Hemşeriliğe dayalı enformel dayanışma ağlarına sahip faytonculuk sektörü ve Adalar Belediyesi'nin karşılıklı çıkar ve beklentiler doğrultusunda etkileşim kurdukları söylenebilir. Bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında faytonculuk sektörünün politik yapı unsurları üzerinde kurduğu baskı ve etkileşimin

devam edeceği ve Adalar Belediyesi'yle sınırlı kalmayacağı, bu durumun yol açtığı formel kurallardan uzaklaşma ya da denetim ve kontrol aksaklıklarının da sadece faytonculuk sektörüyle sınırlı kalmayacağı Ada'daki denetim ve kontrolleri aksatacağı, Ada'yı formel kurallardan gittikçe uzaklaştıracağı çalışmanın ilerleyen kısımlarında görülecektir.

1980 sonrası sürecin ortaya çıkardığı koşullar faytonlar konusunda yasal bir düzenleme yapılması ihtiyacı oluşturmuş, 1998 yılında 25.12.1998 tarih ve 1998/138 sayılı İl Trafik Komisyonu (İTK) kararı ile Adalarda fayton taşımacılığı konusunda ilk kapsamlı önlem paketi açıklanmıştır. İTK kararlarıyla Büyükada'da 226, Heybeliada'da 30, Burgazada'da 21 fayton olmak üzere Adalarda üst sınır olarak kabul edilen 277 faytonun bulunduğu kayıt altına alınmıştır. Faytonların tescil işlemlerinin İlçe Belediye Başkanlığınca yürütülmesi, işlemler yerine getirilirken İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Esnaf Odası ile iş birliği yapılması karara bağlanmıştır. Faytoncuların esnaf odasına kayıtlı olması, Adalar'da ikamet etmesi, Aile geçimini bu yolla sağladığını belirtmiş olması hak sahiplerinde aranacak şartlar olarak sıralanmış, bir kişiye en fazla 2 fayton tescil edilmesi, eşine ve 18 yaşından küçük çocuklarının adına tescil işlemi yapılmaması, plaka devrinin yasaklanması kararı alınmıştır. Atlara sağlık karnesi çıkartılması, atların sağlık kontrollerinin ve denetimlerinin nasıl yapılacağı, fayton sürücülerinin kıyafetleri, atların ormanda ya da yollarda başıboş dolaşmasının engellenmesi, fayton için sürücü belgesi almak isteyen sürücülerde aranacak koşullar, belgesi olmayanların sürücü olarak çalıştırılmaması konularında düzenlemeler yapılmıştır. Tescili yapılan tüm faytonlarda sürücü belgesi, tescil belgesi, teftiş karnesi, 2 adet plaka, atlara ait sağlık karnesi, çalışma karnesi ve Trafik sigorta poliçesinin bulundurulmasına, ayrıca fiyat tarife listesinin ve faytonların uyacakları kuralların herkesin görebileceği bir şekilde faytonlarda asılı bulundurulmasına yönelik kararlar alınmıştır. Tüm faytonların ilgili vergi dairesine kayıtlarının sağlanması, kurallara uymayan faytonculara verilecek cezalar hükme bağlanmıştır (Adalı Dergisi, 2018a; Bulutoğlu, 2018, s. 432).

Fayton meselesinde 1998 yılında İTK tarafından alınan kararların 1980 ve 2000 arasında faytonlarda problemlerin oluştuğuna kanıt kabul edilebilir. 1980 sonrasında fayton meselesinin oluşmasına ya da İTK kararlarının alınmasına faytonların sahiplerinin, sayılarının, kullanma usullerinin değişmesinin, faytoncuların

faytonla, atla, Adayla, politik yapı unsurlarıyla kurdukları ilişki biçiminin yol açtığı belirtilebilir. Fayton meselesini çözümlemek için İTK kararlarıyla yapılan yasal düzenlemenin, alınan tedbir kararlarının ya da cezai hükümlerin gereklerinin Büyükada'nın 2000'li yıllarında uygulanamayacağı görülecektir.

3.1.2. 2000'lerden 2010'lara

2000'li yılları 1980 sonrası koşulların yarattığı problemlere çözüm sağlayacak yasal bir düzenlemeyle karşılayan faytonların, 2004 yılında 5216 numaralı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'yla (2004) ulaşım hizmetleriyle ilgili yetkinin kurulan Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME)'nin sorumluluğuna verilmesi denetim ve kontrol yetkisini tekrar değişime uğratmıştır. Saha görüşmelerinde ilgili gelişmeye değinen Adalı katılımcılar, İlçe Belediyesi yönetimlerinin faytonculara vermeye başladıkları tavizlerin İBB'de de aynılıkla devam ettiğini, faytoncuların da siyasal yönetimlerin tamamı tarafından oy potansiyeli olarak görüldüklerini iyice öğrendiklerini ifade etmiştir. Adalılara göre, faytonların İlçe Belediyesi'ne geçişiyle başlayan denetim ve kontroldeki aksaklık ve tavizler İBB'ye geçiş sonrasında da devam etmiş, siyasi pratikler faytonlarda çürüme meydana getirmiştir.

> "Ve bence temel mesele Büyükşehir yasasıyla faytonların İBB sorumluluğuna girişiyle başladı." (K13, Adalı).

> "2004'te denetim ve kontrol yetkisi İBB'ye geçiyor. İBB'de de çürüme devam ediyor. Bundan sonrasında da ne İlçe ne İBB yönetimi yeterli düzenleme yapmıyor." (K24, Adalı).

> "Herkes suç işleyip birilerini arkasına alıyor. Particilik araya giriyor, adam bulurum şunu yaparım bunu yaparım, çürüme devam ediyor." (K33, Adalı).

2004 yılında denetim ve kontrol yetkisi İBB'ye geçen faytonlarla ilgili 2005 yılında Adalar Belediye Meclisi harekete geçmiştir. Adalar Belediye Meclisi tarafından faytonla ilgili sorunlar ve çözüm önerileri için komisyon kurulmuş, kamu kesimi, yerel yönetim ilgilileri, sürücüler ve Adalılarla iş birliği yapılarak rapor hazırlanmıştır. Atların, çipler yardımıyla sağlık kontrolünden çalışma saatlerine kadar hemen her konuda izlenmesi, sürücülük koşulları da dâhil İTK kararlarının tamamının takip edilmesi, sürücü eğitimlerinin devreye sokulması yönünde kararlar içeren rapor

doğrultusunda yönetmelik hazırlanmıştır. Ruhsat ve tescil, faytonlarda, atlarda, sürücüde aranacak şartlar, kılık kıyafet, at ahırları, at bakımını yapacak seyisler ve faytonlar için trafik kurallarını düzenleyen yönetmelik İBB'ye onaylanması için gönderilmiştir (Adalar Belediyesi, 2005; Adalı Dergisi, 2018a, Bulutoğlu, 2018, s. 434).

Hazırlanan yönetmelik üzerine dönemin Adalar Kaymakamı Mevlut Kurban, faytoncular dahil herkesin var olan durumdan rahatsızlık duyduğunu ve iyileşme talep ettiğini İBB Meclisi'nin yönetmeliği onaylaması ardından yönetmeliğin yasa gibi yürürlüğe gireceğini açıklamıştır. Kaymakam Kurban, Kaymakamlık, Belediye Başkanlığı, Emniyet Müdürlüğü ve Esnaf Odası koordinasyonuyla uygulanacak yönetmeliğin uygulamada denetim görevini Belediye Zabıtası ve Emniyetin yerine getireceğini, denetim için personel ayırılacağını ve kesinlikle uygulanacağını ifade etmiştir (Adalı Dergisi, 2018a). 2005 yılında faytonların problemlerinin çözümlenmesi konusunda Adalar Belediyesi, İBB ve Kaymakamlığın ortak bir yaklaşıma ve kararlılığa sahip oldukları söylenebilir.

2005 yılında Adalar için önemli bir diğer gelişme İBB Başkanı Kadir Topbaş'ın Adalara doğalgaz geleceğini açıklaması olmuş (Hürrriyet, 2005a), 2006 yılına gelindiğinde Adalar doğalgaza kavuşmuştur. İBB yönetimi Adaların doğalgaz kullanmaya başlamasıyla ısınma sorununun halledileceğini ve Adaların kışın yerleşik nüfusunun 100 bini bulmasının beklendiğini belirtmiştir (İstanbul Gaz ve Doğalgaz Dağıtım Anonim Şirketi Faaliyet Raporu, 2006, s. 78-79). Gelişmeye görüşlerinde yer veren Adalı katılımcılar, doğalgazın gelişinin Adalılarda kışlık nüfusu değiştireceği ve bunun Adanın sosyal dokusuna zarar vereceği düşüncesiyle endişe yarattığından, doğalgazın gelişiyle Ada'daki hayatın konforunun arttığından, Adaya kalıcı yerleşmeyi seçenlerle nüfusta bir canlanma yaşandığından söz etmiştir.

> "Doğalgaz geldiğinde de endişe duyanlar çoktu, kışlık nüfus gelecek, Ada'nın sosyal dokusu bozulacak, değişecek diye kızanlar oldu." (K2, Adalı).

> "Ada'nın doğalgazsız olduğu, daha ıssız olduğu dönem, doğalgazın gelişiyle birlikte bir çıt daha değişti." (K46, Adalı).

"Doğalgaz Ada'ya girdikten sonra Ada'ya bir de konforlu yaşama alışmışların göçü başladı. Bu göçlerle birlikte şehirdeki konforu Ada'ya taşıma isteği oluştu." (K5, Adalı).

Adalara doğalgazın gelişi sonrasından günümüze Adalar nüfusu Tablo 1'de paylaşılmıştır.

Tablo 1. Adalar Nüfusu

Yıl	Nüfus
2023	16,325
2022	16,690
2021	16,372
2020	16,033
2019	15,238
2018	16,119
2017	14,907
2016	14,478
2015	15,623
2014	16,052
2013	16,166
2012	14,552
2011	13,883
2010	14,221
2009	14,341
2008	14,072
2007	10,460

Kaynak: 28 Aralık 2023 tarihinde https://www.nufusu.com/ilce/adalar_istanbul-nufusu adresinden edinilmiştir. Tablo 1 "araştırmacı tarafından derlenmiştir".

Tablo 1'deki veriler Adalıların söz ettikleri gibi 2006 yılında doğalgazın gelişi sonrasında Adalar nüfusunda canlanma oluştuğunu özellikle 2007 yılında 10.460 olan nüfusun 2008 yılında 14.072 olduğunu göstermektedir. Tablo 1'de, Adalar nüfusunun sonraki yıllardan günümüze genel bir ifadeyle 14.000 ila 16.000 arasında seyir izlediği ve Adalar nüfusunda ciddi bir değişiklik oluşmadığı görülmektedir. Verilerden hareketle, yönetimin Adalardaki nüfusu 100 bine ulaştırma hedefine varamadığına dikkat çekilmelidir. Yönetimin Adaların yerleşik nüfusunu arttırma hedefinden 2006 sonrasında da vazgeçmeyeceği, Adalıların da Adaların yerleşik nüfusunun arttırılması hedefinden duyduğu endişeyi taşımayı sürdüreceği çalışmanın ilerleyen kısımlarında görülecektir.

Adalarla ilgili altyapı çalışmalarına yatırımı hızlandıran İBB, aynı yıl faytonculuk sektörüne de yatırım yapmış, 2006 yılında Büyükada'da ahır inşaatına

başlamıştır. 2008 yılında işletmesi İBB paydaşı İstanbul Otopark İşletmeleri Ticaret Anonim Şirketi (İSPARK)'ne verilen ahırlar, 20 bin metrekare alanda bir giriş kontrol kulübesi, 80 yatak kapasiteli bir seyis evi, bir sosyal tesis binası, 14 blok (at ahır) olmak üzere 140 fayton kapasitesiyle işletmeye açılmıştır. Ahırların 5 yıldızlı otel konforunda olduğu, 4 milyona (YTL) yakın bir maliyetle tamamlandığı, faytonların gelişi güzel yağmurun, çamurun içinde kalmalarına son verildiği, elektrik su giderleri fayton sahiplerine ait olmak üzere fayton sahipleriyle sembolik bir kira bedeli karşılığında sözleşme yapıldığı belirtilmiştir (Alyanak ve Demir, 2018; Adalı Dergisi, 2018a; Bulutoğlu, 2018, s. 434). Yönetimin devamında ahırların yapılacağı sözünü verdiği ancak kaçak ahırlar olarak nitelendirilen barınaklar yerine ne Büyükada'ya ne de diğer Adalara ahır yapılmadığı anlaşılmaktadır (İdemen, 2020). Saha görüşmelerinde konuya değinen Adalı katılımcılar, yönetimin sektöre yaptığı tek yatırımın ahırlar olduğunu ifade etmiştir. Adalılar 277 faytona sahip sektörün İBB'nin Büyükada'ya yaptığı modern ahırlarına 140 faytonu kavuşturduğunu, açıkta kalan faytonların, faytoncuların kendi imkanlarıyla Aya Nikola, Yörükali, Tepeköy gibi çamlık alanlarda elektrik, su çekerek oluşturduğu çadır, baraka benzeri izbe ahırlarda kaldığını anlatmıştır.

> "Devletin yaptığı yatırım sadece budur. Yapılan ahırlar dışında kalan faytonlar için elektrik çekildi, su çekildi insanlar orada çadırda, barakalarda kendi olanaklarıyla yaşamaya başladılar." (K24, Adalı).

> "Burada (Büyükada) 226 tane fayton var, yaptığınız ahır sayısı 140. Ahırların bulunduğu yerler çamur içinde hiçbir temel ihtiyacınızı giderecek yapı yok, lavabo yok, su yok." (K7, Adalı).

> "Azaltmıyorsan niye 140 tane faytonluk yer yapıyorsun, Yörükali, Aya Nikola'da, kaçak at ahırları oluşuyor buna da göz yumuyorsun." (K4, Adalı).

Görüşülen Adalıların anlatımlarında 277 faytona neden 140 faytonluk ahır yapıldığını sorguladıkları söz konusu dönemde, yapılan toplantı ve açıklamalar yönetim birimlerinin ve faytoncuların fayton sayısının azaltılması konusunda anlaşmaya vardıklarını göstermektedir. İBB'nin O8/03/2007 tarih, 2007/3-2 nolu UKOME toplantısında Büyükada'da 227 fayton olduğu, bunlardan 180-200 faytonun aktif olarak çalıştığı, faytonlar için 140 adet ahırın mevcut olduğu, mevcut faytonlardan 50 adedinin plakalarının gerektiğinde kullanılmak üzere İBB uhdesine

alınması hususunun karara bağlanması talep edilmiş, teklifin UKOME'ye getirilmesine karar verilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2007).

2007 yılının Kasım ayında Esnaf Odası Başkanı Hıdır Ünal, faytoncu esnafının daha kaliteli hizmet verebilmesi için sayının düşmesi gerektiğini, kural dinlemeyen faytoncuları bildiklerini ve bunların eleneceğini, tasfiye edilecek faytonlar için en az 15 en çok 25 bin lira gibi bir bedel ödeneceğini, fayton sayısı 180'e düşerse sorunların çözüleceğine inandığını belirtmiştir. 2008 yılının Şubat ayında Esnaf Odası Başkanı Hüseyin Çülban da 47 tane faytonun satın alınması için Değerlendirme Komisyonu kurulması ve fayton başına 50.000 YTL verilmesi gerektiğini açıklamıştır. Fayton sektörünün temelinde yatan sıkıntının disiplinsizlik olduğundan söz eden Çülpan, UKOME'yle yapılan toplantılarda fayton sayısının 180 olmasında anlaştıklarını ifade etmiştir (Adalı Dergisi, 2018a).

2008 yılında Adalar Kaymakamı Mevlüt Kurban da fayton sayısının 180'e düşürülmesi için Belediye, Kaymakamlık ve Esnaf Odası'nın karar aldığını, kararın onaylanması için UKOME'ye gönderildiğini açıklamıştır. Kaymakam Kurban, derme çatma yerlerde kalan faytoncular için yapılan 140 tane ahırın kıymetinin bilinmesi gerektiğini, faytoncuların bazılarının 5-10 faytonu bulunduğunu, bu kişilerin başka bir yerde hiçbir iş yapamamış kişileri Adalara getirip fayton sürücüsü yaptıklarını, bu faytoncuların Adanın imajını bozduğunu vatandaşın tahammülünün kalmadığını vurgulamıştır. Kurban, faytonlarla ilgili durumun düzelmemesi halinde yetkililerin ulaşım sorununu çözmek için raylı, akülü gibi toplu taşıma sistemlerinden birini tercih edebileceklerini, başka mekanizmalar düşüneceklerini, o noktaya doğru gidildiğini ifade etmiştir (Adalı Dergisi, 2018a). Adalar Kaymakamı tarafından yapılan açıklamanın, faytonculuk sektöründeki problemlerin büyüdüğünü, Adalılarda ve yetkililerde oluşturduğu rahatsızlığı, tedirginliği gözler önüne serdiği söylenebilir.

Adalar Kaymakamı'nın açıklamasında yönetimin farklı mekanizmalar için harekete geçilebileceği vurgusuna da dikkat edilmelidir. Nitekim, İBB'nin farklı mekanizmalar için harekete geçtiğini atlı faytonlar yerine geçecek elektrikli faytonların üretimi için çalışma yapması göstermektedir. 2008 yılında İBB paydaşı İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (İETT) talebi üzerine atlı faytonların yerine kullanılması planlanan elektrikli faytonların üretimi için

harekete geçilmiştir. Elektrikli golf araçları ve elektrikli personel taşıyıcı araçları üreten Fayoto Elektrikli Fayton Fabrikası'nın kurucusu Haluk Şahin 22.12.2008'de elektrikli fayton faydalı model patent hakkını almış, Denizli ili Sarayköy ilçesinde yaklaşık 20 kişilik teknik ve idari ekip ihtiyaç ve taleplere uygun elektrikli fayton modelleri geliştirmiştir. Şirket misyonunu, hayvan haklarının korunması, fayton kültürünün tanıtımına katkı sağlanması hedefiyle çevre dostu ve düşük enerjili elektrikli faytonları yurt içi ve yurt dışı pazarına sunmak şeklinde açıklamıştır (Fayoto, 2018; İHA, 2018c).

Aşağıda Fayoto Elektrikli Fayton Fabrikası tarafından geliştirilen elektrikli fayton modellerinden birinin görseli paylaşılmıştır.

Fotoğraf 3. Elektrikli Fayton Modeli Görseli

Kaynak: Fayoto (2018, 1 Ekim). *Atla gel fayton.* 28 Haziran 2023 tarihinde https://fayoto.com.tr/atla-gel-fayton/ adresinden edinilmiştir.

İBB'nin elektrikli fayton üretimi için girişimde bulunuşuna görüşmelerde "…daha kaç yıl öncesinde Adalarda kullanılacak elektrikli faytonlar Denizli'de imal edilmeye başlanmıştı. Bu süreçte tek bir sorumlu yok aslında." (K13, Adalı) şeklinde yer verilmiştir. Bu girişime katılımcıların dikkat çekme sebebinin fayton meselesinin çok boyutlu ve aktörlü, karmaşık yapısını gösterdiği düşüncesi olabilir. Üretimi için 2008'de harekete geçilen söz konusu elektrikli faytonların gündemde kalmaya devam edeceği görülecektir.

2005, 2007 ve 2008 yılında yapılan çalışmalar, toplantılar, açıklamalar yönetimin sektördeki problemlerin tahammülleri tüketecek noktaya geldiğini bildiğini, tekelleşme probleminin farkında olduğunu, elektrikli fayton gibi alternatif modeller için yatırım yaptığını, yönetim ve sektörün fayton sayısının azaltılması

gerektiği konusunda fikir birliğine vardığını göstermektedir. 2000'li yıllarda faytonda özellikle sayı ve tekelleşmeden kaynaklı sorunların yanı sıra Adalılar, yönetim ve faytoncular dahil bilinen sorunlardan duyulan rahatsızlığın da arttığı, fayton probleminin derinleştiği söylenebilir. 2000'li yılları ayrıntılı olarak incelemek gerekmektedir.

Görüşme yapılan Adalı katılımcılar, 2000'li yılları nostaljik, sembolik gibi kavramlar üzerinden faytonların gündeme gelmeye başladığı, faytonlar için sürekli yeni tedbir ya da sayısının azaltılmasına ilişkin kararların alındığı ama uygulanmadığı, açıklamaların ve toplantıların yapıldığı, tüm sorunların bilindiği halde çözülemediği için daha da derinleştiği yıllar olarak değerlendirmiştir.

> "2005-2006 yıllarından sonra kamu kesimi bu düzenin bu şekilde devam edemeyeceği, buna köklü bir çözüm bulunması gerektiğini söylüyor, fayton sayısının azaltılması ve onun yerine farklı bir ulaşım düzeninde burada kurulması gibi kimi önerileri gündeme getiriyorlardı. Faytoncular da farkındaydılar sayının azaltılması gerektiğinin." (K39, Adalı).

> "2000'ler sonrası, faytonlarla ilgili pat diye UKOME kararı alınıyor, apar topar ama sonunda hiçbir şey olmuyor. İşler, sorunlar çözülmeyerek kalıyor." (K46, Adalı).

> "Faytoncuları ikna etmek için sayının azaltılması gibi şeyler söylüyorlar, ara sıra nostaljik, sembolik birkaç faytonun kalacağı gibi şeyleri gündeme getiriyor, faytoncularla pazarlık yapıyor, anlaşmaya çalışıyor ama aslında tüm bunları oyalamak için yapıyorlardı." (K33, Adalı).

Sahada görüşülen Adalılar, faytondaki tekelleşme problemine dikkat çekmiş, 1998 yılında yapılan yasal düzenleme tekelleşmenin önüne geçmeyi sağlayacak hükümler barındırmış olsa da yasal düzenlemelere aykırı şekilde yönetimler tarafından verilen tavizlerin faytonlardaki tekelleşme problemini büyüttüğünü ifade etmiştir. Adalı katılımcıların anlatımlarında, faytonu resmi olarak kendi üzerinde görünmese de çocukları, dayı, amca, kuzen gibi akrabası ya da hemşerisi, dostu, arkadaşı üzerinden edinen bazı faytoncuların, faytondan sağladığı kazançla faytona yatırım yapmayı sürdürdüğü, eski faytonculara değerinin çok üstünde paralar vererek faytonları satın almaya devam ettiği belirtilmiştir. Görüşmelerde, tekelleşme

probleminin sektör içinde kiralık çalışan fayton sayısının da sürekli artmasına yol açtığı vurgulanmıştır.

> "Ulaşım koordinasyonda 2 faytondan fazla üzerinize fayton alamazsınız. Ama adamın 3 tane 5 tane çocuğu var. 2'şer tane onlar adına alsa 10 tane faytonu olur." (K27, Adalı).

> "Büyükada'da 15 tane 17 arabası olan vardı." (K34, Adalı).

> "2000'den sonrası kiralık işi arttı diyebilirim. Yasal olmamasına rağmen 14-15 faytona sahip olanlar oldu, fayton kiralama arttı." (K33, Adalı).

> "Birileri maddi olarak sıkışmış faytonculara cazibeli fiyatlar söyleyerek süreç içinde faytonları, plakaları, haklarını satın aldı, faytonları satın alan bu birkaç kişi de faytonları başkalarına kiralayarak çalıştırdı." (K4, Adalı).

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcılar, tekelleşme problemiyle sayısı artan kiralık faytonların, kiralık faytonda çalışan faytoncu sayısını da beraberinde arttırdığını ifade etmiştir. Görüşmelerde, fayton kiralama işinin yıllık, mevsimlik, sezonluk faytonu işletme şekline büründüğü, kiralık faytonda çalışan Adalı faytoncunun yerini, Büyükada'ya hemşeriler aracılığıyla sadece para kazanmak için gelenlerin aldığı anlatılmıştır. Görüşme yapılan Adalı katılımcılar tarafından, sahip oldukları çok sayıda faytonla, faytondan gittikçe daha fazla kazanmaya başlayan bazı fayton sahiplerinin artan gelir ve servetleriyle faytonla birlikte ev, dükkân gibi mülkler almaya devam ettikleri belirtilmiş, bazı faytoncuların faytonculuk sektörüyle sınırlı kalmayan güce de sahip olmaya faytonları işletmenin yanı sıra lokanta, kafe, otel vb. farklı sektörlerde de işletmeci olmaya başlayarak hemşeriliğe dayalı enformel ilişki ağlarını Ada'da yaygınlaştırdığı ifade edilmiştir. Görüşülen Adalılar, faytonculuk sektörünün en önemli problemlerinden biri olarak değerlendirilen mafyalaşma probleminin böylece oluştuğundan, korsan faytonculuk sektörünün de bu ilişki ağları arasında yeni bir sektör ve problem olarak yer edinmeye başladığından söz etmiştir.

> "Faytonculuk sektöründe kiralık fayton da fayton ağalığı da tarihsel süreçte hep vardı asında ancak dışarıdan, mevsimlik, sezonluk kiralama gibi değildi." (K39, Adalı).

"Arabacı esnafı mesleği Adalarda otel, lokanta, plaj işletmek, mülk, para, mevki edinmenin bir sıçrama tahtası olarak görmüştür." (K25, Adalı).

"Faytonda da bir tür araç sahipliğinin verdiği bir sermaye birikimi oluştu, görünmeyen bir para o ve o para giderek, diğer faytonları da almaya başladı, zamanla da korsan faytonculuk gelişiyor falan, toplamda kaç fayton vardı!?" (K46, Adalı).

"Büyükada'da mafyatik bir çetenin eline geçmişti faytonlar. Ve bu çetenin elinde yıllık kiralanan faytonlar…" (K22, Adalı).

"Mesela ben kaç yıldır biliyorum Büyükada'da üç tane mafya olduğunu. Bunu benim bildiğim gibi Kaymakamı biliyor işte Belediye Başkanı biliyor vb. yani herkes biliyor, hiç kimse kılını kıpırdatmıyor." (K47, Adalı).

"…mafyayı devletten daha güçlü duruma getirdiler." (K38, Adalı).

Aksan (2014), aile, arkadaşlık, komşuluk gibi toplumsal ilişki biçimleri kadar hemşerilik ilişkisinin de bireyler arasında bağ inşa eden enformal ağlardan biri kabul edildiğini vurgulamıştır. Aksan, hemşeriliğin dayanışma ağı üretmedeki potansiyelini göç olgusunun belirlediğine, Türkiye'de özellikle 1980'lerden sonra yaşanan iç göçlerle hemşeri dayanışma örüntülerinin yoğunlaştığına, oluşan bu dayanışma ağlarının, bu ağ içindekilerin birbiri üzerinden para kazanmasına olanak sağlayan bir stratejiye dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Özerkmen ve Kahya (2008) da hemşehriliğe dayalı enformal ağların, yüz yüze veya teke tek ilişkilerden, komşuluk gibi enformel grup ve cemaat ilişkilerine, aynı iş kolunda çalışma gibi formel yapılara ya da o iş kolunda yoğunlaşmış olmak nedeniyle o iş kolundaki hemşerilerin ortak çıkarlarını korumaya yönelik örgütlenmelere kadar uzandığını ifade etmiştir. Araştırmacılar, kentsel ortamda yaygın uygulama alanı bulan kayıtdışı ekonomi, onun getirdiği ekonomik anlayış ve enformal ekonomik ilişkilerin hemşehrilik ilişkilerini geliştirdiğini, bu ilişki ağlarının kentin sunduğu ekonomik kazancı kullanarak bazı enformal-formal iş alanlarını ele geçirerek kentte söz sahibi olduğunu belirtmiştir. Özerkmen ve Kahya, Türkiye'de göç, kentleşme, sanayileşme vb. süreçleri çok iyi değerlendiren hemşeri grupların bir kısmının ilişki ağlarını organize suç örgütlerine taşıdığına, legal görünümdeki iş organizasyonları kurduklarına dikkat çekmiştir. Araştırmacılar, bazı hemşeri grupların zor, şiddet ve korkuyu kullanarak kentsel yerel derebeylikler, babalar, organize suç şebekesi şefleri haline geldiklerini ve bu anlamda

“mafya olgusu”nun kırsal-feodal ağalık yasasıyla kentsel ortamda yeniden yapılanması halini aldıklarını vurgulamıştır.

Fırat (2015), Türkiye’de göçlerle bağlantılı hemşeriliğe dayalı enformel dayanışma ağlarının illegalleşerek organize suç örgütüne dönüşebildiklerini belirtmiştir. Aytaç (2018) da çalışmasında göçlerle ilişkili sorunlu kentleşme süreçlerinin, kentsel yaşamın tümüne nüfuz eden normatif çöküş ve enformel kültürel kalıplar üreterek kentlerde illegalitenin yükselişine yol açtığını ifade etmiştir. Hemşerilik ilişkisinin kent ilişkilerinin hukuk dışına çıkmasında büyük pay sahibi olduğunu belirten Aytaç, yoğun göçle karşılaşan kent ortamlarında hemşeriliğe dayalı himayeci ilişkilerin ve bunlara dayalı yaşam stratejilerinin tehlikelerine dikkat çekmiştir. Araştırmacıya göre hemşeriliğe dayalı ilişkiler norm dışı tavırları güçlendirmekte, içe kapalı, kayırmacı, korumacı ilişki yapıları arttırmakta, illegalitenin kentte kök salmasına yol açmaktadır. Aytaç, hemşeriliğe dayalı enformel ilişkilerin kentsel yaşam için büyük tehdit oluşturan mafya tipi “mafiyöz” ilişkileri yaygınlaştırabildiği, önemli bir güç haline gelebildiği ve bu tür yapılanmaların faaliyetlerinden yaygın söz edildiği, olağan görüldüğü “mafios” toplum yapısı oluşturduğunu vurgulamıştır.

Adalarda 1980 sonrasında göçlerle oluşan demografik yapı değişiminin zamanla belli illerde hemşeri ilişkileri üzerinden yoğunlaştığı ve faytoncuların da Adalı faytoncu olmaktan gittikçe uzaklaşarak Sivaslı, Muşlu, Vanlı faytoncuya dönüştüğü, Adayla ilişkiden çok hemşerileriyle ilişkiye önem verdikleri hatırlanmalıdır. Elde edilen veriler faytonculuk sektöründe hemşeri dayanışmasıyla yoğunlaşma gerçekleştiğini, hemşeri ilişkilerine dayalı dayanışma ağlarının da bu ağ içindekilerin birbiri üzerinden para kazanmasına olanak sağlayan bir stratejiye dönüştüğünü, hemşeri grupların bir kısmının para kazanma stratejisi olarak kullandığı enformel ilişki ağlarının da zamanla bu sektörü dışarıya açık olmayan, kendini yasal denetim ve düzenlemelere riayet etmek zorunda hissetmeyen kapalı “mafyatik” bir sektöre dönüştürdüğünü söylemeye imkan vermektedir. Hemşeriliğe dayalı demografik değişimin fayton sektöründe zaman içinde mafyatik ilişkiler ürettiği, fayton sektöründe gelişen mafyatik ilişkilerin de Adalarda mafyatik ilişkiler ağını ürettiği düşünülebilir.

Bu araştırma bulguları, Adalardaki yapısal unsurlarla fayton sektörü arasında etkileşim olduğuna işaret etmektedir. Bu noktada Adalarda süren ve dinamikleriyle özellikle Büyükada'da kendini iyice gösteren değişim ve dönüşümü fayton meselesi ekseninde analiz etmeyi hedeflese de bu sürecin birbirine etki eden ve birbirinden etkilenen karmaşık ve iç içe geçmiş yapısal unsurlara sahip olduğu belirtilmelidir. Adalardaki değişime 2000 sonrasında etki eden bir başka yapısal unsurun Adaların anakarayla bağlantısını sağlayan deniz ulaşımı olduğundan söz etmek gerekmektedir.

Büyükada'da değişim sadece faytonlara değil 19. yüzyıldan beri Büyükada'nın yaşamına faytonlarıyla birlikte damga vuran vapurlarına da yansımıştır. Büyükada'yla ana kara arasındaki bağlantıyı tek başına sürdüren Şehir Hatları vapurlarına, 1996'dan sonra İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (İDO) eklenmiş (İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, 2022a; 2022b), 2000'li yıllara deniz ulaşımında vapurlara İDO'nun eşlik etmesiyle başlayan değişim, 2005 yılında vapurların varlığını tehdit eder bir hale gelmiştir. İBB ve İDO yetkilileri 2005 yılında vapurları nostaljik ilan ederek kaldırmak için, Adalılar da "Vapurumu vermiyorum!" kampanyasıyla vapurları vermemek için harekete geçmiştir. "Vapurumu vermiyorum!" kampanyasında, Türkiye'de bir şeyin ortadan kaldırılmak istendiğinde önce yapılanın onu "nostaljik" ilan etmek olduğu vurgulanmış, vapurların sadece bir ulaşım aracı değil, kültürel bir varoluş biçimini temsil ettiği ifade edilmiştir. Kampanyada, ulaşım açısından son derece güvenli, sağlam ve ucuz vapurları üretmek yerine, yurtdışından deniz otobüsü satın almanın bazı çıkar çevrelerinin işine geldiği belirtilmiş, deniz otobüslerinin ekolojik olarak da Adalara zarar verdiği, İDO dalgaları yüzünden Büyükada'da bir tane bile pavurya kalmadığı ifade edilmiştir (Ak, 2006; BİRGün, 2006; Denizcilik Haberleri, 2006; Milliyet, 2006).

Deniz ulaşımındaki değişimden görüşmelerde söz eden Adalılar, Büyükadalıların bir kısmının özellikle İstanbul'a işe gidip gelenlerin büyük rağbet göstererek kullandığı İDO'nun birer sene aralıkla diğer Adalara da sefere başladığını, İDO seferleri için SİT bölgesi Adaların öngörünüm bölgesine oluşturacağı sonuçları düşünülmeden, Adalıların bir kısmının ciddi muhalefeti ve ikazları dikkate alınmayarak kazık çakılarak iskeleler yapıldığını anlatmıştır.

"Vapur iskelelerinin düzenlenerek İDO için de kullanılması önerilerimiz dikkate alınmadan ruhsatsız şekilde ve hatta engelleyici muhalefetimize rağmen İDO iskeleleri kazık çakılarak yapıldı." (K40, Adalı).

"…kocaman iskele yaptılar, deniz görülmüyor, yaz-kış orada kocaman ve çirkin yapı duruyor." (K44, Adalı).

"İDO özellikle iskeleleri açısından problem kaynağı olduysa da işe gidip gelen Adalılar açısından son derece önemliydi." (K39, Adalı).

Adalı katılımcıların anlatımlarında İDO'nun iskelesiyle doğal ve tarihi dokuya, dalgasıyla pavuryaların yok olmasına sebep olarak ekolojik yapıya zarar verdiği, İDO dalgalarının sadece pavuryaları değil atları da etkilediği, faytoncuların sıklıkla dinlendirmek için denize bağladıkları atların devrilip boğulmasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, İBB'nin vapurları kaldırmak için attığı adımı Adalıların tamamından yükselen tepkiyle, yapılan kampanyayla geri aldığına değinilmiştir.

"Biz Ada'nın arkasından kayaların üstünden pavurya toplar satardık lokantalara…Deniz otobüsleri bir geldi o pavuryalar taşların üzerinde! ya dalgası bir vuruyordu bütün pavuryalar paramparça oluyordu. Hayvanın nesli tükendi. Aynısı atlar için de oldu…bizim faytoncular uyanana anlayana kadar kaç at öldü…dalgası bir gelip çarpıyor atlara hop devriliyor at boğulup gidiyordu." (K35, Adalı).

"Bir ara vapurlar kaldırılmak istendi, vapurlarımızı vermeyeceğiz kampanyası oluştu." (K14, Adalı).

"Ada'da yaşayan yenisi eskisi, bütün STK'lar, siyasi partiler ortak bir isyana girdik tepki gösterdik." (K12, Adalı).

2008'de Adalar Postası'nda[7] Adalılar, Adalardan Kartal, Büyükada, Heybeliada, Bostancı seferi için İDO tarafından deniz otobüslerini aratacak kadar şekilsiz bir motorun sefere başladığını, İDO'nun hatları deniz motorlarına devrederek denizde minibüs dönemini resmen başlattığını belirtmiştir (Çağlar, 2008). 2009'da Adalıların İDO yönetiminin, şehir hatları seferlerinin bazılarında vapur yerine yolcu motorları kullanmaya başlamasını protesto için eyleme geçeceği ifade edilmiştir. Tek ulaşım seçeneği deniz yolu olan Adalar halkının özel sektöre ait Mavi Marmara Yolcu

[7] Adalar Postası 2005 yılından beri "*aslında hiç kimse… aynı zamanda siz… herkes… hepimiz…!"* şeklinde kendini tanımlayan haberleşme ağıdır (Bkz: https://adalarpostasi.com/about/).

Motorlarına mecbur bırakılmasının huzursuzluk yarattığı, İDO yönetiminin, vapur sayılarını azaltarak vapur hatlarını motorlara kiralamaya başladığı, hatlar özelleştirildikçe deniz ulaşımının motorlara teslim edildiği, böylece Adalıların yüz yıl öncesinden daha konforsuz ve daha güvensiz, ergonomik açıdan çok daha kalitesiz deniz araçları olan motorlarla seyahat etmek zorunda bırakıldığı, İBB ve İDO yönetiminin acilen gereken düzenlemeyi yapmaya davet edildiği vurgulanmıştır (Bianet, 2009a; Kent ve Demiryolu, 2009). Veriler, 2000'lerde yönetimin Adalardaki deniz ulaşımını özel şirketlere devretme isteğinden vazgeçmediğini, hatları bir bir özel şirketlere ait motorlara devretmeye başladığını, Adalıların anakarayla Adalar arasında motorlarla yolcu taşınmasını denizde minibüs dönemi şeklinde nitelediklerini göstermektedir.

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcıların, İDO'un yerini özel şirketlere ait motor seferlerinin aldığını belirttikleri görülmektedir. Adalıların verdiği bilgilere göre motorlar Adalara İBB'ye bağlı UKOME'nin izin verdiği yetkiyle yolcu taşımaya önce Bostancı, Eminönü, Kabataş gibi yerlerden turistik sefer amaçlı verilen izinle başlamış, sonrasında Kartal, Pendik, Yeşilköy, Bakırköy, Avcılar, Büyükçekmece gibi bağlantı noktalarının eklenmesiyle, seferlerin de resmi tarifeli seferlere dönüşmesiyle yolcu taşımaya devam etmiştir. Görüşmelerde, Adaların tarihi ve estetik güzelliğe, tasarımıyla sağlamlığa, güvenilirliğe sahip vapurlar yerine 2000 sonrasında hızla güvensiz ve şekilsiz tarifeli seferlere mahkûm edildiği belirtilmiştir. Adalılar tarafından, tarifeli motor seferlerinin Adaları günübirlik getirdiği turist akınıyla, günübirlik turizm olgusuyla tanıştırdığı vurgulanmış, Adalardaki turizm anlayışını da beraberinde değişime uğratmaya başlayan tarifeli motor seferlerinin Adalardaki tüm değerleri bitirecek sonun başlangıcı olduğuna dikkat çekilmiştir.

> "İDO önemliydi ancak pahalı bir servisti ve çok turist taşımıyordu…Sonra bazı hatlarda özel motor seferleri devreye girmeye başladı." (K14, Adalı).

> "2000'lerin başından itibaren yavaş yavaş motorlar devreye girmeye başladı…ilk önce motorlara düzenli bir tarife verilmedi, onlar turist taşımacılığı olarak başladılar, sonra da artık giderek tarifeye döndüler ve tarife resmileşti." (K39, Adalı).

"…o güzelim vapurlar kayboldu biz motorlara mahkûm edildik…son derece güvensiz oldukları halde …süreç her yerden motor gelmesiyle devam ediyor." (K17, Adalı).

"…bizden sonraki nesiller Adalarda sonun başlangıcı tarifeli motor seferlerinin başlamasıyladır diyecekler…özellikle Büyükada'yı tahrip eden sanal günübirlik turizm olgusu oluşmaya başladı." (K1, Adalı).

Adalara 2000 sonrasında önce turist taşımaları için verilen izinlerle, 2004 sonrasında UKOME'den alınan hat izinleriyle tarifeli sefer yapmaya başlayan motorlar kademeli olarak sayılarıyla birlikte bağlantı noktaları da artarak vapurlarla birlikte yolcu taşımaya devam etmiştir. Adalara vapurlarla birlikte günümüzde Mavi Marmara, Turyol, Dentur, Prenstur, Maltepe Adatur hatları ve sefer sayıları değişim gösteriyor olsa da Bostancı, Teşvikiye (Çınarcık), Beşiktaş, Kabataş, Yeşilköy, Eminönü, Sirkeci, Eminönü, Karaköy, Kadıköy, Bakırköy, Büyükçekmece**,** Beşiktaş, Kabataş, Eminönü, Avcılar, Yalova, Kartal, Maltepe gibi hatlarla Adalar arasında sefer düzenlemektedir.[8]

Veriler, Adalardaki tüm değerleri bitirecek sonun başlangıcı olarak değerlendirilen tarifeli motor seferlerinin günübirlik taşıdığı yolcularla Adalardaki turizm anlayışını değiştirdiğini, günübirlik turizmle Büyükada'yı tanıştırdığını göstermektedir. Bu durumda 2000 sonrasında Adalardaki değişime etki eden ve birbirinden etkilenen karmaşık ve iç içe geçmiş yapısal unsurlardan birinin deniz ulaşımı bir diğerinin de turizm olduğu söylenebilir.

Adalarda turizmde yaşanan değişim Adalar Vakfı tarafından hazırlanan turizm raporunda ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Raporda faytonları ve vapurlarıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sayfiye ve yaz turizminin merkezi olan Adaların, bu durumu Cumhuriyet sonrasında da koruduğu ifade edilmiştir. 1980 sonrasında, Adalardaki demografik değişim, kıyı şeridini yok eden kötü yapılaşma, apartmanlaşmanın artması, restorasyon adı altında otantik dokunun harap edilmesi, Marmara Denizi'nin kirlenmesi, Türkiye'nin yeni turizm ve sayfiye merkezlerinin

[8] Adalara ulaşım sağlayan şirketler hakkında bilgi için web sitelerine bakılabilir (Bkz: https://www.adaturmaltepe.com/kurumsal; https://www.denturavrasya.com/tr-tr/hizmetlerimiz.aspx ?id=619; https://mavimarmara.net/hakkimizda/; https://prenstur.net/indexd4fb.html?option=com_ content&view=article&id=71&Itemid=472; https://www.turyol.com/Home/Iskeleler).

Güney ve Batıda ortaya çıkmasının Adalarda sayfiye yaşamı ve turizmi çöküşe uğrattığı, yazlık konutların boş ve bakımsız kaldığı belirtilmiştir. Raporda, 2000'li yılların ortasından itibaren giderek hız kazanan günübirlik ziyaretçi sayısındaki artışla Adalardaki turizmin sadece günübirlik turizme dönüşmesiyle Adalarda günübirlik turizme karşı kültür turizmi, toplantı turizmi, spor, sağlık, eğitim turizmine yatırım yapılması, sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi konusunda çabaların arttığı ifade edilmiştir. Aynı raporda, Adalarda 2008 yılında planlı programlı bir çalışmaya, kamu eliyle desteklenen bir projeye ihtiyaç duyulduğu, Adaların tanıtımı ve pazarlanması için kapsamlı ve sürdürülebilir bir reklam ve halkla ilişkiler çalışması yapılması gerektiği belirtilmiştir (Adalar Turizm Raporu, 2020).

2009 yılında Adalar Vakfı ve Adalar Belediyesi ortaklığıyla sürdürülebilir turizm için Adalıların bir kısmı Demokratik Adalar Girişimi'yle harekete geçmiştir. Girişim, sağlık, deprem, ulaşım, çevre, tarihi ve kültürel yapının korunması, turizm gibi alanlarla ilgili eleştiri, öneri ve talepleri içeren bir bildirge yayınlamış, Kalkınma Ajansı veya benzeri bir organizasyon, devlet, yerel yönetim, STK'lar ve özel sektör katılımı ile Adaların kısa zamanda yapılandırılabileceğini belirtmiş, Adalıları, STK'ları, kamu kurum ve kuruluşlarını harekete geçmeye ve iş birliğine davet etmiştir (Adalar Turizm Raporu, 2020; Bianet, 2009b; Mutlu vd., 2020). Aynı yıl Adalar Postası'nda Adalıların turizm konusunda Adalarda oluşturulan bu hareketliliği eleştirdiği görülmektedir. Oluşan turizm yaklaşımının Adalar'ın bir sayfiye beldesi olarak muhafaza edilmesini zorlaştıracağı, günübirlik ziyaretleri ve turizmi sanayi şekline sokacağı, Adalar için hazırlanmış korumaya yönelik ilkeleri kaldırmaya, bozmaya yönelik olduğu ifade edilmiştir (Damcı, 2009).

Adalarda sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi çabalarının hız kazandığı yıllar merkezi yönetimin AB'ye giriş çalışmaları kapsamında Avrupa Kültür Başkenti Projesi için çabalara hız kazandırdığı yıllarla paralel seyir izlemiştir. 2005 yılında 26020 sayılı Resmi Gazete, 2005/9706 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul'un AB tarafından 2010 yılı Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmesi için adaylık başvuru dosyasını hazırlamak, gerekli girişimlerde bulunmak, projeler hazırlamak ve projeleri takip etmek, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütleri arasında koordinasyonu sağlamak, adaylık sürecinde ortaya çıkabilecek aksaklıkları tespit ederek çözüm bulmak amacıyla İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Girişim Grubu

oluşturulmuş, 2006 yılında Türkiye'nin yaptığı resmi başvuru kabul edilmiştir (Baycar, 2010, s. 728; Hürrriyet, 2005b; İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Girişim Grubunun Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, 2005). 2007 yılında İstanbul'u 2010 yılı Avrupa Kültür Başkenti olarak hazırlamak, yapılacak etkinlikleri planlamak ve yönetmek, kamu ve sivil kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak üzere 5706 sayılı İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun yayımlanmıştır (İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun, 2007). 2008 yılında küresel kent İstanbul vizyonuyla, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla Bakanlar Kurulu'nun 14306 sayılı kararıyla İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) kurulmuştur (Bakanlar Kurulu Kararı Kararı, 2008; İstanbul Kalkınma Ajansı, 2008). 2000'li yılların ortalarından sonrasında merkezi hükümetin turizme yönelik çabaları sonuç vermiş ve İstanbul 2010 yılında Avrupa Parlamentosu'nun görüşü ve AB Kültür Bakanları Konseyi'nin onayıyla Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmiştir (Baycar, 2010, s. 728).

İstanbul'un bir turizm destinasyonu olmasını hedefleyen İSTKA'nın, 2012 yılında amacı, "Turizm sektörünün geliştirilerek İstanbul'un diğer küresel turizm merkezleri ile rekabet edecek nitelikte bir cazibe merkezi haline getirilmesine katkıda bulunmak" olarak belirtilen "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Küresel Turizm Merkezi İstanbul Mali Destek Programı"na (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2012), 2013 yılında Adalar, Adalar Belediyesi, Turizm Araştırmaları Derneği ve Adalarda faaliyet gösteren bazı STK'ların çabalarıyla dahil olmuştur. Program kapsamında Adalar'da "Adalar Turizm Geliştirme Merkezi" kurulmuş, merkezin Adalar turizmini her yönüyle destekleyen, turizm yatırımcılarına, turizm acentelerine, rehberlere, Adalara gelen ziyaretçilere destek veren ve turizm sektörünün tüm paydaşları arasında bir eşgüdüm ortamı sağlayan bir kurum olması hedeflenmiştir (Adalar Vakfı, 2013; İstanbul Kalkınma Ajansı, 2013).

Hedef doğrultusunda Adalar Vakfı ve Adalar Belediyesi ortaklığıyla 2010 yılında Adalar Müzesi açılmıştır. 2012 yılında İstanbul Rehberler Odası (İRO) ile iş birliği, Adalar Belediyesi desteği, Mavi Marmara tarafından ücretsiz tahsis edilen teknelerle turist rehberlerine iki kez "Denizden Adalar Turu" ile Adalar için yeni tur

rotalarının rehberlere tanıtımı yapılmış, seyahat acentelerinin ilgisinin Adalar'a çekilmesi sağlanmıştır. Aynı hedef kapsamında Kasım 2012-Kasım 2013 tarihleri arasında Adalara Danışma Ofisleri kurulmuş, Adalar'ı tanıtacak Katalog, Rehber kitap, broşür, haritalar, Tanıtım Filmleri, www.adalarturizm.org adresli Adalar Turizm portalı, Adalar'daki konaklama ve yeme/içme tesisleri yönetici ve personeline yönelik sertifika programları hazırlanmış, uluslararası bir sempozyum organize edilmiş, Adalar'da turizm konusundaki çalışmaları yönlendirecek Danışma Kurulu oluşturulmuş, Adalar'ı ziyaret edenlerin beklenti ve izlenimlerini sorgulayan anket çalışması yapılmış, Adalar için özgün tur programları geliştirilmiştir (Adalar Vakfı, 2013).

Merkezi yönetimin, yerel yönetimin ve Adalardaki bazı STK'ların desteğiyle 2010 öncesi başlatılan, 2010 sonrası hızlanan ve 2013 yılında da devam eden turizm çalışmalarının 2014, 2015 ve 2016 yıllarında sonuçlarını gösterdiği, Adaların hem günübirlik ve hem de konaklamalı ziyaretçi sayısında büyük bir ivme yakaladığı belirtilmiştir. Verilen bilgiler Adalar'a gelen yabancı ziyaretçi sayısının %30 oranında artmış olduğunu, İstanbul'a gelen ziyaretçilerin profiline uygun olarak Adalara ağırlıkla Orta Doğu ülkelerinden ziyaretçi geldiğini, bazı Arap ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısının %100'ün üzerinde arttığını göstermektedir. Büyükada'nın diğer Adaların açık ara önünde turizmden pay aldığı, Ada'nın turizmindeki canlanmanın hem vapur-motor ve deniz otobüsü seferlerindeki artıştan hem de fayton kullanımı ve özel grup tekne trafiğinden görülebileceği ancak turizmdeki canlanmanın hala günübirlik turizm ağırlıklı şekillenmeye devam ettiği ifade edilmiştir (Adalar Turizm Raporu, 2020; Adalı Dergisi, 2015, Bulutoğlu, 2015).

2010'lu yıllar boyunca verilen çabanın olumlu sonuçları olarak değerlendirildiği görülen turizmdeki canlanma 2017 yılıyla birlikte olumsuzluklarıyla değerlendirilmeye başlanmıştır. 2017 yılında Adaların sadece günübirlik turizme teslim edildiği, Adalar'ın önemli kültür varlıklarına süreç boyunca hiçbir yatırımın yapılmadığı, yatırım yapılması bir yana devlet kaynaklarıyla Büyükada'nın en önemli kültürel kazanımlarının yok edildiği belirtilmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında da Adalarda turizm konusunda artan problemler dile getirilerek Adalarda günübirlik turizm tablosunun değişmediği, buna fayton, ada içi ulaşım ve günübirlik ziyaretçi baskısının yarattığı yeni sorunların eklendiği, turist kalitesinde bozulma olduğu

vurgulanmıştır (Adalar Turizm Raporu, 2020; Adalı Dergisi, 2018b; Bulutoğlu, 2017). Verilerden hareketle sürdürülebilir turizmle ilgili Adalardan kaynaklı yerel taleplerin hedefine ulaşamadığı anlaşılmaktadır.

Adalı katılımcılar turizm konusundaki gelişmelere görüşmelerde geniş yer vermiştir. Adalılar 2010'lu yıllarda yerel dinamiklerin turizm konusunda harekete geçtiğini, turizm büroları açıldığını, günübirlik turizm yerine Adalarda sürdürülebilir, organize bir turizmi oluşturmayı hedeflediğini anlatmıştır. Görüşmelerde aynı yıllarda merkezi hükümetin Avrupa Kültür Başkenti projesi, Türkiye ve İstanbul için planladığı ve oluşturmaya çabaladığı turizm hedefiyle paralellik gösteren yerel taleplerin ortaklaştırdığına vurgu yapılmış, sürecin yerel, ulusal, uluslararası dinamiklerin izlediği politikalarla şekillendiğinden, turizmin geliştirilmesine yönelik girişimler ve faaliyetlerin uluslararası çalışan turizm acentelerinin radarına Adaları sokmayı başardığından söz edilmiştir. Görüşmelerde tarifeli motorlarla taşınan günübirlik turistlere eklenen turist akınının Büyükada'da turist sayısında patlama yarattığı, Büyükada'yı sadece günübirlik turizme teslim turistik bir yere dönüştürdüğü ifade edilmiştir.

> "2010'da İstanbul Kültür Başkenti oldu. Adalar, turizm açısından daha yönetilebilen bir yer haline getirilmek isteniyordu, bu Adalardan kaynaklı bir talepti de aslında ama böyle başı boş turizm destinasyonu gibi değil de sürdürülebilir turizmdi amaçlanan…Türkiye'nin, İstanbul'un değişen turizm politikalarıyla konjonktüre göre şekillenerek Arap ülkelerinden çok sayıda turist Adalara gelmeye başladı ve günübirlikçilerde o dalga üzerinden katlana katlana şekillendi. Bütün bunların hepsi bir araya geldiğinde buraya gelen turist sayısında inanılmaz bir patlama yaşandığını söyleyebilirim…Turizm acentelerin radarına Adaların girmesiyle birlikte kitlesel olarak turist grupları gelmeye başladı." (K14, Adalı).

> "2010 sonrası diyebilirim. Bir günübirlik turist akını başladı. Turizm büroları kuruldu ve burası sayfiyeden çıkıp tamamen turistik bir yer haline dönüştü." (K5, Adalı).

Adalılar görüşmelerde, turizm acentelerinin tur programlarına Adaların dahil olmasıyla, kitlesel olarak turistlerin Büyükada'ya taşınmaya başladığını, böylece artan hızda organize bir turizm biçimiyle Büyükada'nın tanıştığını, hemen her ayda, ayın her gününde ve günün hemen her saatinde uçaklarla, otobüslerle, özel tur

tekneleriyle 3 ya da 4 saatlik tur paketleriyle akın eden turistleri ağırlamaya başladığını anlatmıştır.

> "…uçaklar Sabiha Gökçen'e geliyor, sonrasında otobüslerle, vapurlarla turistler getiriliyordu…patır patır tekneler yanaşıyor buraya." (K43, Adalı).

> "…turları dolarla satıyorlardı." (K26, Adalı).

> "Turiste aslında bir paket turizmi başlattılar." (K4, Adalı).

> "Turistler dört saatliğine buraya turlarla gelmeye başladı." (K46, Adalı).

> "Turistlerin tur paketlerine de fayton turu eklendi." (K5, Adalı).

Aşağıda turizmle ilişkili web sayfalarında yer alan Ada ve Fayton turları örneklerinin görselleri paylaşılmıştır.

Fotoğraf 4. Ada ve Fayton Turu Görseli-1

Kaynak: 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.hoponhopoffistanbul.com/ada-turu.html adresinden edinilmiştir.

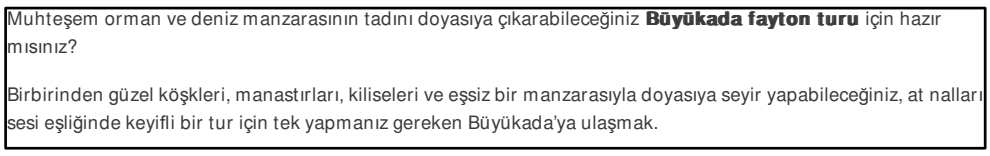
Muhteşem orman ve deniz manzarasının tadını doyasıya çıkarabileceğiniz **Büyükada fayton turu** için hazır mısınız?

Birbirinden güzel köşkleri, manastırları, kiliseleri ve eşsiz bir manzarasıyla doyasıya seyir yapabileceğiniz, at nalları sesi eşliğinde keyifli bir tur için tek yapmanız gereken Büyükada'ya ulaşmak.

Fotoğraf 5. Ada ve Fayton Turu Görseli-2

Kaynak: 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.adalardan.net/buyukada-fayton-turu-ve-fiyatlari/ adresinden edinilmiştir.

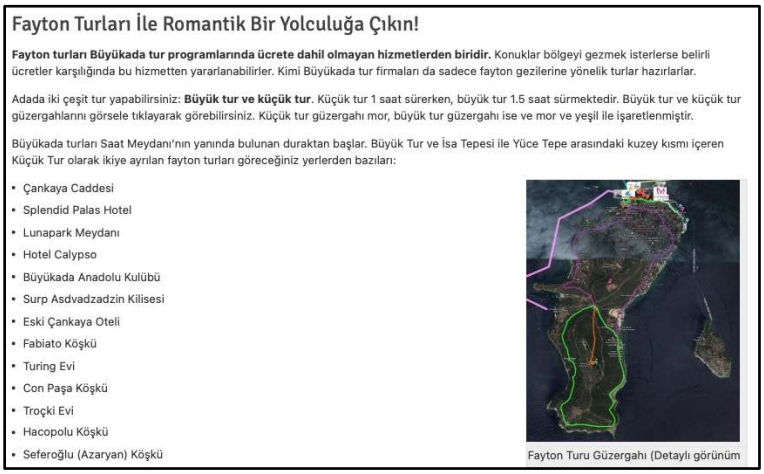

Fotoğraf 6. Ada ve Fayton Turu Görseli-3

Kaynak: 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.buyukadaotel.com.tr/buyukada-turlari/ adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 7. Ada ve Fayton Turu Görseli-4

Kaynak: 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.tourhq.com/tr91944/tours/7-hour-prince-island-amp-horse-carriage-tour-in-istanbul adresinden edinilmiştir.

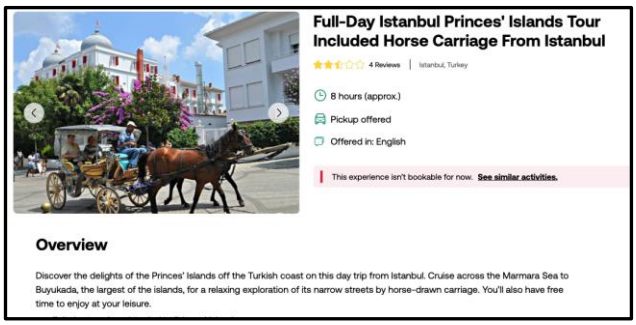

Fotoğraf 8. Ada ve Fayton Turu Görseli-5

Kaynak: 25 Haziran 2023 tarihinde https://www.viator.com/tours/Istanbul/Full-Day-Istanbul-Princes-Islands-Tour-Included-Horse-Carriage/d585-6580P16 adresinden edinilmiştir.

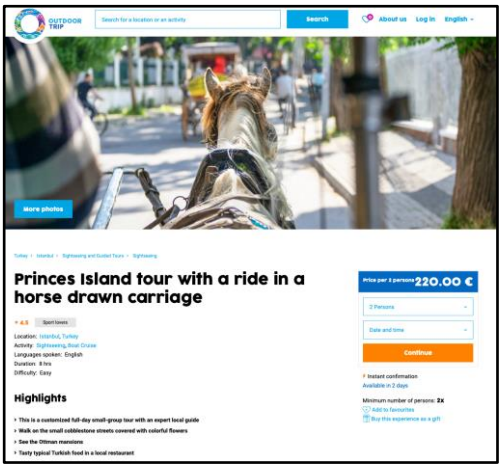

Fotoğraf 9. Ada ve Fayton Turu Görseli-6

Kaynak: 25 Haziran tarihinde https://www.outdoortrip.com/princes-island-tour-with-a-ride-in-a-horse-drawn-carriage adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 10. Ada ve Fayton Turu Görseli-7

Kaynak: 25 Haziran 2023 tarihinde https://turkeytourstravel.com/en/istanbul-tours/alternative-daily-tours-from-istanbul/princes-islands-tour-239.html adresinden edinilmiştir.

Fotoğraflarda ulusal ve uluslararası platformlarda turizm acentelerinin faytonu dahil ettikleri Ada turları gösterilmiştir. Veriler, 2010'lu yıllarda sürdürülebilir turizm destinasyonu olması hedeflenen Büyükada'nın günübirlik gelen turist sayısında patlama şeklinde ifade edilen artışla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Literatürde belli alanlarda turizm etkisinin o bölgenin fiziksel, ekolojik, sosyal, ekonomik, politik, psikolojik kapasite eşiklerini aştığı haller için araştırmacılar aşırı turizm kavramına işaret etmiştir. Kavramın "sürdürülebilir turizm", "kitle turizmi",

“taşıma kapasitesi” gibi kavramlarla ilişkili olarak kullanıldığı, yöre halkının yaşam düzenini bozan turizm hareketini ifade ettiği (Çam ve Çelik, 2022), sürdürülemeyen kitlesel turizm hareketlerinin büyümesinden kaynaklanan, aşırı turizm baskısının oluşturduğu duruma bir tepki, toplumsal hoşnutsuzluk anlamına geldiği belirtilmiştir (Bilgiçli ve Yıldırgan, 2022). Turizmin dünya çapında en hızlı büyüyen ve en yaygın endüstri kabul edildiğini vurgulayan araştırmacılar, hızla gelişen turistik destinasyonlara yapılan aşırı ziyaretlerle ilişkili aşırı turizmin, hızlı ve sürdürülemez turizm büyümesinin süreç ve sonuçlarının simgesi olduğunu, aşırı turizm kavramıyla turistikleşme kavramının oluşum nedenleri ve etkilerinin aynı olduğunu ifade etmiştir (Diaz-Parra ve Jover, 2020; Milano vd., 2019).

Aşırı turizmin nedenleri mevsimsellik, planlama hataları, turizmin paydaşları arasındaki iletişim eksikliği, birtakım destinasyonların çok fazla ön plana çıkması, varış yeri girişlerinin ücretsiz olması, düşük yolculuk ya da hava yolu maliyeti, seyahatin ucuzlaması ve kolaylaşması, çevrim içi rezervasyon platformlarının yaygınlaşması yoluyla kısa süreli tatil kiralamanın artması, sosyal medyanın yaptığı etki olarak sıralanmıştır. Orta sınıfın, kişi başına düşen gelirin yükselmesi, çalışma saatlerinin kısalması, boş zaman faaliyetlerinin değişen anlamı, ücretli tatil hakkının yaygınlaşması, küresel rekabet yapısı bağlamında turizm sektörünün büyümesi, birçok ülke açısından turizm sektörünün önemli bir ekonomik faaliyet alanı görülmesi, turizmin ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile desteklenmesi de aşırı turizme yol açan nedenler olarak belirtilmiştir (Bilgiçli ve Yıldırgan, 2022; Çam ve Çelik, 2022; Diaz-Parra ve Jover, 2020; Kılıç-Akdoğan, 2023).

Turizmle ilgili yapılan çalışmalar, Büyükada’da 2000’li yılların ortalarından sonra Adadan kaynaklı yerel talepler ve merkezi hükümet kaynaklı politikalarla birleşerek başlayan sürdürülebilir turizm, taşıma kapasitesi, kitle turizmiyle ilişkili turizm hareketliliğinin, 2010 yılı sonrasında Adalıların yaşam düzenini bozması, Ada’da fiziksel, ekolojik, sosyal, ekonomik, politik, psikolojik kapasite eşiklerini aşmasıyla aşırı turizmi işaretlediği, Ada’nın turistikleştiği söylenebilir. Deniz ulaşımındaki değişimle artan tarifeli motor seferlerinin taşıdığı günübirlik turistlere ulusal-uluslararası tur acentelerinin organize taşıdığı turist sayısının eklendiği, Büyükada’da sürdürülemeyen kitlesel turizm hareketliliğinin büyüdüğü, oluşturduğu baskıyla toplumsal hoşnutsuzluk oluşturduğu ifade edilebilir. Aşırı turizme yol açan

planlama hataları, sağlanan fonlar, açılan müzeler, turizm bürolarıyla turizmin desteklenmesi, ulusal-uluslararası tur acentelerini Adaya çekmek için verilen çabayla turizm destinasyonu olarak öne çıkarılma, çevrimiçi platformlar ya da internetin sağladığı imkanlar, küresel rekabet, turizmin önemli ekonomik faaliyet alanı görülmesi, daha fazla kazanç sağlanması için çaba sarf edilmesi gibi nedenlerin Büyükada'da aşırı turizmi yoğunlaştırdığı öne sürülebilir.

Görüşme yapılan Adalılara göre günübirlik turizmin iyi yönetilmediğinde Venedik, Paris, Barcelona gibi dünyadaki birçok kenti tedbir almaya iten, iyi yönetilmediğinde oluşturduğu tehdidi, tedbir alınmadığında aldığı şekille Büyükada'da göstermiştir. Adalı katılımcılar gelen turist sayısındaki patlamanın, turizm sektörünün hacmini, harcanan parayı değiştirdiğinden ancak ne sektörün ne de Adaların mimari yapıtlarının, sokaklarının alt yapısının bu ölçekte turizme hazırlanmadığından söz etmiştir.

> "Şu oldu Adalar günübirlik bir turizme teslim olmaya başladıktan itibaren, doldur boşalt turizmin bir türüdür günübirlik turizm, iyi yönetilmezse birçok kenti tehdit eder. İstanbul'u da Venedik'i de Paris'i de bilmem Barcelona'yı da bugün bu sözünü ettiğimiz merkezlerde de herkes aynı sorunu yaşıyor zaten" (K39, Adalı).

> "Buraya bu kadar turist getirilmeyi bu ada kaldırıyor mu, vapur kaldırıyor mu, sokaklarda bu kadar insana yer var mı diye düşünülmeden her şey çok hızlı şekilde turizme kaydırıldı." (K26, Adalı).

Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, Büyükada'nın kendisini ezip geçen turist yığınlarının altında zarar gören doğası, hızla artan lokanta türü yeme içme yerleri, turistlere yönelik eşyalar satan ya da hizmet sunan dükkanlar arasında kaybolan mimarisi, sokaklarında artan çöpleriyle mücadele etmek için çaba harcamaya başladığı anlatılmıştır. Adalıların değerlendirmelerinde, esnafın turistlerden daha fazla para kazanmak için verdiği mücadelede sürekli yeni yollar bularak daha fazla para kazanmak için çaba harcamaya başladığına vurgu yapılmıştır.

> "…onlardan çok tatlı para kazanan esnaf çıldırıyor elbette." (K17, Adalı).

> "…bu turist bunu sever diyorlar ve onun sevdiğine, onun beklentisine, alışkanlıklarına yönelik dükkanlar açıyorlar…neymiş kendini evinde hissetinmiş…turizmin mantığında bir gariplik var. Turizm iyi yönetilmediğinde yereli ezip geçiyor." (K16, Adalı).

"…bu çok iştah kabartan bir şeydi esnaf için restoranlarda çiftli fiyat yerliye farklı turiste farklı fiyat gibi." (K4, Adalı).

Kendisiyle yapılan bir röportajda çocukluğundan beri Adalarda yaşadığını, 8 yıldır da Büyükada'da yazlarını geçirdiğini belirten Orhan Pamuk'un "Çok turist var. Büyükada artık denize ilgi duymayan ve gündelik gelip dönen yabancı turistlerin daha çok ilgisini çekiyor. Ada da bu turizme göre şekilleniyor. Her şeyin kalbinde at arabası gezisi var. Eskiden bildiğiniz bakkal, küçük lokanta, manifaturacı vb. hem sayfiye yerlerine hem küçük kentlere rengini veren o küçük dükkânlar sekiz yılda yok oldular ve turistik eşya satan yerlere dönüştüler. Her yerde aynı incik boncuk satılıyor. Ya da Büyükada ile alakası olmayan turistik saçmalıklar. Büyükada'nın, bütün adaların başarısı, bir zamanlar burada İstanbul burjuvazisinin yarattığı mimari ve kültür idi. Şimdi turizm bu kültürü eziyor yok ediyor. Güzel evler, bahçeler yapan bu insanlar artık azaldılar...Dükkân, lokanta sahipleri ile at arabalarını çalıştıran, turizm endüstrisinden istifade eden insanlar bambaşka bir ticari dünyada yaşıyorlar." şeklindeki sözlerinden sahada görüşülen Adalılarla benzer tespitlere sahip olduğu anlaşılmaktadır (Sabuncu, 2019).

Diaz-Parra ve Jover (2020), Atina, Barcelona, Floransa, Venedik, Roma gibi birçok Avrupa şehrinde aşırı turizme ilişkin siyasi ve sosyal kaygıların, protestoların arttığını ifade etmiştir. Aşırı turizmin sadece olgun destinasyonlar üzerindeki baskıyı arttırmakla kalmadığına vurgu yapan araştırmacılar aynı zamanda ilk etapta bu faaliyet için tasarlanmamış veya muhtemelen buna hazır olmayan kentsel alanlar da dahil olmak üzere aşırı turizmin yeni yerlere doğru genişlediğine dikkat çekmiş, aşırı turizmin kent ve kent sakinleri üzerinde oluşturduğu rahatsızlık, huzursuzluk, stres, artan kiralar ve yerel halkın yeni yerinden edilmesi gibi bir dizi sosyal politik soruna yol açtığını belirtmiştir. Milano vd. (2019) de aşırı turizmin, aşırı turizm baskısı yaşayan çok sayıda kentte turizme karşı uluslararası ağlarla sahip toplumsal hareket aktivizmini, protesto gösterilerini arttırdığını vurgulamıştır. Kılıç-Akdoğan (2023), turizm baskısı yaşayan kentlerin, turistlerin beklentilerini karşılayacak biçimde dönüştürüldüğünü, özellikle tarihi mekanlar çevresinde, kent merkezinde hediyelik eşya satan yerlerin kümelenmesini örnek göstererek açıklamıştır. Çam ve Çelik (2022), aşırı turizmin kirlilik, yoğun kalabalıktan çevrenin zarara uğraması, tıkanıklık ve sıkışıklık gibi çevresel; gayrimenkul ile mallar ve hizmetlerde fiyat artışlarının

görülmesi, istihdamda mevsimsellik ve istihdamın turizme kayması gibi ekonomik; yöresel halkta oluşturduğu değişim ya da hoşnutsuzluk, yöre halkının ikamet ettiği alandan farklı bir alana gitmesi gibi sosyo-kültürel; belirli bir noktada kontrol edilemediğinde turist düşmanlığı gelişmesi, çeşitli protestoların gerçekleştirilmesi gibi sosyo-politik etkiler oluşturduğunu vurgulamıştır.

Verilerden hareketle Büyükada'nın, 2010'lu yıllarda aşırı kalabalıktan yürünemez hale gelen sokaklarında artan çöpleri, şehrin merkezinden tüm sokaklarına yayılan yeme-içme türü ya da hediyelik eşya satan turistlere hizmet için açılmış dükkanları ve bu kaotik tablo arasında kaybolan mimarisi ve tüm bu kaosun içinde yaşamaya mahkûm bırakılan Adalıların ortaya çıkan tablodan duyduğu rahatsızlıkla aşırı turizmin olumsuz sonuçlarını yaşadığı belirtilebilir. 2010 yılı sonrasında Büyükada oluşan aşırı turizmin kirlilik, yoğun kalabalıktan çevrenin zarara uğraması, tıkanıklık, sıkışıklık gibi çevresel; istihdamda mevsimsellik ve istihdamın turizme kayması gibi ekonomik; yöresel halkta oluşturduğu değişim ya da hoşnutsuzluk gibi sosyokültürel ve kontrol edilemediğinde oluşturduğu yapısal sorunlarla sosyopolitik etkiler oluşturduğu ileri sürülebilir.

2020 yılında yaptığı saha çalışmasıyla aşırı turizmin göstergelerini politik, çevresel, sosyoekonomik, sosyokültürel ve tepki göstergeleri şeklinde sıralayan Genç'in (2020), Taş-Gürsoy'un (2020) çalışmasından da bu noktada bahsetmek gerekir. Araştırmacılar Adaların turizmin olumsuz etkilerini yaşadığını belirtmiş, aşırı turizmin faytonlara etkisinden de aşırı turizm bağlamında söz etmiştir. Bu çalışmanın verileri Genç'in ve Taş Gürsoy'un araştırmasıyla da paralellik göstermiş, aşırı turizm kavramıyla açıklanan kapasite eşiklerinin tümünün Büyükada'da aşıdığını işaretlemiş, aşırı turizmin faytonlara etkisi ise özellikle Adalıların anlatımlarıyla genişletilmiştir.

Görüşmelerde Adalılar, yukarıda belirtildiği üzere alt yapısı hazır olmayan, turistlere yemek-içme, hediyelik eşya alış-verişi dışında hizmet sunamayan Büyükada'nın gelen turistlere faytonlarıyla var gücüyle hizmet sağlamaya çabaladığını anlatmıştır. Adalılar faytonların 2010'lu yıllarla birlikte turlarla alınır satılır ticari bir işletmeye dönüştüğünden, korsan faytonculuk şeklinde geliştirmiş olduğu yan sektörüyle birlikte tamamen turistlere hizmet sunduğundan söz etmiştir.

Adalı katılımcılar resmi sayısı artmış olmasa da enformel sayısında artış olan faytonların turistlerden daha fazla para kazanmak için sadece fayton sayılarını değil, faytonun attığı tur sayısını da arttırarak 2-3 katına çıkardığına, günde 7-8 tur yaparak turistlere hizmet için birbirleriyle yarışmaya başladığına, faytoncuların çoğunun atları daha fazla tur atmaları için zorladığına dikkat çekmiştir. Görüşmelerde faytonların Ada yaşantısının ve Adalıların doğal yaşamının parçası olmaktan tamamen çıktığı, Adalılardan kazandıkları paranın kat kat üstünü turistlerden kazanan faytoncuların Adalıları taşımak istemediği, faytona binmek isteyen Adalılara kaba davranışlar sergilendiği, Adalıların binme ihtiyacı oluştuğunda faytoncularla sürekli kavga, tartışma yaşamaktan yıldıkları anlatılmıştır. Adalılara göre 2010 yılı sonrasında faytoncular artık Adalılara hizmeti kesmiş, faytonculuk tamamen değişmiş, faytoncuların faytona, ata, insana, Ada'ya saygısı kalmamıştır.

> "Turistler, turistlere hizmet edebilecek tek organize işletme faytonlara kaldı. Çünkü başka hiçbir şey sunamadın gelen turiste. Faytonlar bir tane daha tur yapıp para kazanmayı hedeflediği tamamen ticari bir işe dönüştü…2010'lu yıllarda faytonlar artık Adalılara hizmeti kesmiş ve faytonculuk değişmiş, faytona, ata, insana, Adalılara saygı kalmamıştı." (K14, Adalı).

> "…2010'dan sonra diyebilirim. Fayton bu süreçte hayatın doğal akışının parçası olmaktan çıktı pazarlanabilir bir şeye dönüştü…Bu durum Heybelide o kadar dönüşmemişti Burgazda'ysa hemen hiç dönüşmemişti." (K26, Adalı).

> "…eskiden Adalıları taşıyan faytonlar artık tümüyle turist taşımaya başladı, eskiden günde iki ya da üç tane tur yaparken gidiyor tur sayısı 7-8'e çıktı dolayısıyla mobilite attı." (K39, Adalı).

> "İster istemez her işte olduğu gibi bir yozlaşmayı ve aç gözlülüğü getirdi." (K4, Adalı).

> "Kaç fayton vardı Ada'da neyse?" (K46, Adalı).

Adalıların, Adalarda korsan faytonculuk sektörü olarak yeni bir sektörden söz etmeleri, faytonların resmi sayılarında artış olmasa da enformel sayılarında artış olduğuna ilişkin değerlendirmeleri 2010'lu yıllarda Büyükada'daki enformel ağların, mafyatik ilişkilerin yaygınlaştığına işaret kabul edilebilir. Büyükada'da enformel çalışan faytonlardan Heybeliada Forumu tarafından 2014'te hazırlanan raporda da resmi kayıtlarda ruhsatlı ve plakalı fayton sayısı Büyükada'da 226 olarak görülmesine

rağmen, kaçak ve ruhsatsız olarak çalıştırılan faytonlarla birlikte toplam sayının 300'ü aşabildiği belirtilmiştir (Adalar Savunması, 2018). Bu çalışmanın verileri Büyükada'da çalışan faytonların, resmi rakamlarda belirtilen sayıyla sınırlı çalışmadığını, Büyükada'da enformel-kaçak-korsan faytonların da çalıştığını ifade etmeye imkân vermektedir.

2010'dan sonraki yıllarda Büyükada'nın aşırı turizmle karşı karşıya kalması, Ada'ya gelen turist sayısında patlama yaşanması, artan günübirlikçi turizmin Adalarda oluşturduğu nüfusun resmi istatistiklerde görülemediğine değinilmeye başlanmasıyla da yol açtığı etkileri göstermeye devam etmiştir. Adaların resmi nüfus bilgileri incelendiğinde istatistikler dikkat çeken bir değişiminin olmadığını gösterse de (Tablo 1'e bakılabilir) Adaların günübirlik turizmden kaynaklı günübirlik nüfusunun 2010 yılından sonrasında özellikle yaz mevsiminde 10 kat arttığı, hafta sonlarında ise daha da artış gösterdiği, günübirlik turist nüfusun hafta içine de günün her saatine de yayılarak devam ettiği belirtilmiştir (Adalar Belediyesi, 2010; Yalçın, 2020).

Görüşmelerde Adalı katılımcılar da 2010'dan sonra yaşanan turizm patlamasının oluşturduğu günübirlik nüfus artışından söz etmiştir. Adalılar turizm baskısıyla artan günübirlik nüfusun Adaların yapısal problemlerini arttırdığına dikkat çekmiş, Adaların resmi rakamlara yansıyan nüfusuna göre merkezi yönetimden kaynak aldığını, resmi nüfusu oranında maddi kaynakla birlikte zabıta ya da polis gibi hizmet birimlerine sahip Adaların, Kaymakamlık ya da Belediye fark etmeksizin kendi kaynaklarıyla karşılayamadığı ihtiyaçları için coğrafi konumu sebebiyle kendisini zorlayan koşullarla mücadele etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Adalılar, bu durumun Adaları küçük kolay yönetilir olmaktan uzaklaştırdığını, Adaların problemlerini çözmek, ihtiyaçlarını karşılamak için İlçe Orman, İlçe Tarım, İlçe Zabıta, İlçe Emniyet, esnaf grupları, STK'lar vb. iç dinamiklerin kendi güçleriyle kendine özgü yollar ürettiğini ifade etmiştir. Görüşmelerde, günlük nüfustaki patlamanın Adalardaki tüm iç dinamikleri alt üst ettiğinden, iç dinamikler arasında gözetilen uyumu kaybettirdiğinden söz edilmiş, turistlerin bıraktığı çöpün, kirliliğin giderilmesi için gerekli çöp konteynerlerinin temininin bile Adalar Belediyesi'nin bütçesi tarafından karşılanmasının oluşturduğu güçlükten bahsedilmiştir. Adalılar 2010 sonrasında Adalarda kural tanımazlığın kural haline dönüştüğünü ifade etmiştir.

"Adalar ilçesi enteresan bir yerdir. Adalar Belediyesine gelen kaynağı sadece kayıtlı nüfusa göre düşünün. Buranın kendi dinamiğinden kaynaklanan yapısal sorunları da var. Bu yapısal sorunlara coğrafi sorunlar da ekleniyor, Her şey dışarıdan çağırılıyor buraya. Belediyesi de Kaymakamlığı da hep dışarıya bağımlı. Kaymakam kolluğu dışarıdan çağırıyor, kolluğumuz yok, Belediye hizmetleri içinde her şey dışarıdan çağırılıyor…Aslında bu ilçe son derece izole, yalıtılmış, fukura bir yer…Buraya ait kamusal kaynaklarınız yetmiyor burayı yönetmeye" (K46, Adalı).

"Kontrolsüz günübirlik turizm yangın tehlikesi demek, adaların belediyesinin kaldıramayacağı bir çöp, kirlilik demek, tüketim demek" (K44, Adalı).

"2010'lu yıllar tümüyle artık yönetilemeyen, herkesin başıboş davrandığı yıllar buna kural tanımazlık diyelim, tamamen kural tanımazlığın hakim olduğu yıllar. (K39, Adalı).

Görüşülen Adalılar 2010 sonrasında faytonculuk sektörünün çığırından çıktığını vurgulamıştır. Adalılar, faytonlarda tescil, ehliyet, ruhsat ve tarifelerin yenilenmediğini, faytoncuların atların bakımına yönelik ya da kendi iç denetimlerini sağlamaya yönelik önerilerine, işlenen suç ya da çıkan kavgalar gibi yaşanan adli sorunlara bile kayıtsız kalındığını, çözüm için atılan adımların, önerilerin tümünün önünün kesildiğini ifade etmiştir. Saha görüşmelerinde, faytonların tamamen kendi haline, başıboş bırakıldığı, denetim ve kontrolün tamamen ortadan kalktığı, denetim ve kontrolü sağlayacak mekanizmaların hiçbirinin çalıştırılmadığı vurgulanmış, faytonlardaki problemlere kasıtlı olarak göz yumulduğuna dikkat çekilmiştir.

"2010'dan sonra işler çığırından çıktı. Müşteriyle faytoncu kavgaya tutuşuyor diyelim müşteri gidiyor karakola şikâyet ediyor, karakol fayton meydanına gönderiyor." (K7, Adalı).

"Ehliyet sormadılar, ceza kesmediler, araba bağlamadılar, kavga çıktı bir şey yapmadılar…Yetkin yok bir şey desen sen kimsin, ne yapacaksın yetkin yok diyor adam ne yapacaksın, bunlar denendi, adam senden korkmuyor ki devlet bakmıyor, polis zabıta bakmıyor sana ne oluyor diyor adam takar mı seni takmıyor işte…adam başı 5 bin koysak ortaya ahırlarımızı da restore ettiririz, hastanesini de yaptırırız, denetlememizi de yaparız. Yok dediler yaptırmadılar gerek yok." (K35, Adalı).

"Örneğin veteriner bulduk mutabakat sağladık ahırların bulunduğu alanda altı boş bir yer vardı, bu yeri bize verin veteriner burada hayvanlara baksın bunu bile çok gördüler." (K33, Adalı).

"Büyükada Afrika Kıtası değil. 2010'dan sonra hiçbir denetim yoktu. Sıfır denetim." (K42, Adalı).

Çalışmanın verilerinden hareketle Adalarda 1980'li yıllarla başlayan gelişmelerin fayton sahiplerini değişime uğrattığı, Adaların ilçe oluşuyla beraber fayton sayısında artış, denetim ve kontrol yetkisinin İlçe Belediyesi'ne geçişiyle beraber de kullanım usullerinde farklılaşmanın faytonlar problemine kaynaklı ettiği ifade edilebilir. 2000 sonrasında, faytonların problemlerinin çözümü için 1998 yılında İTK kararlarıyla yapılan yasal düzenlemelere uyulmamasının, 2004 yılında denetim ve kontrol yetkisinin İBB'ye geçerek tekrar değişime uğramasının, deniz ulaşımda yaşanan değişimle turizm biçimindeki farklılaşmanın fayton problemini derinleştirdiği belirtilebilir. 1980 ve 2010 aralığında bir başka deyişle fayton probleminin oluştuğu ve derinleştiği yıllar boyunca zamanla sektörde hemşeriliğe dayalı enformel ilişkilerin yaygınlaşması ve ilişki ağlarının mafyatik ilişki ağlarına dönüşmesi, bu ilişki biçiminin fayton sektörü dışında da Ada'da yaygınlaşması ayrıca denetim ve kontrol eksiklikleriyle kendini gösteren tavizlerden kaynaklı siyasal pratiklerin problemin oluşması ve derinleşmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bulgular, 2010 sonrasında Büyükada ve faytonlara başı boşluğun, kural tanımazlığın hâkim olduğunu, Ada'nın yegâne ulaşım aracı olarak hizmet sunan faytonun sayısının da bir günde yapabileceği tur sayısının da enformel arttığı ve sadece turistlere hizmet sunan sektöre dönüştüğüne işaret etmekte, fayton meselesinde 2010 sonrasının ayrıntılarının incelemesi gerektiğini göstermektedir.

3.2. 2010'lar

Bu kısımda 1980 sonrası oluşan 2000 sonrası derinleşen fayton probleminde hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin meseleye dahil olduğu 2010'lu yıllar incelenmiştir. Bu kısım fayton meselesinin 2010'lu yıllarını 2010'dan 2014'e, 2014'ten 2019'un sonuna analiz etmiştir.

3.2.1. 2010'dan 2014'e

Fayton meselesine 2010 yılıyla birlikte hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket dahil olmuştur. Toplumsal hareketlerin önemli kuramcısı Tilly'e göre toplumsal bir meselede toplumsal hareketin oluşması o problemin toplumsal tarihin derinliklerine kök salmış "politik bir olgu"yla karşı karşıya kaldığı anlamına gelmektedir (Tilly, 2008, s. 66). Tilly, 18.yüzyılda hak talebiyle otoritelere meydan okumaya başlayan toplumsal hareketlerin 19.yüzyılda politik hak talebinde bulunmanın yaygın yolları, 20.yüzyılın sonunda politik yaşama katılımın aracı haline geldiğini, günümüzdeyse dünyanın her yerindeki insanlar için yaşanan sorunlar karşısında ortaya çıkan gür sesli eylem çağrısı olarak açıklandığını belirtmiştir (Tilly, 2008, s. 16, 127, 151).

Toplumsal hareketlerin yapısal unsurlarda karakteristik bir sorunun şiddetli bir versiyonunu sunduğunu ifade eden Tilly, toplumsal hareketlerin tarihsel süreçte politik ve ekonomik değişimler zemininde ortaya çıktığını göstermeye çalışmıştır. Tilly, toplumsal hareketleri açıklamanın, politik yapıları ve süreçleri açıklamak, o yapıların ve süreçlerin belli başlı özelliklerini, değişimini ve çeşitlenmesini bulup ortaya çıkarmayı gerektirdiğini, çünkü aynı politik süreçlerin toplumsal hareketlerin oluşmasını da desteklediğini ileri sürmüştür. Tilly, Tarrow ve McAdam'la birlikte hayata geçtiğinde başka birinin çıkarlarıyla çatışacak ortak hak talebini içermesi bakımından "çatışmacı", hak talebinde bir şekilde bu ya da şu türde bir hükümet tasarımı gündeme geleceği için "politik" içerimlere sahip toplumsal hareketleri çatışmacı politikanın kendine özgü bir türü kabul etmiştir (McAdam ve Tarrow, 2018; Tarrow, 2014; Tilly, 2008, s. 16-27, 49, 212).

Bu araştırma verileri Tilly'nin görüşlerini, Tarrow ve Mc Adam'la birlikte oluşturdukları yaklaşımı destekler niteliktedir. Veriler, hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin Adalarda demografik değişim, ulaşım, turizm, ekonomik ve politik yapı unsurlarındaki değişim zemininde ortaya çıktığını göstermekte, Adalarda 1980'den itibaren yapısal unsur özelliklerinin, değişimi ve çeşitlenmesinin 2010 yılıyla birlikte toplumsal hareketi oluşturduğunu söylemeye imkân vermektedir. Ayrıca fayton meselesinde aşağıdaki kısımlarda görüleceği üzere hayvan hakları savunucularının çözüm talebiyle verdiği örgütlü mücadele, toplumsal

hareketin çatışmacı politikanın kendine özgü türü kabul edilerek açıklanabileceğine de işaret etmektedir.

Hayvan Hakları Federasyonu (HAYTAP)[9], fayton atlarının yaşadığı zulüm karşısında 2010 yılından önce broşür, basın yansıması, afiş, gazete ilanı, görüşme olmadığını belirtmiştir. Fayton atları için 2009 yılında Adalar Belediyesiyle birlikte çalışma yapan HAYTAP, 2012 yılında İBB Başkanı Kadir Topbaş'tan faytonların kademeli olarak azaltılmasıyla ilgili kamuoyu önünde söz almış, yetkili kurum İBB, UKOME ya da 153 ihbar hattına fayton konusunda ciddi bir rahatsızlık olduğuna dair ihbar sayısının arttırılması yönünde kamuoyunu harekete geçirmek için kampanya düzenlemiştir. Kademeli olarak ilk aşamada fayton sayının düşürülmesi gerektiği yönündeki görüşünü kamuoyuyla paylaşan HAYTAP, Adalar'daki ve Türkiye'deki diğer fayton atları için ciddi örgütlenme ve bilinçlenme zamanı geldiğini ilan etmiştir (Hayvan Hakları Federasyonu, 2012a; 2012b; 2020; Tunç, 2012).

Görüşülen Adalı katılımcılar, HAYTAP'ın 2009 yılından itibaren fayton atları için mücadeleye başladığından hem faytoncular odası hem de İlçe Belediyesi ve İBB ile görüşmeler yaptığından, yürüttüğü görüşmelerde faytonların çalışma koşullarının düzeltilmesine odaklandığından söz etmiştir. Adalıların anlatımlarında, 2010'ların ilk yıllarında hayvan hakları savunucularının atların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, fayton sayısının azaltılması için çaba sarf ettiğine dikkat çekilmiştir.

> "HAYTAP'ın 2009'dan itibaren faytoncuları ikna etmek için çalıştığını, sonraki yıllarda da bu yönde çalışmalara devam ettiğini faytoncular odası başkanıyla görüşmeler yaptığını söyleyebilirim." (K13, Adalı).

> "Adalar belediyesinin faytonlarla ilgili bir yönetmelik çalışması içinde yer aldım İBB'ye sunmak üzere…bu yönetmelik taslağı İBB'den geçirilemedi. O yönetmelik çalışması içinde sonraki yıllarda faytonun kaldırılmasını savunan HAYTAP bizimle o yönetmelik üzerinde çalışmış, faytonun koşullarının düzeltilmesi noktasında bir iki maddenin de düzeltilmesine katkı sağlamıştı, o dönemde kısaca HAYTAP'la birlikte çalışmıştık." (K5, Adalı).

[9] HAYTAP, 2006'da başlayan kurumsallaşma ve örgütlenme sürecini 2008'de bünyesindeki 5 denekle tüzel kişiliğin kazanılmasıyla tamamlamıştır. Hayvan hakları savunucuları için güçlü bir çatı olmayı hedefleyen sivil toplum hareketi olarak kendini tanımlayan HAYTAP'ın Türkiye'de farklı il ve ilçelerinde çalışan, birbirine bağlı çok sayıda derneğin resmi temsilcileri, gönüllüleri, sayısız destekçileri, bağışçıları bulunmaktadır (Bkz: https://www.haytap.org/tr/kurumsal/manifestomuz).

Fayton meselesine 2010'la birlikte HAYTAP öncülüğünde dahil olan fayton hareketinin mücadeleye başladığında hayvan hakları hareketinin öncü kuramcısı Singer'in temsil ettiği refahçı perspektifi takip ettiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Hayvan hakları hareketinin temelini oluşturan iki temel perspektiften birini oluşturan refahçı yaklaşım, hayvanların koşullarının iyileştirilmesini temele alan faydacı yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Francione, 2008, s. 39). İlerleyen kısımlarda fayton hareketinin bu perspektifi terk edeceği görülecektir.

Saha çalışmasında HHH'den katılımcılarla yapılan görüşmelerde, fayton meselesinin 2000'li yıllardan itibaren HHH içinde gündemin birinci sırasını işgal etse de fayton atları için verilen örgütlü mücadelenin 2010 yılı sonrasında başladığı ifade edilmiştir. Görüşmelerde, HHH'nin 2010'lu yılların başında Adalarla özdeşleşmiş faytonların kaldırılması fikrine de faytona karşı eylem yapılması fikrine de sahip olmadığına değinilmiştir.

> "Fayton konusu Türkiye'deki, İstanbul'daki bütün hayvan hakları hareketinin en önemli gündem maddelerinden biriydi. Süreç 2000 sonrası başlıyor aslında." (K9, HHH).

> "2000'li yıllarda da ama 2010'dan sonraki yıllarda fayton meselesi hiç gündemden düşmedi." (K20, HHH).

> "…faytona karşı bir şey anlatmak mümkün değildi o yıllarda (2009'u kastediyor), fayton öyle özdeşleşmiş ki Ada'yla şeytanın avukatlığını yapayım hayvanseverlerin bile aklına gelmiyor yıllarca faytona karşı eylem yapmak." (K8, HHH).

> "…mücadelenin hızlanması 2010'dan sonra oluyor." (K41, HHH).

Veriler, hayvan hakları savunucularının fayton probleminin derinleştiği 2000'li yıllardan itibaren faytonları tartıştığını bir başka ifadeyle rahatsızlık duyarak problem gördüğünü, 2010'lu yıllardaysa fayton problemi için toplumsal bir hareket oluşturarak çözüm talebiyle örgütlü mücadeleye başladığını göstermektedir.

Jasper ve Almedia, toplumsal hareketin oluşmasına yapısal değişimler kadar bu değişimlerin bireylerde oluşturduğu rahatsızlık hissinin, yarattığı ortak şikayetlerin zemin hazırladığına dikkat çekmiştir. Almedia'ya göre bireyler toplumsal hayatta bir sorun ve değiştirilmesi gereken ortak şikayetlere sahip olduğunda, bu rahatsızlıklar toplumsal hareket kampanyalarının fitilini ateşlemektedir. Araştırmacı, toplumsal hareketin ortaya çıkmasında bireylerde oluşan ortak rahatsızlıkların yanı sıra bireyleri

harekete geçirmek için örgütsel bir temelin de var olması gerektiğini belirtmiştir. Almedia'ya göre söz konusu örgütsel temel ortak kolektif kimliklere dayalı dayanışmalar da resmi toplumsal hareket örgütleri gibi ikincil gruplara dayalı örgütsel varlıklar da olabilmektedir. Almedia, halihazırdaki resmi veya gayriresmi dayanışma bağları ve örgütsel bağlantılar olmadan toplumsal hareket kampanyalarının oluşmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir (Almedia, 2023, s. 23, 32; Jasper, 2017, s. 12).

Jasper ve Almedia'nın görüşleri dikkate alındığında hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal harekete Adalardaki yapısal değişimlerle birlikte bu değişimlerin atların yaşamları üzerindeki olumsuz etkilerinin hayvan hakları savunucularında oluşturduğu rahatsızlık hissinin de zemin hazırladığı belirtilebilir. Fayton hareketine 2000'li yıllardan itibaren hayvan hakları savunucusu olmaya yani kolektif kimliğe dayalı dayanışmaların ve HAYTAP'ın örgütsel temel oluşturduğu söylenebilir. Fayton hareketinin 2010'la birlikte yapılan görüşmeler, başlatılan kampanya, fayton atlarının maruz kaldığı zulümden rahatsızlık duyan ve bu zulmün bitirilmesi için koşulların düzeltilmesi, fayton sayısının azaltılması gerektiğini düşünen hayvan hakları savunucularının sahip oldukları resmi veya gayriresmi dayanışma bağları ve örgütsel bağlantılarla oluştuğu ifade edilebilir.

HAYTAP'ın faytonlar için kamuoyunu harekete geçirmeyi, fayton sayısını azaltmayı amaçlayan kampanyaya başladığı 2012 yılında İBB de fayton sayısının azaltılması, atlı fayton taşımacılığı yanında elektrikli faytonların ulaşımda kullanılmasına ilişkin yasal düzenleme yapmak için girişimde bulunmuştur. 26.01.2012 tarihli, 2012/1 Ek.2 sayılı İBB Başkanlığı UKOME kararında, fayton taşımacılığının turistik amaçlı ve nostaljik bir faaliyet olması gerekirken Adalar'da alternatifsiz toplu ulaşım aracı olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Kararda, Büyükada'da kayıtlı 226 adet fayton içerisinde 33 şahsın birden fazla faytonu bulunduğu, birden fazla faytona sahip şahısların sadece 1 fayton barındırması durumunda 51 adet faytonun açığa çıkacağı ve kamulaştırmaya öncelikle açığa çıkan 51 adet faytondan başlanılması gerektiği, uzun vadede atlı fayton taşımacılığını sürdürülebilir hale getirmek için elektrikli fayton taşımacılığına yönelik düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. İlgili kararda barınak sorunu yaşayan 86 adet faytonun kamulaştırılması ve ilk aşamada 40 adet elektrikli araçla taşımacılığa geçiş

yapılmasının uygun olacağı belirtilmiştir (Adalı Dergisi, 2018a; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2012).

UKOME'nin kararı üzerine basında fazla sayıda faytona sahip faytoncuların faytonlarının kamulaştırılacağı, Adalar'ın simgesi haline dönüşmüş faytonların kaldırılmasına karar verildiği, ulaşım için yeni bir araç önerildiği, Büyükada, Heybeliada ve Burgazada'da 40 tane elektrikli faytonun boy göstereceği haberleştirilmiştir (Haber 7, 2012). Adalar Postası'nda Adalılar kararın fayton taşımacılığında sağlanması gereken düzenin sağlanamadığının itirafı olduğunu belirtmiş, faytonların kaldırılması adımı olarak görülen girişime karşı faytonların verilmemesi için kampanyaya başladıklarını ilan etmiştir (Adalar Postası, 2012). Faytoncular kararın iptali istemiyle İstanbul 2.İdare Mahkemesi'nde İBB'ye, İlçe belediye başkanlarının, kamu kurum ve kuruluşu temsilcilerinin ilgili kararın alındığı toplantıya katılımının sağlanmadığı gerekçesiyle dava açmış, açılan davada işlemin iptaline karar verilmiştir.

Aşağıda 2012 yılında İBB'nin aldığı karar üzerine İstanbul 2. İdare Mahkemesi'ne faytoncular tarafından açılan dava karar metni görseli paylaşılmıştır.[10]

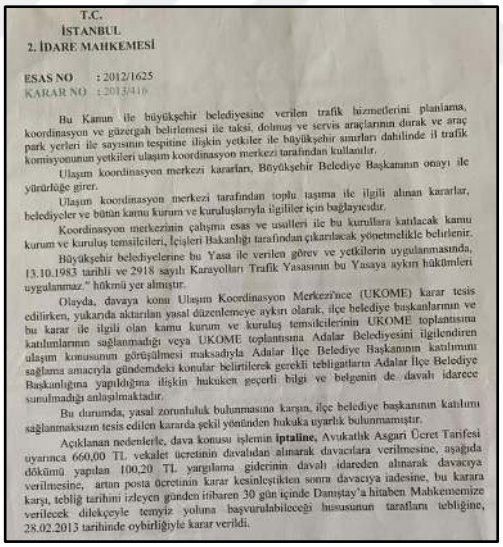

T.C.
İSTANBUL
2. İDARE MAHKEMESİ

ESAS NO : 2012/1625
KARAR NO : 2013/416

Bu Kanun ile büyükşehir belediyesine verilen trafik hizmetlerini planlama, koordinasyon ve güzergah belirlemesi ile taksi, dolmuş ve servis araçlarının durak ve araç park yerleri ile sayısının tespitine ilişkin yetkiler ile büyükşehir sınırları dahilinde il trafik komisyonunun yetkileri ulaşım koordinasyon merkezi tarafından kullanılır.

Ulaşım koordinasyon merkezi kararları, Büyükşehir Belediye Başkanının onayı ile yürürlüğe girer.

Ulaşım koordinasyon merkezi tarafından toplu taşıma ile ilgili alınan kararlar, belediyeler ve bütün kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilgililer için bağlayıcıdır.

Koordinasyon merkezinin çalışmı esas ve usulleri ile bu kurullara katılacak kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Büyükşehir belediyelerine bu Yasa ile verilen görev ve yetkilerin uygulanmasında, 13.10.1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Yasasının bu Yasaya aykırı hükümleri uygulanmaz." hükmü yer almıştır.

Olayda, davaya konu Ulaşım Koordinasyon Merkezi'nce (UKOME) karar tesis edilirken, yukarıda aktarılan yasal düzenlemeye aykırı olarak, ilçe belediye başkanlarının ve bu karar ile ilgili olan kamu kurum ve kuruluş temsilcilerinin UKOME toplantısına katılımlarının sağlanmadığı veya UKOME toplantısına Adalar Belediyesini ilgilendiren ulaşım konusunun görüşülmesi maksadıyla Adalar İlçe Belediye Başkanının katılımını sağlama amacıyla gündemdeki konular belirtilerek gerekli tebligatların Adalar İlçe Belediye Başkanlığına yapıldığına ilişkin hukuken geçerli bilgi ve belgenin de davalı idarece sunulmadığı anlaşılmaktadır.

Bu durumda, yasal zorunluluk bulunmasına karşın, ilçe belediye başkanının katılımı sağlanmaksızın tesis edilen kararda şekil yönünden hukuka uyarlık bulunmamıştır.

Açıklanan nedenlerle, dava konusu işlemin **İptaline,** Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi uyarınca 660,00 TL vekalet ücretinin davalıdan alınarak davacılara verilmesine, aşağıda dökümü yapılan 100,20 TL yargılama giderinin davalı idareden alınarak davacıya verilmesine, artan posta ücretinin karar kesinleştikten sonra davacıya iadesine, bu karara karşı, tebliğ tarihini izleyen günden itibaren 30 gün içinde Danıştay'a hitaben Mahkememize verilecek dilekçeyle temyiz yoluna başvurulabileceği hususunun taraflara tebliğine, 28.02.2013 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Fotoğraf 11. 2012'de Faytoncular Tarafından Açılan Dava Karar Metni Görseli

Kaynak: Adalı katılımcı

[10] Söz konusu davaya ilişkin belge araştırmacıya görüşme yapılan Adalı katılımcı tarafından whatsApp yoluyla iletilmiştir. Açılan davada karar 28.03.2013'de verilmiştir. Fotoğraf araştırmacı tarafından isim kısımları etik kural gereği çıkarılarak düzenlenmiş aynı gerekçeyle metnin ilk sayfası da çalışmada kullanılmamıştır.

Söz konusu davaya görüşmelerde değinen Adalı katılımcılar İBB'nin faytonları kamulaştırarak fayton sayısını azaltma kararı aldığından, alınan kararın faytoncularla mutabakata varılmadan alınması üzerine faytoncu şahısların dava açtığından söz etmiştir. Adalıların ifadelerinde hukuksal mekanizmanın İBB'nin tek başına bu yönde karar alma yetkisi olmadığına hükmetmesiyle alınan kararın uygulanamadığına dikkat çekilmiştir.

> "86 faytonu kamulaştırıyoruz dediler, tamamen kendi kararları biz yokuz bu süreçte bu sebeple kamulaştırma işine itiraz ettik, dava açtık ve bu süreci durdurduk." (K7, Adalı).

> "2012'de İBB faytonları kaldırma kararı alıyor bunun üzerine faytoncular dava açıyorlar ve kazanıyorlar davayı. Tabi işin hukuk yönüyle bu şekilde işlemeyeceğini anlıyorlar." (K13, Adalı).

2013 yılında yerel basına Adalar Belediyesi'nin Büyükada'da Lunapark mevkiine ücretli minibüs ve akülü araç ile yolcu taşımacılığı yapması üzerine faytoncuların ayaklandığı, Adalar Kaymakamı Ahmet Arabacı'yla yaptıkları görüşme sonrası olayın bir daha tekerrür etmeyeceği sözünü aldıkları, olaysız bir şekilde Kaymakamlığı terk ettikleri haberi yansımıştır (Ada Gazetesi, 2013). Adalı katılımcılar ilgili gelişmeye görüşmelerde yer vermiştir. Anlatımlarda, uygulama sırasında faytoncuların sadece Kaymakamla görüşmeye gidip olaysız şekilde dağılmadığından, İlçe Belediyesiyle çatışmaya girdiklerinden, İlçe Belediyesi önünde olaylar çıkardıklarından söz edilmiş, faytoncularla İlçe Belediye Başkanı arasında da görüşme yaşandığından bahsedilmiştir. Adalılar uygulamaya olaylar çıkararak karşı çıkan faytoncuların gösterdikleri sert tepkinin ardında yatan politik süreçlere değinmiş, İBB'nin İlçe Belediyesine destek vermediğine dikkat çekmiştir.

> "Mustafa Farsakoğlu zamanında buraya fayton görünümlü bir akülü araç geldi sadece deneme amaçlı ama o gelir gelmez faytoncular ayağa kalktılar ve yerel belediye yönetimiyle ciddi bir çatışmaya girdiler. Tehditli, silahlı olaylar da gündeme geldi tabi bu işi iyice çığırından çıkardı…İBB yerel yönetimin arkasında durmuyor. Otorite boşluğu denilen şey işte bu tür kuralsızlıkları besleyen şeydir." (K39, Adalı).

> "Mustafa Farsakoğlu'nun başkanlığı dönemindeydi, faytoncular belediyeyi bastı…hiç unutmam, dedim ki saldıracaklar galiba. Mustafa bey indi aşağıya konuştu onlarla, sonra dağıldılar. Faytonlar İBB'ye bağlı olduğu için gücü oradan alıyorlar, sen yetkili değilsin, kimsin diyorlar, yani adamlar kazan kaldırdı bildiğiniz." (K1, Adalı).

2013 yılında Adalar İlçe Belediyesi'nin Ada içi ulaşımda akülü araç kullanma kararının, İBB'nin 2012 yılında faytonla ilgili aldığı kararla benzerlik gösterdiği ancak faytoncuların alınan kararlar karşısında İBB ve Adalar Belediyesi'ne gösterdiği tepkinin farklı olduğu dikkate değerdir.

2013 yılında Adalar Kaymakamı Ahmet Arabacı'nın Adalara köprü yapalım açıklamasının da tartışma yarattığından söz etmek gerekmektedir. Kaymakam Arabacı açıklamasında, yolu olmayan yerin yerleşim birimi olmaktan çıkacağını vurgulamış, vapurla Bostancı'dan yarım saat süren Büyükada'ya arabayla beş dakikada ulaşılabileceğini, Büyükada'ya köprü yapılarak karayoluyla ulaşım sağlanması, dörtte birinin daha imara açılması halinde Adaların daha yaşanabilir yere dönüşeceği, nüfusunun sürdürülebilir olacağı, kaynağın da rahatlıkla bulunabileceğini ifade etmiştir (Avcı, 2013; Bapoğlu, 2013).

Adalar Postası'nda Adalılar, çağdaş dünyanın motorlu taşıtsız yaşamı tercih ederek cittaslow (sakin belde) bayrağı altında birleşip kentleri yavaşlatmaya çabalarken evvel zamandan beri sakin belde olan Adaların asıl değerinin hala anlaşılamadığını belirterek Kaymakam Arabacı'yı eleştirmiştir (Tugay, 2013). Görüşmelerde söz konusu gelişmeye yer veren Adalı katılımcılar, merkezi yönetimin Adaların nüfusunu arttırmaya, çamlık alanları azaltmaya, ormanlık alanlarını imara, Adaları anakaraya köprüyle bağlayarak yollarını da motorlu araç trafiğine açmaya yönelik planlamaları olduğundan bahsetmiştir. Adalıların, yetkili kurumların Adalarda İstanbul'un diğer ilçeleriyle aynı doğrultuda betonu, inşaatı, asfaltı önceleyene yönelik planlamaları uygulamak istediklerinden, yetkililere ana ulaşım aracı olarak kullanılan faytonların engel olduğundan söz ettikleri görülmektedir.

> "Belki köprü yapıp anakaraya bizi bağlarlar, öyle planlar vardı inanabiliyor musunuz?" (K22, Adalı).
>
> "…ve motorlu araçlara Adaları teslim etme Adalarla ilgili planları bu." (K42, Adalı).
>
> "Eski bir Kaymakam'ın projesi vardı…Adalarla ilgili planlar maalesef hep buradaki nüfusu üç katına çıkarmaya yönelik." (K44, Adalı).
>
> "…böyle şahane fikirleri var Adalar için yöneticilerin." (K47, Adalı).
>
> "Adalar karşısı gibi olsun istiyorlar." (K16, Adalı).
>
> "Ada'yı anakaraya bağlayıp nüfusunu arttırmak, çamlık alanları azaltmak istiyorlar. Fayton bunun önündeki en büyük engeldi." (K25, Adalı).

2013 yılının önemli bir diğer gelişmesi 25.06.2013 tarih ve 1310 numaralı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı'yla (2013) "Sağlık sebebiyle aciliyet arz eden durumlarda tam teşekküllü sağlık kurumlarından alınmış, heyet raporu ile ihtiyacı tespit edilmiş ve Adalarda ikamet eden vatandaşlar için 250 kg ağırlık ve 20 km/sa hıza sahip 3 ve 4 tekerlekli akülü-elektrik şarjlı araçların Belediyenin yazılı izni ile kullanılabileceğine" karar verilmesi olmuştur. Adalı katılımcıların görüşmelerde yer verdiği gelişmeyi, Ada içi ulaşımda tek ulaşım aracı olan faytonların sadece turistlere hizmet vermeye başlayınca Adalıların hızla akülü araç edindiğini anlatarak değerlendirdikleri görülmektedir. Adalılar, ruhsatsız, tescilsiz, ehliyetsiz, her yaştan kişinin Adalarda kullanmaya başladığı akülü araçlar için yasal düzenleme yapıldığını ve yapılan düzenlemeyle bu araçların sahip olması gereken özelliklerin ve kimlerin bu aracı edinebileceğinin kurala bağlandığını ifade etmiştir. Adalı katılımcılara göre, politik sebeplerden kaynaklı denetim ve kontrol eksiklikleri Adalarda kural tanımazlıkta gelinen yerin bir başka göstergesini kısa zamanda akülü araçlar haline getirmiştir. Adalılar alım-satım yapanı, tamircisi, lastikçisi, yedek parçacısıyla kendi sanayiini tüm mevzuatlara aykırı şekilde yerleştiren "ucube" olarak niteledikleri akülü araçların kural tanımazlık konusunda faytonlarla yarışmaya, rekabete girmeye başladığından söz etmiştir.

> "Akülü araçların izni engelli, sakat kişiler için rapora bağlıydı bu kadar engelli mi var Ada'da." (K5, Adalı).
>
> "…o aracın ruhsatı var mı yok, plakası var mı yok, ruhsatsız, plakasız o aracı burada nasıl kullanabiliyorum…ve ben neden böyle bir riskle yaşamaya mahkûm ediliyorum." (K4, Adalı).
>
> "Ucubeler (Akülü araçlar) burada çoğalmaya başlayınca düzenleme yapıldı…Ama dönüşümden nemalananlar farkında her şeyin belediyeyi (Adalar Belediyesi) iyice yok saymaya ve merkezi yönetimin buradaki temsilcileriyle hareket etmeye başladılar." (K1, Adalı).
>
> "Akülü araçların bir sınırı, tanımı vardı ama buna da uyulmadı ve sayıları giderek arttı arttı." (K44, Adalı).

2013 yılında akülü araçlarla ilgili düzenleme yapan 1310 numaralı Koruma Kurulu, "bisiklet kullanımında sorunların çıktığının görüldüğüne, bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklara ve karmaşaya sebep olmaması için bisiklet kiralama

yapılacak alanların kent merkezindeki yaya trafiğine engel olmayacak belli merkezlerde ve sınırlı sayılarda yapılabilmesi için öneri geliştirilmesine" şeklindeki kararıyla bisiklet kullanımı için de düzenleme yapmıştır. Adalarda bu karar da uygulanamamış, bisikletlerin ne sayılarının sınırlı ne de kent merkezindeki yaya trafiğine engel olmayacak belli merkezlerde tutulması sağlanamamıştır (Erkurt, 2017; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı, 2013). Görüşmelerde bisiklet sorununa da temas eden Adalı katılımcılar, çok sayıda bisiklet kiralama noktasından kiralan bisikletlerin yarattığı tehlikeden söz etmiştir. Adalılar bisikletlere uygun olmayan kıyafetlerle binilmesi yüzünden, bisiklet kullanmasını bilmeyenlerin öğrenmeye çabalayarak kullanması ya da farklı sebeplerle kasksız, kuralsız biçimde kullanılan bisikletlerin ölümle neticelenen ciddi kazaların yaşanmasına yol açtığından bahsetmiş, yetkililerin bisiklet konusunda da tedbir almadığına dikkat çekmiştir.

> "Bisiklet yüzünden her yıl 20-30 ölüm vakası oluyor." (K5, Adalı).

> "Çok kaza oluyor bisiklet yüzünden. Benim oturduğum yer yokuş aşağı ve dönemeç. Her gün birisi duvarda patlıyor…bu kadar kiralık bisiklet dükkânı olur mu? Buraya gelen insanlar bineriz bisiklete deyip kiralıyorlar bilen bilmeyen…Geçenlerde gördüm kiralamış bir kadın çarşının içinde ona buna çarpa çarpa sürmeye çalışıyor…Nasıl 5 kişinin faytona binmesine mâni olunamıyorduysa bisikletlerin çarşı içinde cirit atmasına ona buna çarpmasına da mâni olunamıyor." (K16, Adalı).

2010'dan sonrasında Büyükada'da Adalıların anlatımları denetimsiz, kontrolsüz sayısı artan akülü araçlar, bisikletler, kamuya ait araçlar, faytonlar ve yayaların sokak ve caddelerde trafik terörü yaşatmaya başladığını göstermektedir.

> "Burası (Büyükada) Bostancı gibi bir trafiğe sahip oldu." (K40, Adalı).

> "Öyle hale geldi ki yani Çankaya caddesi üzerinde biz hareket edemez hale geldik, hele hafta sonları yoğun dönemde sokağa çıkmaktan korkar olduk…hakikaten bir tam bir trafik terörü yaşanmaya başladı." (K39, Adalı).

Verilerden hareketle, 2010'dan 2014'e uzanan süreçte Adalıların, Adalarla ilgili yetkili kurumların planlamalarının nüfusu arttırmaya, yeşil alanları azaltmaya, motorlu araç trafiğine açmaya, Adaları İstanbul'un diğer ilçeleri gibi betona boğmaya yönelik olduğu endişesi taşıdıkları belirtilebilir. İlgili yıllarda İBB, Adalar Belediyesi gibi yetkili kurumların fayton sayısının azaltılmasına, elektrikli faytonların Ada içi ulaşımda kullanılmaya başlanmasına yönelik girişimlerde bulunduğu, kararlar aldığı

ancak uygulanamadığı, Ada içi ulaşımda akülü ya da elektrikli araç kullanımı ve bisiklet kullanımının yasal düzenlenme yapılması ihtiyacı oluşturacak problemler oluşturduğu, konuyla ilgili yasal düzenleme yapıldığı ancak bu yönde alınan kararların da uygulanamadığı, faytonlarla ilgili çözümlenemeyen problemlere eklenen yeni problemlerin trafik terörü olarak nitelenen yeni problemlere yol açarak fayton meselesini büyüttüğü ifade edilebilir.

Yukarıdaki tespitlerle 2010 sonrasının, 2010 öncesinden çokta farklılık göstermediği düşünülebilir. Ancak 2010'lu yıllara ilişkin ulaşılan veriler daha dikkatle incelendiğinde, faytoncuların 2013 yılında İlçe Belediyesinin elektrikli araç deneme girişimini isyan etme, saldırma gibi fiziksel mekanizmalar kullanarak engelleme çabasının hem sektörde hem de Ada'da hâkim enformel ilişki ağının bir başka deyişle mafyatik ilişki yapılanmasının değişen bir boyut kazandığına hem de faytoncuların bu pratikleri sergilemesine imkânı tanıyan politik tavizlerin boyut değiştirdiğine işaret kabul edilebilir. Daha önceki kısımlarda gösterildiği üzere veriler, 2010 sonrasında Adalardaki yapısal sorunların iç dinamikler arasındaki uyumun önemsenmemeye başlanmasıyla, faytonlarla ilgili aksayan, zor sağlanan denetim ve kontrolünse tamamen ortadan kalkmasıyla boyut değiştirdiğini söylemeye imkân vermektedir.

Çalışmanın bu noktasında yapılan görüşmelerde Adalıların, 2010 sonrasında derinleşen fayton probleminin çözümlenememesine, denetim ve kontrolde aksamalara, tavizlere, yasaların uygulanamamasına, başı boşluğun ve kural tanımazlığın hâkim olmasına yol açanın 2009 yerel seçimleriyle birlikte İlçe Belediyesini kazanmaya devam eden CHP ve AK PARTİ'li İBB ile AK PARTİ'li merkezi yönetim arasındaki politik çekişme olduğuna ilişkin anlatımlarına yer vermek gerekmektedir.

> "Adalar Belediyesi 2010'lu yıllar boyunca hep CHP'deydi, burası da böyle hep kenarda kalmış gibiydi, Adalar İBB'nin ilgisine hiç giremedi." (K14, Adalı).

> "2009'dan itibaren Adalar belediyesi CHP'li İstanbul Belediyesi AKP'li ve hiçbir şey yapmıyor İBB Adalar için. İktidarın tek derdi kaybettiği belediyelerin elinde ne varsa almak, orayı onlara bırakmamak." (K4, Adalı).

> "Burada yaşanan her olumsuzluk yerel yönetimin başarısızlık hanesine yazılacağı için İBB ve merkezi yönetimin çokta umurlarında olmadı buradaki problemler. Problemlerin çözümü konusunda birlikte çalışmak, hareket etmek gerekiyordu ve bu önemsenmiyor bu ülkede maalesef." (K39, Adalı).

Verilerden hareketle faytonlar meselesinin 2010 sonrasında boyut değiştirdiği, faytonlar meselesinin boyut değiştirmesine Adalar Belediyesi'ne 2009 yerel seçimleriyle birlikte CHP'nin yönetimine gelişinin zemin oluşturduğu düşünülebilir. 2010'lu yıllar boyunca Adalar Belediyesini kazanmaya devam eden CHP ve AK PARTİ'li İBB ile AK PARTİ'li merkezi yönetim arasındaki politik çekişmenin bir başka ifadeyle politik süreçlerin faytonlar meselesinin boyut değiştirmesine yol açtığı söylenebilir. 2010'lu yıllar boyunca faytonlar meselesinin boyutunun değişmesine yol açan bir başka unsurun hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin faytonlar meselesine dahil olarak örgütlü mücadeleye başlaması olduğunu da hatırlamak gerekmektedir. Fayton meselesinde 2014 yılıyla birlikte toplumsal hareketin de verdiği mücadelede boyut değiştireceği ve karşı hareketi oluşturacağı görülecektir. Büyükada ve faytonlar artan ve çözülemeyen problemlerine, Adalıların ve hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin talepleri doğrultusunda verdiği mücadeleyi ekleyerek tartışılmaya devam edecektir.

3.2.2. 2014'ten 2019'un sonuna

2010 sonrası boyut değiştiren fayton meselesinde 2014'le birlikte hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin de verdiği mücadelede boyut değiştirmesi ve karşı hareketi oluşturması 2014 sonrası sürecin ayrıntılı analizini gerektirmiştir. Bu kısımda fayton meselesinde 2014 sonrasının detayları incelenmiştir.

3.2.2.1. 2014'ten 2017'ye

Sahada yapılan görüşmeler faytonlarda problem oluşturan, derinleştiren sebeplere ilişkin tespitleriyle HHH katılımcılarının Adalılarla benzer değerlendirmeler yaptıklarını göstermektedir. 2010 yılıyla birlikte faytonlar meselesinin dinamiklerinden biri olmaya başlayan HHH katılımcıları, Büyükada'nın sokak ve cadde trafiğine tam bir düzensizliğin, kural tanımazlığın, kaosun hâkim olduğundan söz etmiş, yollarda sırtında kırbaçla hiç durup dinlenmeden çalıştırılan atlara dikkat çekmiştir.

> "Trafiğini anlatmalıyım tam yeri gelmişken faytonlar geliş gidiş düşünün, yolda geliyorlar çift yönlü arada kamu araçları…arada akülü araçlar arada bisikletler,

arada yayalar düzensizlik, bir kaos aslında trafik falan değil, trafik düzeni falan yok, büyük kaos var. Şimdi at zaten çok hassas bir hayvan ve karmaşanın, gürültünün, bağırış çağırışın tam ortasında sırtında kırbaçla hiç durup dinlenmeden çalıştırılıyordu." (K3, HHH).

HHH'den katılımcılar görüşmelerde, günübirlik turizmin Adalara gelen turist sayısında patlama yarattığını, alt yapısı hazır olmadan plansızca yığılan turiste Büyükada'nın elindeki tek varlığı faytonla hizmet sunmaya başladığından bahsetmiş, turistleri özel tur tekneleriyle getiren tur acentelerinden söz etmiştir. Görüşmelerde, turistlere hizmet vermek için birbirleriyle yarışmaya başlayan faytonların daha çok para kazanabilmek için tur sayılarını arttırdığı ifade edilmiş, Adalarda faytonların turistik bir aktöre, turizmin pazarlama aracına dönüştüğüne, fayton endüstrisinin işçileri olarak kullanılan, rantın ortasında sürekli ölen atlara dikkat çekilmiştir.

"Tüm bunlara yol açan turizmdeki patlama diyebileceğimiz şey…turist ne yapacak çayıra yayılacak, yatacak hali yok, ne var elinde faytonun, gelen turist kitlesini eritmek için hızla turistler haldır haldır faytonla gezdiriliyor, sonra yemeğe götürülüyor, tur tamamlanıyor, turistleri motorların biri getirip, diğeri götürüyor gibi düşünün…Rantı düşünebiliyor musunuz? Bu arada da sürekli atlar ölüyor." (K8, HHH).

"Turistikleşme sürecini hızlandıran bir faktör, sürekli yerli ve yabancı turistin Ada'ya gelmesi için satılan bir şeydi fayton. Seyahat acenteleri Ada turunu faytonun içinde satıyordu…Fayton bir endüstriydi. Ve o endüstrinin işçileri de atlardı." (K9, HHH).

Yapılan görüşmelerde dikkati atların durumuna çektikleri görülen HHH katılımcılarının faytonda atların bir canlıdan öte, kendisinden maksimum faydayı sağlamak için onu rızası dışında, köle gibi kullanan, ölümüne çalıştırılan araç muamelesi gördüğünü, sömürüldüğünü ifade ettikleri görülmektedir. Görüşmelerde Büyükada'daki fayton atlarına yapılan muamelenin ahlaka, vicdana aykırı biçimde hayvan kullanımının en tipik örneğini gösterdiği belirtilmiş, ölen atın yerine derhal yenisini tedarik eden faytonun Büyükada'yı at mezarlığına, zulmün, işkencenin merkezine dönüştürdüğünden söz edilmiştir.

"…Hayvan sömürüsünün en trajik örneğiydi Adalardaki faytonlar." (K30, HHH).

"…bunun başka bir tür kölelik olduğu benim durduğum yerden gördüğüm buydu." (K19, HHH).

"…orası (Büyükada) ölen atın yerine sürekli yenisinin getirildiği çok büyük bir zulmün merkezi olmuştu." (K15, HHH).

"Adanın belli yerleri hayvan mezarlığı olmuştu…Kimsenin sesi çıkmıyordu." (K20, HHH).

Hayvan hakları savunucuları insan düşüncesinin ürettiği insanmerkezci-antroposantrik yaklaşımlar ve bu yaklaşımla oluşmuş insan dünyasındaki uygulamalarla insanı yüzleştirmeyi hedeflemektedir. Bir başka ifadeyle, hayvan hakları savunucuları günümüzde hayvanları acımasızca kullanmaya yol açan insan pratiklerinden hayvanları korumayı, hayvan kullanımına yol açan yaklaşımlarla mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Coulon ve Nouet, 2019, s. 32-34.; Ryan, 2019, s. 28, 29). Hayvan hakları savunucuları bu amaç doğrultusunda, hayvanların insanların ahlaksal ilgi alanına sokulması, hayvanların insan hayatındaki gerekçelerle hayatlarının sona erdirilebileceği düşüncesine son verilmesi için çaba göstermektedir (Singer, 2018, s. 70-71). Hayvan hakları savunucularının insanın hayvanlar üstünde kurduğu tahakküme dayalı ilişki içinde sürekli ölen, zarar gören hayvanlar için rahatsızlık duyduğu ve bu ilişki şeklini problem kabul ettiği, bu ilişkinin her türünü göstermeyi, değiştirmeyi ve son vermeyi hedefledikleri, bu bağlamda faytonun atlara tahakküm uyguladığını düşündükleri söylenebilir.

Hayvan hakları savunucularının yukarıda belirtilen hedef ve düşünceyle paralel şekilde her yıl milyonlarca turistin günübirlik ziyaret etmesi için faytonculuğun turistik bir sektör olarak desteklenmesiyle at ölümlerinin, hayvan sömürüsünün tüm biçimlerinin yaşandığı çürümüş bir enkaza dönüşen Adalar'da yaşamın tüm canlılar için eşit korunması gerektiğini savunan yeni evrensel bir dilin kullanılması, canlı bir birey olan her atın ölümünden sorumlu olan insana, hayvan çalıştırma ve hayvan sömürüsünü sorunun temeli kabul etmesi gerektiğini öne sürdükleri görülmektedir (Süvari, 2019a; 2019b). Önceki kısımlarda hayvan hakları savunucularının hedefleri ve düşünceleri doğrultusunda 2000'lerle birlikte Adalardaki atların faytonlarda kullanılmasından rahatsızlık duydukları, tartıştıkları ve faytonu problem kabul ettikleri, 2010'la birlikte HAYTAP'ın girişimleriyle örgütsel mücadeleye başladıkları gösterilmişti.

Toplumsal bir problemin bireylerde oluşturduğu rahatsızlık duygusunun toplumsal hareketleri oluşturan en önemli unsur kabul eden Jasper, bireylerin kendilerinde rahatsızlık hissi oluşturan konularda örgütlü mücadeleye başladıklarında o probleme ilişkin değişimin beklenebileceğini belirtmiştir. Jasper'e göre değişimi gerçekleştirme potansiyeli taşıyan toplumsal hareketin rahatsızlık konusunu formüle etmesi ve diğerlerini mücadeleye katılmaları için ikna etmesi gerekmektedir (Jasper, 2017, s. 12, 31, 40).

HHH katılımcıları görüşmelerde, atların yaşam koşullarının düzeltilmesi, iyileştirilmesi, faytonların çalışma koşullarının denetlenmesi ve kontrolünün sağlanması, fayton sayısının azaltılması gibi talepleri içeren perspektifle 2010'ların başında kamuoyuna taşınarak başlayan mücadelenin 2014 yılında yeni bir perspektifle boyut değiştirdiğine dikkat çekmiştir. Görüşmelerde 2014 yılıyla birlikte hareket içinde hayvan özgürlüğü, hayvanların hiçbir şekilde insan hizmetinde kullanılmaması gerektiği düşüncesinin öne çıktığı, yaşanan bu sömürüye tamamen son vermek gerektiği fikrinin savunulduğu ve bu fikir yönünde oluşan perspektifle faytonların tamamen kaldırılması için mücadelenin başladığı belirtilmiştir.

> "…hayvan haklarıyla ilgilenen bir sivil toplum kuruluşunun daha öncesinde faytonlarla ilgili bir iki basın demeci, çalışması olmuştu, ama o şu yönde iyi bakım koşulları sağlansın, denetlensin şeklindeydi. İyi bakılsa, düzenlense, kontrolleri yapılsa gibi bir algı vardı kısaca, bu algıyı değiştirmek gerçekten biraz güçtü yani o insanlarda da güçtü. Faytonların tamamen kaldırılması o zamanlar radikal bir söylemdi. Adalardaki faytonların tamamen kaldırılması için 2014 gibi yola çıktık." (K3, HHH).

Jasper'in görüşlerinden hareketle, hayvan hakları savunucularının rahatsızlık oluşturan problemi 2014'le birlikte hakçı perspektifle sömürünün son bulması için faytonun tamamen kaldırılması yönünde formüle etmeye başladıkları, diğerlerini ikna etmeleri gerekeceği belirtilebilir. Jasper'in görüşlerini takiple toplumsal hareketin diğerlerini ikna etmek ve değişimi gerçekleştirebilmek için önce potansiyel üyelerinin ve en başta kendilerininki olmak üzere zihinsel dünyalarını değiştirmeleri gerekecektir (Jasper, 2002, s. 271). Jasper'in ifade ettiği şekliyle fayton hareketinin perspektifini değiştirerek önce kendi zihin dünyasında değişime başladığı düşünülebilir. Nitekim fayton konusunu kamuoyu gündemine fayton sayısının azaltılması, fayton atlarının koşullarının düzeltilmesi perspektifiyle taşıyan HAYTAP'ın, 2014 yılıyla birlikte

Adalar'da faytonlara hayır, artık fayton kullanmayın çağrısına başladığı, kamuoyunu İBB 153 hattını aramaya, faytonların kaldırılması ve yerine elektrikli faytonların gelmesi için kitlesel talep oluşturmaya, faytonlar için oluşturulan kampanyalara destek olmaya davet ettiği görülmektedir (Hayvan Hakları Federasyonu, 2014a; 2014b).

2014 yılında fayton hareketinin toplumsal değişimi sağlamak için sahip olduğu kararlılığı Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu'nun kurulmuş olmasının gösterdiği öne sürülebilir. Platform 2014 yılıyla birlikte başta İstanbul Adalar olmak üzere, faytonculuk adı altında uygulanan sömürü ve zulüm sistemine karşı kamuoyunda farkındalık yaratmak ve faytonculuğu boykot etmek için kurulmuştur (Faytona Binme Atlar Ölüyor, 2014). Platformun kurulmasıyla, hareketin problemi formüle etme ve diğerlerini mücadeleye katılmaları için ikna etme adımları atmaya devam ettiği düşünülebilir. Bu düşünceyi platformun "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla mücadele etmeye başlaması, aynı sloganla kampanyalar düzenlemesi destekler niteliktedir.

"#Faytona Binme Atlar Ölüyor" kampanyası çerçevesinde bir araya gelen hayvan hakları savunucuları 20 Temmuz 2014'te Bostancı Adalar iskelesi önünde toplanmış, İBB'den Adalar'da atlı faytonların kaldırılmasını, yerine doğaya dost ulaşım alternatifleri oluşturulmasını talep etmiştir. Eylemciler, her yıl 400'den fazla atın fayton kazalarında yaşamını yitirdiğini, kış gelince bakımı külfet görüldüğünden birçoğunun Ada'nın yüksek bölgelerinde kaderine, açlığa, soğuğa, hastalığa yani ölüme terk edildiğini açıklamıştır. Platform öncülüğünde aynı yılın 27 Ağustos'unda hiçbir geleneğin hayvanlara eziyeti haklı çıkaramayacağı vurgusu, Adalar'da atların ulaşım aracı olarak kullanılması yerine elektrikli faytonların kullanılması talebiyle change.org üzerinden imza kampanyası başlatılmıştır. Platformun çağrısıyla 30 Ağustos'ta "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla toplanan hayvan hakları savunucuları, atların yaşam koşulları hakkında farkındalık yaratmak ve bu işkenceye dur demek için Büyükada'da protesto eylemi düzenlenmiştir. HAYTAP platformun Büyükada'daki eylem çağrısını paylaşıp destek vererek, Adalar Savunması'nın oluşum zemini olan Heybeliada Forumu da aynı yıl Atlar ve faytonlar hakkında Bilgi Notları, Tartışma Notları, Öneri ve Çözüm Notları başlıkları altında ayrıntılı fayton raporunu kamuoyuyla paylaşarak HHH'nde atlar ve faytonlar için mücadele eden bileşen sayısının arttığını mücadelenin boyut değiştirdiğini göstermiştir (Adalar

Savunması, 2018; Bianet, 2014a; 2014b; Hayvan Hakları Federasyonu, 2014a; İleri Haber, 2014).

HHH katılımcılarının görüşmelerdeki anlatımları da 2014 yılında mücadelenin değişen boyutuna işaret etmiştir. Görüşmelerde fayton atlarını kendisine öncelikli mücadele alanı gören Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu ayrıca Yük Hayvanları Koruma ve Kurtarma Derneği gibi girişimlerin mücadeleye katıldığı ve öncü rolleriyle eylemlere başlanıldığından söz edilmiş, hareketin sosyal medyada örgütlenerek Büyükada'da yaptığı eylemle 2014 yılında ilk kez faytona meydan okuduğuna dikkat çekilmiştir.

> "…eylemlilik Faytona Binme Atlar Ölüyor, Yük Hayvanları Koruma ve Kurtarma Derneği gibi girişimlerin sürece dahil olmasıyla başladı." (K19, HHH).
>
> "2014'te doğrudan sadece faytonla ilgili eylemler başladı." (K10, HHH).
>
> "İlk eylemlerde Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu öncüydü." (K11, HHH).
>
> "Tamamen sosyal medya üzerinden örgütlenildi…olayın geçtiği merkezde (Büyükada) eylem yapılması ses getiren bir şeydi…Şu anda hala hayvan haklarında görünür olan insanların epeyce bir kısmı vardı orada bu eylem çok önemliydi." (K8, HHH).
>
> "...ilk kez 2014'te Ada'da eylem yapıldı." (K9, HHH).

Almedia'ya göre toplumsal hareket, bireyleri rahatsızlık duyulan toplumsal bir meseleyle ilgili harekete geçiren kampanya başlattığında, bireylerde bu kampanyayı destekleyerek değişimin protesto eylemleri yoluyla mümkün olabileceğine ilişkin inanç gelişmektedir. Değişimin protesto eylemleri yoluyla mümkün olabileceğine inanan bireyler, örgütler ve topluluklar içinde bulunuyorsa dayanışma artmakta, iletişim hızlanmakta böylece toplumsal hareket diğer kaynak türlerinden faydalanmaya başlamaktadır. Toplumsal hareketin oluşumu gibi gelişimi ve yayılmasında da toplumsal hareket örgütlerinin en değerli katkıyı sunmaya devam ettiğini belirten Almedia, özellikle sivil toplumda farklı amaçlara sahip çeşitli örgütlenme türlerinden biri olan aktivist örgütlerin toplumsal hareketin kampanyalarını eşgüdümlemede ve harekete kaynak sağlamada yarar sağladığını ifade etmektedir (Almedia, 2023, s. 104, 107).

Toplumsal hareketin ortaya çıkışında önemli örgütsel dinamiklerden biri olan birimler arasındaki ağ ilişkilerine de dikkat çeken Almedia, örgütler örtüşen üyelikler,

daha büyük şemsiye gruplara üyelikler ya da koalisyonlara katılım yoluyla örgütler arasında bilginin hızla yayıldığından ve örgütler arası dayanışmanın harekete geçtiğinden söz etmiştir. Almedia'ya göre, grupların dayanışmalarıyla inşa edilen kolektif kimlikler aynı zamanda gruplar ya da örgütler arasındaki dayanışmayı arttırmakta, eylemlilik ve aktif direniş yolu sunmaktadır. Almedia, kolektif kimlikler yoluyla oluşan aidiyet duygusunu, bir hareket kampanyasının hem başlatılması hem de yayılması için elzem görmekte, toplumsal hareketi oluşturan birey ve gruplar arasındaki ağ ilişkileri, kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın da hareketin yayılmasına katkı sağladığını ifade etmektedir (Almedia, 2023, s. 110, 118)

Almedia'nın görüşleri üzerinden, fayton hareketinde hayvan hakları savunucusu olmaya dayalı kolektif kimliklerin oluşturduğu dayanışma ağları ve HAYTAP tarafından başlatılan kampanyayla değişimin mümkün olabileceğine ilişkin inancın gelişmeye başladığı, hayvan hakları savunucuları arasında dayanışma ve iletişimin hızlandığı düşünülebilir. Fayton hareketinin değişimin mümkün olduğunu faytonun tamamen kaldırılmasını talep ederek önce kendini değiştirerek gösterdiği, Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu gibi örgütlenmeler, Faytona Binme Atlar Ölüyor sloganıyla kampanyalarını eşgüdümleyerek kaynak yaratmak için çabalamaya başladığı belirtilebilir. Fayton hareketinde oluşan örgütsel girişimlerin sosyal medya üzerinden kampanyayı eşgüdümlemeyerek yeni kaynak yaratma çabasının örgütler arasındaki dayanışmayı arttırdığı, kampanyaya aidiyet hisseden hayvan hakları savunucularında inşa ettiği kolektif kimliğin de harekete eylem yolunu açtığı, hareketin yayılmaya başladığı söylenebilir.

2014 yılında faytonların tamamen kaldırılması için eylemlere başlayan toplumsal hareketin mücadelesi üzerine Esnaf Odası Başkanı Hasan Ünal, atların ağır şartlarda çalıştırıldığı iddialarını kabul etmeyerek, sosyal medya üzerinden örgütlenen bir grup hayvan severin ellerinde farklı zamanlarda olmuş fotoğrafları yeniymiş gibi sürekli paylaşarak kamuoyunu yanılttıklarını, bazı medya organlarında konuyla ilgili yılda 400 atın öldüğü şeklinde çıkan haberlerin gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir (Ada Gazetesi, 2014; Star, 2014).

Adalar Postası'nda Adalılar da faytonların tamamen kaldırılması yönünde oluşturulan kampanyaları hatalı, kolaya kaçmacı ve yasakçı bulduklarını ifade etmiştir. Faytonların hayatın içerisinde yer alması gerektiğini savunan Adalılar, fayton atları

için hiç çalışmasınlar demenin atlar yok olsun demek olduğunu, atla birlikteliği içeren bir hayatın kurulabilmesinin mümkün olduğunu vurgulamıştır. Binlerce yıl önce evcilleştirilen at türünün insanla birlikte var olduğunu belirten Adalılar, atların bakımında ve emeğinin korunmasında yasaların uygulanması ve kamu kurumlarının dikkatli çalışması gerektiği görüşünü paylaşmış, kamu kuruluşları arasındaki kopukluk ve sorumluluğu üstlenmek yerine birbirlerine atma sorumsuzluğunun faytonlara ve atlara verdiği zarara dikkat çekmiştir. Adalılar, tüm bu sorumsuzluğun ardında yatan asıl nedenin atlardan ve dolayısıyla faytonlardan kurtulmak isteyen emlak yağmacıları, Adaları ranta dönüştürüp motorlu araç trafiğiyle birlikte imara açmak isteyenler olduğunu, faytonlar konusunda oluşturulan kampanyanın bu amaçlara ulaşmak isteyenler için dayanak olarak kullanıldığını ifade etmiş, hayvanseverlerin de bilerek ya da bilmeyerek Adalar'ı motorlu araç trafiğine ve bununla birlikte yeşil alanlarını imara açmak isteyenlerin peşine takılmış olduklarını belirtmiştir (Ada, At ve Biz Çalışma Grubu, 2014; Başdoğan, 2014a; 2014b).

Almedia, toplumsal hareketler mücadele için çabalamaya başladıklarında bu çabalara karşı gelen kesimlerin de harekete geçerek karşı görüş ve inançlar kümesiyle eleştiriye başlayabildiğine, hareketlerin hedefleriyle çatışan karşı muhalefetle karşılaşılmasının hareketi zorlu bir mücadelenin beklediğinin göstergesi kabul edildiğine dikkat çekmiştir (Almedia, 2023, s. 134, 207, 208). Jasper de toplumsal hareketin açık ve net taleplerinin bir muhalefet ortaya çıkararak rakiplerle rekabete yol açtığından, rakiplerin önerileriyle değişim sürecini yavaşlatabileceklerinden söz etmiştir (Jasper, 2017, s. 225). Toplumsal hareket kuramcılarının görüşleri dikkate alındığında, fayton hareketinin, mücadelesine karşı gelen Adalıları kendi görüş ve inançlar kümesiyle harekete geçirdiği, hareketin faytonların tamamen kaldırılması, atların faytonda kullanılmaması şeklinde oluşturduğu açık ve net talebinin muhalefetini ortaya çıkararak rakiplere yol açtığı söylenebilir. Adalıların toplumsal harekete karşı mücadeleye başlaması, toplumsal hareketin verdiği mücadelenin yıllar boyunca sürmesinin ve zorlu geçmesinin nedeni olarak da yorumlanabilir. Adalıların toplumsal harekete karşı mücadeleye başlaması ayrıca Tilly (2008, s. 16), Mc Adam ve Tarrow tarafından ifade edilen toplumsal hareketlerin hayata geçtiğinde başka birinin çıkarlarıyla çatışacak ortak hak talebini içermesi bakımından *çatışmacı* karakterinin göstergesi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda toplumsal hareketin

faytonların tamamen kaldırılması talebiyle Adalıların taleplerinin çatıştığı, birbiriyle örtüşmediği ifade edilebilir.

2015 yılında HHH eylemlerini sürdürmüştür. 31 Mayıs'ta Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu, Kadıköy Adalar iskelesi önünde Adalar'daki ve tüm Türkiye'deki faytonların kaldırılması talebiyle protesto eylemi düzenlemiştir. Protestoya Yunuslara Özgürlük Platformu, Yeryüzüne Özgürlük Derneği, Hayvan Haklarını Koruma ve Geliştirme Derneği, Hayvanlara Adalet Platformu, İstanbul Barosu Hayvan Hakları Komisyonu, Veganizm Özgürlüktür Platformu, Ötekilerin Postası, Anarşist Barikat, Animal Liberation Press Office-Türkiye ve Bağımsız Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri destek vermiştir. Hayvan hakları savunucuları, faytonların kaldırılması için verdikleri mücadelenin ve yetkili kurumlarla yaptıkları görüşmelerin sonuç vermediğini belirtmiş, faytonları boykot çağrısında bulunmuş, basın açıklaması yaparak eylemi sonlandırmıştır (Bianet, 2015). HAYTAP, kamuoyunu Adalar'da faytonlarla ilgili yetkili makam İBB ve UKOME'ye mektup yazmaya, 153'ü aramaya, faks çekmeye, faytonlar konusunda sayısal talep oluşturmaya davet ettiği kampanyasına devam etmiştir (Hayvan Hakları Federasyonu, 2015).

2016 yılında da fayton hareketi mücadeleden vazgeçmemiştir. 4 Eylül'de Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu kamuoyunu 153 Beyaz Masayı aramaya, baskı oluşturmaya davet etmiş, 10 Ağustos'ta faytonlar konusunda hazırlanan belgeseli kamuoyuyla paylaşmıştır. 2 Ekim'de Vegan Aksiyon grubu üyeleri Büyükada'da protesto eylemi düzenlemiş, eylemde "Faytona binme, vegan ol" yazılı pankartlar, "Köleliğe dur de", "Halka bisiklet, atlara özgürlük", "Faytona binme" "Susma haykır, akülü fayton vardır" şeklinde sloganlar atılmış, ekolojik, sömürüsüz ulaşım alternatifleri mümkünken, atların veya diğer hayvanların kullanıldığı araçların varlığının yanlışlığını vurgulanmış, hayvan köleliğinin ve sömürüsünün durdurulması için atlı faytonların kaldırılması talep edilmiştir (Faytona Binme Atlar Ölüyor, 2016a; 2016b; Vegan Aksiyon, 2016; Gazete Duvar, 2016; Konhaber, 2016; Kosif, 2016).

2016 yılında fayton hareketinin eylemleri üzerine Adalar Postası'nda Adalılar, hayvan hakları hareketini bir sürü gerçek dışı propaganda yaptığı, Adalar'a "tren", "akülü tramvay" konulması gibi önerilerden söz ettiği, Adalar'ın inşaata açılmasının yardımcılarından biri gibi hareket ettiği gerekçesiyle eleştirmiştir (Çağlar, 2016a). Esnaf Odası Başkanı Hasan Ünal, her sene eylem yapan HHH'ne gerçek dışı

propagandaları sebebiyle tazminat davası açacaklarını, aktivistlerin başkalarının piyonu olduğunu ifade etmiştir (Ada Gazetesi, 2016; Gazete Duvar, 2016). Verilerden hareketle, fayton hareketi tarafından kullanılan bilgi ve görsellerin Adalarda asılsız, gerçek dışı olduğu gerekçesiyle sert tepki çektiği söylenebilir.

Görüşme yapılan HHH katılımcıları, eylemlerde paylaşılan bilgiler yanında fotoğraf, belgesel, video gibi çok sayıda görüntü kullanan hareketin kamuoyunun dikkatini çekmeye, toplumsal duyarlılığı ve destekçi sayısını arttırmaya çalıştığını ifade etmiştir. HHH katılımcıları görüşmelerde, hayvan hakları ihlalleri konusunda söylemlerin, paylaşılan bilgilerin, anlatılanların bireyleri yeterince harekete geçirmediği düşüncesiyle bireylerin vicdani, ahlaki yanlarını, empati duygularını harekete geçirmeyi, tetiklemeyi hedeflediklerinden, Ada kartpostallarında gösterilen keyifli fayton ve atlar görüntüsü yerine hareketin Adalardaki atların yere düşmüş, sıcaktan bayılmış hallerini, can çekişmelerini, faytonların devrilmesi gibi görüntülerin mücadele boyunca sürekli paylaşıldığından bahsetmiştir.

> "…toplumsal duyarlılığı arttıracak görüntüler çok etkili…ben tetikleyici görüntülerin işe yaradığını düşünüyorum… o şiddet görüntüleri seni yüzleştiriyor bazı şeylerle. Bunu söyleyince kimse harekete geçmiyor ama o şiddeti acıyı gösterince harekete geçiyor…acıyı hayvan anlatamadığı için biz anlatacağız." (K32, HHH).
>
> "…sosyal medyadan sürekli atlar ve faytonlarla ilgili bilgi, görsel, video vb. paylaşıldı." (K3, HHH).
>
> "Görseller var o şık şıkırdım kültürel mirası koruyalım diyenlerin sunduğu eski Ada kartpostalları ya da süslü güzel bir zanaat ürünü faytonlar yerine ağzından kan gelmiş yerde can çekişen ayağı orası burası kırılmış boynu dönmüş hatta bu görseller bir de sesli olursa yani o video olursa insan artık hayatı boyunca unutamaz zaten onları…bugün sosyal medyanın o güzelliği var…gözlerine sokuyoruz var olan hak ihlallerini kardeşim." (K18, HHH).
>
> "…videolarda belgesellerde hayvanların gördüğü zulümler…insanlar üzerinde vicdani, duygusal anlamda bir etki yaratıyor. Atlı faytonda da o eziyet noktası o görsel tarafı çok ön plana çıktı. Adaların fotoğrafına yerleşmiş faytonların yerine farklı görüntüleri sunuldu." (K45, HHH).

Aşağıda fayton hareketinin paylaştığı görsellerden örnekler paylaşılmıştır.

Fotoğraf 12. Devrilen Fayton Görseli

Kaynak: 25 Haziran 2023 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor /photos/pb.100081776925401.-2207520000/2280899972138464/?type=3 adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 13. Ağlayan At Görseli

Kaynak: 26 Haziran 2023 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/photos/pb. 100081776925401.-2207520000/2393326954229098/?type=3 adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 14. Acı Çeken At Görseli-1

Kaynak: 25 Haziran 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo/?fbid=2023446474550483& set=pcb.2023456904549440 adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 15. Acı Çeken At Görseli-2

Kaynak: 25 Haziran 2023 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/photos/pb.100081776925401.-2207520000/1672033626358438/?type=3 adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 16. İnsan Tarafından Çekilen Fayton Görseli

Kaynak: 26 Haziran 2023 tarihinde https://faytonabinmeatlaroluyor.wordpress.com/gorseller/#jp-carousel-69 adresinden edinilmiştir.

Jasper, öfke, özellikle de onun ahlaki biçimi olan infial duygusunu toplumsal hareketlerin temeli kabul etmekte, protestoların duyguların ve ahlaki itkilerin ifade edilmesi olduğunu düşünmektedir. Toplumsal hareketlerin, destekçilerinin duyarlılıklarına bir başka deyişle hissetme yapılarına dayandığını belirten Jasper, toplumsal hareketlerde suçlanacak hedefin belirlenmesinin önemli olduğunu ifade etmektedir. Jasper'e göre düşman tanımlamak protestocuların öfkesini ve tehdit algısını güçlendirmekte, şeytanlaştırma insanları protestoya yönelten nefret, kızgınlık, hiddet gibi güçlü duyguları körüklemektedir. Jasper, toplumsal hareketlerde kötüler, düşman, kötüleri yaratan şuçlunun belirlenmesinin önemini vurgulamakta, protestoların görseller, resimler, kelimeler vb. kullanarak kahramanlar, kötü adamlar, kurbanlar yarattığına dikkat çekmektedir. Ona göre bir hareketin oluşturması gereken

en önemli karakter kurbanlardır, kurban suça veya kötüye işaret etmekte, suç veya kötü olan da infial duygusu yaratmaktadır. Kahramanların sorunu çözen iyilere yani protestocuların kendisine işaret ettiğini ifade eden Jasper'e göre, toplumsal hareketler bu retorikle yeni üyeler kazanmayı başarmaktadır (Jasper, 2002, s. 193, 237, 240; Jasper, 2017, s. 64, 68, 80-82).

Fayton hareketinin izlediği yol Jasper'de ifadesini bulan toplumsal hareketin suçlanacak hedefi belirleyerek düşmanı tanımladığı, şeytanlaştırdığı bu yolla protestocuların öfkesini ve tehdit algısını güçlendirdiği, insanları protestoya yönelten nefret, kızgınlık, hiddet gibi güçlü duyguları körüklediği şeklinde yorumlanabilir. Hareketin kullandığı fotoğraf, video gibi görsellerle atları kurban, atların uğradığı zulmün suçlusunu fayton şeklinde inşa ederek faytonu şeytanlaştırdığı, kahraman karakterini sorunu çözmek için mücadele eden protestocularını işaretleyerek yarattığı ifade edilebilir. Fayton hareketinin bu retorikle yeni üyeler kazanmayı başardığı, potansiyel destekçilerini etkileyerek harekete katılmaya ikna ettiği söylenebilir. Fayton hareketinin bu ikna yolunu kullanılması toplumsal hareketlerin temelinde öfke, infial duygusunun gerektiği, toplumsal hareketlerin destekçilerinin duyarlılıklarına, hissetme yapılarına dayandığı görüşünü de destekler niteliktedir.

Bu noktada HHH'nin faytonu şeytanlaştırmasının bazen faytoncuyu da içine alacak şekilde genellemeye yol açtığından söz etmek gerekmektedir. Sahada yapılan görüşmelerde Adalılar, faytonculara "caniler", "zalimler" diyerek saldıran insanlar olduğunu, "katil faytoncu" imajı oluştuğunu anlatmıştır.

> "Bize siz hem hayvan katilisiniz hem fazla para alıyorsunuz diyorlardı…Biz kötüydük, katildik, dolandırıcı olduk" (K7, Adalı).
>
> "Durakta nöbette bekliyorum ilk sıradayım. Bir tane benim yaşıtım bir bayan geldi. Baktı baktı suratıma…birden benimle kavgaya tutuştu durduk yere. Kadın bana bir bağırmaya başladı, bir suçluyor beni…Yani nasıl bir algı oluşturdular kadın bakıyor bana ve hükmü kesiyor hayvan düşmanı diye…bizim meslekte de vardı kötüler tabi de onlar sadece onları görerek hepimize saldırdılar." (K35, Adalı).

2016 yılında eylemler ve açıklamalarla hareketlenen Adalar, toplantılarla da hareketlenmiştir. 16.06.2016'da Adalar Kent Konseyi koordinatörlüğünde, Esnaf Odası, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İBB, Adalar Belediyesi olmak üzere çeşitli

kurum, üniversite, dernek temsilcileri, Adalarda yaşayanlar olmak üzere 77 kişinin katıldığı Adalar Sürdürülebilir Ulaşım Çalıştayı (2016) yapılmıştır.

Çalıştayda faytonların işleyişinde denetim ve yönetim eksikliği en önemli sorun olarak saptanarak çözümü için yeni bir yönerge hazırlanması, denetimin hem yönetim hem de faytoncular tarafından sağlanması, faytonlar için farklı noktalarda duraklar oluşturulması, fiyat tarifesinin uluslararası standartlara uygun olması şeklinde öneriler geliştirilmiştir. Hayvan hakları ihlalleri ikinci sorun olarak saptanmış çözüm için fayton sayısının azaltılması, alternatif ulaşımın faytonlara eklenmesi, böylelikle at sayısının azalması, atlara düzenli veteriner kontrolü yapılması ve Ada'da sabit veteriner bulundurulması, mevcut hayvan sayısına yetecek şekilde ahırların inşa edilip düzenli denetlemenin yapılması önerilmiştir. Üçüncü sorunu faytoncu haklarının gözetilmesi olarak değerlendiren çalıştay, faytoncuların kendi içlerinde bir düzenleme ve denetleme mekanizması kurmaları ve faytoncuların diğer kurumlarla daha yakından iletişime geçerek meslekleriyle ilgili yönergelerin hazırlanmasına destek vermesini çözüm önerisi olarak ifade etmiştir (Adalar Sürdürülebilir Ulaşım Çalıştayı, 2016). Adalılarla yapılan görüşmelerde ilgili çalıştaya değinilmiş, Kent Konseyi'nin ulaşım problemine çözüm getirmek için kapsamlı çalışmalar yaptığı, problemlere ilişkin fayton sayısının zamana yayılarak azaltılması, yeni at girişine izi verilmemesi gibi çözüm önerilerinin raporlaştırılarak ilgili tüm kurumlara gönderildiği ancak dikkate alınmadığına dikkat çekilmiştir.

> "2014-2019 Kent Konseyi yönetimindeydim. O dönem çalıştaylar yaptık… Orada çıkan şey fayton sayısının zamana yayılarak emekli atlar oldukça yavaş yavaş azaltılması, yeni atın kesinlikle alınmaması şeklindeydi. Çok kapsamlı çalışmalar yapıldı raporlar hem İBB'ye hem Kaymakamlık'a hem Bakanlıklara iletildi…ama maalesef bu çalışmalar, raporlar hep sümenaltı yapıldı." (K12, Adalı).

2016 yılında Kent Konseyi koordinatörlüğündeki çalıştay Adalar Postası'nda Adalılar tarafından eleştirilmiştir. Adalılar, bu tip toplantıların faytonları karalayarak motorlu araçlara yasal zemin hazırlamaya hizmet ettiğini, böyle giderse bugün olmazsa yarın Adalar'ın imara açılma sürecinin gerçekleşeceğini, önce yeşilin yok olacağını, ardından artan nüfusun sürdürülebilir ulaşım gereksinimi için motorlu araç trafiğinin gündeme geleceğini, sürecin inşaat ve otomotiv tekellerinin istediği gibi tamamlanacağını vurgulamıştır. Kent konseyinin faaliyetini eleştiren Adalılar atlar ve

faytonlar konusundaki eksikliklerin ancak ilgili meslek odaları ve kuruluşlarının, ilgili kamu kuruluşlarının çalışmasıyla düzeltilebileceğini ifade etmiştir (Çağlar, 2016a; Taşdemir, 2016). Adalılar tarafından yapılan eleştiri, Adalıların toplumsal hareketin talebi karşısında farklı fikir ve öneri kümelerini barındırdığına işaret kabul edilebilir.

Yapılan çalıştayın ardından 27 Haziran 2016'da Adalar Postası'nda Adalılar, Esnaf Odası'na faytoncuların kendi kendini denetlemesi ve yaptığı işi yetkinleştirmesi için gerekli kural ve prosedürleri içeren kapsamlı bir dosya sunulduğunu açıklamıştır. İstanbul Adaları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği (İAKTVKD)'nin faytoncular için hazırlanan denetim programının uygulanmasında Esnaf Odası'na gereken desteğin sağlanması, denetimin güçlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması için İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (İGTHM)'ne ve Adalar Kaymakamlığı'na başvuruda bulunduğu, Adalar Kaymakamlığı tarafından bu önerinin yetkili ve sorumlu kurumlara iletildiği açıklanmış, faytoncuların uygulaması gereken prosedürlerin yer aldığı Fayton Taşımacılığı Uygulama Esasları (2016) başlıklı yönerge kamuoyuyla paylaşılmıştır (Ada, At ve Biz Çalışma Grubu, 2016; Çağlar, 2016b). Yapılan görüşmelerde faytoncular için hazırlanan yönergeden söz edilmiş, yönergenin 2015 yılında ilgili tüm kurumların görüş ve önerileri dikkate alınarak İBB'ye bağlı Toplu Ulaşım Hizmetleri Müdürlüğü (TUHİM) tarafından çok kapsamlı hazırlanan ancak sonrasında bir daha gündeme gelmeyen yönetmelik üzerinde çalışılarak geliştirildiği, yönergeyle faytoncuların kendi denetim ve kontrol mekanizmasını işletmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir.

> "2015 gibi TUHİM geniş kapsamlı bir yönetmelik hazırladı…O yönetmelik atı, arabayı, sürücüyü, fayton sahibini, kiralayanı her şeyi kapsıyordu… istenseydi, uygulansaydı, bir denetim mekanizması geliştirilseydi hiçbir sorun olmayacaktı…TUHİM'in hazırladığı yönetmelikten alıntılar yaparak bari biz kendimiz faytoncular için çalışma talimatı haline getirelim, otokontrol sistemini geliştirelim, kendi kendimize bunu uygulayalım dedik." (K5, Adalı).

3.2.2.2. 2017'den 2019'a

2016 yılını protestolar, açıklamalar, toplantılar, hazırlanan yönergelerle hareketli geçiren fayton meslesini 2017 yılında dikkat çekici ve ilginç gelişmeler beklemektedir.

2017 yılının dikkat çekici ve ilginç gelişmelerinden biri Büyükada'da yapılan bir operasyonla enformel ilişki ağları ya da mafyatik ilişki ağlarının kamuoyunun gündemine taşınması olmuştur. 11.05.2017'de fayton çetesi olarak nitelendirilen gruba yapılan operasyonda tefecilik, yağma, tehdit ile suçlanan on yedi şüpheli gözaltına alınmış, soruşturma kapsamında şüphelilere ait on dokuz faytona tedbiren el konulmuştur. Kanunsuz olarak vatandaşları borçlandırma, tehdit ve cebir kullanarak senet imzalatıp insanların kayıtlı mal varlıklarını üstlerine geçirme, darp, hakaret, örgüt kurmakla suçlanan şüpheliden beşi tutuklanmıştır (Abanoz, 2017; Dinçer, 2017). Adalılarla sektördeki mafyatik ilişkiler konusunda da benzer tespitlere sahip HHH katılımcıları görüşmelerde, faytonculuk sektöründeki mafyatik ilişkilerin atların uğradığı zulmün en önemli sorumlusu olduğunu, mafyatik yapılanmanın tehditleri ya da saldırı tehlikesinin hareketi mücadeleden vazgeçiremediğini belirtmiştir.

> "Büyük fayton ağalarından birine operasyon yaptılar." (K8, HHH).
>
> "Faytoncuların bir kısmı böyleydi işte yani ağırlıklı bir kısmı böyleydi bence. Bu zümrenin elinde atların perişan olmaması mümkün değildi…tehdit de edilsek eylemlerden geri durmadık." (K3, HHH).

Adalarda özellikle faytonculuk sektöründe yoğunlaşan hemşerilik dayanışma ağlarının, verimli işleyen enformel organizasyon alanı üretebidiği ve bu organizayonların suç örgütüne dönüşerek mafyatik ilişkiler geliştirebildiğine çalışmada temas edilmişti (Aksan, 2014; Özerkmen ve Kahya, 2008). Kısa sürede büyük kazanç temini hedefiyle hareket eden mafyatik grupların "sermaye eşkıyaları" olarak adlandırıldığına, suç işleme eğilimlerine dikkat çeken Özerkmen ve Kahya (2008), kendi hukukunun dışında hukuk tanımamaları, kültür varlıklarının yağmalanmasından haraç toplamaya kazancı her durumda suçla sağlamaları, vatandaşlara çek-senet imzalatma, tahsilatı amacıyla borçlandırma, şiddete başvurmalarının mafyatik grupların tipik özellikleri kabul edildiğini belirtmiştir. Fırat (2015), mafyatik ilişkilerin yaygınlaştığı yerin, kendi siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarında ortaya çıkarak geliştiğine, içinde geliştiği topluma ait unsurları bünyesinde barındırdığına dikkat çekmiştir. Aytaç (2018) da çalışmasında enformel ilişkilerin geliştiği kent ortamlarının kentin kaotik, düzensiz bir boyut kazanmış olduğunun, değer sistemlerinin sarsıntı içine girdiğinin göstergesi olduğunu ifade

etmiştir. Aytaç'a göre enformel ilişkilerin yaygınlaştığı kent ortamlarında illegalite ve kriminal görünümler artışa geçmektedir.

Araştırmanın bulguları, operasyon yapılan gruba yöneltilen suçlamalar dikkate alındığında grubun mafyatik ilişkilere sahip olduğunu söylemeye imkân vermektedir. Verilerden hareketle, Büyükada'da 2010'lu yıllar boyunca enformel dayanışma ağlarına dayalı mafyatik ilişkilerin devam ettiği, mafyatik ilişkileri oluşturan ve devamını mümkün kılan siyasal, sosyo-kültürel ya da sosyo-ekonomik koşulların sürdüğü, Büyükada'nın kaotik, düzensiz, illegaliteye açık bir boyut kazanmış olduğu belirtilebilir. Daha önceki kısımlarda da 2010'larda Büyükada da ve faytonlar da denetim ve kontrollerin hiç yapılmadığına, başıboşluk ve kural tanımazlığın hâkim olduğuna temas edilmişti.

2017 yılında fayton hareketi, kararlılıkla mücadeleye devam etmiştir. 09 Mayıs'ta Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu öncülüğünde aktivistler bir araya gelmiş, Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM)'nin raporuna göre 1540 atın faytonlarda çalıştırıldığı açıklanmıştır. Eylemciler, ortalama 20 yıl olan at ömrünün fayton atlarında 2 yıl olduğunu, asfalt yolda ve Adalar'ın dik yokuşlarında koşmanın atların doğasına aykırı olduğunu, senede 800'e yakın atın öldüğünü, elektrikli faytonlara geçilmesi gerektiğini, atlı faytonlardan kurtarılmış atların Adalardaki ahırların koşulları düzeltilerek ömürlerinin sonuna kadar orada yaşatılabileceklerini ifade etmiştir. 12 Mayıs'ta Hayvanlara Adalet Platformu, #FaytonlarKaldırılsın dilekçe verme eylemi başlatmış, kampanyayla atlı faytonların kaldırılması için devlet mekanizmalarını harekete geçmeye zorlamayı hedeflemiştir (Tahaoğlu, 2017a; 2017b). 11 Haziran'da Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (BHHT) ve hayvan hakları aktivistleri, Bostancı-Adalar iskelesinde bir araya gelmiş, ellerindeki dövizlerle Adalar'a gidecek vatandaşlardan faytonu kullanarak bu zulme ortak olmamalarını isteyerek imza kampanyası başlatmıştır (Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu, 2019a; Kuzey Ormanları Savunması, 2017). 06 Eylül'de HAYTAP, faytonlarla ilgili bütün sorumluluğun İSPARK ve UKOME'ye ait olduğunu, UKOME'nin hazırladığı rapora göre atların %30'nun barınaklardan yoksun olduğuna dikkat çekildiğini, Adalardaki faytonların turistik ve nostaljik bir araç olmanın ötesinde toplu ulaşım aracı olarak kullanıldığını, faytonların kademeli olarak kaldırılmasını ve yerine elektrikli faytonların konulması gerektiğini belirtmiş,

kamuoyunu başlattıkları Elektrikli Fayton Kampanyası'nı desteklemeye davet etmiştir (Şenpolat, 2017a; 2017b).

Tüm bu hareketlilik içinde İBB, faytonlarla ilgili düzenleme yapmak için ilginç bir girişimde bulunmuştur. 04.08.2017 tarih, 2017/5-6 sayılı İBB Başkanlığı Ulaşım Koordinasyon Merkezi Adalar İlçesi, Fayton Taşımacılığının Düzenlenmesi teklifiyle toplanmıştır. Yapılan toplantıda fayton taşımacılığının turistik amaçlı ve nostaljik bir faaliyet olması gerekirken, Adalar'da alternatifsiz toplu ulaşım aracı olarak kullanılmakta olduğu, Büyükada'daki At Meydanı'nın kapasitesinin 55-60 adet faytonu barındıracak büyüklükte olduğu, faytonların en az %30'unun barınaktan yoksun olduğu, faytonların kullandığı yollar nedeniyle atların zorlandığı, atların sağlık, bakım ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanamadığı, yeteri kadar dinlendirilemediği, bu yoğun kullanımın hayvan haklarına ve çeşitli ülkelerdeki fayton kullanım kurallarına uygun olmadığı, kış aylarında talebin azalması nedeniyle atların bir kısmının ormana başıboş olarak bırakıldıkları ifade edilmiştir. Toplantıda, Büyükada'da fayton sayısının fazla olmasının koku, hayvan pisliği, ses kirliliği vb. çevre kirliliği oluşturduğu, yaşam kalitesini düşürdüğü, trafik akışının aksattığı, fayton-bisiklet ve akülü araçların aynı yolda işletilmelerinin trafik güvenliğini tehlikeye soktuğu, Ada halkının ulaşım taleplerinin yeteri kadar karşılanamadığı, denetiminde yetersiz kalındığı gibi tespitler sıralanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2017a; 2017b).

Sıralanan bu tespitlerin ardından faytonculuğun düzenlenmesi için Adalar İlçesi fayton taşımacılığına yönelik Fayton Taşımacılığının Genel Esasları, Fayton Duraklarının Genel Esasları, Uygulama Usul ve Esasları, Sürücüde Aranacak Şartlar, Atlarda Aranacak Şartlar, Faytonlarda Aranacak Şartlar, Fayton 'da Bulundurulması Zorunlu Evraklar, Denetim, Yaptırımlar maddeler halinde sıralanmıştır. Eklerde Ek1-Fayton Uygunluk Şartları, Ek2-Fayton Tekerlek Ölçüleri, Ek-3 Dışkı Torbası Örnekleri, Ek-4 At Barınağı Kayıt Formu, Ek-5 Fayton Taşımacılığı Yaptırım Cetveli sunulmuş, ilgili yazı ve ekli raporun değerlendirmesi doğrultusunda teklifin kabulüne karar verilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2017a; 2017b).

2017 yılında ilginç bir diğer gelişme zoonoz hastalık Ruam'la ilgili yaşanmıştır. Türkiye'deki mevzuatlara göre hayvan varlığının ve halkın salgın

hastalıklardan korunması, halk sağlığını tehdit eden zoonoz hastalıkla mücadele edilmesi, hastalığın ve hayvan hareketlerinin kontrol altına alınması söz konusu olduğunda, ihbarı mecburi ya da diğer bulaşıcı hastalıklara karşı tedbirlerin acilen alınması için gerekli hususlar 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği (1986) gereği Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyonları (HSZK) tarafından yerine getirilmektedir. İlgili yönetmelik gereği Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyonları, 27823 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan İhbarı Mecburi Hayvan Hastalıkları ve Bildirimine İlişkin Yönetmelik (2011), 28719 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları ile Mücadelede Uygulanacak Genel Hükümlere İlişkin Yönetmelik (2012), ilgili yılda yayınlanan Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele ve Hayvan Hareketleri Kontrolü Genelgesi (2016), 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (2010), uyarınca hareket etmekte, tüm bu mevzuatlara göre Ruam Hastalığı (Mankafa) ile mücadele 28150 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Ruam Hastalığına Karşı Koruma ve Mücadele Yönetmeliği (2011), çerçevesinde iş ve işlemlerin yapılmasını gerektirmektedir.

22 Aralık 2011 tarih ve 28150 sayılı, Ruam Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği (2011), ruam hastalığından şüphe edilmesi durumunda hastalığın bildirimi, şüphe edilen ve hastalık teyidi yapılan işletmelerde hastalığın kontrolü ve hastalıktan korunmak için alınması gereken önlemleri kapsamaktadır. Yönetmelik uyarınca hastalık tespit edilmesi halinde toplanan HSZK hastalık çıkış kararı alıp ve ilan etmekte, hastalık teyit edilen işletmede karantina tedbirleri uygulanmakta, hasta oldukları anlaşılan tek tırnaklı hayvanlar öldürülmektedir. Hastalık şüphesi ortadan kalktığında uygulanan karantina tedbirleri temizlik ve dezenfeksiyonla ilgili işlemlerin ardından kaldırılmaktadır. Damızlık, yarış veya atlı spor gibi sportif amaçla yetiştirilen tek tırnaklı hayvanlarda ruamla ilgili uygulanacak hükümlerse Bakanlıkça belirlenmektedir.

Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, Adalardaki atların ruamla ilgili mevzuat kapsamda yılda iki (İlkbahar ve Sonbahar) defa testle muayeneden geçtiği belirtilmiş, atın doğasından kaynaklı bir hastalık olan ruamın Adalardaki atlarda her dönemde görüldüğüne, ruamsız bir dönem olmadığına dikkat çekilmiş, insana bulaşmadığı ifade edilmiştir.

"…atları devlet yılda 2 defa bir ruam testine tabi tutuyor…bu yönetmelik Adalardaki atlara net olarak uygulanıyordu. Amaç ülke sınırlarından bu hastalığı yok etmek temeline kuruludur." (K29, Adalı).

"Atın doğasında ruam var…ruamın çalışma koşullarıyla ilgisi yok. İnsana bulaştığını söylüyorlar da ben bugüne kadar insana bulaştığını görmedim de duymadım da..." (K27, Adalı).

"Tıp ruam insana bulaşır diyor. Oysa tarih boyunca ruam var Ada'da ama insana geçmiş bir tane vaka yok. Bu da böyle bir durum çelişki aslında teoriyle pratik çelişiyor burada." (K24, Adalı).

"Bu arabacılar hayvanına su veriyor, yem veriyor, tımar ediyor, temizliyor en azından bu adamlarda bir hastalık olması lazımdı ama hiç olmadı." (K33, Adalı).

"Ben Ada'da ruamsız dönem hatırlamıyorum. Adalarda sürekli ruam vardı…şimdiye kadar insanlara bulaşması söz konusu olmadı." (K17, Adalı).

08.11. 2017 tarih ve 2017/5 sayılı Adalar İlçesi HSZK kararı gereği Adalar ilçesine hayvan giriş ve çıkışlarının son iki donem hastalık tarama sonuçları menfi çıkana kadar yasaklanması kararı alınmıştır. Adalarda 18 atta ruam hastalığı tespit edildiği, 18 atın itlaf edildiği ve hastalıklı at çıkması nedeniyle de Adalarda karantina kararı alındığı, karantina durumunun 2018 yılının Ekim ayına kadar uzatıldığı ilan edilmiştir (Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararı, 2017).

Yaşanan gelişme üzerine Esnaf Odası Başkanı Hasan Ünal, çalışan 1.500 civarı atın 6 ay önceki ruam taramasında tek ruam vakasına rastlanmadığını yapılan bu taramada da atlarda ruam hastalığı şüphesi bulunduğunu, ruam taramasında şüpheli görülen hayvanların sağlam olmalarına rağmen kendileri tarafından tedbir amaçlı itlaf ettiğini belirtmiştir. Ünal, ahırlarla, atların sağlık koşullarıyla ilgili tedbir almayan yönetimin Adaya atların giriş ve çıkışlarını yasaklayarak sanki arabacılar suçluymuş gibi hareket ettiğini ve faytonculuğun bu yasakla yürüyemeyeceğini ifade etmiştir (Ada Gazetesi, 2017).

Görüşmelerde ilgili gelişmeye değinen Adalı katılımcılar, Adalardaki ruam tespit ve ilanıyla alınan karantina kararının Türkiye Binicilik Federasyonu (TBF), Türkiye Jokey Kulübü (TJK)'ün de içinde olduğu atçılık sektörünü etkilediğinden söz etmiştir. Adalıların anlatımlarında, damızlık atların ülkeye giriş çıkışının, atlı sportif etkinliklere, uluslararası yarışmalara katılımın yasaklanması ya da ülkede atlı sportif

etkinlik ya da uluslararası yarışmaların düzenlenmesinin iptaline uzanan olumsuz etkilerinin atçılık sektörünün Adalardaki faytonlara karşı tavır almalarına yol açtığı ifade edilmiş, Adalardaki faytonların bu kararla birlikte sadece Adalıları, faytoncuları, hayvan hakları savunucularını değil TBF ya da TJK gibi kurumları da yakından ilgilendirmeye başladığına dikkat çekilmiştir.

> "Adalarda ruam var diye. Adalar karantinaya alındı. 2017'den söz ediyorum. Esas sorun orada başlıyor…bu süreçten TJK etkileniyor…faytonların kalkması yönünde çaba sarf etmeye başlıyorlar. Bu bilginin tanığı değilim ancak bu bilgiler duyum niteliğindedir." (K5, Adalı).
>
> "TJK'de enternasyonel yarışlar düzenlenir ve bu yarışlar prestij meselesidir. Fayton meselesinde böyle bir lobi de olabilir bence." (K29, Adalı).
>
> "Süreç içinde Ruam hastalığı nedeniyle hiçbir uluslararası atın gelemediği konuşulmuştu." (K13, Adalı).
>
> "Ruam meselesinden dolayı…atçılık camiası (TBF ve TJK'yi kastediyor) dayanışma yapacağına Adadaki faytonları istememiştir." (K25, Adalı).

Verilerden hareketle, TBF, TJK gibi atçılık camiasının faytonlar meselesine kendi çıkarları doğrultusunda dahil olmasıyla hem faytonlar meselesinin çok boyutlu ve çok aktörlü yapıya sahip olduğunu hem de politik süreçlerdeki çatışmacı karakterin doğasını tekrar gösterdiği, toplumsal grupları (atçılık camiası) harekete geçirdiği söylenebilir. Nitekim, Almedia, politik süreçlerde çevre ya da kamu sağlığına yönelik tehditlerin toplumsal grupların harekete geçmesine yol açan siyasi ortamlardan biri kabul edildiğini belirtmiş, bu tip tehditlerinin hava kirliliği, salgın hastalık gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkarak birey ya da grupların harekete geçmelerine, örgütlenmelerine neden olduğunu, toplumsal hareketleri güdüleyen etkisini vurgulamıştır (Almedia, 2023, s. 90-91). Bu durumda Almedia'nın belirttiği üzere, zoonoz hastalık ruamın hem atlar hem de kamu sağlığını tehdit etmesiyle birey ve grupları örgütleyerek harekete geçirdiği, güdülediği düşünülebilir. Ruamın birey ve grupları, fayton hareketini güdülemeye, tetiklemeye devam edeceği görülecektir.

25 Aralık 2017'de Adalar Kent Konseyi yaptığı açıklamayla hareketlenecek gündeme işaret etmiştir. Yapılan açıklamada Adalar'da faytonların kullanımdan kaldırılacağı yönünde duyumlar alındığı, bu duyumların Adalar halkında ve faytoncu esnafında endişe yarattığı ifade edilmiştir. Açıklamada faytonlara ilişkin en son düzenlemenin UKOME tarafından, 04.08.2017 tarihinde 2017/5-6 sayısı kararı ile

gerçekleştirildiği (ilgili karar yukarıda yer almaktadır), bu kararda faytonculuğun daha sağlıklı yürütülmesi için gerekli şartların sıralanmış olduğu belirtilmiştir. İlgili karada yer verilen koşulların tümünü içeren Fayton Taşımacılığı Uygulama Esasları adı altında çalışma talimatının Esnaf Odası tarafından baz alınarak uygulanmak üzere hazırlanmış olduğu ve sektörde oto kontrol sistemi oluşturulduğu vurgulanmıştır. Yapılan açıklamada, faytonların Adaların kültür mirası olduğu ve bu mirasın korunabilmesi için gerekli her türlü desteğin verileceğinin kamuoyuna duyurulması, yasa dışı kullanılmakta olan motorlu taşıtlarla ilgili Kurul kararında olduğu şekilde Belediye tarafından Karayolları Trafik Kanunu'na göre işlem yapılması, atların sağlık ve çalıştırılma koşullarının düzeltilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve fayton taşımacılığı ile ilgili mevcut yönerge ve yönetmeliklere uygun işlemlerin yapılması, acil olarak Adalar Ulaşım Master Planı'nın tüm paydaşların katılımıyla hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir (Adalı Dergisi, 2018c).

2017 yılında dikkat çekici ve ilginç gelişmelerin yaşandığı faytonlar meselesinde 2018 yılında da dikkat çekici ve ilginç gelişmeler birbirini izlemiştir. 13. 02. 2018 tarihinde Adalar Kaymakamı Hikmet Dengeşik başkanlığında ruam hastalığı ile mücadele ve fayton taşımacılığının sorunlarıyla ilgili çözüm önerileri geliştirilmesi amacıyla Adalar İlçesi HSZK, İl HSZK'na iletilmek üzere toplanmıştır. 2018/01 sayılı HSZK Kararında, 08.11. 2017 tarih ve 2017/5 sayılı Adalar İlçesi HSZK kararı gereği Adalar İlçesine hayvan giriş ve çıkışları son iki donem hastalık tarama sonuçları menfi çıkana kadar yasaklanması kararının aynen devam etmesi, İSPARK Fayton Park Alanı'nın ve yolların hijyen yönünden iyileştirilmesi, İGTHM'ne yapılan işlemlerle ilgili bilgi verilmesine karar verilmiştir. İlgili toplantıda hastalık mihrakı olan Aya Nikola, Yörükali ve Tepeköy mevkiindeki at ahırlarının İBB tarafından yıkılması, karantina ahırı da tesis edilecek şekilde Fayton Park Alanı'nın düzenlenmesi, atların ve fayton sayılarının İBB tarafından peyderpey azaltılması, faytonların ulaşım aracı olmaktan çıkarılması kararları alınmıştır. Ayrıca toplantıda Lunapark meydanında UKOME tarafından belirlenen güzergâhta turistik gezi amaçlı ve sınırlı sayıda fayton ayrılması, UKOME tarafından Adalar İlçesinde 1998 tarihli İTK'na uygun olarak motorsuz alternatif ulaşım aracına geçilmesi şeklinde sıralanan kararlar oy birliği ile kabul edilmiştir (Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararı, 2018).

Adalar Kaymakamlığı, 13.02.2008 tarihinde İlçe HSZK toplantısında alınan kararları bir tebligat yayınlayarak ilgili kurumlara göndermiştir. Gönderilen tebligat üzerine Ada Gönüllüleri Derneği**,** Adalar Denizle Yaşam ve Spor Kulübü Derneği, Adalar Vakfı, Burgazada Kültür ve Kalkındırma Derneği, Heybeliada Gönüllüleri Derneği ve İAKTVKD'nin içinde yer aldığı Adalı STK'lar tarafından yapılan basın açıklamasına Adalar Demokrasi Meclisi, Adalar Dünya Mirası Grubu, Arka Güverte-Heybeliada ve Kınalıada Platformu destekçi olarak imza vermiştir. Yapılan açıklamada ruam kararı üzerine toplanan kurulun faytonculuk üzerine hükümler vermesinin doğru bulunmadığı, alınan kararların uygulanması durumunda 150 yıldır var olan ve tartışmasız bir şekilde Adalar'ın kültürel değeri haline gelmiş bir zanaat olarak değerlendirilebilecek olan fayton taşımacılığının yok edilerek, eksik kalan ulaşım boşluğunun kanunsuz ve kuralsızca hızla artan akülü araç trafiğine teslim edileceği, kent yaşamını ilgilendiren kararların yerelde yaşayanlarla yetkili kurumların iş birliği ve katılımı sağlanmadan alınmaması gerektiği belirtilmiştir (Erdinç, 2018).

Adalı STK'lar, Adalar'da ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde ruam taraması yapıldığını, 2012-2015 yılları arasındaki dört yılda toplam 432 vaka tespit edilmişken, 2016 sonbahar döneminde 20, 2017 sonbahar taramasında da 18 vaka görüldüğünü vurgulamış, son iki yıldaki azalmaya rağmen ruam sorununun devam ettiğine dikkat çekmiştir. Açıklamada ilgili tebligatta sıralanan önlemlere ek olarak, at sağlığı konusunda alınması gerekli tedbirler uzman kadrolu veteriner gözetiminde periyodik sağlık kontrolleri ve tedavileri için bir revir tahsisi, faytona koşulmamış hayvanlar için padok alanının ayrılması şeklinde sıralanmıştır. STK'lar, Adaların kentsel ve doğal SİT alanı olduğunu, bisiklet ve faytonun adalarda temel ulaşım aracı olduğunu ve bütün yolların yaya yolu olduğunu vurgulamıştır. Açıklamada, Adalarda faytonların, bisikletlerin ve akülü ve motorlu araçların kullanımına ilişkin mevcut yönetmeliklerin, denetimlerin, cezai yaptırımların eksiksiz olarak uygulanması gerektiği, olası alternatif toplu taşıma araçlarının da ele alındığı, ilgili tüm tarafların katılımı ve ortak görüşü ile hazırlanacak "Adalar Ulaşım Eylem Planı"na ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir (Bianet, 2018a).

Adalar Kent Konseyi Ulaşım Çalışma Grubu da sözü edilen Kaymakamlık kararları üzerine bir basın açıklaması yaparak, verilen kararların aceleye getirilmemesi

gerektiğini, son iki yıldaki azalmaya rağmen daha önce yüksek vakaların görüldüğü yıllarda gündeme gelmemiş olan ruam tedbirlerinin kuşku uyandırdığını belirtmiştir (Adalı Dergisi, 2020).

2018 yılında dikkat çeken toplantı ve açıklamalar birbirini izlerken fayton hareketinin protestoları da birbirini izlemiştir. 14 Mayıs'ta, Don Kişot Bisiklet Kolektifi, Bostancı Adalar İskelesi'nde faytonların tamamen kaldırılmasını talep ettiği eylemle faytonları protesto etmiştir (Köse, 2018; Kuzey Ormanları Savunması, 2018a; Sendika.org, 2018). 2 Haziran 2018'de, Faytona Binme Atlar Ölüyor İnisiyatifi, Kadıköy Adalar Vapur İskelesi önünde protesto eylemi gerçekleştirmiş, eylemde yılda 400 atın ölümüne neden olan atlı faytonların tamamen kaldırılması talep edilmiştir. Protestoda, eğlence, taşıma, eğitim, hayvan sevgisi ve engelli terapi maskesi altında, hayvan istismarı üzerinden sürdürülen tüm ticari faaliyetlerin ve sömürü biçimlerinin tarihe karışması, nostalji ve turizmin bir unsuru olarak pazarlanan, zulüm ve sömürü sistemi ile ayakta duran faytonculuğun derhal yasaklanması gerektiği belirtilmiştir. Eylemciler, sömürülen tüm atların yaşam haklarının güvence altına alınarak ömürlerinin sonuna kadar yaşamsal ihtiyaçlarının giderilebileceği, her türlü tehlikeden ve tehditten uzak bir şekilde özgürce yaşayacakları bir tesiste yaşamalarının sağlanabileceğini ifade etmiştir (Bianet, 2018b; Faytona Binme Atlar Ölüyor, 2018).

2 Haziran 2018'de, HAYTAP da "Haytap Fayton Atlarının Yanında" sloganıyla Büyükada'da protesto eylemi düzenlemiştir. Eylemde atların çektiği fayton yerine elektrikli faytonların kullanılması istenmiş, at maskeleri takan eylemciler ölen atları temsilen yere yatmış, maskeli eylemcilerin üzerine dikkat çeken pankartlar konulmuş, iskele meydanına burnundan kan gelen at heykeli dikilmiştir (BİRGün, 2018; DHA, 2018a; Hayvan Hakları Federasyonu, 2018a; 2018b; Kuzey Ormanları Savunması, 2018b). Eylemle ilgili saha görüşmelerinde bilgi verilmiştir. Verilen bilgi, eyleme HAYTAP, Hayvanların Yaşam Hakları Konfederasyonu (HAYKONFED), Teşvikiye Hayvan Hakları Derneği, vegan topluluklar gibi hayvan hakları hareketinin farklı STK, girişim ve platformlarının, Türkiye'nin her yerinden gelen aktivistlerin katıldığını, protestoda görseller, "Faytona Binme Atlar Ölüyor", "Hayvanlar Yemek Değildir", "Hayvanlar Giysi Değildir", "Hayvanlar Binek Değildir", "Hayvanlar Araç Değildir" yazılı pankartlar, sloganlar, yazılı tişörtler, maskeler, tiyatral gösteriler gibi dikkat çeken eylem araçlarının kullanıldığını göstermektedir.

> “2018'de Büyükada’daki büyük bir eylemdi, kalabalıktı baya. Bir sürü şehirlerden gelen gruplar vardı, vegan topluluklar dışında…Hatta kanlı heykel dikilmişti o eylemde. Bir yürüyüş yaptık, Ada boyunca yürüdük…Eylemden önce bir araya geldik, dövizlerimizi yazdık…biz vegan olduğumuz için, tabii ki böyle bütün hayvan hakları ihlallerini bir araya toplayan dövizler de yazıyorduk…at maskeleri vardı eylemde kafamıza takmıştık…” (K37, HHH).

Yukarıdaki alıntı, fayton hareketinin HHH’nin vegan ve vegan olmayan farklı çok sayıda bileşenini bir araya getirdiğini, vegan grupların faytonların kaldırılması mücadelesi içindeki ağırlıklarını göstermesi açısından önemli görülmelidir. Ayrıca eylemlerinden yıl yıl örnekler verilen fayton hareketinin örneğin 2015 yılında Veganizm Özgürlüktür Platformu tarafından desteklendiği, 2016 yılında Vegan Aksiyon grubu öncülüğünde eylem yaptığı ve eylemde "Faytona binme, vegan ol" sloganı da kullanıldığı, 2017 yılında vegan aktivist grup BHHT öncülüğünde eylem yaptığı özetle önceki yıllardaki eylemlerde de destekçi, çağrıcı, öncüsü olarak ya da sloganlarla ön saflarda yer aldığına dikkat edilmelidir. Bir sonraki bölümde Yaşam Nöbeti eylemini tamamen vegan grupların sürdüreceği görülecektir.

2 Haziran 2018’de yapılan dikkat çekici bu eylem, kendilerine kısaca “Hayvansever”ler tanımlaması yapan hayvan hakları savunucusu grupların Adaları bir eylem alanı haline getirmiş oldukları vurgusuyla eleştirilmiştir. Büyükada’da gerçekleşen eylem öncesinde Esnaf Odası Başkanı Hıdır Ünal, HAYTAP yöneticileri ve Adalar Kent Konseyi Ulaşım Çalışma Grubu üyelerinin bir araya geldiği, yapılan görüşmede Hıdır Ünal’ın tartışılması gereken konunun atların çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sağlıklı bir faytonculuk için yapılması gerekenler olduğunu savunduğu, HAYTAP Başkanı’nın en fazla 3 yıla kadar faytonların kalkacağını ve yerine elektrikli faytonların geçeceğini “göreceksiniz”, “bu olacak” şeklinde ifade ettiği bilgisi verilmiştir (Adalı Dergisi, 2020).

2018 yılında hareketliliği arttıran bir diğer ilginç gelişme faytoncuların grev yapma kararı olmuştur. 10.06.2018’de Ruam tedbirleri kapsamında alınan karantina ve at giriş çıkış yasağı kararı nedeniyle Adalar İlçesine alınmayan Urfa, Mardin, Kars ve Sivas’tan getirilen atların Pendik’te bir arazide bekletildiği açıklanmıştır. 11.06.2018’de, Türkiye’nin çeşitli illerinden getirilen 400’e yakın atın Adalar’a alınmaması üzerinde Büyükada, Heybeliada ve Burgazada’daki faytoncuların süresiz

grev kararı aldığı, sorun çözülene kadar faytonları çalıştırmayacakları ilan edilmiştir (Ada Gazetesi, 2018a; İleri Haber, 2018). Esnaf Odası Başkanı Hıdır Ünal, fayton faaliyetinin sürdürülebilmesi için 1540 ata ihtiyaç olduğunu ancak mevcut durumda 1030 at olduğunu, son yapılan sağlık taramalarında hastalık çıkmadığını ancak karantina kararının kaldırılmadığını ifade etmiştir. Ünal, konuyla ilgili başvuru ve yazışmaların yapıldığını, dört kez Bakanlığa gidilmesi ve Haziran ayında 300 atın Adaya girişi konusunda verilen izin üzerine faytoncu esnafının atları alıp getirdiklerini belirtmiştir. Grev, araya giren milletvekillerinin Adaya sevk için bekleyen atlara izin verilmesini sağlamasıyla sonlanmıştır (Adalı Dergisi, 2020; Agos, 2018). Konuya temas eden Adalıların anlatımları, ruam sebebiyle at girişi ve çıkışı yasaklanan Adalarda 2018 Milletvekili Genel Seçimi ve Cumhurbaşkanlığı Seçim çalışmaları kapsamında Berat Albayrak ve iktidar milletvekillerinin Adalar ziyaretini iyi değerlendiren faytoncuların görüşme gerçekleştirdiğini göstermektedir. Yapılan değerlendirmelerde, faytoncuların siyaset üzerinde baskı kurabilmelerini sağlayan oy potansiyelleriyle siyasi taviz gördüklerinden, siyasetçilerden atların Adaya girişi için gerekli izni almayı başardıklarından ve at sevkiyatına başladıklarından söz edilmiştir.

> "Sonra bu süreçte…Cumhurbaşkanlığı seçimi vardı, sayın Berat Albayrak Bakandı ve Ada'ya gelmişti…O bir izin aldı Tarım ve Orman Bakanıyla görüştü ve 200 küsür at getirdik. Rakamlar üç aşağı 5 yukarı olabilir." (K24, Adalı).

> "2017 sonu 2018'in başında…Adalara at girişi tümüyle durdurulmuştu…Faytoncular bunu delmek için çok uğraştılar. Bunu bir seçim kampanyası haline getirdiler daha doğrusu bir baskı aracı haline getirdiler." (K39, Adalı).

> "Adalar karantinaya alınıp, Ada'ya at girişi yasaklanınca…nasıl oluyor bilmiyorum buraya Bakan Berat Albayrak geliyor, seçim döneminde bir taviz olarak atların girişine izin verilmesini sağlıyor." (K5, Adalı).

Verilen izinle at sevkiyatı yapmaya başlayan faytoncuları hayvan hakları aktivistleri yakın takibe almış, at sevkiyatını görüntülemek için harekete geçmiştir. 14 Haziran 2018'de, faytoncuların hayvanseverlere saldırdığı haberi basına yansımış, 10 kamyon dolusu atın Büyükada'ya götürülmesi sırasında polisin havaya ateş açarak sonlandırdığı olaylar görüntülenmiştir. Aktivistler, yaptıkları açıklamada seslerini ilgili kurumların duyması ve hayvan hakları savunucularına ve atlara zulme son verilmesi umudunu paylaşmıştır (Atv Haber, 2018; Cumhuriyet, 2018; Diken, 2018;

DHA, 2018b; Milliyet, 2018a). İlgili gelişmeden saha görüşmelerinde söz eden HHH katılımcıları, hareketin at giriş çıkış yasağına rağmen Adalara atların yasa dışı yollarla, kaçak olarak sokulduğunu görüntüleyip medyaya basına yansıtarak kamuoyunda büyük bir infial yaratmayı başardığını anlatmıştır.

> "Son dönemde Adalara at girişi yasaktı…ama Anadolu'dan birkaç yerden atların geldiği duyuldu." (K3, HHH).
>
> "…arkadaşlarımız görüntüledi kaçak giren atları." (K20, HHH).
>
> "Bu olay basında geniş yer buldu, çok ses getirdi, sansasyonel nitelikteydi diyebilirim." (K11, HHH).

Aşağıda 2018'de Büyükada'ya sevk için bekleyen atların görseli paylaşılmıştır.

Fotoğraf 17. 2018'de Faytona Sevkini Bekleyen Atlar Görseli

Kaynak: DHA (2018, 15 Haziran). Büyükada'ya at götüren faytoncular hayvanseverlere saldırdı, gözaltı yok. *Diken.* 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.diken.com.tr/buyukadaya-at-goturen-faytoncular-hayvanseverlere-saldirdi-gozalti-yok/ adresinden edinilmiştir.

Hayvan hakları aktivistleri ile faytoncular arasında çıkan kavganın medyaya, televizyon ekranlarına ve gazete sayfalarına düşerek yankı uyandırsa da 2018 seçim çalışmalarını iyi değerlendiren faytoncuların, karantinayı delme izniyle başladıkları at girişine farklı yollardan daha sonra da devam ettikleri, Adalara at giriş çıkış yasağının kâğıt üzerinde kaldığı belirtilmiştir (Adalı Dergisi, 2020). Konuya ilgili değerlendirme yapan Adalıların bir kısmı ilgili kurumlardan alınan izin ve tüm kurumların bilgisi dahilinde Büyükada'ya getirilen ve sonrasında da Adalara girişi aynı usulde devam eden atlara neden kaçak at denildiğini sorgulamış, bir kısmı karantinayla birlikte alınan yasak kararı sebebiyle faytoncuların mesleklerini sürdürebilmek için kaçak at getirmeye mecbur bırakıldığından söz etmiştir.

"Yani kaçak derken neyin kaçağı onu da bilmiyorum. Burada atla çalışıldığına göre buraya atın gelmesi gerekiyor." (K27, Adalı).

"Bizim hakkımızda da bu süreçte faytoncular kaçak at sokuyor diye suç duyurusunda bulundular. Oysa herkes biliyordu buraya atların nasıl girdiğini." (K7, Adalı).

"At girsin ki yedek atı olsun faytoncunun. Sonra millet kaçak getirmeye başladı. Ne yapacak mecbur bıraktılar." (K34, Adalı).

"Her birimizin bir faytonda 6'şar tane atı olması gerekirken elimizde kaldı 3 tane at. Peki biz bu 3 atla ne kadar hizmet verebiliriz…neyse sonunda bu atlar bir şekilde girdi." (K7, Adalı).

"Atlar girerken İlçe Tarımın, Kaymakamın, Emniyetin haberinin olmaması mümkün mü?" (K5, Adalı).

Görüşülen Adalı ve HHH katılımcıları tarafından, Adalara atların girişine göz yuman siyasi pratiklere vurgu yapılmış, at girişinin mevcut kuralların hiçe sayıldığının tipik bir başka örneğini sergilediğine dikkat çekilmiştir.

"Türkiye'de siyaset böyle neyse yasak olmasına rağmen…basına yansıdı yani anlatabiliyor muyum, zaten hayvan hakları savunucularının en çok kullandığı malzemelerden biri o oldu süreçte…daha ne olabilir anlatabiliyor muyum, yani ama bu da oldu." (K39, Adalı).

"Sonra ne oldu…o kaçak atlar yasak olmasına rağmen Ada'ya sokuldu. Burası Türkiye yani." (K3, HHH).

"İşte bildik Türkiye, ahbap çavuş ilişkisiyle o atları getirmeye devam ettiler." (K8, HHH).

Ruam tespitiyle ilan edilen karantina kararı kapsamında at giriş çıkışı yasağı kararı ve bu kararın da uygulanamaması, çalışmanın bir çok yerinde temas edilen faytoncularla politik unsurlar arasında karşılıklı çıkar ve beklentiye dayalı, formel işleyişin aksamasına yol açan etkileşim biçiminin ya da önce fayton sektörüne sonrasında Adalara özellikle de Büyükada'ya yerleşen ve yaygınlaşan enformel ilişki kalıplarının işlemekte olduğunun önemli bir başka göstergesi olarak da düşünülebilir.

2018 yılının dikkat çekici bir başka gelişmesi, 17.06.2018'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, AK PARTİ'nin Yenikapı'da düzenlediği mitinginde Adalardaki faytonlar konusunda "…atları faytonların boyunduruğundan kurtarıp özgürlüklerine kavuşturmak için bir çalışma yapıyoruz" şeklindeki açıklamasıyla yaşanmıştır (Adalı Dergisi, 2020; DHA, 2018c; Habertürk, 2018).

Aşağıda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2018 yılında yaptığı konuşmada Adalardaki faytonlarla ilgili kısmın görüntü görseli paylaşılmıştır.

Fotoğraf 18. 2018'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Adalardaki Faytonlarla İlgili Açıklamasının Görseli

Kaynak: AK PARTİ (2018, 17 Haziran). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul mitinginde yaptığı konuşmanın metni*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaskani-erdogan-in-istanbul-mitinginde-yaptigi-konusmanin-metni/ adresinden edinilmiştir.

Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklamaya saha görüşmelerinde değinen HHH katılımcılarının, açıklamanın yıllardır mücadele eden fayton hareketinin hem kamuoyunda hem de siyaset üzerinde artan gücünü gösterdiğini ifade ettikleri görülmektedir.

> "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın…bir açıklaması oldu, resmen hayvan özgürlükçüsü sözü gibiydi, bu açıklamayı çok önemli buluyorum ben." (K3, HHH).

> "Cumhurbaşkanlığı seçimi için kullanılan bir söylem haline gelmişti mesele, hareketin baskısı 2018'de Cumhurbaşkanına bu sözü söyletebiliyor. Hareketin uzun süre verdiği mücadele bu noktada çok önem taşıyor, bu çok önemli bence. Devamında hareket daha da güçlendi." (K11, HHH).

Cumhurbaşkanı'nın açıklamasına anlatımlarında yer veren Adalı katılımcıların, AK PARTİ mitinginde yapılan açıklamanın bütün sistemi kilitlediğine, faytonun kalkacağının sektör içinde iyice konuşulmaya başladığına temas ettikleri aynı zamanda açıklamanın faytonların çalışması için atların girişine AK PARTİ milletvekilleri aracılığıyla alınan izinle oluşturduğu çelişkiye değindikleri görülmektedir.

> "O açıklamadan sonra bütün sistem kilitlendi, kalkacak nasılsa Cumhurbaşkanı öyle söyledi algısı oluştu." (K24, Adalı).

> "Dürüst konuşacağız, Cumhurbaşkanın açıklamasıyla birlikte süreç başladı kardeşim. Cumhurbaşkanı konuştuktan sonra fayton zaten bitti." (K23, Adalı).

> "…bir yandan Cumhurbaşkanı kaldıracağız diyordu ama öte yandan Berat Albayrak'ın verdiği izinle atlar Adalara girmeye devam ediyordu." (K39, Adalı).

18.06.2018'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklaması üzerine Esnaf Odası Başkanı Hıdır Ünal harekete geçmiş, açıklamanın arkasında hayvanseverlerin sundukları gerçekdışı haberlerin olduğunu, Cumhurbaşkanı'nın sektörden ekmek yiyen 3 bin kişiyi işsiz bırakmayacağını düşündüğünü belirtmiş, aynı gün İBB de harekete geçerek Adalar'da faytonların yerine hizmet verecek elektrikli araçların fotoğraflarını kamuoyuyla paylaşmıştır. İBB tarafından yazlık ve kışlık olarak tasarlanan, yanları açık sarı renkli elektrikli araçlarla 12, tamamen kapalı olan mavi renkli araçlarla ise 16 yolcunun taşınabileceği bildirilmiştir. İBB'nin Adalar'da kullanılacak elektrikli araçları paylaşması üzerine Esnaf Odası Başkanı Hıdır Ünal, Adalar'da binin üzerinde at olduğunu belirtmiş, faytonların kaldırılması durumunda atların özgür ortama salınmasını isteyen hayvanseverlere mi teslim edileceğini sormuş, İBB'nin yapması gerekenin öncelikle eksik ahırların tamamlanması olduğunu, eksikler giderilirse faytonculuk sektörünün dünya markası haline getirilebileceğini ifade etmiştir (Alyanak ve Demir, 2018; İHA, 2018a).

03.08.2018'de Adalar sokaklarında faytonlar yerini "Payitaht"lara bırakacak haberleri dolaşıma girmiştir. Payitaht ismi verilen elektikli faytonların Denizli'de bir firma tarafından üretildiği, kısa sürede seri üretimine geçileceği, Ada sokaklarında yerini alacağı, elektrikli faytonlarla hayvan hakları ihlallerinin de ortadan kaldırılacağı haberleşmiştir. (İHA, 2018b; 2018c; Milliyet, 2018b).

16.09.2018'de eylem trafiğini arttıran fayton hareketi, Hayvan Özgürlüğü İnsiyatifi'nin çağrısı, BHHT, Hayvanlara Adalet Derneği (HAD), Hayvanlarla Dayanışma İnisiyatifi (HAYDİ), Ankara Vegan Platformu, Yıldız Teknik Üniversitesi Vegan Topluluğu desteğiyle Büyükada'da tekrar eylem düzenlenmiştir. Eylemde, Adalar'da her yıl yüzlerce tutsak atın öldüğü, denizin atların cansız bedenleriyle dolu olduğu ifade edilmiştir. Aktivistler, atlı faytonların tarihe karışması, atlar için hemen şimdi özgürlük talebini dile getirmiştir (Ada Gazetesi, 2018b; Denizli, 2018). Yapılan eylem baskı gücünü iyice arttıran fayton hareketinin eylemlerine aralıksız devam ederek baskı gücünü daha da arttırmaya kararlı olduğunu gösterir niteliktedir.

Fayton meselesinde 2018 yılı artan oranda dikkat çekici gelişmeyi barındırmış olsa da yapılan eylemlerin, açıklamaların, toplantıların karşılık bulmamasıyla, alınan kararların uygulanamamasıyla geçmiştir. Adalar Kaymakamlığı tarafından alınan

kararların gereği yerine getirilmemiş, atların Adaya giriş ve çıkışı sürmüş, İSPARK ahırları iyileştirilmemiş, Aya Nikola, Yörükali ve Tepeköy mevkiindeki at ahırları yıkılmamış, fayton sayısı düşürülmemiştir. İlgili Kaymakamlık kararlarının uygulanmamasının Valilik tarafından onaylanmamış olmasından kaynaklandığına işaret edilmiştir (Adalı Dergisi 2020; Bulutoğlu, 2018, s. 433-434).

Kaymakamların Hukuki Durumları Görev ve Yetkileri (1949), 5442 Kanun Numarası, 10/6/1949 Kabul Tarihli İl İdaresi Kanunu'yla (1949) düzenlenmektedir. Düzenlemede yer alan Madde 31'e göre "Kaymakam, valinin talimat ve emirlerini yürütmekle ödevlidir" hüküm yukarıda işaret edildiği üzere Adalar Kaymakamlığı tarafından alınan kararların, İstanbul Valiliği tarafından onaylamadığını söylemeye imkân vermektedir. Ayrıca saha verileri Adalı katılımcıların, fayton meselesiyle ilgili eylem, toplantı, açıklamaların karşılık bulmamasını, alınan kararların uygulanmamasını 2010'lu yıllarda artan seçim trafiğine dayandırdıklarını göstermektedir. 2009 Mahalli İdareler Seçimi ardından 2010 Anayasa Değişikliği Halkoylaması, 2011 Milletvekili Genel Seçimi, 2014 Mahalli İdareler Seçimi, 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi, Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi, Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi, 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması, 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçimi yapılmıştır.[11] Adalılara göre sık aralıkla yapılan seçimler oy kaygısıyla hareket eden siyasetçilerin, faytonlar konusunda kararlı bir tutum sergilememelerine, alınan kararlardan geri adım atmalarına yol açmıştır. Görüşmelerde, siyasetçilerin meseleyi çözmekle ilgilenmek yerine kendi siyasi hesaplarıyla ilgilenmeyi seçtikleri, sektörün sahip olduğu oy potansiyelini dikkate alarak faytonculara taviz vermeye devam ettikleri anlatılmıştır.

> "Fayton sürecinin son dönemlerinde hep seçimler oldu sıkça 2 yılda bir seçim oldu bu seçimler yüzünden faytoncuların oylarını düşünmüş olabilirler…" (K12, Adalı).
>
> "…bizim tabii ki her seçimde karşımıza çıkan bir geri adım, bu konuda da aynı şeyi yaptırıyor otoriteye…bürokratın da eli tutuluyor sürekli olarak. Faytoncuların aileleriyle birlikte oluşturdukları oy potansiyeli faytonlar konusunda bir şey yapılmamasının nedeni buydu. Seçimler." (K2, Adalı).

[11] 2010 sonrası yapılan seçimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için T.C. Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim arşivine bakılabilir (Bkz: https://www.ysk.gov.tr/tr/secim-arsivi/2612).

> "Siyasetçiler…dengeler neyi gerektiriyorsa ona göre hareket eden bir politika izledikleri için, Türkiye'de iktidarı muhalefeti ayırmadan söylüyorum politika böyle sürdürüldüğü için fayton konusunda kararlı bir politika oluşturulamadı." (K39, Adalı).

Bu araştırmada, fayton meselesinde seçimlerin siyasi tavize neden olduğunu gösteren bulguları araştırmacıların yaklaşımlarıyla örtüşmektedir. Örneğin Almedia, politik süreçlerde toplumsal grupların harekete geçmesine yol açan siyasi ortamlardan birinin rekabetçi seçimler olduğunu, seçimlerin toplumsal gruplara siyasi fırsatlar sunduğunu ifade etmiştir. Almedia'ya göre, seçim kampanyaları sırasında politikacılar ve siyasi partiler halktan gelen taleplere karşı daha hassas olmakta ve seçilmek için bu talepleri önemsemeleri gerektiğini düşünmektedir (Almedia, 2023, s. 87). Jasper de siyasetçilerin kendi arenaları içerisinde birtakım stratejik kazanımlar elde etmek ya da muhtelif nedenlerle tavizler vererek toplumsal gruplara siyasi fırsat yarattıklarını, siyasi fırsat kapısı araladığını belirtmiştir. Jasper'e göre siyasetçiler, birtakım tavizleri vermedikleri durumda ortaya çıkacak sonuçların kendileri açısından kötü olacağından korku duydukları için seçimlerde taviz vermektedir (Jasper, 2017, s. 103). Jasper ve Almedia'nın da görüşleri dikkate alındığında, seçim kampanyaları sırasında politikacılar ve siyasi partilerin toplumsal gruplardan gelen taleplere karşı daha hassas olmalarının ve seçilmek için bu talepleri önemsemeleri gerektiğini düşünmelerinin fayton için mücadele eden toplumsal gruplara harekete geçmek için siyasi fırsat sunduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle seçimlerin, siyasetçilerin kendi arenaları içerisinde birtakım stratejik kazanımlar elde etmek ya da muhtelif nedenlerle tavizler vererek fayton mücadelesi veren toplumsal gruplara siyasi fırsat kapısı aradığı düşünülebilir. Veriler, 2010'dan 2018 seçimleri de dahil olmak üzere seçimlerin faytonla ilgili farklı toplumsal gruplardan gelen tüm taleplere siyasi fırsat kapısı araladığını ancak siyasetçilerin stratejik kazanımlar elde etmek ya da muhtelif nedenlerle fayton hareketinin talepleri doğrultusunda hareket etmeyi seçmediğini göstermektedir.

3.2.2.3. 2019 yılı

Arka arkaya yaşanan seçimler ardından 2019 yılını da 31 Mart'ta yapılacak Mahalli İdareler Genel Seçimi hazırlıklarıyla karşılayan Büyükada ve faytonları, 2019 yılının ilk gününe Yörükali ahırlarında çıkan yangınla başlamıştır.

01.01.2019'da dokuz atın hayatını kaybettiği dördü ağır yaralı olmak üzere on bir atın sağ kurtarıldığı yangın üzerine Adalar Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma açılmıştır. Yapılan ilk incelemede yangının ahırlara gayrinizami olarak çekilen elektrik tesisatı sebebiyle çıktığının belirlendiği, sorumlular hakkında yasal gereğinin yapılması amacıyla başlatılan soruşturmanın titizlikle sürdürüldüğü açıklanmıştır. 04 Ocak 2019'da faytonlar yasaklanacak mı yasaklanmayacak mı tartışması içinde atların ölmeye devam ettiğine dikkat çeken hayvan hakları aktivistleri Büyükada'daki yangın felaketine tepki göstermiştir (Ada Gazetesi, 2019a; Özgüner, 2019a).

Aşağıda 2019'da Büyükada'da çıkan yangında yaralanan bir fayton atının görseli paylaşılmıştır.

Fotoğraf 19. 2019'da Yangında Yaralanan Fayton Atı Görseli

Kaynak: Çoban, C. (2019, 01 Ocak). Büyükada'daki yangındayaralanan atlar tedavi için bakımevine götürüldü. *T24*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://t24.com.tr/haber/buyukadadaki-yanginda-yaralanan-atlar-tedavi-icin-bakimevine-goturuldu,787678 adresinden edinilmiştir.

Yapılan görüşmelerde yangına değinen HHH katılımcıları, hareketin atların yaralanması ve ölümlerinin oluşturduğu öfkeyle ilk duruşma günü eylem düzenlediğini ancak yangında atların ölümünü yeterince sansasyonel bulmayan medyanın bu eyleme ilgi göstermediğine dikkat çekmiştir.

> "Hiç unutmuyorum, bir yangın çıktı, bir sürü at yanarak öldü. Yani ortada bir felaket var ve atlar ölüyor..." (K3, HHH).

> "…ilk duruşmasında eylem yapmıştık…pankart açıp yürümüştük…Basın hiç ilgi göstermedi o eyleme, haber olamadık." (K11, HHH).

Hayvan hakları savunucuları, Büyükada'da 2019'un başında çıkan yangını da yangında zarar gören ve ölen atları da unutmayacaktır. Hayvan hakları savunucularının yangın karşısında duydukları öfkeyi Yaşam Nöbeti eylemini oluşturan öfkeye

ekleyecekleri, atların yangında ölümünü yeterince sansasyonel bulmadığı için eylemi haberleştirmediği ifade edilen basının Yaşam Nöbeti eylemine ilgi göstereceği görülecektir.

12.02.2019'da Mahalli İdareler Seçimi öncesi Adalar Kent Konseyi, Adalar'da yaşayan yaklaşık 200 kişinin katılımı ile Adalar'da İç Ulaşım Eylem Planı Talebi ve İlkeleri'ni yayımlamış, raporu Adalar Belediye Başkanlığı, İBB ve UKOME'ye göndermiştir. Raporda Büyükada'da fayton sayısının azaltılması, güzergahların Adalar topoğrafyasına göre yeniden belirlenmesi, atların çalışma saatlerinin kontrol edilmesi, fayton taşımacılığının yönetmeliklere uygun şekilde denetim altına alınması gerektiği belirtilmiştir. Rapor, kültürel miras faytonculuğun koruma altına alınması, Büyükada'da İSPARK'ın yönettiği ahır dışında hiçbir ahıra izin verilmemesi, Heybeliada ve Burgazada ahırları için yıllardır bekleyen yatırımın bir an önce tamamlanması, tüm ahırların atlar konusunda uzman veteriner, mini at hastanesi ve atların gezinti-dinlenme alanını da barındıracak şekilde düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca Adalar'da faytonlar dahil ulaşım hizmetlerinin İBB, Adalar Belediyesi ve Esnaf Odası'nın ortak olduğu bir kooperatif tarafından üstlenilmesi, Adaların merkezi alanlardaki cadde ve sokaklarının yayalaştırılması, bisiklet kiralama noktaları ve akülü araç kullanımıyla ilgili mevcut düzenlemelerin uygulanması gibi öneriler yer almıştır (Bianet, 2019a).

18.03.2019'da CHP İBB Başkan adayı Ekrem İmamoğlu, seçim çalışmaları için CHP Adalar Belediyesi Başkan Adayı Erdem Gül'le birlikte Adalara gitmiştir. Yapılan ziyarette, faytonlar konusunun hayvanları koruyarak, hayvanların bakımı ve çalışması ile ilgili düzenlemeler, insani ve vicdani kurallarla, dürüstçe yürütülerek çözümleneceği belirtilmiştir. İmamoğlu ve Gül atların sağlığı, bakımı, gerekiyorsa tedavisiyle ilgili merkez kurulacağını, denetim ve alınması gereken tedbirler konusunda ortaklaşa ve iş birliği içinde hareket edilerek eksikliklerin giderileceğini ifade etmiştir (BİRGün, 2019a; Gerçek Gündem, 2019; İHA, 2019; T24, 2019a). 24.03.2019'da AK PARTİ İBB Başkan adayı Binali Yıldırım da fayton görünümlü elektrikli araçlarla Adalarda ulaşıma geçileceğini, atların hoyratça kullanılmasına son verileceğini açıklamıştır (Kalkandelen, 2021, s. 215-217).

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcılar, AK PARTİ'nin faytonlar konusunda izleyeceği politikanın 2018'de Cumhurbaşkanı tarafından ilan edildiğini, yerel seçimlerde de AK PARTİ İBB Başkan adayının faytonlar yerine elektrikli faytonlara geçileceğini söyleyerek seçmenden oy istediğini belirtmiştir. Adalılar, seçimde konuyla ilgili tavrını kritik önemde gördükleri CHP İBB Başkan adayı İmamoğlu'nun faytonları kaldırmayacağını, faytonların rehabilite edileceğini, hayvan hastanesi yapılarak, veteriner desteği sağlanarak denetim ve kontrolünün sağlanacağını vadettiğini ifade etmiştir. Adalılar görüşmelerde, seçimlerde faytoncuların AK PARTİ'den faytonlar yerine geçecek elektrikli faytonların işletme hakkının faytonculara verilmesi sözünü aldıklarını, CHP adayının ise faytonculara faytonların sorunlarının zaman içinde kimseyi mağdur etmeden giderileceği sözünü verdiğini vurgulamıştır.

> "…CHP adayı ise kesinlikle atların şartlarının düzeltileceğini faytoncuların sorunlarının çözümleneceğini vadetti." (K12, Adalı).
>
> "Benim seçim öncesinde seçmen olarak bildiğim AKP kaldıracak, CHP kaldırmayacak." (K16, Adalı).
>
> "Binali Yıldırım seçilseydi atlı fayton yerine elektrikli fayton yapacaktı, işi yine size vereceğim demişlerdi. Ancak Ekrem İmamoğlu konuşarak halledeceğiz, sizi madur etmeyeceğiz diyordu, aradaki fark buydu." (K24, Adalı).
>
> "Binali Yıldırım İBB adaylığını koyduğu zaman söyledi kardeşim ben bu faytonları kaldıracağım ama işletmeyi size vereceğim dedi. Ekrem İmamoğlu adaylığını koyduğu zaman bizim lokale geldi ben kaldırmayacağım düzenleme yapacağım dedi." (K34, Adalı).

HHH içinde İmamoğlu ve Gül'ün faytonla ilgili seçim vaatleri tepki çekmiş, Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri tarafından oluşturulan Fayton Eylemlerini Koordinasyon Grubu açıklamaların hayvan hakları savunucularında hayal kırıklığı yarattığını ifade etmiş, alternatif çözüm yolları varken, atları öldüren ve birçok insanın vicdanını yaralayan atlı fayton sömürüsüne son verilmesini istemiştir (Kalkandelen, 2021, s. 215-217). Fayton hareketinin gösterdiği tepkinin karşılık bulduğunu CHP İBB başkanı adayı Ekrem İmamoğlu'nun HHH bileşenleriyle yaptığı toplantı ve imzaladığı taahhütnameler göstermiştir. 27.03.2019'da İmamoğlu, "Oylarımız Hayvanlar İçin" kampanyası kapsamında Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu'yla görüşerek delegasyonun hazırladığı "Hayvan Haklarını Koruyacağıma Söz Veriyorum"

taahhütnamesini (Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu, 2019a; 2019b; Kalkandelen, 2021, s. 223), 28.03.2019'da da HAYTAP'la görüşerek HAYTAP'ın hazırladığı "Söz Veriyorum!" protokolünü imzalamıştır. HAYTAP, İmamoğlu'ndan fayton atlarının kaldırılması konusunda ortak çalışma sözü aldıklarını kamuoyuyla paylaşmış, "Fayton Atları Ölümüne Koşuluyor", "Çözüm Atların Ölmesine Gerek Kalmayan Elektrikli veya Akülü Faytonlar" şeklinde tam sayfa gazete ilanlarıyla kamuoyu baskısını arttırma çabasını sürdürmüştür (Hayvan Hakları Federasyonu, 2019a; 2019b; 2019c; 2019d).

2019'da Ekrem İmamoğlu'na Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu ve HAYTAP tarafından imzalatılan taahhütnamelerin görseli aşağıda paylaşılmıştır.

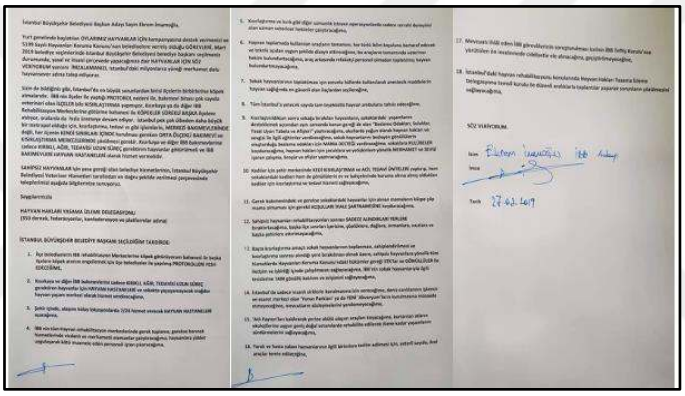

Fotoğraf 20. 2019'da Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu Tarafından Ekrem İmamoğlu'na İmzalatılan Taahhütname Görseli

Kaynak: Hayvanların Yaşam Hakları Konfederasyonu (2019, 27 Mart). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi CHP Başkan adayı Ekrem İmamoğlu söz verdi*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.haykonfed.org/istanbul-buyuksehir-belediyesi-chp-baskan-adayi-ekrem-imamoglu-soz-verdi/ adresinden edinilmiştir.

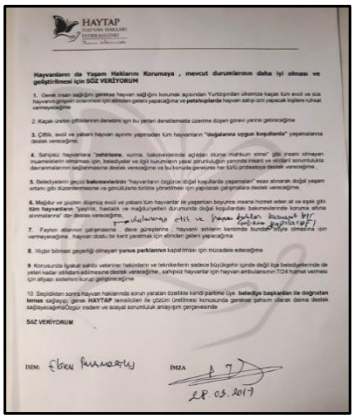

HAYTAP

Hayvanların da Yaşam Haklarına Koruması , mevcut durumlarının daha iyi olması ve geliştirilmesi için SÖZ VERİYORUM

1. Gerek insan sağlığını gerekse hayvan sağlığını korumak aşamalarından Yurttığından ülkemize kaçak tüm evcil ve sokak hayvanlarının gözlenmesi için etkinleri gelen yapacağıma ve petshoplarda hayvan satışı için yapacak kişilere ruhsat vermeyeceğime

2. Kaçak üretim çiftliklerinin denetimi için bu yetkeri denetlemekte üzerime düşen görevi yerine getireceğime

3. Çiftlik, evcil ve yabanı hayvan ayrımı yapmadan tüm hayvanların "doğalarına uygun koşullarda" yaşamalarına destek vereceğime ;

4. Sahipsiz hayvanlara "zehirleme, vurma, bakımevlerinde açtıkları ölüme imkânsız etme" gibi insanî olmayan muamelelerin olmaması için, belediyeler ve ilgili kurumların yasa zorunluğun yanında insanî ve etkileri sonuçlukta davranışlarının sağlanmasına destek vereceğime ve bu konuda gerekirse her türlü protestoya destek vereceğime ;

5. Belediyelerin geçici **bakımevlerinde** "hayvanların özgürce doğal koşullarda yaşamaları" esas alınarak doğal yaşam ortamı gibi düzenlenmesine ve görevlilerle birlikte yönetilmesi için yapılacak çalışmalara destek vereceğime.

6. Mağdur ve güçten düşmüş evcil ve yabanı tüm hayvanlar ile yaşamları boyunca insana hizmet eden at ve eşek gibi tüm hayvanlara "yaşlılık, hastalık ve mağduriyetleri durumunda doğal koşullardaki bakımevlerinde korunma altına alınmalarına" dair destek vereceğime.

7. Fayton atlarının çalıştırılarak , dava süreçlerine , hayvanlı eğlence kentimde bundan sonra ölümüne izin vermeyeceğime , hayvan ölümü bir kanıt yeterliliği için etkinleri gelen yapacağıma

8. Hiçbir bilimsel geçerliği olmayan **yunus parklarının** kapatılması için mücadele edeceğime.

9. Konusunda liyakat sahibi veteriner hekimlerin ve teknikerlerin sadece büyükşehir içinde değil ilçe belediyelerinde de yeterli sadar olmalarını sağlamasına destek vereceğime , sahipsiz hayvanlar için hayvan ambulansının 7/24 hizmet vermesi için altyapı sistemini kurup geliştireceğime

10. Seçimlerden sonra hayvan haklarında sorun yaratan özellikle kendi partime üye **belediye başkanları ile doğrudan temas** sağlayıp, gerek **HAYTAP** temsilcileri ile çözüm üretilmesi konusunda gerekse gelişim olarak daima destek sağlayacağımı,Diğer medya ve sosyal sorumluluk alanlarım gerçekleşmiştir.

SÖZ VERİYORUM

İSİM: Ekrem İmamoğlu İMZA

29.03.2019

Fotoğraf 21. 2019'da HAYTAP Tarafından Ekrem İmamoğlu'na İmzalatılan Taahhütname Görseli

Kaynak: Hayvan Hakları Federasyonu (2019b, 28 Mart). *İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Ekrem İmamoğlu HAYTAP'ın "Söz Veriyorum!" protokolünü imzaladı-2019*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.haytap.org/tr/istanbul-buyuksehir-belediye-baskan-adayi-ekrem-imamoglu-haytapin-soz-veriyorum-protokolunu-imzaladi-kopya adresinden edinilmiştir.

İBB seçimlerinde adayların faytonlar konusunda ne yapacaklarını yakın takibe alan fayton hareketinin AK PARTİ tarafından yapılan açıklamalar sebebiyle hedefine CHP adayını yerleştirdiği söylenebilir. Yapılan görüşmelerde HHH katılımcıları, seçim süreci içinde adaylarla görüşen ve faytonların tamamen kaldırılması talebini adaylara ileten hareketin, hiçbir hukuki bağlayıcılığı olmasa da İmamoğlu'na imzalattığı taahhütnameyle birlikte İBB yönetimine talip iki siyasi parti adayından da faytonların kaldırılacağı sözünü almayı başardığını belirtmiştir.

> "Seçimden önce iki adayla da görüşmüştük. Tam seçim öncesi Ekrem İmamoğlu'na…hayvan haklarını koruyacağıma söz veriyorum şeklinde hazırladığımız belgeyi imzalattık…Bence bu çok önemliydi." (K3, HHH).

> "…tüm adaylara imzalatıyorduk…Gerçi o metnin hiçbir hukuki bağlayıcılığı yoktu ama imza vardı sonuçta." (K15, HHH).

> "Ekrem İmamoğlu'na bu sözleşmeyi imzalatarak hareket büyük bir ivme kazanmıştı." (K20, HHH).

31.03.2019 Pazar günü yapılan Mahallî İdareler Genel Seçimlerinde, İBB Başkanlığı Seçimi, seçim iş ve işlemleri sebebiyle Yüksek Seçim Kurulu'nun 2019/4219 sayılı kararı ile iptal edilerek 23/06/2019 tarihinde seçimin yenilenmesine, oy verme işlemlerinin tekrarlanması gerektiğine karar verilmiştir (T.C. Yüksek Seçim Kurulu, 2019a).

23.06.2019 tarihinde yapılan İBB Başkanlığı Yenileme Seçimi AK PARTİ'nin %45,00 oy oranı, CHP'nin %54,22 oy oranı almasıyla sonuçlanmıştır. İBB Meclisi üye sayısının siyasi patilere dağılımı AK PARTİ 175, CHP 119 ve İBB Başkanı, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 4, İyi Parti 12, Bağımsız 1 olmak üzere 311 yeni üyesi ve İBB Başkanı ile göreve başlamıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2019; T.C. Yüksek Seçim Kurulu, 2019b).

Araştırmacı tarafından aşağıda belirtilen kaynaktan oluşturulan Mahalli İdareler Seçimi Sonuçlarına Göre İBB ve Adalar Belediyesi Yönetiminde İktidar Yapısı Tablo 2'de paylaşılmıştır.[12]

Tablo 2. Mahalli İdareler Seçimi Sonuçlarına Göre İBB ve Adalar Belediyesi Yönetiminde İktidar Yapısı

	1980-2000 Arası				**2000 sonrası**			
	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014	2019
İBB	ANAP	SHP	RP	FP	AK PARTİ	AK PARTİ	AK PARTİ	CHP
İBB Başkanı	Bedrettin Dalan	Nurettin Sözen	Recep Tayyip Erdoğan	Ali Müfit Gürtuna	Kadir Topbaş	Kadir Topbaş	Kadir Topbaş	Ekrem İmamoğlu
Adalar Belediyesi	ANAP	ANAP	ANAP	ANAP	ANAP AK PARTİ[13]	CHP	CHP	CHP
Adalar Belediyesi Başkanı	Recep Koç	Recep Koç	Can Esen	Coşkun Özden	Coşkun Özden	Mustafa Farsakoğlu	Atilla Aytaç	Erdem Gül

Kaynak: 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri-arsivi/2650 adresinden edinilmiştir. Tablo 2 "araştırmacı tarafından oluşturulmuştur".

Tablo 2 incelendiğinde Adalar Belediyesi'nin 2009 seçimleriyle birlikte CHP yönetimine geçtiği, 1994 yılı seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın RP adayı olarak yönetime gelişiyle başlayan, ardından AK PARTİ'yle devam eden 25 yıllık İBB iktidarının 2019 yılı seçimleriyle CHP adayı Ekrem İmamoğlu'nun seçilmesiyle el değiştirdiği görülmektedir. Tablo 2'de gösterilmese de 2000 sonrasında merkezi

[12] Tablo 2 1980 sonrasından 2019 yılı Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, İBB ve Adalar Belediyesi'nin İktidar Yapısı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Tablo 2'de yer alan siyasi partiler, Adalet ve Kalkınma Partisi "AK PARTİ", Anavatan Partisi "ANAP", Cumhuriyet Halk Partisi "CHP", Fazilet Partisi "FP", Refah Partisi "RP", Sosyaldemokrat Halkçı Parti "SHP" şeklinde kısaltmalarıyla kullanılmıştır. FP, RP'nin devamı niteliğinde kurulmuş, 2011'de çalışmaları son bulan parti aynı yıl kurulan Saadet Partisi ile AK PARTİ'nin oluşum zeminini oluşturmuştur.

[13] 2004 Mahalli İdareler Seçimi'nde Adalar Belediyesi ANAP adayı olarak seçilen Coşkun Özden, aynı yıl AK PARTİ'ye geçmiştir (Bkz: https://arsiv.sabah.com.tr/2004/11/04/siy102.html).

yönetimde iktidar yapısını belirleyen siyasi parti 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarına göre AK PARTİ'dir.[14]

Fayton meselesinde taraflar için kritik önem taşıyan 23.06.2019'da yapılan seçim ardından 03.07.2019'da TBMM Hayvanların Haklarının Korunması ile Hayvanlara Eziyet ve Kötü Muamelelerin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu, Komisyon Başkanı Mustafa Yel başkanlığında komisyon üyeleri ve Adalar Kaymakamı Mustafa Ayhan eşliğinde Büyükada, fayton durağı ve at ahırlarına ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sonunda Adalar Kaymakamı Mustafa Ayhan sunum yapmış, TBMM Komisyonu'nda bulunan Milletvekillerinin atların olumsuz şartlarda yaşadığını gördüklerini ve bu durumun hayvan hakları ihlaliyle birlikte çevre ve insan haklarının da ihlali olduğunu tespit ettiklerini ifade etmiştir (T.C. Adalar Kaymakamlığı, 2019a; Özbek, 2019).

TBMM Komisyonu'nun, Ekim 2019'da TBMM 27 Yasama Dönemi, 132 Sıra Sayısıyla tamamladığı raporda, fayton sayısının Büyükada 227, Heybeliada 30, Burgazada 21, toplam 278, 2019 yılı İlkbahar ruam taramasına göre Adalarda kayıtlı at sayısının Büyükada 777, Heybeliada 131, Burgazada 37, toplam 945 olduğu, zaman zaman at ihtiyacına binaen resmi yoldan adaya karantina sebebiyle at getirilemediği için kaçak yollardan at getirildiği, kayıtlı at sayısı dışında 750 civarında kayıtsız ve kaçak at bulunduğu, bu atların 1600 kadarının Büyükada'da, geri kalanlarının ise Heybeliada ve Burgazada'da bulunduğu yer almıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Raporu, 2019)

Raporda sorunlar, Ruam Hastalığı, Fayton Sayısının Çok Fazla Olması, At Ölümü Vakasının Çok Fazla Olması, Vatandaş Şikâyetleri, At Tavlalarının Yetersizliği, At Bakıcılarının Eğitimsizliği, Yetersiz Olması ve Çalışma Koşulları şekilde sıralanmış, Adalar'da altı ayda bir Adalar İGTHM tarafından yapılan denetlemelerde 2011 yılından bu yana 2012'de 92, 2013'de 90, 2014'de 92, 2015'de 155, 2016'da 120, 2017'de 51, 2018'de 14, 2019 İlkbahar döneminde 7 olmak üzere toplamda 621 atın itlaf edilmiş olduğu ifade edilmiştir. TBMM Komisyonu

[14] 2000 sonrası yapılan Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için T.C. Yüksek Seçim Kurulu seçim arşivine bakılabilir (Bkz: https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644).

Raporu'nda, adalara atların kaçak yollardan, gerekli muayene ve analizlere tabi tutulmadan kontrolsüz olarak getirilmesi nedeniyle ruamın önlenemediğine dikkat çekilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Raporu, 2019).

Komisyon, faytonların yüzyıllardır kullanıldığı, tarihi ve kültürel miras değeri taşıdığı bazı noktalarda, belirlenecek standartlar dahilinde çalıştırılmasına izin verilebileceğini, fayton taşımacılığının tarihi değer taşıdığı alanların belirlenmesi ve fayton çalıştırılmasına izin verilecek yerlerin kararlaştırılması, belirlenecek alanlarda düz ve kısa bir rotada ve sınırlı sayıda faytonun hazırlanacak bir mevzuat çerçevesinde çalıştırılması gereğine vurgu yapmıştır. Raporda, faytonların ulaşım amacıyla kullanılmaması, ulaşım gereksinimi olan bölgelerde ivedilikle elektrikli ulaşım araçlarının kullanımına geçilmesi, faytonlara koşulmak üzere sadece soğukkanlı olan at ırkları gibi ağır yük atları için izin verilmesi önerilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Raporu, 2019)

Açıklanan TBMM Komisyon Raporu HHH ve Adalılar tarafından eleştirilmiştir. HHH, TBMM komisyon üyesi milletvekillerinin Adalar'da gördükleri manzaranın kabul edilemez olduğunu açıklamış olmalarına, Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu'ndan faytonun nasıl bir zulüm olduğuna ilişkin bilgi almalarına, atlı fayton atlara zulüm, halk sağlığı ve çevre açısından riskler taşıyor demelerine rağmen faytonları tümüyle kaldıramıyoruz diyemediklerini, komisyonun fayton mafyasına teslim olduğunu belirtmiştir (Kalkandelen, 2021, s. 229). Adalar Postası'nda Adalılar, raporun İstanbul Adaları'nda fayton ulaşımını turistik kullanımıyla sınırlandırarak aslında yasaklamayı, asıl olarak da Adalar içi kara ulaşımını motorlu taşıt trafiğine açmayı hedeflediğini ifade etmiştir. Komisyonun çalışmalarına Adalar'daki atların yaşam ve çalıştırılma koşullarının denetlenmesi ve faytona koşulan atlara eziyet edilmemesi için yıllarca çalışan Adalı STK'ları davet etmediği ifade edilmiş, rapor çeşitli başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenerek eleştirilmiştir (Adalar Postası, 2020).

12.07.2019'da Komisyon Başkanı Mustafa Yel, komisyona başvurarak Adalardaki fayton mafyasından şikayetçi olan hayvanseverlerin, Adalarda üç ayrı fayton mafyası olduğunu ve ölüm tehditleri aldıklarını söyleyerek komisyondan çözüm bulmasını istediklerini, komisyonun Adalar ziyaretinde Adalardaki otorite

boşluğunu da tespit ettiğini, mafyalara hiçbir yerin terk edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı'na durumun açıklandığını ifade eden Yel, Erdoğan'ın hayvanseverler rahat olsun, gereken yapılacak dediğini, Adalardaki otorite boşluğu konusunda gereken tedbirin alınacağını açıklamıştır (Yeni Şafak, 2019).

Yukarıda paylaşılan açıklamada Komisyon Başkanı Yel'in Adalarda tedbir alınacağından söz ettiği otorite boşluğunu 09 Ağustos 2019'da bir grubun akülü araç taşıması yapmasına faytoncu diğer grubun karşı çıkmasıyla başladığı belirtilen kavganın gösterdiği söylenebilir. Kazma, bıçak, sopa, satırların kullanıldığı meydan kavgasında Büyükada'ya iki otobüs çevik kuvvet geldiği, polisin havaya ateş ederek kavgayı durdurmaya çalıştığı, fayton meydanına giriş çıkışın yasaklanarak bütün atların ahırlara gönderildiği, kavgada çok sayıda kişinin çeşitli yerlerinden yaralandığı belirtilmiştir. Olay üzerine Esnaf Odası Başkanı Hıdır Ünal, Adalarda yasak olmasına rağmen akülü araç kullanıldığını ve kaçak yolcu taşımacılığı yapıldığını, tarafları barıştırmak için çaba sarf edildiğini açıklamıştır (Ada Gazetesi, 2019b; Sözcü, 2019a).

Görüşülen Adalı katılımcıların verdiği bilgiye göre Adalarda son yıllarda atlı faytonla ulaşım hizmeti verenlerle, tamamen yasalara aykırı olarak akülü araçlarla ulaşım hizmeti verenler arasında rekabet ve çatışma tırmanmıştır. Adalıların anlatımlarında, akülü araçlarla yolcu taşıma fikrinin bazı faytonculara çok daha karlı görünmeye çoktan başladığına, faytonculuk sektöründe baskın hemşeri gruplar arasında faytonla ulaşım ve akülü araçla ulaşım şeklinde fikir ayrılığı oluştuğuna dikkat çekilmiştir. Adalılar sektördeki başı boşluğun, kontrol ve denetim eksikliğinin Adaları herkesin istediği gibi yolcu taşıyabildiği ve hareket edebildiği bir yere dönüştürdüğünü yaşanan meydan kavgasının gösterdiğinden söz etmiş, kavga sonrası Ada sokaklarının sıkıyönetim ilan edilmiş gibi ıssız ve bomboş kaldığına değinmiştir.

> "Akücü olmak faytoncu olmaktan daha kolay tabi seyis yok, saman satın almak yok, atın bakımı, beslenmesi, pisliği yok, tımar etmek yok, su içirmek yok…fişe takıyorsun çok kolay para kazanıyorsun." (K4, Adalı).

> "…çarşıda çok büyük bir kavga oldu. Aynı köyden gelmiş bir tarafta faytoncu bir tarafta akücülerin olduğu aileler arasında…kazmalı kürekli büyük bir kavga çıkmıştı. Kavgada buraya çevik kuvvet geldi sıkıyönetim gibi…Ada sokakları ıssız bomboş oldu." (K46, Adalı).

Araştırma bulguları, 2019 yılında da mafyatik grupların Büyükada'daki varlığını koruyor olduğunu, Büyükada'da enformel bir düzenin işlediğini gösterir niteliktedir. Özerkmen ve Kahya (2008), enformel ilişki ağlarını sürdürmelerinin zeminini resmi güçlerin içlerine sızmalarının ve hatta onlarla iş birliği içinde hareket etmelerinin oluşturduğuna dikkat çekmiş, mafyatik ilişkilerin varlığını korumak için devlet ve yerel yönetimlerle çıkara dayalı ilişkiler kurduklarını, bu ilişkileri sürdürmek için rüşvet vermek, aynı ideolojik görüşü paylaşmak, yapılan işten kâr payı vermek, örgüt adına açılan işyerlerine gizli ortaklık ve hemşericilik gibi belli başlı araçlar kullanıldığını ifade etmiştir. Fırat (2015), illegal işleyişin varlığının bürokratik ve siyasal alandaki kollayıcı unsurların varlığıyla yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Fırat, illegalitenin varlığını devam ettirmek için, yüksek bürokrasi, güvenlik güçleri ve siyasal çevreyle çıkara dayalı ilişkiler kurabildiklerini, rüşvet verme, hemşericilik, siyasal, bürokratik yapının içine kendi çıkarlarını koruyacak elemanlar yerleştirme gibi araçlar kullandıklarını belirtmiştir. Aytaç (2018) da mafyatik ilişki ağının gündelik hayat, bürokrasi ve siyasette kayırmacılık, hemşericilik, himayecilik gibi ilişkilerden beslenerek varlığını koruduğuna dikkat çekmiş, Ölçer (2022), mafyatik ilişkilerin kolektif bir birlikteliği, kendine özgü belirli bir yaşam tarzını, kendine özgü sosyo-kültürel kodları, bir eylem kalıbını ifade ettiğini, mafyatik ilişkilerin gündelik sıradan ilişkiler ağının bir parçası olmanın yanı sıra sosyo-ekonomik ve politik sistemin güç ilişkileri ekseninin birleşimiyle varlık bulduğunu ifade etmiştir.

Enformel dayanışma ağları, maftatik ilişkiler ya da illegalite konusunda yapılan çalışmalar dikkate alındığında, Büyükada'da mafyatik grupların varlığını koruyor olması ya da enformel ilişki ağlarının sürdürmesi, bu yapılanmanın bürokrasi ve siyasetle çıkara, himaye etmeye ya da kayırmaya dayalı ilişki kurmasıyla, bu ilişkileri içlerine sızmak ya da eleman yerleştirmek, aynı ideolojik görüşe sahip olmak, hemşericilik, rüşvet vermek, yapılan işten kâr payı vermek, gizli ortaklıklar kurmak gibi araçlar kullanarak sağlamasıyla ilgili olabileceği düşünülebilir.

Büyükada'da 2019 Ağustos'undaki hareketlilik 28.08.2019'da İBB tarafından düzenlenen Adalar Ulaşım Çalıştayı'yla devam etmiştir. Adalar Kaymakamı, Adalar Belediye Başkanı ve İBB Genel Sekreter Yardımcısı, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, farklı STK temsilcileri ve çok sayıda ada sakininin katılım sağladığı

çalıştayda Ada İçi Toplu Ulaşım, Yaya Ulaşımı, Bisiklet ve Akülü Araç Kullanımı, Hayvan Hakları ve Çevre, Adalar Lojistik Sistemleri, Adalar Arası ve Ana Karaya Ulaşım, Turizm ve Rekreasyon başlıklarında Adalar ulaşımı ile ilgili sorunlar tartışılmış, çözüm önerileri aranmıştır (Adalar Ulaşım Çalıştayı, 2019; T.C. Adalar Kaymakamlığı, 2019b).

Çalıştay Raporunda yıllardır bilinen ve ifade edilen sorunlar sıralanmış, Adanın bir marka olması ve nasıl bir marka olacağına karar verilmesi, Kurumlar arası koordinasyonun sağlanması, Kontrol mekanizmasının bulunması ve buna bağlı olarak ödül ve cezanın olması, Faytonların sayısı azaltılarak toplu ulaşımdan çekilmesi ve gezi amaçlı yeni tur güzergâhlarının belirlenmesi, Faytonların tümüyle kaldırılması, mümkün olmadığı durumda toplu ulaşım aracı olarak değil, nostaljik turistik amaçlı olarak kullanılması, Faytonlarda bakımlı ve sağlıklı atların kullanılması, Fayton kullanan kişilerin eğitilmesi ve gerekli denetimlerin yapılması, Ada merkezinin yayalaştırılması, Adada ikamet edenler için ücretsiz mekik araçlarının olması, Kentsel tasarım planlamasının yapılması, Faytonlarda kullanılmayacak atlar için, orman alanları içinde çocukların ve gençlerin atlarla iletişim kurabilecekleri alanların oluşturulması gibi çözüm önerileri sıralanmıştır (Adalar Ulaşım Çalıştayı, 2019). Çalıştay sonunda yapılan değerlendirmede Ada sakinlerinin, faytonların kaldırılmasını istemediği, faytonların denetlenmesi konusunda faytoncular, STK temsilcileri ve Ada sakinlerinin hemfikir olduğu, faytonculuk ve elektrikli sistemlerin entegre bir biçimde çalışmasının Ada sakinleri tarafından önerildiği, bazı STK temsilcilerinin ise faytonculuğun bir eziyet olduğunu ve kaldırılması gerektiğini savunduğu belirtilmiştir (Sözcü, 2019b).

İBB Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen Adalar Ulaşım Çalıştayı ve raporu HHH ve Adalılar tarafından eleştirilmiştir.

HHH, çalıştaya fayton atları konusunda yıllardır mücadele eden hayvan hakları aktivistleri ve akademisyenlerinin önemli bölümünün yok sayılarak davet edilmediğini belirtmiştir. Yapılan açıklamada çalıştayın atlı faytonların kalkmasını isteyenlerin taleplerine kulak tıkadığı, çalıştayda atları birer "mal"a, ulaşım aracına indirgeyen insanmerkezci yaklaşımın benimsendiği, bu yaklaşımın Adalar'ın doğasının da kısa süre içinde tahrip edilmesine, Ada ekosisteminin tümüyle yıkıma uğratılmasına neden

olacağı belirtilmiş, çalıştay bildirgesine şerh düşüldüğü, çalıştayın hükümsüz olduğu ilan edilmiştir (Bianet, 2019b; T24, 2019b).

Çalıştayın çalıştırılan atların hakları, özgürlükleri için hiçbir çözüm sunamadığını savunan Adalar Savunması, BHHT, Bağımsız Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri, Bursa Vegan İnisiyatifi, Dayanışma Hayvan Hakları Federasyonu (DAYANIŞMAFED), Dört Ayaklı Şehir, Ekoloji Topluluğu, Empati Derneği, Empati Hayvan Hakları Eğitimi ve Şiddetsizlik Platformu, Eskişehir Vegan inisiyatifi, HAKİM, Hayvan Hakları ve Etiği Derneği, Hayvan Özgürlüğü İnisiyatifi , HAD, Hayvanlara Özgürlük Cephesi, HAYDİ, İstanbul Barosu Hayvan Hakları Merkezi, İstanbul Vegan inisiyatifi, İzmir Vegan İnisiyatifi, Patili Canlar Derneği (PADER), Veganizm Özgürlüktür, Yaşam ve Dayanışma Yolcuları, Yeşil Direniş, Yeşil Öfke Ekoloji Kolektifi, Yük Hayvanlarını Koruma ve Kurtarma Derneği (WARF)'nin içinde yer aldığı hayvan hakları, doğa ve yaşam savunucusu örgütler ortak bildiriyle İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'nu verdiği sözünü tutarak atlı faytonları tamamen kaldırmaya davet etmiştir (Özgüner, 2019b; Sözcü, 2019c).

Adalar Postası'nda Adalılar tarafından, çalıştaya Adaların SİT Alanı olarak korunması için yıllarca çaba gösteren bazı Adalı STK'ların davet edilmediği, ulaşım çalıştayının aldatma operasyonu olduğu, Adalarda son 12 yıl içinde ulaşımla ilgili koruma ilkeleri, kararları ve yasaların uygulanmadığı, insanların birbirlerinin boğazına sarılacak derecede kaba gücün egemenliğiyle karşı karşıya kaldığı, koruma yasa, ilke ve kararlarına göre Adalarda motorlu araç kullanımı yasak olmasına rağmen yetkili kurumlar tarafından konuyla ilgili yasa ve kararların kasıtlı olarak uygulanmadığı, motorlu araç trafiğini Adalara yerleştirmek için yasal olan fayton ulaşımının illegal düzene, yasa dışına sevk ettirildiği belirtilmiştir (Çağlar, 2019).

Görüşmelerde söz konusu çalıştaydan söz eden Adalı katılımcılar, CHP'li İBB'nin göreve başlamasının hemen ardından yapılan çalıştaya İBB üst düzey bürokratlarının, Adalarla ilgili kurum ve kuruluşlardan ayrıca hayvan hakları savunucularından temsilcilerin ve Adalıların büyük oranda katıldığını anlatmıştır. Görüşmelerde, çalıştayda faytonların sayısının azaltılması ve ulaşımda hibrit sisteme geçilmesi, faytonların sıkı denetim ve kontrol mekanizmasıyla denetlenmesi,

faytonların kaldırılmaması kararı çıktığı, alınan kararların HHH'ini öfkelendirdiği, Adalılarıysa rahatlattığı ifade edilmiştir.

> "…bizler çok umutlandık…çalıştay çözümün hibritten geçtiğini göstermesi açısından önemliydi." (K39, Adalı).
>
> "…çok kıymetli insanlar vardı değişik perspektiflerden bakıldı…" (K17, Adalı).
>
> "Ulaşım kurultayının eğilimi doğrultusunda hareket edileceği belirtildi." (K40, Adalı).
>
> "Hatta hayvan hakları temsilcileri de geldi o çalıştaya ve kızgınlıkla ayrıldılar oradan..." (K5, Adalı).

İBB tarafından düzenlenen çalıştay sonunda hazırlanan rapor doğrultusunda hareket edileceği ve faytonların kaldırılmayacağı beklentisinin Adalıların bir kısmında kuşku oluştursa da çalıştayları sorunların demokratik çözümü gören Adalıların büyük kısmını umutlandırdığı söylenebilir.

Adalıları ve HHH'ini bazen umutlandıran, rahatlatan bazen öfkelendiren, hayal kırıklığına uğratan gelişmelerin yaşandığı 2019 yılı boyunca da fayton meselesinin tartışıldığı, tarafların mücadele ettiği görülmektedir.

Fayton hareketi, yıl boyunca protestolarını sürdürmüş, eylemlerine devam etmiştir. 17 Haziran'da, BHHT, Hayvan Özgürlüğü İnsiyatifi, İstanbul Vegan İnsiyatifi ve HAYDİ'nden oluşan Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri, Kadıköy'de gerçeklik küpü eylemi için bir araya gelmiştir. Eylem için toplanan grup, atlı fayton görüntülerinden oluşan videoyu, ellerindeki dizüstü bilgisayar ve tabletlerden göstermiş, sloganlar atarak vicdana, sağduyuya ve adalete sığmayan bu kanlı sektörün çarklarının durmasını, atlı faytonların kaldırılmasını talep etmiştir. Eylemciler, senelerdir faytonda işkenceye ve zulme mahkûm edilen her bir atın sonunun acılar içinde ölmek olduğunu belirtmiştir (Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu, 2019b; 2019c; Kalkandelen, 2021, s. 223; Kuzeyormanları, 2019; Tekşen, 2019). 12 Temmuz'da Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri İBB önünde basın açıklaması yaparak, atlı fayton zulmünün sona ermesini istemiştir. 27 Temmuz'da Don Kişot Bisiklet Kolektifi eylem düzenlemiştir. Kadıköy Adalar İskelesi'nden Bostancı Adalar İskelesi önüne kadar bisiklet süren aktivistler, "Faytondan in bisiklete bin", "İsyan, beygir, özgürlük", "Atların plakası olmaz" şeklinde yazılı dövizler taşıyıp sloganlar atmış, atlı faytonların

kaldırılmasını talep etmiştir (Bianet, 2019c; Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu, 2019d; Don Kişot Bisiklet Kolektifi, 2019). 18 Ağustos'ta HHH, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın atları faytonların boyunduruğundan kurtaracağına, İBB Başkanı İmamoğlu'nun faytonları kaldırılacağına dair sözü olduğunu hatırlatmış, 1 Kasım'da Faytona Binme Atlar Ölüyor İnisiyatifi, HAKİM, Hayvan Hakları ve Etiği Derneği ile Yunuslara Özgürlük Platformu basın toplantısı düzenlemiş, Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu İmamoğlu'nu sözünü tutmaya davet etmiştir (Bianet, 2019d; Sözcü, 2019d).

Saha görüşmelerinde HHH katılımcıları tarafından, seçim öncesinde HHH tarafından İmamoğlu'na imzalatılan "söz veriyorum" metninin Ekrem İmamoğlu'nun İBB başkanı olmasıyla birlikte sosyal medyada paylaşılarak, yazılarak, söylenerek sürekli hatırlatıp çok güçlü baskı aracı olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.

> "Sürekli onu hatırlattık, sosyal medyada da durmadan onu paylaştık, imzanız var, söz verdiniz diye." (K15, HHH).
>
> "…bunu hiç unutturmayarak seçildiği günden itibaren her gün yazıyla çizile ya da hani söz vermiştiniz, ne oldu atlar, fayton ne zaman kalkıyor ne zaman kalkıyor baskısı yapıldı hep." (K20, HHH).

Almedia (2023, s. 86-88), seçimlerle değişen siyasi hizalanmaların ve birden fazla güç odağının belirmesinin toplumsal hareketlere yeni fayda elde etme imkanı yaratan politik süreçler olduğunu belirtmiştir. Almedia, değişen siyasi hizalanmaların toplumsal hareket eylemliliğini arttırdığını, seferber olmaları için elverişli siyasi fırsat sağladığını, birden fazla güç odağının belirmesinin de toplumsal hareketin harekete geçerek üzerinde baskı kurabilmek için birden fazla seçenek oluşturduğunu bir başka ifadeyle birden fazla fırsat yarattığını ifade etmiştir.

Almedia'nın belirttiklerinden hareket ederek 2019 seçimlerinde AK PARTİ ve CHP'nin açıklamaları ve verdikleri sözlerle HHH'ne olumlu tutum sergiledikleri, seçim sonunda değişen siyasi hizalanmanın fayton hareketinin eylemliliğini desteklediği söylenebilir. 2019 seçimleri sonunda CHP'li İBB yönetiminin göreve gelişiyle HHH'nin merkezi yönetim AK PARTİ dışında siyasi rakibi CHP üzerinde de baskı kurabileceği seçenek sayısını yakalayarak protestolarını arttığı düşünülebilir.

2014 yılından 2019 sonuna değin fayton meselesindeki gelişmeleri inceleyen bu kısımda HHH'nin başladığı protestolar ve eylemleriyle faytonların tamamen kaldırılması karşısında Adalıların verdiği karşı mücadele gösterilmeye çalışılmıştır. Bu noktada HHH ve Adalıların farklı taleplerle verdikleri mücadeleye odaklanmak faydalı olacaktır.

Fayton hareketi yukarıda ifade edildiği üzere 2014 yılıyla birlikte faytonların tamamen kaldırılması talebiyle protestolara başlamış, protestolarda "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganı tüm eylemlerde ortak slogan olarak kullanılmıştır. Bu noktada Jasper'in, toplumsal sorunun teşhisini içeren, çözümler öneren ve insanları harekete geçirmeyi amaçlayan vurgulayıcı metaforların toplumsal hareketlerde çerçevelemeyi oluşturduğunu ifade etmesi önemlidir (Jasper, 2017, s. 74). Almedia da çerçevelemenin toplumsal hareketlerde sorunun yorumlanmasını ve diğerlerinin o sorun için harekete katılmaya ikna edilmesini içerdiğini belirtmiştir (Almedia, 2023, s. 127). Almedia, hareket liderleri ve aktivistlerin ihlalleri, şikayetleri, rahatsızlıkları hedef kitleleri eyleme katılmaya teşvik edecek, toplumsal açıdan anlamlı ve ikna edici şekilde kurgulamaları bir başka deyişle toplumsal dünyayı, hareketin tabandaki destekçilerinin yanı sıra sempatizanları ve kararsızlar arasında yankı uyandıracak şekilde çerçevelemeleri gerektiğinden söz etmiştir (Almedia, 2023, s. 33). Della-Porta ve Diani de toplumsal hareketlerde çerçevelerin algıyı yorumlama şemaları olduğunu, algıyı yönlendirip, şekillendirdiklerini ifade etmiştir (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 104).

Toplumsal hareket yaklaşımları üzerinden, fayton hareketinin "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla toplumsal hareketin, toplumsal sorunun teşhisini içeren, çözümler öneren ve insanları harekete geçirmeyi amaçlayan vurgulayıcı metaforu çerçevelemeyi oluşturarak algıyı yönlendirdiği, şekillendirdiği ifade edilebilir. Veriler, fayton hareketi liderleri ve aktivistlerinin ihlalleri, şikayetleri, toplumsal açıdan anlamlı ve ikna edici şekilde kurguladıkları, toplumsal dünyayı, hareketin tabandaki destekçilerinin yanı sıra sempatizanları ve kararsızlar arasında "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla yankı uyandıracak şekilde başarıyla çerçeveledikleri göstermektedir.

Görüşülen HHH katılımcıları, 2014 yılından itibaren hareketin insan sömürüsüne maruz kalan sokakta yaşayan kediler köpekler için, sergi, gösteri amaçlı hapsedilmiş fil, aslan, yunuslar, giyim ve aksesuarda kullanılmak için tilki, kangurular, sportif, hobi amaçlı avlanan geyik, gergedanlar, deneye, testlere maruz kalan maymun, tavşanlar, yenmesi için katledilen inek, tavuk gibi farklı hayvanlar için mücadele veren farklı hayvan hakları örgütlerinin katılımıyla grup yelpazesini sürekli genişlettiğini anlatmıştır. Görüşmelerde hareketin, mücadeleye destek verecek grup yelpazesini genişletme hedefiyle ırk, cinsiyet, cinsel tercih, çevre gibi farklı hak mücadelesi veren kişi ya da grupların desteğini de almaya çabaladığı belirtmiştir. HHH'nin aktif hiçbir hak mücadelesi içinde yer almayan kişilerin desteğini de sürekli sosyal medya üzerinden paylaşılan resim, video, fotoğraf gibi tetikleyici görüntülerle sağladığı, yıllar içinde destekçi sayısını da katılımcı sayısını da arttırdığı ifade edilmiştir.

> "Hayvan hakları hareketi her yerde çok parçalıdır. Bu meselede de katılım çok parçalıdır." (K9, HHH).
>
> "Eylem çağrılarını hem hayvan haklarıyla uğraşan gruplara hem de farklı örgütlere örneğin LGBT örgütlerine gibi hak mücadelesi veren tüm gruplara yolluyorduk…Hayvansever, hayvan hakları mücadelesi veren ya da hayvan haklarıyla hiç ilgisi olmayan çok kişi destek oldu harekete." (K3, HHH).
>
> …farklı alanda mücadele veren çevre gruplarına ulaşmaya yani mücadele alanlarını ortaklaştırmaya, birbirimizin mücadele alanlarından bir şey öğrenmeye ve bir olmaya çabaladık." (K21, HHH).

Görüşülen HHH katılımcıları, faytonların kaldırılması için verilen mücadelede tüm dünyada yükselen hayvan hakları bilincinin etkisi olduğundan, örgütlenmenin sosyal medya üzerinden teknoloji ve internet ağlarının kullanılmasıyla sağlandığından söz etmiştir.

> "…yükselen hayvan hakları bilincinin, farkındalığın buraya bir yansıması olduğunu düşünüyorum" (K18, HHH).
>
> "Teknoloji çok büyük katkı sağladı, herkesin elinde cep telefonu var. Hop çekip koydu gördüklerini." (K8, HHH).
>
> "Sosyal medyada eylem haberi paylaşılır ve eylemi duyan katılır." (K11, HHH).

Della Porta ve Diani, toplumsal hareketlerde çerçevelemenin başarılı olması ya da potansiyel destekçilerinde yankı bulmasının çerçevenin belirgin, dikkat çekici

olması kadar hareketin gelişeceği geniş kültürel yapıya hitap etmesiyle ilişkili olduğunu belirtilmiştir. Della Porta ve Diani, toplumsal hareketlerde başarının önkoşulunun hareket aktivistleriyle harekete geçirme niyetinde oldukları bireyler, gruplar arasında gerçekleşen çerçeve hizalanması süreci olduğuna vurgu yapmış, çerçeve hizalama sürecini eylemciler ve harekete geçirmeyi planladıkları nüfusun benimsediği gerçekliğin yorum modellerinin birbirini yakınsaması olarak açıklamıştır. Della Porta ve Diani'ye göre çerçeve hizalama süreciyle hareket insanları motive etmek için ortak tema üreterek farklı grupları bütünleştirmektedir (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 114-123). Jasper de toplumsal hareketlerde çerçeve hizalama sürecinin öneminden söz etmiş, çerçeve hizalama sürecini hareketin bakış açılarını hareket dışındakilerin bakış açılarıyla bağlama süreci olarak açıklamıştır (Jasper, 2002, s. 127). Çerçeve hizalama sürecinin ağ temaslarıyla harekete üye kazandırma süreci olduğuna vurgu yapan Jasper'a göre çerçeve hizalama süreci potansiyel katılımcılarda bir meseleyi anlayıp, yorumlayarak o meseleyle ilgili bir şeyler yapmak şevki uyandırmaktır (Jasper, 2017, s. 131).

Toplumsal hareketle ilgili yaklaşımlar, fayton hareketinde Faytona Binme Atlar Ölüyor şeklindeki çerçevelemenin başarılı olmasının, çerçevenin belirgin, dikkat çekici olması kadar hareketin gelişeceği geniş kültürel yapıya hitap etmesiyle ilişkili olduğunu ifade etmeye imkân vermektedir. Fayton hareketinin, hareket aktivistleriyle harekete geçirme niyetinde olduğu bireyler, gruplar arasında gerçekleşen çerçeve hizalama süreciyle başarının ön koşulunu sağladığı söylenebilir. Hareketin çerçeve hizalama süreciyle ağ temasları, özellikle de sosyal medya ve internet ağlarıyla üye kazandırdığı, eylemciler ve harekete geçirmeyi planladığı nüfusun benimsediği gerçekliğin yorum modellerini birbirine yakınlaştırdığı, bakış açısını hareket dışındakilerin bakış açılarıyla bağladığı, insanları motive etmek için ortak tema üreterek farklı grupları bütünleştirdiği, potansiyel katılımcılarda bir meseleyi anlayıp, yorumlayarak o meseleyle ilgili bir şeyler yapmak şevki uyandırdığı belirtilebilir. Veriler, fayton hareketinin çerçeve hizalama süreciyle hayvan haklar için mücadele eden farklı HHH bileşenlerini, çevre, cinsel tercih, ırk, cinsiyet gibi farklı alanlarda hak mücadelesi veren farklı kişi, grup, girişim, platform ya da STK'ları aynı zamanda hiçbir hak mücadelesi vermeyen kişileri atların uğradığı haksızlığın, çektiği zulmün

ya da ölümlerinin faytonların kalkmasıyla başarılabileceği yönünde "Faytona Binme Atlar Ölüyor" temasıyla birleştirdiğini göstermektedir.

McCommon ve Moon (2015), toplumsal hareketlerde kurulan ittifakların oluşturulan koalisyonların hareketin başarısını etkilediğini belirtmiş, Nella Van Dyke ve Bryan Amos (2017) da toplumsal hareketlerde kurulan ittifakların kitleleri harekete geçirmede önemli olduğunu, ortak kimlik, sosyal bağlar, hareketin hedefi, organizasyon yapısı gibi faktörlerin toplumsal hareketlerde koalisyon oluşumunu etkilediğini, özellikle iletişimi kolaylaştıran sanal ağların koalisyonların oluşumunda, hayatta kalmasında ve hareketin başarısında önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

HHH katılımcıları, hareketin mücadele süreci boyunca istikrarla, duraksamadan, konuyu hep gündemde tutmaya çabaladığını, her sene en az iki eylem düzenleme hedefiyle özellikle Büyükada'yı ve Adalara yolcu taşıyan Kadıköy, Bostancı gibi merkezlerdeki iskele önlerini ve sosyal medya mecralarını sanal ya da gerçek mekanların tümünü eylem mekânı olarak kullandığını anlatmıştır. Görüşmelerde, verilen mücadelede medyanın desteğini sağlamaya yönelik özel çabanın yanı sıra hukuksal mekanizmalarla da sürecin takip edildiği, davalar açıldığı, dilekçeler yazıldığı, Meclise gidilip Milletvekilleriyle defalarca görüşülerek atlar için lobi faaliyetleri sürdürüldüğünden söz edilmiştir.

> "İstikrarla mücadele ettik, hiç vazgeçmeden, baştan itibaren faytonların tamamen kaldırılması talebini hiç değiştirmeden devam ettirdik…Her yazın içinde insanlara bu durumu hatırlatmak için en az bir hatta bazen iki eylem yapıyorduk." (K3, HHH).

> "…daha çok benim ve derneğin organizasyonlardaki rolü hukuksal süreçlerin takibi noktasıydı. Atlara bir şey yapıldığında, dilekçe yazmak, idari başvuru yapılması ya da dava süreci başlatmak gerekiyorsa ya da hayvan hakkı savunucularının başına bir şey gelirse onların hukuki süreçlerinin takibini yapmak gibi konular söz konusu olduğunda işin hukuksal boyutuyla ilgiliydik." (K11, HHH).

> "Çok fazla ve farklı eylem biçimleri yapıldı. Suç duyurularında bulunulup davalar açıldı, Meclise gidilip Milletvekilleriyle defalarca görüşüldü, lobicilik, hukuki mücadele, özelikle yaz aylarında sokak eylemleri… adalara giden insanlara bildiriler dağıtmak gibi farkındalık yaratma çalışmaları yapıldı…" (K41, HHH).

Saha görüşmelerinde, hareketin sokak eylemleri, gösteriler, imza kampanyaları düzenlendiği, eylemlerde duvar yazıları, maskeler, tişörtler kullanıldığı, pankart, afiş,

broşür, bildiriler hazırlandığı, sticker basılarak lokanta, kafe, iskele, vapur vb. her yere yapıştırıldığı, fotoğraflar, videolar çekildiği, gerçeklik küpü gibi, belgeseller hazırlamak gibi çok sayıda eylem türünden yararlanıldığına değinilmiştir. Katılımcılar Trend Topic-TT, change.org'da imza toplama çalışmaları gibi sosyal medya eylemleri yapıldığından basın bültenleri, basın açıklamaları, röportajlar, televizyon, gazete, radyo gibi medya araçlarından faydalanıldığı konusunda bilgi vermiş, fayton atlarının durumunu gösteren bilgi, yazı ve görsellerin sürekli paylaşıldığına dikkat çekmiştir.

> "Nerede mikrofon bulabiliyorsak televizyonda, radyoda ya da işte yazı gücümüz varsa yazarak, çizerek anlattık." (K20, HHH).

> "…aynı zamanda bir sürü röportajlar veriliyor, yazılar yazılıyordu, sosyal medyada eylemler yaptık, toplu eylemler, Trend Topıc-TT çalışmaları, basın açıklamaları yaptık, basın bültenleri yayınladık, imza kampanyaları düzenledik…" (K21, HHH).

> "…atlı fayton gerçeği üzerine, tamamen Adalardaki görüntülerden oluşan video yaptık…durum budur diye, Gerçeklik Küpü çok dikkat çekti. İskelelerde hep imza topladık…dağıttığımız broşürlerle insanları bilinçlendirmeye çalıştık, stıckerlar bastırdık gittiğimiz her yere yapıştırıyorduk…her mücadele, yaptığımız her eylem önemliydi, hepsi birbirine eklendi. Çok kişi emek harcadı süreç içinde." (K15, HHH).

HHH katılımcılarıyla yapılan görüşmeler, özellikle sosyal medya araçlarıyla internet üzerinden ya da yüz yüze insanlarla, kurumlarla bire bir ilişki kurularak atların maruz kaldığı zulme dair farkındalık oluşturulmaya çalışan hareketin çeşitli eylem araçlarıyla denebilecek her yolu deneyerek farklı STK, platform, girişim, insiyatif ya da topluluğun öncülüğünde sosyal medya üzerinden mobilizasyonu sağlanan çok sayıda eylemde yan yana geldiğini, ortak mücadele yürüttüğünü göstermektedir.

> "…gittikçe o yelpaze genişledi. Hepimiz nerede bir ihlal varsa mutlaka birbirimize destek veriyorduk" (K21, HHH).

> "Bir platform ya da girişim bir çağrı yapar, herkes imzacı olur, gider eyleme." (K41, HHH).

Toplumsal hareketlerde diğerlerinin katılımını sağlamak, onları ikna etmek ve ilham vermek için para, medya, şaka, karikatür, hikâye, silah gibi bulabildikleri tüm araçlardan yararlanıldığını belirten Jasper (2017, s. 10, 58), protestocuların yüzlerce eylem biçimine başvurabileceğine dikkat çekmiştir. Della Porta ve Diani, toplumsal hareketlerin kullandıkları eylem biçimlerinin kamuoyunu harekete geçirme ve bu yolla karar alıcılara baskı uygulama araçları olduğunu belirtmiş, imza kampanyaları,

yürüyüş, maske takma, gerçek-sanal alanları işgal etme, lobi faaliyetleri, boykot, grev gibi eylem biçimlerinin oy kullanma, siyasi partiye üye olma gibi geleneksel politik katılım biçimlerinin dışında kalan geleneksel olmayan politik katılım biçimleri olarak tanımlandığını ifade etmiştir (Della-Pota ve Diani, 2020, s. 229-230). Tilly, toplumsal hareketlerin en temel unsurlarından biri olarak gördüğü çeşitli politik eylem araçlarını özel amaçlı dernek kurmak, miting düzenlemek, nöbet, gösteri, yürüyüş, dilekçe göndermek, basın açıklaması yapmak, afişleme yapmak gibi girişimler topluluğu şeklinde toplumsal hareket repertuvarı olarak tanımlamıştır (Tilly, 2008, s. 17).

Tilly, Jasper, Della Pota ve Diani'nin yukarıda yer verilen görüşleri üzerinden yorumlandığında, fayton hareketinin kullandığı basın açıklaması, afiş kullanmak, dilekçe yazmak gibi eylem araçlarının, politik eylem biçimleri şeklinde toplumsal hareketin eylem repertuvarını oluşturduğu ifade edilebilir. HHH'nin fayton meselesinde kullandığı sayısız eylem aracı toplumsal hareketlerin diğerlerinin katılımını sağlamak, onları ikna etmek ve ilham vermek için bulabildikleri tüm araçlardan yararlandığını, yüzlerce eylem biçimine başvurabildiklerini gösterir niteliktedir. Fayton hareketinin sticker yapıştırma, maske takma, gerçeklik küpü, gösteri düzenleme gibi eylem araçlarıyla toplumsal hareketlerin oy kullanma, siyasi partiye üye olma gibi geleneksel politik katılım biçimlerinin dışında kalan geleneksel olmayan politik katılım biçimleri kullandığını gösterdiği ifade edilebilir. Fayton hareketinin kullandığı eylem biçimleriyle kamuoyunu harekete geçirerek karar alıcılara baskı uygulamayı amaçladığı söylenebilir. Veriler, fayton hareketinin boykot, yürüyüş, gösteri, duvar yazısı, pankart, maske vb. kullandığı sayısız eylem aracıyla destekçi sayısını arttırdığını, politik süreci etkilemeye çabaladığını göstermektedir.

HHH'nin verdiği mücadelenin ayrıntıları ardından, 2014 yılıyla birlikte HHH'ne eleştirel tutumla karşı çıktığı görülen Adalıların verdiği mücadelenin ayrıntılarını incelemek gerekmektedir.

Adalıların faytonlar meselesinde verdiği mücadeleye ilişkin görüşleri, Adalar içinde çoğunluğu oluşturan grubun, mesele karşısında atların gördüğü zarardan, faytonların Adada yol açtığı kirlilikten, fayton ya da faytoncular dan kaynaklı tecrübelerin oluşturduğu yılgınlıktan, olayların kaotik yanının oluşturduğu çelişik fikirlere bir arada sahip olmaktan hareketle faytonların tamamen kaldırılması önerileri

de dahil olmak üzere tüm fikir ve önerilere açık kapı bırakıp, durumu takip etmeyi seçtiğini göstermektedir.

> "…sayısını tam bilemediğim Adalı bir kısım insan faytonların Ada'yı kirletmesinden, faytoncuların davranışlarından bıkmıştı, at kokusundan vb. rahatsızlık duyuyordu faytonun kalkmasına sıcak bakıyordu." (K44, Adalı).

> "Ben bu sürece aktif katılamadım…kafam çok karışıktı süreçle ilgili. Hala da karışık...Hep ikilemde kaldım. Adalılar içinde de çok farklı görüşler vardı süreç içinde." (K17, Adalı).

Saha görüşmelerinde Adalıların anlatımlarından hareketle, Adalıların bir kısmının Ada faytonlarını ve atları Adaların kültürel mirası olması yanında Adalardaki ulaşımının bir parçası görerek ulaşımla ilgili sorunun çözümlenmesi için fayton ve at sayısının zamana yayılarak azaltılması ve sadece turistik amaçlı fayton kullanılması gerektiğini savunduğu görülmektedir. Adalıların bir kısmının Adada turistik amaçlı fayton ve Ada içi ulaşım için motorlu olmayan alternatif bir ulaşım aracının birbirine entegre edildiği hibrit bir sistem ya da modelin uygulanması için mücadele ettiği belirtilebilir.

> "2005-2006 yılından itibaren en azından sivil toplumun ağırlıklı bölümü diyelim faytonun tamamen kalkacağı bir düzenin ya da dönemin gelebileceğini düşünerek bunun önleminin mutlaka baştan alınması baştan kuralların konulması, sayının belirlenmesi sistemin tanımlanması ve ona da kesinlikle uyulması gerektiğini savunmaya...2010'dan sonrasında hibrit bir sistemin mutlaka olması gerektiğini dile getirmeye başladık…" (K39, Adalı).

Görüşülen Adalı katılımcılar, Adalıların bir kısmının Ada faytonlarını tamamen Adaların kültürel mirası, Adaların kimliğinin parçası görerek, faytonları kaybetmenin Adayı, Adanın kimliğini kaybetmek olduğunu savunduğunu ifade etmiştir. Görüşmelerden hareketle, Adalıların bir kısmının fayton ve atlı yaşam kültürünün Adalarda korunarak yaşatılmasının Adaların kültürünün yaşatılması anlamına geldiğini düşünerek faytonun kontrol ve denetiminin sağlanması için mücadele verdiği, fayton sayısının azaltılması, hibrit bir sistemin faytonlara entegre edilmesi gibi önerilere kapıyı tamamen kapattığı söylenebilir.

> "Adaları korumak için, faytonun Adanın tek ulaşımı olarak kalması için konuyla ilgili yıllarca çalıştık." (K5, Adalı).

> "…atla çalışmanın, ata zulüm olmadığını anlattık durduk…" (K25, Adalı).

Adalılar yapılan görüşmelerde, Adalıların bir kısmının Adaların kültürel mirası olarak koruyup geliştirme hedefiyle atla insan arasındaki ilişkiyi merkeze alan kent tasarımı ya da konsepti inşa etme imkânı için çabaladığını ifade etmiştir. Görüşmelerden hareketle Adalıların bir kısmının Adalarda sadece faytonlu ve atlı yaşam ya da turistik faytonlara entegre hibrit model gibi 2 ana perspektifte mücadele edenlerin fikirleri de dahil olmak üzere faytonlar meselesinde ortaya çıkan tüm fikirleri tartışmak, yeni, farklı, yaratıcı fikirler üretmek için mücadele ettiği belirlenmiştir.

> "2015'ten beri çabalıyoruz. Bizim hiçbir zaman faytonlar kalksın faytonlar kalkmasın şeklinde bir dilimiz olmadı…konuyu müzakere alanına açmayı yeni fikirler geliştirmeyi amaçladık…" (K43, Adalı).

Sahada görüşme yapılan Adalılar tarafından, farklı televizyon ya da radyo programları üzerinden açıklamalar yapmak, söyleşiler, toplantılar, imza kampanyaları düzenlemek, basın bültenleri hazırlamak, basın açıklamaları yapmak, sosyal medya mecraları ve internetin sağladığı platformlar gibi eylem araçlarıyla mücadele edildiği ifade edilmiştir.

> "Sesimizi süreçte duyurabilmek için televizyon, radyo programlarına çıktık, imza kampanyaları yaptık, basın açıklamaları düzenledik, sesimizi her yerden duyurmaya çabaladık." (K6, Adalı).

> "…dilimiz döndüğünce konuşuyorduk, yazıyorduk" (K40, Adalı).

Adalılarla yapılan görüşmeler, toplanan veriler, Ada, At ve Biz Çalışma Platformu, Dünya Mirası Adalar Platformu gibi girişimler, İAKTVKD, Adalar Vakfı gibi farklı Adalı STK'lar, Kent Konseyi bünyesinde oluşturulan çalışma gruplarının mücadelede aktif yer aldığını, Adalıların hukuksal mekanizmaları işleterek, faytonlar için yönergeler hazırlayarak, faytonları ve atları korumak, alternatif fikir ve uygulamalar için sermaye gruplarından, resmi kurumlara uzanan çok sayıda kurumla görüşmeler yaparak, Adalar Postası, Açık Radyo gibi internet ve sosyal medya mecralarının imkanlarıyla mücadele ettiğini göstermektedir.

2014 ile 2019 sonuna Adalıların verdiği çabaya ilişkin sahada görüşülen Adalılar, 2014'ten çok daha öncesinde başlayan mücadeleyi veren kişi sayısının 20'yi geçemediğine, Adalıların çok az sayıda kişiyle çabaladığına, destekçi sayısının artmadığına dikkat çekmiştir.

> "Sürecin hakikaten en başından beri bu mesele ile uğraşan Büyükada'da 20 kişi, Burgaz'da 5 kişi gibi küçük bir gruptu." (K44, Adalı).

"Ancak şu var ki faytonlara sahip çıkan, mücadele eden burada benim hatırladığım en fazla 20 kişiydik." (K40, Adalı).

"…ama azınlıkta olan insanlardık biz. Ne yazık ki ütopya olarak kaldı söylediklerimiz." (K39, Adalı).

"…o koskoca görünen nüfus içinde sonuçta başından beri ilgilenen kişilerin sayısı çok azdır aslında." (K43, Adalı).

Veriler, 2019 sonuna gelindiğinde fayton meselesinde aktif mücadele sürdüren Adalı sayısının çok az olduğunu, Adalıların çoğunun aktif mücadeleye destek olmadığını göstermektedir. Adalıların az sayıda kişiyle mücadele yürütse de verilen mücadelede basın açıklaması, imza toplama, hukuksal mekanizmaları kullanma, lobicilik, sosyal-geleneksel medya ya da internet gibi çok sayıda eylem aracı kullanıldığı görülmektedir. Adalıların atların sektörde uğradığı zulüm ve bu zulmü oluşturan sebepler konusunda fayton hareketiyle benzer fikirlere sahip olduğu ancak HHH'nin atların uğradığı zulmü sonlandırmak için faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı oldukları ifade edilebilir. Adalıların, HHH'nin 2014 sonrasında atların uğradığı zulmü sonlandırmak için faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı eleştirel bir tavırda birleşerek karşı mücadeleye başladıkları ama verdikleri mücadelede ortak bir talepte birleşemedikleri belirtilebilir. Adalıların hayvanla insanın ortak bir yaşamı paylaşabileceği, Adaların bir bir kaybettiği değerlerini, kimliğini korumak gerektiği, faytonların ve atların Adaların tarihi mirasının, kimliğinin parçası olduğu düşüncesinde ortak bir yaklaşıma sahip oldukları fakat faytonların denetim ve kontrolle koşullarının düzeltilmesi, faytonların farklı ulaşım alternatifleriyle entegre edilerek hibrit bir sistem oluşturulması, farklı yaratıcı bir kent konsepti inşa edilmesi gibi farklı taleplere sahip oldukları söylenebilir. Adalıların ayrıca 2019 seçimleriyle İBB Başkanı seçilen Ekrem İmamoğlu'nun seçim öncesi verdiği faytonların korunacağı sözü, seçim sonrası İBB tarafından düzenlenen çalıştayda faytonların korunması yönünde ortaya çıkan eğilim doğrultusunda beklentiye sahip olduğu ifade edilebilir.

Bulgular, 2019 sonuna gelindiğinde HHH'nin faytonların tamamen kaldırılması ortak talebi, "Faytona Binme Atlar Ölüyor" ortak sloganıyla, kurduğu ittifaklar, kullandığı görseller, aralıksız sürdürdüğü protesto eylemleri ve kampanyaları, sayısız eylem aracıyla, taktik ve stratejileriyle kamuoyu desteğini de baskı gücünü de arttırmış olduğunu göstermektedir. Cumhurbaşkanı'nın atların

esaretten kurtulacağı açıklamasıyla ve İBB yönetimine adaylığı sırasında taahhütname imzalayarak faytonların kaldırılacağı sözü alınan Ekrem İmamoğlu'nun İBB yönetimine seçilmesiyle HHH'nin politik yapıyı etkilemeyi, karar alıcılardan sözler almayı, fayton mesesinin en önemli dinamiği olmayı başardığı belirtilebilir.

2019 sonunda HHH'nin faytonların kaldırılacağı sözü alarak en güçlü dinamik olmayı başardığı, Adalıların İBB yönetimine gelen CHP'li yeni yönetiminin seçim öncesi verdiği ve çalıştayda çıkan eğilim doğrultusunda faytonların korunacağı beklentisine sahip olduğu faytonlar meselesinde, veriler faytonların aynı usulde çalışmaya atların faytonda aynı usulde kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir.

4. DEV ÇUKURLARDAN FAYTONUN KALDIRILMASI SÜRECİ VE SONUÇLARINA

Çalışmanın önceki bölümünde gösterildiği üzere fayton problemi 1980 sonrasında oluşmuş, 2000'le beraber derinleşen problemleriyle Adalarda tartışılmıştır. Fayton meselesinde 2010-2019 aralığındaysa dengeler tamamen değişmiş, fayton artık sadece Adalıların tartışma konusu olmaktan çıkmıştır. Fayton bir toplumsal hareket olarak hayvan hakları hareketinin sürece dahil olduğu 2010 yılıyla birlikte tüm kamuoyunun tartışma-problem konusu olmaya başlamış, 2014 yılıyla birlikte faytona ısrarlı kampanyalar, eylemler ve protesto gösterileri, izlediği taktik ve stratejiler, kurduğu ittifaklarla meydan okuyan toplumsal hareket fayton meselesinin kamuoyunda yankı bulmasını sağlamış, politik yapıyı etkilemeyi, karar alıcılardan sözler almayı, fayton mesesinin en önemli dinamiği olmayı başarmıştır. Fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı faytonun tarihi, kültürel, doğal miras kabul eden Adalılar karşı mücadeleye başlamış, farklı taleplerle ve çok az sayıda kişiyle sürdürdükleri mücadelede 2019 yılında yerel seçim öncesi İBB ve Adalar Belediyesi CHP adaylarından faytonların korunacağı sözü almış ayrıca seçimle yönetime geçen CHP'li İBB'nin Adalarda düzenlediği çalıştayda faytonların korunması yönünde ortak eğilime sahip olduklarını göstermiştir.

Faytonların tamamen kaldırılması talebiyle ortak mücadele sürdüren fayton hareketinin faytonların kaldırılacağı, faytonları kültürel miras, tarihi değer kabul eden Adalıların faytonların korunacağı beklentisi içinde olduğu 18 Aralık 2019'da Büyükada'ya kazılan dev çukurların haberleşmesiyle başlayan gelişmelere kadar tarafların tartışma odağı faytonlar tartışmalara sebep tüm özellikleriyle çalışmaya atlar faytonda kullanılmaya devam etmiştir. 18 Aralık 2019'da Büyükada'ya kazılan dev çukurların haberleşmesiyle başlayan gelişmeleri, 16 Ocak 2020'de Adalarda faytonların kaldırılması kararı izlemiştir.

Bu bölüm Büyükada'ya Dev Çukurların kazılmasıyla birlikte başlayan gelişmeler ve sonrasına fayton meselesine odaklanmıştır. Bu bölümde amaçlanan faytonun kaldırılması, faytonun kaldırılması sonrası gelişmeleri ve faytonun kaldırılmasının sonuçlarını, tüm bu süreç boyunca fayton hareketinin ve toplumsal

hareketin faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı çıkan Adalıların verdiği mücadele dinamikleri üzerinden incelemektir.

Bölümde fayton meselesi Faytonların Kaldırılması, Faytonların Kaldırılması Sonrasındaki Gelişmeler ve Faytonların Kaldırılmasının Sonuçları başlıkları altında üç kısımda incelenmiştir. Bölümün birinci kısmında dev çukurlardan başlayarak toplumsal hareketin faytonların tamamen kaldırılması hedefine nasıl ulaşabildiği ve faytonların kaldırılması kararının nasıl alındığı incelenmiştir. Bölümün ikinci kısmında faytonların kaldırılması kararı ve ardından alınan kararlar ve uygulamalar, üçüncü kısmında ise faytonların kaldırılmasının sonuçlarının Adalılar ve HHH açısından nasıl değerlendirildiği incelenmiştir.

4.1. Faytonların Kaldırılması

18 Aralık 2019'da Büyükada'da kazılma nedeniyle ilgili resmî açıklama yapılmamış ormanlık alandaki çukur görüntüleri gizemli dev çukurlar şeklinde haberleşmiş, Büyükada'da açılan dev çukurların 60 şüpheli 20 net, toplamda 80 atta tespit edildiği iddia edilen ruamdan öldürülecek atlar için hazırlandığı, ruamlı olduğu tespit edilen 80 atın 19 Aralık günü akşam üstü saatlerinde öldürülerek bu dev çukurlara gömüleceği öne sürülmüştür (BİRGün, 2019b; Cumhuriyet, 2019; DHA, 2019; Yük Hayvanlarını Koruma ve Kurtarma Derneği-WARF, 2019).

Aşağıda Büyükada'ya kazılan dev çukurların görüntüsü paylaşılmıştır.

Fotoğraf 22. Büyükada'ya Kazılan Dev Çukurlar Görseli

Kaynak: DHA (2019, 18 Aralık). *Büyükada'da gizemli dev çukurlar*. 25 Kasım 2023 tarihinde https://www.dha.com.tr/foto-galeri/buyukadada-gizemli-dev-cukurlar- 1743507 adresinden edinilmiştir.

Sahada görüşülen HHH katılımcılarının verdiği bilgiler, sosyal medyada Büyükada'da ruamlı atların öldürülerek kazılan dev çukurlara gömüleceği iddiası üzerine HHH'nin 17 Aralık'ta dev çukurları görüntülediğini ve görüntülerin 18 Aralık'ta haberleştiği ve sosyal medyada dolaşıma girdiğini göstermektedir.

> "Bir anda çukurlar açıldı, ruam nedeniyle atlar öldürülecek haberleri sosyal medyada dolaşmaya başladı. Ben hemen Adalardaki bir arkadaşımızı…aradım bu haber doğru mu? bu çukurlar doğru mu?" (K15, HHH).

> "…ben çukurların fotoğraflarını çekenim gittiğimde gördüğüme inanamadım burada bir katliam olacak dedim, oraya bana deseler ki bin at konacak inanırdım…17'sinde basınla birlikte aşağıya indik dron çalıştırdık görüntüledik, 18'inde de çukurların resimlerini çektik. Biz bu arada da sosyal medyadan duyurduk ve çukurların haberi yapıldı." (K20, HHH).

Bir önceki bölümde ayrıntılı incelendiği ve verilerin gösterdiği üzere, 2017 yılı sonundan itibaren fayton meselesinde gündeminin ilk sırasına yerleşen ruam, tek tırnaklı hayvanlarda görülen, yasal mevzuat[15] gereği biri sonbahar biri ilkbahar olmak üzere senede iki kez yapılan testlerle kontrolü sağlanan zoonoz bir hastalıktır. Adalarda 2017 yılı sonunda 18 at ruamlı olduğu gerekçesiyle öldürülmüş ve yasal hükümler gereği başta at giriş çıkış yasağı olmak üzere Adalar Kaymakamlığı başkanlığında toplanan İlçe HSZK tarafından tedbir kararları alınmıştır. 2018 yılında tedbir kararlarının devamına karar verilmiş ancak faytoncuların at giriş izni taleplerine seçim çalışmaları kapsamında Adalara gelen AK PARTİ milletvekilleriyle yapılan görüşme sonunda izin verilerek at sevkiyatına başlanmış ve faytoncular aynı usulle at girişine devam etmişlerdir. Ruam ilanıyla alınan tedbir kararları başta HHH ve Adalılar olmak üzere atçılık camiasını da içine alan farklı toplumsal grupları harekete geçirmiştir. HHH Adalara yasak olmasına rağmen girişi yapılan atların sevkiyatını görüntüleyerek meseleyi tüm kamuoyuna taşımış, Adalılar önceki yıllarda rakamlar çok daha yüksek seyrederken uygulanmayan yasal mevzuatların uygulanmasından ya da yine uygulanmamasından kuşku ve endişe duyduklarını açıklamıştır.

Faytonlar meselesinde 2017 yılı sonu başlayan ve 2018 yılında kuşku ve soru işaretleriyle yüklü şekillenen ruamın dev çukurların kazılmasıyla kuşku ve soru

[15] Ruamla mücadele ilgili mevzuat için üçüncü bölümün ikinci kısmına bakılabilir.

işaretleri yüklü gündem oluşturmaya devam ettiği söylenebilir. Nitekim Adalarda 2019'un ilk altı aylık periyodu için ruamla mücadele kapsamında yapılması mevzuat gereği yetkililer tarafından zorunlu olan ve yıllardır düzenli olarak yerine getirilen ilkbahar taramasının yapılmadığı belirtilmiştir (İdemen, 2020). Sahada görüşülen HHH ve Adalı katılımcılar tarafından da 2019 yılının ilk taramasının aksadığı, hastalık belirtisi gösteren atlar olduğu uyarılarını dikkate almayan yetkililerin adeta ruam hastalığının yayılmasına davetiye çıkarır gibi hareket ettiği ifade edilmiştir.

> "2019'da İlçe Tarım'ın ilk periyottaki taramada bu at ruamlı diye faytoncuların kendilerinin teslim ettiği atlara hiçbir şey yapmaması, sanki hastalık yayılsın istenir gibi." (K26, Adalı).

> "İlkbahar ruam taraması (2019'un) yani bir önceki periyottaki tarama alet yok, edavat yok, testi yapacak adam da yok vb. denerek testler yapılmadı." (K9, HHH).

> "…önceki altı aylık periyotta, ruam tespit edilen atlara hiçbir şey yapılmıyor…Niye yapılabilir ki böyle bir şey, anlamak mümkün değil." (K44, Adalı).

Görüşme yapılan HHH ve Adalı katılımcıların anlatımlarında, Adalarda 2019 yılının ikinci taramasının yapıldığı ve ilgili mevzuatın işletildiğinin 18 Aralık gününü 19 Aralık gününe bağlayan gece 02:00-02:30 civarında anlaşıldığı belirtilmiştir.

> "…sistemin, hukukun işlemesi şöyle Valilik kararı, Kaymakam alamaz tek başına bu kararı. Mülki amiri sonuçta Valilik alır." (K46, Adalı).

> "Gece saat 02:00-02:30 gibi geldiler." (K7, Adalı).

> "Devletin Valisi gecenin o saatinde Kaymakamla buluşuyor karar alıyor." (K15, HHH).

Yukarıdaki anlatımlarda işaret edildiği üzere, hayvan varlığını, halkın salgın hastalıklardan korunmasını ve halk sağlığını tehdit eden zoonoz hastalık kabul edilen ruamla mücadele ilgili hükümler tedbir yetkisini Kaymakam başkanlığında toplanan İlçe HSZK'na vermekte, Kaymakamlık kararları da Valilik onayını gerektirmektedir.[16]

Görüşmelerde Adalıların verdiği bilgilere göre gece yarısı başlayan müdahale tomalar, çevik kuvvet güçleriyle suç çetesine karşı yapılana benzer nitelikli

[16] İlgili mevzuat için üçüncü bölümün ikinci kısmına bakılabilir.

operasyona başlamış, Adalarda iskele, fayton meydanı, ahırlar, yollar, ormanın içi dahil her taraf polis kordonu altına alınmıştır.

> "Bir baktık tomalar, çevik kuvvetler falan sanki dağda eşkıya kovalıyor, terörle savaşıyorlar." (K7, Adalı).

> "Adalarda sanırsınız ki işte 500 kişilik bir gerilla ordusu var, silahlı eylem yapmış da bütün çevik kuvvet orada burada iskelede, ahırların etrafında şey yani hal buydu." (K44, Adalı).

> "Bütün o fayton meydanının etrafı, böyle yarımşar metre arayla pür teçhizat çevik kuvvetle sarıldı. Direnmeyin kötü olur gibi." (K42, Adalı).

Faytoncu Mehmet Kurnaz operasyon sırasında Sultan, Şahin ve Nazlı isimli 3 atını almaya gelen yetkililere sağlıklı olduğundan emin olduğu atlarını vermek istemese de atları zorla alınmış, Kurnaz'a ait 3 attan biri olan Nazlı'nın kaçarak ahıra gelmesiyle yetkililerin topladığı at sayısında 1 at eksik kalmış, Nazlı'ya sonrasında yapılan testte de Nazlı sağlıklı çıkmıştır. Hasta atın sergilediği belirtileri iyi bildiğini ifade eden Kurnaz'a göre operasyon sırasında tıpkı Nazlı gibi sağlıklı olan diğer iki atı da sağlıklı olmasına rağmen götürülmüştür (İdemen, 2020). Görüşmelerde Adalıların konuyla ilgili verdiği bilgilerin faytoncu Kurnaz'ın açıklamasını destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Adalılar, ruam operasyonunda yetkililerin atların ruamlı olduğunu gösteren test sonuçlarını atların sahiplerine göstermediğini, gasp edilir gibi toparlanarak götürülen atlar arasında faytoncuların sağlıklı olduğunu düşündüğü atların da ruamlı olduğunu düşündükleri atlarla birlikte öldürülerek dev çukurlara gömüldüğünü anlatmıştır.

> "Hayvanlarımızı gasp eder gibi bizden alıp götürdüler. Hayvan sahipleri olarak elimize bir rapor falan verilmemiş, ama diyorlar ki bu atlar ruamlı. Siz var diyorsanız var." (K7, Adalı).

> "Ruamlı olmayan atları da öldürdüler, vallahi de billahi de ruamlı olmayan atları öldürdüler." (34, Adalı).

> "Hiçbir şeyi olmayan hayvanları da alıp götürdüler yani öldürdüler imha ettiler." (K33, Adalı).

"Hayvanların gece yarısı bu ruamlıdır denilerek paldır küldür alınıp götürülmesi, öldürülmesi, gömülmesi çok sıkıntılı, bu uygulamanın da ne kadar doğru yapıldığından emin değiliz, tuhaf bir şeydi o." (K2, Adalı).

"…Niye şüphe var, çünkü bu test sonuçları atların sahiplerine verilmedi. Niçin verilmedi? Bunlar bizi şüphelenmeye yöneltiyor." (K42, Adalı).

"Adalarda ruam yok demiyorum. Bu başka bir şey. Ancak öldürülen bu atlar ruamlı mıydı değil miydi? Bunu sorguluyorum." (K38, Adalı).

Verilerden hareketle, Adalıların başlayan operasyona güvensizlik, şüphe ve öfke duyduğu söylenebilir. 18 Aralık gecesinin Adalarda polisler, tomalar eşliğinde yapılan bir operasyonla şekillenirken HHH'de eylem yapma fikriyle şekillendiği görülmektedir. HHH katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde, hareket bileşenlerinin bir kısmının dev çukur haberinin farklı medya mecralarında olabildiğince hızlı yayılması hem Adalılarda hem de HHH'de infial uyandırması için çabalayarak atların öldürülmesini engellemeye çalıştıkları anlatılmıştır. Görüşmelerde, 18 Aralık gecesinde hareket bileşenlerinden biri olan İstanbul Vegan İnsiyatifi'nin İBB önünde çadır kuralım fikrini benimsediği ve insiyatifin eylem yapma kararı aldığı ifade edilmiştir.

"…hem kendi sosyal medyamda paylaştım hem de tek tek editörleri, tanıdığım basından kişileri arayarak bunun haberini yapmaları için yalvardım diyebilirim akşam 18:00'e kadar sürdü bu mücadelem." (K15, HHH).

"…ben hayvan haklarıyla ilgili ulaşabildiğim herkese ve Adalardan ulaşabildiğim kim varsa çukurların haberini verdim buraya gelin burada bir şey olacak, bugün değilse yarın yüzlerce at ölecek dedim." (K20, HHH).

"İstanbul Vegan İnsiyatifi'nden birkaç kişi…bir aradaydık ve ruamlı atlarla ilgili haberi gördük, ne yapalım diye düşünürken, orada bir arkadaşımızdan çadır kuralım İBB'nin önüne fikri çıktı, kim gider geliri konuşup, ertesi gün olduğu için gecenin bir yarısı başka toplulukları aramaya başladık. 18 Aralık gecesi eylem kararı aldık." (K37, HHH).

HHH aktörleri, İBB önünde eylem yapma kararını HHH'nin diğer bileşenleriyle paylaşan İstanbul Vegan İnsiyatifi'nin eylem yapma fikrine bazı bileşenlerin atların öldürülme sürecini hızlandırabileceği, eylem yapılacaksa bunun yerinin Büyükada olması gerektiği düşüncesiyle karşı çıktığından fakat paylaşılan

eylem kararı doğrultusunda hareket etme kararı alındığından söz etmiştir. Görüşmelerde, 18 Aralık gecesi henüz atların öldürülmediği saatlerde alınan eylem kararının İstanbul Vegan İnsiyatifi ardından Hayvan Özgürlüğü aktivistleri, BHHT tarafından da paylaşılarak hayvan hakları savunucularına eylem çağrısı yapıldığı, eylem çağrısı ardından alınan atların öldürüldüğü haberinin İBB önünde eylem yapma fikrine karşı çıkan grupları da eylemi destekleyen grupları da sabaha kadar öfkelendirdiği vurgulanmıştır.

> "…ben eylemi duyurmayın, bekleyin hızlandırır atlar için süreci dedimse de ikna edemedim…Büyükada'ya gitmeli, çukurların önünde durup öldürülmelerini engellemeliydik…o çukurlar atlar içindi ve atları öldürecekleri belliydi…eylem kararı alındığında daha atlar öldürülmemişti ve benim korktuğum oldu, atların gece 02:00 gibi öldürülmüş olduğunu öğrendim." (K15, HHH).

> "Buraya (Büyükada) gelin atlar ölecek dedim ama kimseyi ikna edemedim. O çukurların neden kazıldığı belliydi. Aralık 18'i 19 Aralık'a bağlayan o gece saat 02:00'de öldürüldü, katledildi atlar…Ama her şey bir yana asıl önemlisi şunu anlatmaya çalışıyorum bile bile lades oldu, bile bile atlar öldü." (K20, HHH).

> "İstanbul Vegan İnsiyatifi'nin çağrısıyla haberim oldu. İstanbul Vegan İnsiyatifi ve Hayvan Özgürlüğü Aktivistleri sanırım iki ayrı insiyatif üzerinden gerçekleşti eylem." (K32, HHH).

> "İBB önünde toplanıyoruz diye, Bağımsız Hayvan Topluluğundan gelmiş olabilir, çağrıyı gördüm." (K19, HHH).

İBB önünde eylem yapma kararının fayton süreci boyunca tamamen ortak hareket eden fayton hareketi içinde fikir ayrılığına yol açtığı, gece yarısı yapılan operasyonun da hem Adalıları hem de HHH'yi öfkelendirdiği görülmektedir.

Adaları ve HHH'yi 18 Aralık'ta başlayan dev çukur haberiyle gecesinde yapılan operasyonla hareketlendiren gelişmeler, 19 Aralık günü yapılan açıklamalarla birlikte ülkenin tamamını hareketlendirmiştir.

19 Aralık 2019'da Adalar Kaymakamlığı ilgili mevzuat gereğince yapılan sağlık taramasında Büyükada'daki bazı atlarda Ruam hastalığı tespit edildiği, tahlil sonuçları kesinleşen 81 adet atın itlaf edildiği, tahlil sonuçları kesinleşmeyen tek tırnaklıların işlemlerinin devam ettiği, uygulanan karantina tedbirleri kapsamında

İlçeye hayvan giriş çıkışının durdurulduğunu bildirmiştir (T.C. Adalar Kaymakamlığı, 2019c). Aynı gün HHH de Büyükada'da ruam hastalığı sebebiyle katledilen atlar için İBB binası önünde Yaşam Nöbeti eylemine başladığını, Adalardaki atlar özgür olmadan hiçbir yere ayrılmayacağını ilan etmiştir (Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu, 2019e; Faytona Binme Atlar Ölüyor, 2019a; 2019b; Hayvan Hakları İzleme Komitesi-HAKİM, 2019a; 2019b; İstanbul Vegan İnsiyatifi, 2019a; 2019b; Vegan Derneği Türkiye-TVD, 2019).

HHH katılımcılarının verdiği bilgilere göre, bir gecede sosyal medyada örgütlenen aktivistler 19 Aralık'ta öğlene doğru İBB önünde toplanmış, pankartları yazarak eyleme hazırlanmıştır. HHH aktörleriyle yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin ve İstanbul'un her yerinden gelen veganların alanı sahiplendiği, alana gelerek eyleme katılanların çoğunun birbirini daha önce tanımayan, faytona karşı sürdürülen mücadele içinde daha önce aktif yer almamış, fayton meselesini de atların durumunu da yeterince bilmeyen üniversite öğrencilerinden oluştuğu ifade edilmiştir. HHH katılımcılarının anlatımlarında, aktivistlerin hayvan haklarını savunmanın vegan olmayı gerektirdiğini anlatmak, göstermek istediği, eyleme vegan olmayanların dahil edilmemesi, eylem alanından eylem ne kadar uzarsa uzasın ayrılmama kararı aldıkları belirtilmiştir. Görüşmelerde, İBB önünde çadır kurmak isteyen aktivistlerin kısa süreli polis müdahalesi ardından Saraçhane Parkına çadırlarını kurarak eyleme başladığından söz edilmiştir.

> "19 Aralık günü öğlen oradaydık. Süreci aktif biçimde başlatan, alanda kalan, yöneten ve bitiren %100 veganlardı tamamen. Türkiye'nin her yerinden veganlar, vegan gruplar örgütler geldi ve dahil oldular. Bir sürü değişik insan bir araya geldik ve birbirimizi hiç tanımıyorduk, tek ortak özelliğimiz vegan olmaktı…çok kararlıydık, insanlar veganlık eşittir hayvan haklarıdır desin ve anlasın istedik. Bu eyleme hiçbir şekilde vegan olmayan birilerinin dahil edilmemesi kararı alındı." (K37, HHH).

> "...madem siz atları öldürdünüz, biz de atlar özgür oluncaya kadar burada eylem yapıyoruz dedik. Alanda farklı vegan gruplar vardı. Atlar için oradaydık ama ha at ölmüş, ha insan ha kedi ha köpek ben türcü bakışa karşıyım, fayton benim baktığım yerde en karikatüristik şey, ben insanmerkezci bir yerden bakarak kafamıza göre her şeyi değiştirebilmeye hakkımız olduğu düşüncesine karşıyım…Fayton

kaldırılana kadar eylem nereye kadar devam edecekse edecek şeklinde karar aldık…genelde üniversite öğrencileri, gençler vardı alanda." (K48, HHH).

"Bir önceki akşam sosyal medya hesaplarından, oradaki atların fotoğrafları videoları paylaşıldı, bir anda kıvılcım yarattı. Hızlı gelişti. Bir yerden bir fikir ateşleniyor ya öyle oldu ateşlendi ve hep beraber tepki vermeye başladık tweetler, hashtaglerle beraber ben de harekete geçtim. Saraçhane binasına duyduğum gibi hemen atladım gittim. Öğlen gibiydi hatta pankartların oluşturulmasına yardım ettim. Veganların oluşturduğu bir eylemdi. Hiçbiriyle önceden tanışıklığım yoktu. İstanbul Vegan İnsiyatifi, Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu gibi vegan gruplar vardı alanda bir de benim gibi hiçbir topluluk ya da girişimle ilişkisi olmayan münferit veganlar vardı. Eylem başladıktan sonra İBB binasının karşısına çadırları kuralım sonuç alana kadar kalalım dedik, izin verilmedi kısa süreli arbede oldu ve Saraçhanenin karşısındaki parka çadırları kurmaya başladık." (K45, HHH).

"…bunu mutlaka durdurmalıyız, bu insanlar için bir diriltici güç olabilir, gösterelim ne yapabileceğimizi gibi bir şey oldu…gerekirse 200 gün sürsün ama biz bunu çözmeden buradan gitmiyoruz dendi, motivasyon çok yüksekti." (K30, HHH).

Görüşülen HHH aktörlerinin değerlendirmelerinden, vegan aktivistlerin ortak noktasının insan zulmünün son bulmasına yönelik sahip oldukları yüksek motivasyon olduğu, sahip oldukları motivasyonu yıllarca faytona karşı verilen mücadeleden, yetkili kurumlarla yapılan görüşmelerden sonuç alınamamış olmasının arttırdığı anlaşılmıştır. Görüşülen HHH aktörleri, verilen onca mücadeleye rağmen 2019 yılının başında ahırlarda çıkan yangında atların diri diri yanması, İmamoğlu'nun verdiği söz, hayvanların ve özellikle de fayton atlarının insan zulmünden kurtulması mücadelesine yıllarca emek veren Burak Özgüner'in Kasım ayındaki ani ölümünün aktivist grubun bir şeyler yapılması gerektiği yönünde oluşan motivasyonunu arttırdığından söz etmiştir. HHH katılımcıları, bir gecede 81atın topluca öldürülmüş olmasının ise aktivistlerin sahip olduğu motivasyonu üzüntü, şüphe, öfke ve kızgınlık dalgasıyla bir gecede artırıp tetiklediğini, eyleme Burak Özgüner Yaşam Nöbeti ya da Yaşam Nöbeti adı verildiğini ifade etmiştir.

"İmamoğlu'nun seçim vaadi vardı, ondan öncesinde de ahırlarda yangın olmuş, o yangında atlar diri diri can vermişti, üstüne bir de ruam hastalığından 81 tane at öldürülünce tetiklenmişti her şey çok kızgındı herkes, tüm yoğunluğuma, işime rağmen bazen işyerimi kapatma pahasına her gün gittim oraya…bir Yaşam Nöbeti

kurduk, Burak Özgüner Yaşam Nöbeti olarak isim verdik nöbete. Taleplerimizi kabul ettirene kadar orada yaşayacaktık…" (K32, HHH).

"Her sene benzer döngü yaşanıyor, yerel yönetimle görüşüyorsunuz o UKOME'ye atıyor, UKOME başka bir şeye atıyor neyse işte eylemler yapılıyor vb. hiçbir somut adım atılmıyor, atlar kış boyunca bakımsızlıktan ölecek yaz boyunca çalışmaktan ölecek, olmadı yangında olmadı işe yaramadığında satılıp kasaba giderek ölecek, bu hayvanlar göz göre göre ölüyor, siz bunu görüyorsunuz ve siz hala buna izin veriyorsunuz." (K19, HHH).

"Ruam olayı bir yandan bu süreci hızlandırmış oldu bir yandan da bu eyleme yol açmış oldu." (K28, HHH).

"…o dönem hayvan hakları konusunda mücadele verenlerin duygusal olarak çok kötü ve umutsuz hissettiği bir dönemdi çünkü yıllarca birlikte mücadele verdiğimiz Burak Özgüner'i 9 Kasım'da kaybetmiştik..." (K21, HHH).

"…bir de aslında benim gözlemlediğim bir başka şeyde Burak Özgüner'in bir ay önce yani Kasım'da vefat etmiş olmasıydı. Burak Özgüner hareketin içerisinde çok önemli bir figürdü, hayvan hakları mücadelesinde daha çok şey yapmalıyız gibi bir yerde duruyordu ve o alanın ismi de Burak Özgüner Yaşam Nöbeti olarak değiştirildi. Ben onun da etkisi olduğunu düşünüyorum." (K41, HHH).

Jasper, toplumsal hareketleri oluşturan önemli kavramsal araçlardan birini ahlaki şok kabul etmiş, kavramın hareketin doğuşunu açıklamak ya da anlamak için önemli olduğunu ifade etmiştir. Jasper, toplumsal hareketlerin çeşitli biçimde tezahür edebilen ahlaki şokla oluşabileceğini ya da oluşturulabileceğini, en etkili ahlaki şokların, güçlü yoğunlaşmış simgelerde cisimleştiğini, onlara tercüme edilebildiğini ve onlarda özetlendiğini belirtmiştir (Jasper, 2002, s. 246, 271, 421). Ahlaki şokların insanların daha kolay seferber olmasını sağlayacak denli üzücü olay veya malumat olabileceğini vurgulayan Jasper, insanların harekete katılımının her zaman var olan ağlar aracılığıyla olmadığına dikkat çekmiştir. Jasper, sevilen birinin zamansız ölümünün kuvvetli bir eyleme geçme dürtüsü yaratabildiğinden, kendilerini fazlasıyla üzen bir deneyim yaşayan insanların bir harekete dahil olmayı canı gönülden isteyebildiğinden söz etmiştir. Şok durumunda bir şeyler yapmanın hiçbir şey yapmamaktan daha iyi hissettirdiğini belirten Jasper, şokun yarattığı duygusal

durumun insanların dikkatini çektiğini, infiale dönüşüp insanları eyleme sevk edebildiğini ifade etmiştir (Jasper, 2017, s. 98, 134, 135).

Jasper'in ahlaki şok kavramı, Yaşam Nöbeti eyleminin oluşma biçimini destekler niteliktedir. Eylemin, kazılan dev çukurlara öldürülerek gömüleceği iddiasıyla aniden oluşmuş, 81 atın topluca öldürülmesiyle tetiklenmiş olması, Burak Özgüner'in ani ölümünün aktivistlerde oluşturduğu üzüntünün bir şeyler yapmalıyız duygusuna zemin oluşturması Yaşam Nöbeti'ni oluşturan ahlaki şoklar kabul edilebilir. Eylemin hiçbir örgütsel bağı bulunmayan, daha önce fayton mücadelesinde yer almamış bağımsız veganları da önce atların öldürüleceği sonrasında öldürüldüğü haberiyle eylem alanına kararlılıkla sevk etmesinin toplumsal hareketlere katılımın her zaman örgütsel ağlar aracılığıyla olmadığını, ahlaki şokların çeşitli biçimlerde oluşabildiği ya da oluşturabildiğini, infiale dönüşüp harekete dahil olma duygusu sağlayabildiğini gösterdiği söylenebilir.

HHH savunucularının Burak Özgüner[17]'in ani ölümü ardından yaşadıkları derin üzüntüyü ve Yaşam Nöbeti eyleminin oluşumuna da etki eden bir şeyler yapmalıyız yönünde oluşturduğu duyguyu, ölümü sonrasında "durduğumuz yerden dünyayı değiştirmeye devam edeceğiz, reddedişimiz, neşemiz, öfkemiz ile" şeklindeki sözler de göstermektedir. Özgüner'in, hayvan hakları savunucularının yasama süreçlerine dahil olması, ortak hak mücadelesi vermesi ve birlik olması gerektiği fikriyle 2018 yılında Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu'nun kurulmasına öncülük ettiğini belirtilmek, delegasyonun Ekrem İmamoğlu'na "Söz Veriyorum" taahhütnamesi imzalatarak söz aldığını hatırlatmak gerekmektedir.[18]Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu 350'ye yakın sivil toplum kuruluşu ve yurttaş inisiyatifi delegasyon çatısı altında birleştirmiştir (Özgüner, 2018; Sivil Düşün, 2019).

[17] Burak Özgüner 2010 yılında tüm ayrımcılık biçimleri ile mücadele etmek için Yeryüzüne Özgürlük Derneği'nin, 2014 yılında hayvan hakkı ihlallerini raporlayan Hayvan Hakları İzleme Komitesi'nin kuruluşuna öncülük etmiştir. 2011 ve 2014 yıllarında hayvan hakkı ile ilgili yasa görüşmelerini ve sunulan yasa tekliflerini yakından takip etmiş, yasa görüşmelerinde hayvan hakkı savunucuların birlik olması gerektiği düşüncesinden hareketle Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu'nun kurulmasına öncülük etmiştir. 2018'de kurulan delegasyon, ortak talepler oluşturarak meclis çalışmalarına başlamış, delegasyon 2019'da kurulan Meclis Hayvan Hakları Araştırma Komisyonu'nun oluşması için çaba sarf etmiştir. Özgüner aynı yıl Deneye Hayır Derneği'nin kurucu üyesi olmuş, 9 Kasım 2019'da ölene kadar hayvanları ve doğayı korumak için mücadele etmiştir (Bkz: http://www.burakozguner.com/bio/).

[18] Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu'nun Ekrem İmamoğlu'na imzalattığı taahhütname için üçüncü bölümün ikinci kısmına bakılabilir.

Yaşam Nöbeti eylemine 347 hayvan hakları dernek ve topluluğu ortak imzalı bir basın açıklaması yayımlayarak destek verdiğini açıklamıştır. Açıklamada, Adalarda mevcut 1800 at için yönetimin hiçbir şey yapmadığı, karantina uygulaması olduğu halde at girişine göz yumduğu, bu katliamın sürdürülen fayton politikasının bir sonucu olduğu, "Söz Veriyorum" taahhütnamesini imzalayan İmamoğlu'nun sözünü yerine getirmediği belirtilmiştir. Adalardaki tüm canlıların sağlığı için gerekli tedbirlerin en üst seviyede alınması ve gerekiyorsa karantina uygulamasının kapsamının genişletilmesi, Atlara gerekli sağlık koşullarını sağlamayan başta Tarım ve Orman Bakanlığı il ve ilçe teşkilatı, İBB ve Adalar Belediyesi olmak üzere tüm yetkili kurum ve sorumlu şahıslar hakkında inceleme başlatılması, hastalığı tespit edilen atlara uygulanan testler ve laboratuvar sonuçlarının ve ayrıca 81 ata uygulanan (ve hastalık tespit edilecek atlara uygulanacak) öldürme yönteminin kamuoyuyla paylaşılması, Adalarda ekolojik ulaşım alternatiflerinin bir an önce devreye sokulması, atların bir daha asla yarışma, yük taşıma, kumar objesi olmak dahil herhangi bir nedenle insanlar tarafından kullanılmayacaklarının güvence altına alınmasıyla birlikte fayton uygulamasına son verilmesi ve talepleri halinde fayton işçilerine Belediye bünyesinde ekolojik istihdam olanakları sağlanması, faytonlardan kurtarılan atların yaşam haklarının güvence altına alınarak ömürlerinin sonuna kadar yaşamsal ihtiyaçlarının giderileceği, her türlü tehlike ve tehditten uzak bir şekilde özgürce yaşayacakları bir tesisin yapılarak burada yaşamaları ve bu aşamada gönüllüler ve sivil toplum örgütleriyle iş birliği ve eşgüdüm sağlanması şeklindeki talepler ifade edilmiştir (Bianet, 2019e).

HHH katılımcılarıyla yapılan görüşmeler, veganlar tarafından başlatılan ve sürdürülen Yaşam Nöbeti eylemine alanın barınma, ısınma, yemek gibi temel ihtiyaçların karşılanması, fayton mücadelesi konusunda bilgi paylaşımı, basın sözcülerinin seçilmesi, basın bültenleri hazırlanmasında organizasyon desteği, yetkili kurumlarla yapılacak görüşmelerde katılım desteği, alana destek çağrıları paylaşılması, gece ya da gündüz alana gidilmesi, sosyal medya mecralarının tüm imkanlarıyla alanın sesinin duyurulması için çabalanması gibi yollarla psikolojik, fiziksel lojistik katkı sağlandığını göstermektedir.

"…organizasyonun sürmesi için organize olunmaya çalışıldı, çadır nöbetinde avukatlardan basın sözcüleri seçildi, fayton sürecinin içinde başından beri bulunan arkadaşların görüşleri alındı." (K10, HHH).

"Alandaki aktivistlerin bazılarının faytonun geçmişine dair ya da faytonun bugünkü durumuna dair bilgileri yoktu…bilgi paylaşımlarında bulunduk, basın bülteni yazımı, soru cevapların hazırlanması gibi konularda arka planda gruba hep destek olmaya çalıştık." (K21, HHH).

"Kış şartlarına uygun çadırlar getirdik, ısıtıcılar getirdik, uyku tulumları tedarik ettik, jenaratör aldık, çoraplara kadar, gıda yardımı ne gerekiyorsa, insanların üşümemeleri için, bir etkinlik alanında kış şartlarında korunmak için ne gerekiyorsa her şartı sağladık. (K31, HHH).

"…onların gıda, barınma ve ısınma koşularının iyileştirilmesi, oradaki eylemliliğin sürekliliği açısından destek olduk. Ben fiilen de fikren de ilk geceden beri orada bulunarak destek verdim." (K28, HHH).

HHH aktörleriyle yapılan görüşmelerde, Yaşam Nöbeti eyleminin vegan ya da vegan olmayan HHH bileşenleri tarafından alınan karar doğrultusunda büyük ölçüde desteklendiği, birlikte hareket edilmesi, eylemin sürmesi, baskı gücünün arttırması için çabalandığı, eylemi desteklemeyen HHH bileşenlerinin de olduğu ifade edilmiştir.

"…karara uyduk ve eylemi destekledik." (K41, HHH).

"Eylemin sürmesi için elimden geldiği kadar hem alana giderek hem de sosyal medyadan sürekli destek verdim." (K30, HHH).

"Oradaki gençlerin koşulları konusunda vegan olsun olmasın, kişiler, gruplar bazı STK'lar da ellerinden gelen desteği sağlamaya çalıştı." (K19, HHH).

"Eylemde vegan olsun olmasın bütün hayvan hakları konusunda çalışma yapan örgütler fayton atları konusunda bir araya geldik. Daha doğrusu birçoğu diyeyim, olmayanlar da vardı." (K31, HHH).

HHH katılımcılarının anlatımları, 19 Aralık'ta başlayan eylem için aynı gün Valilikten eylem izni geldiğini, İBB ile görüşme sağlandığı ve 20 Aralık'ta Ekrem İmamoğlu'yla görüşme randevusu alındığını, HHH bileşenleri ile eylem aktivistleri arasında görüşmelere gidecek temsilci konusunda sürekli gerilim yaşadığını göstermektedir.

> "Hayvan Özgürlüğü aktivistlerinin zaten 12 Temmuz 2019'dan beri İBB'den ravdevu talebi vardı. İBB'den randevu alındı… Oradaki aktivistlerle İBB yetkililerivle görüşmeye girecek temsilci konusunda yaşanan gerilimin ardından İBB yetkililerivle görüşme gerçekleştirildi…Bu arada da hemen Valilikten eylem izni gelmiş, eylem izinli bir eyleme dönüşmüştü…İBB bize ertesi gün için Ekrem İmamoğlu'yla görüşme randevusu verildiğini bildirdi, oradaki aktivistlerle birlikte randevuya kimin gideceği kararlaştırılmaya çalışıldı ve temsil konusunda yine gerginlik yaşansa da çıkan kriz tekrar aşıldı liste hazırlandı." (K15, HHH).

18 Aralık gecesi Adalarda yapılan operasyon, 19 Aralık'ta Adalar Kaymakamlığı ve HHH tarafından yapılan açıklamalarla tüm kamuoyunu hareketlendiren faytonlar meselesi 20 Aralık'ta yapılan açıklamalarla şekillenmeye devam etmiştir.

20 Aralık 2019'da Vali başkanlığında toplanan İl Mahalli Çevre Kurulu, Mahalli Çevre Alt Komisyondan gelen tavsiye kararlarını değerlendirerek kabul etmiş, alınan kararlar İstanbul Valisi Ali Yerlikaya tarafından duyurulmuştur. 20.12.2019 Tarih, 197 Toplantı Sayılı, İstanbul Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Mahalli Çevre Kurulu 19.12.2019 tarihinde yapılan Adalar İlçesi Çevre Sorunları Komisyon Toplantısında ortaya çıkan görüşlerin değerlendirilmesi amacıyla toplanarak 11 maddeden oluşan kararların uygulanmasına oybirliğiyle karar vermiştir (Adalı Dergisi, 2020; T.C. İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019).

20 Aralık 2019'da İstanbul Valiliği'nin talimatı üzerine Mahalli Çevre Kurulu Alt Komisyonunun, 19 Aralık 2019'da Adalarda toplanarak incelemelerde bulunduğu, aldığı tavsiye kararları doğrultusunda, İl Mahalli Çevre Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırıldığı belirtilmiştir. İl Mahalli Çevre Kurulunda Adalardaki tüm atların Ruam hastalığı test sürecinin tamamlanabilmesi için faytonlara at koşulmasının insan, hayvan ve çevre sağlığı yönünden üç ay süre ile durdurulmasına, Toplu Taşıma Hizmetleri'nin aksamaması için İBB'nin gerekli tedbirleri almasına, izinsiz yapıldığı tespit edilen ahırların tamamının yıkılmasına, karantina ahırı kazandırılmasına, tek tırnaklı hayvanların ilçeye giriş ve çıkışlarının yasaklanmasına, yapılan taramada hastalıklı çıkan ve itlaf edilen 81 atın sahipleri hakkında, "insan, hayvan ve çevre sağlığını tehlikeye atmaktan" Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasına, İSPARK ahırlarının, faytonların, durakların ve fayton güzergâhlarının

temizlik ve dezenfeksiyon işlemlerinin İBB ve Adalar Belediyesi tarafından yapılmasına, uygun şartları taşımayan hayvan barınaklarında, açık alanlarda ve orman alanlarında başıboş dolaşan hayvanların sahiplerine idari para cezalarının uygulanmasına, faytonlarda çalışan sürücü, seyis, at sahipleri ve yakınlarının sağlık taramalarının İl ve İlçe Sağlık Müdürlüğü tarafından yapılmasına, İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü Anadolu Yakası Milli Emlak Daire Başkanlığınca Adalar ilçesinde atların barındığı alanların mülkiyet durumlarının tespiti ve tahliye işlemlerinin yürütülmesine, hayvanların barındığı yerlerden kaynaklanan katı ve sıvı atıkların depolama koşullarının Atık Yönetimi Yönetmeliği ve Koku Emisyonlarının Kontrolü Yönetmeliğine uygun hale getirilmesi için bu yapıların sahiplerine Çevre Kanunu uyarınca süre verilerek, önlem aldırılmasına oy birliğiyle karar verildiği ilan edilmiştir (T.C. İstanbul Valiliği, 2019a; 2019b).

Ruamla mücadele kapsamında Adalar Kaymakamlığı tarafından açıklanan 81 atın öldürüldüğü, karantina ve at-giriş çıkış yasağı kararlarını, 20 Aralık günü İstanbul Valiliği tarafından açıklanan faytonlara at koşulmasının 3 ay süreyle yasaklanmasını da içeren çok sayıda tedbir kararı izlemiştir. Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, tüm Adalarda tomalar ve çevik kuvvet güçlerinin tedbir kararlarının uygulanmasına eşlik ettiğini ve tedbir kararları kapsamında tüm atların Valilik açıklamasıyla aynı gün ahırlara kapatıldığı ifade edilmiştir.

> "Bir günde oldu Valiliğin kararının açıklandığı gün faytona binmiştim sonra gazeteciler gelmişti buraya ne oluyor ne yapıyorlar falan derken bir anda bütün atlar ahıra kapatılmıştı. Bu kadar kesin ve net bir karardı." (K16, Adalı).

> "Ahırların önünde tomalar, burada, Yörükali'de Heybeli'de, Burgaz'da neye uğradığımızı şaşırdık." (K7, Adalı).

> "Ahırlara bir sürü çevik kuvvet geldi atlar ahırlarda kalsın dışarı çıkmasın diye." (K35, Adalı).

Ruamla mücadele kapsamında alınan tedbir kararları, Ruam Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği (2011) gereklerini yerine getirilmek için uygulanmaktadır. Yönetmelik uyarınca; Tek tırnaklı hayvanlardaki burun akıntısı, çene altı lenf yumrularının ağrısız şişkinliği sebepsiz zayıflama vb. belirtileri taşıyan hayvanlar Ruam hastalığından şüpheli kabul edilmekte, ayrı bir yerde muhafaza

edilmekte, resmi veteriner hekim veya yetkilendirilmiş veteriner hekimler tarafından mallein testi uygulanmakta, İşletmeye tek tırnaklı hayvan giriş çıkışı yasaklanmakta, önlemler şüphe durumunun ortadan kalktığının resmi olarak tespit edilmesine kadar devam etmektedir; Hastalık tespit edilmesi halinde mallein testi pozitif ise resmi veteriner hekim ya da yetkilendirilmiş veteriner hekim hastalık raporu düzenlemekte, toplanan HSZK hastalık çıkış kararı alıp ve ilan etmekte, hastalık teyit edilen işletmede karantina tedbirleri uygulanmakta, uygulanan karantina tedbirleri hastalık teyit edilen işletmeyle sınırlı kalmakta, hasta oldukları anlaşılan tektırnaklı hayvanlar öldürülmektedir; Şüpheli hayvanlar uygun bulunan bir yerde gözetim altına alınarak 20 gün sonra yeniden teste tabi tutulmakta, test sonucunda müspet ve şüpheli çıkanlar ruamlı kabul edilerek öldürülmekte, menfi çıkanlar ise serbest bırakılmakta, ruam tespit edilen hayvanla aynı işletmede bulunan tüm tek tırnaklı hayvanlar hastalıktan şüpheli olarak intradermik mallein testine tabi tutulmakta, birinci teste menfi reaksiyon veren hayvanlara 20 gün sonra tekrar test uygulaması yapılmakta, bu uygulamada menfi çıkanlar serbest bırakılıp, müspet çıkanlar öldürülmekte, şüpheli çıkanlar yirmi gün sonra tekrar teste tabi tutulmakta, bu üçüncü test sonucunda müspet ve şüpheli bulunanlar öldürülmekte, menfi sonuç verenler serbest bırakılmaktadır.

Ruam Hastalığına Karşı Koruma ve Mücadele Yönetmeliği (2011) hükümlerine göre; Tek tırnaklı hayvanlar imha edilecekleri yerlere kapalı vasıtalarla sevk edilmekte, nakil sırasında burun akıntılarının çevreye bulaşmaması için gerekli tedbirler alınmakta, üzerine sönmemiş kireç dökülerek derin çukurlara gömülmekte, nakilden sonra vasıtalar dezenfekte edilmektedir; Ruam hastalığı çıkan veya hasta hayvanların muhafaza edildiği işletmeye dışarıdan hastalığa duyarlı hayvan girişine izin verilmemekte işletmeden her türlü madde ve malzeme ile hayvan yemlerinin çıkarılması yasaklanmakta, hasta hayvanlara ait gübreler yakılmakta, şüpheli olarak gözetim altına alınan hayvanların bulundukları yerden çıkarılmaları yasaklanmakta, bulundukları yerdeki yemlikler, zemin ve duvarlar ile alet, eşya ve malzemeler dezenfekte edilmektedir; Ruam hastalığı insan sağlığı için tehlikeli olduğundan hastaların bulundukları yerlere bütün vücudu kapatan koruyucu giysi, maske ve eldiven olmadan girilmesine izin verilmemekte, sonrasında bu kıyafetlerin uygun koşullarda imha edilmesi gerekmektedir; Karantinanın kaldırılması, hastalar dışındaki hayvanlarda test sonucu menfi ise test 20 gün sonra tekrarlanmakta, ikinci test sonucu

menfi olanlar hastalıksız kabul edilmekte, karantina temizlik ve dezenfeksiyon yapılarak kaldırılmaktadır.

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcılar, Ruamla mücadele kapsamında alınan tedbir kararlarında yönetmelik hükümlerine, uygulanması gereken iş ve işlem basamaklarına uygun hareket edilmediğini ifade etmiştir. Adalılar görüşmelerde, atların karantina altına alınması süresinde hükümlere aykırı hareket edildiğini, ruamlı olduğu tespitiyle atlar öldürülürken atlarla temas eden kişilerin koruyucu kıyafet giymediğini, ruamlı olduğu tespit edilen atlarla temas eden insanlara test yapılmadığını, Büyükada'da tespit edilen ruamlı atların öldürülmesi ardından tüm atların şüphe edileni edilmeyeni birbirinden ayrılmadan bir arada ahırlara kapatıldığını, Heybeliada ve Burgazada'da hiçbir ruam şüphesi yokken atların ahırlara kapatıldığını belirtmiştir

> "Atları 20 gün karantinaya alabilirsiniz, 20 günden fazla karantina yapamazsınız, en fazla bir daha test yaparsınız, şüpheli olanları uyutursunuz, temiz olanları salarsınız. Şüpheli olanlara test uygularsınız…bu yasa ihlallerini nasıl yaparsınız?" (K29, Adalı).

> "Ruamlı ruamsız hepsi aynı yere kapatıldı. Nasıl uygulamadır bunlar. Her kısmı, aşaması sancılı, hukuksuz, kanunsuz." (K22, Adalı).

> "Koruyucu kıyafet giydirdin mi öldürme alanında veterinere, Ada'ya giren çıkan herkes atlarla temas edebilir bulaşıcı hastalık yayılabilir, atla temas eden yığınla insan vardı, onlara test yaptın mı hayır..." (K38, Adalı).

> "Burgazada ve Heybeliada'daki atlar niçin ahıra tıkılıyor? Büyükada'dan bu adalara ruam mikrobu gelme ihtimali mi var? Yook, çelişkiler, yanlışlar o kadar çok ki." (K44, Adalı).

> "Atların tamamını ahırlara hapsetmek ne demek? külliyen kanunsuz, kötü niyet taşıyan art niyetli hareketler bunlar." (K25, Adalı).

> "Ruamın görülmediği yerlerde dahil Heybeli'de Burgaz'da karantinaya ne demeli, atlarda ruam yok ki…uygulamalar son derece yanlış." (K26, Adalı).

Yapılan görüşmelerde Adalıların anlatımları, alınan tedbir kararları ve çevik kuvvet gücü eşliğindeki uygulamalar karşısında Adalıların bir kısmının faytonları bir kısmının atları bir kısmının hem faytonları hem atları korumak bir kısmının hepsinin

Adalar olduğundan hareketle sadece Adaları korumak için ve hangi gerekçe olursa olsun uygulamaları hukuk, vicdan, adalet dışı bulduğu için, yaşananlar karşısında gördüklerinden, şahitlik ettiklerinden duyduğu rahatsızlıkla tepki göstermek için aktif mücadeleye başladıklarını göstermektedir.

> "Ben atlar kapatıldıktan sonraki süreç içinde kendimi meselenin içine iyice dahil olmuş buldum." (K36, Adalı).

> "Karantina yalan bir karar. Ne diyeyim "minareyi çalan kılıfını hazırlar" diye bir söz vardır ya işte öyle bir karar. Çünkü ruam deyince kimse bir şey diyemiyor…Ne yapacağız ruamlı atlar dolaşsın mı diyeceğiz. Açık konuşmak gerekirse çok zekice değil çok sinsice ve çok fesatça bir metot." (K22, Adalı).

> "Fayton konusunda yasaklama öldürme olaylarından sonra aktif başladım sürece dahil olmaya dayanamadım atlara yapılanlara, hukuksuzluklara." (K13, Adalı).

> "Halk sağlığı tehlike altındaymış, bugüne kadar neden bizim hayatımız tehlikeye atılmış…bunca zaman Tarım Bakanlığı, Kaymakamlık, Valilik, İBB neredeydi? Bizim sağlığımızı bugüne kadar korumak için ne yapmış bu yetkililer, hangi yaptırımı uygulamışlar?" (K4, Adalı).

> "Ben atı tanıyorum, atların kapatılma durumu devam etti. Atların durumunu tespit için tekrar ahırlara gittim. Sonra atlar için ne yapabilirim derken kendimi bu işin içinde buldum. Başladım mücadele etmeye." (K29, Adalı).

> "…atları topluca öldürüp, geri kalan atlar ahırlara kapatılınca aktif olarak uğraşmaya başladım." (K47, Adalı).

> "…sakin sakin emeklilik yaşayayım derken, bütün bu olayların içine düştüm. Benim faytonla ilgilenmeye başlamam, yani bir aktivist olarak atları karantinaya aldıklarında başladı. Elbette takip ediyordum ama öyle gelişmeler yaşandı ki… Çevik kuvvet geldi. Her adaya, bu bizim çok zorumuza gitti hakikaten. Yani direnmeye kalksanız karşınızda çevik kuvveti bulacaktınız…Ada'ya karşı kendimi sorumlu hissediyorum… Ada ile faytonla, atla yaşayınca insan arasında bir bağ oluşturuyor bu çok enteresan bunu yaşamak lazım onu korumak istiyorsunuz." (K42, Adalı).

Faytonlar meselesinde ruam tespitiyle birlikte polis eşliğinde ve Adalılarda çoğu hukuka, adalete, vicdana uygunluğu şüphe uyandıran uygulamaların Adalıların yıllardır az sayıda kişiyle sürdürdüğü mücadeleye desteği arttırdığı görülmektedir. Almedia, politik süreçlerde hakların aşınması ya da devlet baskısının toplumsal

grupların harekete geçmesine yol açan siyasi ortamlar olarak kabul edildiğine işaret etmiştir. Almedia, nüfusun önemli bir alt kümesinin vatandaş olarak sahip olduğu haklarda bir kayıp algıladığında, özellikle belirli grupların haklarını azalttığı düşünülen politika değişikliklerinde kitlesel hoşnutsuzluklar oluşturan yasa tasarıları söz konusu olduğunda tehdidi önlemek veya kabul etmek için birey ve grupların güdülenmelerinin arttığını ifade etmiştir. Devlet baskısının da birey ve grupların eylemliliğiyle ilişkisi olduğunu belirten Almedia, ordu, polis, güvenlik güçleri veya diğer devlet destekli failler aracılığıyla vatandaşları sindirme, şiddet yoluyla baskı altına alma, polis tacizi, ırksal fişleme, durdur ara gibi politikaların oluşturduğu tehditlerin eylem oluşturabildiğini vurgulamıştır (Almedia, s. 91-94). Faytonlar meselesinde atlarla ilgili uygulama ve olası düzenlemeyle hakların aşınmasına yönelik tehdidin, tehdidi önlemek veya kabul etmek için HHH'nin eylemliliğine, Adalıların Adalarda korumak istedikleri faytonlar ve atlar ve dolayısıyla Adalarla ilgili uygulamalar ve olası düzenlemelerle hakların aşınması tehdidin, çevik kuvvet ve polislerle artan devlet baskısının çok sayıda kişinin aktif mücadeleye geçmesine yol açtığı söylenebilir.

Adalılarda da HHH'de de mücadele kendi içinde hızlanmıştır. HHH, 20 Aralık 2019'da İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu ile görüşerek taleplerini ifade etmiştir (Kalkandelen, 2019). HHH aktörleriyle yapılan görüşmelerde, hareket içinde İBB ile görüşecek temsilci seçimi krizinin 20 Aralık'ta İBB randevusu sırasında da yaşandığına dikkat çekilmiş, hareketin görüşme trafiğinin İBB yanı sıra İstanbul Valiliği, Tarım Müdürlüğü, Adalar Kaymakamlığı, Adalar Belediyesi olmak üzere süreçle alakalı kurumlarla devam ettiği ifade edilmiştir.

> "Görüşme günü liste değiştirilmişti, temsil konusunda aktivistler arasında tekrar yaşanan gerilimin ardından İBB'ye girildi. İmamoğlu bizi kabul etti, ben söz aldım, diğer aktivistler de söz aldılar, duruma ve taleplere ilişkin görüşler iletildi." (K15, HHH).

> "Valilikle, Kaymakamlıkla, İlçe Tarımla İBB ile Adalar Belediyesi ile görüşme süreci başladı." (K9, HHH).

> "İBB ile Adalar Kaymakamlığı, Valilikle görüşmeler başladı." (K11, HHH).

Almedia (2023, s. 84-86), kurumlara erişimin politik süreçlerde toplumsal grupların harekete geçmesine yol açan siyasi ortamlardan biri olduğunu, siyasi sistemde hak talebiyle mücadele eden grupların fayda sağlayabileceği bir açılım anlamına geldiğini ifade etmiştir. Almedia, önemli politika değişikliklerinin kurumlara erişimi arttırdığından söz etmiş, kurumlara erişimin hükümetler ve politika yapıcılar hak talep eden nüfusları potansiyel olarak destekleyen kararnameler çıkarmaya başladığında ortaya çıktığını ve böylece birey ve grupların harekete geçip yeni avantajlar elde etmeye çalışması için bir açılım bir başka ifadeyle siyasi fırsat sunduğunu vurgulamıştır. Jasper (2017, s. 37-38, 101) da siyasi partilerin yeni taleplere daha açık olduğu dönemlerden bahsetmiş, mutabık olunan meselelerde yaşanan politika değişikliklerinin yeni birer açılım olarak siyasi fırsat oluşturduğuna değinmiştir. Görüşlerden hareketle, 18 Aralık'la başlayan süreçte oluşan politika değişikliğinin yeni birer açılım olarak siyasi fırsat oluşturduğu düşünülebilir. Politika değişikliğinin Valilik, Adalar Kaymakamlığı, İBB, Adalar Belediyesi gibi yetkili kurumları, siyasi partileri yeni taleplere daha açık hale getirdiği özellikle faytonlar konusunda değişim talebinde bulunan ve tamamen kaldırılmasını isteyen HHH'ye siyasi fırsat sunduğu, fayda sağlayabilecekleri bir açılım oluşturduğu belirtilebilir. Adalıların da bu siyasi fırsat penceresinden yararlandıkları, kurumlarla görüştükleri, talepleri açısından avantaj oluşturmaya çalıştıkları görülecektir.

Fayton tartışmasında tarafların görüşme zincirinin en önemli halkalarından birini oluşturan Adalar Kaymakamlığı, 21 Aralık'ta tahlil sonuçları kesinleşen 81 atın itlafı ardından tahlil sonuçları kesinleşen 24 atın daha ilgili mevzuat hükümleri uyarınca itlaf edildiğini, ruam taramasında hastalıklı çıkan 105 atın sahibi 64 kişi hakkında insan, hayvan ve çevre sağlığını tehlikeye atmaktan Adalar Cumhuriyet Başsavcılığı'na Kaymakamlık tarafından suç duyurusunda bulunulduğunu açıklamıştır (T.C. Adalar Kaymakamlığı, 2019d).

Adalar Kaymakamlığı tarafından yapılan açıklama atların itlaf edilmeye devam edildiğini, faytonculara soruşturma açılması tehdidi içermesiyle yetkili kurumların tedbir kararlarını hız kesmeden hatta hızı arttırarak uygulama kararlılığında olduğuna işaret kabul edilebilir. Nitekim Adalılarla yapılan görüşmelerde, Valiliğin süreç içinde faytoncularla toplantı yaptığı, 3 ay süreyle faytona at koşulmasının durdurulması kararının 3 ay daha uzatılabileceği, ruam teşhisiyle öldürülen atların sahipleri olan

faytoncuların yargılanabileceği kısaca kararlıyız, faytonları kaldırıyoruz mesajı verdiği anlatılmıştır. Adalılar, faytonculara sadece Valilik değil, Esnaf Odası, Kaymakamlık, siyasi partiler vb. dahil yetkili tüm kurumlar tarafından kararların uygulanması kararlılığının iletildiğini ifade etmiştir.

> "İlk kez böyle bir karar alınıyor 3 ay faytonu yasaklıyor hatta ikinci bir 3 ay da yasaklanacak kararı hazır 3 artı 3 ay 6 ay faytonu yasaklama kararı hazırdı. Onu ben öğrenmiştim çeşitli nedenle kimden öğrendiğimi söylemeyeyim ama biliyordum. Yani Valilik 3 artı 3, 6 ay fayton yasağı alacak gibi bilgi verildi." (K24, Adalı).

> "Valilikle yaptığımız görüşmelerde uhulet ve suhuletle bu işi bitirin, gidin helalleşin dendi zaten bize açıkçası. Oda Başkanı da demez mi, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey kalmadı faytonculuk anlamında. Yani biz her anlamda sıkıştırıldık, devlet kanalıyla, siyaset kanalıyla her kanaldan sıkıştırıldık." (K7, Adalı).

Sahada görüşülen Adalıların anlatımları, faytoncuları mesleğin uzun yıllardır bozulan imajı, kişisel borçları, ailelerinin geçim sorumluluğu, mesleklerini Adalar tarihinde görülmemiş şekilde 3 ay fiilen imkânsız hale getiren yasak, yasağın 3 ay daha uzatılabileceği bilgisi, sahipleri oldukları atlarda görülen ruamın zoonoz hastalık oluşu, yargılanma, tutuklanma korkusu, Adalardaki tomalar, çevik kuvvet vb. kolluk gücünün çaresiz bıraktığını göstermektedir.

> "Elimizi kolumuzu bağladılar. Kumpas kurdular bize. Çevik kuvveti Ada'ya doldurdular atları ahırlara kapattılar, çalışmayacaksınız dediler, hepimizin ekmeğiyle oynadılar. Bize direnme fırsatı vermediler. Bir şey yapamazsın bir şey söylesen hemen polis tepende. Kim kimin malına el koyabilir koydular. Korkuttular yani." (K34, Adalı).

> "…zaten at üzerinden para kazanan, at öldüğünde de ölüyor işte diyen bir faytoncu imajı oluşmuştu." (K14, Adalı).

> "Öyle bir sinyal verdiler ki biz bunu uzata uzata sizi yok edeceğiz." (K25, Adalı).

> "Ruam test sonuçlarını sorgulayacak olurlarsa ata iyi bakmamaktan, hastalığa sebep olmaktan ceza kesmek gibi de tehdit edildiler…" (K26, Adalı).

> "…çalışamayacaktı faytoncular ve onlara kim para verecekti, ne kadar dayanabilirsiniz bu durumda, çalışmazsanız ne olur, şartları kabul etmek zorunda

kalırsınız. Hepsinin borçları yığılmış, çoluk çocuğu var, yani karantinanın böyle bir sonucu oluyor." (K42, Adalı).

"Faytoncular mecbursun noktasına getiriliyorlar." (K38, Adalı).

Kaymakamlık ve Valilik tarafından yapılan açıklamaları nasıl hareket edeceği kritik önem taşıyan İBB Başkanı İmamoğlu'nun açıklaması izlemiştir. 23 Aralık'ta İmamoğlu, sembolik de olsa faytonun kullanılmasına vicdanen karşı olduğunu, toplu ulaşımın önümüzdeki yaz sezonundan itibaren Adalarla uyumlu elektrikli veya lastikli taşıma araçlarıyla yapılacağını, turizm amaçlı 35 fayton kalsın şeklindeki öneriye şahsen karşı olsa da Adalardaki katılımcı sürecin dikkate alınacağını, faytoncularla görüşmeler yapıldığını, faytoncularla bazı tekliflerin karşılıklı olarak görüşüldüğünü bu teklifler neticesinde bu sürecin sağlıklı şekilde sona ermesini dilediğini açıklamıştır (İBBTV, 2019).

İmamoğlu'nun yaptığı açıklamayla Adalı STK'lar hareketlenmiştir. Ada Gönüllüleri Derneği, Cesaret Derneği, Adaakademi Vakfı, Adalar Vakfı, Adalar Denizle Yaşam, Spor ve Kültür Derneği (ADYSK), Arka Güverte, Burgazada Kültür ve Kalkınma Derneği, Dünya Mirası Adalar Girişimi, Heybeliada Kütüphane Derneği ve Kamino Yelken Spor Kulübü Derneği ortak açıklama yapmıştır. Açıklamada İBB'ye şu anki önceliğin hayattaki atların sağlıklı kalmaları olduğu, ruam testlerinin şeffaf bir şekilde tamamlanması, sonuçların kamuoyuyla paylaşılması, ahırlardaki koşulların yeni salgınlara meydan vermeyecek şekilde iyileştirilmesi için önlem ve denetimlerin kesintisiz uygulanması, Valilik Mahalli Çevre Kurulu kararlarına uygun olarak karantina ahırının acil olarak hayata geçirilmesi, ruam hastalığı dâhil at sağlığı ve denetimi konusunda uzman veterinerlerin çalıştırılması ve Adalar'daki atların bakım sorumluluğunun tümüyle İBB tarafından üstlenilmesi, Adalar Ulaşım Eylem Planı'nın bir an önce tamamlanması, katılıma açılması, aşamalı olarak yürürlüğe konması, hayvan sağlığı ve haklarının yanı sıra ulaşım, istihdam, mülkiyet ve çalışma gibi en temel insan haklarına duyarlılıkla uygulanmasına özen gösterilmesi, at ve insan ilişkisinin, nostalji ve kültürel haklardan öte karşılıklı haklar ve dayanışma temelinde kurgulanarak yaşatılması için Adalar'ın son şans olduğunun unutulmaması çağrısında bulunulmuştur (Bianet, 2019f). Adalılar yapılan görüşmelerde, İmamoğlu'nun yaptığı açıklama üzerine katılımcı süreç, demokrasi vurgusuyla gerçekleşen İBB çalıştayında faytonların ıslah edilmesi, sayısının

azaltılarak turistik amaçlı kullanılması ve Adalarla özdeşleşmiş, Adaların tarihi mirası, sembolü faytonların kaldırılmaması yönündeki görüşün Ağustos 2019'da ortaya konulduğu hatırlatması yapılarak kızgınlık ve hayal kırıklığı içinde baskı oluşturmaya çabalandığını anlatmıştır.

> "Adalının görüşünün ne olduğu çalıştayda ortaya konmuştu." (K42, Adalı).

> "Katılımcı süreç, şeffaf süreç dendi, halkın da fikrini alacağız dendi. İBB çalıştay yaptı, çalıştayda Adalılar faytonların kaldırılmasını değil ıslah edilmesi kararını bildirmişti." (K16, Adalı).

> "…biz oyumuzu hem katılımcılık hem demokrasi için verdik. Çalıştay yaptık, o kadar insan katıldı…o çalıştay "mış" gibi yapılan çalıştaymış, çalıştayda Adalılar görüşünü söylemişti." (K43, Adalı).

İmamoğlu'nun açıklaması üzerine HHH'nin de "Söz Veriyorum" taahhütnamesi hatırlatması yaparak baskı gücü oluşturmaya çabaladığı görülmektedir. 24 Aralık'ta Yaşam Nöbeti eylemi aktivistleri "İmamoğlu sözünü tut" yazılı dövizler açmıştır. Aktivistler faytonların çalışmayacağı 3 aylık süreçte ve faytonların tasfiyesi döneminde atların sağlık, tedavi ve bakım koşullarının nasıl sağlanacağına ilişkin planın hayvan hakları savunucularıyla istişare edilerek hazırlanmasını ve tatbik edilmesini, atlı faytonların Adalarda tümüyle engellenmesini ve hayvan çalıştırmanın yasaklanmasını talep etmiştir (Bianet, 2019g).

Aşağıda Yaşam Nöbeti eylemi sırasında aktivistlerin İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'na sözünü tut çağrısını yansıtan görsellere yer verilmiştir.

Fotoğraf 23. Yaşam Nöbeti Eylemi Aktivistlerinden Ekrem İmamoğlu'na Sözünü Tut Çağrısı Görseli-1

Kaynak: Güneş (2019, 19 Aralık). *Hayvanseverler İBB önünde çadır kurdu: Ekrem İmamoğlu sözünü tut, Adalar'da fayton istemiyoruz*. 26 Haziran 2023 tarihinde https://www.gunes.com/gundem/vatandas-ibb-onunde-toplandi-ekrem-imamoglu-sozunu-tut-1048425 adresinden edinilmiştir.

Fotoğraf 24. Yaşam Nöbeti Eylemi Aktivistlerinden Ekrem İmamoğlu'na Sözünü Tut Çağrısı Görseli-2

Kaynak: VERYANSINTV (2019, 20 Aralık). *Hayvanseverlerden İmamoğlu'na tepki: Sözünü tut*. 26 Haziran 2023 tarihinde https://www.veryansintv.com/ibb-onunde-fayton-protestosu/ adresinden edinilmiştir.

Sahada yapılan görüşmelerde HHH'nin Yaşam Nöbeti eylemindeki talepleri konusunda bilgi veren HHH katılımcıları, faytonların tamamen kaldırılması tek bir atın bile faytona koşulmaması, atların tahsis edilecek bir arazide rehabilite edilmesi, ömürlerinin sonuna kadar sömürülmeden yaşayacakları koşulların sağlanmasının talep edildiğini ifade etmiştir.

> "Bizim hak talebimiz neydi faytonların kaldırılması, atların korunması faytondan sonra mağdur olmaması, yetkililerin kendi içlerindeki iş bölümüne göre kime düşüyorsa bu iş, mağduriyetin kalkması." (K18, HHH).

> "Faytonların sürülmemesi, kullanılmaması lazım. Tek atı bile bırakmamanız lazım." (K45, HHH).

> "2 temel talep vardı aslında atların çektiği zulme, sömürüye son vermek için faytonların kaldırılması, atların tahsis edilecek bir arazide rehabilite edilmesi, ömürlerinin sonuna kadar sömürülmeden yaşayacakları koşulların sağlanmasıydı." (K15, HHH).

> "…orada hayvan sömürüsünü sıfıra indirme hedefindeydik ve buradan bir adım bile geri adım atmama düşüncesindeydik." (K32, HHH).

HHH aktörlerinin Yaşam Nöbeti eylemiyle ilgili anlatımlarından, aktivistlerin sadece atlara değil insan sömürüsüne maruz kalan tüm hayvanlarla ilgili insan sömürüsüne dikkat çekmeyi hedefledikleri, eylem alanını vegan kampa dönüştürdükleri anlaşılmaktadır.

"Aktivizim içeride de devam etti sürekli atölyeler kuruldu, atlar, faytonlar konusunda bilgiler verildi, veganizmle ilgili genel konuşmalar, fikir alışverişleri oldu." (K45, HHH).

"Eylemde veganlıkla ilgili bilgiler veriliyordu hayvan sömürüsünün aslında sadece faytonlarda değil yediğimiz içtiğimiz giydiğimiz her şeyde olduğu ifade ediliyordu" (K21, HHH).

Yaşam Nöbeti eylemiyle ilgili HHH katılımcılarının verdiği bilgi, basının eylem alanına akın ettiğini, Anadolu Ajansının orada olduğunu, özellikle yandaş basın ya da havuz medya olarak nitelenen A Haber, Beyaz TV, Akit TV, Ahsen TV, Yenişafak, Sabah Gazetesi gibi medya kuruluşlarının eylem alanında 7/24 canlı yayın, röportaj yaptığını göstermektedir.

"7/24 oradaki bir sürü arkadaşımızla sürekli röportaj yapan gazeteciler ve sürekli canlı yayın yapan medya falan vardı. Yandaş medya çok fazlaydı diyebilirim. Mesela A Haber her gün oradaydı." (K37, HHH).

"…eylemde asıl desteği biz sadece havuz medyasından aldık diyebilirim, o kadar yani, bizi Beyaz TV destekledi düşünebiliyor musunuz?" (K32, HHH).

"…hep Akit, Beyaz TV, Yenişafak gibi sağcı basın vardı." (K48, HHH).

"Bütün Akit TV, Sabah Gazetesi, A Haber, Ahsen TV filan şeriat isteyen televizyon bile bir anda özgürlük için oradaydı, düşünebiliyor musunuz tezatlıları, gariplikleri." (K15, HHH).

"…Anadolu Ajansı gelip video çekiyordu röportaj yapıyordu bizimle ve sonra da canlı yayınlanıyordu bunu. Bütün ana akım medya oradaydı, yandaş basın dediğimiz onların hepsi oradaydı. Ben hiçbir zaman A Haberde canlı yayınlandığımızı hatırlamıyorum yani o eyleme kadar" (K41, HHH).

HHH'den görüşülen aktörlerin verdiği bilgiler, aktivistlerin bir kısmının medyanın olağanüstü ilgisini yaptıkları açıklamalarla, verdikleri ropörtajlarla beslemeyi böylelikle eylemin baskı gücünü arttırmayı hedeflediğini, aktivistlerin bir kısmınınsa hayvan haklarıyla, atlarla ilgili yapılan daha önceki eylemler ve açıklamalarla hiç ilgilenmemiş, özgürlüklerle ilgisi olmayan, İBB'yi ve İmamoğlu'nu hedef haline getirmeyi amaçlayan yandaş medyaya yapılan açıklamalardan, verilen röportajlardan rahatsızlık duyduğunu göstermektedir. Görüşme yapılan HHH katılımcıları, aktivistler arasında fikir ayrılığı yaşanmasına yol açsa da Yaşam Nöbeti

eyleminin ana akım medyada, ana haber bültenlerinde kendine yer bulduğunu, geleneksel medyanın bu olağanüstü ilgisine eklenen sosyal medyadan gelen ilgi ve desteğin eylemin baskı gücünü arttırdığına dikkat çekmiştir.

> "Oradaki çoğunluk bu malum medyaya açıklama yapılmasına, röportaj verilmesine karşıydı ama bazı arkadaşlar, özellikle sözcüler öyle düşünmüyordu çatır çatır röportajlar veriyorlardı ve biz onlara karşıydık ama röportaj vermeyi çok sevenler vardı aramızda. Onlara göre sesi duyurmalıydık." (K48, HHH).

> "Herkes bunun ne anlama geldiğinin farkındaydı. Ama bazı arkadaşlar artık nasıl nitelendireceğimi bilemiyorum işte canlı yayınlara katıldılar ve bu medyaya açıklamalarda bulundular." (K32, HHH).

> "…hatta ben de bir açıklama yapmıştım bir kanala, açıklamalarımda konuyu hep veganlığa çekmeye çalışıyordum. Daha baskın, daha heyecanlı olanlar da vardı aramızda, o kişilere hep söylendi ortak tavır." (K45, HHH).

> "Yandaş medyanın ne amaçla orada olduğu belliydi ve aktivistlerden bazıları hayvanlar için özgürlük talepleriyle hiç ilgili olmadığı herkesçe malum bu basına demeçler veriyor, açıklamalar yapıyorlardı." (K15, HHH).

> "Basının ilgisi inanılmazdı…Sosyal paylaşım desteği de inanılmazdı." (K37, HHH).

> "…televizyona çıkabildik yani hani ilk defa ana akım medyaya çıkabildik, medyada yer bulabildik, yani aslında biz yıllardır sesimizi duyurmaya çabalıyorduk ve sesimiz duyuluyordu." (K41, HHH).

> "Eylem hem kameraya yansıdı yani hem görüntülü olarak haberlerde yer aldı hem de yazılı basında yer aldı. Bu çok önemliydi hem daha görünür olması açısından hem de baskı unsuru olması açısından. Baskı unsuru olma derken, hayvanlar lehine adımlar atılması için…" (K21, HHH).

Jasper (2017, s. 106), medyanın toplumsal hareketlerin sesini duyuran asli kaynak olduğunu belirtmiştir. Toplumsal hareketlerin mesajlarını ulaştırmak için medyayı kullanmaya ihtiyaç duyduğundan söz eden Jasper (2017, s. 110), medyanın da toplumsal hareketi kendi amaçları için kullanmasının yüksek bir ihtimal olduğundan bahsetmiş, toplumsal hareketlerin medyadan gördüğü ilginin her zaman arzu edilir türde olmayabileceğine dikkat çekmiştir. Della-Porta ve Diani (2020, s. 233-234), toplumsal hareketlerin belirledikleri hedefe ulaşmak için kararların alındığı

alanlara yatırım yapması, daha fazla kaynağa sahip olanların sempatisini kazanması gerektiğinden söz etmiş, kitle iletişim araçlarının kamuoyuna hitap etme kapasiteleriyle toplumsal hareketi hedefine ulaştıracak en önemli eylem bileşeni olduğunu belirtmiştir. Della-Porta ve Diani (2020, s. 252-253), medyanın protesto eyleminin yankılanmasını ve dolayısıyla etkililiğini belirlemede önemli rol üstlendiğini vurgulayarak, eylemin başarısının medyanın ilgisini ne kadar çektiği ile yakından ilişkili olduğunu, medyada eylemin yer bulabilmesinin de bazen radikal taktikler kullanmayı gerektirdiğini ifade etmiştir. Toplumsal hareketler destek sağlamakla ilgilidir diyen Della Porta ve Diani, hareketlerin gerektiğinde kendi gündemine sahip medyanın gücünden yararlanmak için medyanın gereksinimlerine uyum sağladıklarından bahsetmiştir.

Toplumsal hareket kuramcılarının görüşlerinde hareketle, Yaşam Nöbeti eylemine kendi gündemi, amacı eylem aktivistlerinin gündem ve amaçlarından farklı medyanın yoğun ilgi gösterdiği belirtilebilir. Yaşam Nöbeti eylemi aktivistlerinin bir kısmının hareketi hedefe ulaşmak için medyanın gündem ve amaçlarını besleyecek ki eyleme ilgi gösteren medyanın iktidar yanlısı medya olduğu düşünüldüğünde merkezi iktidarın sempatisini sağlayacak türde açıklamalar yaptıkları, aktivistlerin bir kısmının da bu taktiklere uyum sağlamakta güçlük çektikleri ifade edilebilir. HHH içinde yetkili kurumlarla görüşecek temsilci seçimi konusunda sıkça yaşanan fikir ayrılıklarının ortaya çıkarttığı krizlere Yaşam Nöbeti eylemi aktivistlerinin basınla, medyayla ilişkiler konusunda yaşadıkları fikir ayrılığının krizlerinin eklendiği söylenebilir.

HHH'den katılımcıların görüşmelerde anlattıkları, aktivistler arasında bir başka fikir ayrılığının da eylemin nasıl devam edeceği konusunda yaşanan krizlerle kendini göstermeye başladığına işaret etmektedir. HHH aktörlerinin verdiği bilgiler, eylem sürecinde hareketin bazı bileşenlerinin eylemin bitirilmesi gerektiğinden söz ettiğini ayrıca Yaşam Nöbeti eylemi aktivistleri arasında İBB'nin camlarına kırmızı boya atmayı, kapılarını kilitlemeyi, binaya girişi imkânsız hale getirmeyi, çatısına çıkıp pankart indirmeyi vb. savunan şiddet içerikli eylem yanlısı olanlar ve sadece pasif, şiddetsiz direnmeyi savunan barışçıl eylem yanlısı olanlar arasında sürekli çatışma yaşandığını göstermektedir.

> "Bazı arkadaşlarımız diyordu ki orada, İBB kapısını kilitleyelim, kapının önüne gidelim, orada kalalım, kapıya giriş çıkışa izin vermeyelim, çadırı İBB önüne

kuralım, işte içimizde gizli büyük pankartlar tutalım, İBB'nin çatısına çıkıp pankart sallandıralım, duvardan kocaman işte yukardan aşağı, ne bileyim camlarına kırmızı boyalar dökelim gibi şeyler öneriyorlardı. Bazı arkadaşlarımız da diyordu ki hayır burada oturalım, çadırlar parkta kurulabilir, burada kalalım hiçbir şey yapmayalım, pasif direniş yapalım biri şöyle biri böyle yapalım falan." (K37, HHH).

"Orada ayrıca şiddet eylemi yapalım diye önerenler de vardı. Belediyenin camlarına kırmızı boya atalım, şunu yapalım bunu yapalım falan gibi sert şiddet eylem yanlısı olanlar vardı…Ben şiddet ve siyaset karşıtıyım, oraya sadece atlar için gittim." (K48, HHH).

"…daha en başından belli sorunlarla başladı, İBB ile yapılan görüşmelerde temsil krizi yaşandı hatta bir ara eylem durdurulsun başka şekilde yürütülsün diyen hayvan hakları aktivistleri oldu" (K21, HHH).

Görüşmelerde HHH'den katılımcıların, Yaşam Nöbeti eyleminde fayton hareketi bileşenleri arasında, Yaşam Nöbeti eylemi aktivistleri arasında yaşanan fikir ayrılıkları, tartışmalar, konuya ilgi göstermeyen basının olağanüstü ilgisi yanı sıra yetkili kurumların eyleme gösterdiği olağanüstü ilgiden de söz ettikleri görülmektedir. HHH aktörleri, Valilik, İBB, Adalar Kaymakamlığı, Tarım Müdürlüğü, Adalar Belediyesi dahil yetkili tüm kurumların eyleme ve aktivistlere ilgi gösterdiğine, aktivistlerin taleplerini dinlemek için onları defalarca kabul ettiğine, yetkili kurumların aktivistlerin ihtiyaçlarıyla yakından ilgilendiklerine hatta ihtiyaçların karşılanması konusunda yardımcı olmaya çabaladıklarına, söz konusu ilgiyle daha önce hiç karşılaşmamış olmalarının oluşturduğu olan dışılığa dikkat çekmiştir.

"İBB sıcak çay, sıcak kahve, battaniye bile yolladı bize." (K32, HHH).

"Adalar Kaymakamlığı, İstanbul Valiliği eylem sürecinde hep yanımızda yer aldılar, bir ihtiyacımızın olup olmadığıyla yakından ilgilendiler." (K11, HHH).

"İBB bize bir ihtiyacınız var mı yok mu dedi yiyecek mi içecek mi ne yolladı, ben ikramı almadım, bunu da hatırlıyorum." (K48, HHH).

"Biz Vali'yle görüştük mesela İstanbul Valisi'yle ben hayatımda ilk defa görüştüm yani ve o da bir ihtiyacınız var mı gibi bir şeyler sordu bize. Onun dışında Kaymakam'la defalarca kere görüşüldü, İlçe Tarım'la görüştük işte Adalarda…Bunlar normalde başımıza gelen şeyler değildi." (K41, HHH).

Görüşme yapılan HHH katılımcıları, olağandışı pratikleri, tartışmaları, fikir ayrılıklarını barındıran Yaşam Nöbeti eyleminde, eylemin barışçıl devam etmesi kararlılığına sahip veganların alana hâkim olmaya çabalamaktan, hayvan hakları bileşenlerinin de eyleme verdikleri desteği kararlılıkla sürdürmekten vazgeçmediğine dikkat çekmiştir. HHH aktörlerinin anlatımları, HHH'nin tüm fikir ayrılıkları, tartışmalara rağmen faytonların kaldırılması, fayton atlarının özgürlüğe kavuşturulması hedefiyle, artan baskı gücünü sonuna kadar kullanma kararlılığıyla Yaşam Nöbeti eylemine, mücadeleye devam ettiğini göstermektedir.

> "…çatışmayı tetikleyici unsurları barındırmış olabilir ama onlar alanda bastırıldı…oradaki ekipler direnme, alanda eylemi sürdürme kararlılığından asla vazgeçmediler, eylem sonuna kadar çok barışçıl bir eylem oldu." (K21, HHH).

> "…üzücü şeyler tartışmalar da vardı, insanların işte demotive olduğu anlar da oluyordu ama yine de neden duruyoruz falan hiçbir zaman ben gözlemlemedim, kararlılıkla kalınmaya devam edildi." (K30, HHH).

> "…aramızda bazı problemler yaşansa da koşullar çok zorlasa da alanda kararlılık hakimdi ve bu kararlılık sürdü. Sonuna kadar barışçıl ve yapıcı bir eylem oldu." (K32, HHH).

> "Alandaki aktivistler kararlılıkla eyleme devam etti." (K15, HHH).

Jasper, karar alma mekanizmalarında aynı şekilde düşünen insanların oluşturduğu kümelerin birleriyle yaşadıkları fikir ayrılıklarının hizipler oluştuğunu, hizipler arasındaki anlaşmazlıkların da hareketin farklı pek çok yaklaşımı içerecek şekilde genişlemesiyle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Jasper'e göre hareket genişlediğinde hem büyüklüğü hem de barındırdığı çeşitlilik artmakta, bu durum toplumsal harekette içsel tartışma yaratma riski taşımaktadır. Jasper, stratejik ikilemlerin çoğu kez anlaşmazlıklar doğuran tercihler empoze ettiğini, farklı tarafların kısmen taktiksel zevklerine bağlı olarak, ortaya çıkan ikilemler karşısında farklı çözümler önerdiğini vurgulamıştır. Jasper'e göre, protesto grubu içinde farkı kişilerin harekete bir-iki yıl önce veya sonra katılmış olmasıyla oluşan kuşak farklı taktiksel seçimleri etkileyebilmekte, fikir ayrılığına temel oluşturabilmektedir. Jasper, harekete yeni katılanların taktikler konusunda daha radikal zevklere sahip olabildiğini, hareketin var olan repertuvarından rahatsızlık duyabildiğini, daha agresif taktikleri izlemek için birtakım bloklar oluşturabildiğini, ılımlı olanları müzakere ortakları

olarak tanımak zorunda bırakabildiklerini, eskilerinse bu yeni taktiklerden rahatsız olabildiklerini belirtmiş kısaca harekete eskiden katılanlar ve yeni katılanların durumu farklı yorumlayabildiğini fikir ayrılığına düştüğünü ifade etmiştir. Tüm bunlarla birlikte hiziplerin çoğu kez aralarındaki farklılıklara, fikir ayrılıklarına çözümler de ürettiğinden veya aynı fikirde olmamaya rıza gösterdiklerinden söz eden Jasper, ayrıca radikallerin gazetecilerin ilgisini çektiğinde ılımlıların meseleyi uygun biçimde ortaya koyabilme olanağı yakalayabildiğine değinerek hizipleşmenin her zaman yıkıcı olmadığına, bir dizi grubun aynı veya benzer hedefler doğrultusunda az çok bağımsız bir şekilde çalışmasına olanak tanıdığına dikkat çekmiştir (Jasper, 2017, s. 180, 183).

Jasper'in görüşlerinde temas ettiği üzere fayton hareketi içinde Yaşam Nöbetiyle başlayan fikir ayrılıklarının eylem içinde benzer düşünenlerin oluşturduğu kümelerin birbirleriyle hizipler oluşturduğu söylenebilir. Yaşam Nöbeti eylemiyle birlikte oluşan hizipleşmenin daha önce gösterildiği gibi HHH'nin kedi, yunus, deve, tavuk, inek vb. farklı hayvanlar, doğa, cinsel tercih, ırk, cinsiyet vb. farklı alanlardaki haklar için mücadele veren örgütlenmelerle ya da haksızlığa karşı tepki gösterme isteğiyle hiçbir örgütsel bağı bulunmayan çok sayıda kişi, grup vb. içerecek şekilde genişlemesiyle, genişlemenin harekette içsel tartışma yaratma riski oluşturmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Fayton hareketi içinde Yaşam Nöbeti eyleminin nerede, ne zaman başlaması, devam etmesi ya da sonlanması, eylem araçlarının şiddet içerikli ya da barışçıl olması, yetkili kurumlarla görüşmelere kimin katılması, eyleme olağandışı ilgi gösteren medyayla ya da yetkili kurumlarla nasıl, ne yönde ilişki kurulması gerektiği gibi ifade edilebilecek stratejik ikilemler yaşadıkları belirtilebilir. Söz konusu stratejik ikilemlerin çoğu kez anlaşmazlıklar doğuran tercihler empoze ettiği, farklı tarafların kendi yaklaşımları, taktiksel tercihleri yönünde ortaya çıkan ikilemler karşısında farklı çözümler önerdiği ya da kendi yaklaşımları doğrultusunda davranışlar sergilediği ifade edilebilir.

Yaşam Nöbeti eylemini başlatan grubun ya da eyleme dahil olan aktivistlerin çoğunun daha önce fayton mücadelesinde yer almamış olması, protesto grubu içinde farkı kişilerin harekete önce veya sonra katılmış olmasıyla oluşan kuşakların, farklı yaklaşım, taktiksel tercihleri etkilediğine ve pek çok fikir ayrılığına temel oluşturduğuna işaret ettiği söylenebilir. Yaşam Nöbeti eyleminde aktivistlerin yıllar boyunca verilen mücadeleden sonuç alınamadığına ilişkin görüşleri dikkate

alındığında harekete yeni katılanların taktikler konusunda daha radikal seçimlere sahip olduğu, hareketin geçmiş yıllarda kullandığı eylem araçlarından rahatsızlık duyarak daha farklı agresif taktikler izlemek için bloklar oluşturduğu belirtilebilir. Özellikle İBB ile görüşecek temsilcinin belirlenmesinde sıkça ortaya çıktığı üzere yenilerin eskileri müzakere ortakları olarak tanımak zorunda bıraktıkları ifade edilebilir. Ayrıca Yaşam Nöbeti eyleminde fayton mücadelesinin yıllardır içinde yer alan eskilerin fayton mücadelesinin içinde daha önce yer almamış aktivistlerin taktik ve önerilerinden rahatsız olduğu düşünülebilir.

Bu noktada Yaşam Nöbeti eyleminin tüm fikir ayrılıklarına, farklı önerilerin oluşturduğu çatışmalara rağmen kararlılıkla devam etmesi, hiziplerin çoğu kez aralarındaki farklılıklara çözümler ürettiklerine veya aynı fikirde olmamaya rıza gösterdiklerine işaret kabul edilebilir. Yaşam Nöbeti eylemi sırasında medyaya yapılan açıklamalar her ne kadar fikir ayrılığı oluşturmuş olsa da medyanın eyleme yoğun ilgi göstermeye devam etmesini sağlayarak hareketin baskı gücünü arttırdığı belirtilebilir. Bu durum radikallerin medyanın ilgisini çekmesinin, ılımlıların meseleyi uygun biçimde ortaya koyabilme olanağı yaratabildiği, hizipleşmenin her zaman yıkıcı olmadığı, farklı grupların aynı veya benzer hedefler doğrultusunda az çok bağımsız çalışmasına olanak tanıdığı şeklinde yorumlanabilir. Yaşam Nöbeti eyleminin, toplumsal hareketlerde genişlemenin hizipleşmeye kaynaklık ettiği, hizipleşmenin yıkıcı olmayan sonuçları da olabileceğini gösterdiği sonucuna varılabilir.

Yukarıda temas edildiği gibi Yaşam Nöbeti eylemi HHH'nin tüm kararlılığıyla devam ederken 16 Ocak 2020'ye gelindiğinde İBB Meclisi toplantısında alınan kararla 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Adaların yegâne vasıtası fayton kullanımı sona ermiştir.

İBB Meclisi, 16 Ocak 2020 tarih, 25 Karar numaralı Adalar İlçesinde Taşımacılıkta Kullanılan At ve Araçlarıyla Birlikte Tescilli Fayton Plakalarının Satın Alınması Hakkındaki Kararında; Adalar Belediyesi tarafından tescil edilmiş olan ve Adalar ilçesinde taşımacılık faaliyetinde kullanılan, araçlarıyla birlikte toplam 277 adet tescilli fayton plakasının adedinin 300.000 TL bedelle İBB Toplu Ulaşım Hizmetleri Müdürlüğü tarafından, sahipliği Tek Tırnaklı Hayvan Kimlik Belgesiyle belirlenen atların adedinin 4.000 TL bedelle (fayton başına en fazla 6 at) Veteriner

Hizmetleri Müdürlüğü tarafından satın alınması ve ulaşım hizmetinin UKOME tarafından belirlenecek sayıdaki elektrikli araçla yapılması konusunda getirilen teklif oylamaya sunulmuş ve yapılan oylama neticesinde teklif oybirliği ile kabul edilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020a).

İBB Meclisi'nde alınan kararın yapılan görüşmelerden hareketle Adalılarda şaşkınlık, şok ve hayal kırıklığı yarattığı söylenebilir. Adalılar yaptıkları değerlendirmelerde, İBB meclisinde alınan kararla Adalarla özdeşleşmiş faytonların bir anda ve radikal uygulamalarla kaldırıldığını vurgulamıştır.

> "Biraz şaşırtıcıydı aslında. En azından ben beklemiyordum böyle bir şey…bunu tak diye, bir anda çözeceklerini bence hiçbirimiz düşünmedik." (K14, Adalı).

> "Konu geliyorum diyordu ama…Radikal olarak faytonun tamamen kalkacağı kimsenin düşündüğü bir şey değildi." (K4, Adalı).

> "Sanıyorum bekliyorduk ama yani şöyle depremi de bekliyoruz da deprem olunca hepimiz şoka giriyoruz ya." (K22, Adalı).

> "Yok beklemiyordum, şaşırdım açıkçası. Onunla ilgili hayal kırıklığımı söyleyeyim." (K17, Adalı).

> "Hep diyorlardı hep diyorlardı ama kaldıramıyorlardı. Benim öleceğim aklıma gelirdi de faytonların kalkacağı aklıma gelmezdi." (K34, Adalı).

Adalılar faytonun kaldırılması kararıyla ilgili anlatımlarında, İBB Meclisi'nde her konuda birbirini engellemeye çalışarak siyaset yapma pratiği sergileyen siyasi partilerin tümünün uzlaşıyla, ortak kararıyla alınmış olmasına dikkat çekmiştir.

> "…Her şeyde tepişiyorlardı bu AKP-CHP bu konuda nasıl olduysa uzlaştılar." (K16, Adalı).

> "İBB'de hem AKP hem CHP oylarıyla toplu halde kaldırıldı." (K5, Adalı).

> "…tüm siyasi partilerin oy birliğiyle bu karar alındı…AKP, CHP, İyi Parti, MHP'nin oy birliğiyle karar çıktı." (K24, Adalı).

> "Düşünün ki İBB meclisinde her şeye karşı çıkan AKP'li üyeler araba konusunda anlaştılar." (K6, Adalı).

16 Ocak 2020'de, İBB Meclisi'nde oy birliğiyle kabul edilen karar çerçevesinde Adalarda fayton kullanımının son bulması, Adalardaki atların veteriner

kontrolünde Tarım ve Orman Bakanlığının doğal yaşam alanlarına bırakılacağının bildirilmesi üzerine (Ongun, 2020), 28 Ocak 2020'de Yaşam Nöbeti eylemi aktivistleri açıklama yapmıştır. Aktivistler, İBB, İstanbul Valiliği, Adalar Kaymakamlığı ve İlçe Tarım Müdürlüğü gibi kurumlarla yaptıkları görüşmelerden olumlu sonuçlar almaları, ortaya çıkan sonucun "sembolik", "turistik", "nostaljik" isimler altında da olsa atlı faytonların artık devam etmeyeceğini göstermesi sebebiyle Yaşam Nöbeti eylemini 41. gününde sona erdiklerini duyurmuştur. Eylemciler Adalar'da yaşayan 1300'e yakın atın en kısa zamanda hayvan hakları aktivistlerinin önerileri dikkate alınarak, hayvan haklarına ilişkin denetim mekanizmalarının kurulduğu yeni yaşam alanlarına alınması sürecinin takipçisi ve katılımcısı olacaklarını, atların sağlık ve güvenliğini sağlamak adına çalışmalarını sürdüreceklerini, Adalar'daki atların satın alınarak rehabilitasyon merkezlerinde yaşamlarını özgürce devam etmeleri için uygun koşulların oluşturulmasına odaklandıklarını belirtmiştir (Bianet, 2020a; DHA, 2020a).

Aşağıda Yaşam Nöbeti eyleminden görsel paylaşılmıştır.

Fotoğraf 25. Yaşam Nöbeti Eylemi Görseli

Kaynak: DHA (2020a, 28 Ocak). İBB önündeki "yaşam nöbeti" eylemi sona erdi. *Diken*. 25 Eylül 2023 tarihinde https://www.diken.com.tr/ibb-onundeki-yasam-nobeti-eylemi-sona-erdi/ adresinden edinilmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere Yaşam Nöbeti eyleminin faytonların artık devam etmeyeceğini göstermesi sebebiyle bittiğini gösteren açıklamadan aktivistlerin hedeflerine ulaştıklarını, başardıklarını düşündükleri anlaşılmaktadır. Nitekim yapılan görüşmelerde HHH aktörleri, faytonların kaldırılması kararının hareket içinde yarattığı zafer ve gurur hissinden söz etmiştir.

"Fayton zulmü sonlandı, sömürüye son verildi. O süreç gerçekten çok güzel bir süreçti benim açımdan. Hala tüylerim diken diken oluyor." (K32, HHH).

"3 gün sonra dağılırlar dendi dağılmadık…Sembolik olarak da tutulmamasına karar verildi. Eylem ses getirdi ve eylemden sonuç alındı. Atlı faytonlar kalktı." (K45, HHH).

"Her şeye rağmen 41 gün kararlılıkla kaldık, direndik, verdiğimiz mücadeleyi kazandık, zafer kutlaması yaptık, kamyon çağırdığımızı hatırlıyorum, sonra çadırları kaldırdık." (K48, HHH).

"Başardık, eylemi sonuca vardırdık, geri adım atmadık. O eylem bir gün sürseydi başarı sağlanamazdı. 40 gün mü neyse süresi ne olursa olsun, ısrar edersek ve bunu barışçıl bir yoldan yaparsak sonuç alabilirizi bence orada gösterdik. Daha büyüğü olur umarım." (K30, HHH).

Yaşam Nöbeti eyleminin bitirildiğini ilan eden açıklama atların durumunun belirsizliğini koruduğunu ve atlara ne olacağı konusunda belirsizlik devam ederken eylemin bitmiş olduğunu göstermektedir. Görüşmelerde Yaşam Nöbeti eyleminin bitişi konusunda değerlendirme yapan HHH aktörleri, eylemin bitirilmesinde sürecin ne kadar uzayabileceğine ilişkin belirsizliğin, maddi kaynak sıkıntısının, hava koşullarından kaynaklı zorlukların, aktivistlerin çoğunun hastalanmasının etkili olduğunu ifade etmiştir.

"...o noktada bitirilmesi gerekiyordu çünkü bu sürecin ne kadar uzayacağını bilmiyorduk." (K21, HHH).

"Soğuktan dolayı artık çok dayanılamıyordu…orada sonsuza kadar kalamazsınız. Yani anlatabiliyor muyum, eylem nihayetinde bir yerde bitecekti." (K45, HHH).

"41 gün boyunca orada 40-50 kişi nöbet tuttuk, sonra biz de bitmiştik, biz de orada ölüyorduk, bu arada Türkiye'nin ilk Covid vakaları da bizdik galiba. Çünkü bütün grup kırıldı yani ölüm olmadı ama öyle çok hasta olduk ki orada. Bunu özellikle belirtmeliyim. (K48, HHH).

"…bir yandan çatı akıyor ve onu düzeltmeye çalışıyor ya da bir yandan fırtına kopuyor aman arkadaşlar dikkat edin uyarısı geliyor bir kısım zaten günlerdir uykusuz, bir kısım zaten çok iyi beslenemiyordu…vesaire koşullar çok zordu. (K30, HHH).

"Fiziki koşullar çok zordu soğuktu, yağmur, çamur içindeydik hem de maddi açıdan da hiçbir şey sürdürülebilir değildi." (K37, HHH).

HHH katılımcıları, yukarıda sıralanan olumsuzluklar etki etse de Yaşam Nöbeti eylemini bitiren asıl sebebin aktivistlerin eylemin başından itibaren yaşadıkları fikir ayrılıkları, tartışma ve çatışmalar olduğunu ifade etmiştir. Görüşmelerde HHH aktörlerinin anlatımlarına göre, eylemi başından itibaren sürükleyen, eylemin yeri, kurumlarla yapılan görüşmeler, basın ve medya kuruluşlarına yapılan açıklamalar, eylemde hangi yolların izlenmesi gerektiğine ilişkin öneriler vb. konularda eylem alanının ön saflarında yer alan aktivistlerin bir kısmı zamanla eylem alanını terk etmiş, sürekli birilerinin alanı terk ettiği, birilerinin geldiği eylem sürecinin alandaki aktivistleri bazen tartışmalara bazen kavgalara sürüklemesi eylemin bitirilmesinin en önemli sebebini oluşturmuştur. HHH katılımcıları, Yaşam Nöbeti eyleminin atların sağlık ve güvenliğini, atları özgürlüğüne kavuşturacak koşulları, Valilik, İBB, Adalar Kaymakamlığı, İGTHM, Adalar Belediyesi vb. yetkili kurumları takip kararlılığı açıklamasıyla sona erdiğini belirtmiştir.

"Aslında en başta politik akılla eylemi ateşleyen, şöyle örgütlenelim, şunu yapalım bunu yapalım diyen daha agresif eylem yanlısı kişiler İBB ile karşılıklı bakıştıktan sonra ne işe yarar diyerek zamanla daha pasif, barışçıl eylem yanlısı olanlar karşısında gittiler falan. Sürekli eylemi bırakan birileri oldu. Alanda bir sürü fikir ayrılıkları oldu yani aslında eylemi sonlandıran şey insan ilişkilerinin çıtırdamasıydı." (K37, HHH).

"Yaşam nöbeti sırasında, içerde aslında bir sürü kavga-dövüş oldu yani sorunlar çıktı, ekipler kendi aralarında birbirlerine girdiler. Bir noktadan sonra hem psikolojik olarak hem fiziksel olarak çok kötü durumda olan insanlar vardı artık orada günlerdir kalmaktan, kavgalarla uğraşmaktan falan ve aslında ilgilenebilecek çok az insan kalmıştı geriye, bitmişti insanlar. Oradaki sürecin bitmesinin nedeni birbiriyle çalışma deneyimi olmayan insanların birlikte çalışması ve farklı farklı düşünen insanların birlikte orada canhıraş bir şey yapmaya çalışıyor olmasıydı." (K41, HHH).

"…bitirme kararı alınırken İBB'ye, yetkili kurumlara, taleplerimizi vurgulama, takip etme, baskı altında tutma gibi kararlar da alındı." (K21, HHH).

Jasper, bir hareketin kimi zaman büyük bir zafer kazandığı için hızlıca inişe geçebileceği gibi düzenlenen etkinliklere gelen kişilerin birer birer eksilmesiyle

hüzünlü ve yavaş biçimde de sönümlenebileceğini, hareket içinde görüş ayrılıklarının birikmeye başlayarak ve hizipler arasında uyanan olumsuz duyguların hareketin sonlanmasına yol açabileceğini belirtmiştir. Jasper'e göre hizipler yalnızca birbiriyle çatışan amaç ve araçları benimsemekle kalmayıp onların sembollerine dönüşebilmekte, ne yapılacağıyla ilgili tercihler, biz kimiz ile ilgili tercihler olmaya başlayabilmektedir. Jasper, bir tür varlık, kimlik savaşına ya da kavgasına dönüşen hiziplerin kavganın ne denli çirkinleşeceğine bağlı olarak, birbirlerini eleştirmeye ortak düşmana karşı birlikte mücadele etmekten daha fazla zaman ayırabileceğine dikkat çekmiştir (Jasper, 2017, s. 165, 181, 183).

Yaşam Nöbeti eyleminin sona erişinde Jasper'in belirttiği gibi faytonun kaldırılmasıyla oluşan zafer kazanma duygusunun etkili olduğu, bazı aktivistlerin hedefe ulaştıklarını düşündükleri için eylem alanı terk ettikleri ve eylem alanındaki kişi sayısının azalarak hareketin yavaş yavaş sönümlendiği belirtilebilir. Yaşam Nöbeti eylemiyle birlikte radikal-yeni ve ılımlı-eski gruplar arasındaki hizipleşmeden kaynaklanan eksilmeler olduğu, kendi yaklaşım ya da taktik tercihlerini sergileyemeyen bazı aktivistlerin zamanla alanı terk ettiği söylenebilir. Yaşam Nöbeti eyleminde radikal ve ılımlı taraflar arasındaki fikir ayrılıklarıyla oluşan hiziplerin birbirleriyle sürekli mücadele etmekten, kendi taktik tercihleriyle alanda kalmaya, hareketi kendi taktikleri doğrultusunda dönüştürmeye çabalamaktan vazgeçmedikleri anlaşılmaktadır. Radikal grupların kararlılıkla başlayarak sürdürdükleri eylemin, hareketi faytonların kaldırılması hedefine ulaştırmış olduğu ancak ortaya çıkan hizipleşmenin tarafların birbirlerine olumsuz duygular geliştirmelerine de yol açtığı, hareketi tartışmalara, çatışmalara, kavgalara sürükleyerek sönümlendirdiği sonucuna varılabilir.

Çalışmanın verileri taraflar arasında yaşanan çatışmanın sadece Yaşam Nöbeti eyleminin bitmesiyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Aşağıdaki paragraflarda taraflar arasında yaşanan çatışmanın Yaşam Nöbeti eyleminin oluşmasına, HHH'nin hedefine ulaşmasına ve faytonun tamamen kaldırılmasına da kaynaklık ettiği görülecektir. Yapılan görüşmelerde katılımcılar faytonun kaldırılmasına yol açanın HHH tarafından verilen mücadeleye eklenen siyasi çatışma olduğunu ifade etmiştir.

Görüşme yapılan HHH ve Adalı katılımcılar, yıllardır faytonların kaldırılması mücadelesi veren HHH'nin Yaşam Nöbeti eylemine hem merkezi yönetim AKP'den hem de İBB yönetimi CHP'den faytonun kaldırılmasına yönelik yapılan açıklamalarla, imzalatılan taahhütnamelerle sahip olduğu güçlü baskı araçlarıyla başladığını belirtmiştir.

> "Öncesinde AKP tarafında Erdoğan'ın beyanatları, Binali Yıldırım'ın beyanatları vardı…" (K15, HHH).

> "Faytonların kaldırılması sürecinde hayvan hakları hareketinin büyük etkisi olduğunu düşünüyorum." (K39, Adalı).

> "İmamoğlu harekete zaten söz vermişti seçim öncesinde sözü vardı" (K32, HHH).

> "…hayvan hakları hareketinin etkisi çok oldu süreçte, siyasetçi tamamen kalabalıklara, tepkiye bakar. Hayvan hakları hareketinin baskısıyla bütün Türkiye bunu konuşmaya başlamıştı." (K46, Adalı).

> "Faytonların kaldırılması kararında hareketin çok büyük etkisi var, yıllarca o kadar çok şey yapıldı ki zaten artık toplum buna hazırdı öyle bir noktadaydı." (K41, HHH).

> "Faytonların kaldırılması AKP'nin seçim vaadi haline getirilmişti, hayvan hakları hareketi CHP'den de söz almıştı seçim sürecinde" (K24, Adalı).

HHH ve Adalı aktörler anlatımlarında, İBB üzerinde faytonların kaldırılması doğrultusunda baskı oluşturan 18 Aralık'ta ruamla başlayarak seyreden Adalar Kaymakamlığı, Tarım Müdürlüğü, Valilik gibi merkezi yönetim birimlerinin uygulamalarına, Yaşam Nöbeti eylemin oluşması ve devam etmesine AK PARTİ ile CHP arasındaki siyasi çatışmanın yol açtığını vurgulamıştır. Aktörler eyleme İBB'nin de itiraz etmediğine dikkat çekmiştir.

> "…bu süreçte ruam konusunda bastıran Valilik kesinlikle itlafa gidilmeli ve kaldırılmalı diye İBB'ye baskı yapıldı. İstanbul Valiliği, Adalar Kaymakamlığı, Adalar İlçe Tarım Müdürlüğü baskı yaptı. Hayvan hakları da diğerleri de bastırdı." (K12, Adalı).

> "Valilik emrivaki yapmak istedi İBB'ye, o ruam salgını nedeniyle faytonları durdurdu. Bir çözüm bul buna dedi. İBB'nin hemen gündemine alacağı bir konu

değildi belki, ama hem Valiliğin bu ani hareketi hem Yaşam Nöbetinin o anda başlamış olması iki yönlü baskı oldu." (K11, HHH).

"AKP'li İBB'nin önüne şemsiye bile açamazsınız. Kolluk kuvvetleri gelir dağıtır sizi." (K36, Adalı).

"…ben çok eminim eğer o eylem AKP iktidarda olduğu zaman olsaydı yani İBB'nin başında AKP olsaydı tomalar ilk gün oradaydı, biz darp edilmiştik, bir kısmımız tutuklanmıştık, falanlar filanlar ve bizi dağıtmak için her şeyi yaparlardı, orantısız güç kullanırlardı." (K32, HHH).

"AKP'ye karşı bu baskıyı kurmazdı bu hareket. Bence Kaymakamlık ve Valilik iktidar tarafından atanmış kişiler olduğu için Binali Yıldırım seçilseydi böyle kararlar veremezlerdi ne Kaymakamlık ne de Valilik." (K29, Adalı).

"…eğer İBB el değiştirmeseydi o eylem yapılamazdı…İBB'den içeriye giremezdiniz ki bundan önce giremiyorduk. Yani hayvan hakları örgütleri, toplulukları sadece yandaş ya da işte ilişkili gruplar STK'lar ancak İBB ile ilişki kurabiliyordu." (K9, HHH).

"AKP zamanında biz bırak İBB'ye eylem yapmayı İBB ile oturup konuşamıyorduk ki." (K41, HHH).

"Ancak ben size şunu söyleyeyim İBB'nin başında CHP'li bir yönetim olmasaydı hayvan hakları hareketi orada 1 gün bile nöbet tutamazdı." (K39, Adalı).

"Ama şunu da unutmamak lazım oradaki protestoyu engellemek için CHP'li İBB'de bir şey yapmıyor." (K35, Adalı).

"Bu arada unutmayın İBB de itiraz etmiyor eyleme." (K15, HHH).

Adalı katılımcılar, İBB yönetiminin kadrolarını, iş bölümünü henüz oturtamamış olmasının, İBB meclisinin çoğunluğunu AK PARTİ'li üyelerin oluşturmasının, merkezi yönetimin seçilmiş belediye başkanlarını görevden alarak yerine kayyum atamasıyla ilgili uygulamalarının İBB üzerinde kurulan baskıyı arttırmış olabileceğine dikkat çekmiştir.

"Bir de şunu unutmamak gerek, karar İBB meclisinde alınıyor ve bu mecliste AKP daha fazla sandalye sahibi biliyorsunuz." (K42, Adalı).

"İBB zaten olmuş 6 ay göreve geleli nasıl direnecek. Birincisi İBB Meclis'inde AKP'nin çoğunluğu var, ikincisi Ankara'dan belediyelere kayyum atanıyor…Ateşten bir topu hızlıca İBB'nin kucağına attılar." (K44, Adalı).

"Belediye başkanı değişmişti ama İBB veteriner işleri müdürü değişmemişti. Onun kadrosu değişmemişti ve onlar zaten yıllardır faytonu denetlemeyen ekipti ve faytonu zaten kaldırmak istiyorlardı." (K12, Adalı).

HHH aktörleri, siyasi çekişmenin hareketin sesini, baskı gücünü arttıran medya desteği yarattığını, İstanbul Valiliği, İBB, Adalar Kaymakamlığı, Adalar İGTHM, Adalar Belediyesi gibi yetkili kurumlarda ağırlanma, muhatap alınarak dinlenme, karşılıklı görüşmeler yapma imkânı yakaladığını belirtmiştir.

"…ana akım medyaya çıkabildik…ulaşabiliyor olmak insanlara daha kolaylıkla baskıyı arttırdı" (K41, HHH).

"…politik bir şey gibi bakmadım, siyaset için orada değildim...ama bu durum medyayı topluyor hareketin de baskısını arttırıyordu." (K48, HHH).

"Bu çekişmenin ortasında Valilik'te, Kaymakamlık'ta, İBB'de ağırlanıyoruz. Her yerde el üstündeydik tarihte eşi yoktur herhalde. Neyse bizim taleplerimizi dinliyorlardı, biz hepsine taleplerimizi iletiyorduk." (K11, HHH).

Görüşülen Adalıların anlatımları, CHP'li İBB'nin göreve gelişiyle merkezi yönetim ve fayton hareketi tarafından kurulan baskıyı İBB'nin hayvan hakları söylemi üzerinden yönetmeyi seçtiğini, faytonların kaldırılmasına siyasi rekabet bir başka deyişle siyasi fırsatın yol açtığını düşündüklerini göstermektedir.

"…eğer AKP yani Binali Yıldırım kazanmış olsaydı şeyi İBB'yi faytonu kaldıramazlardı." (K42, Adalı).

"…ama hemen şunu söyleyeyim İBB AKP'de olsaydı fayton kaldırılamazdı." (K46, Adalı).

"Bu tümüyle siyasetin birisine zarar verme ötekine yarar sağlama gibi hesaplarının etkisi, onun açtığı alan kullanıldı ve faytonlar kaldırıldı." (K39, Adalı).

"Bilemiyorum ama öyle geliyor ki orada sanki bir fırsat yakalanmış gibi bir şey oldu…hepsi fırsat yakaladı sanki." (K29, Adalı).

Görüşülen HHH katılımcıları, toplumsal hareketin merkezi yönetimin İBB üzerinde kurduğu baskıya, artan baskı gücünü eklemeyi hedefine ulaşmayı sağlayacak

yol olarak gördüğünü, siyasi partiler arasındaki rekabetinin kendine açtığı yolda kararlılıkla ilerlemeyi seçerek faytonların tamamen kaldırılmasını sağladığını ifade etmiştir.

> "Baskı yapmasaydık İmamoğlu hallederiz falan deyip geçecekti faytonlar da kalacaktı yani." (K48, HHH).

> "…bazı insanlar niye yapıyorsunuz onu (CHP'yi kastediyor) zayıflatmak için mi diyebilir. Ya da niye yapıyorsunuz onun (AKP'yi kastediyor) ekmeğine yağ mı sürüyorsunuz diyebilir. Yani karşılıklı farklı bir sürü karşıt görüş sunabilir. Ama bu görüşlerle hareket edilseydi fayton kalırdı…en uygun zamandı ve bence çok da yerinde hareket edildi yani." (K30, HHH).

> "…bu siyasi kapışma da elimizi güçlendirmiş oldu…Bir taraf bizimle gol atmak istedi, diğer taraf da bizimle gol yemek istemedi. İBB'deki yeni yönetim bizden gol yemek istemedi, AKP'de bunu gole çevirmek istedi aslında. Yani hareket üzerinden demek istiyorum." (K41, HHH).

> "Ne sadece hareket başardı derim ne de hareketin etkisi olmadı derim. Hareket ve siyasi çekişmenin birlikteliği başarı getirdi harekete bu kadar net. Bizim için önemli olan atlara sürekli eziyet veren faytonların kaldırılmasıydı…ve faytonlar kalktı." (K11, HHH).

> "Aslında o siyasal kutuplaşmadan, çatlaklardan bir anlamda hayvan hakları hareketi kendine yol açtı. 19 Aralık eylemi, siyasal grupların birbirleriyle olan mücadelesinden kendine bir yol açarak faytonları kaldırttı. Bu net." (K9, HHH).

Veriler, Adalı ve HHH katılımcılarının, toplumsal hareketi hedefine ulaştırarak Adalarda faytonların kaldırılmasına yol açanın siyasi çatışma bir başka ifadeyle siyasi fırsat olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

Tilly, görüşleriyle toplumsal hareketlerin karşılaştığı siyasi iktidar ve çevre üzerine dikkati çekerek toplumsal hareketin aktörleri ile toplumdaki öteki strateji aktörleri arasında bağlantı kurmanın yolunu açmıştır. McAdam ve Tarrow, toplumdaki öteki strateji aktörlerini toplumsal hareketler analizlerine siyasi bir bağlam ekleyerek "siyasi fırsat yapıları" olarak açıklamıştır. Tilly, McAdam ve Tarrow'un yaklaşımları politik temelli toplumsal hareket kuramı olarak değerlendirilen Politik Süreç ya da Politik Fırsat kuramının gelişmesine kapı açmıştır. Kuram, toplumsal hareketlerin diğerlerinden ayrışan çatışmacı politikalar alanı oluşturduğunu ileri sürerek çatışmanın

genel mekanizmalarını belirlemeye çalışmış, toplumsal hareketlerin çatışmacı politikanın kendine özgü bir türü olarak analiz edilmesi gerektiğini savunmuştur (Della-Porta ve Diani, 2020, s. 28-29; Jasper, 2002, s. 72-74; McAdam ve Tarrow, 2018; Tarrow, 2014; Tilly, 2008, s. 16).

Fayton hareketinin Politik Süreç ya da Politik Fırsat yaklaşımını desteklediği, toplumsal hareketlerin çatışmacı politikanın kendine özgü bir türü olduğunu gösterdiği söylenebilir. Bu çalışmanın önceki pek çok kısmında fayton meselesine sebep olan politik süreçlerin toplumsal hareketin de oluşmasının sebeplerini oluşturduğu, Büyükada'nın politik ve ekonomik yaşam zemininde ortaya çıkan yapısal değişimler saptanarak, aynı yapısal değişimlerin toplumsal hareketin de zemini olduğu gösterilmiştir. Veriler, fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması talebiyle, bu talebi eleştirerek karşı hareket oluşturan Adalıların faytonların Adaların kültürel değeri, kimliğinin parçası kabul ederek korunması yönündeki taleplerinin birbiriyle çatışma oluşturduğunu işaretlemiştir.

David S. Meyer de yaklaşımında toplumsal hareketlerin toplumsal ve siyasi sürecin parçası olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Meyer, toplumsal hareketleri açıklamak için siyasi süreçlerin ya da başka ifadeyle ana akım siyasetin eylemleri örgütleyenlere hem nasıl engel oluşturabileceğini hem de etkinliklerini çeşitli yollarla arttırmak için kullanabilecekleri araçları nasıl sağladığını anlamak gerektiğini, toplumsal hareket aktivizminin eylemcilerin neden olduğu ya da desteklediği geleneksel politik süreçleri kapsayan bağlamda incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Meyer, toplumsal hareketin oluşmasının içinde bulunduğu atmosferle başka ifadeyle o atmosferin sunduğu siyasi fırsatlarla ilgili olduğunu belirtmiş, toplumsal hareketin oluşması için potansiyel destekçilerin harekete geçmenin ve diğerleriyle birlikte bir araya gelmenin mümkün olduğuna kanaat getirmeleri gerektiğinden ya da potansiyel destekçileri harekete geçiren bir mağduriyet ya da memnuniyetsizlik kaynağıyla ilgili oluşan tehdit olması gerektiğinden söz etmiştir (Meyer, 2023, s. 17, 30, 34).

Toplumsal hareketlerin siyasi dinamiklere katkıda bulunmanın yanında aynı zamanda bu dinamiklerin ürünü de olduğunu ifade eden Meyer, toplumsal hareketi anlamlandırmanın hareketlerin ortaya çıkmasına yol açan şartları anlamayı

gerektirdiğini belirtmiştir. Meyer, değiştirilmesi gereken sorunun gelişmesini; siyasetteki seçkinler arasında bir hizbin oluşmasını; dönemin medyasının imkanlarıyla sorunun halkla paylaşılmasını; eylemlilikle grupların büyümesi, yeni grupların gelişmesi ve daha fazla eylem yapılması yoluyla görünürlüğün artmasını; hareketin talep ve muhtemel çözüm önerileri etrafında şekillenen bir kısım hedeflere ulaşıldığı bir kısmının reddedildiği istikrarsızlık sürecini; yeni bir kurumsal uzlaşıya varılması ve eylemliliğin sona ermesi sürecini toplumsal hareketlerin adımları kabul etmiştir (Meyer, 2023, s. 52, 54).

Fayton hareketinin Meyer'in görüşleriyle de uyumluluk gösterdiği belirtilebilir. Analizler, fayton hareketinin Meyer'in ifade ettiği üzere toplumsal ve siyasi sürecin parçası olduğunu, atların faytonlarda eziyet çektiği konusunda memnuniyetsizlik hisseden, faytonları atlar için tehdit kaynağı görenleri bir araya getirerek harekete geçirdiğini işaretlemiştir. Veriler, fayton hareketinin mücadelesine yol açan bir başka ifadeyle faytonlarda problemler oluşmasına yol açan siyasi dinamikler arasındaki etkileşimi Büyükada'nın demografik, ekonomik, deniz ulaşımı, turizm biçimindeki değişimlerin etkileşimini örnekleyerek göstermiştir. Bu çalışma verileri, fayton hareketinin Büyükada'nın özellikle turizmindeki değişime paralel olarak atları acımasızca kullanmaya başlayan faytonu değiştirilmesi gereken sorun gören hayvan hakları savunucuları öncülüğünde başta faytonların koşullarının düzeltilmesi yoluyla değişim talebiyle oluşması ve sorunun kamuoyuyla paylaşılması, sonrasında da tamamen kaldırılması yoluyla değişim talebiyle gelişmesi, eylem ve protestolarla büyümesi ve artan eylemlilik yoluyla görünürlük bulması, faytonların kaldırılması hedefine ulaşması bir başka deyişle Yaşam Nöbeti sürecinde yaşadığı çatışmaları adım adım göstermiştir.

Almedia (2023, s. 84-94) da toplumsal hareketleri politik süreçlerle ilişkili görmüş, politik süreç teorisinin, kaynak alt yapıları ve çerçeveleme süreçlerini analitik çerçevesine dahil ederek yaklaşımını iyi haber ya da "fırsat" modeli ile kötü haber "tehdit" modeli şeklinde açıklamıştır. Almedia'nın iyi haberle karakterize olan fırsat modelinde iyi haber ya da fırsat ortamı, olumlu ipuçları veren, insanlar hemen örgütlenip harekete geçerse yeni faydalar ve avantajlar kazanma şanslarını arttıran politik süreçler olarak tanımlanmıştır. Almedia yaklaşımında, Kurumların erişilebilir hale gelmesi; Elitlerin kendi aralarında çatışması; Siyasi hizalanmanın değişmesi ve

seçimler; Hükümetin baskısında azalma; Rejim içinde birden fazla güç odağının ortaya çıkışı olarak sıraladığı beş fırsatın toplumsal hareketleri teşvik etmede önemli olduğunu belirtmiştir. Almedia, kurumlara erişimin siyasi sistemde dışlanan birey ve grupların fayda sağlayabileceği bir açılım anlamına geldiğini, önemli politika değişimlerini içerebileceğini, elitlerin birbiriyle çatışmasının siyasi sistemde genel istikrarsızlık ve kırılganlıklar yaratarak grupların harekete geçmesine olanak tanıdığını ifade etmiştir. Almedia'ya göre siyasi partiler ve onların seçmenleri arasında değişen hizalanmalar toplumsal hareketleri tetikleyerek fırsatlar yaratabilmekte, hükümetler bazı değişimleri yapabilmek için kolektif hareketlenmeye daha fazla alan sağlayabilmekte, sivil topluma yönelik baskısını azaltabilmektedir. Bir başka fırsatın toplum içinde birden fazla güç odağının bulunması olduğundan söz eden Almedia, bu güç odaklarının grupların kolektif kaldıracı nereye uygulayacakları konusunda daha fazla seçenek yaratarak, harekete geçmek için birden fazla fırsat sağladığına değinmiştir (Almeida, 2023, s. 84, 88).

Aşağıdaki şekil Almedia'nın iyi haber "fırsat" modelinden araştırmacı tarafından uyarlanmıştır.

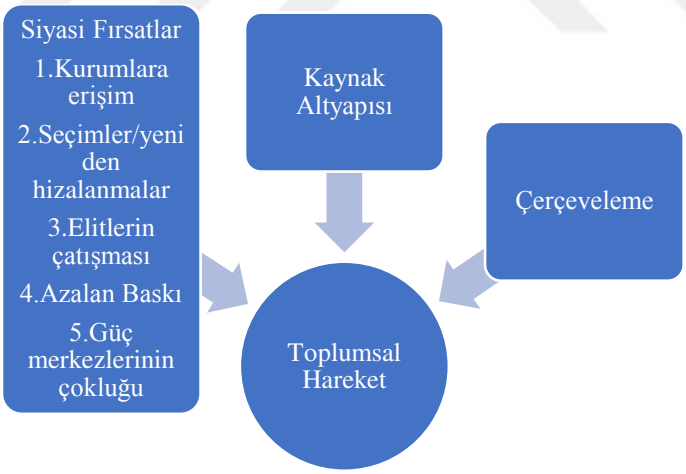

Şekil 1. Almedia'nın İyi Haber "Fırsat" Modeli

Kaynak: Almedia, P. (2023). *Toplumsal hareketler* (Çev. E. A. Turğuter ve A. Öncel). Ankara: Fol, s.88. Şekil 1 "araştırmacı tarafından derlenmiştir".

Almedia'nın kötü haberle karakterize olan tehdit modelinde kötü haber ortamı var olan şikayetleri arttırmaya ve etkilenen topluluklar için yenilerini yaratmaya meyilli, eylemi teşvik eden olumsuz koşullar şeklinde, eğer harekete geçilmezse söz

konusu topluluk için koşulların daha da kötüleşeceğine işaret eden politik süreçler olarak tanımlanmıştır. Almedia görüşlerinde, Ekonomik sorunlar; Çevre/kamu sağlığına yönelik tehditler; Hakların aşınması; Devlet baskısı olarak sıraladığı dört tehdidin toplumsal hareketleri teşvik etmede özellikle önemli olduğunu belirtmiştir. Çeşitli ekonomik sorunların, halk sağlığını olumsuz etkileyen koşulların tehditler olarak birey ve grupları harekete geçirebileceğini ifade eden Almedia, nüfusun önemli alt kümesini oluşturan vatandaşların haklarında bir kayıp oluşturabilecek durumları, hakların aşınması tehdidi kabul etmiştir. Almedia, belirli grupların haklarını azalttığı düşünülen politika değişikliklerinde ya da yasa tasarılarında kitlesel hoşnutsuzlukların oluşarak söz konusu tehdidi önlemek veya kabul etmek için toplumsal hareket seferberliği oluşturabileceğine dikkat çekmiş, eylemi teşvik eden bir başka kötü haber ortamının da devlet baskısı olduğunu belirtmiştir (Almeida, 2023, s. 89-94).

Aşağıdaki şekil Almedia'nın kötü haber "tehdit" modelinden araştırmacı tarafından uyarlanmıştır.

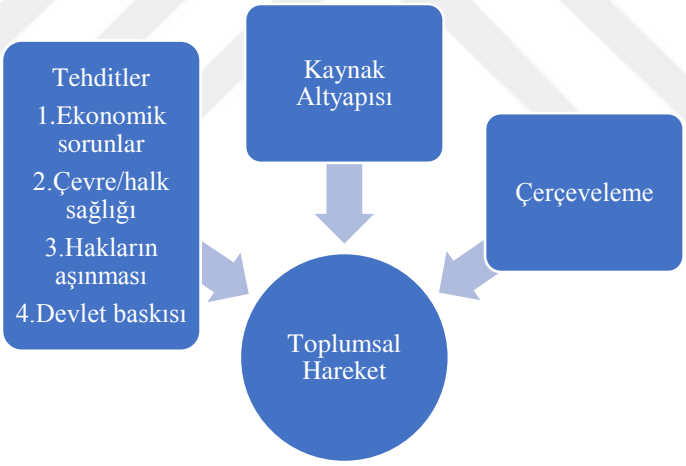

Şekil 2. Almedia'nın Kötü Haber "Tehdit" Modeli

Kaynak: Almedia, P. (2023). *Toplumsal hareketler* (Çev. E. A. Turğuter ve A. Öncel). Ankara: Fol, s.92. Şekil 2 "araştırmacı tarafından derlenmiştir".

Almedia ayrıca bu iki model dışında birçok siyasi ve ekonomik durumda tehdit ve fırsatların aynı anda etkili olabildiği melez ortamların oluşabileceğini örneğin hem bir çevre tehdidi hem de elitler arası çatışmanın aynı anda belirebileceğini ifade etmiştir (Almeida, 2023, s. 94).

Bu çalışma analizleri, fayton hareketinin Almedia'nın görüşleriyle de uyumluluk taşıdığını göstermiştir. Çalışmada fayton hareketinin kaynak alt yapılarını oluşturan hayvan hakları savunucusu olmaya dayalı kolektif kimlikler, dayanışma ağları oluşturan örgütsel bağlantılar, "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla sağlanan çerçeveleme süreçleri incelenmiştir. Veriler, fayton hareketinin Almedia'nın yaklaşımında iyi haber ya da fırsat modeli ile kötü haber tehdit modelinden geniş ölçüde yararlanılabileceğini ayrıca tehdit ve fırsatların aynı anda da etkili olabildiğini işaretlemiştir.

Analizlerde, politik süreçlerde toplumsal grupların harekete geçmesine yol açan siyasi ortamların faytonlar meselesinde toplumsal hareketi de karşı hareketi desteklediği görülmüştür. Örneğin veriler süreçte sıkça yaşanan seçimlerin taraflara siyasi fırsat kapısı araladığını göstermiş, faytoncular ve/veya Adalıların yararlanmayı başardığı bu fırsat penceresinin 2018 seçimleri dahil olmak üzere toplumsal harekete de kapı araladığı ancak hareketi taleplerine, hedefine ulaştıramadığını işaretlemiştir. 2019 yerel seçimlerinin siyasi hizalanmayı değiştirerek ve birden fazla güç odağı oluşturarak fayton hareketine siyasi fırsat oluşturduğu saptamıştır.

Çalışma analizleri ayrıca, atlardan kaynaklı ruam hastalığının hem atlar hem de kamu sağlığını tehdit etmesinin 2017 yılı sonu özellikle 2018'le birlikte toplumsal hareketin eylemlerine güçlü bir dayanak oluşturduğunu, 2019'da ruamdan kaynaklı operasyonda kullanılan devlet gücü ve faytonların kaldırılmasıyla ilgili başlayan sürecin hem devlet baskısı hem de Adaların sahip olduğu tüm değerleri tehdit etmesiyle Adalıların, atlarla ilişkili olarak fayton hareketinin mücadelesine dayanak oluşturarak beslediği, büyüttüğünü ayrıca güç merkezlerinin çokluğunun fayton hareketinin baskı gücünü arttırdığını, eylemliliği desteklediğini göstermiştir. Verilerde, faytonların kaldırılması doğrultusunda adım adım ilerleyen politik sürecin kurumlara erişimi taraflara açarak tarafların avantaj elde etme mücadelesini beslediği, eylemliliği arttırmaya devam ettiği, devlet baskısında azalmanın özellikle Yaşam Nöbeti eyleminde toplumsal harekete alan açtığı görülmüştür. Veriler, fayton hareketini hedefine ulaştıran, faytonların tamamen kaldırılmasına yol açan politik fırsat penceresininse elitlerin çatışmasıyla açıldığını göstermiştir. Bu çalışmanın verileri toplumsal hareketin 2019 seçimleriyle göreve başlayan İBB yönetimi ile

merkezi hükümet arasındaki siyasi çatışmanın kendine açtığı fırsat kapısından faydalanarak faytonun tamamen kaldırılması hedefine ulaşabildiğini tespit etmiştir.

Bloom (2014) çalışmasında toplumsal hareketlerin seçkinler arasındaki bölünmelerden, siyasi yaklaşım farklarından yararlanarak başarı şanslarını artırabildiklerine dikkat çekmiştir. Amenta ve Halfmann (2012) toplumsal hareket analizlerinde siyasi fırsat yaklaşımının içerdiği bakış açısının öneminden söz etmiştir. Amenta ve Halfmann, siyasi fırsat teriminin ve onun açıklamaya çalıştığı bağlamın siyasi partiler, çıkar grupları, seçim sistemleri gibi tanımlanmış, terimlerle kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Araştırmacılar, siyasi fırsatın işaret ettiği bağlamın netleştirilmemesinin analitik sorunlar oluşturabileceğine dikkat çekmiştir. Bu araştırma siyasi fırsat terimini yukarıda gösterildiği üzere çalışma boyunca ruam hastalığı, seçimler, siyasi hizalanmada değişim, kurumlara erişim, devlet baskısı, siyasi partiler arasında yaşanan rekabet şeklinde tanımlamaya, netleştirmeye çalışarak yol aldığını göstermiştir.

Bu çalışmanın analizlerinden hareket edilerek, toplumsal hareketi hedefe ulaştıranın, faytonun kaldırılmasına yol açanın genel bir ifadeyle çatışmacı politika bir başka ifadeyle politik süreçler kapsamı daraltılırsa da siyasi partiler arasında yaşanan rekabet ve çatışma olduğu sonucu çıkarılabilir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı fayton meselesinde Adalarda faytonların tamamen kaldırılması kararı sonrasına odaklanmıştır. Bu noktada toplumsal hareketin faytonların tamamen kaldırılması ve fayton atlarının çektiği zulme son vermek, atları özgürlüklerine kavuşturmak için mücadele ettiğine, Adalıların da fayton ve atları Adaların kültürel mirası, değeri kabul ederek mücadele ettiğine dikkat çekmek gerekmektedir.

4.2. Faytonların Kaldırılması Sonrasındaki Gelişmeler

18 Aralık 2019 gecesinden başlayarak bir dizi kararın alınması ve uygulanması ardından 16.01.2020'de faytonların tamamen kaldırılması kararı verilmiş, faytonlar meselesinde sıra faytonların kaldırılması kararının uygulanmasına gelmiştir. İBB meclisinde tüm siyasi partilerin ortaklaşa aldığı karar gereği faytoncılardan faytonlar

ve atlar satın alınacak, Adalardaki ulaşım elektrikli araçlarla sağlanacak böylece Adalarda fayton problemi de ulaşım problemi de çözümlenecektir.

Konuyla ilgili ilk gelişme ulaşım probleminin çözümlenmesiyle ilgili olarak 23 Ocak 2020'de Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank'ın, İstanbul Valisi Ali Yerlikaya, Pendik Belediye Başkanı Ahmet Cin, Tuzla Belediye Başkanı Şadi Yazıcı, Elektrikli fayton üreten Referans Limited Şirketi'nin Genel Müdürü Haluk Şahin ve Intercity Yönetim Kurulu Başkanı Vural Ak'ın eşliğinde İstanbul Park'ta elektrikli faytonunun test sürüşünü gerçekleştirmesiyle yaşanmıştır. Bakan Varank, yerli ve milli olarak geliştirilen ürünlerle bir başarı hikayesi yazmak istediklerini vurgulamış, hayvanlara eziyet edilmemesi bakımından yerli üretim elektrikli araçların kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Elektrikli faytonu üreten şirketin Genel Müdürü Haluk Şahin, uygun fiyatlara yerli ve milli olarak Denizli'nin Sarayköy ilçesinde ürettikleri elektrikli faytonlar hakkında bilgi vermiştir. 30 Ocak 2020'de de hayvanlara eziyet etmek yerine Bursa ve Denizli'de üretilen güzel ve kullanışlı yerli üretim araçların kullanılması isteği ifade edilmiştir (BİRGün, 2020; DHA, 2020b; Yeni Akit, 2020).

Adalılarla yapılan görüşmelerde, faytonların kaldırılmasının hemen ardından ulaşımda atlı fayton yerine geçecek araçlar için harekete geçildiğinden "Şöyle gariplik oldu yasak geldiği anda Teknoloji Bakanı Varank, Vali hemen Formüla 1 arazisinde elektrikli fayton projesiyle birlikte fotoğraf verdi. Yani her iş sadece çıkara dayalı. Birisi elektrikli faytonu yapmış ya onu getirecekler, basına yansıdı bunlar." (K4, Adalı), "Hayvan haklarıymış, atlarmış falan hikâye…" (K25, Adalı) şeklinde söz edilmiş, atlar ahırda kapalı beklemeye devam ederken yetkili kurumların Adalarda ulaşımda kullanılacak araçları çözme işine öncelik verdiklerine dikkat çekilmiştir.

İBB Meclisi 13 Şubat 2020 tarih, 314 karar numarasıyla Adalar'da Elektrikli Araçlarla Taşımacılık Yapılması hakkında toplanmıştır. Toplantıda Adalar'da elektrikli araçlarla taşımacılık hususunun 15 yıl süre ile elektrikli araç başına yıllık 1.250 TL bedelle İstanbul Otobüs İşletmeleri AŞ'ye devri, Adalar İlçesindeki elektrikli araçlarla taşımacılık işinin İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü (İETT) tarafından yapılması konularında Hukuk Ulaşım ve Trafik Komisyonları tarafından hazırlanan müşterek rapor oybirliği ile kabul edilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020b).

Ada içi ulaşımda kullanılacak araçlarla ilgili gelişmeler 04 Mart 2020'de İBB'nin Adalarda kullanılmak üzere iki tip elektrikli araç seçildiğini, dört kişilik araçlardan yirmi, on üç kişilik araçlardan ise kırk adet satın alındığını, ulaşım için ücret tarifesinin UKOME tarafından belirleneceğini açıklamasıyla devam etmiştir (Bianet, 2020b). İBB açıklaması üzerine 23 Mart 2020'de yerli ve milli elektrikli fayton üreten şirket İBB itibar etmese de elektrikli fayton geliştirmeye devam ettiklerini duyurmuştur (Fayoto Elektrikli Fayton Fabrikası, 2020a).

Ulaşımla ilgili gelişmeler 19 Haziran 2020'de Adalarda elektrikli araçlara geçiş sürecini başlatmayı amaçlayan İBB Başkanı İmamoğlu'nun Adalar Kaymakamlığı'nın belge eksikliği nedeniyle Adalarda kullanılması için satın alınan araçların kullanımına izin vermemesi üzerine yaşanan sorunla devam etmiştir. İmamoğlu yaşanan sorunun çözülmesi için başvuru yaptıklarını bildirmiştir (Kepenek, 2020). 21 Haziran 2020'de, İBB'nin Adalar için satın aldığı elektrikli araçlara kullanıcıların tepki gösterdiği, bazı kullanıcıların yerli ve milli üretim elektrikli faytonların neden değerlendirilmediği sorusunu sorduğu haberleştirilmiş, 23 Haziran 2020'de yerli ve milli elektrikli fayton üreten firma "Sağır Sultanlar Duysun … Adalardaki Çin İşi Araçlar Yerli Elektrikli Fayton Varken" şeklinde durumu değerlendirmiştir (AKŞAM, 2020a; Fayoto Elektrikli Fayton Fabrikası, 2020b).

23 Temmuz 2020'de, İBB Başkanı İmamoğlu, yurtdışından getirtilen ancak Adalar Kaymakamlığı tarafından izin başvuruları reddedilen altmış elektrikli araçla ilgili sorunu çözmek için Ankara'ya giderek İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'yla görüşmüş, yaşanan problem görüşmeye telefonla dahil olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çözüme yönelik talimatı doğrultusunda çözümlenmiş, İmamoğlu yapılan görüşmede araçların bir yıl hizmet vermesi için anlaşıldığını, yerli bir elektrikli aracın üretimi konusunda da karar birliği yapıldığını açıklamıştır (AKŞAM, 2020b; Aksu, 2020).

30 Temmuz 2020'de Adalarda ulaşım elektrikli araçlarla sağlanmaya Adabüs ve Adataksiler hizmet vermeye başlamıştır. Faytonların kaldırılması ardından elektrikli araçların Büyükada'da üç, Heybeliada'da iki, Burgazada'da bir hatta hizmet vereceği, kırk aracın toplu ulaşım aracı, yirmi aracın taksi olarak kullanılacağı bildirilmiştir (AA, 2020; DHA, 2020c; Erdoğdu vd., 2022).

Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, merkezi yönetim ve İBB'nin Adalarda kullanılacak ulaşım aracı konusunda yaşadıkları çatışmaya, yaşanan çatışmanın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuya dahil olmasıyla sonlandığına değinilmiş, Adalıların anlatımları Adalarda toplu ulaşım hizmeti vermeye başlayan araçların ucube olarak nitelendirildiğini göstermiştir.

> "Ekrem İmamoğlu'nun Adadaki elektrikli araçların açılış gününde Kaymakam müdahale etti ve açılış törenini yaptırmadı. İmamoğlu, hızla İçişleri Bakanlığına Süleyman Soylu'ya gitti oradan Cumhurbaşkanı arandı telefonla Cumhurbaşkanı da geçici süre için izin verdi. Ve Adalarda Cumhurbaşkanının verdiği bir izinle Çin'den ithal edilen ve daha sonra yerli yapılan ucubeler devreye girdi." (K25, Adalı).

2020'de Adalarda toplu ulaşıma başlayan adabüslerin görseli aşağıda paylaşılmıştır.

Fotoğraf 26. Fayton Meydanı'nda Adabüsler Görseli

Kaynak: DHA (2020c, 30 Temmuz). *Adalar'da yeni dönem bugün başladı*. 27 Ağustos 2023 tarihinde https://www.dha.com.tr/foto-galeri/adalarda-yeni-donem-bugun-basladi-1784208/8 adresinden edinilmiştir.

Fayton meselesinde sıra Adalara tescilli 277 faytonun ve fayton başına en fazla 6 at şeklinde açıklanan fayton atlarının sahiplerinden satın alınması şeklindeki kararın uygulanmasına gelmiştir. İBB Meclisi 12 Mart 2020 tarih, 403 Karar numarasıyla Adalar İlçesindeki Atlar hakkında toplanmıştır. Toplantıda İBB Veteriner Hizmetleri Müdürlüğü tarafından satın alınacak atların tarım ve hayvancılığın desteklenmesi hizmetlerinde kullanılmak üzere yetiştiricilere, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yetiştirici birlikleri, kooperatifler, meslek odaları, dernek gibi tüzel

kişiliklere, şahıslara bedelsiz olarak sahiplendirilmesi ve naklinin yapılabilmesi için hazırlanan Hukuk-Tarım, Orman, Hayvancılık ve Su Ürünleri Komisyonları müşterek raporu oybirliği ile kabul edilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020c).

İBB Meclisi toplantısını Adalar Kaymakamı Mustafa Ayhan başkanlığında Adalar İlçesi HSZK toplantısı izlemiştir. 13 Mart 2020 Tarih, 2020/1 Karar Numaralı Adalar İlçesi HSZK Kararı'nda, Adalar'daki bütün atların sisteme kayıt edildiği, test sonucu Ruam pozitif olan işletme bulunmadığı, yapılan son taramada Ruam hastalığına rastlanmaması nedeniyle 19 Mart 2020 tarihi itibariyle at girişi yasağının devamına, at çıkışının serbest bırakılmasına, atların barınma, yaşam ve beslenme koşullarının halen insan, hayvan ve çevre sağlığı açısından yeterli düzeyde olmaması nedeniyle atların faytona koşulmasının 3 ay süreyle yasaklanarak devamına ve buna ilişkin Mahalli Çevre Kuruluna ve İlçe Hıfzıssıha Kuruluna teklifte bulunulmasına karar verilmiştir. İlgili toplantıda ayrıca kayıt belgesi olan, beslenme, bakım, yaşam ve barınma şartları uygun olan işletmelere talepleri halinde ilgili il/ilçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından hazırlanan uygunluk belgesiyle sevklerine izin verilmesi, Adalarda ölen atların gömülmeden önce İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğüne bildirilmesi şeklinde kararlar alınmıştır (Adalar İlçesi Hayvan Sağlığı Zabıtası Komisyonu Kararı, 2020).

Adalar İlçesi HSZK toplantısını aynı gün Adalar Kaymakamı Mustafa Ayhan Başkanlığında yapılan Adalar İlçesi Umumi Hıfzıssıha Meclisi toplantısı izlemiştir. 13 Mart 2020 Tarih, 2020/3 Karar Numaralı Adalar İlçe Umumi Hıfzıssıha Meclisi Kararı, 2019/12 sayılı Adalar İlçe Umumi Hıfzıssıha Meclisi Kararıyla 3 ay süreyle durdurulan atların faytonlara koşulması kararının 19 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 ay süre ile uzatılmasına ve İl Mahalli Çevre Kuruluna teklifte bulunulmasına, açık alanlarda ve ormanlarda başıboş dolaşan hayvan sahiplerine 5996 ve 5199 sayılı Kanunlar çerçevesinde idari para cezalarının uygulanmasına, seyislerin at sahiplerinin sağlık taramasından geçirilmesine, ruhsatsız ahırların yıkılmasına ahırların, fayton durakları ve güzergahlarının periyodik olarak dezenfeksiyon işlemlerinin İBB ve Adalar Belediyesi tarafından yapılmasına şeklindeki kararlar kabul edilmiştir (Adalar İlçe Umumi Hıfzıssıhha Meclisi Kararı, 2020).

Adalar İlçesi Umumi Hıfzıssıha Meclisi toplantısını İstanbul Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Mahalli Çevre Kurulu toplantısı izlemiştir. 16.03.2020 tarih, 202 sayılı toplantıda, Adalar İlçesi HSZK Kararı ve Adalar İlçe Umumi Hıfzıssıhha Meclisi Kararı görüşülmüş, kararların kabulüne karar verilmiştir (T.C. İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020).

Adalara tescilli 277 faytonun ve fayton başına en fazla 6 fayton atının sahiplerinden satın alınması şeklindeki kararın uygulanmasıyla ilişkili olarak İBB Meclisi fayton atlarının bedelsiz sahiplendirilmesi yönünde, Adalar Kaymakamlığı ve İstanbul Valiliği ruam operasyonunda alınan sıkı tedbir kararlarıyla paralellik gösteren faytona at koşulmasını üç ay uzatma, at girişini yasaklama, at çıkışını serbest bırakma şeklinde özetlenecek kararlar aldıkları görülmektedir.

Fayton ve atların satın alınması kararının uygulanmasıyla ilişkili yukarıda özetlenerek gösterildiği üzere ilgili kurumların aldığı kararlar ve uygulamaları sahada görüşülen katılımcılar çeşitli yönleriyle değerlendirmiştir.

Görüşme yapılan Adalıların anlatımlarında, faytona at koşulmasını 3 ay daha yasaklayan kararın hukuka aykırı olduğu, faytoncuları ikna etmek için alındığı, alınan kararın faytoncuların henüz ikna edilemediğini gösterdiği ifade edilmiştir.

> "Atlar faytona koşulmayacak kararı alındı ve bu 3 ay sonra bir 3 ay daha eklenerek altı ay sürdü ki 6 aylık bir karantina görülmemiş bir şey. Kararlar tamamen hukuksuz." (K42, Adalı).

> "Atların faytona koşulmasını 3 ay daha yasakladılar. Neden çünkü faytoncular faytonlarını ve atlarını satmamak için direndiler 3 ayın sonunda baktılar ki direniyorlar uzattılar 3 ay daha. Kısacası o süreçte faytoncuların direnmek istediklerini anlayabiliriz." (K13, Adalı).

Adalı aktörler görüşmelerde, faytoncuları ikna etmek için, kapalı kapılar ardında yaşanan pazarlıkların yıllardır sürdüğünden söz etmiştir. Adalıların anlatımlarına göre, faytoncularla fayton plakası karşılığı İstanbul'da taksi plakası şeklinde yıllarca yapılan pazarlıklar elektrikli faytonların işletme hakkının faytonculara verilmesine doğru yol almış ancak İBB'nin el değiştirmesi pazarlıkların yönünü değişmiştir. Adalı katıımcılar, fayton sahipleriyle süreç içinde fayton başına para ve İBB bünyesinde iş ve istihdam sağlanması ve sahip oldukları at başına (en

fazla 6 at) para ödenmesi şeklinde yön değiştiren pazarlıkta uzlaşının sağlanması için çeşitli ikna yolları kullanıldığını ifade etmiştir.

> "Kaldırıyoruz, kaldırıyoruz. Kaldırıyorsanız dedik iki arabaya bir taksi verirsiniz sene kaçtı tam hatırlamıyorum…o dönemde İBB yok biz para vermeden alırız yok para veririz de alırız, şöyle alırız böyle alırız bu konu çeşitli kanallardan görüşmelerle öyle devam etti. Bize hep telefonlar geliyordu büyük şirketlerden, belediyeden falan bunları bize devredin kaç paraysa alın paranızı vazgeçin diye. Rüşvet bile teklif edenler oluyordu. Alın hakkınızı bu arabaların işletmesini bize verin. Bu mevzular uzun yıllar çeşitli kanallar üzerinden bu şekilde hep konuşuluyordu ama kanunlar yasalar bizden yana olunca, bizi de ikna edemedikleri için bir şey yapamıyorlardı...hep bizimle pazarlık yaptılar." (K33, Adalı).

> "Faytonculari susturmak için hep pazarlık yaptılar karşıdan bir taksi plakası diye bir pazarlığa girişildi, 4 faytona 1 taksi plakası, 2 faytona bir taksi plakası dendi, sonra buraya gelecek elektrikli faytonların işletmesinin onlara verileceği üzerinden pazarlık edildi, o da olmadı, para verildi En son fayton ve at için para ve her fayton başına bir kişiye İBB'de iş verildi." (K5, Adalı).

> "Onlarla zaten pazarlık ettiler, kapalı kapılar ardında pazarlık edildi." (K46, Adalı).

> "…onların direncini kırmak için önce Büyükada'dan başlayarak birtakım faytonculari belki de onlara daha fazla para vererek veya başka türlü yolla ikna ettiler." (K13, Adalı).

> "Dediler ki satamazsanız bu sefer hiç para alamayacaksınız. Malınız heba olacak. 3 ay sonra 3 ay daha 6 ay yaptı. 6 ay zarfında da her şey bitti." (K34, Adalı).

> "Pazarlıklar önceden başlıyor. Faytonculari başı olanlar biraz para alınca, yani faytonculari birkaç tanesine şey yapıp (para verip) tümünün, tamamının yok olmasına sebebiyet verildi. Sattıran faytoncular oldu zaten. Faytoncu var bir tane diyelim satmıyor, direniyor ne atını ne faytonunu veriyor o zaman bu satmayanlara gidiliyor, 2-3 fayton parası daha teklif ediliyor faytonunu versin diye. Faytonculari 300 bin alması gerekiyor ikna olmuyorlar o zaman artı bir de çocuklarından birinin işe de yerleşmesi garantiye alınıyor." (K23, Adalı).

Görüşme yapılan Adalıların değerlendirmelerine göre, yapılan pazarlıkların, kullanılan ikna yollarının sonuç verdiğini sonuna kadar direnen faytoncu sayısının bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda kalması göstermiştir. Adalı katılımcılar, sektörde

sadece tek faytona sahip Heybeliadalı faytoncunun sahip olduğu tek faytonu ve atlarını, Büyükadalı 2 faytona sahip faytoncunun faytonlarından bir tanesini ve atlarını, Büyükadalı 13 faytona sahip faytoncunun 1 faytonunu ve Burgazadalı bir faytoncunun da atlarını satmadığını, toplamda 2'si Büyükada, 1'i Heybeliada olmak üzere sadece 3 faytonun satılmadığını, Büyükada, Heybeliada ve Burgazada'dan da sadece birer faytoncunun atlarını satmayarak sonuna kadar direndiğini ifade etmiştir.

> "Bu süreçte fayton ve atını satmayan 3 kişi, faytonunu satıp atlarını satmayan 1 kişi, bir de faytonu olmayıp atları olanlar vardı onlardan 2 kişi de atlarını satmadılar." (K13, Adalı).
>
> "…direnen faytoncu bir elin parmağını geçmedi." (K16, Adalı).
>
> "Büyükada'da, Burgaz'da, Heybeli'de 2-3 faytoncu dışında faytoncuların hemen hiçbiri direnmedi. (K44, Adalı).
>
> "Faytoncu direnemedi sattı…4 fayton vardı satılmayan sonra bir arkadaşımız sattı yani sadece 3 kişi faytonunu satmadı." (K34, Adalı).
>
> "Faytoncular içinde direnen 5-6 kişiyi geçmedi." (K35, Adalı).
>
> "Faytoncular içinde Büyükada'da 2 faytonu olan bir arkadaşımız 1 faytonunu ve atlarını satmadı, 12 faytonu olan bir arkadaşımız 1 faytonunu satmadı ancak o sonraki süreçte sattı, 13 tane faytonu olan bir diğer arkadaşımız da 1 faytonunu satmadı kısaca Büyükada'da 2 faytoncu faytonu satılmadı ve bu arkadaşlarımızdan biri atlarını da satmadı. Heybeliada'da bir faytonu olan bir arkadaşımız hem faytonunu hem atlarını satmadı. Burgaz'da da bir arkadaşımız atlarını satmadı böylece toplamda 3 fayton satılmıyor, yine toplamda Büyükada, Heybeli ve Burgaz'da da birer faytoncu arkadaşımız atlarını satmıyor. Geri kalan tüm faytoncular hem faytonlarını hem atlarını satıyor paralarını alıyor akrabalarını ya da çocuklarını da işe yerleştiriyor." (K24, Adalı).

Görüşülen Adalıların anlatımları, yapılan pazarlıkları, kullanılan ikna yollarını eşitlikten, adaletten uzak, ilkesiz, ölçüsüz bulduklarını göstermektedir. Adalılar, geleneksel bir iş kolu, bir sanat, zanaat faytonculuğun korunamadığını, sektörde az sayıda olsa da hala faytonculuğu babadan, dededen gördüğü yaşam biçimi, sanat, zanaat olarak benimseyen, mesleği atla kurduğu gönül bağıyla yapan faytoncuların çaresiz bırakıldığını, mesleklerinden ve atlarından zorla kopartılarak işlerinin, mesleklerinin, atlarının ellerinden alındığını, mağdur edildiklerini belirtmiştir. Adalı

katılımcılar, faytoncuların çoğununsa mesleklerini de atlarını da umursamayarak terk ettiklerini ifade etmiş, sektörün faytonu da atı da sadece para kazanma aracı olarak kullanan faytoncularının sektördeki ağırlıklarıyla faytonların kaldırılması sırasında öncesinde olduğu gibi faytondan da attan da para kazandıklarına, kazandıkları paralarla paralarına Adalarda yine para katacak yeni formüller üretmeye devam ettiklerine dikkat çekmiştir.

> "Böyle bir pazarlık olabilir mi...tamamen eşitlikten, adaletten uzak." (K43, Adalı).

> "Pazarlıklarla insanların mesleği elinden alındı, faytonculuk geleneği yok edildi." (K5, Adalı).

> "Açık konuşayım şimdi bir kısmı kaldırılmaması gerektiğine belki inandı gerçekten bir kısmı atlarını sevdikleri için faytonculuğun kaldırılmasını istemediler. Bir de bir kısmı bildikleri başka bir iş yoktu ki babaları bu işi yapıyordu onların çocukları da faytoncu olageldi ve bu yaşam biçimiydi yani bir kısım faytoncu faytonlarını bırakmak istemedi direndi, görüşmelere, toplantılara gitti ama…Diğerleri demek ki başka bir şeyin peşindeydi ki sonra anlaşıldı neyin peşinde oldukları. Açıkçası sattılar. Bütün alışkanlıklarını, geçim kaynaklarını sattılar. Kendi davalarını sattılar. Gerçekten benim için bu bir dava idi. Onlar o davayı sattılar. Aldıkları paralar, şu anda yaptıkları işler. Onlar yine para kazanıyor." (K22, Adalı).

> "İçlerinde faytonu vermek istemeyen oldu ama bazılarının para alıp bu işten çıkmak işine geldi." (K16, Adalı).

> "…ilkesiz ve saçma bir şey var ortada, geleneksel bir iş kolu tasfiye edildiğinde, o insanlara belli şeyler yapılabilir, güvenceler verilebilir, zararlarını karşılayacak ya da zarar görmemelerini sağlayacak bir sosyal program oluşturulabilir, oluşturulmalıdır da ama bunun bir ölçüsü olur değil mi, öyle ölçü olmadı. Önce bir sus payı hızlıca dağıtıldı, kimilerine hakikaten çok büyük paralar verildi, o faytoncular zenginleşme elde etti, kimileri de mağdur oldu…Faytonculuk sıradan bir iş kolu değildi, bir emekti, ama ne meslekleri ne atlarının nereye gittiği hiçbirinin umurunda olmadı açıkçası. Verdiler faytonlarını, atlarını, aldılar paralarını koydular ceplerine." (K44, Adalı).

> "İşi severek yapanlar mecbur kaldı…Diğerleri seviniyorlar İBB bize iş verdi diye bu kadar işte, zaten senin işin vardı. Özgürdün sen hayvanlarınla yaşıyordun

doğada yaşıyordun sen. Kapitalizmin kölesi olmuş zihniyet…Sen bu mesleği ben yapamayacağım diyerek gitmedin, bir sanatı bir zanaatı sattın ya." (K35, Adalı).

Veriler, Adalıların faytoncuların ikna edilmesi için süren gelişmelere tanıklık ederken HHH'nin de satın alınan atların veteriner kontrolünde Tarım ve Orman Bakanlığı'nın doğal yaşam alanlarına bırakılması yerine bedelsiz sahiplendirilmesi için verilen karara tanıklık ettiğini göstermektedir.

HHH, 13 Mart 2020'de İBB Meclisi'nde alınan karar üzerine süreçte taahhütname ile atların ekolojilerine uygun geniş doğal bir ortamda rehabilite edileceğinin söylendiğini, atlar için Mart 2020'ye kadar bir yer yapılacağının bildirildiğini, bunca işkenceden sonra kalan atların tarım ve hayvancılıkta çalıştırılmak üzere sahiplendirilmesi kararının hayvan hakları savunucularının taleplerine, imzalanan taahhütnameye, verilen sözlere aykırı olduğunu, satın alınan atların artık kamuya ait olduğu, bir sömürü biterken yenisinin başlamasının kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Fayton hareketi, 19 Mart 2020'de fayton atlarının bedelsiz sahiplendirilmesi kararına karşı CİMER'e gönderilecek başvuru metnine destek istemiş, 14 Mayıs 2020'de Adalar'daki atların haklarının korunması için Tarım ve Orman Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne görev ve sorumluluklarını hatırlatmak amacıyla 43 hayvan hakları örgüt ve inisiyatifin imzaladığı ortak metni paylaşmıştır (Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu, 2020a, 2020b; Hayvan Hakları İzleme Komitesi-HAKİM, 2020; Kalkandelen, 2020). Hayvan hakları savunucuları gelişmeleri yakından izlediklerini, Büyükada'da tutulan yaklaşık 1200 yetişkin atın ve çok sayıda yeni doğan tayın yaşam hakkının garanti altına alınması ve rehabilitasyon şartlarına kavuşturulması için çaba harcadıklarını vurgulamış, İBB'nin kararının açıkça atlar öldürülene kadar sömürülsün demek anlamına geldiğini ifade etmiş, hayvan hakları savunucularına verilen sözlerin unutulduğunu, atların haklarının yok sayıldığını belirtmiştir (Hayvan Hakları İzleme Komitesi-HAKİM, 2020).

Ekim 2020'ye gelindiğinde Büyükada'daki ahırlarda tutulan atların sahipleri tarafından satılma işlemlerinin tamamlanması ardından bedelsiz olarak sahiplendirildikleri yerlere Haziran 2020'de başlayan sevkiyatları tamamlanmış, atlar Büyükada'dan gönderilmiştir (Adaların Atları, 2020; Savran, 2021).

Faytonların kaldırılması ve sonrasıyla ilgili görüşmelerde bilgi veren HHH katılımcıları, Yaşam Nöbeti eylemi sonrasında yetkili kurumlar İBB ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ortak hareket ederek süreci yürüteceği, atların çipleneceği, atlara arazi tahsis edileceği ve atların rehabilite edilerek ömürlerinin sonuna kadar kalacakları araziye gönderileceği sözünü aldıklarını, atları takip için yetkili kurumlarla görüşmeler, toplantılar yapmaya devam edildiğini anlatmıştır.

> "Tarım ve Orman Bakanlığı ve İBB birlikte hareket edecekler, Tarım ve Orman Bakanlığı bir arazi tahsis edecekti, atlara çip takılacak ve atlar rehabilitasyon merkezlerine gönderilecekti. Görüşmelerde bize söylenen ve bizim bildiğimiz buydu." (K20, HHH).

> "Sonraki süreçte İBB ile Kaymakamlık'la, Valilik'le görüşmeler sürdü." (K15, HHH).

> "Adalar Belediye Başkanı'yla görüştüm, sonra İBB Genel Sekreteri'yle görüştüm." (K15, HHH).

> "Süreçte atlar için mücadeleye devam edildi. Vali'yle görüştük, İBB ile Kaymakam'la defalarca kere görüşüldü, İlçe Tarım'la görüştük." (K41, HHH).

HHH aktörleri görüşmelerde, atları takip için Büyükada'daki ahırlara birkaç kez gidilerek atların durumları ve koşullarıyla ilgili raporlar tutulduğunu, yetkili kurumlara raporların iletildiğini, görüşmelerde ikaz ve eleştirilerin yapıldığını, konuyla ilgili uyarı yazıları yazıldığını, sosyal medya eylemleri yapıldığını, dilekçelerle bilgi edinme başvuruları yapıldığını, dava açıldığını, İBB ve Tarım Bakanlığını hedef alan basın açıklamalarıyla yetkili kurumlar üzerinde kamuoyu baskısının sürdürülmeye çabalandığını, atlar için öneri ve proje geliştirmeyi amaçlayan toplantılar yapıldığını, fon sağlanması, barınak kurulması, doğal yaşam alanı oluşturulması için yurtiçinden ve yurtdışından kurum ve kuruluşlarla bağlantıya geçildiğini, atların hibe dildikleri yerlerdeki yerel örgütlerle yazışmaların yapıldığını, İBB ve Tarım Bakanlığı'na çağrılar yapıldığını ifade etmiştir.

> "…uyarılar, eleştiriler süreç boyunca sürdü. 6-7 kere ahırlara gidildi, atların şunlara ihtiyacı var, ahırların bunlara ihtiyacı var gibi, şu ahırları kaldırın, şu ahırları başka hale sokun, şartları iyileştirin gibi sorunlar saptandı, öneri listesi ilgili kurumlara verildi. Öneriler havada uçuştu." (K9, HHH).

"Faytonlar kaldırılırsa atlara nasıl bakılır, atları biz alabilir miyiz veya bir grubun, kamusal bir kurumun alıp alamayacağını konuştuk." (K10, HHH).

"…Sosyal medyada eylemler yapıldı…resmi dilekçelerle başvurularımızı yaptık…bir sürü yazışmalar yapıldı, biz yurt dışındaki örgütlerde ulaştık arka planda, PETA'dan tutunda işte atların korunması için çalışan gruplara ulaştık, fon sağlayıp yerel yönetimle irtibata geçip bu atların bir kısmının, en azından korunma altına alınmasını sağlayabilir misiniz diye…Türkiye'deki arkadaşlarımızı aradık, belirli çiftlikleri olan işte en azından bir kısım atı alabilir misiniz, bu sürece dahil olabilirsiniz diye…Hayvanları koruma kanunun yani 5199 sayılı kanunun 24. maddesine göre kötü bakılan hayvanlara Tarım Bakanlığının el koyma yetkisi var, bu maddeyi işletmeye çalıştık, İBB'ye Tarım Bakanlığı'na çağrılar yaptık." (K21, HHH)

"…atların yollandığı kurumlarla yazışmalar yapmaya çalıştık yerel örgütlere bilgi verdik, yerel örgütlerin gidip atlarla ilgilenmelerini sağlamaya çalıştık." (K11, HHH).

"Yurtdışından para bulmaya çalıştık, bir sürü yerle görüştük falan…hayvanların nerede olduğuyla ilgili bilgi edinme başvuruları yaptık. Tarım ve Orman Bakanlığı'nı da İBB'yi de hedef alan basın açıklamaları yazdık." (K41, HHH).

"…suç duyurusunda bulundum. Kurumlara yazılar yazdım, kurumları sıkıştırmaya çalıştım." (K15, HHH).

"Uludağ Üniversitesi'nde, At Enstitüsü'nün müdürüyle süreç içerisinde karar verilme aşamasında konuştuk, Uludağ Üniversitesi dedi ki eğer İBB bunun alt yapısını sağlarsa çok büyük bir yer var burada üniversiteye ait atları buraya alırız. Bu önemli bir alternatif öneriydi ve bununla doğrudan uğraştık ama bunların hepsinin prosedürleri var." (K8, HHH).

Faytonların kaldırılması ve sonrasıyla ilgili bilgi veren Adalıların anlatımları, faytonların kaldırılması kararı sonrasında faytonlar, atlar, Adalar için ya da hukuka, adalete, vicdana aykırı seyrettiği düşünülen uygulamalar sebebiyle artan sayıda kişinin desteği ve katılımıyla kararlılıkla mücadeleye devam edildiğini, "Faytonu İstiyoruz Platformu", "Adaların Atları Platformu" gibi girişimlerin oluştuğunu göstermektedir. Adalılar görüşmelerde, sosyal medyanın tüm olanaklarının kullanıldığını, ahırların başında nöbetler tutulduğunu, belgeseller, basın bültenleri hazırlandığını, basın açıklamaları, hayvan haber ajansında röportajlar yapıldığını, kampanyalar düzenlendiğini, yetkili kurumlara mektuplar, dilekçeler yazıldığını belirtmiştir.

"Adalı STK temsilcileriyle 20 Ocak'ta İBB'ye gidildi…Adalılar elinden gelen desteği vereceği gibi bir sürü görüş söylediler…hala insanların İBB atları satın alıyor belki bu işi kendisi rayına koyup düzgün bir şekilde yapar gibi bir beklentisi vardı. O toplantıdan sonraki süreçte Adaların Atları Platformu geç kalmış artçı bir çaba görünümünde atların iyiliği için bir araya gelen Adalılar tarafından oluşturuldu. Atları korumak için çok sayıda kişi mücadele vermeye başladı." (K26, Adalı).

"Faytonu İstiyoruz Platformu oluşturuldu. Faytonların hukuksuz bir süreçle kaldırılması, faytondan alınan atların heba edilmesi ve Adalar'ın trafik terörüne teslim edilmesi hakkında Ekrem İmamoğlu danışmanları tarafından yeterince bilgilendirilmiyor mu? diyerek Faytonu İstiyoruz Platformu olarak Sn. İmamoğlu'na, Adalar'da olan bitenleri ve bu konudaki duygu ve düşüncelerimizi anlatan bir mektup yazarak yakın bir aile mensubu aracılığıyla elden ilettik."[19] (K42, Adalı).

"Ahırlara giriyorum, görüyorum manzarayı, manzara korkunç, atlar da orada atlara bakmaya çalışanlar da çok zor durumda…belgesel hazırladım..." (K36, Adalı).

"…Küçücük yerde tuttular hayvanları…hayvan haber ajansı vardı, hayvan haberleri yapıyorlardı genel yayın yönetmeniyle bir röportaj yaptım…kampanyalar düzenledik bu atlar burada eziyet çekiyor diye, tweeterda konuyu işledik vb." (K29, Adalı).

"Sosyal medyada sesimizi duyurmaya çalıştık, nöbet tuttuk ahırların başında mesela bu mücadeleyi de yaptık, ahırları yıkmak için geldiklerinde koskoca iş makinalarının önünde durduk, atları ormana saklamaya çalıştık almasınlar diye." (K13, Adalı).

"Sorun vardı çözmek için mücadeleye giriştik. Atlar Adada kalsın, hayatta kalsın istedik. Hayvan haber sitesi Ajanimo'da meseleyi haber yapmaya hep devam ettik, veteriner hekimler, at deyince uzman kişilerle de röportajlar yaptık, oradaki atların sesini duyurmaya çalıştık, yapabileceğimiz buydu." (K38, Adalı).

Görüşme yapılan Adalı aktörlerin anlatımları, Adalarda özellikle ahırlara kapatılan atlar için atlar için çizimleri, bütçeleri detaylandırılarak gönüllükle hazırlanan çok sayıda proje fikir ve önerinin İBB'ye iletildiğini göstermektedir. Adalı katılımcıların verdikleri bilgilerden hareketle, insan ve hayvanın iş birliği içinde birlikte yaşayabilecekleri ve temas edebilecekleri bir proje geliştirildiği, ayrıca atların

[19] İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'na iletilen mektup Adalar Postası'nda paylaşılmıştır (Bkz: https://adalarpostasi.com/2021/01/23/3039/).

Adada ve hayatta kalması için insanların gelip atla temas edebileceği atla terapi, binicilik merkezini içinde barındıran bir başka proje daha hazırlandığı, binicilikle birlikte yetiştiricilik, at enstitüsü kurma, at yarışlarından elde edilen gelirin binde birinin atlar için kullanılması, atların bakım masraflarının atları ortaklaşa sahiplenecek kişiler tarafından karşılanması gibi öneriler geliştirildiği anlaşılmaktadır. Görüşülen Adalı aktörlerin belirttiklerine göre, çok sayıda uzman kişiyle yapılan toplantılar, fikir alışverişleri, yazışmalarla Burgazada'ya, Heybeliada'ya, Büyükada'ya müze, eski kasaba, atla terapinin, psikolojik sağaltımların yapıldığı, daha çok çocuklara yönelik binicilik derslerinin verildiği tesislerin yer aldığı, mekanın atlarla bir arada yaşanan bir hale getirilmesini amaçlayan üç proje hayata geçmesi halinde görev alacak kişileriyle, sponsorlarıyla, maliyetleri ve bu maliyetleri karşılayacak bütçesiyle birlikte hazırlanmış, Atlı Zabıta kurulması gibi atlı zabıtada kullanılacak binicilerin sahip olması gereken özellikleri de içeren detaylı çalışmalarla alternatif fikir ve öneriler geliştirilmiştir.

> "…bir proje yaptık, hipoterapi denen bir takım nörolojik, psikiyatrik hastalıkların atla tedavi edildiği atla terapi merkezi, binicilik derslerinin verildiği atlı parklar kurulabilir, sahiplenmeyi tüm halka yapalım dedik, örneğin 5 kişi bir atı sahiplenebilir, bu hayvanları besleyemeyecek, bakamayacak mıyız ya. Düşündük, çalıştık, bu arada bunların tamamını gönüllü olarak yapıyoruz, çabalıyoruz…detaylandırdık, isimlendirdik Atların Bahçesi olsun dedik…farklı öneriler de geliştirmeye devam ettim, at yarışlarından belediyeye gelen gelirin binde birlik kısmının emekliye ayrılan, çalışamaz duruma gelen atlar için harcanması yani "hayvanlar, hayvanlar için çalışsın" önerisi, kısaca pek çok öneri geliştirdim durdum." (K29, Adalı).

> "...bu meseleyi çözerim diyerek bir proje yaptım...bedavaya bu projeyi çizdirttim. Burası güzel bir atçılık merkezi olsun, bu atların bir kısmı gidiyor, hiç olmazsa kalanlarla çocuklara terapi falan yapılır, Adalıların çocukları gelir devamlı falan gibi bir proje…hepimiz kolları sıvadık, atlar için uğraşmaya başladık…İmamoğlu'na projeyi sundum." (K36, Adalı).

> "…atları Adalarda korumak için ne yapabiliriz diye düşünmeye başladık, atlar Adaların hem ekosisteminin hem de kültür mirasının parçası ve biz Kolektif Ahır projesi planladık…Bu mekan insan ve hayvanın birlikte olabileceği bir mekanda olsun, kolektif bir şekilde paylaşılsın, iş bölümü yapılsın gibi böyle yaratıcı bir fikirle

tüm detayları, ayrıntıları düşünülerek oluşturuldu…burada buluşmalar olsun insanlar gelsinler atları beslesinler, onlarla temas etsinler çocukların gelişimine katkı sağlanır…Proje İBB'yle paylaşıldı." (K43, Adalı).

"…bütün at camiasına danışarak birlikte düşünerek çalıştık, görüşmelere başladık ne yapabiliriz, yazışmalar, toplantılar, gitmeler-gelmeler başladı, bir sürü kişi canhıraş uğraştık. Çeşitli alternatifleri içeren öneriler…odağında oraların (Büyükada, Heybeliada ve Burgazada'nın) atlarla bir arada yaşanan bir hale getirilmesini amaçlayan üç proje geliştirdik…projeler İBB'ye, İmamoğlu'na sunuldu. Maliyetler, hesaplamalar, sponsorlar, bütün parasını bulacağız dedik ne para ne pul istedik. Bu arada atlı zabıta kullanın dedik, binicilerin çok deneyimli olması lazım, atları önce alıştırmak lazım, binicilerin ne yapacağını çok iyi bilmesi lazım dedik, falan, falan…" (K47, Adalı).

"İstanbul halkının atları sahiplenebildiği, atla terapinin yapıldığı ayrıntılı bir proje hazırladık…İBB'de birinci derecedeki yetkililerinin hepsine projeyi ulaştırdık, yolladık." (K38, Adalı).

Adalıların mektup, dilekçe yazma, belgesel, proje hazırlama yanı sıra kararlı hukuksal mücadele sürdürdüğü görülmektedir. İAKTVKD 10.01.2020 tarihinde Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Mahalli Çevre Kurulu toplantısında alınan kararların iptali istemiyle, ihtiyati tedbir ve duruşma talepli, 21.01.2020 tarihinde İBB Başkanlığı ve TUHİM'in atların ve faytonların satın alımı kararına karşı yürütmeyi durdurma ve duruşma istemli dava açmıştır (Adalar Postası, 2020; Çağlar, 2020). Adalar Kent Konseyi alınan kararlarla ve uygulamalarla ilişkili olarak yetkili kurumlara, kişilere suç duyurusunda bulunulmasına, yürütmenin durdurulmasına dair yasal mevzuat hükümlerini içeren dilekçe örneklerini paylaşmıştır (Adalar Kent Konseyi, 2020a; 2020b; 2020c; 2020d). Faytonların kaldırılmasıyla ilişkili hukuksal mücadelede, idari işlemlerin tatbik edildiği ancak hukuki açıdan işlemlerin tedbirinin alınamadığı bu sebeple Valiliğe, İlçe Tarıma, Kaymakamlığa, İBB'ye açılmış davaların da davalara konu olan idari işlemlerin de işlemeye devam ettiği belirtilmiştir. Faytonların kaldırılmasıyla ilgili alınan karar ve uygulamaların yasal mevzuatlara aykırılıklar yanında en temelde İstanbul 5 nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu, 2863 sayılı Kültür ve Sanat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'na aykırı olduğu ifade edilmiştir (Yağmurdereli ve Aker, 2021).

Adalılar tarafından sürdürülen hukuki mücadeleye görüşmelerde temas eden Adalı katılımcılar, hukuka, mevzuata aykırı uygulamalardan sorumlu kurum, birim ya da kişilere karşı İAKTVKD gibi STK'lar, faytoncuların da aralarında bulunduğu kişiler ve farklı avukatlar üzerinden bireysel davalar açıldığını belirtmiştir. Adalılar, bazı davaların kazanıldığını, istinaf aşamasına taşındığını ancak yürütmeyi durdurma kararı alınmasının sağlanamadığını ifade etmiş, hukuki mücadeleye sonuna kadar devam etme kararlılığında olduklarını vurgulamıştır.

> "Ben Valilik, İBB, İlçe Tarım ve Kaymakam hakkında suç duyurusunda bulundum…siz nasıl tedbir almazsınız, niye kamunun sağlığını bu kadar göz ardı edersiniz diye sonu ne olur bilmem." (K4, Adalı).

> "…4 kişi kişisel dava açtık, 3 faytoncu dava açtı bu iki dava birleştirildi sonrasında bu dava da sürüyor." (K6, Adalı).

> "İstanbul Adaları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği'nin açtığı birkaç dava var, arabacı şahısların açtığı davalar var, benim gibi Adalı şahısların açtığı davalar var…Süreç çok yavaş işliyor, hiçbir şey net değil ama davalar devam ediyor. Avukatlar takip ediyor, ödemelerimizi yapıyor, süreci takip ediyoruz. Biz bu yoldan geri dönmeyeceğiz takipçisi olmaya devam edeceğiz, vazgeçmiyoruz." (K25, Adalı).

> "Karantina uygulamasının yanlış olduğu konusunda yürütmeyi durdurma istemiyle Valiliğe dava açtık Valiliği haksız bizi haklı buldu mahkeme. Dava istinaf aşamasında ama olan olmuştu. Yürütmeyi durdurma kararı çıkartamadık." (K26, Adalı).

> "…çok sayıda dava açıldı, bu davalar farklı avukatlarla açıldığı için tam sayısını bilmek mümkün değil. Şimdi sorun şu, hukuksuz olduğuna dair karar veriyor mahkemeler fakat yürütmeyi durdurma kararı vermiyorlar." (K42, Adalı).

Faytonların kaldırılması ve sonrasına ilişkin görüşmelerde HHH ve Adalı katılımcıların mücadelenin seyriyle ilgili anlatımları tarafların girişimlerinin sonuçsuz kaldığını göstermektedir. Görüşülen HHH ve Adalı katılımcıların değerlendirmelerinde yetkili kurumlarla yaptıkları görüşmelerde Tarım ve Orman Bakanlığı, Valilik, Kaymakamlık gibi merkezi yönetim birimlerinin sorumluluğu İBB'ye, İBB'nin de sorumluluğu merkezi yönetim birimlerine yüklemek istediğini belirttikleri görülmektedir.

"Biz bu hayvanların koşması lazım, kapalı duramaz, bir dinleyin, bir dinleyin derken Valilik karantinayı uzattı uzattı uzattı. Atlar hibe edilemez, bunlar kasapların eline düşer bir dinleyin derken İBB atları hibe etti." (K29, Adalı).

"…fon verme süreçlerinin belirli bir dönemi var yurtdışından fon bulamadık…yurtiçindeki bağlantılardan da atlar için nakliye ücretleri, kim sponsor olacak, atları kim nasıl götürülecek çözüm bulunamadı…Tarım Bakanlığı yetkili biz değiliz atların sorumluluğu İBB'ye aittir dedi, İBB yetkili biz değiliz atların takibi Tarım Bakanlığı'na aittir dedi süreç böyle devam etti." (K21, HHH).

"İBB'ye, İmamoğlu'na yazdığımız mektuptan herhangi bir cevap gelmedi" (K42, Adalı).

"Uludağ Üniversitesi'yle kurulan bağlantı alternatif bir öneriydi…ama o iş de bir türlü olmadı ve o öyle kaldı." (K8, HHH).

"…ne yazık ki İBB hiçbir şekilde projeye bir ilgi göstermedi, maalesef sesimizi duymak istemediler" (K43, Adalı).

"Tarım Bakanlığı'ndan bilgi almak mümkün olmadı, hiçbir bilgi edinme başvurumuza dönüş yapılmadı." (K41, HHH).

"…yerel bazı kurumlarla yaptığımız yazışmalara bazı kurumlardan cevap geldi bazılarından gelmedi…Süreçte İBB ile Orman Bakanlığı arasında hep çekişme yaşandı, İBB dedi ki ben atları şu kurumlara verdim artık atlar senin denetiminde sen takip etmelisin, Orman Bakanlığı dedi ki at takibi İBB'nin sorumluluğunda." (K11, HHH).

"Biz Kaymakama şikâyete gittik ben karışamam İBB yaptı dendi, İBB'ye şikâyete gittik kararı biz almadık kararı devlet aldı dendi (K46, Adalı).

Çalışmanın verileri, HHH ve Adalıların yetkili kurumların birbirlerine sorumluluğu atarak karşılıksız kaldığı görülen mücadelesi sürerken Haziran 2020 ile Ekim 2020 aralığında hibe edildikleri yerlere sevki yapılan atlarla ilgili 2021 yılına gelindiğinde yetkili kurumların art arda açıklamalar yaptıklarını göstermektedir.

İBB'nin bir protokol ile Dörtyol Belediyesi'ne hibe ettiği 100 attan 50 tanesinin kaybolduğu bilgisi kamuoyuna yansımıştır. 18 Nisan 2021'de kamuoyuna yansıyan haber üzerinde İBB, Dörtyol Belediyesi tarafından teslim alınan atlar konusundaki tüm sorumluluğun Dörtyol Belediyesi ve yörede görev yapan Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilçe teşkilatında olduğunu açıklamıştır. 29 Nisan 2021 tarihinde İBB

tekrar açıklama yaparak Adalarda sahiplendirilmeyen 114 ata titizlikle bakmayı sürdürdüğünü bildirmiştir (Anka Haber Ajansı, 2021; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021a; 2021b).

İBB açıklaması ardından 1 Mayıs 2021'de AK PARTİ'den açıklama yapılmış, İBB'nin Adalar'da 1200 at satın aldığı, 120 tanesinin Adalar'daki ahırlarda olduğu, geriye kalan 978 atın akıbetinin bilinmediği belirtilmiştir. Yapılan açıklamada İBB'ye at sevkiyatı sırasında neden İstanbul İl Tarım ve Orman Müdürlüğünün devreden çıkarıldığı, atların kimler aracılığıyla nereye sevk edildiği, kaç atın, kime, nereye ve nasıl sevk edildiği, gönderilen atların akıbetinin ne olduğu gibi sorular sorulmuş, atların Adaların arka tarafında katledildiği, sevkiyat esnasında telef edildiği, ücret karşılığı satıldığı, çiplerinin de atlar yaralanarak çıkarıldığı gibi iddiaların cevaplanması istenmiştir (AK Parti İstanbul, 2021; AKŞAM, 2021; Yeni Akit, 2021).

AK PARTİ'den yapılan açıklamayı İBB'den yapılan açıklamalar izlemiştir. 3 Mayıs 2021'de İBB, 1.179 atı satın aldığını, bakım altındayken satın alınan gebe atlardan doğan 20 tayın kayda alınması ile toplam 1.199 atın İBB uhdesine alındığını belirtmiştir. Açıklamada, İBB'nin süreci şeffaflık temelinde yürüttüğü, mikroçipleri takılıp sağlık raporları alınarak sevkiyatı yapılan atların, mevzuat gereği ilgili kurumlara protokolle teslimiyle birlikte İBB'nin yükümlülüğünün sona erdiği, atların izlenmesi sorumluluğunun Tarım ve Orman Bakanlığı teşkilatlarının sorumluluğuna geçtiği ifade edilmiştir. İBB açıklamasında, atlar için taleplerin 2 ila 100 arasında değiştiği, bu süreçte atlara yönelik en büyük ilginin yerel yönetimlerden geldiği, Kastamonu, Mersin, Niğde, Nevşehir, Ardahan, Kayseri, Aydın, İstanbul, Tokat, Yozgat, Sivas, Hatay, Adıyaman ve Kütahya'dan çeşitli belediyelerin toplam 605 atı sahiplendiği, bu işlemlerin yaklaşık yüzde 30'unun MHP, Büyük Birlik Partisi (BBP) ve AK PARTİ'li belediyelerce gerçekleştirildiği, İstanbul, Elazığ ve Nevşehir'deki 3 devlet üniversitesine toplam 60 atın verildiği, Kayseri ve Ankara'daki STK'lara 42 atın, İstanbul, Yozgat, Kayseri ve Erzincan'dan başvuru yapan bireylere 148 atın gönderildiği, İstanbul'da muhtarlıklar tarafından 5 atın sahiplenildiği, atların 665'inin-%77'sinin kamu kurumları, 148'inin-%17'sinin bireyler, 42'sinin-%5'inin STK'lar ve 5'inin-%1'inin de muhtarlar tarafından olmak üzere toplam 860 atın sahiplenildiği, İBB bünyesinde 115 atın bakımının sürdürüldüğü, atların Adalar'daki

bakımı sırasında çeşitli sebeplerle toplam 224 atın öldüğü bildirilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021c; 2021d).

11 Mayıs 2021'de İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu, fayton meselesinin yetkilerin büyük bölümüne sahip Valilik, Tarım Bakanlığı'yla birlikte çözümlendiğini, İBB'nin bütün mali yükü üstlenerek 150 milyon lira bütçe ayırdığını, 860 atın sahiplendirilmesinde Tarım Bakanlığı ile iş birliği yapıldığını belirtmiştir. İmamoğlu, Tarım Bakanlığı tarafından atlara çip takıldığını, atların nakliyesini İBB'nin üstlendiğini, çipli atların takibinin Tarım Bakanlığı'nın sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir. İmamoğlu, önceki dönemde Adalardaki at nüfusunun 1695 olduğunu, göreve geldiklerinde 1179 atı teslim aldıklarını aradaki at farkının 516 at olduğunu belirtmiş, "Fark 516. Ne oldu 516 ata?", "Yok oluşunun vebali bizde mi?" şeklinde soru sormuş, 25 yıl İBB'yi yöneten AK PARTİ'nin "Nerede o atlar?" sorusunun muhatabının Tarım Bakanı olduğunu ifade etmiştir. 13 Mayıs 2021'de İBB'den yapılan açıklamada 860 atın sevkiyatının Adalar İGTHM personeli olan resmi veteriner hekimin düzenlediği Veteriner Sağlık Raporu ile gerçekleştirildiği, atların sevkiyatının gerçekleşmesinden sonra atlarla ilgili tüm yasal yükümlülüklerin 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde atları sahiplenenler ile Tarım ve Orman Bakanlığı arasında olduğu bildirilmiştir (Cumhuriyet, 2021; FOX TV, 2021; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021d; 2021e; Sözcü, 2021).

2021 yılında atların akıbeti konusunda yapılan açıklamaları Adaların imar planının akıbetini gösteren açıklamaların ve alınan kararların izlediği görülmektedir.

04.11.2021 tarih, 4758 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'yla (2021), Marmara Denizi ve Adalar Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) olarak tespit ve ilan edilmiştir. Karar uyarınca Adalar İlçesi sınırındaki her ölçekteki plan hazırlama ve onaylama yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığının sorumluluğuna verilmiştir. İBB, Cumhurbaşkanı Kararı üzerine açıklama yapmıştır. Büyükşehir Belediye Başkanlığınca yürütülen ve karar alınmak üzere Haziran 2021'de Büyükşehir Belediye Meclisine iletilen Adalar İlçesi 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın durumunun bu karar çerçevesinde değerlendirildiği (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021f), 13 Ocak 2022 tarihli İBB Meclisi toplantısının 51, 52, 53, ve 54 sayılı

kararlarına göre Cumhurbaşkanı Kararı gerekçe gösterilerek planın iadesine karar verildiği, iade kararları sonrasında Özel Çevre Koruma mevzuatı çerçevesinde yapılan düzeltmelerle bir bütün olarak yeniden hazırlanan Adalar İlçesi 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve Strateji Belgesi'nin 08.04.2022 tarihinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına iletildiği açıklanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2022).

Veriler, faytonların kaldırılmasına yol açan siyasi çatışmanın faytonların kaldırılması sonrasında da devam ettiğini göstermektedir. Faytonun kaldırılması ardından AK PARTİ'den yapılan açıklamaya göre 1.200 atın satın aldığı, 120 atın Büyükada'daki ahırlarda bırakıldığı, 978 atın akıbetinin bilinmediği, İBB'den yapılan açıklamaya göre 1.179 atın satın alındığı, 860 atın bedelsiz sahiplendirildiği, 516 atın satın alınmadan önce, 224 atın satın alındıktan sonra öldüğü anlaşılmaktadır. Faytonun kaldırılması ardından Adaların imar planı yapma, onaylama yetki ve sorumluluğunun İBB'den Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığının yetki ve sorumluluğuna geçtiği görülmektedir.

4.3. Faytonların Kaldırılmasının Sonuçları

Çalışmanın önceki kısımlarında gösterildiği üzere, dev çukurların kazılmasıyla başlayan gelişmelere Adalar Kaymakamlığı, İstanbul Valiliği, İl İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, İBB ve Adalar Belediyesi başta olmak üzere çok sayıda yetkili kurum dahil olmuştur. Dev çukurların kazılmasıyla başlayan gelişmeler bir yandan Adalıların sürdürdüğü mücadele bir yandan HHH'nin Yaşam Nöbeti eylemi devam ederken 16 Ocak 2020'de Adalarda fayton kullanımını sona erdiren İBB Meclis kararı alınması, bu kararı izleyen bir dizi yeni kararın alınması, uygulanması ve yapılan açıklamalarla sonuçlanmıştır. Faytonların kaldırılması kararı ve ardından alınan kararlar, uygulamalar, açıklamalar boyunca HHH ve Adalılar kendi talepleriyle sürdürmeye devam ettikleri mücadeleden sonuç alamamıştır. Çalışmanın bu kısmı fayton meselesinin ya da faytonların kaldırılmasının sonuçlarının Adalılar ve HHH açısından nasıl değerlendirildiğine odaklanmıştır.

4.3.1. Adalılar Açısından

Bu kısımda faytonların kaldırılması ardından faytonlar, atlar ve Adaları korumak ya da alınan karar ve uygulamalara tepki göstermek için mücadeleye devam eden Adalıların fayton meselesinin ya da faytonların kaldırılmasının sonuçlarını nasıl değerlendirdiği ve alınan kararın oluşturduğu sonuçlar, etkisi incelenmiştir.

Yapılan görüşmelerde Adalıların, faytonların tamamen kaldırılmasının Adalıların görüşlerinin önemsenmediğini gösterdiğini belirttiklerini, Adalıların yaşadıkları yer, kendi yaşamlarını etkileyen kararlarda görüşlerinin önemsenmediğini düşündüklerini ve fikirlerinin dikkate alınmamasından rahatsızlık duyduklarını göstermektedir.

> "Ada halkının görüşleri önemsenmiyor." (K6, Adalı).

> "Adalılar yok. Adalılar adına birileri tarafından oluşturulmuş senaryolar." (K43, Adalı).

> "Ne Ada içi ne Adanın anakarayla bağlantısı ne de başka konular, planlamalar Adalılar düşünülerek oluşturuluyor, Adalıların fikri hiç önemsenmiyor." (K16, Adalı).

> "...yaşadığınız yerde söz sahibi değilsiniz…Bize sorulmadan yapıldı bu. Sormadan kaldırdınız" (K42, Adalı).

> "Buradaki insanların en çok rahatsız olduğu şey, bir sabah buraya birinin gelip tak diye buralılara hiç danışmadan, çat diye hiç sormadan bir şey yapması." (K46, Adalı).

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcılar, fayton meselesinin siyasi partiler arasında fark olmadığını gösterdiğini ifade etmiştir. Adalılar görüşmelerde, Türkiye'de siyasi partilerin belediyecilik vizyonları, kente, imara bakışları, çıkarları, menfaatleri izledikleri yol ve yöntemleriyle birbirinden farklarının olmadığını düşündüklerini ifade etmiştir.

> "…CHP ya direnemedi ya da direnmeyi o da istemedi ve onun da işine geldi çünkü belediyecilik vizyonu AKP'den çok da farklı değildi…bu iki partinin kültürel anlamda hayatı bakışları birbirinden faklı olsa da çoğu zaman kente bakışları, imar yasalarına bakışları ideolojik açıdan çok da farklı değil aslında." (K44, Adalı).

> "Gerçekte bu ikisi (AKP ve CHP) birlikte hareket etti, birbirleriyle uzlaştığı anda her şeyi çözeceğini düşünüyor siyaset bu memlekette." (K46, Adalı).

"Demek ki İBB'nin de işine geliyordu süreç. Çıkarları örtüşüverdi." (K47, Adalı).

"CHP'nin, AKP'den, AKP'nin CHP'den farkı olmadığı anlaşılmıştır. Türkiye'de siyasi partilerin hiçbirinin diğerinden farkı yok. Kayıkçı kavgası yapıyorlar. Farklı partiler algısı yaratıp oy almaya çalışıyorlar. A-B partisi fark etmiyor bu noktada." (K25, Adalı).

"Birbirlerinden farkları olduğunu düşünmüyorum, ortak hareket ettiler demek ki çıkar birliği yaptılar. Türkiye'de tüm sloganların, siyasi ideolojilerin, siyasi partilerin üzerinde tamamen çıkar birliğine dayalı işleyen mafyatik bir düzen var…tek tek kişiler değil mesele Türkiye'de işleyen düzenden söz ediyorum." (K42, Adalı).

"Politikada öğrendiğim şu var menfaatler kesiştiği anda bütün siyasi partiler bir arada olabilir." (K36, Adalı).

"Ortak çıkarları doğrultusunda hareket ettiler. A partisi, B partisi demiyorum. Hiçbirinin diğerinden farkı yok çünkü…Aynı yöntemleri izliyorlar. İşin içinde para olursa her şey mümkün bu memlekette." (K4, Adalı).

"Nasıl bir planlamadır, nasıl uygulamalardır bunlar…Ben Türkiye'de siyasi partiler arasında yaşanan sürtüşmelerin de tamamen fake olduğunu düşünüyorum zaten. Hepsi aynı zihniyette." (K22, Adalı).

Adalı aktörler görüşmelerde, fayton meselesinde bu yönde verilen çabaya rağmen konunun basında kendine yer bulmadığını belirtmiştir. Görüşme yapılan Adalılar, Türkiye'de basın ve medya kuruluşlarının bağımsız medya algısı yaratarak siyasi partilerle yakınlıklarını korumaya çabaladıklarını ifade etmiştir.

"…biz medyaya konu olamadık, basını çağırıyorsunuz gelmiyorlar, davalar açıldı yaptıkları ihlaller sebebiyle ama bunların hiçbiri basına yansımıyor niçin anlamak mümkün değil" (K5, Adalı).

"Bir araç nedir hukuktur, dava açarsınız, maalesef hukuk yolu ile olmuyor bir araç nedir medyadır basındır, ses getirebilecek basın kanallarının konuya duyarlığı çok azdı, bu meselelere medyada yer yoktu, şey gibi bir patinaj yapmak gibi uğraşıyorsun, ediyorsun, sadece uğraşıp ediyorsun o kadar." (K44, Adalı).

"Bu süreçteki yönetimsel hatalara dair basında haber çıktı mı, doğru düzgün bir haber çıkmadı. Neden biliyor musunuz ortak hareket ettiler çünkü, AKP yanlısı

medya mı yazacak, CHP yanlısı medya mı yazacak, basının bir kısmı AKP'li bir kısmı CHP'li bir kısmı MHP'li bir kısmı vb. olmuş, hangi basın ne yazacak." (K36, Adalı).

Aslan (2016), Türkiye'de bireylerin güven düzeyinin düşük olduğunu, bireyin devlete, devletin bireye güven duyabileceği bir zeminin oluşturulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Turan vd. (2017), vatandaşların siyasi partilere, politikacılara, STK'lara ve medyaya duyduğu güven düzeyinin son derece düşük olduğunu saptadıklarını, Türkiye'de demokrasi kültürünün gelişmesi, toplumsal barış ve huzur açısından çalışma bulgularının dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Çakır (2020), Türkiye'de halkın siyasal partilere, bürokratlara, STK temsilcilerine, entelektüellere, gazetecilere, hukukçulara kısaca siyasal ve sosyal aktörlerin büyük kısmına güvenin oldukça düşük olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Çakır, halkın özellikle siyasal aktörler başta olmak üzere kurumların çoğuna güvenmediğini, araştırmasının hem iktidarda bulunan siyasal partinin hem de muhalefet partilerinin liderlerine güvensizlik oranlarının yüksek olduğunu göstermesinin ümitsizlikle ilgili bir bulgu olduğunun düşünülebileceğini ifade etmiştir. Çakır, güven düzeyiyle ilgili çalışmaların güven düzeyinin düşük olmasının halkın demokratik değerlere bağlılığını azalttığını, güven düzeyi düşük toplumların verimsiz ve zayıf bir demokrasiye mahkûm olduğunu, güven düzeyinin yüksek olduğu toplumların işleyen, sağlam bir demokratik sistem inşa edebildiğini, kısaca güven düzeyiyle demokratik sistem arasında ilişki olduğunu gösterdiğini belirtmiştir.

Literatürde güven düzeyi ilgili yapılan çalışmalardan hareketle, Adalıların Adalarla ilgili yapılan hiçbir planlamada, düzenlemede görüşlerinin önemsenmediği yönündeki görüşlerinin demokratik sistemin işleyişiyle ilgili azalan güven düzeyini gösterdiği düşünülebilir. Demokratik sistemin işleyişine duyulan güvenin azalmasının Adalılarda başta siyasal kurumlar olmak üzere tüm kurumlara duydukları güveni azalttığı söylenebilir. Adalıların iktidar ve muhalefetteki siyasal parti ayırt etmeden siyasetin işleyişine, iktidar yanlısı ya da muhalif basın ayırt etmeden basının işleyiş biçimine dair anlatımlarının demokrasinin işleyişine azalan güvenlerini gösterdiği kabul edilebilir. Faytonların kaldırılmasının ya da fayton meselesinin Adalılarda demokratik sistemin işleyişiyle ilgili güveni azaltması, siyasete ve basına güveni tamamen kaybettirmesi yanında aşağıdaki anlatımlarda görüleceği üzere birbirine duydukları güveni de kaybettirdiği anlaşılmaktadır.

Adalılarla yapılan görüşmelerde, Adalıların faytonla ilgili sahip oldukları fikir ve pozisyonlara sıkı sıkıya sarıldığı, savunduğu fikir yönünde mücadele ettiği, birlikte düşünmeyi, ortak hareket etmeyi başaramadığı ifade edilmiştir. Adalı aktörler anlatımlarında, fayton meselesinin Adalıları yıprattığı, birbirlerinden gittikçe uzaklaştırdığı, kutuplaştırdığı, küslüklere, kavgalara, düşmanlıklar gelişmesine yol açtığı belirtilmiştir. Adalı katılımcıların anlatımları, Adalıların fayton tartışmalarını yönetemediklerini, etkili dinamik olmadıklarını, başarısız olduklarını düşündüklerini, özeleştiri ve sorgulama yaptıklarını göstermektedir. Adalılara göre fayton meselesi sonuçlarıyla çok sayıda dersin çıkarıldığı, çıkarılabileceği hata ve yanlışlıklarla dolu önemli bir miras bırakmıştır.

> "Yankı odaları gibi kimse çıkıp birbirinin ne dediğini duymadı. Hep bir ayrışma oldu, faytonlar kalksın kalkmasın yani Fenerbahçe Galatasaray şeysi gibi bir taraftarlık gibi hep, ötekinin düşüncesi ne yani bunun orta yolunun olma ihtimali olabilir miydi hiç konuşulmadı. Karar sürecindeki aktörlerden biri bile olamadık oysa en çok bizi ilgilendiriyordu." (K43, Adalı).

> "Ben şöyle düşünmeye başladım bizde neden hep böyle bir şey ya siyah ya beyaz. Ortada farklı renk alanları var pek çok ton var." (K17, Adalı).

> "Ancak benim için bu süreçte asıl ilginç olan şey şuydu, bu konu hiçbir zaman farklı görüşlerdeki insanlar arasında tartışılabilir olmadı, hatta bazı arkadaşlıklar filan biraz bozuldu, öyle bir keskinlikte ayrışma ve parçalanma oldu ki birlikte bir şey düşünmeyi, tartışmayı, aynı masa etrafında bir araya gelip, birbirine kendi görüşünü anlatabilmeyi başaramadı taraflar. Herkes kendi durduğu yerde durdu ve kendi mecrasında, kendi sesini yükseltmeye çalıştı. Bu mesele…bir yığın dersle dolu." (K44, Adalı).

> "Maalesef biz Adalılar bir baskı grubu olarak fikirlerimizi konuşamadık çünkü o kadar çok bölündük ki…Bizim için, buradaki bütün aktörler için çok büyük derslerle dolu, evet dersler de aldık ama bu iş böyle olmamalıydı, böyle çözmemeliydik yani yanlış oldu, bütün bu süreç yanlış oldu. Biz bu işi yapamadık." (K46, Adalı).

Çalışmanın önceki kısımlarında da görüldüğü üzere, fayton meselesinde Adalılar 2019 sonuna kadar birbirinden farklı fikir ve taleplerle, birbirlerine sert eleştiler yaparak ve çok az sayıda kişiyle mücadele yürütmüştür. 2019 sonundaki

gelişmelerle birlikte kurulan yeni platformlar, destek olan kişi sayısı artsa da Adalılar farklı öneri ve projeler geliştirmeyi, ortak bir hedefte birleşmeyi başaramamıştır. Fayton meselesine 2010 yılıyla dahil olan hayvan hakları savunucularının oluşturduğu toplumsal hareket stratejileri ve taktikleri, kullandığı eylem araçları, kurduğu koalisyonlarla artan destekçileriyle ve ortak bir hedefle mücadele etmiştir. Tilly (2008, s. 17), toplumsal hareketin ortak hak talebinde bulunan organize girişim olduğunu, bu ortak hak talebinin uyumlu sergilenmesini gerektirdiğini belirtmiştir. Della-Porta ve Diani (2020, s. 249-250), toplumsal hareketin en önemli unsurunun ortak bir hedefe doğru harekete geçmeyi sağlayan stratejileri, taktikleri yaratmak olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmanın analizlerinde takip edildiği ve sadece Tilly, Della Porta ve Diani değil toplumsal hareketlerle ilgili çalışma yapan farklı araştırmacıların da yaklaşım ve kavramlarıyla gösterildiği üzere Adalıların verdikleri mücadelede başarılı olamayışlarının izlediği strateji ve taktikleri, kullandığı eylem araçlarıyla ortak hak talebini, ortak hedefi gerektiren toplumsal bir hareket oluşturamamış olmalarıyla ilgili olduğu sonucuna varılabilir.

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcılar, faytonların kaldırılmasını Adaların geleneğinin bitirilmesi, kültürel miraslarının sonu, ölümü olarak değerlendirmiş, faytonları geçmişle kurulan bağ, Adalarla özdeşleşen, sembol, renk, Adalardaki yaşam kimliğinin, karakterinin parçası gördüklerini belirtmiştir. Adalılar, faytonların kaybedilmesiyle Adalardaki ekolojik yaşamın düzenleyicisinin de yitirilmiş olduğundan söz etmiş, atların Adalarda gübreleriyle bitkilerin çeşitlenmesine, hayvanların beslenmesine kaynaklık ettiğini vurgulamıştır. Görüşmelerde Adalılar, faytonların kaldırılmasının Adalarda sadece insan yaşamı üzerinde değil bitki ve hayvan varlığı üzerinde de etki oluşturacağını, bozulan yaşamsal dengenin, oluşturacağı boşlukta kendine yer edinen farklı dinamiklerin Adalardaki yaşamın yeni kimliğini oluşturacağını ifade etmiştir.

> "Geçmişle bağ kuramadığınızda, bugünü anlamlandıramıyor, geleceği planlayamıyorsunuz. Adalarda bunu yapabiliyorduk, fayton bu anlamda geçmişle, gelecek arasındaki bağı nasıl kurmamız gerektiğini, geleceği nasıl planlamamız gerektiğini gösteren bir fırsattı ve o da kaybedildi." (K43, Adalı).

"Adanın konutlar dışında 150 yıllık hiçbir değeri kalmadı. Bağcılık vardı, şarapçılık vardı, rakı üretiliyordu burada iyi kötü bir madencilik vardı, her şeyi bitirdiler." (K40, Adalı).

"Faytonlar atlar korunması gereken kültürel bir mirastı, koruyamadık. Faytonlar kalmalıydı. Onlar Adaların yaşam biçimiydi. Adaların ölüm tarihidir faytonların kaldırılmasının tarihi bu kadar net söylüyorum. Adalardan faytonu kaldırmak Venedik'ten gondolları kaldırmak gibi geliyor bana." (K16, Adalı).

"Buranın karakterinin parçasıydı faytonlar, burayla özdeşleşen buranın karakterini oluşturandı…gelecek nesil için üzülüyorum." (K13, Adalı).

"Adanın değeri sokaklarının kendisidir. Fayton o evleri, o gizemli sokakları gezdiren, renklendirendir…o büyük renkliliği koruyamadık." (K46, Adalı).

"…belki faytonları savunarak çocukluğumu da korumaya çalışıyorumdur bilmiyorum. Biz, eğer faytonları geri getiremezsek bir daha dönüşü olmayacak bir şekilde adalar değişecektir diye düşünüyoruz." (K42, Adalı).

"Atların gübrelerinden yararlanıyorduk doğadaki pek çok canlı küçük serçeler o gübrelerden besleniyorlardı örneğin. Bunlar görülmüyor." (K6, Adalı).

"Buradaki ekolojiye yerelin yaşamına daha saygılı bir şey düşünülebilirdi. Atın gübresi bile çok fark yaratan bir şey Adalarda. Mantarlar mesela Kınalıada'da at, fayton yoktur oradaki bitki örtüsü bile buradakinden daha farklı tüm bunlar değişecek." (K26, Adalı).

"Ama sen tablodan bir figürü kaldırıyorsun bir fırça darbesini siliyorsun çok önemli bir tablodan. İstanbul tablosundan Kız kulesini kaldırmak gibi. Bir şeyi sildin sen bu tablodan. Bir geleneği bitirdin. Doğanın, o bölgenin kimliğini bozmamak gerekir. Faytonlar buranın hayatından çıkarılırsa başka bir şey girecek onların yerine çünkü dengeyi bozuyorsunuz. Durum budur." (K17, Adalı).

Adalıların faytonu Adaları öne çıkarak kültürel mirası, sembolü, kimliği, ekolojik yaşamın parçası görmeleri, faytonu Venedik'teki gondollar, İstanbul'daki Kız Kulesi, bir renk şeklinde nitelendirmeleri Adalıların faytonu korumak isteyişlerinin daha çok Adaları korumak isteyişlerinden kaynaklandığını söylemeye imkân vermektedir. Aşağıdaki veriler de bu düşünceyi destekliyor gibidir. Adalılar faytonun kaldırılmasıyla Adalardaki kimliği oluşturanın fayton yerine geçen toplu ulaşımda kullanılan adabüs, adataksi ve akülü araçlar olduğundan söz etmiş, Adalardaki

yaşamın kimliğinin bu araçların özellikle de akülü araçların oluşturmaya başladığını ifade etmiştir.

Adalı katılımcılar, ulaşımda kullanılmaya başlanan İBB'ye ait akülü, elektrikli otobüs ve taksilerin yoğun turist akını altında sayısının yeterli gelmediğini, yine turistlere hizmet eden ve yine turistlerle dolan bu araçlarda kuyruklarda beklemeye devam ettiklerini, ihtiyaç duyduklarında binemediklerini, sayısı gibi kapasitesi ve donanımı da yeterli gelmeyen araçların sıkça hizmet dışı kaldığını, ulaşım probleminin çözümlenemediğini anlatmıştır.

> "Ulaşım sistemi çözümlenmedi. Otobüsler geldi, taksiler geldi. İnsanlar güneş altında yürüyorlar, bir araca binmek için 2 saat bekliyorlar. Ne zaman arasanız takside yoğunluk var gelmiyor, otobüse binemiyorsunuz. Ben merkeze 2 km. mesafede oturuyorum, Maden'de oturup merkeze 3 km. mesafede oturanlar var, bunun yazı var, kışı var, yağmuru var, çamuru var, elinizde yük oluyor falan ve yürüyemiyorsunuz bazen, ben evime gidemiyorum, evimden dönemiyorum." (K16, Adalı).

> "Yerine koydukları sistem bence çok kötü bir sistem çalışmıyor da üstelik. Burada yeni yaşadık bunu 3 gün araçların elektrik sistemi bozuldu ve araçlar çalışmadı. Şu anda ulaşımda daha büyük bir kaos oluştu." (K22, Adalı).

> "Şu anda belediyenin araçları yetmiyor, çünkü o kadar çok turist geliyor ki yetmiyor hal bu olunca da akülüler devredeler." (K2, Adalı).

> "Şu anda Adalarda çok sayıda akülü küçük araçlar var çünkü getirilen elektrikli araçlar yetmiyor." (K42, Adalı).

> "Eskiden Adalılar ulaşımda sıkıntı yaşadıklarını söylüyorlardı aynı dertler hala geçerli." (K12, Adalı).

Adalıların büyük ölçüde ucubeler olarak söz ettikleri akülü araçların faytonların tamamen turistlere hizmet vermesiyle Adalıların bireysel olarak edinerek kullanmaları şeklinde ortaya çıktığı, sayılarının hızla artması sebebiyle akülü araçların kullanımıyla ilgili yasal düzenlemenin 2013 yılında yapıldığı, denetim ve kontrol aksaklıkları sebebiyle hızla çoğalmaya devam ettikleri ve bireysel kullanım dışında kaçak yolla ulaşım hizmeti de vermeye başladıkları hatırlanmalıdır.

Adalılar, faytonlar kaldırıldıktan sonra bireysel akülü araç sayısının da korsan çalışarak yolcu taşıyan korsan akülü araç sayısının da katlanarak arttığını belirtmiştir.

Görüşmelerde faytonlarını satan faytoncuların çoğunun faytonların yerine akülü araç satın aldığı, aynı ailelere ait akülü araçlarla tıpkı faytonlar gibi artan sayılarıyla Ada içi ulaşımda yasa dışı hizmet verdikleri, faytondan kazandıkları paradan çok daha fazlasını kazandıkları, tekelleşmeye başladıkları bu anlamda fayton kabusunun akülü kâbusu olarak devam ettiği, fayton mafyası yerine geçen akülü mafyasının bir başka hegemonya grubu oluşturduğu belirtilmiştir.

> "Devreye akülüler girdi. Üç tekerlekli arabalarla taşımacılık yapmaya başladı birileri. O birileri de o faytoncuların devamı olan aynı aileler aynı insanlar, onlar faytonları sattılar akülü aldılar. Onların kurmuş olduğu bir hegemonya grubu ortaya çıktı. Onlara da mı para verip acaba bir başkasını mı kurduracaklar bilmiyorum." (K2, Adalı).

> "Yeni sistemden özellikle faytoncular süper memnun, aldıkları parayla daire satın aldılar, artan parayla da akülü aldılar çoğu kaçak akülü kullanıyor ve fayton zamanında kazandıkları paranın 3 mislini kazanıyorlar. Çok sayıda akülü illegal, kanun dışı devreye girdi. Bir akülü mafyası oluştu. Çok da iyi işliyor. Alan memnun satan memnun. Büyük Tur'a 200'de alan var 500'de alan var. Demin duydum 500 liraya pazarlık yapıyordu bir tanesi." (K22, Adalı).

> "Kaçak akülüler insan taşıyor çünkü ulaşım problemini çözemiyorsunuz. 500 liraya tur yapıyor kaçak akülü taksiler." (K12, Adalı).

> "Fayton kâbusu akülü kabusuna dönüştü." (K46, Adalı).

> "Faytoncular gitti, onların yerini akülü araçla taşımacılık yapanlar aldı. Bu da kaçak yolla sürüyor. Şu meydan da pazarlık yapıyor turistle 400-500 para istiyor." (K4, Adalı).

> "Yine karaborsa doğdu. Bu korsan taksi gibi korsan akülü araçlar geliyorlar ve yine turistlerden 50 dolar 100 dolar talep ediyorlar." (K17, Adalı).

> "Fayton mafyasını bitirdiniz akülü mafyasını başlattınız ne anladık biz bu işten." (K42, Adalı).

Faytonların kaldırılmasıyla birlikte Ada içi ulaşımda kullanılan akülü araçların Adalarda değişen kimliğe işaret ederken aynı anda Adalarda enformel dayanışmaya dayalı ağ ilişkilerinin değişmediğine de işaret ettiği düşünülebilir. Adalarda enformel dayanışma ağlarının ürettiği korsan faytonculuk sektörünün yerini korsan akülü araç sektörüne bıraktığı, kaçak çalışan akülü araçların yerini kaçak çalışan akülü araçlara

bıraktığı tıpkı faytonlar gibi turistleri yaptıkları pazarlıkla belirlenen para karşılığında akülü araçların taşıdıkları görülmektedir. Kaçak yolcu taşıyan akülü araçların, fayton sektöründe yoğunlaşan ve sonrasında Adalardaki farklı sektörlerde de yaygınlaşan hemşeriliğe dayalı enformel ilişki ağlarının gücünü koruduğunu gösterdiği, enformel dayanışmaya dayalı ağların Adalarda farklılaşarak, şekil değiştirerek işlemeye devam ettiği söylenebilir.

Görüşülen Adalıların anlatımlarında, akülü araçların ormanlık alanlara uzanan yerlere yolcu taşıdığı, yangın tehlikesine zemin hazırladığı, tehlikeli kazalara kaosa, trafik karmaşasına yol açtığı, her sokağın akülü araçların işgali altında olduğu belirtilmiştir. Görüşmelerde Adalı katılımcılar, yetkili kurumların yaşanan kaosa, karmaşaya denetim ve kontrol yapmayarak seyretmeye, göz yummaya devam ettiklerini vurgulamıştır.

> "Ben elektrikli de olsa araba görmek istemiyorum. Adalarda yangın gerçeği de beni endişeye itiyor." (K12, Adalı).

> "…kaç kere konuştuk, bakın çok tehlikeli bir şey yapıyorsunuz…ne orman yangınlarını denetleyecek eleman var burada yeterli, ne öyle bir teçhizat var." (K43, Adalı).

> "Adada şu anda en büyük tehlike bu akülü ucubeler. Akülü araçlar şu anda Büyükada'dan derhal toplatılmasını istediğim şey nasıl olacak bilmiyorum tam bir Vandalizm yaşanıyor." (K1, Adalı).

> "Akülü araçların kaldırılması için de birtakım önlemler alınacağı konuşuluyor ama hiçbir çaba yok." (K5, Adalı).

> "…bilerek ve isteyerek bu adamların taksicilik yapmasına göz yumuyorlar aynen faytonculara göz yumdukları gibi." (K4, Adalı).

> "Hiçbir çözüm olmadı. Akülü araçlarda kazalar oluyor. Kaos daha da büyüdü". (K17, Adalı).

> "Dünyanın turistik açıdan bakacak olursak sayılı yerlerinden birisiyken, şimdi bir üçüncü dünya ülkesi gibi birkaç lig aşağıya düştü Büyükada rezalet bir durumda, Pakistan gibi, Bangladeş gibi bir yer oldu. Her sokaktan akülü çıkıyor, inanılmaz bir kargaşaya dönüştü. İşte o akülüleri de denetlemiyorlar. Belediye Başkanına gidiliyor, Kaymakama gidiliyor bu akülüler engellensin diye, iki gün kontrol ediyorlar, üçüncü gün yine aynı. (K42, Adalı).

Fayton meselesi boyunca faytonlardaki denetim ve kontrol aksaklıklarından söz edilmiş, özellikle 2010'lu yıllarla birlikte faytonlarda denetim ve kontrol mekanizmasının işletilemediği ifade edilmişti. Faytonlarda denetim ve kontrol mekanizmasını aksatanın fayton sektöründe hemşeriliğe dayalı güçlü enformel dayanışma ağlarıyla oluşan oy potansiyeli olduğu, 2010'la birlikte özellikle siyasi çatışmanın denetim ve kontrol eksikliklerine kaynaklık ettiği belirtilmişti. Adalarda akülü araçlarla ilgili denetim ve kontrol eksikliklerinin devam ettiği yönündeki veriler, faytonlarda denetim ve kontrol aksaklıklarına kaynaklık eden siyasi nedenlerin devam ettiğini söylemeye imkân vermektedir. Akülü araçlarla taşımacılık yapan araç sahiplerinin hemşeriliğe dayalı güçlü enformel dayanışma ağlarıyla oluşan oy potansiyelini koruduğu, siyasi rekabete dayalı çatışmanın akülü araçların denetim ve kontrolünün aksamasına zemin oluşturmaya devam ettiği söylenebilir.

Bu araştırma bulguları, Adalarda hemşeriliğe dayalı enformel dayanışmaya dayalı ağların ulaşım sektöründe (faytonların kaldırılması ardından akülü araçlarla) 2022 yılında da işlemeye devam ettiğini, bu ağların işleyişinin yönetimin denetim ve kontrolünde oluşan aksaklıklarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Aksan (2014) enformel dayanışma ağlarının bir tür para kazanma stratejisi şeklinde işlediğini, Özerkmen ve Kahya (2008) bu ilişki ağlarının kentin sunduğu ekonomik kazancı kullanma hedefiyle enformel-formel farklı pek çok sektörü ele geçirerek işlediğini, varlığını korumak için devlet ve yerel yönetimlerle çıkara dayalı ilişkiler kurduklarını belirtmiştir. Aytaç (2018) enformel ilişkilerin gündelik hayat, bürokrasi ve siyasette kayırmacılık, hemşericilik, himayecilik gibi ilişkilerden beslenerek kök saldığına, Fırat (2015) yaygınlaştığı yerin siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel koşullarında ve siyasal alandaki kollayıcı unsurların varlığıyla geliştiğine, Ölçer (2022) gündelik sıradan ilişkiler ağının bir parçası olmanın yanı sıra sosyo-ekonomik ve politik sistemin güç ilişkileri ekseninin birleşimiyle varlığını koruduğuna dikkat çekmiştir. Literatürden hareketle, Adalarda para kazanma stratejisine dönüşen enformel dayanışma ağlarının faytonların kaldırılması ardından farklı sektörlerde işlemeyi sürdürmesinin Adalarda sosyal, ekonomik, bürokratik, politik sistemde kollayıcı, çıkara dayalı, kayırmacı, hemşerici işleyen ilişkilere işaret ettiği belirtilebilir.

Adalı katılımcılar, faytonların kaldırılmasıyla Adalardaki yaşamın hızlandığını, ritmin tamamen değiştiğini, faytonların kaldırılmasıyla faytonla

erişilemediği için sadece yürünerek gidilebilen yerlere, bakir alanlara akülü ya da elektrikli araçlarla erişimin, ulaşımın kolaylaştığını ifade etmiştir. Görüşmelerde Adalılar, akülü ya da elektrikli araçların inşaat malzemelerinin kolayca taşınabilmesine, yeni tesislerin, binaların, konutların, yolların yapılabilmesine, yapılaşmaya, betonlaşmaya zemin hazırladığını belirtmiştir. Adalılar, Adaların motorlu araç trafiğine teslim edileceği, bakir alanlarının imara açılacağı, İstanbul'un diğer ilçeleri gibi betona gömüleceğini ifade etmiştir.

"Faytonlar kalktı Ada iyice sakinlikten uzaklaştı." (K6, Adalı).

"Faytonların kaldırılması Adadaki yavaş hayatın bitişidir." (K13, Adalı).

"…hızlı ulaşım her şeyi tetikleyecek…Yavaşlamamız lazım. Ada yavaş bir yer." (K17, Adalı).

"Tamamen motorize, karşıdaki ilçelere benzeyen bir ilçe durumuna gelmeye başladı." (K5, Adalı).

"Ulaşımın elektrikli ya da motorlu olması ulaşımı hızlandıracak, kolaylaştıracak Adanın daha uzak mahallelerindeki ulaşım engeli kalkacak hani baya Adanın imarının inşaatının betonun önünü açacak bir şey." (K26, Adalı).

"Fayton Adadaki hayatın ritmini düzenliyordu, yavaşlatıyordu. Yani Adalar faytonun ritmindeydi, şimdi hızlandı, ama biz bunu istemiyoruz…burayı hızlandırdığınız zaman şehirleştiriyorsunuz, şehirleştirdiğinizde betonlaştırıyorsunuz, daha fazla yapılaşma getiriyorsunuz. Çünkü adam çıkabiliyor artık tepeye, eskiden fayton tepeye çıkmıyordu, yürüyerek çıkmak zorundaydı insanlar." (K42, Adalı).

"Faytonların kaldırılmasının hedefi olarak gördüğüm şey burada imarın getirdiği gelişmenin kolaylaşmasını sağlamak." (K4, Adalı).

"Bu durum tabi ki imarı da etkiliyor kolay ulaşım olduğu zaman farklı beklentiler de ortaya çıkıyor onun karşılanması için de çabalar kolaylaşıyor…Şu an inşaat yapmak daha kolay yukarıya rahat ulaşamayacağınız yerlere konut yapmak artık daha kolay, inşaat için malzeme taşımak çok kolay her şey çok kolay artık." (K5, Adalı).

"Şehir gibi olacak Ada. Belki bundan 20 yıl sonra göreceğiz oluşturduğu sonuçları, yukarılara (ormanlık alanları kastediyor) sitelerin yapıldığını umarım görmeyiz, umarım onları yaşamayız." (K12, Adalı).

"Faytonla gidilebilen yerlere ev yapılıyordu. Adanın hususiyeti ulaşabildiğin yerlerde yerleşmek. Ulaşamadığın yerlerin yaban kalmasıydı…Fayton meselesi kurtla kuzu hikayesi, bu suyun içmek istediği şu; Adanın imara açılması, gelirin artması, binaların çoğalması ve hususiyetinin kalmaması." (K25, Adalı).

Adalıların, faytonların kaldırılmasıyla akülü ya da elektrikli araçlarla hızlanan Ada yaşamına adım adım motorlu araçların girmesi, motorlu araçlarla daha da hızlanacak Ada yaşamındaki yeşil alanların adım adım imara açılarak azalması, Adaların imara açılan alanlarının adım adım betonlaşması ve sonunda Ada yaşamının İstanbul'daki diğer ilçelerdeki yaşama benzemesi endişesi taşıdıkları söylenebilir. Yapılan görüşmeler, Adalıların yaşadığı endişeye büyük ölçüde ÖÇKB ile Adaların imar yapma yetkisinde yapılan değişikliğin kaynaklık ettiğini göstermektedir. Bu noktada faytonların kaldırılması ardından Adaların Cumhurbaşkanı Kararı'yla ÖÇKB ilan edildiği ve imar planı yapma yetkisinin İBB'den alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na geçtiği hatırlanmalıdır.

Yapılan görüşmelerde Adalıların belirttiğine göre, Adaların ÖÇKB ilan edilmesi faytonların kaldırılmasına Adaların imarıyla ilgili rant, çıkar, menfaatten kaynaklı siyasi hesapları göstermiştir. Adalı katılımcılar, merkezi yönetimin bu girişiminin merkezi yönetimin imar konusunda yaptığı siyasi hesaplardan, merkezi yönetimin bu girişimi karşısında İBB ve Adalar Belediyesinin yeterince tepki vermemesinin İBB ve Adalar Belediyesinin imarla ilgili yaptığı siyasi hesaplardan kaynaklandığını belirtmiş, bu durumun imara dayalı çıkar, menfaat, rant hesabı yapmakta siyasi partiler arasında fark olmadığını gösterdiğini ifade etmiştir.

"Ankara, Adalar'ı İBB yetkisinden aldı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağladı…SİT'i tamamen kaldıramadılar ama yeni bir modele bağladılar…Bugün merkezi yönetimin bir şeyi isteyip de yapamadığı oluyor mu?" (K1, Adalı).

"Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edildi Adalar ve Marmara denizi ve Adalar için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bir plan hazırlıyor. Bundan önceki son planda İBB'nin katılımcı plan sürecini yaşadık mükemmel değildi ama o yöne oturması iyiydi. Ancak İBB'nin elinden alındı bu yetki. Şu anda merkezi otorite biz planlıyoruz diyor. İşte yine siyasi şeyler, siyasi hesaplar." (K2, Adalı).

"…faytonun kaldırılmasının arkasında yatanın imar rant hesabı olduğunu düşünüyoruz, olmayabilir de inşallah değildir. Ama gelişmeler bizim düşündüğümüz

yönde seyrediyor…Çünkü burası artık Özel Çevre Koruma Bölgesi oldu, İBB'nin bütün plan yetkisi ellerinden alındı. Bakanlık'tan nasıl bir plan gelecek hiç bilmiyoruz, içeriğini de bilmiyoruz, çok az bir bölümü bize tanıtıldı. İBB'nin bu planı ben sana vermem, sen benim yetkimi elimden aldın diye kıyamet kopması gerekir değil mi…Şu anda İBB ve Bakanlığın yani iki tarafın yetkilileri, uzmanları bir arada çalışıyor, yani iş birliği yapıyor tıpkı faytonda olduğu gibi…başımıza yine kötü bir şey gelecek diye düşünüyoruz." (K42, Adalı).

"En sonunda imar yetkisini İBB'den alıp Şehircilik Bakanlığına verdiler. Biz bunu hep söyledik anlatamadık. Adanın muhatap olduğu baskı müteahhitçi rantçıların baskısıdır…memlekette her şey para, rant." (K25, Adalı).

"Buranın imar planı 18 kez değişti. İkinci kere 1/5000 plan yolda kaldı. Şimdi de ÖÇKB olarak Cumhurbaşkanı'na bağlandı. ÖÇKB'nin de ne kadar samimi olduğu tartışılır. Bu işin sonu hep o imara dayanıyor." (K46, Adalı).

"ÖÇKB, bu memlekette hep olduğu gibi böyle, sanki çevreyi korumaya yönelik bir yasa gibi bir isim koyuyorlar ama aslında belediyelerin plan yapma yetkisini merkezi yönetime vermeyi içeriyor. Böyle bir şey oldu işte…Bir Belediye için bundan daha kötü ne olabilir, kıyamet koparması gerekir, gece gündüz bu konunun yazılması çizilmesi lazımdı. Bu konu yazılıp çizildi mi." (K44, Adalı).

"İlla imar planı değişsin istiyorlar, Adaları imara açacaklar, ciddi para gelecek, onlarda alacaklar. Ortada büyük bir rant var. Neresine baksam çok fena. Çinlilerin bir atasözü varmış, "İnşallah ilginç zamanlarda yaşarsın" işte öyle, ilginç zamanlarda yaşıyoruz. Korkunç." (K47, Adalı).

Verilerden hareketle, merkezi yönetimin ÖÇKB ilanının, bu duruma İBB ve Adalar Belediyesi'nin yeterince tepki göstermemesinin faytonların kaldırılması ardından Adalıların siyasi partilere, siyasetin işleme şekline ilişkin kaybettikleri güven duygusuna da kaynaklık ettiği, demokrasiye duydukları güveni azalttığı söylenebilir.

Yapılan görüşmelerde Adalı katılımcılar, Adalardaki rantın ulaşımdan turizme, turizmden imara gittikçe değer kazanarak arttığını belirtmiştir. Adalılar görüşmelerde, kentsel soylulaştırmayla, kentsel dönüşümle ilgili yapılan imar planlamalarına dikkat çekmiş, kentsel dönüşüm ya da kentsel soylulaştırmanın rantla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Adalı aktörler, faytonların kaldırılmasının yeni imar planlamalarıyla rantın önündeki engellerin İstanbul'un pek çok ilçe ve mahallesinde, Yassıada'da uygulanan

dönüşüm modelinde olduğu gibi bir bir aşıldığını gösterdiğini ifade etmiştir. Adalı aktörlerle yapılan görüşmelerde, imar planıyla ilgili yapılacak değişim beklentisinin imar izni olmayan yerlerinde kaçak yapı sayısını arttırdığı, eskiden ulaşımı zor olduğu için konut fiyatlarının da kiraların da düşük olduğu yerlerdeki evlerin değerini çoktan arttırdığı, geliri daha düşük Adalıların her türlü zorluğuna katlanarak sahip olduğu ya da kirada oturduğu evlerin, yüksek fiyatlar vererek evleri satın alan, kiralayan yeni bir nüfusa yerini bırakmaya çoktan başladığı belirtilmiştir.

> "…Sedefada ve Yassıada oraların son halini gördünüz mü, oralarda büyük paralara bir şeyler yapıldı nerdeyse çürümeye terk edildi. Bana göre o prototip çalışmaydı, bir model o, işte o modeli uygulamak var zihinlerinde." (K1, Adalı).

> "Dikecekleri apartmanın, binanın, oradaki rantın hesabındalar, siyasetçilerin pratiği bu. Kapitalizm böyle işliyor. O yüzden oradaki faytoncuları denetlemiyor, çökmesi gerekiyor, çöksün ki oradaki ranta kendisi çöksün. Konu rantın paylaşılmasıydı, konuyu da çözen Araplar oldu. Ulaşım rantı çok yükselince, o rantı 3 tane garibanlıktan atlar üzerinden zengin olmuş faytoncuya yedirirler mi orada. Yedirmezler. Bugün kentlerin soylulaştırılması da aynı durum değil mi? Romanları bilmem nerden alıp bilmem nereye koyacağız ki Tarlabaşı'nı boşaltalım, Tarlabaşı Beyoğlu'nun dibi, manzarası var. Orayı alıyor, kendisinin para kazanabileceği bir şekle dönüştürüyor, "beyazlılaştırırma", "soylulaştırma" yapıyor, konunun alt yapısında kentsel dönüşüm gibi bir şey var. Bir çeşit kenti soylulaştırma var." (K36, Adalı).

> "Nitekim Büyükada'nın tepelerine bakın ne kadar çok kaçak yapı var, kaçak yapı arttı." (K42, Adalı).

> "(faytonların kaldırılması) başka kolay bir yaşamın oluşmasını sağlayan kolay hayatı talep eden daha zengin bir kitlenin adaya gelmesine sebep oluyor elbette, kiralar felaket şişti. Dışarıdan gelen ve alım gücü daha çok olan insanlar bu evleri satın alıyor, kiralıyorlar. Şu anda Adada doğmuş büyümüş ve kiracı olan arkadaşlarımız ev bulamıyorlar. Aralarında karşıya taşınmak zorunda kalanlar var. Burada bir nüfus değişimi yaşıyoruz şu anda bununla ilgili olarak." (K26, Adalı).

> "Nasıl vahşileşiyor insanoğlu. Kentsel dönüşüm denen şeyin bizi neye dönüştüğünün ibretlik resmi." (K29, Adalı).

Adalıların anlatımları, Adalarda ulaşım, turizm ve imarla ilişkili rantın arttığına, faytonların kaldırılmasıyla imar izni olmayan alanlara imar izni verileceği

beklentisiyle kaçak yapıların arttığına, Adaların daha fazla gelire sahibi kişiler için cazibe oluşturmaya başladığına, daha üst gelire sahip kişilerin ilgisiyle Adalarda konut değerlerinin yükseldiğine, yükselen ev kiralarını karşılamakta zorlanan daha alt gelire sahip kişilerin Adalardan ayrılmak zorunda kaldığına işaret etmektedir.

Kılıç-Akdoğan (2023), turizmin kent toprağından elde edilen rantı maksimize etme veya kaybedilen rantı yeniden kazanma çabası olduğundan söz etmiş, bir kentte rantı artırmanın en önemli yolunun söz konusu mekânı orta ve üst gelir grupların talepleri doğrultusunda biçimlendirmek ve farklı şekillerde tüketime sunmak olduğunu ifade etmiştir. Milano vd. (2019), aşırı turizmin kentlerde kiraları arttırdığını, kent sakinlerini kentlerinden kopardığını, yerlerinden ettiğini belirtmiştir. Diaz-Parra ve Jover (2020) da aşırı turizmle artan kiraları karşılamayan kent sakinlerinin, yerlerinden edildiğini ifade etmiş, kentsel soylulaştırma yoluyla kentlerde yaşayan eski kent sakinlerinin kentlerinde yaşam hakkını kaybettiklerine dikkat çekmiştir. Diaz-Parra ve Jover'a göre artan kiralar sebebiyle yerel halk yerinden edilmekte ve bu yerel halk yerine yeni bir nüfus, kentin yeni nüfusu haline gelmektedir. Yeni nüfusun önceki nüfustan daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olduğunu vurgulayan Diaz-Parra ve Jover, kentsel soylulaştırma ve yerinden edilmenin birbiriyle iç içe geçtiğini, sosyal adaletsizliğe yol açtığını belirtmiştir. Koç (2015), Akalın (2016), Saçlı (2019) gibi araştırmacılar da kentsel dönüşüm ve kentsel soylulaştırmanın iç içe geçen kavramlar olduğuna, alt sınıfların yerlerinden edilmesini ve daha üst sınıfların yerleşimini içerdiğine, sosyal adaletsizlik oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Araştırmacılar, kentsel dönüşüm ve kentsel soylulaştırmada mekânın rant değerinin ya da potansiyel rant değerinin temel alındığını, mekâna yönelen sermaye yatırımlarının kârlılığını sağlamada önemli işlev üstlendiğini, mekânda yükselen fiyatlara uyum sağlayamayan alt gelir grubuna dâhil olanların bölgeyi terk etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

Verilerden hareketle, Adalarda ve özellikle Büyükada'da deniz ulaşımı, turizmden kaynaklı artan rantın, faytonların kaldırılmasıyla Ada içi ulaşım ve imara dayalı olarak daha da arttığı/artacağı düşünülebilir. Adaların yeni imar planlarıyla bakir alanlarına yerleşebilme beklentisinin, daha üst gelir seviyesine sahip kişilerin Adalara ilgi göstermesini, yerleşmesini hızlandırdığı/hızlandıracağı, bu durumun gelir seviyesi daha düşük Adalıların Adalarda yaşamakta, yükselen kira ya da emlak fiyatlarına uyum sağlamakta zorlanmasına, Adaları terk etmesine, Adalarda yaşam

hakkını kaybetmesine yol açtığı/açacağı söylenebilir. Gelir seviyesi alt grupların yerinden edilmesine yol açarak Adalıların rant hesaplarından zarar gördüğü/göreceğini söylemeye imkân veren veriler, Adalıların anlatımlarından hareketle aynı zamanda çok sayıda Adalının faytonların kaldırılması ardından ulaşım, imar vb. dayalı değişimden ya da ranttan fayda sağlayacağı hesapları yapmakta olduğunu da göstermektedir.

Görüşmelerde Adalılar, Adalarda imara dayalı ranttan menfaat sağlama hesabının sadece siyasi partilere özgü olmadığını, çoğu Adalının kendi payına düşecek kazancın hesabıyla imarla ilgili plan ve uygulamaları sabırsızlıkla uzaktan seyrettiğini belirtmiştir. Adalı katılımcılar, kazanç sağlamaya dayalı siyasal hesapların bireylerden aldığı onayla sürdüğüne, toplumsal bir çürümenin söz konusu olduğuna dikkat çekmiştir.

> "Yakınlarda Adaların imar planı çıkacak…plan çıkacak ne olacak, ev sahibi olup malı-mülkü olanlar içinde bir sürüsü, bunları açık açık da söylemezler çoğu, elini ovuşturarak şeyi bekliyor, bu yasa çıksa da evin arka tarafındaki bahçeye doğru birazcık şunu genişletsek, bir kat daha çıksak, bunlar da Adalı insanlar…Toplumsallaşan bir çürüme var. Çürüme toplumdan, bireylerden bir onay olmasa, o yolsuzluktan ya da kanunsuzluktan küçük küçük de olsa toplum, bireyler nasiplenmese bu böyle bu kadar uzun sürmez ki." (K44, Adalı).

> "…peki Adalılar ne yapıyor, insanlar evlerini hafta sonu illegal vergisini ödemeden falan kiraya veriyorlar, bu çok moda oldu burada. Kardeşim diyor ben ayda 20 bin kazanıyorum. Para hırsı herkes de var ne yazık ki." (K22, Adalı).

Veriler, Adalı katılımcıların anlatımlarında toplumsallaşan çürüme olarak söz ettikleri hesaplar arasında fayton atlarının varlığının kaybolduğunu göstermektedir. Fayton meselesi ya da faytonların kaldırılmasının sonuçlarına ilişkin Adalıların yaptıkları değerlendirmelerde atların başına gelenlere ilişkin anlatımları Adalıların nitelemesiyle toplumsallaşan çürümenin vücut bulmuş halini gösterir gibidir.

Adalı katılımcılar görüşmelerde, ruam tedbirleriyle alınan kararlar ve uygulamalar kapsamında atların aylar boyunca hastalıklısı sağlıklısı bir arada tıkış tıkış bağlı tutulduğunu, atların gezdirilmelerine, dışarı çıkarılmalarına izin verilmediğini belirtmiştir. Adalılarla yapılan görüşmelerde, atların hareket edemediği için yavaş yavaş kaslarını kaybettiği, kendi vücutlarını taşıyamayacak hale geldiği,

hissettikleri acıyı kapıları tekmeleyerek ya da sergiledikleri farklı davranışlar, çıkartabildikleri farklı seslerle duyurmaya çabaladıkları ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, atların durumu, hapse mahkûm edilme, katliam, facia, at soykırımı olarak nitelendirilmiş, aylar boyunca atların acı içinde kıvranarak zalimce, canice teker teker ölüme sürüklendiği belirtilmiştir. Adalılar, Büyükada'da çok sayıda fayton atının sadece ahırlara kapatıldıkları dönem içinde ve sadece ahırlara kapatıldıkları için acı içinde öldüklerini vurgulamıştır.

> "…ben biliyorum o hayvanın bağlı kaldığında ne hissettiğini, tırnaklarının nasıl düştüğünü, artık mecali kalmayıp yere düştüğünü…O kadar acıydı ki Corona'nın hepimizi evlere kapattığı dönemde atlarda ahırlara kapatılmış oldu, çok benzer kaderleri onlar bizden çok daha facia şekilde yaşamış oldu. Buraya varacağını, bu kadar canice olacağını hiç düşünmemiştim. Ada'da yüzlerce at insanların gözleri önünde ama kapalı çadırlar içerisinde hareketsiz durmaktan telef oldu. Çok kötü öldüler. Profesyonelliğimi falan artık bir noktadan sonra kaybettim çünkü bu kabul edilemez bir şeydi, neredeyse şöyle tanımladım ben Adalarda bir at soykırımı yapılıyor." (K29, Adalı).

> "Hayvanları ahırlara tıktılar, yüzlerce hayvan bu arada ayakta beklemekten öldü. Esas katliam o zaman yaşandı. En büyük katliam odur." (K2, Adalı).

> "Atların yüzlercesi hapsedilmeye bağlı hastalıklar sonucu öldü," (K26, Adalı).

> "Atlar sapır sapır öldüler, nasıl gömülüyorlardı biliyor musunuz, ha bire, teker teker ölüyorlar, ölüyorlar, günde 3 tane 5 tane gözümüzün önünde ölüyorlar, ben bunlara tanık oldum, bunlar gerçek işte." (K4, Adalı).

> "Atların çoğu hareketsizlikten öldü. Yemsiz bırakmadılar yalan söyleyemem, yemleri vardı ama hayvanın acısı farklıydı orada. Hayvan acıdan kıvranıyor. Ya bu at bu her gün en az 2 saat hareket etmezse vücutta kas erimesi başlar, belli bir süre sonra at kendi vücudunu taşıyamayacak duruma gelir, o duruma geliyordu atlar, çakıyorlardı iğneyi öldürüyorlardı onlarda." (K35, Adalı).

> "Sabaha kadar kapıları tekmeleyen atları dinledik ormana yakın insanlar dinledi yani çok acılı ve zalim bir süreçti…hastalıklısı sağlıklısı hepsi belli bir alana tıkılmış vaziyette birbirlerini teperek biri bağırsak düğümlenmesinden öbürü bilmem neden ölerek birtakım kayıplar verildi. Olur mu böyle şey atlar öldü burada. Çok acı yaşandı her şey. Ben bunları konuşurken uzun süre ağlıyordum inanın. (K16, Adalı).

"…tutturmuşlar atlar dışarı çıkmayacak diye...gözümüzün önünde öldü atlar." (K36, Adalı).

"Hepsini sağlıklısını hastasını bir araya topladılar, tıkış tıkış kapattılar ve onlar feci bir şekilde öldü. (K47, Adalı).

"Tam bir kaos yaşandı topladılar atları bir araya, dışarı çıkmalarına izin vermediler ve sonrası zaten korkunç, facia. Nelere şahitlik ettiğimizi tahmin edemezsiniz. O kadar akıl dışıydı ki süreç ve ne yazık ki çoğu at telef oldu." (K22, Adalı).

"Bu hayvanların çoğu karantina sürecinde telef oldu, 600 tane at karantinada öldü." (K5, Adalı).

"Faytondan alınan atlar asıl eziyeti atlar faytonlar kaldırıldıktan sonra yaşadılar, karantina döneminde yüzlerce at öldü." (K42, Adalı).

İBB Meclisi tarafından alınan kararlar kapsamında İBB'ye satılmalarına, sonrasında tarım ve hayvancılığın desteklenmesi hizmetlerinde kullanılmak üzere tüzel kişiliklere, şahıslara bedelsiz olarak sahiplendirilmelerine karar verilen 860 atın Büyükada'dan sevki ve sahiplendirilmesiyle ilgili değerlendirme yapan Adalılar, sevkiyat sırasında annesinin ardından koşan taylardan söz etmiş, atların kamyonlara onar, ellişer, yüzer doldurularak sevk edildiklerinden bahsetmiştir. Anlatımlarda sahiplendirme süreci, sahipli atların sahipsizleştirilmesi, sürülmesi olarak nitelendirilmiş, Adalıların kendi imkanlarıyla yılmadan sevki yapan çıkartma gemisi, kamyonu, kamyon şoförü ve gittikleri yerlerde dahil kayıt altına alarak atlara sahip çıkmaya çabaladıkları ifade edilmiştir. Adalılar görüşmelerde, az sayıda atın iyi durumda olduğunu, bir kısmının gittikleri yerde tekrar faytona koşularak ya da başka amaçlarla iş hayvanı olarak kullanıldığını, hibe edilen atların neredeyse yarısına yakınınınsa kesilmek üzere Bursa ve Adana gibi illere, kesildikten sonra Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan gibi ülkelere yollandığını, kasapların eline düştüğünü yaptıkları takip ve edindikleri bilgilerden hareketle öğrendiklerinden söz etmiştir. Adalı katılımcılarla yapılan görüşmelerde, atların sahiplendirme öncesinde sürekli çiplenerek kayıt altına alındığı, sevk sonrasında Tarım Bakanlığı, İBB ve atların gittikleri yerlerin atların çip numaralarını açıklamayarak atları takipten yoksun bıraktığı, bilerek ve istenerek atların kaybedilmeye çabalandığı, akıbetleri takipten yoksun bırakılan 860 atın tamamının da öldüğünün aksi ispattan yoksun olduğu için

iddia edilebileceği belirtilmiştir. Adalıların anlatımlarında, çok sayıda fayton atının sahiplendirme adı altında sadece sahipsizleştirildikleri ve sadece sahipsizleştirilerek takipten yoksun bıraktırıldıkları için öldüğü vurgulanmıştır.

"Sahiplendirme adı altında yollananlar gene bir iş hayvanı olarak hayatını sürdürüyor." (K2, Adalı).

"Atların 860 tanesi de sürüldü adadan. Sahiplendirme değil sahipsizlendirme diyebilirim ben buna 860 tane atı 50'şer 100'er başka yerlere dağıttılar gönderdiler. Resmen ölüme gönderdiler. Çünkü takip etmediler, çip numarasını açıklamadılar ne İBB ne Valilik ne Tarım Bakanlığı açıklamıyor, gittiği yer de açıklamıyor." (K26, Adalı).

"Ben 2020 yazında her gün yürüyerek atlara gittim, çıkarma gemilerini kolladım, hangi kamyon geldi, hangi kamyon nereye gidiyor, gittikleri yerleri takip ettim, sevk yapan kamyon şoförlerinin bile kaydını tuttum. 860 at yolladık ada dışına, 160 tanesi ancak yaşıyordur. Yani sahiplendirdiğimiz atlardan söz ediyorum. Gittikleri yerde kayıt altına almadılar. İBB'ye soruyorum sorumluluk bizde değil Tarım Bakanlığında, Tarım Bakanlığına soramıyorsun bile çünkü atlar kayıt edilmemiş. Bilerek ve isteyerek birlikte kaybettiler o atları." (K4, Adalı).

"Sahiplendirdiklerinin üçte ikisi kesildi. Adreslerine kesildikleri mevkiye kadar biliyorum, gene araba önüne yollananlar oldu, kesilenler oldu, yurtdışına kesilerek gidenler de oldu." (K35, Adalı).

"Hayvanların %50'si Adana ve Bursa'da kesilmeye gitti. Bunlar neden hiç haber olmadı." (K33, Adalı).

"…denetim yapılmadığı gibi atlara ne olduğu da meçhul oldu. Bazı atların, Azerbaycan, Kırgızistan Kazakistan gibi yerlere gönderildiğini öğrendik. Gönderilen verilen atların tamamı ölmüştür biz bu iddiadayız. Tersini kanıtlasınlar, nasıl kanıtlayabilirler, atlar nerede?" (K40, Adalı).

"O atların sahipleri vardı, sahiplendirme dedikleri mesuliyetten kaçmaktı. Hayvanları bizim paramızla satın alıp Ardahan'a kadar dağıttılar, uzun lafın kısası buradaki bütün atların katilidirler, atları heba etmişlerdir. Bu kadar." (K25, Adalı).

"Sahiplendirilme süreci de beni çok düşündürüyor. Sözde bu atları takip edeceklerdi, yok 50 oraya yolladık, yok 40 buraya yolladık. Ama bu atlara da ne olduğu belli değil. Ben o atların sahiplendirildiğine hiç inanmıyorum. Bizim bu kadar

imkânı olan üniversitelerimiz, at kulüplerimiz mi varmış birdenbire. Nerede o atlar dediğinizde bilemiyoruz. Oysa buradalardı o atlar şimdi yoklar." (K16, Adalı).

"50'şer 100'er oraya buraya kamyonlara doldurulup hibe yoluyla dağıtıldı, akıbetleri belli olmadı, muhtemelen çoğu kasaba gitti ve adalar faytondan kurtulmuş oldu. Hangi amaç uğruna?" (K29, Adalı).

"860 at İstanbul dışına bedava verildi, o atların da bir kısmı kasaplık oldu." (K5, Adalı).

"Annesin arkasına koşan tayları kamyonlarla ölüme yolladılar…atların çoğu kasapların eline düşüp sucuk, sosis oldular." (K47, Adalı).

"…atların akıbetleri meçhul. Çoğu at sucuk oldu, salam, pastırma olarak yendi, onu söyleyebilirim sonuçta ne yazık ki." (K22, Adalı).

Görüşmelerde Adalılar, sahiplendirme sürecine dahil edilmeyerek Adalarda kalan atlardan da söz etmiştir. Adalı katılımcıların anlatımlarında, 100 civarı atın İBB bünyesinde bakımları sağlanarak Büyükada'daki ahırlarda tutulduğuna, ayrıca sahipleri tarafından İBB'ye satılmayan Heybeli'de 5, Burgazada'da 2 atın da bakımları sahipleri ve Adalılar tarafından sağlanarak kendi Adalarında bulunduğuna yer verilmiştir. Görüşmelerde, kalan atların ahırlarını barındıran arazinin atların kalacağı ahırlar için tahsis edilmiş olması sebebiyle İBB'nin araziyi kaybetmek istememesi ya da atların Ada'da kalması için mücadele eden Adalıların verdiği yoğun çabanın sonucu İBB'nin atların tutuyor olabileceğinden söz edilmiştir. Adalıların yaptığı değerlendirmelerde, aralarında ölenleri ya da yeni doğan taylarıyla Adalarda kalan son atların da kaybedilebileceği belirtilmiş, hala bir tanıma, statüye ya da pozisyona sahip olmayan ve sayıları azalan atların, amaçsızca ahırlarda tutulduğuna dikkat çekilmiştir.

"Burada kalan atları da hangi sebeple burada tutuyorlar bilmiyorum. Hepsinin eceliyle ölüp yok olmasını bekliyorlar sanırım." (K16, Adalı).

"120 tane atı sanırım Adalarda bıraktılar, onlardan doğanlar olduğu gibi ölenler de oluyor. O atların kalmasını istiyoruz. O arazi İBB'ye atlarla ilgili verilmiş yani oradan atların tümü alınırsa İBB o araziyi kaybediyor. Belki de son 120 atın kalması biraz bizim baskımız biraz da arazinin elden çıkmaması galiba. Yani bunun içinde 120 at kalmış olabilir. Sonuçta bizim için önemli olan hiç olmazsa o atların kalması ve en büyük talebimizin bu konuyla ilgili olduğunu söyleyebilirim, at uzmanı veteriner hekimlerin ve 7/24 çalışması ve o atlar için projeler üretilmesi gerekli. Atlı

zabıta gibi bir uygulama oldu, onun dışında benim bildiğim kalan atlarla ilgili İBB'nin somut projesi yok." (K12, Adalı).

"Büyükada'da 120 at bıraktılar, onların da sayıları azalıyor şu an kalan sayıyı tam bilmiyorum, Heybelide 5 at, Burgazda 2 at kaldı bence onlarda zamanla gidecek." (K42, Adalı).

"Şu anda 100 tane at var sanırım Adada, son sayıyı bilmiyorum ve o atlarda eksiliyor, 100 ata bile tam bakılamıyor ayrıca o atlar niçin tutuluyor o da bilinmiyor." (K5, Adalı).

"Bence kalan o atlardan da kurtulmak istiyorlar. Diğerlerinden nasıl kurtulmak istedilerse onlardan da kurtulmak istiyorlar." (K13, Adalı).

"Kalan atları burada tutmayı başarmış olmamız ilginç bir durum. Bizim 120 tane atımız var ama statüleri yok bu hayvanların. Statüsüz bu hayvanlar hala. Beni en çok üzen bu. Bu kadar şey yaşadık, bu kadar kayıplar yaşadık. Bu hayvanların statüsü yok yarın bu hayvanlara ne olacağı belli değil. Bunlar burada niye varlar, bu atların önemi, anlamı ne bilmiyoruz, bu atlar üzerinde fikir birliği yapılmış bir pozisyon yok. Tamamen görünmezler, oradalar, o atlara niçin bakıyor, niye bakıyor belli değil. Atlar tamamen tanımsız, muğlak, kaypak, kaygan bir zeminde öyle statüsüz duruyorlar." (K14, Adalı).

Adalılarla yapılan görüşmelerde, Adalara kaçak at girişi, sektörün enformal işlemesi sebebiyle varlıklarının niceliksel değeri hakkında net bilginin oluşturulamadığı atların niteliksel değerinin de olmadığının anlaşıldığından söz edilmiştir. Adalı katılımcıların değerlendirmelerinde, atların faytonun kalmasını savunan ya da savunmayan, pozisyonları, statüleri farklı hiçbir grup ya da kişi tarafından önemsenmediği, umursanmadığı ifade edilmiştir. Adalıların anlatımlarında, ortaya çıkan tabloyla kendilerine çaresizlik, umutsuzluk hissettiren bu süreçte atların ölümleri, yok oluşları, kayboluşları dışında bu meselede hiçbir bir yere sahip olamadığı belirtilmiştir.

"Atlara eziyet ediyor diye sen faytonu kaldır ondan sonra hepsini öldür. Bu bizim için kabul edilemez bir şey." (K42, Adalı).

"Sahipsiz hayvanlarmış atlar. Sahip çıkmak istedik çıkamadık…Atlar gitti sorun çözülmüş oldu. Sorun nerede çözüldü, sorun hayatımızın her yerinde bizim." (K29, Adalı).

"Faytonun kalmasını da savunsan kaldırılmasını da savunsan biz atların iyiliğinde birleşebilmeliydik. Fayton gitsin kalsın diyen herkes de anlatabiliyor muyum o noktada birleşmeliydik. Atlara bunu yapmamalıydık ya." (K26, Adalı).

"Adalarda kaçak atlar da olduğu için tam sayıyı kimse bilmiyor." (K42, Adalı).

"Sanki atlar hiç yokmuş gibi, unutulacakmış gibi. Ama unutulmayacak Hayırsız Adanın köpekleri gibi bu tarihe geçecek." (K43, Adalı).

"Bu meselenin öncesi de sonrası da neresinden bakarsanız bakın çok trajik çok üzücü. Konunun öznesi atlar değil miydi? Atlar nerede? …Bu konu benim hayata dair umutlarımı tamamen söndürdü…üzüldüm ben sadece. Çok çabaladım, gerçekten atlar için bir şey yapabilmek adına ama olmadı. Tüm bu süreç boyunca, sonuç itibariyle konunun içinde at harici her şeyin olduğunu çok geç de olsa idrak ettim. At harici her şey." (K36, Adalı).

"…sonunda artık durdum, durduk yani elimizden hiçbir şey gelmiyor. Çok çaba harcadık ama hiçbir sonuç alamadık…kendini yaksan, kafanı duvardan duvara vursan boşa. Bu ülke için gerçekten çok üzülüyorum." (K47, Adalı).

"Ben atların Adadan kazınması koparılması yok edilmesi diyorum sürece. Hala çok üzülüyorum hiçbir şey yapamadık o atlar için. Atlar bu sonuç için canlarıyla bedel ödediler. Olan atlara oldu." (K22, Adalı).

"Çok sayıda at çok acı çekti. Biz de acı çektik…benim için sonuç deyince aklıma gelen şey bu oluyor bu sürecin sonucu bu oldu atlar öldü…Gelinen süreçte atların iyiliği için neyin iyi olduğunu düşünmenin temel pozisyon olması gerektiğini savunduğum, sorguladığım yazılar yazdım, bu sorgulamalar üzerinden konuyla ilgili farklı görüş geliştiren tüm tarafların kendi pozisyonunu değerlendirmesini istedim. Niye bunlar olmadı." (K14, Adalı).

"Atlar aslında bir anlamda imha edildi. Atlar gider, ölürse de ölür, bu konu da kapanır…Nereye gitti atlar? Atlar kimsenin o kadar da umurunda değildi." (K44, Adalı).

"Kimse atları dert etmedi." (K2, Adalı).

"Kaçı öldü, kaçı sucuk oldu bunu kimse bilemez, çünkü bu enformel bir sektör bu. Rakamların hiçbiri kesin değil. Atlar Adanın ruhuydu ve onlar öldü." (K46, Adalı).

Veriler, Adalarda kaçak atların olması ve sektörün enformel işleyişe sahip olması sebebiyle Adalardaki at sayısının bilinemediğini, yüzlerce atın sadece ahırlara kapatıldıkları dönem içinde ve sadece ahırlara kapatıldıkları için ahırların kapılarını tekmeleyerek teker teker acı içinde öldüğünü, sahiplendirme yoluyla 860 atın çoğunun kasapların eline düştüğü meçhul akıbetlerine kamyonlara doldurularak topluca sürüldüğünü, akıbetleriyle ilgili herhangi bir planlamaya sahip olmayan 100 civarı atınsa amaçsızca Adalarda bırakıldığını göstermektedir. Adalıların, politik yaşama egemen rant, çıkar hesabı yaptırtan bakış açısını içselleştiren toplumsal, kültürel yaşama, Adalılara bu meseleye dahil tüm taraflara, insanlara egemen bakış açısıyla ilgili umutsuzluk taşıdıkları anlaşılmaktadır. Adalılarda oluşan umutsuzluğun varlıkları tanımsız, statüsüz kalan, sürülen, acı çekerek ölen atların umursanmadığı, önemsenmediği düşüncesinden kaynaklandığı görülmektedir.

Bu noktada 19. yüzyılda Jeremy Bentham'ın "Yetişkin bir at ya da köpek…Asıl soru akıl yürütebiliyorlar mı ya da konuşabiliyorlar mı değil acı çekebiliyorlar mı sorusudur." şeklindeki ünlü görüşüyle hayvanlara karşı etik sorumluluğunun bir ıstırap meselesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunduğuna dikkat çekmekte fayda bulunmaktadır. Bentham'a göre hayvanlara karşı muameleye yön verecek etmen onların acı çekme yeteneğinin olup olmamasıdır (Francione, 2008, s. 13-14; Ryan, 2019, s. 182-183). Bentham'ın görüşlerini takip eden ve günümüzde hayvan hakları hareketinin öncü kuramcısı kabul edilen Singer (2018, s. 53-56), yaklaşımında Bentham gibi acıyı en aza indirme ilkesini hayvanlara muamelede tek sınır çizgisi görmekte, bir varlık acı çekiyorsa, bu acıyı önemsememek için hiçbir ahlaksal gerekçe öne sürülemeyeceğini belirtmektedir. Hayvan hakları hareketinin günümüzde bir diğer öncü kuramcısı Regan (2007, s. 95) da kendi haklarını korumaya muktedir olmayan hayvanların, haklarını koruma görevinin tıpkı kendi haklarını korumaya muktedir olmayan insanların haklarını koruma görevi gibi insan sorumluluğu gereği olduğunu ifade etmektedir. Verilerden hareketle, Adalarda atlara karşı etik sorumluluğun gereğine uygun hareket edilmediği, kendi haklarını koruyamayan atların haklarının korunamadığı sonucu çıkarılabilir.

4.3.2. Hayvan Hakları Hareketi Açısından

Bu kısımda hayvanlara etik sorumluluğun gereğine uygun hareket edilmesi, hayvanların haklarının korunması için mücadele eden HHH'nin faytonların kaldırılması ardından atlar için verdiği mücadelede sonuç alamamasına yol açan sebeplere, HHH'nin fayton meselesini ya da faytonların kaldırılmasının sonuçlarını nasıl değerlendirdiğine ve toplumsal hareketin verdiği mücadelenin sonuçlarına, etkisine odaklanılmıştır.

HHH katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde, hareketin hızlı ve ani gelişen bu süreçte faytonların bu denli radikal bir kararla kaldırılabileceğine hazırlıklı olmadığı, fayton özelinde çalışan ekiplerin faytondan kurtarılan atlar için somut bir çalışmaya, plana ya da projeye sahip olmadığının Yaşam Nöbeti eylemi sürecinde fark ettiği belirtilmiştir.

> "Radikal bir karardı, bizim bile şaşırarak izlediğimiz bir süreç oldu. Ama altı doldurulmuş muydu hayır maalesef altı doldurulamamıştı." (K10, HHH).

> "…fayton özelinde çalışan ekiplerin sonrasında atlar için bir çalışmasının olmadığı Yaşam Nöbeti içerisindeyken fark edildi, kaldırılabileceğini ve bu kadar hızlı olabileceğini, böyle bir anda olabileceğini, aslında kimse öngörmemişti, sonrasında ne olacağıyla ilgili kimsenin bir planı yoktu, hareketin bunun altından kalkma ihtimali yoktu, bu görüldü fark edildi." (K41, HHH).

Görüşülen HHH aktörlerinin anlatımlarında, hareketin faytonun kaldırılması hedefine ulaşmak için baskıyı sürdürmeye devam etme kararını fayton atlarının sömürülmesine de ölümüne de son vermek için hayvan hakları perspektifiyle ilkesel olarak seçtiği ifade edilmiştir. Görüşmelerde, hayvan hakları perspektifinin tek bir hayvanın bile kullanımına karşı olmayı, hayvan kullanımının süreye yayılarak değil hemen ve tamamen son bulmasını talep etmeyi, başka bir seçeneği düşünmeyi reddetmeyi gerektirdiği belirtilmiştir.

> "Biz hayvan hakları savunucusuyuz. Biz ihlal edilen bir hak düzleminde bir yol aldık." (K10, HHH).

> "Bu hayvanların başına ne gelir, bu hayvanlara ne olur ekseninde devam ederseniz o zaman mevcut sömürünün devam etmesine evet dersiniz. Anlatabiliyor muyum…Felsefi bir bakışla hayvan hakları düzleminde yürüyorsanız hiçbir şekilde

hayvan kullanıma evet diyemezsiniz, başka bir seçenek düşünemezsiniz, bunu bir süreye de yayamazsınız öyle bir hakkınız yok." (K45, HHH).

"…madem bu koşulları sağlayamıyoruz o zaman faytonlar sürsün, hayvanlar da ömür boyu sömürülsün mü diyecektik." (K21, HHH).

"Biz hayvan özgürlüğü mücadelesi veriyoruz hayvanlar ve yeryüzü için özgürlük ve adalet mücadelesi veriyoruz. Çizgilerimiz net, ben bir tane bile atın sömürülmesini, kullanımını kabul edemem." (K20, HHH).

"Faytonlar kalsın o zaman mı diyecektik, atlar faytonda ölmeye devam etsin, atlar şu ya da bu şekilde sömürülmeye, kullanılmaya devam etsin mi diyecektik yok öyle bir şey." (K11, HHH).

Anlatımlardan hareketle, günümüz HHH'inin oluşum ve gelişimine görüşleriyle yön veren iki önemli kuramcının Singer ve Regan olduğu, Singer'in "hayvan refahı" ve Regan'ın "hayvan hakları" kavramlarının HHH'nin iki temel perspektifi olduğu, fayton hareketinin refahçı perspektifle başladığı mücadelede 2014'le birlikte hakçı perspektifi izlemeye başlayarak boyut değiştirdiği, HHH'nin tüm bileşenleriyle ortak yürütülen mücadelede vegan grupların ağırlığı olduğu, ön saflarda yer aldığı, Yaşam Nöbeti eylemininse tamamen veganlar tarafından başlatıldığı ve sürdürüldüğü hatırlanmalıdır. Bu noktada bu iki perspektif arasındaki fark ve HHH'nin önemli bileşeni veganlıktan söz etmek yerinde olacaktır.

HHH'ne yön veren bu iki ana perspektiften biri olan faydacı kuram ya da hayvan refahı yaklaşımı hayvan sömürüsünün son bulması için hayvanların doğalarına uygun olmayan olumsuz beslenme ve barınak koşullarından kurtulması, doğalarına uygun koşullarda yaşamalarının sağlanması için yapılması gereken düzenlemeleri, hakçı kuram ya da hayvan hakları yaklaşımı ise hayvan sömürüsünün son bulması için hayvan kullanımının tamamen son bulması gereğini esas almıştır (Arslan ve İlgili, 2022, s. 135; Aşar, 2018, s. 242-247). Hakçı perspektifin öncü ismi Regan (2007, s. 94) bu iki perspektif arasındaki farkı, faydacı kuramın kafeslerin genişletilmesi hedefine sahip olduğunu oysa hayvan haklarında esas olanın kafeslerin boşaltılması hedefi olması gerektiğini ifade ederek açıklamıştır. HHH'ne görüşleriyle katkı sağlayan bir diğer kuramcı Francione ise perspektiflerin hedefi arasındaki farkı hayvanların insan amaçları için kurumsal kullanımıyla ilgili kurallar üzerinden açıklayarak Singer'in hayvanların kurumsal kullanımlarını düzenleyen kuralların

hissetme, acı çekme yetisine sahip bütün hayvanların çıkarı gözetilerek uygulanmasını sağlamayı, Regan'ın hayvanların kurumsal kullanımıyla ilgili kuralların da kurumsal sömürüsünün de tamamen ortadan kaldırılmasını sağlamayı yani abolisyonizmi hedeflediğini belirterek açıklamıştır (Francione, 2008, s. 39-40). Francione, hakçı ve refahçı yaklaşımlar arasındaki farka veganlık üzerinden de açıklık getirmiş, refahçı yaklaşımın vegan olmayı hayvan haklarını savunmanın gerekli şartı, zorunluluğu görmediğini ve bu perspektifle hayvan haklarını savunan kişilerin çoğunun da vegan olmadığını, hakçı kuramınsa veganlığı hayvan hakları savunucusu olmaya yüklenen anlamın parçası, olmazsa olmazı kabul ettiğini, zorunlu koşulu gördüğünü belirtmiştir (Francione, 2018).

Faytonların tamamen kaldırılması için uzun yıllar çabalayan Kalkandelen (2021, s. 283-291) de Vegan Devrimi ve Hayvan Özgürlüğü kitabında hayvan refahı ile hayvan hakları arasındaki ayrımı vurgulamanın gerekli olduğundan söz etmiş, Singer'in öncüsü olduğu refahçı yaklaşımın hayvanların içinde bulunduğu koşulları iyileştirmeye odaklandığını, acıyı azaltma hedefli bir bakış açısı olduğunu ifade etmiştir. Kalkandelen, faydacı perspektifin kafesleri biraz daha büyütmeyi zafer kabul ettiğine, hayvanlar üzerindeki işkenceyi bir parça hafifleterek insanların vicdanının rahatlamasına ve böylece de kölelik düzeninin sürmesine yol açtığına dikkat çekmiş, yaklaşımı benimseyenlerin büyük kısmının hayvan yiyerek hayvan sömürüsünü sürdürdüğünü, hayvanlar arasında ayrım yaparak mezbahada katledilen hayvanların yaşadığı vahşeti görmezden geldiğini belirtmiştir. Kalkandelen, hayvan refahını savunanlardan farklı olarak hayvan haklarını savunanlar için mücadelede esas olanın hayvanların acısının azaltılması, kafeslerin biraz büyütülmesi değil hayvanların yaşam hakkının savunulması, hayvan köleliğinin tümüyle ve tamamen sona erdirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Dünyada ve ülkemizde hayvanlar için çalışan birçok dernek ve grubun refahçı olduğuna, örgütlerin yöneticileri ve yönetim kurullarında yer alan üyelerin vegan olmadıklarına görüşlerinde yer veren Kalkandelen, hayvan yiyen bu kişi ya da grupların hayvan hakları savunucusu görülemeyeceğini, vegan olmanın hayvan haklarını savunmanın şartı olduğunu belirtmiştir. Veganlığın hayvansal ürünlerin tüketilmediği bir tür diyet, bitkisel beslenme olarak görülemeyeceğine işaret eden Kalkandelen (2021, s. 79-86), her bitkisel beslenenin vegan olmadığını,

veganlığın özünde zulmü, sömürüyü, köleliği tümüyle ve tamamen reddeden etik ve politik bir duruş olduğunu ifade etmiştir.

Yegen ve Aydın (2018), veganlığın bir tür beslenme biçimi olmadığını, bir yaşam biçimiyle birlikte hem kişisel hem de kolektif grup kimliği inşa ettiğini, sosyal, kültürel bir kimlik olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Veganlığın sosyal ve kültürel kimlik yanında etik ve politik bir kimliğe de karşılık geldiğine dikkat çeken Yegen ve Aydın, vegan toplulukların sadece kişisel ya da kolektif bir kimliğin yaratılmasını değil dünyada ve toplumlarda değişimi amaçladıklarını, köleleştirici, dayatmacı, sömürücü, hiyerarşik güçlere meydan okuyarak toplumsal hareketler içinde yer aldıklarını belirtmiştir. Tekten-Aksürmeli ve Beşirli (2019) de veganlığı yaşam biçimi, kişilerin ve grupların aidiyetlerini şekillendiren bir kimlik unsuru olarak tanımlamıştır. Tekten Aksürmeli ve Beşirli veganların toplumsal hareketlerde önemli bir yer tutmaya başladığını, vegan hareketlerin tüm sömürü biçimlerine karşı çıkmak yanında tüm ayrımcılık biçimlerini reddeden ideolojik politik kimliğe sahip olduğundan söz etmiştir. İlgili çalışmalar dikkate alınarak fayton hareketinin özellikle de Yaşam Nöbeti eyleminin veganlığın sadece bitkisel bir beslenmeye sınırlı olmadığını, bireylerde inşa ettiği kişisel ve kolektif kimliğin değişimi amaçlayan, sömürücülüğü, ayrımcılığı tamamen reddeden politik bir kimliği de içerdiğini, toplumsal hareketler içinde önemli bir güç olarak yer almaya başladığını gösterdiği sonucuna ulaşılabilir.

Veriler, fayton hareketinin faytonların kaldırılması kararına hazır olmadığını, mücadele ettiği yıllar içinde faytonların kaldırılması halinde atlar için uygulanabilecek alternatif bir öneri ya da proje geliştirmediğini, Yaşam Nöbeti eyleminde atlar için öneri ya da projeye sahip olmasa da izlediği perspektifin başka bir seçeneği düşünmeyi reddetmeyi gerektirdi fikriyle hareket etmeyi seçerek atları sömüren faytonun tamamen kaldırılmasını talep etmeye devam ettiğini göstermektedir.

Yapılan görüşmelerde HHH aktörlerinin anlatımlarında, hareketin faytonların kaldırılması ardından atlar için verdiği mücadelede başarılı olamadığını, atları takipte yetersiz kaldığını kabul ettikleri, hareketin özeleştiri, sorgulama sürecine girdiği anlaşılmaktadır.

"Sonraki süreçte ben de çok iyi takip edemedim burası benim açımdan eksi bir nokta. Daha kuvvetli şekilde atlar takip edilmeliydi." (K45, HHH).

"…düşünüp, oturup, tartışıp, özeleştiri yapmalıyız." (K20, HHH).

"…uğraşıldı ama sonuç alınamadı…özeleştiri de yapıyoruz ve yapmalıyız." (K21, HHH).

"Bu konuda bizim de dernek olarak da şahıs olarak da eksikliğimiz çok olmuştur. Konunun takipçisi olmalıydık, bu atlar nerede diye daha çok baskı kurmalı, sormalıydık, Hayvan hakları dernekleri olarak biz de eksik kaldık." (K28, HHH).

"…çok çabaladık ama yapamadık, atları korumayı başaramadık. Hareketin kendi içinde yapması gereken özeleştiri var." (K41, HHH).

"Faytonlar kaldırılmalı diyen kalabalık faytonlar kalktıktan sonra atların durumuyla ilgili aynı kararlı çabayı, mücadeleyi gösteremedi burası da net bunu da söylemek gerek…Özeleştiri yapmak gerekiyor bence, bu işi yapamadık, eksikliklerimiz oldu." (K11, HHH).

"Çok yetersiz kaldık, bizim hayvan hakları savunucuları olarak başarısızlığımız var, gereğini yapamadık" (K15, HHH).

"Hareket eksik kaldı, atlar ne kadar izlenebildi ne kadar takip edilebildi biz ne yaptık, nerelerde yanlış yaptık, nerelerde hata yaptık bunlar bizim iç meselemiz artık, biz oturduğumuzda, bir araya geldiğimizde bu meseleyi konuşuyoruz." (K9, HHH).

HHH katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde, hareketin atlar için verilen mücadelede, atları takipte yetersiz kalarak başarısız oluşunun nedenleri, hareketin mücadelenin sonrasını düşünmemiş olması, atlar için somut bir öneri, proje ya da alternatif geliştirilememiş olması, eylem ve baskı gücünü kaybetme, fiziksel ve psikolojik olarak yıpranma, pandemi yasakları, bürokratik aşamalarda yorulma, fayton kalksın diyerek mücadelenin ön saflarında yer alan bazı hayvan hakları savunucularının fayton kalktıktan sonra atların durumuna ilgisiz kalması, sadece faytonun kalkmasını amaç edinme, faytonların kaldırılmasının rehavetine kapılma, ahırların ve atların takibiyle uğraşan kişi sayısının da atlar için bir şeyler yapılabileceğine ilişkin motivasyonun da azalması, hareketin köklü, örgütlü mücadele deneyiminden, insan ve para gibi maddi-manevi kaynaklardan yoksun olması olarak sıralanmıştır.

"Keşke bizim rehabilitasyon merkezlerimiz olabilseydi, atları oralara gönderebilseydik ama yoktu." (K30, HHH).

"Sonuçta bu hareket alternatif yaratamadı…pandemi çok etkili oldu aslında insanlar dışarı çıkamadılar ama yine de takip etmeliydik." (K28, HHH).

"Mücadeleyi kazanmanın rehaveti vardı. O bürokratik aşamalarda insanlar çok yoruldu ve tamam bu çözüldü dediler sanırım…Hayvan hakları örgütlerinin kaynakları yok ki." (K48, HHH).

"…o eylemden sonra, biraz yıpranma belki psikolojik ve fiziksel yıpranma olabilir çünkü eylemcilerin çok zorlandıklarını biliyorum o süreçte, belki ekiplerin bir kesimine faytonların kaldırılması rahatlama da getirmiş olabilir." (K21, HHH).

"Hayvan hakları savunucularının da bu mücadelenin sonrasını düşünmemiş olması atların korunamamasında etkili oldu…Sonrasında atlar için uğraşan çok az insan vardı açıkçası. Artık inançta kalmamıştı sanırım insanlarda yani bir şey yapabileceğimize dair, araya pandemi de girdi..." (K41, HHH).

"Gücümüz yetmedi enerjimizi tükettik, 40 küsür günlük eylem çok yorucuydu yani o enerjiyi o kararlılığı tekrar oradan çıkartamazdınız, eylemliliği devam ettirecek güç bir daha toparlanamadı." (K19, HHH).

"Gerçekten fayton kalksın deyip kaldırıldıktan sonra tamam amacımıza ulaştık deyip yok olan da oldu." (K11, HHH).

"Özellikle hayvan hakları hareketinin ciddi kesimleri faytonların kaldırılmasıyla bu mesele bitti gibi bir havaya girdiler." (K9, HHH).

"…örgütsüzlüğün sonucudur bu. Bir alternatif sunamadık, fon falan bulabilirdik, bilmiyorum bir şey yapabilirdik, çözümüne katkıda bulunabilirdik." (K15, HHH).

"…bu iş örgütlü bir iş olsaydı, sürdürülebilir olurdu…Öneriler bile kendi içimizde tartışmalara sebep oldu." (K8, HHH).

HHH katılımcılarının anlatımlarında, HHH'nin atlar için verdiği mücadelede, atları takipte başarısızlığında bireylerin hayvana bakışını onun üzerinden sağladığı faydaya göre şekillendiren, hayvanı hak sahibi varlık göremeyen topluma hâkim bakışın, bireyleri anlık-duygusal reaksiyonlarla çabuk harekete geçirten, iş zorlaşınca da yarım bıraktıran kültürel alışkanlıkların etkili olduğunu düşündükleri görülmektedir.

"...başarısızlığın nedeni hayvanlar rehabilite edilip doğaya salınmalı fikrinin olmamasıydı. İnsanlar atın ne işe yaradığına bakıyor...At birini taşımayacaksa, yük taşımayacaksa, fayton çekmeyecekse ne işe yarar ki, insanlar için o hayvanların doğada yaşıyor olmalarının hiçbir anlamı yok ki, bunu düşünmüyorlar bile. İnsanların hayvanlara mülk olarak, mal olarak bakma fikri değişmedikçe hayvan hakları hareketinde başarı sağlamak çok zor." (K37, HHH).

"Bürokrasinin, resmî kurumların, insanların hala yaşam hakkı olan canlılara, bireyler olarak bakmamasının sonucudur bu..." (K19, HHH).

"…biz atılırız birden, bir yığın tartışma çıkar onu şöyle yapalım, bunu bilmem ne edelim derken bir bakarsın kimse kalmaz, yarı yolda bırakılırsın…Bizim bir iş yapmaya başladığımızda yarım iş yapma özelliklerimiz var. Bir işe başlayıp sonunu getirememe özelliklerimiz var. Bizim bir yığın böyle kültürel kodlarımız var." (K8, HHH).

HHH katılımcılarının görüşmelerde, atlar için verilen mücadeleden sonuç alınamamasının kurumların görevlerini yapmamasına yol açan siyaset yapma biçiminden kaynaklandığını vurguladıkları görülmektedir. HHH aktörlerinin anlatımlarında, atlar için arazi, bütçe gibi gerekli koşulları sağlamak görev ve yetkisi bulunan başta Tarım ve Orman Bakanlığı ve İBB olmak üzere yetkili kurumların sorumluluğun gereğini yerine getirmediği, yetkili kurumların görev ve sorumluluğun gereğini yapmak yerine birbirini siyasi rekabet gereği zora düşürecek hamleler, sorumluluğu birbirinin üzerine attıran siyasi hesaplar yaptığı belirtilmiştir.

"Madem süreç faytonun kaldırılma aşamasına geldi artık devlet kurumlarının uhdesinde olan bir şeydi, atlara arazi ayarlayacak olan ben değil onlardı." (K18, HHH).

"Atlar için gerekli koruma ya da rehabilitasyon mekanizmasını oluşturacak biz değildik." (K21, HHH).

"Nasıl o sürece getiren görevini yapmayan kurumlarsa sonrasında da olması gerekeni yapmayan kurumlardır." (K19, HHH).

"Atların sorumluluğu önce Tarım ve Orman Bakanlığının ve sonra da İBB'nindir." (K20, HHH).

"AKP tarafı zaten sürecin yönetilememesini, atların ölmesini istiyor, İBB tarafı da zaten bu meseleden kurtulmaya çalışıyor." (K9, HHH).

"Hükümetin tek derdi İBB zor durumda kalsın, para harcasın yeni bütçe kalemi yaratalım İBB hareket edemesin, faytonculara paralar versin, yeni ulaşım araçları satın alsın İBB zor durumda kalsın." (K11, HHH).

"Atlar için ne İBB bütçe ayırmak ne de Tarım Bakanlığı arazi tahsis etmek istemedi" (K41, HHH).

"Tarım Bakanlığı bir numaralı suçludur benim açımdan çünkü onun koordinatörlüğünde oldu. Valilik de İBB de görevlerinin gereğini yapmadılar." (K15, HHH).

HHH katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde, hareketin atları takipteki başarısızlığının Yaşam Nöbeti eylemi boyunca fayton meselesinin kaotik, karmaşık, spekülatif, yanlışlarla dolu, çok boyutlu ve aktörlü yapısının artmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Anlatımlarda, Yaşam Nöbeti eyleminde dengelerin her an değişebildiği, iyi ve kötünün birbirine karıştığı, kafa karışıklıklarının yaşandığı, eylemin HHH bileşenleri ve aktivistler arasında güven kaybına, uzaklaşmaya, kopukluğa, kavgalara hatta düşmanlıklar gelişmesine yol açtığı belirtilmiştir. Yapılan görüşmelerde, Yaşam Nöbeti eyleminde yıllardır ortak mücadele veren HHH bileşenlerinin birlikte hareket etme, dayanışma kabiliyetini, baskı gücünü yitirdiği, etkisizleştiği, parçalandığı, örgütlerin dağıldığı ifade edilmiştir.

"Birçok faktörün birçok aktörün rol aldığı bir süreçti." (K21, HHH).

"İstanbul Vegan İnsiyatifi, Yaşam Nöbeti'nden sonra dağıldı." (K37, HHH).

"Bu süreç her aşamasında, öncesinde de sonrasında da bizi çok yordu. Çok fazla sayıda aktörün el attığı, çok kaotik çok spekülatif bir süreç yaşandı. Adada akıl sağlığımızı korumaya çalıştık." (K9, HHH).

"Yaşam Nöbetinden sonra örgütler toplanmadı, ondan sonra dağıldı zaten, komple örgütler de dağıldı." (K48, HHH).

"Çok kaotik bir süreçti, süreçte komplolar çoktu, Goebbels görseydi süreçte yaşananları parmak ısırırdı yani." (K8, HHH).

"Yanlış çoktu, yanlışlar silsilesi yaşandı…oraya (Yaşam Nöbeti) birlikte taşıdık mücadeleyi ama oradan biz birlikte çıkamadık. Hayvan hakları hareketi, çadır eyleminden sonra etkisizleşti, düşmanlıklar gelişti, herkes bir köşeye dağıldı. Dağıldık, parçalandık bu süreçten sonra." (K15, HHH).

"Her an her şeyin değiştiği, kafanızın çok karıştığı, ne yapacağınızı da tam bilemediğiniz falan bir şey süreç yaşandı… Yaşam nöbeti sırasında oradaki örgütler dağıldı, herkes birbirine girdi, koptu, sonrasındaki sürecin yürütülememesinin nedeni bu aslında…" (K41, HHH).

"Bu süreçte hani her şey, herkes, iyi kötü birbirinin içine girdi, karıştı. Yaşam Nöbetinde biz birbirimize girdik, paramparça olduk, sesimiz duyulmuyor artık." (K20, HHH).

Veriler, HHH aktörlerinin, hareketin faytonların kaldırılması ardından atlar için verdiği mücadelede başarılı olamadığını, atları takipte yetersiz kaldığını kabul ettiğini göstermektedir. Hareketin atlar için verdiği mücadelede başarı göstermemesinde bireylerin hayvana bakışını, iş yapma alışkanlıklarını belirleyen, rekabeti-çıkarı iş yapma sorumluluğunun önüne geçiren toplumsal, kültürel, siyasal dinamiklerin etkili olduğu görülmektedir. Fayton hareketinin atlar için verilen mücadelede, atları takipte yetersiz kalarak başarısız oluşunun mücadelenin sonrasını düşünmeme, atlar için somut bir öneri, proje ya da alternatif geliştirilememe, örgütlü mücadele deneyiminden, insan ve para gibi maddi-manevi kaynaklardan yoksun olma gibi kendi içinden kaynaklı dinamikleri olduğu tespit edilmiştir. Örgütlenmedeki deneyim eksikliğine eklenen hizipleşmelerin, hizipleşmelerin küskünlere, düşmanlıkların gelişmesine sebep olarak hareketi dağıtıp parçaladığı gösteren veriler, birlikte hareket etmenin oluşturduğu güçlü motivasyondaki eksilmenin hareketin atları takipteki başarısızlığının önemli nedeni olduğunu göstermektedir.

HHH içinde fikir ayrılıkları ve çatışmalar yaşandığını gösteren çalışma verilerinin literatürü desteklediği belirtmek gerekmektedir. Wrenn (2019, s. 212), hayvan hakları hareketi içerisinde tartışma, bölünme ve çatışmaların yeni bir durum olmadığını ifade etmiş, birçok hareketin aksine HHH içinde hizipleşmenin kaynağının radikal unsurlardan değil profesyonel örgütlerden kaynaklı oluştuğuna dikkat çekmiştir. Wrenn, kapitalizmin büyüsüne, neoliberal stratejilere uyum sağlayan STK'ların bürokratik bir yapı, maddi kaynaklara erişim, bu kaynakları büyütme ve geliştirme niyetiyle hareket ederek örgütlenmelerini geliştirirken aynı zamanda taktik ve hedeflerde ılımlılaştıklarını, devlet ve özel sektörle iş birliğine yönelik çabalara yöneldiklerini bu durumun radikal gruplarda ılımlılaşan STK'lara karşı tepki oluşturduğunu, radikal grupları kutuplaştırdığını belirtmiştir. Tunç (2023)

çalışmasında Türkiye'de HHH içindeki problemlere dikkat çekerek hareket içinde yaşanan fikir ayrılıklarından söz etmiştir. Tekvar (2017) da Türkiye'de hayvan hakları hareketinde hizipleşmenin sıklıkla ortaya çıktığını, yaşanan çatışmaların mahkemeye taşınacak derecede şiddetli kavgalara yol açtığını vurgulamıştır. Tekvar, Türkiye'deki HHH'nin iş birliği yapma konusunda ciddi sorunları olduğunu, harekette ön yargılar ve ben merkezci yaklaşımın aşılamadığını belirtmiştir. Literatürden hareket edilerek, fayton hareketinde Yaşam Nöbeti eylemiyle birlikte başlayan hizipleşmeye, fayton hareketine öncülük eden, yıllarca fayton mücadelesi içinde yer alan bazı grupların, STK'ların devlet, yerel yönetimler ya da faytoncularla müzakerelere yönelik çabalara yönelmesinin, yıllarca yapılan müzakerelerde sonuç alınamamış olmasının oluşturduğu tepkinin de kaynaklık ettiği, Yaşam Nöbeti aktivistlerinin eyleme vegan olmayan kişi ya da grupları dahil etmeme kararının neoliberal stratejiler izleyerek kendi kaynaklarını büyütme ve geliştirme niyetiyle hareket ederek ılımlılaşan STK'lara tepkiye işaret ettiği düşünülebilir. Verilerden hareketle, fayton hareketinin HHH içinde en önemli problemlerden birinin hizipleşmeyle ilgili olduğunu gösterdiği sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmada, Yaşam Nöbeti eylemi sırasında faytonların tamamen kaldırılması hedefi doğrultusunda baskıyı sürdürme yönünde izlediği stratejinin hareketin bir kısmında kendi başına amaca dönüşmesinin, faytonların kaldırılmasıyla birlikte amaca ulaşıldığı fikrinin gelişmesinin de fayton hareketinin atları takipteki başarısızlığına yol açtığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın verileri, fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması hedefi doğrultusunda baskıyı sürdürme yönünde izlediği stratejinin benimsediği hakçı perspektifle ilişkisine tekrar dikkat çekmeyi, HHH'nin kuramsal gelişimine zemin hazırlayan Singer'in refahçı ve Regan'in hakçı perspektiflerine, tartışmaları ve eleştirileriyle Francione, David Degrazia, Martha Nussbaum, Sue Donaldson ve Will Kymlicka, Christine M. Korsgaard gibi isimlerin farklı kavramsal ve kuramsal çerçevelerle katkı sağlamayı sürdürdüğünden söz etmeyi gerekmektedir.

Hakçı, abolistyonist perspektifi benimsese de yaklaşımında Singer'le beraber Regan'ın da görüşlerini eleştiren Francione, hayvan sömürüsüne, kullanımına yol açan kabullere hayvanları sahibinin malı kabul eden yasal durumlarının zemin hazırladığına

dikkat çekmiştir. Francione'ye göre hayvan kullanımının tamamen ortadan kalkmasının yolu, eşit gözetilme ilkesinin, bir insanın sırf bir başkasının amacı için araç olarak, eşya olarak muamele görmeme temel hakkının hayvanları da kapsayacak şekilde genişletmesi gerekmektedir (Francione, 2008, s. 29-33, 136). Görüşleriyle hayvan hakları kuramına katkı sağlamaya çalışan Degrazia, hayvanların sahip olduğu ahlaksal statüye dikkat çekerek insan pratiklerinin çoğunun hayvanların sahip olduğu ahlaksal statüyle çeliştiğini göstermeyi hedeflemiştir. Degrazia, görüşlerini pratik tartışmalar ekseninde geliştirerek hayvanların zihinsel yaşamlarına, çıkarlarına ve ahlaksal statülerine odaklanmıştır (Degrazia, 2006, s. 22-24).

Hayvan haklarının önemli bir diğer kuramcı kabul edilen Nussbaum, hayvanların siyasi adalet kuramının öznesi olduğunu göstermeye çalışmıştır. Nussbaum, kuramını adalet fikrinin doğası gereği insan onuru ve insan onuruna yakışan yaşamın gereklerini "Merkezi Yapabilirlik"leri belirleyerek geliştirmiş, insan onuruna yakışan yaşam gereklerinin asgari eşik kabul edilerek yerine getirilmesinin hem ahlaki hem de politik bir görev olduğunu ifade etmiştir. Nussbaum, adalet fikrinin doğası gereği hayvanlar açısından da o türe uygun düşecek onurlu yaşamın gereklerinin belirlenmesi ve yerine getirilmesinin de ahlaki ve politik bir görev kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur (Nussbaum, 2018, s. 46-51, 106).

Yaklaşımlarıyla hayvan hakları kuramına önemli bir diğer katkıyı Donaldson ve Kymlicka sağlamaya çalışmıştır. Donaldson ve Kymlicka, vatandaşlık kavramı üzerinden hayvanların siyasi bir çerçeveye yerleştirilebileceğini göstermeyi hedeflemiştir. Mevcut kuramsal yaklaşımların hayvanların haklarını korumada yetersiz kaldığını ifade eden Donaldson ve Kymlicka öldürülmeme, mülk olmama, kapatılmama gibi negatif haklarla, hayvan habitatına saygı duyma, yol ve mahalleri hayvanların ihtiyaçları doğrultusunda inşa etme gibi pozitif hakları bir araya getirecek, farklılaşmış ve ilişkisel bir yaklaşımın gerekli olduğunu iddia etmiştir (Donaldson ve Kymlicka, 2016, s. 14-22). Görüşleriyle hayvan haklarının kuramsal gelişime katkı sağlamaya çalışan Korsgaard da insanların diğer hayvanlardan daha üstün ya da önemli olmadığını göstermeyi hedeflediği yaklaşımında Kant'ın insanı araç değil kendinde amaç edinme ilkesinin hayvanları da içine alacak şekilde genişletilebileceğini ileri sürmüştür (Korsgaard, 2018).

Hayvan hakları kuramının farklı perspektiflerine yer vermeyi gerektiren saha verileri dikkate alındığında fayton hareketinin hakçı perspektifin faytonlar için hemen ve tamamen kaldırılması talebi dışında farklı seçenekleri düşünmeyi reddetmeyi gerektiği fikrine sahip olmasıyla birlikte hakçı perspektifin hayvan haklarının farklı perspektiflerini de düşünmeyi reddetmeyi gerektirdiği fikrine sahip olduğu, hayvan haklarıyla ilgili hakçı perspektiften farklılık barındıran hiçbir kuramsal çerçeveye ilgi göstermediği söylenebilir. Bu noktada araştırmacıların da çoğunlukla hayvan haklarının iki temel perspektifi olan refahçı ve hakçı perspektifle ilgili çalışma yaptıkları, hayvan haklarının bu iki temel perspektifi dışında kalan farklı perspektiflerine yeterince ilgi göstermediği belirtilmelidir. Mutlu'nun (2019) Korsgaard analizi, Cengiz ve Gökalp'in (2022) Nussbaum'un yaklaşımı, Çekem'in (2023), Çekem ve Kamözüt'ün (2024) faydacı ve hakçı perspektiflere alternatif oluşturan yeni perspektifleri incelediği çalışması sınırlı sayıda yapılan çalışmalara örnek gösterilebilir. Bu örneklere Çankaya-Eksen'in (2022) Donaldson ve Kymlicka'nın kuramsal çerçevesini, Aksoy'un (2024) Donaldson ve Kymlicka, Nussbaum'un yaklaşımını fayton meselesiyle ilişkili konu edindikleri çalışmalarıyla katkı sağladıklarını da bu çalışmayla ilgisi sebebiyle ayrıca belirtmek gerekmektedir.

Bu çalışmanın verileri, fayton hareketinin atlar için verdiği mücadelede başarısızlığına fayton atları için başka bir seçeneği ya da hayvanlar için farklı kuramsal yaklaşımların perspektiflerini düşünmeyi reddeden ilkesel bakışın etkisi olduğunu söylemeye imkân vermektedir. Aksoy (2024) çalışmasında Adalardaki fayton atlarına özgürlük talep eden hayvan hakları savunucularının atları takipteki başarısızlığına dikkat çekmiş, hayvan hakları savunucularının faytonların tamamen ve hemen kaldırılması konusunda izledikleri perspektifi sorgulamıştır. Çankaya-Eksen (2022) de Adalardaki fayton atlarının yasaklanması ile yasaklanma sonrası atların durumunu düzenleyen karar alma süreçleriyle ilişkili olarak hayvan hakları savunucularını eleştirmiş, hayvan hakları savunucularının abolisyonist-hakçı perspektifle hareket ederek kategorik bir tutum aldığını, fayton atlarının zulüm görmeden çalışarak Adalarda kalmasına yönelik geliştirilen önerilere, farklı seçeneklere kapıyı kapattığını belirtmiştir. Çankaya Eksen, hayvan hakları savunucularının faytonlarda sömürü koşullarında çalıştırılan atların özgürleştirilmesi ile ilgili faytonun hemen ve derhal

yasaklanması taleplerinin anlaşılır olsa da bu kadar sayıda atın aynı anda, hemen ve derhal özgürleştirilmesinin imkansızlığına dikkat çekmek istemiştir.

Yukarıda işaret edildiği ve tespit edilen sebepleri gösterildiği üzere fayton hareketi atları takipte başarı sağlayamamış, atları özgürleştirememiş ve faytonların kaldırılması sürecinde çok sayıda at HHH aktörlerinin ifadesiyle insan zulmüne ve sömürüsüne uğramaya devam etmiştir. Yapılan görüşmelerde HHH katılımcıları, atların insan zulmünden ve sömürüsünden özgürlüğe doğru bir yolculuk yerine önce kapalı tutuldukları ahırlara sonra da kesimhanelere ya da kasapların eline düştükleri bilinmez akıbetlerine yollandıklarını belirtmiştir. HHH aktörleriyle yapılan görüşmelerde atların çilesinin bitirilemediği, insan zulmünden kurtarılamadığı, çok sayıda atın öldüğü, faytonların kaldırılması sırasında yaşanan kaosun, yanlışlıkların, hataların bedelini atların canlarıyla ödediği ifade edilmiştir. HHH katılımcılarının anlatımları, atların ölümünün derin bir üzüntü acı kaynağı olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

> "…biz o hayvanları ömürlerinin sonuna kadar çektikleri eziyetten kurtarılıp, yaşamlarının kalan kısmını rahat sürmelerini isterken bir kere daha ahırlarda ölümünü ya da kesimhanelere yollanışını seyrettik…Bu sonuç çok büyük üzüntüdür benim için." (K19, HHH).

> "…atları faytondan kurtardık orada işkence edilmekten ama kasapların eline düşmekten kurtaramadık. Bunu kim düşünebilirdi." (K48, HHH).

> "Fakat maalesef bunun diyetini yine atlar ödedi." (K31, HHH).

> "…atlar perişan oldu, rezil oldu, gezdirilmesi gereken atlar ayakta bekletildi atlar sonunda da öldüler." (K18, HHH).

> "O karmaşa ve kaos içinde bilinmeze gitti hayvanlar, öldüler, patır patır öldüler ne oldukları belli olmadı." (K41, HHH).

> "Bir şekilde epeyce bir atı kaybettik…atlar ahırlar kapatıldı, çok sayıda at oraya buraya hibe edildi, gitti… Atlar savaşta kaybolmuş canlılar gibi." (K10, HHH).

> "Hepimizin hayali atların özgür olmasıydı. Ama o hayal araya siyasetçiler, devlet girince hayal olarak kaldı…O mevcut atların bir kısmı kaybedildi, bir kısmı oraya buraya gönderildi, çok az bir kısmı Adalarda tutuldu, atlar kurtulabildi mi kurtulamadı. Biz yıllarca mücadele ettik, kendimizi parçaladık atlar için. Çok üzüyor

bu durum beni hem atlar için hem hayvan hakları hareketi için hem her şey için." (K15, HHH).

Verilerin gösterdiği üzere HHH'nin dayanışmasını, birlikte mücadele kabiliyetini kaybettirmiş, çok sayıda at canıyla bedel ödeyerek ölmüş olsa da HHH katılımcılarının anlatımlarında fayton mücadelesinin sonucunu başarı olarak değerlendirdikleri görülmektedir. HHH aktörleriyle yapılan görüşmelerde, faytonun sistematik şekilde atları insan zulmü ve sömürüsüne dahil ederek yıllarca ölümlerine neden olduğu, özgürlüklerine engel olduğu, faytonların kaldırılmasının atları dahil oldukları insan zulmü ve sömürüsü çarkına dahil olmaktan kurtardığı ifade edilmiştir. Anlatımlar HHH katılımcılarının bu durumu döngünün kırılması olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Hareketin yıllarca verdiği kararlı mücadeleye ve faytonların kaldırılması hayaline görüşmelerde dikkat çeken aktörler yıllar süren mücadele verilmeseydi, Yaşam Nöbeti eyleminde alanda kalınmaya devam edilmeseydi faytonların çalışmaya, atların ölmeye devam edeceğini vurgulamış, her şeye rağmen hayalin gerçekleştiğini belirtmiştir.

"Keşke sonu böyle olmasaydı. Ama en azından bu ölüm döngüsü devam etmiyor. Düşünürsek aslında bir sürü atın yaşamı kurtulmuş oldu böylelikle." (K3, HHH).

"Ama orada öyle bir sistem olmasa zaten atlar ölmeyecekti…Biraz sert görünüyor belki ama döngünün kırılması lazım…Buna bir yerde dur demek zorundasınız." (K45, HHH).

"…oradaki atlar ölüyordu sonra yenileri yine geliyordu ve bu böyle devam ediyordu. Faytonun kaldırılmasıyla bu döngü son buldu." (K32, HHH).

"Yaşam Nöbeti olmasaydı, şu an hala atlar öldürülüyor, zulme uğruyor olacaktı ve bu devam edecekti." (K30, HHH).

"…hayvan hakları hareketi açısından çok büyük bir kazanımdır atların sürekli öldüğü bu sömürü düzeni sonlandırılmıştır." (K31, HHH).

"Şöyle diyebilirim tabi onların her biri değerli hayattı ama sömürü bitirildi, fayton kalkmasaydı atlar ölmeye, ölmeye, ölmeye devam edecekti döngü kırıldı." (K18, HHH).

"…biz yola çıktığımızda faytonların kaldırılması hayal geliyordu insanlara ve bu mücadele verilmeseydi, o farkındalık oluşturulmasaydı faytonlar kaldırılamazdı bu

açıdan bakınca da sonuca hayvan hakları hareketi açısından her şeye rağmen büyük bir başarı olarak değerlendiriyorum." (K41, HHH).

"...başarı sağlanmış, orada atların mutlak ölümüyle sonuçlanan ölüm çarkının durdurulması sağlanmıştır." (K21, HHH).

"Adadaki zulüm çarkı bitmiştir. Bu büyük bir kazanç ve başarıdır. Döngüyü kırdık ve diğer atları kurtardık, olası işkencelerin önüne geçmiş olduk." (K10, HHH).

Verilere dikkatle bakıldığında, fayton hareketinin faytonların kaldırılması ardından Adalardaki fayton atlarının esaretini, sömürüsünü, ölümlerini engelleyemeyerek başarısızlık gösterse de faytonun kaldırılmasıyla atların sürekli dahil olduğu sömürü, zulüm, ölüm döngüsünün sonlanmasını sağlayarak sonucu büyük bir başarı kabul ettiği görülmektedir.

Jasper, toplumsal hareketlerin ne tamamen kazanabildiğine ne tamamen kaybettiğine, çoğunun arzu ettikleri politika ve yapısal değişikliklere kavuşamadığına dikkat çekmiş, hiçbir hareketin talep ve umutlarının tamamını elde edemediğini, çok azının ana hedefine ulaşabildiğini belirtmiştir. Toplumsal hareketlerin gerçekleştirmek istediği pek çok hedefi olduğundan söz eden Jasper, bazı hedeflerin belirli hizip ve bireylerin umutları olarak kaldığından, bazı hedeflerinse daha geniş bir desteği yakalayabildiğinden bahsetmiştir. Toplumsal hareketlerin ulaşılması kolay görünen hedefleri ön plana çıkardığını, zor gibi görünen hedefleri geri plana ittiğini ifade eden Jasper'e göre çoğu zaman bir grubun orijinal hedeflerinin bir vadede yani belli bir zaman diliminde mümkün veya arzu edilir olmaktan çıkabildiğini, bu grubun daha mütevazı hedeflere yönelebildiğini veya tam tersine, daha iddialı hedefleri zorlamak adına birtakım boşluklardan, fırsatlardan istifade edebildiğini vurgulamıştır (Jasper, 2017, s. 218-225).

Jasper'in görüşleri üzerinden yorumlandığında, öncelikle fayton hareketinin atları özgürlüğüne kavuşturma ve Adalardaki faytonların tamamen kaldırılması şeklinde iki ana hedef belirlediğine dikkat çekilmelidir. "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganının bu iki ana hedefin sentezi şeklinde belirdiği söylenebilir. Fayton hareketinin atları özgürlüğüne kavuşturma hedefinin ulaşılması zor bir hedef olarak görüldüğü ya da geniş kesimlerden destek bulmadığı için geri plana itildiği, aktivistlerin umutları olarak kaldığı, faytonların kaldırılması hedefininse daha geniş bir desteği yakaladığı

ve ulaşılması mümkün hedef olarak görüldüğü için öne çıkarıldığı düşünülebilir. Fayton hareketinin özellikle Yaşam Nöbeti eyleminde açılan politik fırsattan yararlanarak topyekûn ulaşılması mümkün görünen faytonların tamamen kaldırılması hedefini zorladığı belirtilebilir. Fayton hareketinin ne kazandığı ne kaybettiği sonucuna varılabilir.

Almedia, toplumsal hareket başarısını belirlemek için kullanılan önemli bir stratejinin hareketin temsil ettiği nüfusun elde ettiği fayda olduğunu ifade etmiş, bir hareketin belirtilen amaçlarına ulaşamamasına rağmen hareketin bileşenlerinin hala önemli faydalar elde ettiği durumlar olabildiğine dikkat çekmiştir. Almedia ayrıca hareketlerin sonuçtaki başarısını politik süreçteki tehditlerin önlenip önlenememesi üzerinden de değerlendirilebileceğini vurgulamış, toplumsal hareketlerin savunmasız grupların haklarından onları yoksun bırakacak politikaları önleme, istenmeyen değişiklikleri engelleme yeteneğinin bir hareketin olumlu sonucu ya da başarısı anlamına gelebildiğini ifade etmiştir. Almedia, tüm bunların yanı sıra toplumsal hareketlerin başarısını incelemenin en yaygın yolunun hareketlerin belirttikleri hedeflerine ulaşıp ulaşmadıklarını saptamaktan geçtiğini ifade etmiştir. Almedia genellikle birden fazla hedefi olan hareketlerin bazı hedeflerine ulaşırken bazılarına ulaşamaması nedeniyle hareketlerin hem zaferleri hem de başarısızlıkları aynı anda yaşadıklarını bu çelişkili sonuçların hareketin genel başarısını değerlendirmeyi zorlaştırdığını belirtmiştir (Almedia, 2023, s. 182-184).

Almedia'nın görüşleri üzerinden yorumlandığında, HHH'nin bileşenlerinin dağıldığı, parçalandığı ve atların da zarar gördüğü, çoğunun öldüğü düşünüldüğünde fayton hareketinin bileşenlerinin önemli faydalar elde ettiğini söylemek zor görünüyor olsa da faytonların kaldırılmasıyla fayton döngüsünden kurtarılan atlar konusundaki ortak tavrı hareketin belirlediği hedefle ulaşmamasına rağmen hareket bileşenlerinin önemli faydalar elde ettiğini söylemeyi de mümkün hale getirebilmektedir. Fayton hareketinin Yaşam Nöbeti eylemi sırasında faytonların hemen ve tamamen kaldırılması talebindeki ısrarcı, geri adım atmaz tavrıyla faytonların çok az sayıda da olsa bir kısmın Adalarda çalışmaya devam etmesi şeklindeki değişimi engellediği, ancak atların ahırlara kapatılması, bedelsiz sahiplendirilmeleri şeklindeki değişimi engelleyemediği dikkate alındığında hareketin istenmeyen değişiklikleri engelleme yeteneğiyle ilgili olarak da başarısını değerlendirmek zor görünmektedir. Fayton

hareketinin hem zafer hem de başarısızlıkla sonuçlandığı, bu çelişik durumun hareketin genel başarısını değerlendirmeyi zorlaştırdığı sonucu çıkarılabilir.

Fayton hareketinin verdiği mücadelenin sonuçtaki başarısını değerlendirmek zor görünüyor olsa da görüşme yapılan HHH katılımcıları, fayton hareketinin Türkiye'de hayvan hakları hareketi tarihi içinde hayvan haklarının münferit bileşenlerini ülke çapında yan yana getiren, birlikte sürdürülen, yürütülen ilk ve tek örnek olduğunu, başarı ve başarısızlıklarından çok sayıda dersin çıkarılabileceği önemli bir miras bıraktığına dikkat çekmiştir. Görüşmelerde HHH aktörleri, HHH'nin ortak bir hedefle omuz omuza vererek tüm bileşenlerinin mücadelesini fayton hareketinin birleştirdiği, oluşan bu güç birliğiyle Türkiye'deki yasal mevzuatlarda yapılması gerekenler konusunda hem atlar hem diğer hayvanlar için mücadele edildiği belirtilmiştir. HHH katılımcılarının anlatımlarında, fayton hareketinin Türkiye verilen hayvan hakları mücadelesinin kedi ve köpekle sınırlı tutulan, daraltılmış anlamını genişletmeyi de dünyanın farklı ve önemli şehirlerinde hala verilmekte olan fayton mücadelesi örnekleri içinde yerini almayı da başardığı ifade edilmiştir.

> "Hayvan hakları hareketinde çok bölünmüşlük, çok sayıda münferit gruplar var. Bu durum, birlikte hareket edebilmeye engel oluyor, hareketin eylem gücünü azaltıyor. Ancak bu durum fayton hareketinde olmadı, fayton hikayesi bu sebeple çok önemli…Fayton hareketi güzel bir örnek oldu, farklı insanların birbiriyle bir araya gelip bir başarılı bir hareket yapılabileceğine inanç oluşturacak örnek bir çalışmaydı. Bu hikâyede hareket hayvanların esaret altında bulunmasında karşı o etik söylemin öne çıkartılması, hayvan kullanımının her türüne karşı olmamız gerektiği, hayvan haklarının sadece kedi köpekle sınırlı olmadığı farkındalığı yarattı, bu benim için de hayvan hakları hareketi için de çok önemliydi ve bu ilk kez başarıldı." (K28, HHH).

> "Aslında hayvan özgürlüğü mücadelesinde bir dönüm noktası bu, kamusal alanda verilen mücadele açısından bakarsanız faytonun kalkması büyük bir başarı çünkü yurtdışındaki arkadaşlarımız da yıllardır kaldırtmaya çalışıyorlar, fayton eylemleri yapıyorlar ve hala yurtdışında birçok yerde fayton devam ediyor." (K15, HHH).

> "Türkiye'de hayvan hakları hareketi grupları açısından ilk ve en önemli direniş eylemiydi…ilk kez ülke çapında hayvan hakları grupları bu meselede yan yana geldi ve ortak bir yaklaşım geliştirdi, ortak bakış açısıyla faytonların kaldırılmasını talep etti, bu konuda yasa çıkarılması doğrultusunda hayvan çalıştırılmasının

engellenmesi yani sadece atlar değil öbür hayvanlar açısından da mücadele etti. Sadece faytona dönük fayton meselesine odaklanan, faytonların kaldırılmasına ve atların özgürleştirilmelerine dönük bir özel örnekti." (K9, HHH).

"Atların kullanılması sömürülmesi faytonların kalkmasıyla son buldu ve bunu hayvan hakları hareketi sağladı. Faytonların kaldırılması sağlandı bu Türkiye'deki hayvan hakları hareketi için çok büyük bir başarıydı. İlk defa bir şey tam olarak başarıldı. Bu bir hareketi çok güçlendirir, yükseltir. Hayvan hakları hareketinin sırtına aldığı böyle bir rüzgârla çok büyümesi gerekirken, başarı çok değerliyken, bir milat olması gerekirken…neyse." (K20, HHH).

"Eksiklikleri bilerek hareket edeceğiz ama şimdi." (K8, HHH).

"…fayton için verilen hayvan hakları mücadelesi, hayvan hakları hareketi için çıkarılacak dersler, tecrübelerle dolu ben böyle değerlendiriyorum." (K37, HHH).

Bir toplumsal hareketin etki yaratabilmesini çok sayıda kişinin ittifak halinde uzun bir süre boyunca bu yönde çaba göstermesiyle ilişkili gören Meyer, hareket aktivistlerinin yenilgilerinin de zaferlerinin de geçici olduğunu öğrenmesi gerektiğini belirtmiştir. Meyer'e göre hareketlerin zaferleri ya da kazanımlarını sahiplenmeyi ve bağlantıları ortaya koymayı başarmaları, öyküleriyle yeni örgütlenmelere yardımcı olmaları etki oluşturduklarını göstermektedir (Meyer, 2023, s. 233-234). Almedia, toplumsal hareketlerin etki gücünün siyasi boyutlarından, siyasal süreçlerin birbiriyle çatışma yaşattığı rakipleriyle ilişkisinden daha fazlasına odaklanmayı gerektirdiğinden söz etmiştir. Almedia, toplumsal bir hareketin etki gücünü, toplumsal manzaraya bıraktığı başarısız stratejileri, taktikleriyle de ilgili olduğunu vurgulamış, hareketin devam ettiği yıllar boyunca oluşturduğu kişisel anı, slogan, belgesel, karikatür vb. ve toplumsal bağları da içeren kalıcı mirasın öneminden bahsetmiştir (Almedia, 2023, s. 215). Jasper de toplumsal hareketlerin etki gücünün ne kadar sayıda insanın hissediş ve düşünüş şeklini değiştirebildikleriyle, politik süreçte gündem belirleme, yeni bir yasanın içeriğine, yeni bir yasanın onaylanıp kabulü veya uygulanmasına etki gücüyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir (Jasper, 2017, s. 218-224). Jasper, hareketlerin yeni siyaset yapma yöntemleri geliştirmeyle, toplumsal çatışmanın tarihinin nasıl yazılacağına etki etmeyle ilgisinden söz etmiş, toplumsal hareketlerin bıraktığı derslerle gelecek hareketlere, tarih anlatısına, siyaset ve toplumsal değişime dair ortak kavrayışa katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Jasper, 2017, s. 234-235).

Toplumsal hareketlerin etkisi konusunda Jasper, Almedia ve Meyer'in yaklaşımları üzerinden, fayton hareketinin HHH'nin tüm bileşenleri ayrıca farklı hak mücadelesi veren toplumsal gruplar olmak üzere çok sayıda kişinin ittifak halinde çaba göstermesiyle devam etmiş olması etkili olduğunu söylemeyi gerektirmektedir. Fayton hareketinin mücadele ettiği yıllar boyunca "Faytona Binme Atlar Ölüyor", "Dur de dur de köleliğe dur de", "Faytondan in bisiklete bin" gibi etkili sloganlar, özellikle sosyal medyadan paylaştıkları acı çeken atları, devrilen faytonları gösteren fotoğraflar, hazırlanan belgeseller, Adalara yolcu taşıyan iskeledeki duvarlara, Adalardaki rastgele mekanlara yapıştırdıkları stickerlar, karikatürler, tişörtler vb. eylem araçlarıyla çok sayıda insanın hissetme ve düşünme şeklini değiştirmiş olması da etki oluşturduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir. Fayton hareketinin, Türkiye'de HHH ve toplumsal yaşam içinde kedi ve köpekle daraltılmış, sınırlandırılmış kavrayışlara atları ve diğer hayvanları dahil ederek, faytonların kaldırılması konusunda dünyada verilen mücadele örneklerinden biri olarak da katkı sağladığı etki oluşturduğu söylenebilir.[20] Hareketin politik süreçte talepleriyle çatışan rakipleriyle karşılıklı mücadeleye giriştiği, gündem belirlediği, atlar ya da diğer hayvanlarla ilgili yasama süreçlerine etki etmek için çabaladığı, faytonların kaldırılması yönündeki yasanın kabulü ve uygulanmasına etki ettiği dikkate alınarak da fayton hareketinin etkili olduğu belirtilebilir. Hareket aktivistlerinin başarısızlıkları olduğunu kabul etse de başarılarına odaklanmaları, kazanımlarını sahiplenmeleri ayrıca hareketin başarı ve başarısızlıklarından gelecek hareketlere çok sayıda ders, kalıcı miras bırakması da fayton hareketinin etkili olduğuna kanıt kabul edilebilir. Fayton hareketinin etki oluşturan bir hareket olduğu sonucu çıkabilir.

Veriler, sonuçta başarılı ya da başarısız olduğu konusunda çelişik fikirlerin ileri sürülmesi mümkün olan fayton hareketinin etki oluşturan bir hareket olduğunu göstermektedir.

Bu kısmın ve çalışmanın sonunda veriler, Adalardaki fayton atlarının sayısının bilinmediği, faytonun kaldırılması ardından AK PARTİ'den yapılan açıklamaya göre 1.200 atın satın aldığı, 120 atın Büyükada'daki ahırlarda bırakıldığı, 978 atın akıbetinin bilinmediği, İBB'den yapılan açıklamaya göre 1.179 atın satın alındığı, 115

[20] Hayvan hakları hareketinin dünyanın çeşitli kentlerinde faytonların kaldırılması için verdiği mücadele örnekleri için çalışmanın birinci bölümün ikinci kısmına bakılabilir.

atın Büyükada'daki ahırlarda bırakıldığı, 860 atın bedelsiz sahiplendirildiği, 516 atın satın alınmadan önce, 224 atın satın alındıktan sonra olmak üzere 740 atın öldüğü, Adalı ve HHH katılımcılarının görüşmelerde verdiği bilgiye göre çok sayıda atın ahırlara kapatıldığı dönemde acı çekerek, ahırlardan sahiplendirildikleri yerlere kamyonlara doldurularak gönderilmek için çıkartıldıkları yolculuklarında kasapların eline düşerek öldüğünü, varlıklarının ve haklarının korunamadığını göstermektedir.

Fayton meselesinde atların varlıkların da haklarının da korunamamasının çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı olarak yer verildiği üzere insan düşüncesinde hayvan varlığını önemsizleştiren, ikincilleştiren insanmerkezci-antroposantrik bakıştan kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Fayton meselesinin Adalıların faytonların denetlenip ıslah edilerek, hibrit sisteme entegre edilip sayıları azaltılarak vb. önerilerle korunması ya da fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması gibi taleplerle temelde faytonun korunması ya da faytonun kaldırılması üzerinden şekillenmiş ve devam etmiş olması atın varlığının ikincilleştirildiğini, faytonla ilişkisi üzerinden atların bu meselede yer bulabildiğini söylemeye imkân vermektedir. Faytonlar meselesinde ruamla ilgili tedbir kararlarının uygulanmaması ya da uygulanmasının da ruamın insanla ilişkisi örneğin faytoncuların çıkarı, at camiasının hesabı, siyasi menfaatler vb. üzerinden şekillendiği, ruamın at varlığına yönelik oluşturduğu tehdidin önemsenmediği belirtilebilir. Ruamın Adalardaki atlarda hep olageldiği ve insana bulaşmasının söz konusu olmadığı ve 2017'den önce ruamla ilgili at giriş-çıkış yasağı, Adalarda karantina gibi tedbir kararları alınmadığı düşünüldüğünde, ruamın atları tehdit ettiği insanı tehdit etmediği sürece tedbiri de gerektirmemiş olduğunu gösterir gibidir. Ayrıca ruamın at varlığına yönelik oluşturduğu tehdidin önemsenmediğini 2019'da alınan ruam tedbir kararları doğrultusunda atların Büyükada'da ruamlı ruamsız olduğu ayırt edilmeden ve ruamlı olmadığı halde Heybeliada, Burgazada'da da ahırlara kapatılmasının kanıtladığı söylenebilir.

Hayvanların insan dünyasında acımasızca kullanılmasına karşı çıkan, insanmerkezci bakışı değiştirmeyi hedefleyen HHH'nin özellikle Yaşam Nöbeti eylemi boyunca atları sömüren faytonun hemen ve tamamen kaldırılması yönündeki ısrarcı talebiyle Adalardaki atları insanmerkezci bakışın değiştirilmesi hedefi

önceliğinde ikincilleştirdiği ifade edilebilir. Faytonu Venedik'teki gondollar, İstanbul'daki Kız Kulesi, bir renk, sembol, kimlik kabul eden Adalıların faytonun korunması yönündeki talebiyle Adaları koruma hedefi önceliğinde atları ikincilleştirdiği belirtilebilir.

Fayton başına 300.000 TL, at başına 4.000 TL bedel karşılığı fayton ve atların satın alınması kararı, faytoncuların da fayton ve atlarını satmaları yoluyla faytonların kaldırılmış olması atın varlığının bir araç olan faytona, nesneye indirgendiğinin hatta ondan çok daha değersiz (bedel üzerinden) görüldüğünün kanıtı kabul edilebilir.

Aşağıda fayton meselesinde satılarak-satın alınarak Adalardaki varlıkları son bulan fayton atları görseli paylaşılmıştır.

Fotoğraf 27. Fayton Meselesinde Satın Alınarak-Satılarak Adalarda Varlıkları Son Bulan Fayton Atları Görseli

Kaynak: Aktürk, A. C. ve Yazar, B. A. (2019, 20 Aralık). Adalar'da fayton turları durduruldu. *Anadolu Ajansı.* 26 Ağustos 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/adalarda-fayton-turlari-durduruldu-/1679696 adresinden edinilmiştir.

Faytoncuların faytonla, atla, Ada'yla, Adalılarla vb. kurduğu ilişki üzerinden şekillenen ve devam eden fayton meselesinin hayvanın insanla yerküreyle kurduğu ilişkiyi görmezden gelen ya da ihmal eden, hayvan aleyhine işlemeye devam eden ve işleyiş şekliyle hayvanı insan dünyasında görünmez kılarak nesneye, araca indirgeyen insan düşüncesine hakim insanmerkezci-antroposantrik bakışın atın faytonla, faytoncuyla, Ada'yla, Adalılarla kurduğu ilişkiyi görmezden geldiği, ihmal ettiği, atı nesneye indirgediği ileri sürülebilir.

İnsanmerkezci bakışın insanı diğer tüm varlık dünyasından ayırarak öncelediği, her konunun öznesi haline getirerek üstünleştirdiği, etkileyen de etkilenen de insan ön kabulüne hapsolmaya yol açtığı yapılan çok sayıda araştırmada vurgulanmıştır. Zeybek (2020, s. 172) insan dünyasında hayvanların uğradığı zulmün yaşamda "biz"i oluşturanın "insan" olduğu kabulü olduğunu, "biz"i oluşturanın "insan-insan olmayan tüm varlıklar" olduğunun görülmesi gerektiğini belirtmiş, Alkan (2020a, s. 50; 2020b) insan ve hayvan arasındaki ilişkinin hayvanı merkeze alan yeni bir bakışla incelenmesinin imkanına ve gereğine değinmiş, Diler (2024) insanla hayvan arasındaki ilişkiye dair daha çok soru sormanın öneminden bahsetmiştir. Burgan (2020; 2021) insanmerkezci yaklaşımları aşmanın mümkün olduğunu, insan hayvan ilişkisini farklı biçimde düşünmenin, insanın ve insan dışı tüm varlıkların birlikte paylaştığı yaşamı temele alan perspektif geliştirmenin olanağını göstermeyi hedeflemiş, Karababa (2020) insanı üstün gören yaklaşım biçimini eleştirmiş, insanla hayvan ilişkisini yeniden değerlendirmenin gereğine değinmiştir. Tekin (2017) insanmerkezci bakışın kronikleştiğinden, hayvanların insanlar için değil kendileri için değerlendirilmesinin öneminden söz etmiş, Özdoğan vd. (2021), Özdoğan (2024) insanmerkezci yaklaşımın insanı kendi dışındaki varlıklarla paylaştığı ortak yaşamı kavramaktan alıkoyduğunu belirtmiş, insanmerkezci kabulleri aşmanın mümkün olduğunu göstermeyi amaçlamış, Güçlü (2021) insanmerkezci yaklaşımdan kaynaklı problemlere dikkat çekerek insanmerkezci yapıp etmeleri dönüştürmenin önemini göstermeye çabalamıştır.

Özkurt ve Burgan-Kıyak (2024) yaşamın sadece insan yaşamı değil diğer türlerle paylaşılan bir "birlikte yaşam" olduğunu vurgulamış, sadece insanın değil hayvan ya da bitkinin özne olduğu, insanın insan dışındaki varlıklarla farklı ilişki biçimlerini sorgulayan, insanmerkezci bakıştan uzaklaşmanın mümkün olduğunu konu edinen alternatif çalışmalara dikkat çekmiştir. Avcı-Dursun ve Karabolu (2024) insanı özne kabul eden yaklaşımlardan uzaklaşmanın mümkün olduğunu göstermeyi hedeflemiş, Pehlivanlı (2024) sadece insanları analiz kategorisi kabul eden, tarihi ve sosyal dinamikleri anlamlandırmada eksiklik yaratan kuramsal tavrı yeniden ele almaya çalışmıştır. Bozok (2024) dünyada yalnızca insanların yaşamadığını, insanların her şeyden üstün efendiler olmadığını vurgulamış, insan istisnacılığından vazgeçmenin olanağını göstermeyi amaçlamıştır. Akıllı (2017) insanmerkezci

bakıştan kurulmanın mümkün olduğuna özellikle hayvan hakları açısından değinmiş, Alnıaçık-Özyer (2021) insanmerkezci kabullerin insandışı tüm varlıkları ikincil varlık haline getirdiğini, nesneleştirdiğini, insanmerkezci kabullerin farkına varılması, sorgulamasının gereğini ifade etmiştir.

Verilerden hareketle, fayton meselesinin insanmerkezci yaklaşımın, insanmerkezci yaklaşımla mücadele eden yaklaşımların da dahil olmak üzere insanı Adadaki atın varlığını, haklarını görmekten alı koyan, ikincilleştiren tüm kabullerin farkına varılması, sorgulanması gereğini gösterdiği sonucuna varılabilir.

SONUÇ

Araştırmada 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faytonlarıyla sembolleşen Adalarda 2020 yılında fayton kullanımının nasıl son bulduğu hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareket üzerinden incelenmiştir. İncelemede Adalardaki faytonlarda problemlerin 1980 yılından sonra oluşması, Adaların en büyüğü, fayton sayısı ve kullanımının en yoğunu olması sebebiyle Büyükada'nın 1980 sonrasına odaklanılmıştır. Büyükada'nın 1980 sonrası başlayan 2020 yılında fayton kullanımının son bulmasına yol açan değişim ve dönüşüm sürecini fayton meselesi olarak nitelendiren araştırmada fayton meselesi toplumsal hareket üzerinden nedenlerinden sonuçlarına tüm boyutlarıyla analiz edilmiştir.

Araştırmada önce 1980 sonrasında faytonlarda problemlerin nasıl oluştuğu incelenerek toplumsal hareketin fayton meselesine dahil olmasına yol açan değişim ve dönüşüm dinamikleri tespit edilmiştir. Yapılan incelemede Adaların 1984 yılında SİT alanı ilan edildiği, tarihi yapısının gelecek nesillere aktarılabilmesi için fayton, yaya, bisiklet trafiğine ilişkin düzenlemeler yapılarak Koruma Kurulu kararlarıyla koruma altına alındığı, aynı yıl ilk kez yapılan Mahalli İdareler Seçimleriyle Adalar Belediyesi'yle, bir yıl sonra Koruma İmar Planı yapılıncaya kadar Geçici Yapılanma Koşulları'nın geçerli olacağını hükme bağlayan kararın alınmasıyla tanıştığı belirlenmiştir. Sonraki yıllarda da imar planına bir türlü sahip olamayan Adaların imar uygulamalarında Geçici Yapılanma Koşulları'na ilişkin karara göre hareket edildiği, ilgili kararın Adaların özelikle de Büyükada'nın kurtulamadığı inşaat furyası altında doğasını, mimari yapılarını, tarihi, kültürel tüm değerlerini bir bir ticarileştirerek yok eden sürecin başlangıcı kabul edildiği saptanmıştır.

1980'lere gayrimüslim nüfusunu tamamen kaybederek başlayan Adalarda demografik yapının değişime uğradığı belirlenmiştir. Adaların 1980 sonrasında inşaat furyasıyla bağlantılı olarak hemşeri ilişkileri aracılığıyla çeşitli illerden, 1990 sonrasında Doğu illerinden ve özellikle Van'dan göç almaya başladığı, Adalardaki demografik yapı değişimine paralel şekilde faytonların sahiplerinin de değişime uğradığı tespit edilmiştir. Mesleğin saygınlığını koruyan nitelikli faytoncuların yerini zamanla mesleği de atları da Adalarda para kazanmanın yolu gören faytoncuların aldığı, faytoncuların mesleğe yaklaşımı, atlarıyla, Adalılarla ve Ada'yla kurduğu

ilişkinin değişime uğramaya, faytoncuların hemşeri kimlikleri, dayanışmaları, enformel ilişki ağlarıyla kendilerinden söz edilen kategorik bir demografi oluşturmaya başladıkları anlaşılmıştır.

1980 sonrasında Adaların İlçe Belediyesi olmasıyla ulaşım hizmetleriyle ilgili yetkinin İlçe Belediyesine geçişinin faytonların denetim ve kontrol yetkisini değişime uğrattığı ayrıca faytonların sayılarının da arttığı, faytonların 1986 yılında 277'ye çıkarılan sayılarıyla aynı yıl kurulan Adalar Arabacılar ve Motorsuz Kara Taşıtları Esnaf Odası'na bağlandığı, resmi sayılarında sonraki yıllarda değişim olmadığı belirlenmiştir. Faytoncuların Adalarda belli hemşeri grupların dayanışmasıyla oluşan oy potansiyeli sebebiyle Adalar Belediyesi'yle kurdukları ilişkide taviz görmeye, kendilerine gösterilen tavizle politik yapı içinde bir güç olduklarını öğrenmeye başladıkları anlaşılmıştır. Faytoncularla Adalar Belediyesi arasında karşılıklı çıkar ve beklentiye dayalı etkileşimin faytonlarla ilgili denetim ve kontrolde aksaklıklar oluşturduğu, faytoncuların formel kurallardan gittikçe uzaklaşmasına yol açtığı saptanmıştır. 1998 yılında İTK kararlarıyla faytoncuda aranacak şatlar, at bakımı, bir kişiye ait en fazla 2 fayton tescil edilmesi, faytonlarda bulundurulması gerekenler gibi konularda ayrıntılı düzenlemeler yapılmış, kurallara uyulmaması halinde verilecek cezaların belirlenmiş olmasının faytoncuların formel kurallardan gittikçe uzaklaştığına, 1980 ve 2000 arasında fayton probleminin oluştuğuna kanıt kabul edilebileceği tespit edilmiştir.

İTK kararlarıyla 2000'lere başlayan faytonların 2004 yılında denetim ve kontrolüyle ilgili yetkinin İBB'ye bağlı UKOME'nin sorumluluğuna geçerek tekrar değişime uğradığı saptanmıştır. 2005, 2006, 2007 ve 2008 yılında yapılan çalışma, toplantı ve açıklamaların Adalar Belediyesi, İBB ve Adalar Kaymakamlığı gibi yerel ve merkezi yönetim birimlerinin sektördeki problemlerin tahammülleri tüketecek noktaya geldiğini, tekelleşme ve kiralık fayton sorunu olarak ifade edilen problemlerden söz ettiklerini, problemlerin çözümü için ortak yaklaşım ve kararlılığa sahip olduklarını, kararlar aldıklarını, 140 faytonluk ahır yapıldığını, elektrikli fayton gibi alternatif modeller için yatırım yapıldığını, sektörle fayton sayısının azaltılması gerektiği konusunda fikir birliğiyle çalışıldığını göstermiştir. Yapılan incelemede atılan adımların, alınan kararların uygulanmadığı, faytoncularla politik yapı unsurları arasındaki etkileşimin değişmediği, verilen tavizlerin, denetim ve kontroldeki

aksaklıkların sürdüğü, fayton sayısının azaltılamadığı, Büyükada'da 140 fayton kapasiteli ahırlar yanında Aya Nikola, Yörükali, Tepeköy gibi çamlık alanlarda izbe ahırlar oluştuğu tespit edilmiştir. Veriler 2000 sonrasında fayton probleminin derinleştiğini göstermiştir. 2006 yılında Adalara doğalgazın geldiği, İBB'nin doğalgazın gelişiyle bağlantılı olarak Adalar nüfusunun 100 bini bulmasının hedeflendiği şeklinde açıklama yaptığı, Adalıların bu açıklamayı Adaların temel değerleri kabul ederek korumaya çabaladıkları, faytonların da içinde bulunduğu tarihsel mirasa tehdit algıladığı anlaşılmıştır.

2000 sonrasında fayton probleminin derinleşmesine faytonlarda tekelleşmenin önüne geçmeyi sağlayacak hükümler barındıran İTK kararlarının uygulanamamış olmasının, bazı faytoncuların çok sayıda faytona sahip olmasının engellenememiş olmasının yol açtığı saptanmıştır. Faytonu resmi olarak kendi üzerinde görünmese de farklı kişiler üzerinden edinen bazı faytoncuların, faytonları satın almaya devam etmesiyle şekillenen tekelleşme probleminin sektör içinde kiralık çalışan fayton sayısını arttırdığı, fayton kiralama işini yıllık, mevsimlik, sezonluk faytonu işletme şekline dönüştürdüğü belirlenmiştir. Faytonculuk sektöründe derinleşen problemlerin sektörde Adalara hemşeriler aracılığıyla gelen faytoncular yanı sıra kiralık faytoncuların da oluşmasına, enformel ilişki ağlarıyla yürütülen sektörün resmi kurallardan gittikçe uzaklaşmasına sebep olduğu anlaşılmıştır. 2000 sonrasında faytondan gittikçe daha fazla para kazanmaya başlayan bazı fayton sahiplerinin faytonla birlikte ev, dükkân gibi mülkler alarak faytonları işletmek yanında farklı sektörlerde de işletmeci olduğu, fayton sektörüne hâkim enformel ilişki ağının Ada'da yaygınlaştığı ve mafyatik ilişki ağları geliştiği, korsan faytonculuk sektörünün de bu ilişki ağları arasında yeni bir problem olarak belirdiği saptanmıştır. Bu araştırmanın göçlerle oluşan hemşeri dayanışmaları, hemşeri dayanışmalarıyla oluşan enformel ilişki ağları, enformel ilişki ağlarıyla oluşan mafyatik ilişki ağı, bu ilişki ağlarının politik yapı unsurları ve kentle etkileşimiyle ilgili bulgularının Özerkmen ve Kahya (2008), Aksan (2014), Fırat (2015), Aytaç (2018) gibi çalışmaları desteklediği tespit edilmiştir.

Adalardaki demografik, politik, ekonomik değişimlerle fayton sektörü arasında etkileşime işaret eden araştırma verileri, 2000 sonrasında Adalara ve dolayısıyla fayton sektörüne etki eden bir başka değişimin deniz ulaşımında ve turizm biçiminde ortaya

çıkan değişim olduğunu saptamıştır. Adaların deniz ulaşımındaki ilk değişimin Ada vapurlarına 1996'dan sonra çoğunlukla Adalıların kullandığı İDO'nun eklenmesiyle başladığı, 2000'li yıllarda devam eden değişimin turistik sefer amaçlı verilen izinle özel şirketlere ait motor seferleriyle devam ettiği, 2000'li yılların ortasından itibaren çeşitli bağlantı noktaları için alınan hat izinleriyle Adalara yolcu taşımaya başlayan tarifeli motor seferlerinin, artan bağlantı noktaları ve sefer sayıları, taşıdığı günübirlik yolcularıyla Adalardaki turizm biçimini günübirlik turizme dönüştürdüğü tespit edilmiştir.

Veriler, Adalardaki turizmin günübirlik turizme dönüşmesinin Adalarda günübirlik turizme karşı sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi konusunda çabalar oluşturduğunu göstermiştir. Adalarda sürdürülebilir turizmin gelişmesi hedefinin merkezi yönetim, İBB, Adalar'daki yerel yönetim ve Adalardaki bazı STK'ların desteğiyle şekillendiği saptanmıştır. 2010 yılıyla birlikte turizmin geliştirilmesine yönelik girişim ve faaliyetlerin ulusal ve uluslararası çalışan turizm acentelerinin tur programlarına Adaların dahil olması, Büyükada'nın özel tur tekneleriyle 3 ya da 4 saatlik tur paketleriyle kitlesel akın eden turistleri ağırlamaya başlamasıyla sonuç verdiği, tarifeli motorlarla taşınan günübirlik turistlere eklenen organize turist akınının, Büyükada'da günübirlik turist sayısında patlama yarattığı tespit edilmiştir. Alt yapısı hazırlanmadan, turist sayısında patlamayla karşı karşıya kalan Ada'nın turist yığınları altında zarar gören doğası, turistlere hizmet sunan dükkanlar arasında kaybolan mimarisi, sokaklarında artan çöpleriyle, Adalıların bu kaotik tablo içinde kendi ihtiyaçlarına değil turistlerin ihtiyaçlarına yönelen Ada hayatıyla başa çıkmaya çabalamaya başladığı saptanmıştır.

Araştırmanın turizmle ilgili verilerinin Milano vd. (2019), Diaz-Parra ve Jover (2020), Bilgiçli ve Yıldırgan (2022), Çam ve Çelik (2022), Kılıç-Akdoğan (2023) gibi çalışmalarla paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. İlgili literatür üzerinden yapılan değerlendirme 2010 sonrasında planlama hataları, düşük yolculuk maliyeti, seyahatin kolaylaşması, sağlanan fonlarla turizmin desteklenmesi, turizm destinasyonu olarak öne çıkarılma, çevrimiçi platformlar ya da internetin sağladığı imkanlar, turizmin önemli ekonomik faaliyet alanı görülmesi, daha fazla kazanç sağlanması için çaba sarf edilmesi gibi nedenlerin Büyükada'da aşırı turizm ya da turistikleşme olarak nitelendirilen turizm hareketliliği oluşturarak Ada'nın ve Adalıların yaşam düzenini

bozduğu, çevresel, ekonomik, kültürel, politik sorunlar yarattığını göstermiştir. Çalışma bulgularının Genç'in (2020), Taş Gürsoy'un (2020) Adaların turizmin olumsuz etkilerini çok daha yoğun yaşadığını, aşırı turizmin faytonlara etkisinden söz ettiği çalışmalarını desteklediği saptanmıştır.

2010 sonrasında aşırı turizmin Adalarda günübirlik nüfusu, artan günübirlik nüfusun da Adaların resmi rakamlara yansıyan nüfusuna göre merkezi yönetimden kaynak alması, hizmet birimlerine sahip olması, coğrafi konumu gibi yapısal özellikleri sebebiyle Adalardaki iç dinamiklerin kendi aralarında oluşturduğu uyumla ve kendi güçleriyle problemlerine çözümler üretmesi şeklinde biçimlenen yapısal problemlerini arttırdığı, iç dinamiklerin kendi aralarında gözettikleri uyumun yitirildiği belirlenmiştir. Adalarda iç dinamikler arasındaki uyumun yitirilmesinin, Adaları iç dinamiklerin kendi güçlerine göre hareket ettiği, gözetilmesi ve korunması gerekli yerleşik, ortak ya da resmi kuralların hiçbirinin işletilemediği bir yere dönüştürdüğü, Adalarda denetleme ve kontrol sistemlerinin kaybolduğu, kural tanımazlığın kural haline dönüştüğü, Adalarda yapısal problemlerin boyut değiştirdiği anlaşılmıştır.

İncelemede 2010 sonrasında aşırı turizmin faytonculuk sektörünüyse çığırından çıkardığı, faytoncuların daha az kazandırdığı için Adalılara hizmeti kestiği, kaba davranışlar sergilediği, Adalıların faytoncularla kavga etmekten yıldıkları belirlenmiştir. Faytoncuların Büyükada'ya akın eden turistlere, korsan faytonculuk sektörünü iyice geliştirerek arttırdıkları sayılarıyla ve günlük tur sayılarını da arttırarak enformel işleyen dayanışma ağlarının sektöre verdiği tüm gücü kullanarak hizmet etmeye başladıkları tespit edilmiştir. 2010 sonrasında faytonlarda tescil, ehliyet, ruhsat ve tarifelerin yenilenmediği, faytoncuların atların bakımına yönelik ya da kendi iç denetimlerini sağlamaya yönelik önerilerine, işlenen suç ya da çıkan kavgalar gibi yaşanan adli sorunlarına kayıtsız kalındığı, derinleşen problemlerin çözümü için atılan adımların, önerilerin karşılık bulmadığı, yapılan toplantılar, açıklamalar ve alınan kararların uygulanamadığı, faytonlarda denetim ve kontrolün tamamen kaybolduğu, kural tanımazlığın kural haline dönüştüğü, faytonlarda problemlerin boyut değiştirdiği anlaşılmıştır.

Adalarda yapısal problemlerin ve bu problemlerle etkileşen fayton probleminin boyut değiştirdiğini gösteren veriler hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin de 2010 sonrasında faytonlara karşı mücadeleye başladığını göstermiştir. Araştırma böylelikle 2010'lu yıllarda toplumsal hareketi oluşturan Adalardaki demografik değişim, ulaşım, turizm, ekonomik ve politik yapı unsurlarındaki değişimleri yukarıda özetlendiği üzere 1980'den başlayarak adım adım tespit etmiş, fayton hareketinin Tilly'nin toplumsal hareketlerin yapısal unsurlarda karakteristik bir sorunun şiddetli bir versiyonunu sunduğundan söz ettiği açıklayıcı çerçeveye oturduğunu göstermiştir. Hayvan hakları savunucularının 2000'li yıllardan itibaren fayton meselesini tartıştıkları, faytonda acımasızca kullanılan atlar için 2010 yılıyla birlikte HAYTAP'ın yetkili kurumlarla ve faytoncularla yaptığı görüşmeler, düzenlediği kampanyayla meseleyi kamuoyuna taşıyarak, fayton sayısının azaltılması, atların koşullarının düzeltilmesi talepleriyle örgütlü mücadeleye başladığı saptanmıştır. Hareketin faytonların sayısının azaltılması, atların koşullarının çözümüyle ilgili talepleri Tilly, Tarrow ve McAdam'da ifadesini bulan toplumsal hareketin hayata geçtiğinde başka birinin çıkarlarıyla çatışacak ortak hak talebini içermesi bakımından çatışmacı, hak talebinde bir şekilde bu ya da şu türde bir hükümet tasarımı gündeme geleceği için politik içerimlere sahip olduğunu, çatışmacı politikanın kendine özgü bir türü kabul edilerek açıklanabileceği görüşünü desteklediğini göstermiştir (McAdam ve Tarrow, 2018; Tarrow, 2014; Tilly, 2008).

Hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal harekete Adalardaki yapısal değişimlerle birlikte bu değişimlerin atların yaşamları üzerindeki olumsuz etkilerinin oluşturduğu rahatsızlık hissinin de zemin hazırlaması, toplumsal hareketler kuramcılarından Jasper (2017) ve Almedia'nın (2023) görüşleri takip edilerek açıklanmıştır. Analiz, fayton hareketine 2000'li yıllardan itibaren hayvan hakları savunucusu olmaya yani kolektif kimliğe dayalı dayanışmaların ve 2010'la birlikte HAYTAP'ın örgütsel temel oluşturduğunu saptamış, fayton hareketinin yapılan görüşmeler, başlatılan kampanya, fayton atlarının maruz kaldığı zulümden rahatsızlık duyan ve bu zulmün bitirilmesi için koşulların düzeltilmesi, fayton sayısının azaltılması, faytonun denetlenmesi gerektiğini düşünen hayvan hakları savunucularının sahip oldukları resmi veya gayriresmi dayanışma bağları ve örgütsel bağlantılarla oluştuğunu göstermiştir. Hayvan hakları literatürü izlenerek fayton

hareketinin 2010'la birlikte başladığı mücadelede, hayvanların koşullarının iyileştirilmesini temele alan refahçı yaklaşımla yola çıktığı belirlenmiştir (Francione, 2008).

Fayton meselesinin 2010'lu yıllarda boyut değiştirdiğini gösteren çalışmada 2010'lu yıllar mercek altına alınmıştır. Yapılan incelemede 2012 yılında İBB'nin 51 faytonun kamulaştırılmasıyla fayton sayısının azaltılması ve 40 elektrikli araçla taşımacılığa geçiş yapılması kararı aldığı, karar üzerine Adalıların faytonların verilmemesi için kampanya yaptığı, faytoncuların kararın iptali istemiyle açtığı davayı kazandığı saptanmıştır. 2013 yılında Adalar Belediyesi'nin elektrikli araçla ulaşım sağlama denemesi yaptığı, faytoncuların bu girişimi isyan etme, saldırma gibi fiziksel mekanizmalar kullanarak engellemeye çabaladıkları tespit edilmiştir. 2013 yılında Adalarda sayısı arttığı için sorun olmaya başlayan akülü araç ve kiralık bisiklet kullanımıyla ilgili Koruma Kurulu'nun aldığı kararların uygulanamadığı saptanmış, özellikle akülü araçların Adalardaki başı boşluk ve kural tanımazlığın faytonla birlikte önemli bir başka göstergesi haline geldiği tespit edilmiştir. 2013 yılında ayrıca Adalar Kaymakamı'nın Büyükada'ya köprü yapılıp, karayoluyla ulaşım sağlanması, ¼'inin imara açılması halinde Adaların nüfusunun sürdürülebilir olacağı yönünde açıklama yaptığı, Adalıların yapılan açıklamayı Adaların tarihsel, kültürel değerlerine tehdit kabul ettiği belirlenmiştir.

2010 sonrasına ilişkin veriler dikkatle incelendiğinde, Adalıların yetkili kurumlar tarafından yapılan açıklamalarla ilgili taşıdığı endişe, alınan kararların uygulanamaması gibi bulguların 2010 öncesiyle benzerlik taşıdığı görülse de faytoncuların 2013 yılında İlçe Belediyesi'nin elektrikli araç deneme girişimini isyan etme, saldırma gibi fiziksel mekanizmalar kullanarak engelleme çabası hem sektörde hem de Ada'daki enformel ilişki ağının bir başka deyişle mafyatik ilişki yapılanmasının değişen bir boyut kazandığını hem de faytoncuların bu pratikleri sergilemesine imkânı tanıyan politik tavizlerin boyut değiştirdiğini göstermiştir. Araştırma verileri fayton meselesinin 2010 sonrasında boyut değiştirmesine Adalar Belediyesi'ne 2009 yerel seçimleriyle birlikte CHP'nin yönetimine gelişinin zemin oluşturduğunu, 2010'lu yıllar boyunca Adalar Belediyesi'ni kazanmaya devam eden CHP ve AK PARTİ'li İBB ile AK PARTİ'li merkezi yönetim arasındaki politik çekişmenin bir başka ifadeyle politik süreçlerin faytonlar meselesinin boyut

değiştirmesine yol açtığını işaretlemiştir. Faytonlar meselesinde 2014 yılına gelindiğinde Büyükada'da denetimsiz, kontrolsüz sayısı artan akülü araçlar, bisikletler, kamuya ait araçlar, attığı tur sayısını katlamış faytonlar, turist ya da Adalı yayaların birbirine geçtiği sokak ve caddelerde trafik terörü yaşanmaya başladığı ve hayvan hakları savunucuları öncülüğündeki toplumsal hareketin de mücadelesinde boyut değiştirdiği anlaşılmıştır.

Hayvan hakları literatürü dikkate alınarak, fayton hareketini oluşturan hayvan hakları savunucularının faytonun insanın hayvandan üstün tür olduğu düşüncesiyle insanmerkezci bakışla şekillenmiş olduğu düşüncesine, fayton atlarını faytondan koruma amacına sahip olduklarına dikkat çekilmiştir. Fayton hareketinin fayton atlarını kamuoyunun ahlaksal ilgi alanına refahçı perspektifle taşıyarak mücadelenin ilk adımını attığı, bir sonraki adımını 2014 yılıyla birlikte atarak hayvan özgürlüğü, hayvanların hiçbir şekilde insan hizmetinde kullanılmaması, yaşanan bu sömürüye tamamen son vermek gerektiği düşüncesi yönünde oluşan hakçı perspektifle yol almaya başladığı, faytonların tamamen kaldırılmasını talep ederek boyut değiştirdiği saptanmıştır (Coulon ve Nouet, 2019; Francione, 2008; Regan, 2007; Ryan, 2019; Singer, 2018).

2014 yılında HAYTAP'ın Adalarda faytonlara hayır, artık fayton kullanmayın çağrısı, Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu'nun kurulması Jasper'in yaklaşımında belirttiği gibi fayton hareketinin değişimi önce potansiyel üyelerinin ve en başta kendilerinin zihinsel dünyalarındaki değişimle başlattığını, hareketin problemi formüle etme ve diğerlerini mücadeleye katılmaları için ikna etme adımları attığını göstermiştir (Jasper, 2002; 2017). Sosyal medya üzerinden örgütlenen toplumsal hareketin 2014 yılında faytona "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla meydan okuduğu Büyükada'daki eylemle, faytonun tamamen kaldırılmasını talep eden kampanyaları, protestoları başlattığı belirlenmiştir. Almedia'nın görüşleri üzerinden yorumlanan veriler fayton hareketinde hayvan hakları savunucusu olmaya dayalı kolektif kimliklerin oluşturduğu dayanışma ağları ve HAYTAP tarafından başlatılan kampanyanın değişimin mümkün olabileceğine ilişkin inancı geliştirdiğini, hayvan hakları savunucuları arasında dayanışma ve iletişimi hızlandırdığını göstermiştir. Araştırmada Faytona Binme Atlar Ölüyor Platformu gibi örgütlenmelerin faytonların tamamen kaldırılması talebi ve Faytona Binme Atlar Ölüyor sloganıyla kampanyaları

eşgüdümleyerek kaynak yaratmak için çabalamaya başladığı, bu çabanın örgütler arasındaki dayanışmayı arttırdığı, kampanyaya aidiyet hisseden hayvan hakları savunucularında inşa ettiği kolektif kimliğin harekete eylem yolunu açtığı ve hareketin sosyal medyada yayılarak güçlenmeye başladığı tespit edilmiştir (Almedia, 2023).

Veriler, 2014 yılında Adalıların, faytonların tamamen kaldırılması talebiyle kampanya ve protesto eylemlerine başlayan hareketin mücadelesi üzerine eleştirel açıklamalarla karşı mücadeleye başladıklarını göstermiştir. Jasper ve Almedia'nın yaklaşımı takip edilerek, fayton hareketinin mücadelesine karşı gelen Adalıları kendi görüş ve inançlar kümesiyle harekete geçirdiği bir başka ifadeyle hareketin açık ve net taleplerinin muhalefetini ortaya çıkararak rakipler yarattığı, fayton mücadelesinin yıllar boyunca sürecek zorlu bir hal aldığı saptanmıştır (Almedia, 2023; Jasper, 2017). Adalıların toplumsal harekete karşı mücadeleye başlamasının Tilly, McAdam ve Tarrow tarafından ifade edilen toplumsal hareketlerin hayata geçtiğinde başka birinin çıkarlarıyla çatışacak ortak hak talebini içermesi bakımından çatışmacı karakterini de fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması talebinin Adalıların talepleriyle örtüşmediğini de gösterdiği tespit edilmiştir (McAdam ve Tarrow, 2018; Tarrow, 2014; Tilly, 2008).

Fayton hareketinin 2014'te başladığı protestolara 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 yıllarında da Adalıların da toplumsal harekete karşı mücadeleye devam ettiği belirlenerek fayton meselesinin tüm dinamikleriyle boyut değiştirdiği 2014 sonrasının önemli gelişmeleri 2019 sonuna kadar incelenmiştir. Yapılan incelemede Büyükada'da tefecilik, yağma, tehdit ile suçlanan ve fayton çetesi olarak nitelendirilen gruba yapılan operasyonla 2017 yılında Adalarda enformel ilişki ağları ya da mafyatik ilişki ağı probleminin kamuoyunun gündemine taşındığı saptanmıştır. Aksan (2014), Aytaç (2018), Fırat (2015), Özerkmen ve Kahya'nın (2008) çalışması gibi ilgili literatürle yorumlanan veriler operasyon yapılan gruba yöneltilen suçlamaların grubun mafyatik ilişkilere sahip olduğu, Büyükada'da 2010'lu yıllar boyunca enformel dayanışma ağlarına dayalı mafyatik ilişkilerin devam ettiği, bu ilişkileri oluşturan ve devamını mümkün kılan siyasal, sosyo-kültürel ya da sosyo-ekonomik koşulların sürdüğü, Ada'nın kural tanımazlığı, illegaliteye açıklığı barındırdığının söylenebileceğini göstermiştir.

Aynı yıl İBB UKOME toplantısında faytonların bilinen sorunlarının sıralandığı, faytoncuların uyması gerekli kural ve prosedürleri içeren düzenlemelerin paylaşıldığı, yılın sonunda zoonoz hastalık Ruam mevzuatı uyarınca 2017/5 sayılı Adalar İlçesi HSZK'nun Adalar ilçesine hayvan giriş çıkışlarının son iki donem hastalık tarama sonuçları menfi çıkana kadar yasaklanması ve karantina uygulanması kararı aldığı, karantina durumunun 2018 yılının Ekim ayına kadar uzatıldığı tespit edilmiştir. Ruam ilanının atçılık camiasında düzenlenen uluslararası organizasyonlara, uluslararası iş ve işlemlere oluşturacağı engelden hareketle endişe yarattığı, camianın fayton meselesiyle yakından ilgilenmesine yol açtığı, fayton hareketinin ve Adalıların mücadelesini tetiklediği saptanmıştır. Ayrıca ruamın atın doğasından kaynaklı bir hastalık olarak Adalarda her dönem görüldüğü, insana bulaşmadığının ifade edildiği anlaşılmıştır.

Ruamla ilgili tedbir kararları gereği Adalara at giriş yasağının sürmesi sebebiyle 2018 yılı Haziran ayında faytoncuların yetkililerle yaptıkları görüşmeler ve aldıkları sözler doğrultusunda getirdikleri atların Adalara girişine izin verilmemesi üzerine greve başladığı tespit edilmiştir. Başlayan grevin seçim çalışmaları kapsamında Adalara gelen AK PARTİ milletvekillerinin siyasi tavizle Ada'ya sevk için bekleyen atlara izin verilmesini sağlamasıyla sonlandığı, faytoncuların Adalara at sevkiyatına başladığı saptanmıştır. At sevkiyatı yapmaya başlayan faytoncuları yakın takibe alan hayvan hakları savunucularının at giriş-çıkış yasağına rağmen Adalara sevk edilen atları görüntüleyip medyaya yansıtarak kamuoyunda büyük bir infial yaratmayı başardığı tespit edilmiştir. Faytoncuların sonrasında da Adalara at girişine devam etmeleri Adalarda formel kurallarının işletilemediğinin bir başka göstergesi kabul edilmiştir. Tüm bu gelişmelerin yaşandığı 2018 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın AK PARTİ mitinginde atların fayton zulmünden kurtarılması için çalışma yapıldığını açıkladığı, ardından İBB'nin Adalarda hizmet verecek elektrikli fayton fotoğraflarını kamuoyuyla paylaştığı, Adalar sokaklarında faytonlar yerini "Payitaht"lara bırakacak haberlerinin dolaşıma girdiği tespit edilmiştir. İlgili gelişmelerin fayton hareketinin artan gücüne, Adalarda faytonlar konusunda politik açıklama ve uygulamalar arasındaki çelişkiye işaret ettiği gösterilmiştir. Faytonlar meselesinde politik açıklama ve uygulamalar arasındaki çelişkilerin 2010 sonrasında artan seçim trafiğiyle ilişkisine 2009 Mahalli İdareler Seçimi, 2010 Anayasa

Değişikliği Halkoylaması, 2011 Milletvekili Genel Seçimi, 2014 Mahalli İdareler Seçimi, 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi, Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi, Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi, 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması, 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçimi yapıldığı vurgusuyla dikkat çekilmiştir.

2019 yılının ilk gününde Büyükada'daki Yörükali ahırlarında atların ölümüne, yaralanmasına yol açan yangın çıktığı hem çıkan yangının hem de 31 Mart'ta yapılacak Mahallî İdareler Genel Seçimi'nin fayton meselesinin gündemini hareketlendirdiği saptanmıştır. 31 Mart yerel seçim öncesi AK PARTİ İBB Başkan adayı Binali Yıldırım'ın faytonlar yerine elektrikli faytonlara geçileceği ve elektrikli faytonların işletme hakkının faytonculara verileceğini vadettiği, CHP İBB Başkan adayı Ekrem İmamoğlu'nun faytonların rehabilite edileceği, denetim ve kontrolünün sağlanacağı, faytonların sorunlarının zaman içinde giderileceğini vadettiği tespit edilmiştir. Seçimlerde adayların faytonlar konusunda ne yapacaklarını yakın takibe alan fayton hareketinin Ekrem İmamoğlu'na hem Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu hem de HAYTAP tarafından hazırlanan içinde faytonlar ve atlarla ilgili madde bulunan 2 ayrı taahhütnameyi imzalatarak İBB yönetimine talip iki adaydan da faytonların kaldırılacağı sözünü aldığı saptanmıştır. 31 Mart'ta yapılan Mahallî İdareler Genel Seçimlerinde İBB Başkanlığı Seçimi'nin 23 Haziran'da yenilenmesine karar verildiği, seçim sonucunda 1994 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın İBB başkanlığıyla başlayan ve sonraki yıllarda AK PARTİ'li İBB adayların seçilmesiyle devam eden 25 yıllık İBB yönetiminin CHP adayı Ekrem İmamoğlu'nun seçilmesiyle el değiştirdiği gösterilmiştir.

3 Temmuz'da hayvan haklarının korunması amacıyla kurulan TBMM Meclis Araştırma Komisyonu'nun Büyükada'da incelemelerde bulunduğu, atların olumsuz şartlarda yaşadığı, bu durumun hayvan hakları ihlaliyle birlikte çevre ve insan haklarının da ihlali olduğunu tespit ederek kapsamlı bir rapor hazırladığı, 12 Temmuz'da Komisyon Başkanı Mustafa Yel'in komisyonun Adalar ziyaretinde Adalardaki otorite boşluğunu da tespit ettiğini, mafyalara hiçbir yerin terk edilmemesi gerektiğini açıkladığı saptanmıştır. 09 Ağustos'ta Büyükada'da bir grubun akülü araçlarla yolcu taşımasına faytoncu diğer grubun karşı çıkması sebebiyle hemşeri gruplar arasında büyük bir meydan kavgası yaşandığı belirlenmiştir. Yaşanan kavgayı

Adalardaki otorite boşluğunun, Komisyon Başkanı Yel'in yaptığı açıklamayı mafya gruplarının varlığını koruyor olduğunun göstergesi kabul eden araştırmada ilgili literatürden hareket edilmiştir (Aytaç, 2018; Fırat, 2015; Ölçer, 2022; Özerkmen ve Kahya, 2008). Yapılan değerlendirmede Büyükada'da mafyatik grupların varlığını koruyor olması ya da enformel ilişki ağlarının sürdürmesinin, bu yapılanmanın bürokrasi ve siyasetle çıkara, himaye etmeye ya da kayırmaya dayalı ilişki kurmasıyla, bu ilişkileri içlerine sızmak ya da eleman yerleştirmek, aynı ideolojik görüşe sahip olmak, hemşericilik, rüşvet vermek, yapılan işten kâr payı vermek, gizli ortaklıklar kurmak gibi araçlar kullanarak sağlamasıyla ilgili olabileceğine işaret edilmiştir. 28 Ağustos'ta Büyükada'da İBB'nin Adalar Ulaşım Çalıştayı düzenlediği, çalıştay sonunda rapor hazırlandığı saptanmıştır. Çalıştayda Adalıların faytonların kaldırılmasını istemediği, atlı faytonların denetlenmesi konusunda faytoncular, Adalı STK temsilcileri ve Ada sakinlerinin hemfikir olduğu, fayton ve elektrikli ulaşımın entegre biçimde çalışmasının önerildiği anlaşılmıştır.

Araştırmada 2014 yılından 2019'un sonuna fayton meselesinin önemli gelişmeleri boyunca fayton hareketinin ve Adalıların verdiği fayton mücadelesinin ayrıntıları incelenmiştir. Yapılan incelemede fayton hareketinin kararlılıkla Ada kartpostallarında gösterilen keyifli fayton ve atlar görüntüsü yerine fayton atlarının kötü durumlarını gösteren görüntüler kullanarak potansiyel destekçilerinin duygularını tetiklemeyi hedeflediği, kamuoyunun dikkatini çekmeye, destekçi sayısını arttırmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Fayton hareketinin izlediği yol Jasper'in (2002; 2017) yaklaşımı üzerinden yorumlanarak hareketin suçlanacak hedefi belirleyerek düşmanı tanımladığına, şeytanlaştırdığına bu yolla protestocuların öfkesini ve tehdit algısını güçlendirerek insanları protestoya yönelten nefret, kızgınlık, hiddet gibi güçlü duyguları körüklediğine dikkat çekilmiştir. Hareketin kullandığı görsellerle atları kurban, atların uğradığı zulmün suçlusunu fayton şeklinde inşa ederek faytonu şeytanlaştırdığı, kahraman karakterini sorunu çözmek için mücadele eden protestocularını işaretleyerek yarattığı, bu retorikle yeni üyeler kazanmayı başardığı, potansiyel destekçilerini etkileyerek harekete katılmaya ikna ettiği saptanmıştır. Hareketin faytonu şeytanlaştırmasının bazen faytoncuyu da içine alacak şekilde genellemeye yol açtığına "katil faytoncu" imajı oluşturduğuna işaret edilmiştir. Fayton hareketinin kullandığı ikna yolunun toplumsal hareketlerin temelinde öfke, infial

duygusunun gerektiği, toplumsal hareketlerin destekçilerinin duyarlılıklarına, hissetme yapılarına dayandığı görüşünü de desteklediği gösterilmiştir.

Fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması talebiyle başladığı protestolarda "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganını tüm eylemlerde ortak slogan olarak kullandığı saptanmıştır. Della-Porta ve Diani (2020), Jasper (2017), Almedia (2023) gibi kuramcıların görüşleri dikkate alınarak fayton hareketinin "Faytona Binme Atlar Ölüyor" sloganıyla sorunun teşhisini içeren, çözümler öneren ve insanları harekete geçirmeyi amaçlayan vurgulayıcı metaforu çerçevelemeyi oluşturarak algıyı yönlendirdiği tespit edilmiştir. Fayton hareketinin ihlalleri, şikayetleri, toplumsal açıdan anlamlı ve ikna edici şekilde kurguladığı, tabandaki destekçilerinin yanı sıra sempatizanları ve kararsızlar arasında yankı uyandıracak şekilde çerçevelediği anlaşılmıştır.

Fayton hareketinin ortak sloganla verdiği mücadelede hayvan hakları hareketi içinde yunuslar, köpekler gibi farklı hayvanlar için mücadele eden bileşenleri zulme maruz kalan hayvan faktöründe, ırk, cinsel yönelim, cinsiyet, çevre gibi farklı hak mücadelesi veren grupları zulme yol açan insan faktöründe, hiçbir hak mücadelesi içinde bulunmayan bireyleri tetikleyici görüntülerle zulmün hissettirdiği duygu, vicdan, ahlak faktöründe mücadelesine eklediği ve destekçi sayısını artırdığı saptanarak veriler Jasper (2002; 2017), Della-Porta ve Diani'nin (2020) görüşleri takip edilerek yorumlanmıştır. Fayton hareketinde Faytona Binme Atlar Ölüyor şeklindeki çerçevelemenin başarılı olmasının sloganın belirgin, dikkat çekici olması kadar hareketin gelişeceği geniş kültürel yapıya hitap etmesiyle ilişkili olduğu, hareketin çerçeve hizalama süreciyle ağ temasları, özellikle de sosyal medya ve internet ağlarıyla üye kazandırdığı, eylemciler ve potansiyel destekçilerinin yorum modellerini birbirine yakınlaştırdığı, bakış açısını hareket dışındakilerin bakış açılarıyla bağladığı, insanları motive etmek için ortak tema üreterek farklı grupları bütünleştirdiği, potansiyel destekçilerinde bir şeyler yapma şevki uyandırdığı tespit edilmiştir. Fayton hareketinin çerçeve hizalama süreciyle hayvan hakları için mücadele eden farklı HHH bileşenlerini, farklı alanlarda hak mücadelesi veren farklı kişi, grup, girişim, platform ya da STK'ları aynı zamanda hiçbir hak mücadelesi vermeyen kişileri atların uğradığı haksızlığın, çektiği zulmün ya da ölümlerinin sonlanmasının faytonların kalkmasıyla başarılabileceği yönünde "Faytona Binme Atlar Ölüyor" temasıyla birleştirdiği

belirlenmiştir. Verileri McCommon ve Moon (2015), Van Dyke ve Amos'un (2017) görüşleri üzerinden yorumlayan araştırmada fayton hareketinin kurduğu ittifaklarla toplumsal hareket koalisyonu oluşturduğu, kurduğu ittifaklarla etkinliğini ve başarısını arttırdığı saptanmıştır.

Fayton hareketinin mücadele süreci boyunca duraksamadan, konuyu hep gündemde tutmaya çabaladığı, her sene en az iki eylem düzenleme hedefiyle özellikle Büyükada'yı ve Adalara yolcu taşıyan iskele önlerini ve sosyal medya mecralarını sanal ya da gerçek mekanların tümünü eylem mekânı olarak kullandığı, lobicilik, Trend Topic-TT, change.org'da imza toplama, hukuksal mekanizma, basın açıklamaları, duvar yazıları, afişler, boykot, gerçeklik küpü, dilekçe yazma, tişörtler giyme, maske takma, sticker yapıştırma gibi sayısız eylem aracı kullandığı tespit edilmiştir. Hareketin çeşitli eylem araçlarıyla denebilecek her yolu deneyerek farklı STK, platform, girişim, insiyatif ya da topluluğun öncülüğünde sosyal medya üzerinden mobilizasyonu sağlanan çok sayıda eylemde yan yana geldiği, ortak mücadele yürüttüğü tespit edilmiştir. Tilly (2008), Jasper (2017), Della-Pota ve Diani 'nin (2020) görüşleriyle yorumlanan veriler, fayton hareketinin kullandığı eylem araçlarıyla eylem repertuvarını oluşturduğunu, diğerlerinin katılımını sağlamak için bulabildiği tüm araçlardan yararlandığını, destekçi sayısını artırdığı kamuoyunu harekete geçirerek karar alıcılara baskı uygulamaya, politik süreci etkilemeye çabaladığını göstermiştir.

Fayton hareketinin mücadele yılları boyunca Adalıların da karşı mücadele verdiği, hareketin kullandığı görüntülerin gerçeği yansıtmadığını göstermeye çalıştığı, açıklamalar yaptığı, toplantılar, çalıştaylar düzenlediği, çözüm önerileri doğrultusunda raporlar hazırladığı, raporları ilgili kurumlara gönderdiği, faytoncuların kendi kendini denetlemesi için yönerge oluşturduğu, Adaların SİT statüsüne hükmeden Koruma Kurulları kararlarına göre bisiklet ve faytonun Adalarda temel ulaşım aracı olduğu ve bütün yolların yaya yolu olduğu, faytonların Adaların kültürel mirası olduğunun kabul edilerek korunması gerektiğini savunmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Ada, At ve Biz Çalışma Platformu, Dünya Mirası Adalar Platformu gibi girişimlerin, İAKTVKD, Adalar Vakfı gibi farklı Adalı STK'ların, Kent Konseyi bünyesinde oluşturulan çalışma gruplarının mücadelede ön saflarda yer aldıkları belirlenmiştir.

Adalıların atların sektörde uğradığı zulüm ve sebepleri konusunda fayton hareketiyle benzer fikirlere sahip olduğu, hareketin atların uğradığı zulmü sonlandırmak için faytonların tamamen kaldırılması talebine karşı çıktığı saptanmıştır. Adalıların, hayvanla insanın ortak bir yaşamı paylaşabileceği, Adaların bir bir kaybettiği değerlerini, kimliğini korumak gerektiği, faytonların ve atların Adaların kültürel mirası, tarihi sembolü olduğu düşüncesinde ortak bir yaklaşıma sahip olduğu ancak faytonların denetim ve kontrolle koşullarının düzeltilmesi, faytonların farklı ulaşım alternatifleriyle entegre edilerek hibrit bir sistem oluşturulması başta olmak üzere farklı yaratıcı bir kent konsepti inşa edilmesi, alternatif fikirlerin tartışılması gibi taleplerle mücadele verdikleri tespit edilmiştir. Adalıların hukuksal mekanizmaları işleterek, sermaye gruplarından resmî kurumlara uzanan çok sayıda kurumla görüşmeler yaparak, basın açıklamaları, fotoğraflama, imza kampanyası düzenleme, Adalar Postası, Açık Radyo gibi internet ve sosyal medya mecralarının imkanlarıyla çok sayıda eylem aracı kullanarak mücadele ettiği saptanmıştır. Adalıların çok sayıda eylem aracı kullansa da destekçi sayısını arttıramadığı, Adalıların çok az sayıda kişiyle aktif mücadele sürdürdüğü belirlenmiştir.

2019 sonuna gelindiğinde Adalıların 2019 seçimleriyle İBB Başkanı seçilen Ekrem İmamoğlu'nun seçim öncesi verdiği faytonların rehabilite edileceği sözü, seçim sonrası İBB tarafından düzenlenen çalıştayda faytonların korunması yönünde ortaya çıkan eğilim doğrultusunda faytonların korunacağı beklentisine sahip olduğu saptanmıştır. Fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması ortak talebi, sloganı, kurduğu ittifaklar, kullandığı görseller, aralıksız sürdürdüğü ortak protesto eylemleri ve kampanyaları, sayısız eylem aracı, taktik ve stratejiyle, Cumhurbaşkanı'nın atların esaretten kurtulacağı açıklaması ve İBB yönetimine adaylığı sırasında faytonların kaldırılacağı sözü alınan Ekrem İmamoğlu'nun İBB yönetimine seçilmesiyle politik yapıyı etkileme, karar alıcılardan sözler alma gücüne ulaştığı, fayton mesesinin en önemli dinamiği olmayı başardığı tespit edilmiştir. Veriler, Adalıların ve fayton hareketinin tartışma odağı faytonların 18 Aralık 2019'da Büyükada'ya kazılan dev çukurların haberleşmesiyle başlayan gelişmelere kadar tartışmalara sebep tüm özellikleriyle çalıştığını, atların faytonda kullanılmaya devam ettiğini göstermiştir.

Araştırmada 18 Aralık 2019'da başlayan gelişmelere kadar kullanılmaya devam eden faytonun Adalarda kullanımını sona erdiren karar süreci, fayton hareketinin ve Adalıların verdiği mücadelenin ayrıntıları incelenmiştir. Yapılan incelemede 18 Aralık'ta Büyükada'nın ormanlık alanına kazılan çukur görüntülerinin 80 atın öldürülerek bu dev çukurlara gömüleceği iddiasıyla haberleştiği, 18 Aralık gününü 19 Aralık gününe bağlayan gece 02:00-02:30 civarında yetkililerin çevik kuvvet eşliğinde yaptıkları operasyonla ruamlı olduğu gerekçesiyle atları toparladıkları ve itlaf ettikleri belirlenmiştir. 19 Aralık'ta Adalar Kaymakamlığı'nın Büyükada'da Ruamlı olduğu tespit edilen 81 atın itlaf edildiğini, ilgili mevzuat gereğince uygulanan karantina tedbirleri kapsamında İlçeye hayvan giriş çıkışının durdurulduğunu açıkladığı, fayton hareketinin de Yaşam Nöbeti eylemine başladığını, Adalardaki atlar özgür olmadan hiçbir yere ayrılmayacağını ilan ettiği tespit edilmiştir. 20 Aralık'ta İstanbul Valiliği'nin faytonlara at koşulmasının 3 ay süre ile durdurulması, hayvanların ilçeye giriş ve çıkışlarının yasaklanması, itlaf edilen 81 atın sahipleri hakkında suç duyurusunda bulunulmasını da içeren kararları paylaştığı, 21 Aralık'ta Adalar Kaymakamlığı'nın 24 atın daha ilgili mevzuat hükümleri uyarınca itlaf edildiğini, hastalıklı çıkan atların sahipleri hakkında insan, hayvan ve çevre sağlığını tehlikeye atmaktan suç duyurusunda bulunulduğunu açıkladığı saptanmıştır. 23 Aralık'ta İBB Başkanı İmamoğlu'nun da Adalarda sembolik, turizm amaçlı 35 fayton kalsın şeklindeki öneriye şahsen karşı olsa da Adalardaki katılımcı sürecin değerlendirileceğini, faytoncularla karşılıklı görüşmeler yapıldığını açıkladığı tespit edilmiştir. 16 Ocak 2020'ye gelindiğinde İBB Meclisi toplantısında, Adalardaki 277 faytonun 300.000 TL bedelle TUHİM tarafından, atların 4.000 TL bedelle (fayton başına en fazla 6 at) Veteriner Hizmetleri Müdürlüğü tarafından satın alınması ve ulaşım hizmetinin elektrikli araçla UKOME tarafından yapılması konusunda alınan kararla Adalarda fayton kullanımı son bulduğu ilan edilmiştir.

Araştırmada karar sürecinin ayrıntılarıyla ilgili yapılan incelemede sosyal medyada Büyükada'da ruamlı atların öldürülerek kazılan dev çukurlara gömüleceği iddiası üzerine fayton hareketinin 17 Aralık'ta dev çukurları görüntülediği, görüntülerin 18 Aralık'ta haberleştiği ve sosyal medyada dolaşıma girdiği, 18 Aralık gecesinde hareket bileşenlerinden biri olan İstanbul Vegan İnsiyatifi'nin İBB önünde eylem yapma kararı aldığı, kararın eylemin zamanı ve yeri konusunda fikir ayrılığı

yaratsa da kabul görerek sosyal medyada dolaşıma girdirdiği tespit edilmiştir. Sosyal medyada örgütlenen aktivistleri yetkililerin gece yarısı yaptığı operasyonun sabaha kadar öfkelendirdiği, aktivistlerin 19 Aralık'ta öğlene doğru İBB önünde toplandıkları saptanmıştır. Çoğu üniversite öğrencilerinden oluşan ve daha önce fayton mücadelesinde aktif yer almamış veganların eylemi sahiplendiği, eyleme vegan olmayanları dahil etmeme, eylem alanından eylem ne kadar uzarsa uzasın ayrılmama kararı aldıkları belirlenmiştir. Aktivistlerin insan zulmünün son bulmasına yönelik sahip oldukları motivasyonlarını, yıllarca faytona karşı verilen mücadeleden sonuç alınamamış olmasının, 2019 yılının ilk gününde ahırlarda çıkan yangında atların diri diri yandığı düşüncesinin, İBB Başkanı İmamoğlu'nun verdiği sözün, ayrıca hayvanların ve özellikle de fayton atlarının insan zulmünden kurtulması mücadelesine yıllarca emek veren Burak Özgüner'in Kasım ayındaki ani ölümünün arttırdığı, 81atın topluca öldürülmüş olmasının ise artan motivasyonu tetiklediği anlaşılmıştır.

Yaşam Nöbeti eyleminin oluşmasına ilişkin ulaşılan veriler Jasper'in (2002; 2017) görüşleri dikkate alınarak yorumlanmış ve eylemin ahlaki şokla oluştuğu saptanmıştır. Eyleme atların diri diri yandığı düşüncesinin ve Burak Özgüner'in ani ölümünün üzüntüsünün zemin oluşturduğu, bu zeminin atların kazılan dev çukurlara öldürülerek gömüleceği iddiasıyla öfkeyi tetiklediği, tetiklenen öfkeyi 81 atın topluca öldürülmesinin infiale dönüştürdüğü, fayton meselesiyle ilişkili ya da ilişkili olmayan, herhangi bir örgütsel bağı olan ya da olmayan bağımsız çok sayıda veganı kararlılıkla eylem alanına topladığı belirlenmiştir. Analiz Yaşam Nöbeti eyleminin oluşumuyla toplumsal hareketlere katılımın her zaman örgütsel ağlar aracılığıyla olmadığını, ahlaki şokların çeşitli biçimlerde oluşabildiği ya da oluşturabildiğini, infiale dönüşüp harekete dahil olma duygusu sağlayabildiğini göstermiştir.

19 Aralık'ta İBB önünde başlayan eyleme aynı gün İstanbul Valiliği'nden eylem izni geldiği, eylemcilerin İBB ile görüşme yaptığı, görüşecek temsilci konusunda fikir ayrılığı yaşadığı, eyleme 347 hayvan hakları dernek ve topluluğun destek verdiğini açıkladığı tespit edilmiş, aktivistlerin 20 Aralık'ta İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'yla görüştükleri, bu görüşmeyi yapacak temsilci konusunda tekrar fikir ayrılığına düştükleri saptanmıştır.

Veriler, eylemcilerin faytonların tamamen ve hemen kaldırılmasını, tek bir atın bile faytona koşulmamasını, atların tahsis edilecek bir arazide rehabilite edilmesi, ömürlerinin sonuna kadar sömürülmeden yaşayacakları koşulların sağlanmasını talep ettiğini, eylemin fayton hareketini oluşturan vegan ya da vegan olmayan bileşenler tarafından desteklendiğini, psikolojik, fiziksel lojistik katkı sağlandığını, eylemin sürmesi, baskı gücünün arttırması için çabalandığını göstermiştir. Aktivistlerin İBB ile başlayan görüşme trafiğinin eylem boyunca İstanbul Valiliği, İBB, Adalar Kaymakamlığı başta olmak üzere Tarım Müdürlüğü, Adalar Belediyesi gibi yetkili kurumlarla devam ettiği, yetkili tüm kurumların eylemcilerin taleplerini dinlemek için onları defalarca kabul ettiği ve ilgi gösterdiği, aktivistlerin bu ilgiyi olağan dışı olarak nitelendirdikleri, yetkililere taleplerini ısrarla iletmeye, kabul ettirmeye çabaladıkları belirlenmiştir.

Araştırmada eyleme basının akın ettiği, yandaş basın ya da havuz medya olarak nitelendirilen medya kuruluşlarının aşırı ilgi gösterdiği, eylemcilerin bu ilgiyi de olağan dışı gördükleri, medyaya yapılacak açıklamalar, kurulacak ilişki konusunda aktivistler arasında sürekli fikir ayrılığı yaşandığı tespit edilmiştir. Analiz, aktivistler arasında fikir ayrılığı yaşanmasına yol açsa da eylemin ana haber bültenlerinde kendine yer bulmasının, geleneksel medyanın bu olağanüstü ilgisine eklenen sosyal medyadan gelen ilgi ve desteğin eylemin baskı gücünü arttırdığını, aktivistlerin "Söz Veriyorum" taahhütnamesi hatırlatması yaparak ısrarla İBB üzerinde baskı gücü oluşturmaya çabaladığını göstermiştir. Yaşam Nöbeti eylemine medyanın ilgisi ve hareketin medyayla kurduğu ilişki Jasper (2017), Della-Porta ve Diani'nin (2020) görüşleriyle açıklanmıştır. Yaşam Nöbeti eylemine kendi gündemi, amacı eylem aktivistlerinin gündem ve amaçlarından farklı medyanın yoğun ilgi gösterdiği, aktivistlerin bir kısmının hareketi hedefe ulaşmak için medyanın gündem ve amaçlarını besleyecek türde açıklamalar yaptıkları, taktiğin eylemin yankılanmasını sağladığı, baskı gücünü arttırdığı ancak aktivistlerin bir kısmının bu taktiklere uyum sağlamakta güçlük çektikleri belirlenmiştir.

Fayton hareketi içinde Yaşam Nöbeti eyleminin devam etmesi ve etmemesi konusunda, şiddet içerikli eylem yanlısı olanlar ve sadece pasif, şiddetsiz direnmeyi savunan barışçıl eylem yanlısı olan eylem aktivistleri arasında sürekli çatışma yaşandığı saptanmıştır. Olağan dışı pratikleri, tartışmaları, fikir ayrılıklarını barındıran

Yaşam Nöbeti eyleminde, eylemin barışçıl devam etmesi kararlılığına sahip veganların alana hakim olmaya çabalamaktan, fayton hareketi bileşenlerinin de eyleme verdiği desteği kararlılıkla sürdürmekten vazgeçmediği tespit edilmiştir. Fayton hareketinin Yaşam Nöbeti sırasında yaşadığı fikir ayrılıkları Jasper 'in (2017) görüşleriyle açıklanmış ve harekette benzer düşünenlerin oluşturduğu kümelerin birbirleriyle hizipler oluşturduğu belirlenmiştir. Oluşan hizipleşmenin çok sayıda kişi, grup vb. içerecek şekilde genişlemesiyle, genişlemenin harekette içsel tartışma yaratma riski oluşturmasıyla ilgili olduğu, hiziplerin taktiksel tercihleri yönünde stratejik ikilemler yaşadığı, ortaya çıkan ikilemler karşısında farklı çözümler önerdiği ya da kendi yaklaşımları doğrultusunda davranışlar sergilediği saptanmıştır. Yaşam Nöbeti eyleminde farkı kişilerin harekete önce veya sonra katılmış olmasıyla oluşan kuşakların fikir ayrılığına temel oluşturduğu, yeni katılanların taktikler konusunda daha radikal seçimlere sahip olduğu, hareketin geçmiş yıllarda kullandığı eylem araçlarından rahatsızlık duyarak daha farklı agresif taktikler izlemek için bloklar oluşturduğu, yenilerin eskileri müzakere ortakları olarak tanımak zorunda bıraktıkları, fayton mücadelesinin yıllardır içinde yer alan eskilerin taktik ve önerilerden çoğunlukla rahatsız olduğu tespit edilmiştir. Yaşam Nöbeti eyleminin tüm fikir ayrılıklarına rağmen kararlılıkla devam etmesinin hiziplerin çoğu kez aralarındaki farklılıklara çözümler ürettiklerini veya aynı fikirde olmamaya rıza gösterdiklerine işaret kabul edilmiştir. Yaşam Nöbeti eylemi sırasında radikallerin medyaya yaptıkları açıklamalarla medyanın eyleme yoğun ilgi göstermeye devam etmesini sağlayarak ılımlılara da meseleyi ortaya koyabilme olanağı yaratabildiği saptanmıştır. Yaşam Nöbeti eyleminin, toplumsal hareketlerde genişlemenin hizipleşmeye kaynaklık ettiği, hizipleşmenin yıkıcı olmayan sonuçları da olabileceğini gösterdiği belirlenmiştir.

18 Aralık'ta başlayan gelişmelerle şekillenen faytonun kaldırılması karar süreci fayton hareketinin Yaşam Nöbeti eylemi mücadelesiyle devam ederken Adalıların da mücadeleye devam ettikleri tespit edilmiştir. Adalıları gece yarısı yapılan operasyonun tomalar, çevik kuvvet güçleriyle yapılarak Adalarda her yerin polis kordonu altına alınmasının, operasyon sırasında ruamlı olduğu gerekçesiyle toparlanan atların ruamlı olduğunu gösteren test sonuçlarının at sahiplerine gösterilmediği ve öldürülen atlar arasında ruamlı olmayan atların da olduğu düşüncesinin öfkelendirdiği saptanmıştır. Adalıların, tedbir kararları kapsamında faytoncuların mesleklerini

sürdürmelerini 3 ay fiilen imkânsız hale getiren yasakla, yargılanma, tutuklanma korkusuyla çaresiz bırakıldığı, özellikle atların ruamlı ruamsız olduğu gözetilmeden ahırlara kapatılması gibi iş ve işlemlerde ruam yönetmeliği hükümlerine uygun hareket edilmediği fikrine sahip oldukları tespit edilmiştir. Veriler, Adalıların bir kısmının faytonları bir kısmının atları bir kısmının hem faytonları hem atları korumak bir kısmının hepsinin Adalar olduğundan hareketle sadece Adaları korumak, bir kısmının hukuk, vicdan dışı bulduğu uygulamalara tepki göstermek için aktif mücadeleye destek olmaya başladıklarını göstermiştir. Adalıların seçim öncesi verilen söz, çalıştay hatırlatması yaparak İBB üzerinde baskı gücü oluşturmaya çabaladıkları, başta İBB, Adalar Belediyesi, Adalar Kaymakamlığı olmak üzere yetkili kurumlarla görüşmeler yaptıkları belirlenmiştir.

Fayton hareketi ve Adalıların mücadelesi sürerken İBB meclisinde alınan kararla Adalarda faytonun son bulmasının fayton hareketinde büyük bir zafer ve gurur, Adalılardaysa hayal kırıklığı, şaşkınlık hissi oluşturduğu saptanmıştır.

Yaşam Nöbeti eyleminin fayton kullanımına son veren kararın Adalarda "sembolik", "turistik" de olsa faytonların artık devam etmeyeceğini göstermesi sebebiyle, Adalardaki atları takip kararıyla 41.gününde sona erdiği tespit edilmiştir. Yaşam Nöbeti eyleminin bitirilmesine atların durumuyla ilişkili sürecin ne kadar daha uzayabileceğine dair belirsizliğin, maddi kaynak sıkıntısının, hava koşullarından kaynaklı zorlukların, aktivistlerin çoğunun hastalanmasının etki etse de eylem alanında aktivistler arasındaki fikir ayrılıkları ve tartışmaların eylemin bitirilmesinin en önemli sebebini oluşturduğu, eylemin bitirilmesine hizipleşmenin yol açtığı belirlenmiştir. Yaşam Nöbeti eyleminin sona erişi Jasper 'in (2017) görüşleri dikkate alınarak açıklanmıştır. Yaşam Nöbeti eyleminde ortaya çıkan hizipleşmenin tarafların birbirlerine olumsuz duygular geliştirmelerine yol açtığı, fayton hareketini tartışmalara, çatışmalara, sürükleyerek sönümlendirmiş olsa da radikal grupların kararlılıkla başlayarak sürdürdükleri eylemin fayton hareketini faytonların kaldırılması hedefine ulaştırmış olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada fayton hareketini faytonun kaldırılması hedefine ulaştıranın sadece Yaşam Nöbeti eylemi sırasında ortaya çıkan radikal kararlarla ya da kümelenmelerle uğraşmalarına yol açan çatışmaların değil aynı zamanda yıllardır

verdiği mücadeleye eklenen AK PARTİ ve CHP ya da merkezi hükümet ve İBB arasındaki çatışmadan kaynaklı siyasi fırsatın yol açtığı tespit edilmiştir.

Siyasi çekişmenin Yaşam Nöbeti eylemi sırasında fayton hareketine göz altına alınmadan, tutuklanmadan, darp edilmeden, polis müdahalesine uğramadan eylem yapma imkânı, kurumlarla görüşme fırsatı, baskı gücünü arttıran medya desteği yarattığı belirlenmiştir. Fayton hareketinin Valilik, Kaymakamlık, Tarım Müdürlüğü gibi merkezi yönetim birimlerinin İBB üzerinde kurduğu baskıya, yıllar süren mücadelesiyle artan baskı gücünü eklemeyi hedefine ulaşmayı sağlayacak yol olarak gördüğü, AK PARTİ ve CHP arasındaki siyasi rekabetin kendine açtığı yolda kararlılıkla ilerlemeyi seçerek faytonların tamamen kaldırılmasını sağladığı saptanmıştır. Veriler, fayton hareketinin Politik Süreç ya da Politik Fırsat yaklaşımını desteklediğini göstermiştir.

Araştırmada Tilly, McAdam ve Tarrow'un görüşlerinde ifade edildiği üzere fayton meselesine sebep olan politik süreçlerin toplumsal hareketin de oluşmasının sebeplerini oluşturduğu, fayton hareketinin faytonların tamamen kaldırılması talebiyle, bu talebi eleştirerek karşı hareket oluşturan Adalıların faytonların Adaların kültürel değeri, kimliğinin parçası kabul ederek korunması yönündeki taleplerinin birbiriyle çatışma oluşturduğu gösterilmiştir. Kurama katkı sağlayan Meyer'de (2023) belirtildiği üzere fayton hareketinin siyasi dinamiklere katkıda bulunmanın yanında aynı zamanda bu dinamiklerin ürünü olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada fayton hareketinin oluşmasına yol açan Büyükada'nın demografik, ekonomik, deniz ulaşımı, turizm biçimindeki değişimler arasındaki etkileşim, fayton hareketinin Büyükada'nın özellikle turizm biçimindeki değişime paralel olarak faytonları atlar için tehdit kaynağı görenleri bir araya getirerek harekete geçirdiği belirlenmiştir. Kurama katkı sağlayan bir diğer isim olan Almedia'nın (2023) görüşlerinde fırsat ya da tehdit modeli şeklinde ifadesini bulan ve toplumsal grupların harekete geçmesine yol açan politik süreçlerin fayton meselesinde toplumsal hareketi de karşı hareketi desteklediği ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada sıkça yaşanan seçimlerin taraflara siyasi fırsat kapısı araladığı saptanmış, faytoncular ve/veya Adalıların yararlanmayı başardığı bu fırsat penceresinin 2018 seçimleri dahil olmak üzere toplumsal harekete de kapı araladığı

ancak hareketi taleplerine, hedefine ulaştıramadığı, 2019 yerel seçimlerinin siyasi hizalanmayı değiştirerek ve birden fazla güç odağı oluşturarak fayton hareketine siyasi fırsat oluşturduğu belirlenmiştir. Veriler, atlardan kaynaklı ruam hastalığının hem atlar hem de kamu sağlığını tehdit etmesinin 2017 yılı sonu özellikle 2018'le birlikte toplumsal hareketin eylemlerine güçlü bir dayanak oluşturduğunu, 2019'da ruamdan kaynaklı operasyonda kullanılan devlet gücü ve faytonların kaldırılmasıyla ilgili başlayan sürecin hem devlet baskısı hem de Adaların sahip olduğu tüm değerleri tehdit etmesiyle Adalıların, atlarla ilişkili olarak fayton hareketinin mücadelesine dayanak oluşturarak büyüttüğünü ayrıca güç merkezlerinin çokluğunun fayton hareketinin baskı gücünü arttırdığını, eylemliliği desteklediğini göstermiştir. Araştırmada, faytonların kaldırılması doğrultusunda adım adım ilerleyen politik sürecin kurumlara erişimi taraflara açarak tarafların avantaj elde etme mücadelesini beslediği, eylemliliği arttırmaya devam ettiği, devlet baskısında azalmanın özellikle Yaşam Nöbeti eyleminde toplumsal harekete alan açtığı belirlenmiştir. Veriler, fayton hareketini hedefine ulaştıran, faytonların tamamen kaldırılmasına yol açan politik fırsat penceresinin elitlerin çatışmasıyla açıldığını göstermiştir. Araştırmada, toplumsal hareketin 2019 seçimleriyle göreve başlayan İBB yönetimi ile merkezi hükümet arasındaki siyasi çatışmanın kendine açtığı fırsat kapısından faydalanarak faytonun tamamen kaldırılması hedefine ulaşabildiği tespit edilmiştir. Bloom'un (2014) toplumsal hareketlerin seçkinler arasındaki bölünmelerden, siyasi yaklaşım farklarından yararlanarak başarı şanslarını artırabildiklerine, Amenta ve Halfmann'ın (2012) siyasi fırsat yaklaşımının içerdiği bakış açısının önemine ilişkin görüşleriyle uyum gösteren verilerden hareket edilerek, fayton hareketini hedefe ulaştıranın, faytonun kaldırılmasına yol açanın genel bir ifadeyle çatışmacı politika bir başka ifadeyle politik süreçler kapsamı daraltılırsa da siyasi partiler arasında yaşanan rekabet ve çatışmadan kaynaklsnan siyasi fırsat olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada 16 Ocak 2020'de İBB Meclisi'ni oluşturan tüm siyasi partilerin oy birliğiyle alınan Adalardaki faytonların ve atların İBB tarafından satın alınması ve ulaşım hizmetinin elektrikli araçla UKOME tarafından yapılması kararı sonrası gelişmeler bir başka ifadeyle kararın uygulanması süreci incelenmiştir. Yapılan incelemede uygulamada önceliğin ulaşım hizmetinin sağlanmasına verildiği, 13 Şubat 2020'de İBB Meclisi'ni oluşturan tüm siyasi partilerin oybirliği ile Adalardaki

ulaşımın İETT tarafından sağlanmasının karara bağlandığı tespit edilmiştir. İBB'nin Ada içi ulaşımda kullanılması için yurtdışından satın aldığı elektrikli araçlara izin başvurusunu Adalar Kaymakamlığı'nın reddetmesiyle başlayan ulaşım krizinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın meseleye dahil olmasıyla çözümlenebildiği, 30 Temmuz 2020'de Adalarda ulaşımın Adabüs ve Adataksiler olarak nitelendirilen elektrikli araçlarla sağlanmaya başladığı belirlenmiştir.

Adalara tescilli 277 faytonun ve fayton başına en fazla 6 at şeklinde açıklanan fayton atlarının sahiplerinden satın alınması kararının uygulanmasıyla ilgili 12 Mart 2020'de İBB Meclisi'ni oluşturan tüm siyasi partilerin oybirliği ile satın alınacak atların tarım ve hayvancılığın desteklenmesi hizmetlerinde kullanılmak üzere yetiştiricilere, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yetiştirici birlikleri, kooperatifler, meslek odaları, dernek gibi tüzel kişiliklere, şahıslara bedelsiz olarak sahiplendirilmesi ve naklinin yapılabilmesi kararı alındığı saptanmıştır. İBB Meclisi toplantısını 13 Mart 2020'de Adalar Kaymakamı başkanlığında Adalar İlçesi HSZK toplantısının izlediği ve toplantıda 19 Mart itibariyle at girişi yasağının devamına, at çıkışının serbest bırakılmasına, atların faytona koşulması yasağının 3 ay süreyle devamına vb. kararların izlediği, ilgili toplantıyı aynı gün Adalar Kaymakamı Başkanlığında Adalar İlçesi Umumi Hıfzıssıha Meclisi toplantısının izlediği, toplantıda açık alanlarda ve ormanlarda başıboş dolaşan hayvan sahiplerine idari para cezalarının uygulanmasına, ruhsatsız ahırların yıkılmasına vb. karalar alındığı tespit edilmiştir. 16 Mart 2020 tarihinde İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Mahalli Çevre Kurulu toplantısı yapılarak Adalar Kaymakamı Başkanlığında yapılan toplantı kararlarının kabulüne karar verildiği belirlenmiştir.

Araştırmada faytonların kaldırılması kararı sonrası uygulamalar ve alınan yeni karar ve yeni uygulamalar boyunca fayton hareketinin ve Adalıların verdiği mücadelenin ayrıntıları incelenmiştir. Yapılan incelemede Adalıların faytona at koşulmasını 3 ay daha yasaklayan kararın hukuka aykırı olduğu, faytoncuları ikna etmek için alındığı, alınan kararın faytoncuların henüz ikna edilemediğini gösterdiğini düşündükleri tespit edilmiştir. Adalıların yetkililerin faytoncuları ikna etmek için kapalı kapılar ardında pazarlıklar yaptıklarını, yapılan pazarlıkların fayton ve atların satılması yanında fayton sahiplerine İBB bünyesinde iş ve istihdam olanağı sağlanmasıyla sonuç verdiğini sonuna kadar direnen faytoncu sayısının bir elin

parmaklarını geçmeyecek sayıda kalmasının gösterdiğini ifade ettikleri saptanmıştır. Adalıların fayton sektöründe az sayıda olsa da hala faytonculuğu babadan, dededen gördüğü yaşam biçimi olarak benimseyen, atla gönül bağı kuran faytoncuların çaresiz bırakıldığı, mesleklerinden ve atlarından zorla kopartılarak mağdur edildikleri, faytoncuların hemen hepsininse mesleklerini de atlarını da umursamayarak terk ettikleri, sektörün faytonu da atı da sadece para kazanma aracı olarak kullanan faytoncularının sektördeki ağırlıklarıyla faytonların kaldırılması sırasında öncesinde olduğu gibi faytondan da attan da para kazanmaya devam ettiklerini düşündükleri tespit edilmiştir. Veriler 2'si Büyükada, 1'i Heybeliada olmak üzere sadece 3 faytonun, Büyükada, Heybeliada ve Burgazada'dan da sadece birer faytoncunun atlarını satmadığını göstermiştir.

Adalıların faytonların kaldırılması kararı sonrasında faytonlar, atlar, Adalar için ya da hukuka, vicdana aykırı seyrettiği düşünülen uygulamalar sebebiyle artan sayıda kişinin desteği ve katılımıyla, "Faytonu İstiyoruz Platformu", "Adaların Atları Platformu" gibi girişimler oluşturdukları, yetkili kurumlarla görüşmeler yaptıkları, özellikle ahırlara kapatılan atlar için çizimleri, bütçeleri detaylandırılmış çok sayıda proje, fikir ve alternatif öneri hazırladıkları İBB'ye ilettikleri, sosyal medyanın tüm olanakları, ahırların başında nöbet tutma, belgeseller, basın bültenleri hazırlama, basın açıklamaları, röportajlar, kampanya düzenlenleme, mektup, dilekçe yazma gibi eylem araçları yanı sıra hukuka, mevzuata aykırı uygulamalardan sorumlu kurum, birim ya da kişilere karşı İAKTVKD gibi STK'lar, faytoncuların da aralarında bulunduğu kişiler ve farklı avukatlar üzerinden bireysel davalar açarak hukuksal mücadele sürdürdükleri saptanmıştır.

Fayton hareketinin, Yaşam Nöbeti eylemi sırasında yetkili kurumlar İBB ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ortak hareket ederek süreci yürüteceği, atların çipleneceği, atlara arazi tahsis edileceği ve atların rehabilite edilerek ömürlerinin sonuna kadar kalacakları araziye gönderileceği sözü aldığı, atları takip için yetkili kurumlarla görüşmeler, toplantılar yapmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Fayton hareketinin atları takip için Büyükada'daki ahırlara birçok kez gidilerek atların durumları ve koşullarıyla ilgili raporlar tuttuğu, yetkili kurumlara raporları ilettiği, atlarla ilgili ikaz ve eleştiriler yaptığı, uyarı yazıları yazdığı, atlar için sosyal medya eylemleri, dilekçelerle bilgi edinme başvuruları yaptığı, dava açtığı, İBB ve Tarım

Bakanlığını hedef alan basın açıklamalarıyla yetkili kurumlar üzerinde kamuoyu baskısını sürdürülmeye çabaladığı, atlar için öneri ve proje geliştirmeyi amaçlayan toplantılar yaptığı, atlar için fon sağlanması, barınak kurulması, doğal yaşam alanı oluşturulması için yurtiçinden ve yurtdışından kurum ve kuruluşlarla bağlantıya geçtiği, İBB ve Tarım Bakanlığına çağrılar yaptığı tespit edilmiştir.

Faytonların kaldırılması ve sonrasında fayton hareketinin ve Adalıların verdiği mücadelede, Tarım ve Orman Bakanlığı, Valilik, Kaymakamlık gibi merkezi yönetim birimlerinin sorumluluğu İBB'ye, İBB'nin de sorumluluğu merkezi yönetim birimlerine yükleyerek girişimlerinin sonuçsuz kaldığı belirlenmiş, tarafların yetkili kurumların birbirlerine sorumluluğu atarak karşılıksız kaldığı görülen mücadelesi sürerken satılma işlemleri tamamlanan atların bedelsiz olarak sahiplendirildikleri yerlere Haziran 2020'de başlayan sevkiyatlarının Ekim 2020'de tamamlandığı saptanmıştır.

Fayton meselesinin 2021 yılına gelindiğinde yetkili kurumların önce atların akıbetleri sonra da Adaların imarının akıbeti konusunda art arda açıklama yaptıkları belirlenmiştir. AK PARTİ'den yapılan açıklamaya göre 1.200 atın satın aldığı, 120 atın Büyükada'daki ahırlarda bırakıldığı, 978 atın akıbetinin bilinmediği, İBB'den yapılan açıklama göre 1.179 atın satın alındığı, 860 atın bedelsiz sahiplendirildiği, 516 atın satın alınmadan önce, 224 atın satın alındıktan sonra öldüğü saptanmıştır. 04.11.2021 tarih, 4758 karar sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'yla (2021) ÖÇKB ilan edilen Adaların imar planı yapma, onaylama yetki ve sorumluluğunun İBB'den Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığının yetki ve sorumluluğuna geçtiği tespit edilmiştir. Araştırma verileri faytonların kaldırılmasına yol açan siyasi çatışmanın faytonların kaldırılması sonrasında da devam ettiğine işaret etmiştir.

Araştırmada fayton meselesinin ya da faytonların kaldırılmasının sonuçlarının Adalılar ve HHH açısından nasıl değerlendirildiği incelenmiştir. Yapılan incelemede, Adalıların yaşadıkları yer, kendi yaşamlarını etkileyen kararlarda görüşlerinin önemsenmediğini, siyasi partiler arasında fark olmadığını, basın ve medya kuruluşlarının bağımsız olmadığını düşündükleri, başta siyaset ve basın olmak üzere kurumlara güvenlerini yitirdikleri tespit edilmiştir. Türkiye'de vatandaşların siyasal partilere, politikacılara, bürokratlara, STK'lara ve STK temsilcilerine, medyaya,

entelektüellere, gazetecilere, hukukçulara duyduğu güven düzeyinin son derece düşük olduğunu gösteren Aslan (2016), Turan vd. (2017), Çakır (2020) gibi güven düzeyiyle ilgili çalışmalarla paralellik gösteren bulgular dikkate alındığında bu araştırma verilerinin Türkiye'de demokratik sistemin işleyişiyle ilgili azalan güven düzeyine işaret ettiği saptanmıştır.

Analizde Adalıların azalan güven düzeyinin birbirlerine duydukları güveni de azalttığı, Adalıların verilen mücadelede sahip oldukları fikir ve pozisyonlara sıkı sıkıya sarıldığı, savunduğu fikir yönünde mücadele ettiği, verilen mücadelenin Adalılar arasında kutuplaşmalara, küslüklere, kavgalara yol açtığı tespit edilmiştir. Adalıların fayton meselesinin etkili dinamiği olamadıklarını, başarısız olduklarını düşündükleri, özeleştiri ve sorgulama yaptıkları, fayton meselesinin sonuçlarıyla hata ve yanlışlıklarla dolu önemli bir miras bıraktığını ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu araştırmada Adalıların 2010 ve 2019 sonuna kadar da 2019 sonrasında da Adalıların birbirinden farklı fikir ve taleplerle mücadele yürüttüğü, ortak bir hedefte birleşmeyi başaramadıkları gösterilmiş, Tilly (2008), Della-Porta ve Diani (2020) ve toplumsal hareketlerle ilgili çalışma yapan farklı araştırmacıların yaklaşım ve kavramlarıyla ifade edildiği üzere Adalıların verdikleri mücadelede başarılı olamayışlarının izlediği strateji ve taktikleri, kullandığı eylem araçlarıyla ortak hak talebi, ortak hedef gerektiren toplumsal bir hareket oluşturamamış olmalarıyla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Adalıların faytonların kaybedilmesini Adaların kültürünün, kimliğinin, renginin kaybedilmesi olarak değerlendirdikleri, faytonlar yerini alan elektrikli ya da akülü araçların ulaşım problemini çözmediği, denetimsizlik kontrolsüzlüğün devam ettiği, ucube olarak nitelendirilen akülü araçların hızla arttığı ve kaçak yolcu taşıdıkları saptanmıştır. Adalıların fayton sahipleriyle akülü araçların sahiplerinin de çalışma usullerinin de aynı olduğundan hareketle fayton mafyası yerine akülü mafyasının geçtiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu araştırmanın bulguları Adalarda hemşeriliğe dayalı enformel dayanışmaya dayalı ağların 2022 yılında da işlemeye devam ettiğini, bu ağların işleyişinin yönetimin denetim ve kontrolünde oluşan aksaklıklarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Aksan (2014), Özerkmen ve Kahya (2008), Aytaç (2018), Fırat (2015), Ölçer (2022) gibi konuyla ilgili çalışmalardan hareket edilerek araştırmada Adalarda para kazanma stratejisine dönüşen enformel

dayanışma ağlarının varlığının Adalarda sosyal, ekonomik, bürokratik, politik sistemde kollayıcı, çıkara dayalı, kayırmacı, hemşerici işleyen ilişkilerin varlığına işaret edebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Adalıların, Adaların nüfusunun arttırılacağı, bakir alanlarının imara açılacağı, İstanbul'un diğer ilçeleri gibi betona gömüleceği, motorlu araç trafiğine teslim edileceği endişesi taşıdıkları belirlenmiştir. Bu noktada 2024 yazında Adalıların Adalar'da ulaşım hizmeti vermesi için kullanımına başlanan ve Adalıların Azmanbüs olarak nitelendirdikleri minibüs tarzı araçlar için vermeye başladıkları mücadelenin bulguları destekler göründüğü belirtilmelidir. Araştırmada Adalıların endişelerine 2006 yılında AK PARTİ'li İBB'nin ve 2013 yılında Adalar Kaymakamı'nın açıklamasıyla birlikte özellikle Adaların 2021 yılında ÖÇKB ilan edilişinin kaynaklık ettiği tespit edilmiştir. Adalıların imarla ilgili gelişmeleri siyasi hesap, çıkar, rantla ilişkilendirdikleri ve kentsel dönüşüm-soylulaştırma kavramlarıyla açıkladıkları, Adalarda artan kira ve emlak değerlerine, artan kiraları karşılamakta zorlanan alt gelirli Adalıların Adaları terk etmek zorunda kaldıklarına dikkat çektikleri saptanmıştır. Araştırma verilerini destekleyen Kılıç-Akdoğan (2023), Milano vd. (2019), Diaz-Parra ve Jover (2020), Koç (2015), Akalın (2016), Saçlı (2019) gibi konuyla ilişkili çalışmalardan hareket edilerek veriler yorumlanmıştır. Adalarda deniz ulaşımı, turizmden kaynaklı artan rantın, faytonların kaldırılmasıyla Ada içi ulaşım ve imara dayalı olarak daha da arttığı/artacağı, Adaların yeni imar planlarıyla bakir alanlarına yerleşebilme beklentisinin daha üst gelir seviyesine sahip kişilerin Adalara ilgi göstermesini, yerleşmesini hızlandırdığı/hızlandıracağı, bu durumun gelir seviyesi daha düşük Adalıların Adalarda yaşamakta zorlanmasına, Adaları terk etmesine, Adalarda yaşam hakkını kaybetmesine yol açtığı/açacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Adalıların ranttan pay alma, çıkar, menfaat sağlama hesabının sadece siyasi partilere özgü olmadığını kişilere, topluma yerleşmiş olduğunu düşündükleri, durumu toplumsal çürüme olarak nitelendirerek atların başına gelenlerin toplumsal çürümeyi gösterdiğini ifade ettikleri saptanmıştır. Adalıların, Büyükada'da çok sayıda fayton atının sadece ahırlara kapatıldıkları dönem içinde ve sadece ahırlara kapatıldıkları için acı içinde, çok sayıda fayton atının da sahiplendirme adı altında takipten yoksun bıraktırıldıkları için kasapların eline düşerek öldüğüne, 100 civarı atınsa ahırlarda amaçsızca ahırlarda tutulduğuna dikkat çektikleri tespit edilmiştir. Bu araştırma

hayvan hakları literatüründen hareket ederek verilerini yorumlamış (Francione, 2008; Regan, 2007; Ryan, 2019; Singer, 2018), Adalarda atlara karşı etik sorumluluğun gereğine uygun hareket edilmediği, kendi haklarını koruyamayan atların haklarının korunamadığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada hayvanlara etik sorumluluğun gereğine uygun hareket edilmesi, hayvanların haklarının korunması için mücadele eden fayton hareketinin faytonların kaldırılması ardından atlar için verdiği mücadelede sonuç alamamasına yol açan sebepler, faytonların kaldırılmasının sonucunu nasıl değerlendirdiği incelenmiştir. Yapılan incelemede fayton hareketinin hızlı ve ani gelişen bu süreçte faytonların bu denli radikal bir kararla kaldırılabileceğine hazırlıklı olmadığı, faytondan kurtarılan atlar için faytonların kaldırılması süreci öncesinde de sonrasında da somut bir çalışmaya, plana ya da projeye sahip olmadığı saptanmıştır. Veriler hareketin faytonun kaldırılması hedefine ulaşmak için baskıyı sürdürmeye devam etme kararını fayton atlarının sömürülmesine de ölümüne de son vermek için hakçı perspektifiyle ilkesel olarak seçtiğini göstermiştir. Araştırmada hayvan hakları hareketini yönlendiren refahçı ve hakçı yaklaşım arasındaki fark Regan (2007), Francione (2008) gibi hayvan hakları kuramcılarının görüşlerinden, Arslan ve İlgili (2022), Aşar (2018), Kalkandelen (2021) gibi konuyla ilgili çalışmalardan hareket edilerek incelenmiştir. HHH'ne yön veren iki temel perspektif arasında vegan olmakla ilgili yaklaşımsal farklılığa dikkat çekilmiş, refahçı yaklaşımın vegan olmayı hayvan hakları savunucusu olmanın zorunlu koşulu görmediği, hakçı yaklaşımınsa veganlığı hayvan hakları savunucusu olmanın anlamı kabul ettiğine vurgu yapılmıştır. Araştırmada fayton hareketini yönlendiren hakçı perspektifin veganlığı hayvan hakları savunucusu olmanın anlamı görmesi ve Yaşam Nöbeti eyleminin tamamen veganlar tarafından sürdürülmesinden hareket edilerek veganlıkla ilgili Yegen ve Aydın (2018), Tekten-Aksürmeli ve Beşirli (2019), Kalkandelen (2021) çalışmalar incelenmiş, veriler ilgili literatürle yorumlanmıştır. Fayton hareketinin özellikle de Yaşam Nöbeti eyleminin veganlığın sadece bitkisel bir beslenmeye sınırlı olmadığı, bireylerde inşa ettiği kişisel ve kolektif kimliğin toplumsal değişimi amaçlayan, sömürücülüğü, ayrımcılığı tamamen reddeden politik bir kimliği de içerdiğini, toplumsal hareketler içinde önemli bir güç olarak yer almaya başladığını gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Fayton hareketinin atlar için verdiği mücadelede başarılı olamadığı, atları takipte yetersiz kaldığını kabul ettiği, özeleştiri, sorgulama sürecine girdiği saptanmıştır. Fayton hareketinin atlar için verilen mücadelede başarı gösterememesinde bireylerin hayvana bakışını, iş yapma alışkanlıklarını belirleyen rekabeti-çıkarı iş yapma sorumluluğunun önüne geçiren toplumsal, kültürel, siyasal dinamiklerin etkili olduğu tespit edilmiş, ayrıca hareketin başarısız oluşunun mücadelenin sonrasını düşünmeme, atlar için somut bir öneri, proje ya da alternatif geliştirilememe, örgütlü mücadele deneyiminden, insan ve para gibi maddi-manevi kaynaklardan yoksun olma gibi kendi içinden kaynaklı dinamikleri olduğu saptanmıştır. Hareketin atlar için verilen mücadelede başarısızlığının en önemli sebebinin örgütlenmedeki deneyim eksikliğine eklenen hizipleşmeler, hizipleşmelerin küskünlere, düşmanlıkların gelişmesine yol açarak hareketi dağıtıp parçalaması olduğu belirlenmiştir. Araştırmada HHH içindeki hizipleşmelere dikkat çeken Wrenn (2019), Tunç (2023), Tekvar (2017) gibi çalışmalardan hareket edilerek fayton hareketinde Yaşam Nöbeti eylemiyle birlikte başlayan hizipleşmeye, fayton hareketine öncülük eden, yıllarca fayton mücadelesi içinde yer alan bazı grupların devlet, yerel yönetimler ya da faytoncularla müzakerelere yönelik çabalara yönelmesinin, neoliberal stratejiler izleyerek ılımlılaşan STK'ların oluşturduğu tepkinin de kaynaklık etmiş olabileceğine dikkat çekilmiştir. Araştırmada fayton hareketinin HHH içinde en önemli problemlerden birinin hizipleşmeyle ilgili olduğunu gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Fayton hareketinde Yaşam Nöbeti eylemi sırasında faytonların tamamen kaldırılması hedefi doğrultusunda baskıyı sürdürme yönünde izlediği stratejinin hareketin bir kısmında kendi başına amaca dönüşmesinin, faytonların kaldırılmasıyla birlikte amaca ulaşıldığı fikrinin gelişmesinin de hareketin atları takipteki başarısızlığına yol açtığı tespit edilmiştir. Çalışmada HHH'nin kuramsal gelişimine zemin hazırlayan Singer'in refahçı ve Regan'in hakçı perspektiflerine, tartışmaları ve eleştirileriyle Francione (2008), Degrazia (2006), Nussbaum (2018), Donaldson ve Kymlicka (2016), Korsgaard (2018) gibi isimlerin farklı kavramsal ve kuramsal çerçevelerle katkı sağlamayı sürdürdüğünde ve görüşlerine dikkat çekilmiştir. Araştırmada HHH'yle ilgili yapılan çalışmaların ağırlıkla refahçı ve hakçı kuramları incelediği, farklı perspektiflere dikkat çeken ya da inceleyen Mutlu (2019), Cengiz ve

Gökalp (2022), Çekem (2023), Çekem ve Kamözüt (2024), Çankaya-Eksen (2022), Aksoy (2024) gibi az sayıda çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada fayton hareketinin atlar için verdiği mücadelede başarısızlığına fayton atları için başka bir seçeneği ya da hayvanlar için farklı kuramsal yaklaşımların perspektiflerini düşünmeyi reddeden ilkesel bakışın etkisi olduğuna işaret eden verilerin Aksoy (2024), Çankaya-Eksen'in (2022) çalışmasını desteklediği belirlenmiştir.

Fayton hareketinin Adalardaki fayton atlarının esaretini, sömürüsünü, ölümlerini engelleyemeyerek başarısızlık gösterse de faytonun kaldırılmasıyla atların sürekli dahil olduğu sömürü, ölüm döngüsünün sonlanmasını sağlayarak sonucu büyük bir başarı kabul ettiği saptanmıştır. Araştırmada fayton hareketinin sonucu ve etkisi toplumsal hareketler literatürüyle yorumlanmıştır (Almedia, 2023; Jasper, 2017; Meyer, 2023). Araştırmada fayton hareketinin ne kazandığı ne kaybettiği hem zafer hem de başarısızlıkla sonuçlandığı, bu çelişik durumun hareketin genel başarısını değerlendirmeyi zorlaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada fayton hareketinin çok sayıda kişinin ittifak halinde ortak taleple, sloganlar, maskeler, broşürler vb. eylem araçlarıyla çaba göstermesiyle yıllar boyunca devam eden HHH içindeki ilk ve tek örnek olduğu, çok sayıda insanın hissetme ve düşünme şeklini değiştirdiği, Türkiye'de HHH ve toplumsal yaşam içinde kedi ve köpekle sınırlandırılmış hayvan hakları mücadelesinin anlamını genişlettiği, faytonların kaldırılması konusunda dünyada verilen mücadele örneklerinden biri olduğu, gündem belirlediği, yasama süreçlerine etki ettiği, kazanımlarını sahiplendiği, başarı ve başarısızlıklarından gelecek hareketlere çok sayıda ders, kalıcı miras bıraktığı belirlenmiştir. Araştırmada fayton harekinin etki oluşturan bir hareket olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma bulguları siyaset, hukuk, medya başta olmak üzere ilgili kurum ve kişilere, demokrasiye gittikçe azalan güven düzeyi konusunda ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Toplumsal hareket oluşturmanın önemi ve gücünü gösteren verilerde sivil dayanışma, girişim, platform, STK, dernek vb. konulara odaklı araştırmaların özellikle başarı sağlayan ya da başarılı olamayan, etki gücü oluşturan örgütlenmelerin yapısal unsurları ve iç dinamikleriyle birlikte işleyiş mekanizmalarının analiz edilmesi gerektiği görülmektedir. Araştırma bulguları özellikle hemşeriliğe dayalı enformel dayanışma ağlarının ekonomiden siyasete uzanan ayrıca illegal yapılardaki etki gücünü konu edinen araştırmalara ihtiyaç

olduğunu göstermektedir. Verilerde ulaşım, turizm, kentsel dönüşüm-soylulaştırma gibi konularda yapılan planlamaların çeşitli yönleriyle analizi gerektirdiği görülmektedir. Bu araştırma hayvan haklarının çeşitli perspektiflerini konu edinen, hayvan haklarıyla ilgili sorgulamalar yapan çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu, hayvan haklarını toplumsal hareket merceğinden ele alan çalışma sayısının artması gerektiğini göstermektedir. Verilerde özellikle veganlık konusunda çalışma yapılması, veganların sadece HHH içinde değil farklı haklar için mücadele veren toplumsal hareketler içinde de ağırlığı olduğu/olacağı öngörüsüyle incelenmesi gereği görülmektedir. Bu araştırma bulguları Türkiye'de HHH'nin maddi kaynak sorunu, hareketi oluşturan farklı bileşenler arasındaki fikir ayrılıkları, hizipleşme sorunu konusunda çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonunda ne Adalardaki net sayısı ne ahırlara kapatıldığı ne de sahiplendirildiği dönemde kaçının acı içinde öldüğü bilinmesi imkânsız atların fayton kaldırılmadan önce de fayton kaldırıldıktan sonra da varlıklarının da haklarının da korunamamasına yol açan insanmerkezci-antroposantrik bakışa dikkat çekilmiştir. Bu araştırma faytonlar meselesinde insan düşüncesinde hayvan varlığını önemsizleştiren, ikincilleştiren insanmerkezci kabullerin bu araştırmanın kendisi de dahil olmak üzere farkına varılması, sorgulanması, aşılması gerektiğini göstermektedir. Nitekim Zeybek (2020), Alkan (2020a; 2020b), Diler (2024), Burgan (2020; 2021), Karababa (2020), Tekin (2017), Özdoğan vd. (2021), Özdoğan (2024), Güçlü (2021), Özkurt ve Burgan-Kıyak (2024), Avcı-Dursun ve Karabolu (2024), Pehlivanlı (2024), Bozok (2024), Akıllı (2017), Alnıaçık-Özyer (2021) gibi çalışmalarda da araştırmacılar insanmerkezci kabullerin farkına varılması, sorgulanması, aşılması gereğine, imkanına işaret etmiştir.

Bu araştırmanın verileri fayton meselesinin temelde faytonun korunması ya da faytonun kaldırılması üzerinden şekillendiğini ve devam ettiğini, ruamla ilgili tedbir kararlarının uygulanmaması ya da uygulanmasının da faytoncuların çıkarı, at camiasının hesabı, siyasi menfaatler vb. ruamın insanla ilişkisi üzerinden değerlendirilmiş olduğunu göstermektedir. Araştırmanın ruamın Adalardaki atlarda hep görüldüğü halde 2017'den önce ruamla ilgili karantina gibi tedbir kararlarının alınmadığını, 2019'da alınan ruam tedbir kararları sırasında atların Büyükada'da ruamlı ruamsız olduğu ayırt edilmeden, ruamlı olmadığı halde Heybeliada,

Burgazada'da da ahırlara kapatıldığını ortaya koyan bulguları ruamın at varlığına yönelik oluşturduğu tehdidin önemsenmediğini, atın varlığının ikincilleştirildiğini düşünmeyi gerektirmektedir. Araştırma verileri insanmerkezci bakışı değiştirmeyi hedefleyen fayton hareketinin insanmerkezci bakışın değiştirilmesi hedefi önceliğinde, faytonu bir renk, sembol, kimlik kabul eden Adalıların Adaları koruma hedefi önceliğinde Adalardaki atları ikincilleştirdiğini söylemeye, fayton başına 300.000 TL, at başına 4.000 TL bedel karşılığı fayton ve fayton atlarının satın alınması kararı, faytonculara da fayton ve atlarını satmaları yoluyla faytonların kaldırılmış olmasının atın varlığının bir araç olan faytona, nesneye indirgendiğinin hatta ondan çok daha değersiz (bedel üzerinden) görüldüğünün kanıtı kabul etmeye imkan vermektedir.

Jeremy Bentham'ın "Yetişkin bir at ya da köpek…Asıl soru akıl yürütebiliyorlar mı ya da konuşabiliyorlar mı değil acı çekebiliyorlar mı…" şeklindeki sorusunu düşünmeye, insanmerkezci kabulleri sorgulamaya, aşma imkânı aramaya devam etmek bu araştırmaya göre Büyükada'da hem faytonlar kaldırılmadan önce hem de faytonlar kaldırıldıktan sonra acı içinde ölen atlar için etik sorumluluk gereğidir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, H. (2020). Büyükada'da sıradışı üslupta bir yapı: Raimondo D'Aronco'nun Mizzi Köşkü rekonstrüksiyonu. *Sanat Tarihi Dergisi, 29*(1), 1-31. https://doi.org/10.29135/std.677857

Ağartan, T., Choi, Y. W. ve Huynh, T. (2008). *Kapitalist dünyanın dönüşümü*. W. G. Martin (Ed.), *Toplumsal hareketler 1750-2005* (Çev. D. Keskin) içinde (s. 21-85). Versus Kitap.

Akalın, M. (2016). Kentsel dönüşümün karanlık yüzü: Soylulaştırma, yerinden edilme ve mekânsal dışlanma. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, *7*(14), 287-319

Akbayar, N., Işın, E., Sakaoğlu, N. vd. (Ed.). (1993). *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi* (1. Cilt). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Akıllı, S. (2017). Hayvan çalışmaları "insan-merkezci" olmaktan kurtulabilir mi? "İnsansonrası" kuramların sundukları. *Şarki Edebiyat ve Sanat Dergisi,* (Ekoeleştiri Özel Sayısı), 1-18.

Akpınar, S. (2014). *Büyükada bir ada öyküsü*. Adalı Yayınları.

Akpolat, Y. ve Kavaz, İ. (2022). Trafik Sosyolojisi bağlamında bir inceleme: Büyükada'da yaşayanlar gözünden günübirlik ziyaretçiler ve kiralık bisikletler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 9*(1), 52-89.

Aksan, G. (2014). *Yoksullukla baş etmede dayanışma ağlarının rolü: Teorik ve uygulamalı çalışma* [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Aksoy, A. (2024). Polat: Bir at, komşu ve bir arkadaş. *Reflektif Journal Sciences*, *5*(2), 415-434. https://doi.org/10.47613/reflektif.2024.169

Aksu, O. (2017). *Yeni toplumsal hareketler bağlamında dijital aktivizm: Dijital feminizm örneği* [Doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Akyıldırım Beğen, H. ve Görür, G. (2021). The aphid fauna (Hemiptera: Aphidoidea) and host plants of the Büyükada Island (İstanbul, Turkey). *Journal of*

*Advanced Research in Natural and Applied Sciences, 7(*1), 1-11. https://doi.org/10.28979/jarnas.890866

Albukrek, V. (2021). *Bir zamanlar Büyükada 1931-1961 anıları*. Adalı Yayınları.

Alhan, M. A. (2021). *Stratejik yönetim çerçevesinde toplumsal hareketlerin yapay zekâ yöntemiyle açıklanmasına yönelik bir model* [Doktora tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi.

Alkan, A. (2020a). Giriş: Hayvanları dahil eden bir şehir kuramına doğru. A. Alkan (Der.), *Şehir ve hayvan* içinde (s. 17-59). Patika Kitap.

Alkan, A. (Der.). (2020b). *Şehir ve hayvan*. Patika Kitap.

Almedia, P. (2023). *Toplumsal hareketler* (Çev. E. A. Turğuter ve A. Öncel). Fol.

Alnıaçık Özyer, E. T. (2021). Toplumu yeniden düşünmek: Hayvanların sosyolojideki konumu. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi/Academia Journal of Nature and Human Sciences, 7*(1), 162-182.

Alpaslan, Z. (2016). *Yeni toplumsal hareketler, sivil itaatsizlik ve sokak sanatı: "Avareler" Ankara örneği* [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Altıntaş, İ. (2018). *Sismik mikrobölgeme amaçlı jeofizik ve geoteknik çalışmalar: Büyükada (İstanbul) örneği* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Amenta, E. ve Halfmann, D. (2012). Opportunity knocks the trouble with political opportunity and what you can do about It. *Contention in context: Political opportunities and the emergence of protest* içinde (s. 1-34). Stanford University Press. https://doi.org/10.1515/9780804778930-003

Arıkan, E. (2014). *Hayvan refahı, hayvan hakları, hayvan hukuku* [Yüksek lisans tezi]. Galatasaray Üniversitesi.

Arıkan, E. (2016). *Hayvan hakları insan hukuku*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Arıkan, E. (2020). *Hayvan ve çevre hakları*. Polis Akademisi Yayınları.

Arklan, Ü. ve Kocaömer, N. (2022). Dijital aktivizm olgusuna hayvan hakları bağlamında bir bakış: HAYTAP örneğinde bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (37*),* 31-54. https://doi.org/10.31123/akil.1077939

Arrighi, G., Hopkins, T. K. ve Wallerstein, I. (2015). *Sistem karşıtı hareketler* (Çev. C. Kanat, B. Somay ve S. Sökmen). Metis Yayınları.

Arslan, M. ve İlgili, Ö. (2022). Türkiye'de hayvan hakları ve refahı kavramlarının biyoetik yönüne değinen lisansüstü tezler: Nitel araştırma. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, *93*(2), 133-150. https://doi.org/10.33188/vetheder.1018692

Aslan, S. (2016). Türkiye'de sosyal sermaye bileşenlerinden güven hakkında bir değerlendirme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *17*(2), 181-204.

Aşar, H. (2018). Hayvan haklarına yönelik temel görüşler ve yanılgıları. *Kaygı*, (30), 239-251. https://doi.org/10.20981/kaygi.411236

Atar, F. (2023). *İnsan hakları perspektifinden hayvan hakları sorunu ve ekonomik engeller* [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Atay, K. (2011). *Adalar'da iz bırakanlar*. Adalı Yayınları.

Avcı Dursun, D. ve Karabolu, G. (2024). Bitki haklarının tanınmasına dair açmazlar ve açılımlar. *Feminist Tahayyül*, *5*(2), 270-298. https://doi.org/10.57193/FeminTa.2024.270

Ay, Y. (2022). Hayvan hakları bağlamında İş'âr uygulaması: Ebû Hanîfe'nin rivâyetlere yaklaşımı ve görüş ayrılıkları. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi*, (3), 37-67.

Aytaç, Ö. (2018). Kentleşme ve normatif çöküş: Enformalleşme ve illegaliteye kayışın toplumsal temeli. *Birey ve Toplum*, *8*(15), 5-29.

Babayiğit, Y. (2019). Türkiye'de hayvan hakları. M. İ. Karaman, S. Ankaralı, T. Sandıkçı (Ed.), *Hayvan etiği* içinde (s. 83-87). İsar Yayınları.

Bakalım, T. N. (2022). *Hayvan hakları* [Yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.

Balcılar, İ. (2018). *Büyükada Nizam Mahallesi'ndeki 19. yüzyıl konutlarında cephe biçimlenişi* [Yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Bali, A. (2020). *Horoz reis*. Adalı Yayınları.

Barut, M. M. (2018). *Sosyal medya ve toplumsal hareketler: Gezi Parkı protestoları örneğinde sosyal medyanın kullanımı* [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Baycar, K. (2010). 2010 yılı Avrupa kültür başkenti İstanbul üzerine yazılanlar, yapılanlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *8*(16), 725-740.

Baysal, D. (2019). *Sivil toplum kuruluşları ve kamu arasındaki bağıntıyı aağlamada halkla ilişkilerin rolü: Hayvan hakları dernekleri üzerine İzmir ili örneğinde bir durum çalışması* [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

Benton, T. ve Craib, I. (2018). *Sosyal bilim felsefesi* (Çev. Ü. Tatlıcan ve B. Binay). Sentez Yayıncılık.

Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Çev. A. Arı). Eğitim Yayınevi.

Berger, J. (2020). *Hayvanlara niçin bakarız* (Çev. C. Çapan). Delidolu.

Beşkardeş, Ö. (2019). *Marmara denizindeki Büyükada'nın coleoptera (Kınkanatlılar) türlerinin belirlenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Bilgiçli, İ. ve Yıldırgan, R. (2022). Aşırı turizm ve turizm karşıtlığı üzerine bir değerlendirme: Çeşme örneği. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, *13*(48), 566-586.

Bloom, J. M. (2014). Political opportunity structure, contentious social movements, and state-based organizations: The fight against solidarity inside the Polish United Workers Party. *Social Science History*, *38*(3-4), 359–388. http://doi.org/10.1017/ssh.2015.29

Bozok, N. (2024). Çoklutürler etnografisi için feminist izlekler. *Feminist Tahayyül*, *5*(2), 148-178. https://doi.org/10.57193/FeminTa.2024.148

Bulutoğlu, H. (2018). Adalar, faytonlar ve atlar. *Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi Z Dergisi*, (3), 428-435.

Bulutoğlu, H. (Der.). (2014). *Adalar'ın ve Adalar Vakfı'nın 30 yılı 1984-2014*. Adalı Yayınları.

Burgan, E. (2020). Kurban kaçış yolları: Dönüşen şehirler ve şehirlilikler arasında. A. Alkan (Der.), *Şehir ve hayvan* içinde (s. 223-245). Patika Kitap.

Burgan, E. (2021). Hayvan çalışmalarını cinsiyetlendirmek: Yayla coğrafyasında geçitler, kesişimler ve değişik düzenler. K. Özdoğan, M. F. Tatari ve A. Bilgin

(Der.), *İnsan, hayvan ve ötesi Türkiye'de hayvan çalışmaları* içinde (s. 35-67). Kolektif Kitap.

Castaneda, E., Torres, A., Martinez, B., Guare, M. ve Glover, E. (2022). Göçmen hakları hareketi. C. Tilly, E. Castaneda ve L. J. Wood (Ed.), *Toplumsal hareketler 1768-2018* (Çev. O. Düz) içinde (s. 302-330). Alfa.

Cengiz, E. ve Gökalp, N. (2022). Hayvanlar ve adalet: Rawls ve Nussbaum bağlamında bir inceleme. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, *12*(13), 645-669. https://doi.org/10.18491/beytulhikme.1950

Cevizci, A. (2011). *Felsefe tarihi*. Say Yayınları.

Cohen, J. (2016). Strateji ya da kimlik: Yeni teorik paradigmalar ve sosyal hareketler. K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler* içinde (s. 101-120). Kaknüs Yayınları.

Coulon, J. M. ve Nouet, J. C. (2019). *Hayvan hakları* (Çev. S. İ. Ortaer Montanari). Kırmızı Kedi Yayınevi.

Cox, S. S. (2021). *Prens Adaları ve Prinkipo'da tatlı yaşam* (Çev. B. Çokneşeli). Adalı Yayınları.

Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.

Çakır, M. (2020). Türkiye'de siyasal güven ve güvensizlik demografik özellikler ve medyanın etkisine dair bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *13*(69), 269-294. https://doi.org/10.17719/jisr.2020.3958

Çalışkan, Ö. (2019). *Yeni medyanın yeni toplumsal hareketlere etkileri: Türkiye'deki LGBTİ hareketinin sosyal ağ siteleri pratiklerinin çözümlenmesi* [Doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Çam, O. ve Çelik, C. (2022). Aşırı turizm kapsamında turistlere yönelik olumsuz Iifadeler, yapılan eylemler ve bunların turizme yansımalarının değerlendirilmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(1), 66-84.

Çankaya Eksen, G. (2022). Siyasal toplumun tesisinde insan-merkezcilikten çıkış: Donaldson ve Kymlicka'da evcilleştirilmiş hayvanların vatandaşlık hakları üzerine. *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, (19), 97-129.

Çayır, K. (2016). Toplumsal sahnenin yeni aktörleri. K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler* içinde (s. 11-30). Kaknüs Yayınları.

Çekem, K. (2023). Faydacılığın ve deontolojinin Oötesinde: Hayvan etiği için Iihtimam-temelli bir çerçeve. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, *22*(1), 460-497. https://doi.org/10.20981/ kaygi.1195821

Çekem, K. ve Kamözüt, M. C. (2024). Sahte ikilemleri aşmak: İhtimam etiği perspektifinden hayvan deneyleri ve bilimsel ilerleme. *Feminist Tahayyül*, *5*(2), 240-269. https://doi.org/10.57193/FeminTa.2024.240

Çetin Öztürk, Ö. (2017). *Toplumsal hareketler bağlamında hack ve hacktivizm* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.

Çetinkaya, Y. D. (2008). Tarih ve kuram arasında toplumsal hareketler. Y. D. Çetinkaya (Ed.), *Toplumsal hareketler tarih, teori ve deneyim* içinde (s. 15-61). İletişim Yayınları.

Çetintaş, A. (2018). *Toplumsal hareketlerin değişen doğası: Yeni kimlikler-yeni hareketler* [Doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.

Çizmeciyan, L. P. (2016). *Büyükada'da kayıp zamanlar*. Adalar Kültür Derneği Yayınları.

Çorlu, A. B. (2019). ABD bağlamında 1968: Genel temalar, toplumsal dinamikler ve temel sorunlar. Ö. Turan (Ed.), *1968 isyan, devrim, özgürlük* içinde (s. 67-87). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dede, A. (2018). *Talepkâr bir hareket olarak yeni toplumsal hareketler ve küresel toplumsal hareketler* [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Degrazia, D. (2006). *Hayvan hakları* (Çev. H. Gür). Dost Kitabevi Yayınları.

Della Porta, D. ve Diani, M. (2020). *Toplumsal hareketler* (Çev. P. Çakır ve C. Gülbudak). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Demir, A. (2020). *Yetişkinlerde empatiyi yordamada hayvan hakları ile ilgili tutumların incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Diaz-Parra, I. and Jover, J. (2020). Overtourism, place alienation and the right to the city: insights from the historic centre of Seville, Spain. *Journal of Sustainable Tourism*. https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1717504

Diler, D. (2024). Konuşabilselerdi, "et tavukları" bize ne derdi? *Reflektif Journal Sciences*, *5*(2), 435-443. https://doi.org/10.47613/reflektif.2024.170

Doğan, M. Z. (2017). *Dijital aktivizm bağlamında günümüz toplumsal hareketleri ve Türkiye örneği: Gezi Parkı olayı* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Donaldson, S. ve Kymlicka, W. (2016). *Zoopolis* (Çev. M. Yıldırım). Koç Üniversitesi Yayınları.

Duman, I. (2022). Federal Almanya Devleti'nde genel hukuka uygunluk sebeplerinin hayvan hakları lehine uygulanması beraberinde gelen tartışmalar ve Türk hukukunda hayvanın hukuki konumuna kısa bir bakış. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19*(2), 661-699.

Erdenen, O. (2014). *İstanbul adaları*. Adalı Yayınları.

Erkmen, A. ve Ergut, E. A. (2021). Adalar'da mimarlık. H. Kuruyazıcı (Ed.) *Adalar binalar mimarlar* içinde (s. 14-29). Adalı Yayınları.

Fırat, M. (2015). Değişim sürecinde Türkiye'de organize suçluluk üzerine sosyolojik bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(4), 946-964.

Francione, G. L. (2008). *Hayvan haklarına giriş* (Çev. R. Akman ve E. Gen). İletişim Yayınları.

Francione, G. L. (2018). Reflections on Tom Regan and the animal rights movement that once was. *Between the Species*, *Article 1*, *21*(1), 1-41.

Freely, J. (2015). *Prens Adaları*. Adalı Yayınları.

Genç, K. (2020). *İstanbul'da aşırı turizm: Sivil toplum kuruluşları görüşleri üzerinden yorumsayıcı ve karşılaştırmalı bir araştırma* [Doktora tezi]. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.

Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2016). *Sosyoloji* (7. Baskı) (Çev. M. Şenol). Kırmızı Yayınları.

Göker Aktan, G. (2014). *Yeni toplumsal hareketler ve internet ilişkisi: Türkiye'de muhalif toplumsal hareketlerin e-grupları* [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Göktuna Yaylacı, F. (2017). Toplumsal hareketler ve kuramsal yaklaşımlar. B. Kartal ve B. Kümbetoğlu (Ed.), *Yeni toplumsal hareketler* içinde (s. 30-58). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Görek, B. (2019). *Büyükada'daki yerleşik halkın bakış açısından sürdürülebilir turizm* [Yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Güçlü, Ö. (2021). "Bu filmde hiçbir hayvana zarar verilmemiştir" Son dönem Türkiye sinemasında hayvanlara kötü muamele üzerine bir tartışma. K. Özdoğan, M. F. Tatari ve A. Bilgin (Der.), *İnsan, hayvan ve ötesi Türkiye'de hayvan çalışmaları* içinde (s. 93-116). Kolektif Kitap.

Gülersoy, Ç. (1981). *Eski İstanbul arabaları*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.

Günel, O. (2017). *Toplumsal hareketler ve iletişim: Toplumsal yapı ve iletişimin kültürel dönüşümü* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Halaç, H. H., Çoban, Z. ve Sarıaydın, E. U. (2022). Büyükada'daki hafıza mekanlarının korunması ve canlandırılması için kültür rotası önerisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (56), 11-27. https://doi.org/10.53568/yyusbed.1113377

Harutyunyan, G. (2022). Researching social movements: Methodological choice. *Journal of Sociology: Bulletin of Yerevan University*, *13*(1) (35), 55–65. https://doi.org/10.46991/BYSU:F/2022.13.1.055

İngün Karkış, Ö. (2015). *Kentsel toplumsal hareketlerde cinsiyete dayalı dinamikler: Kentsel dönüşüm sürecinde Başıbüyük ve Gülsuyu-Gülensu mahalleleri* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Jasper, J. M. (2002). *Ahlaki protesto sanatı* (Çev. S. Öner). Ayrıntı Yayınları.

Jasper, J. M. (2017). *Protesto* (Çev. A. Önal). Ayrıntı Yayınları.

Kabil Bozkurt, N. D. (2018). *Büyükada Rum İlkokulu restorasyon projesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kalkandelen, Z. (2021). *Vegan devrimi ve hayvan özgürlüğü*. Yeniinsan Yayınevi.

Karababa, P. (2020). Sınırlı kamusallık içinde görünmez patikalar: Konya'da kuşlar, anıtlar ve dışarıdakiler. A. Alkan (Der.), *Şehir ve hayvan* içinde (s. 247-276). Patika Kitap.

Karadoğan, G. (2018). *Ada'dan bir ağa geçti*. Adalı Yayınları.

Karsan Ayanoğlu, S. (2019). *Büyükada'nın kültürel peyzaj değerlerinin korunmasına yönelik değerlendirme yöntemleri* [Doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kılıç Akoğlan, N. (2023), Kentsel turizm ve kentlerin tüketim odaklı hale gelmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(1), 1-13. https://doi.org/10.34086/rteusbe.1213992

Kocal, H. F. (2014). *Büyükada'da eski zamanlar*. Adalar Kültür Derneği Yayınları.

Koç, A. (2015). İstanbul'da yaşanan mekânsal dönüşümler bağlamında soylulaştırmanın yeniden konumlandırılması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 89-104.

Korsgaard C. M. (2018). *Fellow creatures: Our obligations to the other animals*. Oxford University Press.

Kulaç, O. (2021). *Hayvan hakları bağlamında Peter Singer'ın ve Tom Regan'ın görüşlerinin karşılaştırması* [Yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel araştırmalarda analiz*. Bağlam Yayıncılık.

Layder, D. (2015). *Sosyolojik araştırma pratiği* (Çev. S. Ünal). Heretik Yayınları.

Le Bon, G. (2020). *Kitleler psikolojisi* (Çev. F. Z. Bayrak). Hayat Yayıncılık.

Martin, W. G. (2008a). Sistem karşıtı hareket arayışı. W. G. Martin (Ed.), *Toplumsal hareketler 1750-2005* (Çev. D. Keskin) içinde (s. 5-21). Versus Kitap.

Martin, W. G. (2008b). Sonuç: Dünya hareket dalgaları ve dünya dönüşümleri. W. G. Martin (Ed.), *Toplumsal hareketler 1750-2005* (Çev. D. Keskin) içinde (s. 282-305). Versus Kitap.

Mavi, İ. (2021). *Küreselleşme bağlamında yeni toplumsal hareketler; Barış ve insan hakları hareketi* [Doktora tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.

McAdam, D. ve Tarrow, S. (2018). The political context of social movements. D. A. Snow, S. A. Soule, H. Kriesi ve H. J. McCammon (Ed.), *The wiley blackwell companion to social movements* içinde (s. 19-42). Wiley Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781119168577.ch1

McCammon, H. J. ve Moon, M. (2015). Social movement coalitions. D. Della Porta and M. Diani (Ed.), *The Oxford handbook of social movements* içinde (s. 326-340). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/ oxfordhb/9780199678402.013.38

Melucci, A. (2016). Çağdaş hareketlerin sembolik meydan okuması. K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler* içinde (s. 75-100). Kaknüs Yayınları.

Meyer, D. S. (2023). *Toplumsal hareketler (bazen) nasıl fark yarabilir?* (Çev. Z. Demir). Ayrıntı Yayınları.

Milano, C., Novelli, M. ve Cheer, J. M. (2019). Overtourism and tourism degrowth: a social movements perspective. *Journal of Sustainable Tourism*. 12 Mayıs 2024 tarihinde http://www.tandfonline.com/10.1080/09669582. 2019.1650054 adresinden edinilmiştir.

Millas, A. (2017). *Pazar kayıklarından şehir hatlar'ına İstanbul'da seyrüsefer*. Adalı Yayınları.

Millas, A. (2021). *Büyükada Prinkipo, Ada-i Kebir*. Adalı Yayınları.

Mutlu, B. (2019). Christine M. Korsgaard'da hayvanlar ve hayvanlara yönelik kimi pratik yükümlülüklerimiz. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, *9*(1), 147-179. https://doi.org/10.18491/beytulhikme.1436

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (2. Cilt) (Çev. S. Özge). Yayınodası.

Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (1. Cilt). (Çev. S. Özge). Yayınodası.

Noyan, M. (2018). Tarih boyunca İstanbul faytonları. *Kültür Sanat Şehir Mevsimlik Tematik Dergi Z Dergisi*, (3), 416-420.

Nussbaum, M. C. (2018). *Yapabilirlikler yaratmak* (Çev. S. Somuncuoğlu). İletişim Yayınları.

Offe, C. (2016). Yeni sosyal hareketler: Kurumsal politikanın sınırlarının zorlanması. K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler* içinde (s. 47-73). Kaknüs Yayınları.

Olgun, K. (2019). *Sivil toplum kuruluşlarında gerçekleştirilen kampanyaların halkla ilişkiler bağlamında analizi: HAYTAP Hayvan Hakları Federasyonu örneği* [Yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi.

Orians, G. H. (2018). *Yılanlar, gündoğumları ve Shakespeare evrim beğenilerimizi ve korkularımızı nasıl şekillendirir?* (Çev. A. Babacan). Metis Yayınları.

Ölçer, H. (2022). Mafya nedir? 19.yüzyıl sonu İtalya'sından sosyolojik bir analiz. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (9), 142-153.

Özdoğan, H. K. (2024). İnsan merkezli olmayan bir araştırma denemesi: Longo Maï'deki deneyimlerimden notlar. *Feminist Tahayyül*, *5*(2), 348-354.

Özdoğan, K., Tatari, M. F. ve Bilgin, A. (2021). *İnsan, hayvan ve ötesi Türkiye'de hayvan çalışmaları*. Kolektif Kitap.

Özerkmen, N. ve Kahya, Y. (2008). Organize suç örgütlerinin oluşumunda hemşerilik ilişkilerinin rolü. *Polis Bilimleri Dergisi*, *10*(4), 15-42.

Özkurt, D. ve Burgan Kıyak, E. (2024). Sunuş: İnsandan ibaret olmayan dünyamızda feminist ağlar örmek. *Feminist Tahayyül*, *5*(2), 142-147.

Parlak, N. N. (2017). *İstanbul Büyükada'nın Lepidoptera türleri* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Pegem Akademi.

Pehlivanlı, E. (2024). “Şeylerin” toplumsalı mümkün kılması üzerine: Cam, saat, doğum kontrol hapı. *Feminist Tahayyül*, *5*(2), 299-326. https://doi.org/10.57193/FeminTa.2024.299

Picq, P., Digard, J. P., Cyrulnik, B. ve Matignon, K. L. (2021). *Hayvanların en güzel tarihi* (Çev. B. Onaran). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş* (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz). Siyasal Kitabevi.

Regan, T. (2007). *Kafesler boşalsın* (Çev. S. Çağlayan). İletişim Yayınları.

Ryan, D. (2019). *Hayvan kuramı eleştirel bir giriş* (Çev. A. Alkan). İletişim Yayınları.

Saçlı, A. (2019). Soylulaştırma ve kent güvenliği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 240-255.

Schlumberger, G. (2006). *İstanbul adaları*. Kesit Yayınları.

Selvi, H. (2020). *İstanbul Büyükada Maden Mahallesi 19.yüzyıl köşk cephelerinde art nouveau etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Gedik Üniversitesi.

Selvi, H. ve Erkan Bursa, P. (2020). İstanbul Büyükada Maden Mahallesi köşklerinde art nouveau üslubunun kullanımı. *Modular Journal*, *3*(1), 58-75.

Severoğlu, Z., Sümer, S. ve Uras, M. E. (2021). İstanbul Büyükada'da yetişen ağaçlara zarar veren odun çürüklüğü mantarlarının belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 21(1)*, 14-24. https://doi.org/10.35414/akufemubid.871487

Sıdal, S. (2019). *Yeni Toplumsal hareketler bağlamında Türkiye'de Kürtçe anadilde eğitim talepleri: TZP Kurdi örneği (2006-2011)* [Doktora tezi]. Galatasaray Üniversitesi.

Simondon, G. (2019). *Hayvan ve insan üzerine iki ders* (Çev. E. Sünter). Norgunk Yayıncılık.

Singer, P. (2018). *Hayvan özgürleşmesi* (Çev. H. Doğan). Ayrıntı Yayınları.

Snow, D. A. (2022). Case studies and social movements. D. A. Snow, D. Porta, B. Klandermans ve D. McAdam (Ed.), *The wiley-blackwell encyclopedia of*

social and political movements. Wiley Online Library. https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm022.pub2

Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(2), 419-426.

Süar, A. (2017). *Popüler kültür öğelerinin yeni toplumsal hareketlere yansımaları* [Doktora tezi]. Kocaeli Üniversitesi.

Şavran, T. G. (2017). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. T. G. Şavran (Ed.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri* içinde (s. 64-104). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Tanrıverdi, A. (2021). *Atina'daki Büyükada*. Adalı Yayınları.

Tanrıverdi, A. 2017). *Bir başka kentte ölümü beklemek*. Adalı Yayınları.

Tarrow, S. (2014). 5 contentious politics. Social movement coalitions. D. Della Porta ve M. Diani (Ed.), *The Oxford handbook of social movements* içinde (s. 86-107). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199678402.013.8

Taş Gürsoy, İ. (2020). Horse-drawn carriages: sustainability at the nexus of human-animal interaction, *Journal of Sustainable Tourism*, *28*(2), 204-221. https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1671852.

Tekin, N. (2017). Akademide aktivizm: Eleştirel hayvan çalışmaları. *Hayvanların Aynasında.* 12 Mayıs 2024 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Nuray-Tekin-2/publication/321151038_Akademide_Aktivizm_Elestirel_Hayvan_Calismalari/links/5a107120aca27287ce28a0e1/Akademide-Aktivizm-Elestirel-Hayvan-Calismalari.pdf adresinden edinilmiştir.

Tekten Aksürmeli, Z. S. ve Beşirli, H. (2019). Vegan kimliğin oluşumu: Vegan olmak ve vegan kalmak. *Akademik Hassasiyetler*, *6*(12), 223-249.

Tekvar, S. O. (2017). HAYTAP'ın hayvan hakları mücadelesinde çatışma yönetimi: Hayvan hakları savunucularının kendi aralarında uzlaşması mümkün mü? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(2), 181-204.

Tilly, C. (2008). *Toplumsal hareketler 1768-2004* (Çev. O. Düz). Babil Yayınları.

Timofeeva, O. (2018). *Hayvanların tarihi felsefi bir deneme* (Çev. B. E. Aksoy). Kolektif Kitap.

Touraine, A. (2007). *Bugünün dünyasını anlamak için yeni bir paradigma*. Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2014). *Modernliğin eleştirisi*. Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2016). Toplumdan toplumsal harekete. K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler* içinde (s. 31-46). Kaknüs Yayınları.

Tunç, A. (2023). *Vegan identities and the vegan movement ın Turkey* [Yüksek lisans tezi]. Middle East Technical University.

Turan, E., Aydilek, E. ve Taban, H. (2017). Vatandaşların güven algılarının ve vatandaşla devlet arasındaki psikolojik sözleşmenin kamu yönetimine etkisine yönelik uygulamalı bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* (13), 25-44.

Turan, Ö. (2019). Giriş: Bir muhalefet dalgası olarak 68. Ö. Turan (Ed.), *1968 isyan, devrim, özgürlük* içinde (s. 1-27). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türker, O. (2011). *Prinkipo'dan Büyükada'ya*. Sel Yayıncılık.

Uygun, Ş. (2018). *Kişinin empatik eğilimiyle ahlaki olgunluk düzeyinin hayvan haklarına yönelik bakış açısıyla incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Uysal, A. (2019). Mayıs 68 ve toplumsal hareketleri uluslararası dolaşımı. Ö. Turan (Ed.), *1968 isyan, devrim, özgürlük* içinde (s. 51-65). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Uzuner, N. (2020). *Minimalist sanatın afiş tasarımına etkileri ve hayvan hakları konulu afiş uygulamaları* [Yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Van Dyke, N. ve Amos, B. (2017). Social movement coalitions: Formation, longevity, and success. *Sociology Compass,* 1-17. https://doi.org/10.1111/soc4.12489

Vennesson, P. (2008). Case studies and process tracing: theories and practices. D. Della Porta ve M. Keating (Ed.), *Approaches and methodologies in the social*

sciences: A pluralist perspective içinde (s. 223–239). Cambridge University Press.

Wolf, S. I. (2015). *"Hepimiz hayvanız": Tabanlı insan olmayan hayvan hakları hareketinin ortaya çıkışı* [Yüksek lisans tezi]. Sabancı Üniversitesi.

Wrenn, C. L. (2019). *Piecemeal protest: Animal rights in the age of nonprofits*. University of Michigan Press.

Yalçın, E. (2017). Yunanlıların bitmeyen ideali: "megali idea". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(7), 33-48.

Yegen, C. ve Aydın, B. O. (2018). Postmodern bir kimlik olarak veganlık ve bir çevrimiçi vegan ağının analizi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (28), 91-114. https://doi.org/10.16878/gsuilet.436034

Yerlikaya, T. (2018). *Toplumsal hareketler ve sosyal medya ilişkisi: Gezi Parkı ve Tahrir Meydanı örnekleri* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.

Yılmaz, F. (2016). Ekolojik denge bağlamında Hz. Peygamber'in sünneti ile hayvan hakları evrensel beyannâmesi'nin karşılaştırılması. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*(5), 14-24.

Zeybek, O., Keser, A. ve Yıldırım, Y. (2021). Hayvan hakları ve yaban hayatı geçitleri. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, *7*(1)*,* 84-104.

Zeybek, S. O. (2020). *Türkiye'nin yakın tarihinde hayvanlar: Sosyal bilimleri insan olmayanlara açmak*. Notabene Yayınları.

İnternet Kaynağı

AA (2020, 30 Temmuz). Adalar'da elektrikli araç dönemi. *TRTHABER*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/turkiye/adalarda-elektrikli-arac-donemi-505812.html adresinden edinilmiştir.

Abanoz, Ş. (2017, 22 Mayıs). Büyükada'daki "fayton çetesi" davasında 5 kişi tutuklandı. *Ada Gazetesi*. 29 Ağustos 2023 tarihinde https://adagazetesi.com.tr/buyukadadaki-fayton-cetesi-davasinda-5-kisi-tutuklandi.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2013, 06 Ağustos). *Faytoncular ayaklandı!* 06 Eylül 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/faytoncular-ayaklandi.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2014, 04 Eylül). *Adalar'da faytona binme atlar ölüyor eylemi*. 19 Ağustos 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/adalarda-faytona-binme-atlar-oluyor-eylemi.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2016, 04 Ekim). *Piyonlar mide bulandırıyorsunuz!* 19 Ağustos 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/piyonlar-mide-bulandiriyorsunuz. html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2017, 04 Aralık). *Adalarda atlarda "ruam salgını" şüphesi üzerine 18 at itlaf edildi iddiası!* 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/adalarda-atlarda-ruam-salgini-suphesi-uzerine-18-at-itlaf-edildi-iddiasi.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2018a, 10 Haziran). *Adalardaki karantina sebebiyle atlar Adalar'a alınmadı*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/ adalardaki-karantina-sebebiyle-atlar-adalara-alinmadi.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2018b, 16 Eylül). *Büyükada'da at eylemi*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/buyukadada-at-eylemi.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2019a, 01 Ocak). *Büyükada'daki yangında 9 at telef oldu*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/buyukadadaki-yanginda-9-at-telef-oldu.html adresinden edinilmiştir.

Ada Gazetesi (2019b, 09 Ağustos). *Büyükada'da büyük kavga*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://adagazetesi.com.tr/buyukadada-buyuk-kavga.html adresinden edinilmiştir.

Ada, At ve Biz Çalışma Grubu (2014, 27 Ağustos). At ve faytondan yana. *Adalar Postası*. 22 Eylül 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2014/08/27/2766/ adresinden edinilmiştir.

Ada, At ve Biz Çalışma Grubu (2016, 27 Haziran). Fayton taşımacılığı uygulama esasları. *Adalar Postası*. 27 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2016/ 06/27/2800/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Belediyesi (2005). Meclis kararları. *Adalar Belediyesi*. 26 Ağustos 2022 tarihinde http://www.adalar.bel.tr/kurumsal-sayfasi/meclis-kararlari/102/2005-yili-1-ocak--31-aralik-tarihleri-arasinda-alinan-meclis-karari.html adresinden edinilmiştir.

Adalar Belediyesi (2010). Nüfus. *Adalar Belediyesi*. 27 Ağustos 2022 tarihinde http://www.adalar.bel.tr/ilcemiz-sayfasi/nufus.html adresinden edinilmiştir.

Adalar İlçe Umumi Hıfzıssıhha Meclisi Kararı (2020, 13 Mart). Karar numarası: 2020/03. *T.C. Adalar Kaymakamlığı.* 26 Eylül 2023 tarihinde http://www.adalar.gov.tr/13032020-tarihli-umumi-hifzissiha-meclisi-karari adresinden edinilmiştir.

Adalar İlçesi Hayvan Sağlığı Zabıtası Komisyonu Kararı (2020, 13 Mart). Karar numarası: 2020/01. *T.C. Adalar Kaymakamlığı.* 26 Eylül 2023 tarihinde http://www.adalar.gov.tr/13032020-tarihli-hayvan-sagligi-zabitasi-komisyonu-karari adresinden edinilmiştir.

Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararı (2017, 08 Kasım). Karar numarası: 2017/5. *Bianet*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/065/original/ Hayvan_sağlık_Zabıtası_Komisyon_kararı.pdf?1519582444 adresinden edinilmiştir.

Adalar İlçesi Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyon Kararı (2018, 13 Şubat). Karar numarası: 2018/01. *Bianet*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/065/original/ Hayvan_sağlık_Zabıtası_Komisyon_kararı.pdf?1519582444 adresinden edinilmiştir.

Adalar Kent Konseyi (2020a, 14 Ocak). *Faytonlarla ilgili Adalar Belediye Başkanlığına verilen dilekçe örneği*. 25 Ağustos 2023 tarihinde

https://adalarkentkonseyi.com/2020/01/14/faytonlarla-ilgili-adalar-belediye-baskanligina-verilen-dilekce-ornegi/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Kent Konseyi (2020b, 14 Ocak). *Faytonlarla ilgili olarak Kaymakamlığa verilen dilekçe örneği*. 26 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarkentkonseyi.com/2020/01/14/faytonlarla-ilgili-olarak-kaymakamliga-verilen-dilekce-ornegi/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Kent Konseyi (2020c, 14 Ocak). *Faytonlarla ilgili Cumhuriyet Savcılığına verilen dilekçe örneği*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarkentkonseyi.com/2020/01/14/faytonlarla-ilgili-cumhuriyet-savciligina-verilen-dilekce-ornegi/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Kent Konseyi (2020d, 14 Ocak). *Faytonlarla ilgili idari işlemin iptaline ilişkin dava dilekçesi örneği.* 25 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarkentkonseyi.com/2020/01/14/faytonlarla-ilgili-idari-islemin-iptaline-iliskin-dava-dilekcesi-ornegi/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Postası (2012, 21 Mart). *İstanbul adalarında trafik canavarının usulsüz seyrine seyirci kalmayacağız! faytonlarımızı da vermeyeceğiz.* 24 Temmuz 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2012/03/21/adalar-postasi-2684-istanbul-adalarinda-trafik-canavarinin-usulsuz-seyrine-seyirci-kalmayacagiz-faytonlarimizi-da-vermeyecegiz/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Postası (2020, 22 Ocak). *İAKTVKD, İBB Başkanlığı ve TUHİM kararlarına karşı da dava açtı*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2020/01/22/2931/ adresinden edinilmiştir.

Adalar Savunması (2018). Adalarda faytonlar ve atlar. *Dokuz Ada Bir Deniz*. 23 Ekim 2023 tarihinde https://dokuzadabirdeniz.com/?p=220 adresinden edinilmiştir.

Adalar Sürdürülebilir Ulaşım Çalıştayı (2016, 16 Haziran). WRI Ross Sürdürülebilir Şehirler Merkezi. *İBB Şehir Planlama Müdürlüğü*. 29 Haziran 2023 tarihinde https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/09/ADALAR-ULASIM-CALISTAYI-RAPORU-WRI.pdf adresinden edinilmiştir.

Adalar Turizm Raporu (2020, Ocak). *Şehir Planlama Müdürlüğü*. 18 Temmuz 2023 tarihinde https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-

content/uploads/2020/07/adalar-turizm-raporu-IBB-icin.pdf adresinden edinilmiştir.

Adalar Ulaşım Çalıştayı (2019, 28 Ağustos). *Tuhim*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://tuhim.ibb.gov.tr/media/2317/adalar_calistay_ raporu_sonuç.pdf adresinden edinilmiştir.

Adalar Vakfı (2013). *Adalar turizm geliştirme merkezi*. 15 Temmuz 2023 tarihinde https://www.adalarvakfi.org/tr/projelerimiz/adalar-turizm-gelistirme-merkezi/15-adalar-turizm-gelistirme-merkezi adresinden edinilmiştir.

Adaların Atları (2020, 21 Haziran). *Adaların atları nerelere gönderiliyor*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://adalarinatlari.org/2020/06/21/adalardan-kac-at-sahiplenildi-simdi-kac-at-var/ adresinden edinilmiştir.

Adalı Dergisi (2014, 15 Aralık). *Adalar 68 il ve ilçeden göç almış*. 15 Temmuz 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/makale/425/adalar-68-il-ve-ilceden-goc-almis adresinden edinilmiştir.

Adalı Dergisi (2015, 1 Ocak). *İstanbul'a gelen turist sayısı %13 arttı*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2015/sayi-115-ocak-2015/makale/481/istanbul-a-gelen-turist-sayisi-13-artti adresinden edinilmiştir.

Adalı Dergisi (2018a, 4 Ekim). *Adalar'da fayton taşımacılığının 20 yılı.* 20 Haziran 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2018/sayi-160-ekim-2018/makale/2581/adalar-da-fayton-tasimaciliginin-20-yili adresinden edinilmiştir.

Adalı Dergisi (2018b, 30 Haziran). *İstanbul turizmi Araplarla ayakta*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2018/sayi-157-temmuz-2018/makale/2522/istanbul-turizmi-araplarla-ayakta adresinden edinilmiştir.

Adalı Dergisi (2018c, 01 Şubat). *Adalar Kent Konseyi'nden fayton açıklaması*. 28 Ekim 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2018/sayi-152-subat-2018/makale/2344/adalar-kent-konseyi-nden-fayton-aciklamasi adresinden edinilmiştir.

Adalı Dergisi (2020, 07 Ocak). *Faytonsuz Adalar'a nasıl gelindi?*. 28 Ekim 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2020-2029/2020/sayi-175-ocak-2020/makale/2792/faytonsuz-adalar-a-nasil-gelindi adresinden edinilmiştir.

Agos (2018, 13 Haziran). *Adalarda fayton krizi*. 18 Ekim 2023 tarihinde https://www.agos.com.tr/tr/yazi/20797/adalarda-fayton-krizi adresinden edinilmiştir.

AK Parti İstanbul (2021, 01 Mayıs). Sevkiyat öncesi atların çiplerinin söküldüğü, bazı atların satıldığı bazılarının da telef edildiği yönünde iddialar öne sürülüyor. *X*. 20 Temmuz 2024 tarihinde https://x.com/akpartiistanbul/status/1388494960048152583 adresinden edinilmiştir.

Ak, B. (2006, 21 Mayıs). Vapurlar, Haydarpaşa ve İstanbul'un ulaşımı. *Birikim Dergisi*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://birikimdergisi.com/guncel/948/vapurlar-haydarpasa-ve-istanbul-un-ulasimi adresinden erişilmiştir.

Aksu, F. (2020, 23 Temmuz). Son dakika: Erdoğan ile sürpriz diyalog… Bakan Soylu, Ekrem İmamoğlu'na telefonu işaret etti. *Hürriyet*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sicak-diyalog-41570650 adresinden edinilmiştir.

AKŞAM (2020a, 21 Haziran). *İBB'nin yerli elektrikli fayton yerine minibüs tercihi tartışmalara neden oldu.* 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.aksam.com.tr/guncel/ibbnin-yerli-elektrikli-fayton-yerine-minibus-tercihi-tartismalara-neden-oldu/haber-1086449 adresinden edinilmiştir.

AKŞAM (2020b, 24 Temmuz). *İmamoğlu'ndan teşekkür! "Cumhurbaşkanımız çözüme kavuşturdu".* 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.aksam.com.tr/siyaset/imamoglundan-tesekkur-cumhurbaskanimiz-cozume-kavusturdu/haber-1095623adresinden adresinden edinilmiştir.

AKŞAM (2021, 01 Mayıs). *978 at nerede? Ak Parti İBB'ye sordu.* 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.aksam.com.tr/guncel/978-at-nerede-ak-parti-ibbye-sordu/haber-1170524 adresinden edinilmiştir.

Alyanak, Ç. ve Demir, A. (2018, 18 Haziran). Faytoncular "elektrikli fayton" kararına tepkili. *Anadolu Ajansı*. 05 Haziran 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/faytoncular-elektrikli-fayton-kararina-tepkili/1178059 adresinden edinilmiştir.

Anka Haber Ajansı (2021, 18 Nisan). *İBB: Atların sorumluluğu Bakanlık ve Dörtyol Belediyesi'nde.* 25 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ankahaber.net/haber/detay/ibb_atlarin_sorumlulugu_bakanlik_ve_dortyol_belediyesinde_35963 adresinden edinilmiştir.

AP News (2023, 21 Mayıs). *Animal rights activists protest octopus farm plans in Spain.*10 Ocak 2024 tarihinde https://apnews.com/article/octopus-farm-protest-spain-animal-rights-seafood-3d1ebe1c3aab3c181e3a5d726fdca65e adresinden edinilmiştir.

Atv Haber (2018, 14 Haziran). Faytoncular hayvanseverlere saldırdı [Video]. *Youtube*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=t13HACK4_iM adresinden edinilmiştir.

Avcı, Ü. (2013, 31 Mart). Adalar'a köprü yapalım. *Habertürk.* 24 Ekim 2023 tarihinde https://www.haberturk.com/polemik/haber/832164-adalara-kopru-yapalim adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2019a, 25 Aralık). 11 Haziran 2017'de BHHT atlı faytonlara karşıydı. *Facebook*. 27 Eylül 2023 tarihinde https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid02XGD8J1prx1uCBVNdMqeYtZbnGkKpcid1xnqJz5Q4g84LKZddSdx2ujwDXGZc8ACfl adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2019b, 16 Haziran). *Facebook*. 20 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid0sMGG64bePLZLN

URjxLhiuZKJynVXfMbHXNkxdFNuGocb9kVLkKXPC7aZAKd4GZF4l adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2019c, 18 Haziran). *Facebook*. 20 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid032QzzsiddxxuM8PRw4CCCCfazgGSfD5NLzVmevsP23ZpJS1CKdojop6Aqfoq2ZySSl adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2019d, 12 Temmuz). *Facebook*. 20 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid02T7HtPhEw8A8ouC2tJcAE2QUMNoReVCJAFz6tganhYg3T1sobLvMHrqyQ2hhriJeUl adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2019e, 20 Aralık). *Facebook*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo/?fbid=1214866345385461&set=pb.100064873503391.-2207520000 adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2020a, 14 Mart). *Facebook*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid02dQMpiwYQdJQcZruEhSKhAdMc8r5kNo6LC7Aj65GpCysUkdy2NER8TKcmiPC6jqGBl?locale=tr_TR adresinden edinilmiştir.

Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu (2020b, 19 Mart). *Facebook*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.facebook.com/BHHToplulugu/posts/pfbid02r1JXqPyzCm15LjXNQf8vgSzGNnHdMDsWWahs5iGKbbeefVwAEZtFeDMQmtRwPAWJl?locale=tr_TR adresinden edinilmiştir.

Bakanlar Kurulu Kararı (2008, 22 Kasım). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 27062, Karar Sayısı: 14306. *Resmî Gazete*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm adresinden edinilmiştir.

Bapoğlu, S. (2013, 30 Mart). Adaları karaya bağlayalım diyen bir kaymakam. *TurkSail*. 26 Ekim 2023 tarihinde https://www.turksail.com/bodoslama/9962-adalar-karaya-balayalm-diyen-bir-kaymakam adresinden edinilmiştir.

Başdoğan, E. M. (2014a, 10 Mayıs). Ada, at ve biz. *Adalar Postası.* 22 Eylül 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2014/05/10/2756/ adresinden edinilmiştir.

Başdoğan, E. M. (2014b, 05 Eylül). Hariçten bir gazel ve/yaa içeriden bir sesleniş. *Adalar Postası*. 22 Eylül 2023 https://adalarpostasi.com/2014/09/05/2767/ adresinden edinilmiştir.

BBC (2020, 03 Aralık). *Rome bans horse-drawn carriages from its streets.*14 Ocak 2024 tarihinde https://www.bbc.com/news/world-europe-55175734# adresinden edinilmiştir.

Bianet (2009a, 24 Ekim). *Motora mahkûm edilen Adalılar vapurlarını geri istiyor*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://m.bianet.org/bianet/toplum/117838-motora-mahkum-edilen-adalilar-vapurlarini-geri-istiyor adresinden edinilmiştir.

Bianet (2009b, 03 Şubat). *İstanbul Adalar'da yaşayanlar örgütlendi ve taleplerini açıkladı*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/siyaset/112306-istanbul-adalar-da-yasayanlar-orgutlendi-ve-taleplerini-acikladi adresinden edinilmiştir.

Bianet (2014a, 21 Temmuz). *Atlı faytonlar protesto edildi*. 27 Temmuz 2023 tarihinde https://bianet.org/haber/atli-faytonlar-protesto-edildi-157329 adresinden edinilmiştir.

Bianet (2014b, 27 Ağustos). *Adalarda elektrikli fayton kullanılsın; atlara özgürlük*. 27 Temmuz 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/158128-adalar-da-elektrikli-fayton-kullanilsin-atlara-ozgurluk adresinden edinilmiştir.

Bianet (2015, 01 Haziran). *Faytona binme atlar ölüyor*. 27 Temmuz 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/164957-faytona-binme-atlar-oluyor adresinden edinilmiştir.

Bianet (2017, 08 Kasım). *Adalar ilçesi HSZK kararı*. Karar sayısı 2017/5. 28 Eylül 2023 tarihinde https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/065/original/Hayvan_sağlık_Zabıtası_Komisyon_kararı.pdf?1519582444 adresinden edinilmiştir.

Bianet (2018, 13 Şubat). *Adalar ilçesi HSZK kararı.* Karar sayısı 2018/01. 28 Eylül 2023 tarihinde https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/065/original/Hayvan_sağlık_Zabıtası_Komisyon_kararı.pdf?1519582444 adresinden edinilmiştir.

Bianet (2018a, 25 Şubat). *Adalı sivil toplumdan faytonculuk sorunu için çözüm çağrısı*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/belediye/194640-adali-sivil-toplum-dan-faytonculuk-sorunu-icin-cozum-cagrisi adresinden edinilmiştir.

Bianet (2018b, 03 Haziran). *Sistematik cinayetlere karşı atlar faytonlar kaldırılsın*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/197796-sistematik-cinayetlere-karsi-atli-faytonlar-kaldirilsin adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019a, 12 Şubat). *Adalar Kent Konseyi'nden Adalar ulaşımına çözüm önerisi*. 28 Temmuz 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/yasam/205425-adalar-kent-konseyi-nden-adalar-ulasimina-cozum-onerisi adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019b, 30 Ağustos). *Hayvan hakları STK'leri: Adalarda tek bir fayton bile kalmamalı*. 15 Ocak 2024 tarihinde https://bianet.org/bianet/print/212429-hayvan-haklari-stk-leri-adalar-ulasim-calistayi-hukumsuzdur adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019c, 28 Temmuz). *Atlı faytonların kaldırılması için bisikletli eylem*. 15 Ocak 2024 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/210958-atli-faytonlarin-kaldirilmasi-icin-bisikletli-eylem adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019d, 01 Kasım). *Hayvan hakları savunucuları: Yasal sürecin takipçisiyiz*. 28 Ekim 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/215273-hayvan-haklari-savunuculari-yasa-surecinin-takipcisiyiz adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019e, 19 Aralık). *347 hak örgütünden Adalar'daki atlar için çağrı: Halk sağlığı krizine dönüşebilir*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/yasam/217412-347-hak-orgutunden-adalar-daki-atlar-icin-cagri-halk-sagligi-krizine-donusebilir adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019f, 23 Aralık). *Adalılar'dan ulaşım hakkı çağrısı*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/kent/217551-adalilar-dan-ulasim-hakki-cagrisi adresinden edinilmiştir.

Bianet (2019g, 24 Aralık). *İBB'deki nöbet devam ediyor: Faytonlar tamamen yasaklanmalı*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/kent/217603-ibb-deki-nobet-devam-ediyor-faytonlar-tamamen-yasaklanmali adresinden edinilmiştir.

Bianet (2020a, 28 Ocak). *Hayvanseverler İBB karşısındaki eylemlerine son verdi*. 26 Aralık 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/219280-hayvanseverler-ibb-karsisindaki-eylemlerine-son-verdi adresinden edinilmiştir.

Bianet (2020b, 04 Mart). *Adalarda elektrikli araçlar yaz sezonundan önce hizmete girecek*. 26 Aralık 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/yasam/220935-adalar-da-elektrikli-araclar-yaz-sezonundan-once-hizmete-girecek adresinden edinilmiştir.

BİRGün (2006, 04 Haziran). *"Vapurlarımı vermiyorum" kampanyası düzenleyicileri: "Vapurlar nostalji değil matematik"*. 23 Temmuz 2023 tarihinde https://www.birgun.net/haber/vapurlarimi-vermiyorum-kampanyasi-duzenleyicileri-vapurlar-nostalji-degil-matematik-27214 adresinden edinilmiştir.

BİRGün (2018, 29 Mayıs). *HAYTAP, fayton eziyetine karşı Büyükada'ya çağırıyor.* 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.birgun.net/haber/haytap-fayton-eziyetine-karsi-buyukada-ya-cagiriyor-217721 adresinden edinilmiştir.

BİRGün (2019a, 18 Mart). *İmamoğlu: 1 oya dahi sıkıntı gelmeyecek.* 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.birgun.net/haber/imamoglu-1-oya-dahi-sikinti-gelmeyecek-250347 adresinden edinilmiştir.

BİRGün (2019b, 18 Aralık). *Büyükada'da ruam hastası olan 80 at öldürülecek iddiası.* 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.birgun.net/haber/buyukada-da-ruam-hastasi-olan-80-at-oldurulecek-iddiasi-280608 adresinden edinilmiştir.

BİRGün (2020, 23 Ocak). *Bakan Varank, yerli üretim elektrikli faytonu test etti.*23 Kasım 2023 tarihinde https://www.birgun.net/haber/bakan-varank-yerli-uretim-elektrikli-faytonu-test-etti-285139 adresinden edinilmiştir.

Bulaşıcı Hayvan Hastalıkları ile Mücadelede Uygulanacak Genel Hükümlere İlişkin Yönetmelik (2012, 20 Ocak). Yönetmelik. *T.C. Resmî Gazete.* Sayı: 28179. *Resmî Gazete*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120120-6.htm adresinden edinilmiştir.

Bulutoğlu, H. (2015, 05 Eylül). Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi azalırken, İstanbul ve Adalara arttı. *Adalı Dergisi*. 29 Eylül 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2015/sayi-123-eylul-2015/makale/972/turkiye-ye-gelen-yabanci-ziyaretci-azalirken-istanbul-ve-adalar-a-artti adresinden edinilmiştir.

Bulutoğlu, H. (2017, 31 Ekim). Adalar'da toplantı turizmi bitme noktasında. *Adalı Dergisi*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2017/sayi-149-kasim-2017/makale/2244/adalar-da-toplanti-turizmi-bitme-noktasinda adresinden edinilmiştir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004, 23 Temmuz). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 25531 Kanun numarası: 5216. *Mevzuat*. 10 Temmuz 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin /1.5.5216.pdf adresinden edinilmiştir.

CBS News (2023, 19 Ocak). *Animal rights protesters project images of dying pigs at San Francisco Costco.* 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.cbsnews.com/sanfrancisco/news/animal-rights-protesters-project-images-of-dying-pigs-at-san-francisco-costco/ adresinden edinilmiştir.

Cumhurbaşkanı Kararı (2021, 04 Kasım). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 31650. Karar Sayısı: 4758. *Resmî Gazete.* 18 Aralık 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211105-5.pdf adresinden edinilmiştir.

Cumhuriyet (2018, 14 Haziran). *Faytoncular hayvanseverlere saldırdı* [Video]. 28 Ekim 2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/video/faytoncular-hayvanseverlere-saldirdi-997834 adresinden edinilmiştir.

Cumhuriyet (2019, 18 Aralık). *Büyükada'da esrarengiz görüntü! Dev çukurlar böyle görüntülendi* [Video]. 27 Ağustos 2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/video/buyukadada-esrarengiz-goruntu-dev-cukurlar-boyle-goruntulendi-1709523 adresinden edinilmiştir.

Cumhuriyet (2021, 11 Mayıs). *İmamoğlu'ndan, Erdoğan'a 'kayıp atlarla' ilgili yanıt.* 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/imamogludan-el-baglama-sorusturmasi-yorumu-1835246 adresinden edinilmiştir.

Çağlar, A. (2008, 19 Kasım). Denizde fırtına. *Adalar Postası*. 23 Haziran 2022 tarihinde https://adalarpostasi.com/2008/11/19/adalar-postasi-274-denizde-firtina/ adresinden edinilmiştir.

Çağlar, A. (2016a, 30 Nisan). Adalar'da motorlu araç trafiği icat etmek isteyen kim?. *Adalar Postası*. 22 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2016/04/30/2794/ adresinden edinilmiştir.

Çağlar, A. (2016b, 15 Temmuz). İAKTVKD'nin Adalar'da çalıştırılan atlarla ilgili güncel iki girişimi. *Adalar Postası.* 28 Temmuz 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2016/07/15/2801/ adresinden edinilmiştir.

Çağlar, A. (2019, 21 Eylül). İki belediyenin operasyonu. *Adalar Postası*. 18 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2019/09/21/2904/ adresinden edinilmiştir.

Çağlar, A. (2020, 12 Ocak). İAKTVKD Adalar'da fayton yasaklama kararına karşı dava açtı. *Adalar Postası*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2020/01/12/2922/ adresinden edinilmiştir.

Damcı, E. (2009, 12 Aralık). Ege ve Akdeniz'i becerdikten sonra Adalar'ı da becermeye karar vermiş bir takım tufeyli turizm avantacıları. *Adalar Postası*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2009/12/12/adalar-postasi-2358-ege-ve-akdenizi-becerdikten-sonra-adalari-da-becermeye-karar-vermis-bir-takim-tufeyli-turizm-avantacilari/ adresinden edinilmiştir.

Denizcilik Haberleri (2006, 09 Mayıs). *"Vapurumuzu" vermiyoruz.* 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.denizhaber.com/vapurumuzu-vermiyoruz-org adresinden edinilmiştir.

Denizli, P. (2018, 17 Eylül). Daha iyi şartlar değil, atlara özgürlük. *Bianet*. 29 Kasım 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/200869-daha-iyi-sartlar-degil-atlara-ozgurluk adresinden edinilmiştir.

DHA (2018a, 02 Haziran). Büyükada'da fayton protestosu. *Hürriyet*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/buyukadada-fayton-protestosu-40855732 adresinden edinilmiştir.

DHA (2018b, 18 Haziran). Adalara at götüren faytoncular hayvanseverlere tekme tokat saldırdı, o anlar kamerada. *Haberler*. 28 Ekim tarihinde https://www.haberler.com/guncel/istanbul-faytoncular-hayvanseverlere-saldirdi-10961184-haberi/ adresinden edinilmiştir.

DHA (2018c, 17 Haziran). *"Adalar'daki atları faytonların boyunduruğundan kurtaracağız"*. 28 Ekim 2023 tarihinde https://www.dha.com.tr/politika/adalardaki-atlari-fayfonlarin-boyundurugundan-kurtaracagiz-1585350 adresinden edinilmiştir.

DHA (2019, 18 Aralık). *Büyükada'da gizemli dev çukurlar*. 25 Kasım 2023 tarihinde https://www.dha.com.tr/foto-galeri/buyukadada-gizemli-dev-cukurlar-1743507 adresinden edinilmiştir.

DHA (2020a, 28 Ocak). İBB önündeki "yaşam nöbeti" eylemi sona erdi. *Diken*. 25 Eylül 2023 tarihinde https://www.diken.com.tr/ibb-onundeki-yasam-nobeti-eylemi-sona-erdi/ adresinden edinilmiştir.

DHA (2020b, 23 Ocak). Bakan Varank, yerli üretim elektrikli faytonu test etti. *Son Dakika*. 26 Eylül 2023 tarihinde https://www.sondakika.com/ekonomi/haber-

bakan-varank-yerli-uretim-elektrikli-faytonu-test-12844111/ adresinden edinilmiştir.

DHA (2020c, 30 Temmuz). *Adalar'da yeni dönem bugün başladı*. 27 Ağustos 2023 tarihinde https://www.dha.com.tr/foto-galeri/adalarda-yeni-donem-bugun-basladi-1784208/8 adresinden edinilmiştir.

Diken (2018, 15 Haziran). *Büyükada'ya at götüren faytoncular hayvanseverlere saldırdı, gözaltı yok.* 18 Ekim 2023 tarihinde https://www.diken.com.tr/buyukadaya-at-goturen-faytoncular-hayvanseverlere-saldirdi-gozalti-yok/ adresinden edinilmiştir.

Dinçer, G. (2017, 12 Mayıs). Fayton çetesi yakayı ele verdi. *Hürriyet*. 18 Eylül 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/fayton-cetesi-40454985 adresinden edinilmiştir.

Don Kişot Bisiklet Kolektifi (2019, 27 Temmuz). Faytondan in, bisiklete bin. *Facebook*. 20 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/events/kadıköy-rıhtım-meydan/faytondan-in-bisiklete-bin/464495777685513/ adresinden edinilmiştir.

Ellul, D. (2023, 18 September). Animal rights activists block Mdina gate, calling for a ban on the Karozzin. *Times of Malta*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://timesofmalta.com/article/animal-rights-activists-block-mdina-gate-calling-ban-karozzin.1055893 adresinden edinilmiştir.

Erdinç, İ. (2018, 22 Şubat). Adalar'da fayton düzenlemesi. *Agos*. 18 Ekim 2023 tarihinde https://www.agos.com.tr/tr/yazi/20252/adalarda-fayton-duzenlemesi adresinden edinilmiştir.

Erdoğdu, T., Murtezaoğlu, E. ve Tanyeli, E. (2022, 03 Şubat). Tarih boyunca Adalar'da ulaşım. *Adalı Dergisi*. 28 Aralık 2023 tarihinde https://adalidergisi.com/tum-sayilar/2022/subat-sayi-200/tarih-boyunca-adalarda-ulasim/ adresinden edinilmiştir.

Erkurt, A. (2017, 16 Haziran). Adalarda ulaşım politikalarının özeti: Saldım çayıra, mevlam kayıra. *Adalı Dergisi*. 19 Temmuz 2023 tarihinde https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2017/sayi-144-haziran-

2017/makale/1957/adalar-da-ulasim-politikalarinin-ozeti-saldim-cayira-mevlam-kayira adresinden edinilmiştir.

Europe Diplomatic (2018, 06 June). *Barcalona banns horse carriages*. 13 Ocak 2024 tarihinde https://europediplomatic.com/2018/06/06/barcelona-bans-horse-carriages/ adresinden edinilmiştir.

Fayoto (2018, 1 Ekim). *Atla gel fayton*. 28 Haziran 2023 tarihinde https://fayoto.com.tr/atla-gel-fayton/ adresinden edinilmiştir.

Fayoto Elektrikli Fayton Fabrikası (2020a, 23 Mart). *Facebook*. 15 Eylül 2023 tarihinde https://www.facebook.com/referanshaluk/posts/pfbid0bRt5BNFqoVMhuruUu5fj8jWpGQ2tc6kLdUiUaVcW7dZypjUr1jM2wAJ3LfLuyE71l adresinden edinilmiştir.

Fayoto Elektrikli Fayton Fabrikası (2020b, 23 Haziran). *Facebook*. 15 Eylül 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo/?fbid=3117584748362480&set=a.3069145253206430 adresinden edinilmiştir.

Fayton Taşımacılığı Uygulama Esasları (2016, 15 Mayıs). Prosedürler. *Adalar Postası*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://adalarpostasi.files.wordpress.com/2016/06/pr-01-fayton-c3a7alic59fma-belge-haz-pr.jpg?w=500&h=707 adresinden edinilmiştir.

Faytona Binme Atlar Ölüyor (2014). *Facebook*. 20 Temmuz 2022 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/ adresinden edinilmiştir.

Faytona Binme Atlar Ölüyor (2016a, 04 Eylül). *Facebook*. 20 Temmuz 2022 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/photos/a.1564483870446748/1883598181868647/ adresinden edinilmiştir.

Faytona Binme Atlar Ölüyor (2016b, 10 Ağustos). *Facebook*. 20 Temmuz 2022 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/posts/1869801016581697 adresinden edinilmiştir.

Faytona Binme Atlar Ölüyor (2018, 29 Mayıs). *Facebook*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/posts/pfbid02N53espr

EVFsvaYNyf9KgiRbgdjJPJZ6GyemX8N4Yb7qZr35tSgaK8mbCwjX8q3jql adresinden edinilmiştir.

Faytona Binme Atlar Ölüyor (2019a, 18 Aralık). *Facebook*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/faytonabinmeatlaroluyor/photos/pb.100081776925401.-2207520000/2660482857513505/?type=3 adresinden edinilmiştir.

Faytona Binme Atlar Ölüyor (2019b, 19 Aralık). *Facebook*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo/?fbid=2661155650779559&set=pb.100081776925401.-2207520000 adresinden edinilmiştir.

FOX TV (2021, 11 Mayıs). Ekrem İmamoğlu-İsmail Küçükkaya Çalar Saat [Video]. *Youtube. Dailymotion*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=CNsIr1-UE1E; https://www.dailymotion.com/embed/video/x817i2r adresinden edinilmiştir.

Gazete Duvar (2016, 02 Ekim). *Atlı faytonlar kaldırılsın diyenlere: Piyonlar.* 19 Ağustos 2023 tarihinde https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2016/10/02/atli-faytonlar-kaldirilsin-diyenlere-piyonlar adresinden edinilmiştir.

Gerçek Gündem (2019, 18 Mart). *Ekrem İmamoğlu Adalarda fayton sorununu nasıl çözeceğini anlattı.* 29 Eylül 2023 tarihinde https://www.gercekgundem.com/siyaset/79041/ekrem-imamoglu-adalarda-fayton-sorununu-nasil-cozecegini-anlatti adresinden edinilmiştir.

Haber 7 (2012, 24 Mart). *Adaların simgesi faytonlar kaldırılıyor.* 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.haber7.com/guncel/haber/860418-adalarin-simgesi-faytonlar-kaldiriliyor?fbclid=IwAR2poC4RUtK-hJ64jKgeLWfh8_Bty_JZkE2j4FPuKqw-U88CG5R54EJyq-A adresinden edinilmiştir.

Habertürk (2018, 17 Haziran). *Erdoğan, İstanbul'da açıkladı: Atları faytonların boyunduruğundan kurtaracağız* [Video]. 29 Eylül 2023 tarihinde https://tv.haberturk.com/tv/gundem/video/erdogan-istanbulda-acikladi-atlari-faytonlarin- boyundurugundan-kurtaracagiz/500296 adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2012a, 10 Şubat). *Adalardaki faytonlar kademeli olarak kalkmalı*. 26 Ağustos 2023 tarihinde https://www.haytap.org/tr/adalardaki-faytonlar-kalkacak- adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2012b). *Fayton atlarının sorununu çözeceğine dair Kadir Topbaş'ın sözü!*. 26 Ağustos tarihindehttps://www.haytap.org/tr/adalardaki-fayton-atlarnn-sorununu-coezeceine-dair-kadir-topban-soezue- adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2014a, 07 Ekim). *HAYTAP fayton atlarının sona ermesini istiyor*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://www.haytap.org/tr/haytap-fayton-atlarnn-sona-ermesini-stiyor adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2014b, 28 Ağustos). 30 Ağustos Cumartesi 2014 Büyükada eylemi#FaytonaBinmeAtlarÖlüyor. *Facebook*. 25 Mayıs 2023 tarihinde https://www.facebook.com/HAYTAP/photos/a.235493106476633/969526353073301/ adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2015, 04 Ağustos). Adalarda faytona binmeyin [Video]. *Facebook*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.facebook.com/watch/?v=1210996542259613 adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2018a, 02 Haziran). "*HAYTAP fayton atlarının yanında" eylemi Büyükada 2018*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.haytap.org/tr/qhaytap-fayton-atlarnn-yanndaq-eylemi-bueyuekada adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2018b, 27 Mayıs). Fayton [Video]. *Facebook*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/HAYTAP/videos/2486935254665729/ adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2019a, 28 Mart). *Seçim öncesi 28-3-2019 İBB adayı Ekrem İmamoğlu ile HAYTAP'ın buluşması* [Video]. 10 Ocak 2024 tarihinde

https://www.haytap.tv/secim-oncesi-28-3-2019-ibb-adayi-ekrem-imamoglu-ile-haytapin-bulusmasi_9d183af28.html?vid=9d183af28 adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2019b, 28 Mart). *İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Ekrem İmamoğlu HAYTAP'ın "Söz Veriyorum!" protokolünü imzaladı-2019*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.haytap.org/tr/istanbul-buyuksehir-belediye-baskan-adayi-ekrem-imamoglu-haytapin-soz-veriyorum-protokolunu-imzaladi-kopya adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2019c, 21 Nisan). *21 Nisan-Cumhuriyet Gazetesi tam sayfa ilanımız*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.haytap.org/tr/21-nisan-2019-cumhuriyet-gazetesi-tam-sayfa-ilanimiz adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2019d, 09 Temmuz). *09 Temmuz-Sözcü Gazetesi tam sayfa ilanımız*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.haytap.org/tr/09-temmuz-2019-sozcu-gazetesi-tam-sayfa-ilanimiz adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Federasyonu (2020). *15 soruda atlı faytonlar Adalar ve Abant Gölü*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.haytap.org/tr/15-soruda-atli-faytonlar-adalar-ve-abant-golu adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları İzleme Komitesi-HAKİM (2019a, 18 Aralık). *Facebook*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/hakim.komite/photos/pb.100064427330200.-2207520000/2694821243897681/?type=3 adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları İzleme Komitesi-HAKİM (2019b, 19 Aralık). *Facebook*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo/?fbid=2695863473793458&set=pb.100064427330200.-2207520000 adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları İzleme Komitesi-HAKİM (2020, 16 Mayıs). *Facebook*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.facebook.com/hakim.komite/posts/pfbid02iZ3r8UP7ZMtHQqY3ByzAk5vhq96dvuiBq2HbQrDy9Kct1dFFCwWtqHw6fnbMb7yUl?locale=tr_TR adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu (2019a, 27 Mart). *Facebook*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.facebook.com/yasamaizleme/posts/pfbid037FtYtDT5a2bbTp24MbxUTYF3Gw8ypmBitz36hD9M4wVcWQRc9Ps2abNXEnb3qSAhl adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu (2019b, 27 Mart). *Facebook*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.facebook.com/yasamaizleme/posts/pfbid0yaCo8MGzKsp21kurCPe8YCrAeE9irJvivTgYrGVjytRzPjMzZev7a6pafif52ppnl adresinden edinilmiştir.

Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele ve Hayvan Hareketleri Kontrolü Genelgesi (2016, 16 Mart). Hayvan hastalıkları ile mücadele ve hayvan hareketleri kontrolü. Karar Numarası: 2016/01. *İstanbul İl ve Tarım Orman Müdürlüğü*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://istanbul.tarimorman.gov.tr/Belgeler/SolMenu/IlKomisyonKararlari/HayvanSagligi/20160316_2016-01_IlHayvanSagligiKomisyonKarari.pdf adresinden edinilmiştir.

Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği (1986, 08 Mayıs). Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete. Sayı: 20109 Kanun numarası: 3285. *Mevzuat*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.8913838.pdf adresinden edinilmiştir.

Hayvanları Koruma Kanunu (2004, 24 Haziran). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 25509. *Mevzuat.* 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5199&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden edinilmiştir.

Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği (2006, Mayıs). Yönetmelik. *Resmî Gazete*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060512-7.htm adresinden edinilmiştir.

Hürriyet (2005a, 02 Eylül). *Adalar'a doğalgaz geliyor.* 15 Eylül 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/adalara-dogalgaz-geliyor-38763152 adresinden edinilmiştir.

Hürriyet (2005b, 11 Aralık). *İstanbul için "Girişim grubu" oluşturuldu.* 17 Temmuz 2023 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/istanbul-icin-girisim-grubu-olusturuldu-3633679 adresinden edinilmiştir.

İBBTV (2019, 23 Aralık). [Video]. *Twitter*. 25 Kasım 2023 tarihinde https://twitter.com/ibbtvcanli/status/1209152602237222915 adresinden edinilmiştir.

İdemen, S. (2020, 02 Şubat). Büyükada'lı faytoncu Mehmet Kurnaz'ın gözüyle atlar ve faytonlar gerçeğini konuşacağız her şeyin [Söyleşi]. *1+1 Ekspress*. 16 Haziran 2023 tarihinde https://birartibir.org/gercegini-konusacagiz-her-seyin/ adresinden edinilmiştir.

İHA (2018a, 18 Haziran). Faytoncular odası başkanı: "O vicdan sahibi bir liderdir". *Ada Gazetesi*. 15 Ekim 2023 tarihinde https://www.adagazetesi.com.tr/faytoncular-odasi-baskani-o-vicdan-sahibi-bir-liderdir.html adresinden edinilmiştir.

İHA (2018b, 03 Ağustos). Adalar sokaklarında faytonlar yerini "Payitaht"lara bırakacak. *Milliyet*. 19 Ekim 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/gundem/adalar-sokaklarinda-faytonlar-yerini-payitahtlara-birakacak-2718185 adresinden edinilmiştir.

İHA (2018c, 03 Ağustos). Atlı faytonlar yerini Payitahtlar'a bırakacak. *Yeni Şafak*. 28 Haziran 2023 tarihinde https://www.yenisafak.com/hayat/atli-faytonlar-yerini-payitahtlara-birakacak-3387789 adresinden edinilmiştir.

İHA (2019, 18 Mart). Ekrem İmamoğlu: Adalar'da oturanlara ulaşımı yüzde 40 indirimli yapacağız. *Habertürk*. https://www.haberturk.com/ekrem-imamoglu-adalarda-oturanlara-ulasimi-yuzde-40-indirimli-yapacagiz-2407066

İhbarı Mecburi Hayvan Hastalıkları ve Bildirimine İlişkin Yönetmelik (2011, 22 Ocak). Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete. Sayı: 22823. *Resmî Gazete*. 27 Eylül

2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/01/20110122-4.htm adresinden edinilmiştir.

İl İdaresi Kanunu (1949, 10 Haziran). T.C. Resmî Gazete Sayı: 7236 Kanun numarası: 5442. *Mevzuat*. 23 Ekim 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5442.pdf adresinden edinilmiştir.

İleri Haber (2014, 29 Ağustos). *Atlar ölmesin özgürce dolaşabilsinler*. 20 Temmuz 2023 tarihinde https://ilerihaber.org/icerik/baslik-1162.html adresinden edinilmiştir.

İleri Haber (2018, 11 Haziran). *Adalarda faytoncular grevde*. 25 Temmuz 2022 tarihinde https://www.ilerihaber.org/icerik/adalarda-faytoncular-grevde-86372.html adresinden edinilmiştir.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Girişim Grubunun Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı (2005, 11 Aralık). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 26020. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263699/istanbul-2010-avrupa-kultur-baskenti-girisim-grubunun-kurulmasina-dair-bakanlar-kurulu-karari.html adresinden edinilmiştir.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun (2007, 14 Kasım). T.C. Resmi Gazete sayı: 26700 Kanun numarası: 5706. *Mevzuat*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/
mevzuatmetin/1.5.5706.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Adaları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği (2020, 07 Ocak). Adalar'daki atlar ve faytonlarla da ilgili bir "meclis araştırması komisyonu" raporunun eleştirisi. *Adalar Postası*. 19 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2020/01/07/2920/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2007, 03 Ağustos). *UKOME Karar numarası: 2007/3-2*. 23 Mayıs 2022 tarihinde https://ulasim.ibb.gov.tr//KararArsivi/UKOME/UKOME-2007-3-2.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2012, 26 Ocak). *UKOME Karar numarası: 2012/1 EK2*. 23 Mayıs 2022 tarihinde https://ulasim.ibb.gov.tr//KararArsivi/UKOME/UKOME-2012-1-EK.2.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2017a, 04 Ağustos). *UKOME Karar numarası: 2017/5-6*. 25 Kasım 2022 tarihinde https://ulasim.ibb.gov.tr//KararArsivi/UKOME/UKOME-2017-5-6.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2017b, 04 Ağustos). *UKOME Karar numarası: 2017/5-6*. 25 Kasım 2022 tarihinde https://application2.ibb.gov.tr/tulasim/UKOME/2226.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2019). *İBB Meclis üye dağılımı*. 15 Ocak 2024 tarihinde https://data.ibb.gov.tr/dataset/ibb-meclis-uye-dagilimi/resource/49d39f40-dace-45ae-bbfc-93860f498072 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020a, 16 Ocak). *Meclis karar numarası: 25*. 17 Eylül 2023 tarihinde https://ibb.istanbul/ibb/buyuksehir-belediye-meclisi/meclis-kararlari-ve-karar-ozetleri/25-25-53596 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020b, 13 Şubat). *Meclis karar numarası: 314*. 17 Eylül 2023 tarihinde https://ibb.istanbul/ibb/buyuksehir-belediye-meclisi/meclis-kararlari-ve-karar-ozetleri/314-314-53881 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020c, 12 Mart). *Meclis karar numarası: 403*. 17 Eylül 2023 tarihinde https://ibb.istanbul/ibb/buyuksehir-belediye-meclisi/meclis-kararlari-ve-karar-ozetleri/403-403-53967/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021a, 18 Nisan). *Atların sorumluluğu Bakanlık ve Dörtyol Belediyesi'nde*. 25 Temmuz 2023 tarihinde

https://www.ibb.istanbul/gundem/haberler/atlarin-sorumlulugu-bakanlik-ve-dortyol-belediyesi-nde-37773 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021b, 29 Nisan). *Mutlu atlar adası*. 14 Temmuz 2023 tarihinde https://www.ibb.istanbul/gundem/haberler/mutlu-atlar-adasi-37787/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021c, 03 Mayıs). *İBB atları belediye STK ve üniversitelere teslim etti*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ibb.istanbul/gundem/haberler/ibb-atlari-belediye-stk-ve-universitelere-teslim-etti-37799/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021d, 11 Mayıs). *İmamoğlu'ndan "nerede o atlar" sorusuna yanıt: "Tarım Bakanı; çıkıp açıklama yapsana"*. 13 Kasım 2023 tarihinde https://www.ibb.istanbul/gundem/haberler/imamoglu-ndan-nerede-o-atlar-sorusuna-yanit-tarim-bakani-cikip-aciklama-yapsana-37827/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021e, 13 Mayıs). *Mevzuat açık sevkiyat bitince İBB'nin sorumluluğu da biter*. 16 Kasım 2023 tarihinde https://www.ibb.istanbul/gundem/haberler/mevzuat-acik-sevkiyat-bitince-ibb-nin-sorumlulugu-da-biter-37836/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021f). *Adalar İlçesinde plan yetkilerinde Cumhurbaşkanı Kararı ile değişiklik*. *İBB Şehir Planlama Müdürlüğü*. 27 Ağustos 2023 tarihinde https://sehirplanlama.ibb.istanbul/adalar-ilcesinde-plan-yetkilerinde-cumhurbaskani-karari-ile-degisiklik/#:~:text=Cumhurbaşkanı%27nın%2005.11.2021%20tarih,Çevre%20ve%20Şehircilik%20Bakanlığına%20verilmiştir adresinden edinilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2022, 08 Nisan). Adalar İlçesi strateji belgesi ve koruma amaçlı nazım imar planı. *İBB Şehir Planlama Müdürlüğü*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://sehirplanlama.ibb.istanbul/adalarkanip/?fbclid=IwAR3QWVb9-QD64EVLs3-YF6zA178wDK38bWxf6Ckuzz1JdyjqFfFnOnNXAbY adresinden edinilmiştir.

İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (2022a). *Hakkımızda*. 23 Ağustos 2022 tarihinde https://www.ido.com.tr/hakkimizda adresinden edinilmiştir.

İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (2022b). *Adalar iskeleleri*. 23 Ağustos 2022 tarihinde https://www.ido.com.tr/adalar-iskeleleri adresinden edinilmiştir.

İstanbul Gaz ve Doğalgaz Dağıtım Anonim Şirketi Faaliyet Raporu (2006). 15 Haziran 2023 tarihinde https://cdn.igdas.com.tr/Web/Content/f_raporu_2006.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Kalkınma Ajansı (2008). 28 Kasım 2022 tarihinde https://www.istka.org.tr/kurumsal/hakkimizda/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Kalkınma Ajansı (2012). *Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik küresel turizm merkezi İstanbul mali destek programı 2012 yılı teklif çağrısı başvuru rehberi*. 28 Kasım 2022 tarihinde https://www.istka.org.tr/media/1145/küresel-turizm-merkezi-İstanbul-mali-destek-programı.pdf adresinden edinilmiştir.

İstanbul Kalkınma Ajansı (2013). *Adalarda doğal kültürel miras ve turizm geliştirme merkezi projesi kapanış toplantısı gerçekleştirildi*. 28 Kasım 2022 tarihinde https://www.istka.org.tr/etkinlikler/istka/adalarda-dogal-kulturel-miras-ve-turizm-gelistirme-merkezi-projesi-kapanis-toplantisi-gerceklestirildi/ adresinden edinilmiştir.

İstanbul Vegan İnsiyatifi (2019a, 20 Aralık). *Facebook*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/istanbulveganinisiyatifi/posts/pfbid0jTmiDwxQE9LnvJ2YA9YimtZ8q9jThHpiafQfDcSPMbnCkjRRmGRfyctbVWrv1mB41 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Vegan İnsiyatifi (2019b, 20 Aralık). *Facebook*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo?fbid=2242408449398656&set=pcb.2242408859398615 adresinden edinilmiştir.

Joffre, T. (2021, 24 April). Animal rights activists protest animal testing in Israel with dead piglets. *The Jerusalem Post*. 15 Ocak 2024 tarihinde https://www.jpost.com/israel-news/article-740115 adresinden edinilmiştir.

Kalkandelen, Z. (2019, 20 Aralık). *Twitter*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://twitter.com/veganzulal/status/1208112014029139968 adresinden edinilmiştir.

Kalkandelen, Z. (2020, 13 Mart). *Facebook*. 26 Kasım 2023 tarihinde https://www.facebook.com/zulal.kalkandelen.5/posts/pfbid0X7bhdFdKJc2NVoK94hzzoS5iW1L1FjAWAF1qzQ56QbKQyw2cHu6rxJhVQ42c9ypAl?locale=tr_TR adresinden edinilmiştir.

Kaymakamların Hukuki Durumları Görev ve Yetkileri (1949). Tutanaklar. S. Sayı: 208. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*. 28 Kasım 2023 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c019/b094/tbmm080190940987.pdf adresinden edinilmiştir.

Kent ve Demiryolu (2009, 26 Ekim). *Büyükada'da İDO protestosu*. 28 Temmuz 2023 tarihinde https://kentvedemiryolu.com/buyukadada-ido-protestosu/ adresinden edinilmiştir.

Kepenek, E. (2020, 20 Haziran). Ada sahillerinde İmamoğlu peşinde. *Bianet*. 26 Aralık 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/siyaset/226034-ada-sahillerinde-imamoglu-pesinde adresinden edinilmiştir.

Konhaber (2016, 02 Ekim). *Büyükada'da fayton protestosu*. 28 Temmuz 2023 tarihinde https://www.konhaber.com/haber-buyukada_da_fayton_protestosu-609221.html adresinden edinilmiştir.

Kosif, M. (2016, 11 Aralık). Fayton [Video]. *Youtube*. 22 Ağustos 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=rzW6c2eKp_U adresinden edinilmiştir.

Köse, B. (2018, 14 Mayıs). Adalar'da faytona gerek yok eylemi: Faytondan in, bisiklete bin!. *Yeşil Gazete*. 15 Temmuz 2023 tarihinde https://yesilgazete.org/adalarda-faytona-gerek-yok-eylemi-faytondan-in-bisiklete-bin/ adresinden edinilmiştir.

Kuzey Ormanları Savunması (2017, 31 Temmuz). *Bu zulme ortak olma fayton kullanma*. 26 Kasım 2022 tarihinde https://kuzeyormanlari.org/2017/07/31/bu-zulme-ortak-olma-fayton-kullanma/ adresinden edinilmiştir.

Kuzey Ormanları Savunması (2018a, 14 Mayıs). *Don Kişot bisiklet kolektifi faytondan in bisiklete bin*. 28 Kasım 2022 tarihinde https://kuzeyormanlari.org/2018/05/14/don-kisot-bisiklet-kolektifi-faytondan-in-bisiklete-bin/ adresinden edinilmiştir.

Kuzey Ormanları Savunması (2018b, 03 Haziran). *Büyükada'da fayton işkencesi protesto edildi*. 29 Kasım 2022 tarihinde https://kuzeyormanlari.org/2018/06/03/buyukadada-fayton-iskencesi-protesto-edildi/ adresinden edinilmiştir.

Kuzey Ormanları Savunması (2019, 16 Haziran). *Hayvan özgürlüğü aktivistleri Kadıköy'de gerçeklik küpü eylemi gerçekleştirdi*. 24 Kasım 2022 tarihinde https://kuzeyormanlari.org/2019/06/16/hayvan-ozgurlugu-aktivistleri-kadikoyde-gerceklik-kupu-eylemi-gerceklestirdi/ adresinden edinilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983, 21 Temmuz). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 18113 Kanun numarası: 2863. *Mevzuat*. 15 Kasım 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf adresinden edinilmiştir.

MacDonald, T. (2022, 26 Eylül). Protest calls for an end to carriage horses on Philly streets. *WHYY*. 15 Ağustos 2024 tarihinde https://whyy.org/articles/protest-calls-end-carriage-horses-philadelphia/ adresinden edinilmiştir.

Mautner, C. (2022, 27 September). Animal rights protesters call for an end to carriage horses in Philadelphia**.** *PENN LIVE***.** 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.pennlive.com/news/2022/09/animal-rights-protestors-call-for-an-end-to-carriage-horses-in-philadelphia.html adresinden edinilmiştir.

Milliyet (2006, 09 Mayıs). *"Vapurumu vermiyorum" kampanyası sürüyor*. 27 Temmuz 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/pembenar/vapurumu-vermiyorum-kampanyasi-suruyor-156282 adresinden edinilmiştir.

Milliyet (2018a, 15 Haziran). *Faytoncular, hayvanseverlere saldırdı.* 18 Ekim 2023 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/faytoncular-hayvanseverlere-saldirdi-12867729 adresinden edinilmiştir.

Milliyet (2018b, 03 Ağustos). Adalar sokaklarında faytonlar yerini "Payitaht"lara bırakacak [Video]. *Twitter*. 29 Ağustos 2023 tarihinde https://twitter.com/milliyet/status/1025352520409997312 adresinden edinilmiştir.

Mutlu, S., Çömlek S. ve Tarhan, E. (Der.). (2020). İstanbul Adalar ilçesi çözüm arayışları. *İBB Şehir Planlama Müdürlüğü*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/06/kent_politikalari_raporu_4_adalar_kolektif.pdf adresinden edinilmiştir.

NBC Chicago (2020, 24 Nisan). *Chicago to ban horse-drawn carriages starting in 2021*. 15 Ocak 2024 tarihinde https://www.nbcchicago.com/news/local/chicago-to-ban-horse-drawn-carriages-starting-in-2021/2261730/ adresinden edinilmiştir.

Ongun, M. (2020, 16 Ocak). *Twitter*. 26 Eylül 2023 tarihinde https://twitter.com/Mrt_Ongun/status/1217855011843190787 adresinden edinilmiştir.

Özbek, A. (2019, 05 Temmuz). Adalar'da atlar yara bere içinde, veteriner yok. *Bianet*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/210118-adalar-da-atlar-yara-bere-icinde-veteriner-yok adresinden edinilmiştir.

Özgüner, B. (2018, 15 Kasım). Hayvan Hakları Yasama İzleme Delegasyonu kuruldu. *Sivil Sayfalar*. 20 Eylül 2023 tarihinde https://www.sivilsayfalar.org/2018/11/15/hayvan-haklari-yasama-izleme-delegasyonu-kuruldu/ adresinden edinilmiştir.

Özgüner, B. (2019a, 04 Ocak). Atlar yanarak öldü; faytonlar yasaklanacak mı?. *Sivil Sayfalar*. 25 Eylül 2023 tarihinde

https://www.sivilsayfalar.org/2019/01/04/atlar-yanarak-oldu-faytonlar-yasaklanacak-mi/ adresinden edinilmiştir.

Özgüner, B. (2019b, 06 Eylül). "Adalar ulaşım çalıştayı"nda, faytonlardaki zulüm ve ölümler yok sayıldı. *Sivil Sayfalar*. 16 Ocak 2024 tarihinde https://www.sivilsayfalar.org/2019/09/06/adalar-ulasim-calistayinda-faytonlardaki-zulum-ve-olumler-yok-sayildi/ adresinden edinilmiştir.

RNZ (2024, 30 January). *Animal rights activists in Mexico protest return of bullfighting*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.rnz.co.nz/national/programmes/morningreport/audio/2018923920/animal-rights-activists-in-mexico-protest-return-of-bullfighting adresinden edinilmiştir.

Ruam Hastalığına Karşı Koruma ve Mücadele Yönetmeliği (2011, 22 Aralık). Yönetmelik. T.C. Resmî Gazete. Sayı: 28150. *Resmî Gazete*. 25 Ekim 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111222-11.htm adresinden edinilmiştir.

Sabuncu, M. (2019, 11 Temmuz). Orhan Pamuk: 31 Temmuz ile 23 Haziran arasında geçen süre, Türkiye siyasi tiyatrosunda gördüğüm en çirkin, en berbat, en karanlık dönemlerden biri [Söyleşi]. *T24*. 28 Eylül 2023 tarihinde https://t24.com.tr/haber/orhan-pamuk-31-mart-ile-23-haziran-arasinda-gecen-sure-turkiye-siyasi-tiyatrosunda-gordugum-en-cirkin-en-berbat-en-karanlik-donemlerden-biri,830195 adresinden edinilmiştir.

Savran, Ş. (2021, 19 Mayıs). Fayton atları için TV programlarında söylenenler ve vicdan muhasebesi. *Adalar Postası*. 23 Kasım 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2021/05/19/3085/ adresinden edinilmiştir.

Sendika.org (2018, 14 Mayıs). Don Kişot Bisiklet Kolektifi: "Faytonlar kaldırılsın, beygirlere özgürlük". *X*. 15 Haziran 2024 tarihinde https://x.com/sendika_org/status/995894130323738624 adresinden edinilmiştir

Sivil Düşün (2019, 12 Mart). *HAKİM ile çalışmalarını ve Sivil Düşün destekli ziyaretlerini konuştuk* [Röportaj]. 27 Ekim 2023 tarihinde https://www.sivildusun.net/hakim-roportaji/ adresinden edinilmiştir.

Sözcü (2019a, 10 Ağustos). *Büyükada'da faytoncu kavgası! 19 kişi yaralandı.* 15 Ocak 2024 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/buyukadada-faytoncu-kavgasi-19-kisi-yaralandi-5277096/ adresinden edinilmiştir.

Sözcü (2019b, 28 Ağustos). *Adalar ulaşım çalıştayı sona erdi.* 06 Kasım 2023 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/adalar-ulasim-calistayi-sona-erdi-5305196/ adresinden edinilmiştir.

Sözcü (2019c, 30 Ağustos). *Hayvan hakları savunucuları: Adalar ulaşım çalıştayı hükümsüzdür.* 18 Ocak 2024 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/hayvan-haklari-savunuculari-adalar-ulasim-calistayi-hukumsuzdur-5308402/ adresinden edinilmiştir.

Sözcü (2019d, 18 Ağustos). *Adalar'da atlar hala ölümüne çalıştırılıyor.* 15 Kasım 2023 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/adalarda-atlar-hala-olumune-calistiriliyor-5286991/ adresinden edinilmiştir.

Sözcü (2021, 13 Mayıs). *Kayıp at tartışması devam ediyor, İBB'den cevap geldi.* 25 Kasım 2023 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/kayip-at-tartismasi-devam-ediyor-ibbden-cevap-geldi-wp6428942 adresinden edinilmiştir.

Star (2014, 28 Ağustos). *Faytonu binme atlar ölüyor için faytoncular ne dedi?*18 Eylül 2023 tarihinde https://www.star.com.tr/guncel/faytonu-binme-atlar-oluyor-icin-faytoncular-ne-dedi-haber-932658/ adresinden edinilmiştir.

Süvari, Ö. (2019a, 25 Aralık). Atların küçük gezisi: Yaşam nöbeti, faytonlar ve "sayfiyeden turistikleştirmeye" Adalar. *Sendika.org*. 27 Eylül 2023 tarihinde https://sendika.org/2019/12/atlarin-kucuk-gezisi-yasam-nobeti-faytonlar-ve-sayfiyeden-turistiklestirmeye-adalar-572819/ adresinden edinilmiştir.

Süvari, Ö. (2019b, 22 Eylül). Hayvan hakları: 10 soruda faytonlar, atlar, Adalar. *Sendika.org*. 27 Eylül 2023 tarihinde https://sendika.org/2019/09/hayvan-haklari-10-soruda-faytonlar-atlar-adalar-562276/ adresinden edinilmiştir.

Şenpolat, K. (2017a, 06 Eylül). Elektrikli fayton kampanyası [Video]. *HAYTAP*. 28 Ekim 2023 tarihinde https://www.haytap.tv/elektrikli-fayton-kampanyasi-cnn-turk-yayini_1a399297b.html?vid=1a399297b adresinden edinilmiştir.

Şenpolat, K. (2017b, 06 Eylül). Elektrikli fayton kampanyası [Video]. *Youtube*. 28 Ekim 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=ovpgIdvQyNE adresinden edinilmiştir.

T.C. Adalar Kaymakamlığı (2019a, 04 Temmuz). *Türkiye Büyük Millet Meclisi hayvan haklarının korunması amacıyla kurulan meclis araştırma komisyonu ilçemizi ziyaret etti*. 15 Ocak 2024 tarihinde http://www.adalar.gov.tr/turkiye-buyuk-millet-meclisi-hayvan-haklarinin-korunmasi-amaciyla-kurulan-meclis-arastirma-komisyonu-ilcemizi-ziyaret-etti adresinden edinilmiştir.

T.C. Adalar Kaymakamlığı (2019b, 28 Ağustos). *İlçemiz Büyükada'da Adalar ulaşım çalıştayı düzenlendi*. 10 Ocak 2024 tarihinde http://www.adalar.gov.tr/ilcemiz-buyukadada-adalar-ulasim-calistayi-duzenlendi adresinden edinilmiştir.

T.C. Adalar Kaymakamlığı (2019c, 19 Aralık). *Adalar Kaymakamlığı basın açıklaması*. 19 Eylül 2023 tarihinde http://www.adalar.gov.tr/adalar-kaymakamligi-basin-aciklamasi adresinden edinilmiştir.

T.C. Adalar Kaymakamlığı (2019d, 24 Aralık). *Adalar Kaymakamlığı basın açıklaması.* 20 Eylül 2023 tarihinde http://www.adalar.gov.tr/adalar-kaymakamligi-basin-aciklamasi-24122019 adresinden edinilmiştir.

T.C. İstanbul Valiliği (2019a, 20 Aralık). *İstanbul Valisi Ali Yerlikaya'dan İl Mahalli Çevre Kurulu'nda alınan kararlar ile ilgili açıklama*. 28 Aralık 2023 tarihinde http://www.istanbul.gov.tr/istanbul-valisi-ali-yerlikayadan-il-mahalli-cevre-kurulunda-alinan-kararlar-ile-ilgili-aciklama adresinden edinilmiştir.

T.C. İstanbul Valiliği (2019b, 20 Aralık). İstanbul Valisi Ali Yerlikaya'dan İl Mahalli Çevre Kurulu'nda alınan kararlar ile ilgili açıklama [Video]. *Youtube*. 25 Kasım 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=nqdJeTBM-b0 adresinden edinilmiştir.

T.C. İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2019, 20 Aralık). *Mahalli Çevre Kurulu Kararları. Toplantı sayısı 197*. 28 Aralık 2023 tarihinde

https://webdosya.csb.gov.tr/db/istanbul/icerikler/197-imck-karar-20191220154504.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2020, 16 Mart). *Mahalli Çevre Kurulu Toplantı Kararları. Toplantı sayısı 202*. 28 Aralık 2023 tarihinde https://webdosya.csb.gov.tr/db/istanbul/icerikler/202-i-mc-k-karar..-1-20200317080151.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Karar (2013, 25 Haziran). Karar numarası: 1310. *İBB Şehir Planlama Müdürlüğü.* 28 Mayıs 2023 tarihinde https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/03/2013_kk.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (1984, 25 Mart). *Mahalli idareler genel seçimi.* 10 Haziran 2023 tarihinde https://www.ysk.gov.tr/tr/25-mart-1984-mahalli-idareler-genel-secimi/80065 adresinden edinilmiştir.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (2019a, 10 Mayıs). *Karar numarası: 2019/4219*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/78043/2019-4379.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (2019b, 10 Mayıs). *23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Başkanlığı Yenileme Seçimi*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-IBB.pdf adresinden edinilmiştir.

T24 (2019a, 18 Mart). *CHP'nin adayı İmamoğlu: İstanbul'a demokrasiyi getireceğiz.* 29 Eylül 2023 tarihinde https://t24.com.tr/haber/chp-nin-adayi-imamoglu-istanbul-a-demokrasiyi-getirecegiz,812864 adresinden edinilmiştir.

T24 (2019b, 30 Ağustos). *Hayvan hakları savunucularından "Adalar ulaşım çalıştayı" açıklaması: İmamoğlu sözünü tutmalı.* 16 Ocak 2024 tarihinde https://t24.com.tr/haber/hayvan-haklari-savunucularindan-adalar-ulasim-calistayi-aciklamasi-imamoglu-sozunu-tutmali,837183 adresinden edinilmiştir.

Tahaoğlu, Ç. (2017a, 09 Mayıs). Faytona binme atlar ölüyor Atların ömrü 20 yıl, faytonda çalıştırılanların 2 yıl. *Bianet*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/186296-atlarin-omru-20-yil-faytonda-calistirilanlarin-2-yil adresinden edinilmiştir.

Tahaoğlu, Ç. (2017b, 12 Mayıs). Avukatlardan faytonların kaldırılması için BİMER kampanyası. *Bianet*. 28 Ağustos 2023 tarihinde https://bianet.org/bianet/hayvan-haklari/186430-avukatlardan-faytonlarin-kaldirilmasi-icin-bimer-kampanyasi adresinden edinilmiştir.

Taşdemir, H. (2016, 03. Mayıs). Adalarda sürdürülebilir ulaşım(mış). *Adalar Postası*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2016/05/03/2796/ adresinden edinilmiştir.

Tekşen, O. (2019, 05 Temmuz). Atlı fayton zulümdür! Atlı fayton kaldırılsın [Video]. *Youtube*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=Od0sVqC3Xwc&fbclid=IwAR0uJ-8ZpzflaXZKJG8m6HkUOnPWdeTfz1zDhzXyBiaabMtBTK3SgKsdQok adresinden edinilmiştir.

The Guardian (2022, 28 May). *Animal rights activists 'sprayed with cow poo' at meat industry event.* 10 Ocak 2024 tarihinde https://www.theguardian.com/travel/2022/may/28/animal-rights-activists-sprayed-with-cow-poo-meat-industry-protest-durham adresinden edinilmiştir.

Tugay, E. Ç. (2013, 31 Mart). Adaları Adalardan çıkartmak sevdasına kaymakam katkısı. *Adalar Postası*. 24 Temmuz 2023 tarihinde https://adalarpostasi.com/2013/03/31/2709/ adresinden edinilmiştir.

Tunç, N. (2012, 23 Haziran). Fayton sefasının perde arkasındaki dram-Sabah Gazetesi. *HAYTAP*. 26 Ağustos tarihinde https://www.haytap.org/tr/fayton-sefasinin-perde-arkasindak-dram-neslihan-tunc adresinden edinilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Raporu (2019, Ekim). *Hayvanların haklarının korunması ile hayvanlara eziyet ve kötü muamelelerin önlenmesi için*

alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyon raporu. Sıra sayısı 132. 10 Haziran 2023 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss132.pdf adresinden edinilmiştir.

Van Der Gracht, C. R. (2021, 14 April). No more horse-drawn carriages in Mérida, activists urge. *Yucatan Magazine*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://yucatanmagazine.com/animal-rights-activists-demand-an-end-to-horse-drawn-carriages-in-merida/ adresinden edinilmiştir.

Vegan Aksiyon (2016, 3 Ekim). Faytona binme vegan ol. *Facebook*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.facebook.com/veganaksiyonhareketi/photos/a.1521504324818782/1596443873991493 adresinden edinilmiştir.

Vegan Derneği Türkiye-TVD (2019, 19 Aralık). *Facebook*. 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.facebook.com/photo/?fbid=2608171425898675&set=pb.100064278745820.-2207520000 adresinden edinilmiştir.

Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (2010, 11 Haziran). T.C. Resmî Gazete. Sayı: 27610 Kanun numarası: 5996. *Mevzuat*. 24 Ekim 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5996.pdf adresinden edinilmiştir.

Yağmurdereli, A. ve Aker, O. (2021, 06 Ocak). Adalardaki atlar için bir yıllık süreç nasıl geçti? [Söyleşi]. *Açık Radyo-Dünya Mirası Adalar*. 06 Eylül 2023 tarihinde https://acikradyo.com.tr/dunya-mirasi-adalar/adalardaki-atlar-icin-bir-yillik-surec-nasil-gecti adresinden edinilmiştir.

Yalçın, E. (2020, 22 Temmuz). Adalar: Sakin hayat mı motorize hayatın her yerde bulunan konforunu ihlal etmek mi? [Podcast]. *Açık Radyo-Dünya Mirası Adalar*. 06 Eylül 2023 tarihinde https://acikradyo.com.tr/dunya-mirasi-adalar/adalar-sakin-hayat-mi-motorize-hayatin-her-yerde-bulunan-konforunu-ithal-etmek adresinden edinilmiştir.

Yeni Akit (2020, 23 Ocak). *Bakan Varank yerli üretim elektrikli faytonu test etti.* 25 Aralık 2023 tarihinde https://www.yeniakit.com.tr/haber/bakan-mustafa-

varank-yerli-uretim-elektrikli-faytonu-test-etti-1024173.html adresinden edinilmiştir.

Yeni Akit (2021, 02 Mayıs). *İBB'nin kaybettiği 978 at nerede?*. 27 Ağustos 2023 tarihinde https://www.yeniakit.com.tr/haber/ibbnin-kaybettigi-978-at-nerede-1535322.html adresinden edinilmiştir.

Yeni Şafak (2019, 12 Temmuz). *Adalar'daki fayton tartışmalarına Cumhurbaşkanı Erdoğan el koydu.* 24 Ağustos 2023 tarihinde https://www.yenisafak.com/gundem/istanbul-adalardaki-fayton-tartismasina-cumhurbaskani-erdogan-el-koydu-3498177 adresinden edinilmiştir.

Yucatan Magazine (2018, 5 Temmuz). *Carriages in steep decline as animal activists claim horses are abused*. 10 Ocak 2024 tarihinde https://yucatanmagazine.com/animal-rights-trend-linked-to-meridas-horse-and-carriage-decline/ adresinden edinilmiştir.

Yük Hayvanlarını Koruma ve Kurtarma Derneği-WARF (2019, 18 Aralık). *Twitter*. 25 Ağustos 2023 tarihinde https://twitter.com/info_warf/status/1207239468211679232?ref_src=twsrc%buyukada-da-ruam-hastasi-olan-80-at-oldurulecek-iddiasi-280608 adresinden edinilmiştir.

EKLER

Ek-1: Görüşme Rehber Formu

İzin ve açıklama

Ben İpek BÖKE Beykent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Doktora Programı öğrencisiyim. Doktora tezim için "Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden Günümüze Büyükada'da Değişim ve Dönüşüm" başlıklı araştırma yapmaktayım. Bu araştırmanın amacı, Büyükada'da fayton kullanımının son bulmasına yol açan sürecin nedenlerini ve sonuçlarını belirlemektedir. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, görüşme sorularını içtenlikle cevaplamanızdır. Bu çalışmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız [redacted] e-posta adresi ve [redacted] numaralı telefondan tarafıma ulaşabilirsiniz. Araştırma konusuna karşı gösterdiğiniz ilgi ve araştırma konuma sağladığınız katkılarınızdan ötürü teşekkür ederim.

Yukarıda yer alan bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama yapıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz);

☐ Kabul ediyorum ☐ Kabul etmiyorum

Araştırmada ismimin kullanılmasını;

☐ Kabul ediyorum ☐ Kabul etmiyorum

Görüşmecinin Adı Soyadı: İpek BÖKE

Görüşülenin İsmi ya da Takma Adı:

Görüşme Tarihi: **Görüşme Yeri:** **Görüşme Süresi:**

Birinci Bölüm: Görüşülen Kişinin Demografik Bilgileri

1. Yaşınız nedir?
2. Cinsiyetiniz nedir?
3. Medeni Haliniz nedir?
4. Çocuk Sayınız nedir?
5. Eğitim düzeyiniz nedir?
6. Mesleğiniz nedir?
7. Gelir düzeyiniz nedir?

   Alt ( ) Orta ( ) Üst ( )

İkinci Bölüm: Faytonun Kaldırılmasına Yol Açan Sürecin Neden ve Sonuçlarıyla İlgili Sorular

1. Ada'yla ilişkiniz nedir?

Adalıysa ve/veya ilişkisi varsa;

-Ada'ya ilk ne zaman ve ne amaçla geldiniz?

-Ada sizin için ne ifade ediyor?

-Ada'da yaşıyor olmak size ne hissettiriyor?

2. Büyükada ve fayton deyince aklınıza neler geliyor?

-Faytonlar sizce neden Ada'nın sembolü kabul edilmiştir?

-Faytonların sembol olarak kabul edilmesine ilişkin sizin yaklaşımınız nedir? Siz faytonları sembol olarak görüyor muydunuz?

3. Faytonlar neden, nasıl, ne zaman probleme dönüştü?

-Faytonların probleme dönüşmesinin sebebi ya da sebepleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Faytonların probleme dönüşmesinin sorumlusu olarak neyi gördüğünüzü (faytoncular gibi mesleki, belediye gibi yerel-merkezi iktidar gibi genel politik yapılar ya da kapitalizm gibi evrensel yapılar) açıklar mısınız?

-Probleme dönüşen faytonlar için korunması ve/veya kaldırılması yönünde yapılan girişimler hakkında ne düşünüyorsunuz? (neler yapıldı, hangi girişimlerde bulunuldu, girişimler yeterli miydi, kimler girişimde bulundu, kimlerin girişimde bulunması gerekirdi, siz fayton konusunda girişimde bulundunuz mu, bu girişimler neden sonuç vermedi, vb.)

4. **Faytonların kaldırılmasını talep eden protesto hareketi, toplumsal hareket hakkında ne düşünüyorsunuz?**

-Protesto hareketine karşı yaklaşımınız, tutumunuz ne oldu?

-Protesto hareketi hakkındaki gözlemleriniz neler? (ne zaman, nasıl oluştu, talepleri neydi, katılımcıları, destekçileri kimlerdi, ne tür eylemler gerçekleştirdi, nasıl örgütlendi, sloganları vb. konusunda)

-Protesto hareketinin hedefine ulaşmış olmasını neye dayandırıyorsunuz?

5. **Fayton kullanımının son bulması kararı hakkında ne düşünüyorsunuz?**

-Neden-nasıl böyle bir karar alındı?

-Kararın alınma süreci ya da zamanlaması hakkında neler düşünüyorsunuz?

-Karar hakkında olumsuz düşüncelere sahipse; faytonların kaldırılması kararını desteklememe sebebinizi açıklar mısınız? Neden kaldırılmaması gerekiyordu? Ne yapılması, nasıl bir karar verilmesi ya da yol izlenmesi gerekiyordu?

-Karar hakkında olumlu düşüncelere sahipse; faytonların kaldırılması kararını destekleme sebebinizi açıklar mısınız? Neden kaldırılması gerekiyordu?

-Atlar yani hayvan hakları içinse; Türkiye'de hayvan hakları hareketi konusundaki düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

6. **Fayton kullanımının son bulmasının sonuçları ne oldu?**

-Adalar, atlar, faytoncular, hayvan hakları hareketi vb. açısından sonuçları hakkında ne düşünüyorsunuz?

7. **Adayla ilişkisi varsa; Ada'da faytonlar haricinde sizce neler değişti?**

-Adalarda neler, ne zaman ve nasıl değişti?

-Değiştiğini düşündükleriniz içinde en çok özlem duyduklarınız neler?

-Değişmesinden en çok endişe duyduklarınız neler?

8. **Tüm görüşme boyunca değerlendirdiğimiz sürecin neden ve sonuçlarına dair söylemek, paylaşmak, eklemek istediğiniz bir şey var mı?**

Ek-2: Demografik Bilgiler

Tablo 3. Demografik Özellikler

İsim	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Eğitim Düzeyi
K1	63	Erkek	Evli	1	Lise
K2	66	Erkek	Evli	1	Yüksek Lisans
K3	50	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K4	63	Kadın	Bekar	-	Lise
K5	67	Kadın	Bekar	2	Üniversite
K6	71	Kadın	Evli	1	Üniversite
K7	45	Erkek	Evli	4	Lise
K8	60	Erkek	Bekar	-	Üniversite
K9	51	Erkek	Bekar	-	Üniversite
K10	56	Kadın	Evli	-	Üniversite
K11	31	Erkek	Bekar	-	Üniversite
K12	51	Kadın	Evli	-	Yüksek Lisans
K13	70	Kadın	Bekar	-	Yüksek Lisans
K14	63	Kadın	Evli	1	Yüksek Lisans
K15	52	Kadın	Bekar	-	Yüksek Lisans
K16	61	Kadın	Evli	2	Üniversite
K17	60	Erkek	Evli	1	Üniversite
K18	52	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K19	52	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K20	56	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K21	41	Kadın	Evli	-	Yüksek Lisans
K22	60	Kadın	Bekar	2	Üniversite
K23	49	Erkek	Evli	2	Lise
K24	58	Erkek	Evli	2	Lise
K25	65	Erkek	Bekar	1	Yüksek Lisans
K26	39	Kadın	Bekar	2	Yüksek Lisans
K27	62	Erkek	Evli	3	Ortaokul
K28	60	Erkek	Evli	1	Üniversite
K29	48	Kadın	Bekar	-	Yüksek Lisans
K30	28	Kadın	Bekar	-	Yüksek Lisans
K31	46	Kadın	Evli	1	Yüksek Lisans
K32	40	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K33	83	Erkek	Evli	3	İlkokul
K34	69	Erkek	Evli	2	İlkokul
K35	56	Erkek	Evli	2	Lise
K36	40	Erkek	Bekar	-	Üniversite
K37	31	Kadın	Evli	-	Üniversite
K38	49	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K39	67	Erkek	Evli	2	Üniversite
K40	70	Erkek	Evli	2	Üniversite
K41	31	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K42	62	Kadın	Bekar	-	Üniversite
K43	61	Kadın	Bekar	1	Üniversite
K44	61	Kadın	Bekar	1	Üniversite
K45	46	Erkek	Bekar	1	Üniversite
K46	59	Erkek	Evli	2	Üniversite
K47	66	Kadın	Evli	-	Üniversite
K48	47	Erkek	Bekar	1	Lise

Ek-3: Mülakatla İlgili Bilgiler

Tablo 4. Mülakat Yapılan Yer ve Tarih

İsim	Mülakat Yeri	Mülakat Tarihi
K1	Büyükada	01.04.2022/20.06.2022
K2	Büyükada	01.04.2022/22.06.2022
K3	Bostancı	01.05.2022/23.06.2022
K4	Büyükada	27.06.2022
K5	Büyükada	28.06.2022
K6	Büyükada	28.06.2022
K7	Büyükada	28.06.2022
K8	Heybeliada	29.06.2022
K9	Heybeliada	05.07.2022
K10	Üsküdar	06.07.2022
K11	Bostancı	07.07.2022
K12	Bostancı	07.07.2022
K13	Heybeliada	09.08.2022
K14	Büyükada	11.08.2022
K15	Nispetiye	12.08.2022
K16	Büyükada	16.08.2022
K17	Büyükada	16.08.2022
K18	Söğütlüçeşme	17.08.2022
K19	Kadıköy	17.08.2022
K20	Büyükada	18.08.2022
K21	Taksim	19.08.2022
K22	Heybeliada	20.08.2022
K23	Heybeliada	20.08.2022
K24	Büyükada	21.08.2022
K25	Hisarüstü	22.08.2022
K26	Heybeliada	23.08.2022
K27	Büyükada	23.08.2022
K28	4 Levent	24.08.2022
K29	Osmaniye	25.08.2022
K30	4 Levent	26.08.2022
K31	4 Levent	26.08.2022
K32	Osmanbey	26.08.2022
K33	Büyükada	27.08.2022
K34	Heybeliada	29.08.2022
K35	Beykoz	29.08.2022
K36	Kuruçeşme	30.08.2022
K37	Beşiktaş	31.08.2022
K38	Balat	31.08.2022
K39	Büyükada	01.09.2022
K40	Büyükada	02.09.2022
K41	Üsküdar	05.09.2022
K42	Burgazada	08.09.2022
K43	Büyükada	09.09.2022
K44	Heybeliada	10.09.2022
K45	Zoom	20.09.2022
K46	Büyükada	29.09.2022
K47	Arnavutköy	02.10.2022
K48	Sirkeci	05.10.2022

Ek-4: Etik Kurul İzni

Araştırma için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler İçin Yayın Etiği Kurulu'ndan 01.07.2022 tarih ve 56476958-242 sayılı izin alınmıştır.

Tarih ve Sayı: 01.07.2022-61017

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER İÇİN YAYIN ETİĞİ KURULU

Sayı : E-45778635-050.99-61017 01.07.2022
Konu : İpek Böke'nin Etik Kurul Onay Yazısı

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : Medya ve İletişim Bölüm Başkanlığı, 01.07.2022 Tarihli ve 56476958- - 242 Sayılı Yazı,

Beykent Üniversitesi 1955023006 numaralı Sosyoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi İpek Böke'nin Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nden gelen "Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden günümüze Büyükada'da Değişim ve Dönüşüm" başlıklı doktora tez çalışmasının 01.07.22 tarihli Sosyal ve Beşeri Bilimler için Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Toplantısı'nda etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiş ve ekte onay yazısı sunulmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim

Prof. Dr. A**** R***** G*****
Ş*********
Başkan

Ek-4: Etik Kurul İzni

Araştırma için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler İçin Yayın Etiği Kurulu'ndan 01.07.2022 tarih ve 56476958-242 sayılı izin alınmıştır.

Tarih ve Sayı: 01.07.2022-61017

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER İÇİN YAYIN ETİĞİ KURULU

Sayı : E-45778635-050.99-61017 01.07.2022
Konu : İpek Böke'nin Etik Kurul Onay Yazısı

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : Medya ve İletişim Bölüm Başkanlığı, 01.07.2022 Tarihli ve 56476958- - 242 Sayılı Yazı,

Beykent Üniversitesi 1955023006 numaralı Sosyoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi İpek Böke'nin Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nden gelen "Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden günümüze Büyükada'da Değişim ve Dönüşüm" başlıklı doktora tez çalışmasının 01.07.22 tarihli Sosyal ve Beşeri Bilimler için Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Toplantısı'nda etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiş ve ekte onay yazısı sunulmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim

Prof. Dr. A**** R***** G*****
Ş*********
Başkan

Tarih ve Sayı: 01.07.2022-61017

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ

01.07.2022

Beykent Üniversitesi 1955023006 numaralı Sosyoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi İpek Böke'nin Dr. Öğr. Üyesi Burak Kesgin danışmanlığında hazırladığı **"Fayton Tartışmaları Çerçevesinde 1980'lerden günümüze Büyükada'da Değişim ve Dönüşüm"** başlıklı tez çalışmasının uygunluğu, Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler için Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından değerlendirilmiş ve onaylanmıştır.

Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Üyeleri

BAŞKAN
Prof. Dr. A**** R***** G*****

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof. Dr. C**** G****

ÜYE
Prof. Dr. E**** A******

ÜYE
Prof. Dr. E*** S*******
(Mazeretli)

ÜYE
Prof. Dr. T**** M****
(Mazeretli)

ÜYE
Prof. Dr. A** V**** T*****

ÜYE
Prof. Dr. O*** M****

ÜYE
Prof. Dr. N**** K*********

ÜYE
Prof. Dr. Ö**** Ö*** E****